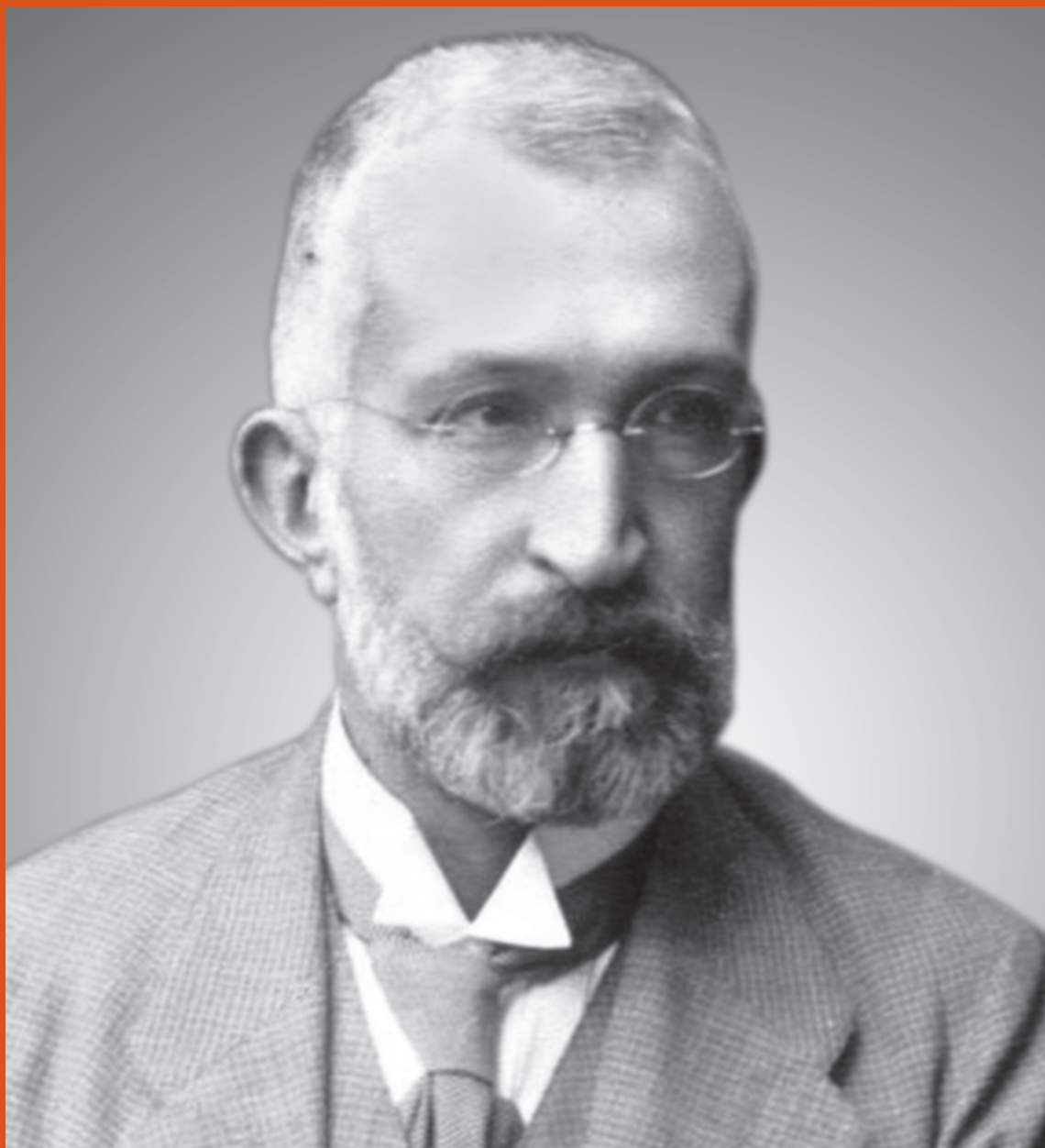

ZBORNİK 0

miloradu mediniju

ZBORNİK O MILORADU MEDINIJU

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

ZNANSTVENI ZBORNICI

Sv. 16.

NAKLADNIK:

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

ZA NAKLADNIKA:

dr. sc. Mario Grčević, izv. prof.

SUNAKLADNICI:

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo Zagreb

Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Sveučilište u Zadru

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

UREDNIČKI ODBOR:

prof. dr. sc. Stipe Botica, prof. dr. sc. Valnea Delbianco,

akademkinja Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer,

akademik Radoslav Katičić, prof. dr. sc. Stanislav Marijanović,

prof. em., prof. dr. sc. Dijana Vican, dr. sc. Dubravka Zima, doc.

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Tomislav Vodička, prof.

IZVRŠNA TAJNICA UREDNIŠTVA:

dr. sc. Josipa Dragičević

ZBORNİK O MILORADU MEDINIJU

*Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
Zagreb – Dubrovnik, 9. – 11. studenoga 2017.*

Zagreb, 2018.

Na Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju, šesnaestom u nizu znanstvenih skupova o hrvatskim književnim povjesničarima, održanom u Zagrebu i Dubrovniku od 9. do 11. studenoga 2017. u organizaciji Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu sa suorganizatorima: Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sveučilištem u Zadru, Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli, Hrvatskim filološkim društvom i Ogrankom Matice hrvatske u Varaždinu, svoja je priopćenja izložilo 28 autora iz Hrvatske i inozemstva, ostvarivši važan i cjelovit prinos istraživanjima stvaralačkog opusa hrvatskog književnog povjesničara i političara Milorada Medinija (Dubrovnik, 13. travnja 1874. – Dubrovnik, 20. rujna 1938.). U organizaciji važnog filološkog projekta, koji se godinama izrađuje u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti HAZU, našle su se mnoge važne hrvatske ustanove i društva u kojima se sustavno provode književno-povijesna i uopće filološka istraživanja. Sastav suorganizatora skupa ujedno pokazuje da su se na projektu *Hrvatski književni povjesničari* okupili znanstvenici s brojnih hrvatskih sveučilišta, što je zasigurno hvalevrijedna činjenica sama po sebi, a napose stoga što su nakon skupa uslijedile pripreme da se znanstveni radovi, napisani nakon održanih priopćenja, objave u zasebnom zborniku. Naime, niz održanih znanstvenih skupova u okviru znanstvenog projekta Hrvatski književni povjesničari pratio je i niz znanstvenih zbornika objavljenih nakon skupa o pojedinom književnom povjesničaru. Tako su dosad objavljeni: *Zbornik o Mihovilu Kombolu* (prvo izdanje izašlo je godine 1983., a ponovljeno izdanje 1997.), *Zbornik o Slavku Ježiću* objavljen godine 1997., *Zbornik o Franji Fancevu* godine 1998., *Zbornik o Tomi Matiću* 1998., *Zbornik o Albertu Haleru* 2000., *Zbornik o Branku Vodniku* 2001., *Zbornik o Ivanu Milčetiću* 2002., *Zbornik o Dragutinu Prohaski* 2003., *Zbornik o Milanu Rešetaru* 2005., te dvosveščani *Zbornik o Vatroslavu Jagiću* 2007. Nakon prvih deset zbornika 2007., kao posebna brošura tiskana je *Bibliografija Hrvatski književni povjesničari (1983.) – 1997. – 2007.* Godine 2009. slijedio je *Zbornik o Šimi Ljubiću*, jedanaesti u nizu Hrvatski književni povjesničari, 2011. objavljen je *Zbornik o Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom*, 2013. *Zbornik o Ivi Frangešu*, 2015. *Zbornik o Antunu Barcu* a godine 2017. *Zbornik o Đuri Šurminu*.

Šesnaesti zbornik u nizu Hrvatski književni povjesničari – *Zbornik o Miloradu Mediniju* s objavljenim znanstvenim prinosima, prethodno izloženim na Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju, te prvi put objavljenom cjelovitom bibliografijom i literaturom o Miloradu Mediniju, znanstvenoj ali i svekolikoj kulturnoj javnosti, osvjetlit će, nadamo se, ulogu i mjesto tog neopravdano zaboravljenog književnog povjesničara u hrvatskoj književnoj historiografiji i kulturi uopće. Ništa manji prinos pružit će i oni prilozi u Zborniku u kojima je predloženo znanstveno i stručno, duhovno i kulturno okružje u kojem je stvarao dubrovački znanstvenik, kako ono u okružju rodnog mu Dubrovnika, tako i ono na nacionalnoj razini. Napokon, kako se *Zbornik o Miloradu Mediniju* objavljuje godine 2018. znanstvena javnost njime će obilježiti 80. obljetnicu Medinijeve smrti.

Zbornik o Miloradu Mediniju bilo je moguće objaviti prvenstveno sinergijom Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu s ostalim hrvatskim humanističkim fakultetima i sveučilištima, a osobitu vrijednost projektu daje pokroviteljstvo Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Zahvalnost na novčanoj potpori ide Ministarstvu znanosti i obrazovanja, Zakladi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovačko-neretvanskoj županiji, Gradu Dubrovniku i Društvu prijatelja dubrovačke starine. Svima, i na ovom mjestu, srdačna hvala.

Tihomil Maštrović

Radovi sa znanstvenoga skupa

Ivo Banac

Milorad Medini i dubrovačka povijest

Izvorni znanstveni članak
UDK 94 (497.5 Dubrovnik)
821.163.42-05 Medini, M.

Medinijeva putanja u tumačenju dubrovačke povijesti usporedna je kretanju, usponu i padu dalmatinskoga narodnjačko-pravaškog spleta. Početkom dvadesetog stoljeća, ova će nacionalna, ali ipak premoćno liberalna tendencija obilježena nepovjerenjem prema zapadnoj Europi, vremenom sazreti u znatno manje prijeporan pogled na naše okolnosti, premda nikad bez zadržke kad je riječ o »odgojenijem zapadu«.¹ Već u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.), u prvom ćemo pasusu naći protuzapadnu homiliju:

»Krešimir, Tomislav i Zvonimir bijahu [našim djedovima] vodje u državnoj samostalnosti, ali ovim državicima ne bijaše uma Rastislavova ni Simeonova, da svoju silu utemelje na narodnoj svijesti. Preveć su se dali zavadjati od sjaja papstva i svih onih kulturnih struja, što su se odvajkada iz zapada uvadjale sa kršćanstvom. Zapad je, istina, kasnije spasao Hrvatsku od otmanskog jarma, ali mjesto toga već je iz početka nametnuo narodnomu duhu tuđjinsku koprenu, kroz koju je toliko vremena gledao narod na štetu svoju i narodne svijesti«.²

Koprena je dakako Burckhardtova, ali za razliku od švicarskog skeptika, čija je srednjovjekovna koprena bila satkana od vjere, djetinjaste pristranosti i iluzija, Medinijeva je okcidentalna, dakle tuđinska, i nametnuta. Štoviše, dok Medini slijedi Burckhardtov zaključak kako se talijanska renesansa prepoznaje po tomu što je čovjek postao duhovnim pojedincem izvan općih kategorija rase, naroda, stranke, korporacije i obitelji te se takvim i priznao,³ on je nesklon vjerovati da je tako što nužno i dobro.

---

¹ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902., str. 59.

² Isto, str. 3.

³ Cf. Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien: ein Versuch*, Verlag von Th. Knauer Nachfolger, Berlin, 1928., str. 123. Medini kaže: »Kad bi htjeli preporod označiti u malo riječi, najbolje bi bilo kazati, da je to pobjeda individualizma nad univerzalizmom, pojedinačne misli nad općenito priznavanom«. M. Medini, nav. dj., str. 34. Burckhardtov utjecaj vidljiv je i u Medinijevu isticanju univerzalizma Leona Battiste Albertija. Isto, str. 63.

Medini je u Zapadu 1902. vidio prostor ravnodušne nadmoći, ili vrlo grubo, kad je riječ o učincima Marulićeve pjesničke poslanice papi Hadrijanu VI., u kojoj je veliki Splitsanin opisivao otomanska pustošenja i njihovu opasnost za Italiju: »Marulić je ovom pjesmom postigao, što i drugi prije i poslije njega, t. j. ništa«. ⁴ Zlo je u samoj naravi Zapada, nešto što latinist Ilija Crijević nije razumio, »nadajući se pomoći i odanle, otkle je moglo jedino zlo biti«. ⁵ Medini jasno vidi strane susrete i iskustva dubrovačkih književnika, ali tako što nije pretežno dobro: »sa tih [se] putovanja povraćahu u rodni grad puni dobra i zla: dobra, jer su se upoznivali sa svijetom i očeličili se gledajući pogibli otvoreno u oči; zla, jer nije bilo sve dobro, što su vidjeli, a htjeli u Dubrovnik uvesti«. ⁶

Zapad je Mediniju u prvom redu Italija, u svim svojim podjelama – različitim republikama, vojvodstvima i kraljevstvima. Premda je Venecija najopasnija od talijanskih država, one su kao cjelina ujedno i uzor i izvor tuđinštine. Hrvatska je književnost »zrcalo, koje odsijeva baš sve, što je u Italiji do toga doba bilo u književnosti«. ⁷ Premda je »u cjelini kopija talijanske«, u njoj zbog konzervativizma hrvatske kulture nema »skokova« kao u Italiji, a razvijali su se i pojedini žanrovi, poput pobožnih pjesama, kojih je manje u renesansnoj Italiji:

»Tko bi hotio pak zaviriti u dušu stanovnika staroga Dubrovnika i njegove vlastele, lako će uvidjeti, da je ta poezija i odgovarala sanjarskomu i refleksivnomu njihovu duhu. Dubrovčani dadoše svomu rodu više književnika i učenjaka, nego umjetnika baš zato, jer im je narav bila takova, da su se više zanimali sadržajem i bićem stvari, nego formom njihovom.

Dubrovačka je dakle pobožna književnost sjećanje na početak naše književnosti, a ujedno i izraz vjerskog osvjedočenja starih Dubrovčana«. ⁸

Ipak, Dubrovčani, »stojeći uvijek u doticaju sa Italijom«, po Mediniju, »prenašali su [...] neprestano u Dubrovnik, što u Italiji vidješe, ali bi ujedno to novo gledali prilagoditi staromu i svojem«. U ovom kontekstu Medini prenosi svojevrsnu pohvalu Italiji. Jer, »prateći i udioništvujući« u onom što se u Italiji radilo, Dubrovčani su svojim doprinosom sudjelovali »u toj blagoslovjenoj zemlji«. ⁹ Ovo je značajno i baca drukčije svjetlo na još jednu Medinijevu proturječnost. »Blagoslovljena« Italija (na drugome mjestu »pi-

⁴ Isto, str. 81.

⁵ Isto, str. 70.

⁶ Isto, str. 58.

⁷ Isto, str. 260.

⁸ Isto, str. 162.

⁹ Isto, str. 161.

toma«), upravo kao i njena renesansa, predstavljaju opasnost jer su dominantne. Dodatni je izazov poganska naklonost u renesansi («U [Ilije] Crijevića predvladuje poganski duh, a Šižgorić obradjuje takove stvari, koje katolička crkva odobrava«),¹⁰ premda, vidjet ćemo, i u Medinija ima sekularističkih tendencija.

Prevlast talijanstva u hrvatskoj renesansi možda je najvažnija tema *Povjesti*. Budući da su se »naši predji uvijek obazirali na Italiju«, ništa strogo domaće nije moglo uspjeti: »Kako u Italiji nije bilo prave junačke epike, tako je nije bilo ni u Dalmaciji«.¹¹ Ako u lirici i epici »ima barem tragova, da je bilo u Dalmaciji samostalne književne radnje prije, nego su zavladao talijanski običaji i nazori, o drami treba da kažemo, da je barem pomisao na nju došla iz Italije«. Uza sve pohvale Držiću (on »stalno nije manji od svojih talijanskih zemljaka«),¹² kao i odavanje jedinstvene počasti čovjeku »u kojem tudjinština još nije preotela maha«,¹³ čak je i Držić oponašao Talijane. Ni njegova uporaba lokalnih tipova (Kotorana, Lopudana, Hercegovaca) nije originalna. Na sličan je način Pietro Aretino u svojim komedijama predstavljao Napolitance, Mlečane i Sijence.¹⁴ Sekundarna je tema neprimjenjivost pojedinih talijanskih žanrova u Dubrovniku:

»Dubrovnik je bio republika, a romantički je ep cvao jedino po dvorovima talijanskih knezova, koji su ga u svoje svrhe potpomagali. Njihova raskalašenost, njihov vjerski indiferentizam, uopće sav ton, koji su imali ovi pjesmotvori, morali su biti zazorni u Dubrovniku, koji je moralnost kadgod i silovito htio uzdržati, a iz interesa gledao, da se vjera uzdrži u gradjanstvu kao bedem protiv inovjernih susjeda«.¹⁵

Koliko god bio nesklon indiferentizmu, Medini je na vjerski život gledao kao na neupitno državni djelokrug. Tvrdio je da se pojedinci »mogu dobrovoljnim stradanjima uzvisiti do višega vjerskoga života, ali da se i mnoštvo uzdrži u vjeri, treba mu i vanjskih znakova, inače vjera jenja«.¹⁶ Dubrovčani su »znali spojiti korist vjere s korišću samoga grada. Oni nijesu htjeli nigda dopustiti, da se svećenstvo tako osili, da mu država postane ropkinja, a to su postizali raznim sredstvima, a poglavito samim svećenstvom i redovništvom. Jedno je držalo na uzdi drugo, a u njihovim razmiricama senat je presudji-

¹⁰ Isto, str. 73.

¹¹ Isto, str. 260.

¹² Isto, str. 354.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 339.

¹⁵ Isto, str. 203.

¹⁶ Isto, str. 10.

vao«. ¹⁷ Za poznata i iznimno utjecajna nadbiskupa, Iliju Saračića, jednog od glavnih protagonista u posljednjemu Medinijevu djelu *Dubrovnik Gučetića*, napominje se da je, »Poznajući čud svojih sugrađana, [...] čak čuvao da istupi sa zahtjevima koji su se mogli shvatiti kao nametanje crkvenog autoriteta«. ¹⁸ Zato i nije čudno da je Dubrovnik posve suvereno kažnjavao i protjerivao crkvene ljude. Zanimljiv je primjer iz četrnaestog stoljeća kad je lokrumski opat Nikola svršio »in carceribus inferioribus« (u donjim tamnicama), što je dovelo do crkvenog izopćenja dubrovačke općine. ¹⁹

Medinijev liberalan stav prema crkvi i državi bio je omeđen potrebama nacionalne zajednice. Renesansni Talijani, »hoteći biti praktični te provesti načela humanizma raširiše [...] i proti volji nemoralnost, koja se razvija, kad se pojedinac, krivo shvaćajući slobodu, ne će da podredi skupnosti. Rimski je humanizam barem doveo do države, u kojoj je gradjanin imao i prava i dužnosti, a talijanska renesansa nije ni toga postigla«. ²⁰ Kao da je želio reći da je neuspjeh talijanskih političkih vizionara – u tom se kontekstu spominje Cola di Rienzo, »koji je htio da obnovi Rim u njegovim republikanskim ustanovama« ²¹ – imao svoj pandan u dubrovačkom neuspjehu »da pod svojom hegemonijom crkveno i politički ujedini gradove Gornje Dalmacije«, ²² pri čemu je Medini mislio na ujedinjenje dalmatinskog primorja od Dubrovnika do Ulcinja.

Medinijeva kulturna povijest prožeta je spoznajama iz političke i društvene povijesti, posebno kad je riječ o Dubrovniku i Dalmaciji. On je tek naknadno, tri desetljeća nakon *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, nakon što je zacijelo odustao od sljedećeg sveska namijenjena baroknoj književnosti, krenuo u istraživanje raznih aspekata najstarijeg razdoblja dubrovačke povijesti, s posebnim odlomcima o izvorima, ustanovama, elitnom i crkvenom ustroju te urbanizaciji dubrovačke komune. No, i u ovom slučaju, Medinijeve nakane bile su u prvom redu usmjerene raščlambi kulturne povijesti. Tako je u članku o dubrovačkom knezu Damjanu Judi (? – 1205.?) legendu o ovome tragičnom liku stavio u kontekst okcidentalizacije. ²³

¹⁷ Isto, str. 162.

¹⁸ Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1953., str. 40.

¹⁹ Isto, str. 43.

²⁰ M. Medini, *Povjest*, str. 40. Na istom mjestu Lucrezia Borgia i Vittoria Colonna služe kao primjer pokreta »u pogledu na ženu«: »Tim se ženjskinjama kao štitnicama književnikâ ne može baš prigovoriti, ali su one opet predstavnice ženske emancipacije, kakvu su propovijedali humanisti, a ova je uzdrmla temeljima obitelji i bračnog života«.

²¹ M. Medini, *Dubrovnik Gučetića*, str. 111.

²² Isto.

²³ Milorad Medini, »Damjan Juda«, *Dubrovnik: mjesečna ilustrovana revija*, I, br. 4–5, str. 138–143; Dubrovnik, 1929.

Medinijev Juda (Medini dokazuje da je riječ o nadimku za osobu koju vrela spominju kao Dobroslava iz obitelji Zelingo – u ugovoru s Monopolom Dobroli »dei et imperiali gratia comes« (1201.), a dvije godine prije (1199.) kao »comes Dobroslavus«) zapravo je odmak od dubrovačkih istočnih korijena – od Carigrada i Bizanta. Po legendi, Juda je protupravno obnašao kneževsku vlast nad Dubrovnikom, što je dovelo do vlasteoske zavjere potpomognute od Venecije. Mlečani su Judu namamili na jednu od njihovih galija, usidrenu pred Lokrumom, tobože da ga počaste. Umjesto toga, zarobili su ga i okovali. Prevaren i ponižen, počinio je samoubojstvo udarivši glavom o jarbol. Medini ovu nasilnu legendu, koja postoji i u nešto blažoj verziji, ali koja je zapravo uvod u vlast mletačkih knezova, objašnjava u kulturno-političkom ključu:

»Propast Damjana Jude nije prosta epizoda u dubrovačkoj povijesti, već je kao nekakav biljeg kamen na granici dvaju svijetova i dvaju vijekova. Judom se prekidaju političke i kulturne veze, koje su postojale šest vijekova između Dubrovnika i Konstantinova grada, i Dubrovnik stupa u kolo zapadnih sredozemnih trgovačkih gradova. U taj ga krug uvode Mleci, ali ne će proći ni puna dva vijeka, a mletačkog će kneza zamijeniti domaći rektor, faktična zavisnost od Mletaka ustupit će mjesto više ili manje nominalnom priznavanju suverenstva ugarskih kraljeva. Kad se ugarska zaštita pokazala i nekorisna i pogibeljna, Dubrovnik postaje turski haračar, političke se sveze sa Carigradom obnavljaju, ali tim Dubrovnik ne postaje turska straža na Jadranu, kao što je nekad bio bizantska. Kriz trista i pedeset godina od propasti Jude on je bio pao sasvim pod kulturni utjecaj Zapada. Veza s Turcima naturena mu je silom prilika, ali ona mu ne diže zapadnoevropsko obilježje, koju je dobio.

Ovaj se prijelom dugo pripremao. Već u dvanaestom vijeku – vijeku pred pojavom Damjana Jude – i u Dubrovniku se počelo osjećati, da se sjaju istočnog rimskog carstva primiče kraj.«²⁴

Medini je u legendi o Judi Dobroslavu vidio krizu promjene vlasti. Dubrovnik se predao pred jačom mletačkom silom. No nakon šest stoljeća Bizanta u gradu je postojala bizantska stranka, koja nije mogla nestati preko noći. Štoviše, »Dubrovnik [se] pod bizantskom vlasti osjećao slobodan, gospodar sam sebi, te da nije mogao uplitanje drugih u domaće poslove.«²⁵ Toga su bili svjesni i Mlečani pa su ubrzo povukli svog prvog kneza i Dubrovnik preuzeli u obliku ugovora o prijateljstvu s domaćim protivnicima, inače izbjeglim u Omiš. Među potpisnicima nižu se predstavnici starih elitnih

²⁴ Isto, str. 138.

²⁵ Isto, str. 143.

obitelji iz bizantskog razdoblja. Medini lakonski zaključuje: »Krizna je bila prebrođena!«.²⁶

Novo tumačenje starih priča i gradskih legendi u samoj je srži Medinijeve glavne povijesne knjige *Starine dubrovačke* (1935.). U predgovoru ovoj važnoj zbirci, skromno je povjerio kako ne iznosi »ovdje mnogo novih vijesti, već u onomu, što nam je ponajviše poznato bilo, tražim tragove starine, hoću po njima da objasnim kako je Dubrovnik nastao i kako su se u njemu pomalo stvarale prilike udesne za kulturni rad«.²⁷

U prvom odlomku *Starina* Medini je slijedio zamršenu fabulu dubrovačkih *Anala*, odnosno *Kronike*, slijed prinosa anonimnih autora što su stvorili osnovnu predožbu o nastanku Dubrovnika. Medini zaključuje da je *Kronika* napisana »najkasnije početkom 12 vijeka«, no posebno mu je važno naglasiti ne samo da je to »zbilja stara dubrovačka tradicija koju je vjerojatno mašta iskitila«, nego i da *Kronika* ima

»kulturnopovijesnu znamenitost: jezik kojim je pisana pokazuje kako se je već u jedanaestom vijeku jako osjetila u Dubrovniku slavenska infiltracija; Kroničar sam kao da je bio Slaven, te za neke slavenske riječi nije znao prikladne talijanske. U pojedinim pričama jače, a u drugim slabije osjeća se utjecaj dalmatinskog romanskog govora, po čem se vidi da ni Romani nijesu više bili jezično kompaktna skupina. Sam Kroničar kao da nije imao veći odgoj. Značajna je pak njegova naklonost legendarnom i čudesnom. To je crta u karakteru Dubrovčana koju su oni sačuvali kroz vjekove, te se javlja, može se reći kao osnovna, u cijeloj dubrovačkoj literaturi«.²⁸

Medini je vidio dubrovačke tragove i u *Ljetopisu popa Dukljanina*, koji po njemu nije bilo jedinstveno djelo već kompozit regionalne kronike iz razdoblja oko 1020. (Medini je naziva »trebinjskom«) i pričanja nekog barskog svećenika o dukljanskim kraljevima (iz oko 1180.), ali nadopunjen u Dubrovniku tijekom četrnaestog stoljeća. Smatrao je kako za »dubrovačku povijest trebinjski ljetopis ovako pročišćen ima poglavito tu znamenitost, što veže razvitak Dubrovnika sa osnutkom trebinjske države«.²⁹ Medini je, naime, tumačio kako je Radoslav Bello (Bela ili Beloje), koji se spominje u dubrovačkoj *Kronici* i *Dukljaninu*, »došao na vlast u Trebinju preko Dubrovnika, što će reći uz carsku pomoć«. Tako je Bizant odredio odnose trebinjske župe

²⁶ Isto.

²⁷ Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1935., str. 6.

²⁸ Isto, str. 24–25.

²⁹ Isto, str. 63. Medini se vratio problematici *Ljetopisa popa Dukljanina* u kasnijem članku objavljenom posmrtno 1942. V.: Milorad Medini, »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 273 (85), str. 113–156; Zagreb, 1942.

i njenih plemenika s primorskim gradovima, što je pri kraju devetoga stoljeća dalo »osnovu za cijeli budući razvitak Dubrovnika. On postaje metropola cijelog plemena, dobiva teritorij koji pučanstvu omogućuje da se posveti i ratarstvu, sam se grad proširuje dolaskom Cavtačana i postaje središte crkvene provincije. Predaja je na svoj način sačuvala uspomenu na te događaje i od Bele, arhonta trebinjskog, suvremenika i učesnika u njima, učinila osnivača grada pripisujuć mu i gradnju prve naseobine na hridima Lave«. ³⁰

Stanovništvo starog Dubrovnika za Medinija je također kompozit, ovaj put etnički. Pored dalmatinsko-romanskih i vlaških rodova ima i mnogo onih nejasna podrijetla, ali i onih očito slavenske osnove. Medini dokazuje da je i kod moćnih porodica poput Gundulića i Lukarevića, koje su »u intelektualnom razvoju Dubrovnika vodile prvu riječ, [...] zarana počela slavenska infiltracija, jer se između njihovih najbližih srodnika spominju Marin Grobe, pa neki Rade, Bogdan i Bele«. ³¹ No, on također dokazuje da su rodovske tradicije, onako kako su zapisane u Popisu vlasteoskih porodica, često bile u suprotnosti s vremenitim ugledom pojedinih casata (plemičkih loza):

»Komu je u 14 vijeku moglo doći na pamet izmisliti da su porodice Domanja, Gamići i Vitonići iz Molunta u Vitaljini; ili da su neke porodice po podrijetlu vlaške; ili da su Gundulići iz Zete iz nekih Morjana; ili da su Bachante i Bauxella iz Kotora, ali da su preselili u Dubrovnik iz Epidaura; ili da su Bucignolo, Saraca, Proculo iz Huma; ili da su Baraba iz Bugarske, Menze, Viterbi i Volcassa iz Bosne i t.d. To nije plod nikakvog umovanja niti kakvog antiromanskog nastojanja. Baš naprotiv, u 14 vijeku već se javlja neka tendencija romaniziranja podrijetla nekih porodica kojoj traga ima i u Popisu. Uporedo s tim počelo se zazirati od Vlaha. Ako uza sve to Popis bileži da su nosioci nekih bez sumnje romanskih imena podrijetlom iz balkanskog zaleđa i da su se Vlasi doselili u Dubrovnik, to može biti samo uspomena na neko starije stanje, možda nekoliko stotina godina natrag, koja se sačuvala u porodičnim tradicijama«. ³²

Medini je bio uvjeren da je do desetog stoljeća romansko gradsko stanovništvo posve napustilo zaleđe dalmatinskih gradova, premda je Romanâ zacijelo još bilo »u planinskih krajevima« Balkana. Romanske urbane jezgre ostale su u primorskim gradovima, poput Dubrovnika, ondje gdje im je bizantski car Bazilije I. Makedonac (vl. 867. – 886.) »ugovorima sa susjednim slavenskim knezovima osigurao okolinu potrebnu za življenje; dotada su se uzdržavali samo od mora i od otoka«. ³³ No, i takvo stanje bilo je privremeno.

³⁰ Isto, str. 245–247.

³¹ Isto, str. 107.

³² Isto, str. 120.

³³ Isto, str. 121.

Pritisnuti slavenskim širenjem u zaleđu i arapskom silom na moru (Dubrovnik je godina 866. i 867. izdržao saracensku opsadu koja je trajala petnaest mjeseci), Dubrovnik je, u Medinijevu viđenju, »postao zbježište progonjenih Romana. Znamenitost njegova tim je porasla, ali dalmatinskim Romanima, kao odjelitom etničkom elementu, ovi događaji dali su smrtni udarac. Oni su izgubili životnu snagu, mogućnost da se u sebi obnavljaju; njih još brane zidine gradske, ali na vratima gradskim čuje se već zvekir Slavena koji traže ulaz«. ³⁴

Drama slavenizacije naših obala u mnogomu je razvrnula prednosti Zapada i Italije u njihovim pregnućima prema istočnojadranskom prostoru. »Poslavenjenje« ovog prostora, kako kaže Medini, predstavljalo je pobjedu izdržljivosti novog stanovništva. Medini nije jedini povjesničar koji je naglašavao da se povijest Dalmacije ne može razumjeti ako se previdi romanski živalj, tj. da je u dalmatinskim gradovima živio »jedan elemenat, drugačiji i po narodnosti i po kulturi i po predajama i po religiji od stanovništva slovenskog zaleđa. Taj je elemenat bio ishodište i posrednik prodiranju zapadnih kulturnih i političkih nastojanja na balkansko poluostrvo. Dalmacija bila su vrata na Balkan, a ključ tih vrata imali su Romani u dalmatinskim gradovima«. ³⁵

Po Mediniju, dalmatinska je posebnost bila u hrvatsko-romanskom dvojezičju (dalmatsko romanskom, a ne talijanskom): »Taj paralelizam između hrvatskoga i romanskoga govora [...] blagotvorno je djelovao na razvitak kulture te po tom i literature dubrovačko-dalmatinske. Dalmacija je bila kao neka pogranična zemlja među istokom i zapadom, tu su se Romani miješali po gradovima sa Slovjenima, i toj mješavini zahvaljujemo onaj specijalni tipus, što ga Dalmatinci imadu, te koji ćeš među ostalim Slovjenima zaludu tražiti«. ³⁶ Vrijednost Medinijeve knjige *Starine dubrovačke* iz 1934., koja je u pitanju slavenizacije na tragu prijašnjih istraživanja Konstantina Jirečeka i Mattea Bartolija, upravo je u traženju sraza romanskog i slavenskog svijeta. No, on je i prije *Starina*, još godine 1920., u Zadru koji je upravo te godine priključen Italiji, dao zgusnutu sliku nezaustavljiva prodora slavenskog elementa u romanske gradske enklave:

»No ako su gradovi na ovaj način došli do velikog utjecaja u zemlji Hrvata te poglavito doprinijeli, da se hrvatski dio našega naroda došao za rana trajno pod zapadno-rimsku kulturnu vlast, zaleđe je bilo ekspanzijom prirodnom velikim svježim narodnim masama prijatelj, koji je u svomu zagrljaju Romane ugušio.

³⁴ Isto, str. 122.

³⁵ Milorad Medini, *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*, Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, 1920., str. 5.

³⁶ M. Medini, *Povjest*, str. 51.

Premda je dalmatinskim Romanima katastrofa početkom VII. vijeka povratila životnu energiju, koju su u slasti i lasti carskih vremena bili sasvim izgubili, oni su bili prem slabi prama Slovenima, da bi se trajno mogli održati. Bili su previše u prostoru svojih naselja skučeni, da bi se mogli odijeliti posvema od susjeda, a svaki doticaj značio je prodiranje Slovena u gradove. Rob, što bi ga od Omišana ili Neretvana kupili; težak, kojega su unajmili; svećenik, koji je došao u grad, da primi sv. redove, pa i ne bio glagoljaš; vlastelin, koji bi se zakaluđerio i tom prigodom obdario samostan zemljom; pobjeglica, koji bi pred jačom silom dobjegao; žena, koju bi uzeo građanin u slovenskoj okolici, jer mu je to možda bilo korisno za njegovo gospodarstvo, ili koji gradski prvak, da ojača svoj politički utjecaj: – svi su ti množili slovenski narodni elemenat u gradovima, koji je doista bio narodno besvijestan, ali je za to ipak donosio u grad sa sobom svoj jezik, svoje običaje i svoj način mišljenja. Romanska kultura bi kojega od njih i polatinila, ali to nije bio Roman, već polatinjeni Slovenin, koji sa dolaskom u grad nije prekinuo sveza svojih sa okolicom, gdje mu je možda živio bliži rod i svojta, a kako su snažno djelovale te rodbinske sveze, pokazuje najbolje povjest obitelji zadarskih priora Madija. Žena Mihajla Krešimira Jelena bila je po rodu Madijeva i ova je svojta imala velikog djelovanja na cijelo držanje ove moćne porodice prema hrvatskim kraljevima. Kako su se Mleci bojali ovih sveza, dokazuje, što su g. 1247. obvezali Zadrane, da ne će sklapati brakove sa Slovenima i da Slovene ne će primati u stan«. ³⁷

Medini je u običajima (vražda i stanak), koji su bili nužni za saobraćaj sa slavenskim susjedstvom, te posebnostima dalmatinskog (dalmatskog) romanskog jezika, za koji inzistira da »nije bio nikakav talijanski dijalekat«, vidio lokalnu romansku osobnost, premda mu je bilo jasno da je taj govor – »ni talijanski ni latinski« – bio slabiji u Dubrovniku nego drugdje u Dalmaciji. Pismo koje je 1325. godine zadarski plemić Todor de Fumat poslao dubrovačkom kancelaru doista je pisano na dalmatskom (prva je rečenica: »'A ser Pon [Pone de Stambertis], unurivol canceler de Ragusa. Todru de Fomat de Ćara saludu vi con oni nostru unur«), ³⁸ ali tako što nije postojalo u Dubrovniku već početkom četrnaestog stoljeća. Govor koji su Dubrovčani nazivali »lingua vetus ragusea aut latina vulgaris« nije bio »talijanski sa nekim osobinama starog romanskog govora«, niti dalmatski jezik Todora Fumata, već latinski, ali bez osjećaja »za dočetke u deklinaciji i konjugaciji«. ³⁹

Paradoksalno je da je upravo rastući talijanski utjecaj, koji su donosili došljaci s raznih strana, slabio koheziju staroga romanskog stanovništva:

³⁷ M. Medini, *O postanku i razvitku*, str. 6–7.

³⁸ Orazio Chizzola, ur., *Prose e poesie dei secoli XIII e XIV*, Casa editrice M. Quiddè, Trst, 1910., str. 13.

³⁹ M. Medini, *Starine dubrovačke*, str. 126.

»kolika je razlika postojala u talijanskom dubrovačkom govoru, pokazuje najbolje Kronika gdje se po jeziku može lako vidjeti [...] tolike razlike, da se moraš čuditi kako je u jednom malenom gradu moglo skupa živjeti ljudi koji su tako različito govorili«. ⁴⁰ Sve su to za Medinija preduvjeti za slavennizaciju: »Slavenima je bilo određeno da raznovrsne etničke elemente koji su sastavljali pučanstvo Dubrovnika amalgamiraju te tako stvore dubrovački puk«. ⁴¹

Medini povezuje prvo veliko slavensko prispjiece s raspadom dukljanske države u dvanaestom stoljeću (»te su tako dobila prigodu okolna vlastela da se priključe Dubrovniku«), što je dovelo do slavenskog »preokreta« pri kraju trinaestog stoljeća, ali i sa sve većim preuzimanjem zemljišnih posjeda od slavenskih susjeda. Primjerice, Ivan, prvi s prezimenom Gundulić, a oni su podrijetlom »de Zeta de Moriano«, imao je crkvene fondacije u Rožatu (Rijeka dubrovačka) i samostan sv. Jakova (Višnjica), uz okolnu zemlju te pašnjake na Brgatu i Šumetu (sa 150 ovaca, 30 krava i 8 volova) i vinograd na Šipanu, što je iznimno velik posjed za prvu polovinu trinaestog stoljeća. ⁴² Nove obitelji Lukarevića, Gučetića i Menčetića također su bile veleposjedničke. Medini je, zapravo, došao do zaključka da među vlasnicima skoro cijeloga dubrovačkog zemljišnog posjeda u trenutku ekspanzije nema ni jedne obitelji koja potječe od dalmatinskoromanskih starosjedilaca. Što je još važnije, razlika između vlastele posjednika i neposjednika bila je identična sposobnostima obiteljskog održavanja: »Uzdržale su se«, zaključuje Medini, »skoro samo one [porodice] koje su imale najviše smisla i ljubavi prema zemlji, te ih već u 14 vijeku nalazimo kao najveće posjednike«. Ujedno, tih dvadesetak porodica, koje su posjedovale dvije trećine zemljišnog posjeda na staroj dubrovačkoj djedovini – Astareji (Bunići, Bundići, Bobaljevići, Buče, Crijevići, Kabužići, Gučetići, Getaldići, Đurđevići, Gundulići, Gradići, Menčetići, Pucići, Pruglovići, Ranjine, Rastići, Saračići, Sorkočevići, Tudizići, Džamanjići), bili su »većim dijelom iz zaleđa i primorja gdje su izmješano živjeli Slaveni, Romani i Vlasi«, ali su se tek prvi održali. ⁴³

Rustikalna slavenska okolina izravno je djelovala na govorni jezik. Iz makaronskih rečenica poput »et juxta glaviças magnas ibat l alius patagus« (iz svjedočenja Nikole Kabužića) Medini je zaključio da »Ni vlastela dakle ne znadu izricati misao drukčije nego po narodnu, kad je govor o zemlji«. ⁴⁴

⁴⁰ Isto, str. 129.

⁴¹ Isto, str. 130.

⁴² Isto, str. 130–132.

⁴³ Isto, str. 135.

⁴⁴ Isto, str. 140.

Zapravo, slavenizacija je grabila raznim sredstvima i načinima – od uporabe ropske kućne posluge iz bosanskog zaleđa (*ancilla babiza*), preko ženidbenih i trgovačkih veza izvan grada, kao posljedica reduciranja pomorske trgovine u razdoblju mletačke vlasti, dolaskom novih pučkih obitelji, odumiranjem starinaca u pošastima, gradskim sukobima i mnoštvom drugih načina. Novi ekvilibrij postat će razgovjetnim u stoljeću nakon Višegradskog ugovora (1358.), kad su Dubrovčani, nakon odlaska mletačke vlasti, prihvatili ugarsku državu kao vrhovnoga gospodara. Njihovo rubno mjesto u ugarskom savezju znatno je ublažilo učinke novog vrhovništva, tako da je Dubrovnik sve snažnije njegovao svoju samoupravu i posebnosti. Senat je u prosincu 1472. odobrio isključivu uporabu dubrovačkog latinskog. Medini je ovu odluku iščitavao u posebnoj ključu:

»Praktične vrijednosti ovaj zaključak nije imao, jer se jednim zaključkom ne može povratiti život mrtvacu, ali ga je svakako diktiralo uvjerenje da je Dubrovnik nešto zasebe i da bi u interesu te zasebnosti trebalo sačuvati i dubrovačko-latinski dijalekat. No već se nalazi ljudi koji pred činjenicom da je Dubrovnik postao slavenski, ne zatvaraju oči. Dok stari senatori vijećaju kako će se u vijeću govoriti, mlada vlastela u dokolici slažu slavenske pjesme i bilježe ih u uredovnim knjigama. Ono 15 senatora koji lome sa tradicijom te hoće da je slobodno u vijeću govoriti i slavenski, vide dalje nego njihovi drugovi, a misle politički jednako. Jedni u mrtvoj prošlosti romanskoj i uspominama traže i nalaze uzroka i osnova za zaseban politički i kulturni život Dubrovnika, u drugih dozrijeva slovinska misao. I jednim i drugim zajedničko je zaziranje od svake sveze s Italijom. Prijedlog da se dopusti govoriti u vijeću i talijanski nije uopće došao na glasovanje očito zato, jer kad je propao prijedlog da se dopusti govoriti slavenski, i oni koji su glasovali za taj prijedlog pridružili su se onim koji su predložili da govor dubrovačko-latinski bude u raspravama obligatoran, te tako ojačali, a moguće i stvorili većinu protivnu upotrebi talijanskog jezika.«⁴⁵

Štoviše, Medini je u zaštiti latinizma vidio i stanovite prednosti. Upravo kao što je »proganjanje slovjenske službe božje« koristilo »u prvom redu narodnomu jeziku, koji poče da se šulja i u crkvu i da zauzima ono mjesto, što ga je prvo imao staroslovjenski«, tako je renesansni pokret, »premda je na oko protivnik narodnog jezika, bio njegov najbolji pomoćnik«, pa tako talijanski jezik »osigura sebi gospodstvo u lijepoj književnosti, puštajući ga latinštini u učenom raspravljanju.«⁴⁶

Ideal »zasebnog političkog i kulturnog života« nije u dubrovačkoj tradiciji imao cijenu. Zato Medini opravdava Mavra Vetranovića kad ovaj, »prem-

⁴⁵ Isto, str. 144.

⁴⁶ M. Medini, *Povijest*, str. 5, 33, 47.

da redovnik, smatra da se slaže: 'združiti se s bogom' i 'služiti otmansko kolino' za inad cijelomu tadanjemu kršćanskomu zapadu, koji je smatrao grijehotom i trgovati s nevjernicima!«.⁴⁷ Premda nije imao jedne lijepe riječi za Vetranovićevo pjesništvo (»Prvo svega: u njegovim pjesmama nema razmjera, drugo: jednolične su te ispjevane nekako po osobitom kalupu, a treće: nedostaje im mašte i poleta«),⁴⁸ Medini je držao do Vetranovićeve političke pameti, sposobnosti da podrži otomansku nadmoć u korist vlastite domovine; sposobnost da predvidi korist za Latinku Gospoju (Italiju) ukoliko se riješi Orla (Nijemaca) i Kokota (Francuza) te se »sama posvoji, a tuđijeh odreni«.⁴⁹ Tako se, po Mediniju, »svoje glav« Vetranović uzvisio »do čiste ideje o jedinstvu i slobodi Italije« te, jedini od Dubrovčana, pokazao smisao za sadašnjost »te joj posvećivao pažnju, koju je i zaslužila«.⁵⁰

Ipak, Medini je između političkog realizma i isticanja posebnosti – koju upravo u razdoblju priklanjanja ugarskom kralju Ludoviku Anžuvincu naziva »dubrovčanizmom«, davao prednost realizmu. U *Dubrovniku Gučetića* (1953.), posmrtnoj publikaciji velike vrijednosti, Medini postavlja dva dubrovačka državnička uzora – nadbiskupa Iliju Saračića (o. 1300. – 1360.) i Marina Gučetića (? – o. 1374.). I jedan i drugi bili su protivnici mletačke uprave i pristaše ugarskoga kralja, ali su im razlozi bili različiti. Saračić je vidio prednosti u razmjernoj nemoći ugarske krune u Gornjoj Dalmaciji, gdje Ludovik nije mogao pritisnuti Dubrovnik i Kotor, kao što je bio slučaj sa Zadrom, Trogirom i Splitom. Ovaj čvrsti prelat, iskusan u navadama rimske diplomacije, bio je posve odan rodnom gradu, često na štetu crkvenih privilegija. Držao je stranu Lastovaca u sukobu s kapelanom Andrijom Škrinjom. Među njegovim zaslugama za samosvojnost dubrovačke komune bio je rad za »jednu kulturnu i političku zajednicu, kojoj će simbol biti sv. Vlaha, kao što je u Mlecima bio sv. Marko. Kult sv. Vlaha u Dubrovniku je nekoliko stotina godina stariji, ali prvi mu je dao politički smisao Ilija Saračić«.⁵¹ Taj smisao je, zapravo, suština »dubrovčanizma«.

Nadbiskup je bio članom poslanstva što je Dubrovnik odaslao na pregovore s Ludovikom vezano uz sklapanje Višegradskog ugovora, no čini se da nije bio posve zadovoljan rezultatima, zacijelo zato jer je po njemu Ludovikov utjecaj u Dubrovniku postao nesrazmjernan u usporedbi s osiguranim ingerencijama dubrovačke općine. Zato su se Dubrovčani poslije Saračićeve

⁴⁷ Isto, str. 171.

⁴⁸ Isto, str. 173.

⁴⁹ Isto, str. 172.

⁵⁰ Isto.

⁵¹ M. Medini, *Dubrovnik Gučetića*, str. 45.

smrti – predaja kaže po njegovim napatcima – borili protiv Ludovikova kandidata za nadbiskupa. Sâm je Saračić, čini se, »htio samo spriječiti da nadbiskup dubrovački bude zavistan od kralja Ugarske kako su bili drugi ugarski biskupi«. ⁵²

Drukčija je bila računica Marina Gučetića, za kojega Medini veli da je »možda najjači dubrovački političar svih vremena«. ⁵³ Sin Klimenta Gučetića, veletrgovca na dvoru cara Dušana, koji je za Dubrovnik od srpskog cara uspio dobiti Stonski Rat (Pelješac), Marin Gučetić se u srpskoj službi »razvio do izrazite političke ličnosti« i »upoznao vizantiske metode rada i prilike ne samo u srpskoj državi već i u državama koje su je okružavale i s kojima je Srbija dolazila u sukob: u Ugarskoj i u Vizantu. Tu je on mogao pratiti i prve turske uspjehe u Evropi, o čemu Saračić nije mogao imati jasnog pojma«. ⁵⁴ Kad je riječ o Ugarskoj i Ludoviku, Marin Gučetić je kao nerealnu zamisao odbacio Saračićevo mišljenje – ujedno vrhunac »dubrovčanizma« – da bi Dubrovnik mogao biti posve neovisan u geopolitičkim okolnostima uzburkane jadranske regije u drugoj polovici četrnaestog stoljeća:

»No za Marina, praktičnog i iskusnog političara, bila je ludost misliti da Dubrovnik može biti nezavisan između Mletaka, Ugarske, Bosne i Srbije, država koje sve na njega vrebaju, pa je smatrao potrebnim da se na jednoga od njih osloni, a Ugarska je bila država koja je, u ovom času, uz najmanje njegove žrtve jamčila Dubrovniku najveće koristi. Trebalo je samo ugrabiti priliku da se od Ugarske za Dubrovnik postigne što više, a isticanje 'dubrovčanizma' kao da nije bilo po njegovu mišljenju najpodesniji put k cilju, jer je morao pobuditi kod Ludovika nepovjerenje. Događaji će dati Gučetiću pravo prije nego se mogao nadati, a za to vrijeme i on je morao da muči«. ⁵⁵

Nagrada za Gučetićevo »mučanje« bila je toplina ugarske naklonosti nakon Višegrada. Medini mu pripisuje zasluge u uvjeravanju Ludovika »da je položaj Dubrovnika prema Ugarskoj drukčiji nego ostalih dalmatinskih gradova i da je najbolji način za osiguranje Dubrovnika od mletačkih utjecaja priznati mu potpunu autonomiju i štititi je. Prava koja je Dubrovnik dobio 1358., nakon Zadarskog mira, tolika su da Jireček od te godine datira postanak dubrovačke republike«. ⁵⁶ U njemu Medini vidi sve vrline velikog državnika:

»No nije Gučetić bio samo dubok poznavalac ljudi i prilika svojega vremena, on je vidio i kuda događaji vode, pa je dubrovačkoj politici dao novi pravac, kojega

⁵² Isto, str. 47.

⁵³ Isto.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Isto, str. 68.

⁵⁶ Isto, str. 112.

će se ona dugo vremena držati. Priznanje ugarske vlasti bio je akt političke potrebe i političke zrelosti. Pod njom je Dubrovnik proširio svoj teritorij, sačuvao i učvrstio svoju autonomiju, te se privredno i kulturno podigao. Ugarska je bila jedina koja mu je u ovom času mogla dati zaštitu od Mletaka, koja mu je bila potrebna da sve to postigne. Slom s Mlecima otvara dubrovačkoj trgovini nove puteve, raspadanje srpske države sili Dubrovnik da se obrati na drugu stranu. Gučetić ne miruje, on prednjači primjerom, dobavlja prota iz Mletaka te gradi veliki brod i tako udara temelje dubrovačkoj mornarici. Ugovor s Jakinom, koji će nekoliko vjekova vezati Dubrovnik s tržištima sjeverne i srednje Italije, pa preko Milana sa zemljama Sjevernog Mora, zamišljen je od njega.⁵⁷

Iako je Medinijeva ljubav prema Dubrovniku neupitna, on se nije libio prekorigiti ono što mu se u rodnom gradu činilo neprikladnim. Njemu nesimpatičan Ivan Ravenjanin, zaključuje, nije bio posve u krivu glede dubrovačkog nemara prema kulturi. Književnost im je u šesnaestom stoljeću bila »prosto zabavica u dokolici« jer su kao trgovci živjeli »kako ih je narav na svijet stavila«. ⁵⁸ No, Medini je vidio i mračnu stranu. Taj »objestan trgovački svijet«, ⁵⁹ znao je biti »neiskren« čak u odnošajima s kraljevima. Nije propustio zabilježiti dubrovačku neiskrenost prema Ludoviku Velikom: »Koji je neugodan utisak ova neiskrenost ostavila u okolini kraljevoj, razabire se i po tome što je ban Nikola Seč poslao sa svoje strane ugledne Zadrane i vjerne kraljeve pristaše Đura de Giorgio i Filipa Nozdronju da ih upozori na posljedice«. ⁶⁰ Niti je Medini preskočio okrutnost dubrovačke politike: »sutradan su ucijenili Vojislava [Vojinovića]: ko ga ubije, dobiće 10.000 perpera nagrade, građanstvo Dubrovačko i kamenu kuću u Dubrovniku; ko ubije kojeg sina Vojislavljeva, dobiće za nagradu 1.000 perpera, a ako mu donese glavu 2.000 perpera«. ⁶¹ Nakon jednog mirovnog ugovora sa Srbijom, Senat je ovlastio kneza i dva ratna kapetana da ubiju kotorskog izaslanika Mata Bisantija (»u tu svrhu mogu potrošiti do 1000 perpera. Ubica će moći slobodno doći i stanovati u Dubrovniku«). ⁶² Ucijenjen je 1362. i Milče, sluga Gučetićeve majke Prve Gučetićeve (samo 100 perpera), a godinu dana kasnije i nepoznati ubojice niza osoba, među njima i Valka Gučetića, koji se nije naročito isticao u javnom životu. Ipak, nagrada za otkrivanje njegova ubojice bila je velika (2000 perpera), jer je zločin bio političke prirode: »ubijen je kao Gučetić iz krvne osvete«.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸ M. Medini, *Povjest*, str. 58–59.

⁵⁹ Isto, str. 62.

⁶⁰ M. Medini, *Dubrovnik Gučetića*, str. 89.

⁶¹ Isto, str. 90.

⁶² Isto, str. 99.

Dubrovnik Gučetića, mali posmrtni rad Medinijev (129 str.), objavljen u Beogradu među posebnim izdanjima SANU-a pod uredništvom Jorja Tadića 1953. godine, malo je remek-djelo. Ono također pokazuje Medinijev smisao za dramatičan zaplet. Iz jedne razmirice s Kotoranima godine 1361. Medini spominje izgubljeno pismo cara Stefana Uroša V. kojim se, pretpostavlja, car »požalio [na] postupanje Kotorana«. Da je ovo vjerojatno, veli Medini, dokaz je što je »odgovor donio u Dubrovnik glavom Marko Kraljević, a njegova je misija bila da poradi na izmirenju cara i Dubrovčana«. ⁶³ Medini ne izbjegava ni uvide u psihu svojih protagonista. Za kralja Stefana Uroša III. Dečanskog, kojega je Milutin, njegov otac, oslijepio, a sin Dušan vjerojatno dao ubiti, veli da je »bio [...] lično dobar čovjek. [...] No ta dobrota nije bila nimalo umjesna u državi gdje je vlastelu mogla držati na uzdi samo jaka ruka«. Pred nerazborom srpske vlastele, »dubrovačka nastojanja da izmire starog i mladog kralja bila su uzaludna rabota«. ⁶⁴

Medini nije prezaao od izravna zagovaranja svojih junaka. Marina Gučetića hvali jer je obuzdao Ludovikovu nakanu zatvaranja dalmatinskih luka mletačkoj trgovini, na što su mu nezahvalni sugrađani odgovorili procesom. ⁶⁵ Za bosanskoga bana Stjepana II. Kotromanića kaže da je bio »upola Dubrovčanin, vješt diplomata i vojskovođa, odličan političar i čovjek određenih ciljeva«, koji je uspio »da kao ugarski vazal oslobodi Bosnu u sebe tutorstva i da joj osigura izlaz na more, a potom i izravne veze sa zapadom«. ⁶⁶ Unatoč često kićenim draperijama, Medini je bio iznimno pošten povjesničar. Njegova iskrenost razoružava. U raspravi oko novačenja Lastovaca 1351. jednostavno priznaje: »Nije mi sve jasno u ovom zaključku«. ⁶⁷ Njegova je duša gorjela za junacima dubrovačke starine, za koje je nalazio najpodesniju formulu. Ovako završava *Dubrovnik Gučetića*: »Testamenat Marinov nijesam našao. Žena mu Bijelce živjela je do g. 1386. Njen testamenat napisan 17 decembra svršava riječima: 'Redugo a memoria a li mei fijoli: abiat i a mente l'anima del vostro padre'«. ⁶⁸

⁶³ Isto, str. 95.

⁶⁴ Isto, str. 14.

⁶⁵ Isto, str. 89–90.

⁶⁶ Isto, str. 15.

⁶⁷ Isto, str. 35.

⁶⁸ Isto, str. 115.

Literatura

- Cf. Jacob Burckhardt, *Die Kultur der Renaissance in Italien: ein Versuch*, Verlag von Th. Knaur Nachfolger, Berlin, 1928.
- Orazio Chizzola, ur., *Prose e poesie dei secoli XIII e XIV*, Casa editrice M. Quidde, Trst, 1910.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*, Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, 1920.
- Milorad Medini, »Damjan Juda«, *Dubrovnik: mjesečna ilustrovana revija*, I, br. 4–5, str. 138–143; Dubrovnik, 1929.
- Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1935.
- Milorad Medini, »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 273 (85), str. 113–156; Zagreb, 1942.
- Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1953.

MILORAD MEDINI I DUBROVAČKA POVIJEST

Sažetak

Članak analizira radove Milorada Medinija vezane uz povijest Dubrovnika i Dubrovačke Republike, posebno kontekst Medinijeva razmišljanja o kulturi i političkom identitetu dubrovačke komune. Autor raščlanjuje probleme utjecaja europskog Zapada, slavenizacije istočnojadranskog bazena, Medinijev koncept »dubrovočanizam« i karakter Medinijeva historiografskog stvaralaštva.

Cljučne riječi: Milorad Medini, povijest Dubrovnika, povijest Dubrovačke Republike, »dubrovočanizam«

MILORAD MEDINI AND THE HISTORY OF DUBROVNIK

Summary

The paper analyses Milorad Medini's works dealing with the history of Dubrovnik and the Dubrovnik Republic, especially the context of Medini's thinking on the culture and political identity of the Dubrovnik commune. The author analyses problems of the European West influence, slavization of the Eastern Adriatic basin, Medini's notion of »dubrovočanizam« [Dubrovnik autonomism] and the character of Medini's historiographic work.

Keywords: Milorad Medini, the history of Dubrovnik, the history of the Dubrovnik Republic, »dubrovočanizam« [Dubrovnik autonomism]

Tihomil Maštrović

Medinijev prinos hrvatskoj književnoj historiografiji

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09"15/16"

Milorad Medini (Dubrovnik, 13. travnja 1874. – Dubrovnik, 20. rujna 1938.), autor *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, knjiga I., XVI. stoljeće* (1902.),¹ pripada onom krugu hrvatskih književnih povjesničara koji su krajem XIX. i početkom XX. stoljeća prepoznali potrebu pisanja sinteze hrvatske književne povijesti, uloživši značajne napore u njezino ostvarenje. Kronološki se Medinijevo djelo pojavljuje nakon Šurminove (1898.) a prije Vodnikove (1913.) književnopovijesne sinteze. Rezultat njegova nastojanja je prva knjiga pregleda hrvatske književne povijesti u kojoj se autor ograničio na književnost nastalu u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. stoljeću, najavivši ujedno svoju namjeru da će u daljnje dvije knjige obraditi XVII. i XVIII. stoljeće.

Medinijevo književnopovijesno sintetsko djelo naručila je Matica hrvatska kao treći svezak u nizu nazvanom *Crtice iz hrvatske književnosti*, nakon što su objavljena prva dva sveska *Crtica*, koje je napisao jezikoslovac i književni povjesničar Ivan Broz (1852. – 1893.).² Broz je obradio hrvatsku književnost, kako sam ističe, »od najstarijih vremena pa do kraj XV. vijeka«.³ Zašto je za navedeni niz uzet zajednički naslov *Crtice iz hrvatske književnosti*, a ne *Povijest hrvatske književnosti* Broz u »pripomenku« prvom svesku tumači ovako:

---

¹ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I., XVI. stoljeće, naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.

² Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska prva, Uvod u književnost, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1886. Knjiga sadrži crtice o životu, jeziku, napose o hrvatskom jeziku i o pismu. Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska druga, Prvo doba : Crkvena književnost, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1888. Knjiga sadrži crtice o književnom radu svete braće Ćirila i Metoda te crtice o crkvenoj glagolskoj književnosti i bogomilskoj književnosti, tj. od najstarijih dana do pred kraj XV. stoljeća.

³ I. Broz, nav. dj., sv. 2, str. III.

»Tome je poglaviti uzrok, što su u nas dosele istražene tek nekolike strane književnosti hrvatske, pa tako nema dovoljno već gotove naučne građe, od koje bi se mogla sastaviti potpuna slika književnosti hrvatske, u kojoj bi bile sve njene historijske pojave sustavno poredjane. Pripravne su radnje za takovo djelo u nas žalibože vrlo neznatne. [...] Kod takih prilika ne može se pomišljati na pisanje sustavne historije književnosti hrvatske, već ako bi ko bio voljan ispuniti mnoge strane čituljama imenâ i godina. Prema tomu mogao se obreći pisac 'Matici hrvatskoj', da će napisati za njenu čitalačku publiku samo *Crtice*, u kojima će iznijeti rezultate, koje su do sad naučna istraživanja privrijedila i koje je pisac sâm, baveći se oko historije književnosti hrvatske, pribilježio. Istina ti se rezultati stežu samo na neke pojave, ali pisac se nada, da će moći odabrati u svojim *Crticama* upravo najznatnije pojave, po kojima će svako, koga zanima prošlost naše knjige, moći uhvatiti prilično razgovijetnu i istinitu sliku o njezinom životu u opće«. ⁴

Stoga se Ivan Broz obratio Matici hrvatskoj s prijedlogom da napiše *Crtice* u kojima će se nalaziti dosad obavljena istraživanja hrvatske književne povijesti i to »od najstarijih vremena pa sve do kraja XV. vijeka«. ⁵ Prvi svezak *Crtica iz hrvatske književnosti – Uvod u književnost* – objavljen je godine 1886., a drugi – *Prvo doba : Crkvena književnost* – godine 1888. Četrnaest godina nakon izlaska drugog sveska, godine 1893., umire Ivan Broz nedovršivši započeti književnopovijesni projekt. Inicijativu Matice hrvatske da se započeti niz *Crtica iz hrvatske književnosti* nastavi prihvatio je Milorad Medini, napisavši njezin treći dio – *Književnost XVI. stoljeća* – protumačivši u uvodu svoj plan rasporeda književnog gradiva u daljnim svescima započetog niza.

»U ovoj sam knjizi iznio samo ono, što mi je bilo reći o XVI. stoljeću i književnoj radji tih vremena po Dalmaciji, a namjera mi je u druge dvije obraditi XVII. i XVIII. stoljeće. Ovakova dioba na stoljeća ugadja donekle razvitku književnosti, jer je XVI. vijek priprava za veći književni rad, a u XVII. vijeku postigla je književnost svoj vrhunac, da se kroz XVIII. ugasi ujedno sa slobodom, koju Dubrovnik izgubi. No, ovakovo dijeljenje ne smije biti sasvim mehanično, jer se n. pr. i u XVII. stoljeće ušunjalo koješta, što bi baš spadalo u XVI. S toga sam bez obzira sve to strpao u ovu knjigu, a nadam se, da mi ne će to ni najstroži kritičari zabaviti«. ⁶

Medini u uvodu svoje knjige ne zaboravlja navesti izvore svomu radu i navesti neke istraživače književne povijesti »koji su [mu] svojim radom omo-

⁴ I. Broz, nav. dj., sv. 1, str. III–IV.

⁵ Isto, str. V.

⁶ M. Medini, nav. dj., str. VI.

gućili da pristupi sustavnom ocijenjivanju starijih naših pisaca«. ⁷ Na prvom mjestu navodi Vatroslava Jagića, koji je, kako Medini kaže, »udario temelje komparativnom ispitivanju naše književnosti«, potom spominje Konstantina Jirečeka zbog vrijednih rezultata ostvarenih istraživanjima u dubrovačkom arhivu temeljem kojih je »slika života iz onih vremena postala sve jasnija [...] A i kulturne struje razumijemo bolje«, ističe nadalje Medini, »otkad je prof. Šrepel⁸ slijedeći stope Račkog upozorio svijet na latinske pisce«. ⁹ Ističe također da »smo dužni i dru. Rešetaru, koji je izabrao sebi zadaću da jezično ispita najstarije naše pisce te nam razjasnio, što je inače bilo teško obaznati«. ¹⁰ Naposljetku Medini upozorava da se u ovom nabranjanju nikako ne smije zaboraviti *Historiju dubrovačke drame* Armina Pavića, »koja je još i sada«, kako on kaže, »pouzdan vodič, sve da je prošlo 30 godina, otkada je napisana«. ¹¹ Mnoge su Medinijeve književnopovijesne prosudbe bliske pogledima Armina Pavića, pa tako spomenimo i one vezane uz komparatističku analizu estetskih vrijednosti dubrovačke književnosti čija je bliskost s talijanskim izvornicima tako snažna da se njihova hrvatska odrednica ponekad prepoznaje jedino po jeziku kojim su djela napisana. ¹²

Godine 1903. nakon objavljivanja Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) tiskano je nekoliko prikaza njegova djela u književnoj periodici koja je izlazila u Dalmaciji i Dubrovniku. Osobito su brojni članci objavljeni u dubrovačkim časopisima (*Crvena Hrvatska*, *Dubrovnik*, *Srđ*), što je razumljivo već i time jer je autor Dubrovčanin a i njegovo djelo vezano je velikim dijelom uz dubrovačku književnu baštinu. Ipak, ono što bitno određuje recepciju Medinijeva književnopovijesnog djela jest činjenica da su u njoj prednjačili budući povjesničari hrvatske književnosti, pa su tako prikaze tog djela, uz ostale kritičare, napisali i Tomo Matić i Branko Vodnik i Milan Rešetar i David Bogdanović, ¹³ te drugi.

Matićinu odluku da nastavak pokrenutog niza povjeri Miloradu Mediniju među prvima je pozdravio godine 1903. hrvatski književni i kulturni povjesničar i filolog Tomo Matić, objavivši u zadarskom *Glasniku Matice*

⁷ Isto, str. VII.

⁸ Medini misli na književnog povjesničara i klasičnog filologa Milivoja Šrepela (1862. – 1905.).

⁹ Isto.

¹⁰ Isto, VII–VIII.

¹¹ Isto, str. VIII.

¹² Usp. Nikica Kolumbić, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, *Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, sv. 28, Split, 2002., str. 195.

¹³ David Bogdanović, »Milorad Medini, *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Školski vjesnik*, X, str. 683–684; Zagreb, 1903.

dalmatinske sustavnu kritičku analizu Medinijeva književnopovijesnog pregleda.¹⁴ Matić pozdravlja inicijativu Matice hrvatske da, nakon što je Ivanu Brozu objavila dva sveska *Crtica iz hrvatske književnosti*,¹⁵ nastavlja projekt pisanja cjelovite povijesti hrvatske književnosti koju će poslije Brozova početka nastaviti kvalitetni istraživači sljedećih razdoblja. Izbor je ponajprije pao na Milorada Medinija koji je najavio pisanje povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. stoljeću. Ujedno, odmah je najavljeno da će Medini u zasebnim knjigama obraditi XVII. i XVIII. stoljeće.¹⁶ Matić međutim zamjera Matici hrvatskoj što, nakon Brozove obrade crkvene srednjovjekovne književnosti, nije osigurala obradu svjetovne literature prvog doba, onog prije XV. stoljeća, pa se tako na primjer ne da zamisliti povijest hrvatske knjige u kojoj nema riječi o *Dukljanskoj kronici*, stoga između Brozova drugog sveska i Medinijeva trećeg, »zijava nemila praznina«.¹⁷

Kako je Medinijevo djelo namijenjeno široj publici i nije zasnovano na strogoj znanstvenoj osnovi, smatra Matić, nije ni poželjno bilo u nj uvrstiti bilješke o vrelima iz kojih je autor crpio, niti se upuštati u kritičku ocjenu tih vrela, ponajviše zbog dotadašnje slabe istraženosti dubrovačke i dalmatinske knjige, stoga je s pravom u proučavanje literarne prošlosti autor unio podosta vlastitih izvornih ocjena, što je ujedno i najveća vrijednost Medinijeva historografskog zahvata.¹⁸

Analizirajući na pojedinim primjerima uspješnost Medinijevih književnopovijesnih postupaka Tomo Matić zaključuje da se on »prvi osmjelio da nam u sistemskoj cjelini prikaže povijest dalmatinsko-dubrovačke književnosti, a valja mu priznati da je svoju zadaću uspješno riješio«, pri čemu je pokazao veliko razumijevanje u tumačenju hrvatske književne prošlosti.¹⁹

Svoj rad povjesničara i političara Milorad Medini je uglavnom vezao za Dalmaciju, odnosno osobito za Dubrovnik, gdje je, nakon studija u Beču

¹⁴ Tomo Matić, »Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I.). Napisao Dr. Medini. – Izdanje 'Matice hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, god. III, knj. III, sv. I, str. 50–65; Zadar, 1903.

¹⁵ Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska prva, Uvod u književnost, naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1886.; Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska druga, Prvo doba : crkvena književnost, naklada Matice hrvatske, 1888.

¹⁶ Doista, da je riječ o istom knjižnom nizu Matice hrvatske govori naslov na trećoj strani Medinijeve knjige *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, knjiga I., XVI. stoljeće*, dakle na stranici prije glavne naslovnice, gdje stoji: *Crtice iz hrvatske književnosti*. Izdaje Matica hrvatska. Sveska treća.

¹⁷ T. Matić, nav. dj., str. 52–53.

¹⁸ Isto, str. 53–54.

¹⁹ Isto, str. 65.

i povremenih boravaka u glavnom gradu Dalmacije Zadru, zapravo proveo cijeli svoj život. Činjenica izočnosti iz hrvatske metropole – Zagreba, velikim je dijelom pridonijela recepciji znanstvenoga rada tog književnog povjesnika koji je svoju sintezu književnopovijesne koncepcije XVI. stoljeća čvrsto izrijekom vezao uz Dubrovnik i Dalmaciju primijenivši u analizama književnih djela i njihovih stilskih određenja komparatističke analize s prekojadranskom talijanskom književnošću toga doba.

U Medinijevoj sintezi hrvatske literature i kulture često se susreću primjeri i analize talijanskog književnog i kulturnog života, osobito kada je riječ o talijanskom humanizmu i renesansi, naglašava Matic, pa se ti elementi Medinijeva znanstvenoga diskursa s pravom mogu smatrati, ne samo važnim prinosom općoj hrvatskoj književnoj historiografiji, već osobitim prinosom onom njezinom odsječku koji istražuje strukturu hrvatske povezanosti s talijanskom poviješću i književnošću, potvrđujući pretpostavku da je autor naslijedio komparatistički pristup od svoga učitelja Vatroslava Jagića.

Godine 1904. u uglednom berlinskom časopisu *Archiv für slavische Philologie* tiskan je članak koji je o Medinijevu djelu napisao Dubrovčanin i sam književni povjesničar Milan Rešetar.²⁰ Zastupajući tezu o srpskoj naravi dubrovačke književnosti, o Medinijevu djelu u *Srđu* piše i Petar Kolendić ističući srbokatoličke stavove o tobožnjoj srpskoj naravi dubrovačke književnosti, jezika i cjelokupne dubrovačke kulturne baštine.²¹

Prikazi Medinijeva književnopovijesnog djela izlaze i u zagrebačkim književnim časopisima (*Vienac*, *Agramer Zeitung*, *Kolo* i dr.), što je također razumljivo jer je riječ o najvažnijem hrvatskom znanstvenom središtu i s obzirom na nacionalni okvir samog predmeta Medinijeve knjige. Cjeloviti osvrt na Medinijevo djelo objavljen je u časopisu *Vienac* godine 1903.²² Autor prikaza je Branko Vodnik. Ocjenjujući Medinijev književnopovijesni pregled, iznosi svoje kritičko motrište: »A i literarna historija, ako hoće da bude naučnom, znanstvenom, mora da bude dio današnje literarne kritike.«²³ Takvim svojim književnopovijesnim pogledima Vodnik je sebi priskrbio mjesto prvog hrvatskog književnog povjesničara koji će u svom književnopovijesnom pregledu srušiti oštru granicu između književne kritike i književne povijes-

²⁰ Milan Rešetar, »Milorad Medini, *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

²¹ Petar Kolendić, »Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku«, *Srđ*, III, str. 11–14; Dubrovnik, 1907.

²² Branko Vodnik, »Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.

²³ Isto.

ti. Medinijeva *Povjest* potakla je razmišljanja ne samo Branka Vodnika već i budućih književnih povjesničara koji su u određivanju zadaća književne historiografije neizostavno uključili književnu kritiku. Takve njezine zadaće Vodnik je artikulirao riječima: »Današnja je kritika nauka što opsiže kulturni život, a napose razvoj umjetnosti u svim vremenima i narodima, a baš ovaj silan historijski smisao kojim se moderni kritičar umije poistovjetiti s dušom najudaljenijeg naroda i najdrevnije epohe, karakterizira današnju literarnu naučnu kritiku i mi taj smisao nazivljemo šestim ćutilom, jer je tako očit i snažan«. ²⁴ Svoj prikaz Vodnik zaključuje porukom Mediniju kako je zadaća književne historiografije u povijesti književnosti prikazati historiju duha, ili povijest civilizacije. Stoga je osnovni aspekt njezina proučavanja historizam, to jest rekonstrukcija prošlosti na način da se uđe u duh i misli prošlih razdoblja. Mediniju zamjera na prevelikoj brizi oko realija a na premaloj brizi oko vrednovanja pojedinih djela. Vodnik također ne prihvaća Medinijevu obradu pisaca i djela po književnim rodovima i vrstama jer takvim postupcima određene pisce i njihova djela rascjepkava što pridonosi parcijalnom a ne cjelovitom sagledavanju ovog ili onog pisca, te tako nije moguće sagledati njihovu cjelovitu stvaralačku osobnost. Za Vodnika pisac je integralna osoba, kao što je i njegovo djelo koje, ma koliko u sebi sadržavalo raznolikog gradiva, ipak je jedinstvena tvorevina, pa je takvom valja i promatrati i ocjenjivati. Izostavljanja izvora i literature ukazuju da Medini svoje djelo nije pisao s ciljem znanstvene interpretacije književne povijesti, što, po Vodnikovu sudu, ukazuje na »promašenu koncepciju i metodu« njegova književnopovijesnog djela. ²⁵ Svojom književnoznanstvenom metodologijom, kako tvrdi Vodnik, Medini stoga nije uspio riješiti niti jedno književnopovijesno pitanje stare dubrovačko-dalmatinske književnosti. ²⁶

Suvremena književna historiografija ne prihvaća u cijelosti Vodnikovo mišljenje. Utvrđeno je da je Medini dao odgovore na neka važna književnopovijesna pitanja. Npr. jedno od najstarijih književnopovijesnih pitanja jest tko su *začinjavci* što ih spominje Marko Marulić u »Posveti Juditi«. Medini prvi zaključuje da su začinjavci anonimni autori stihovanih svetačkih legendi, što je dugo vrijedilo kao više-manje prihvaćena pretpostavka, a da se pritom gotovo redovito izostavljao podatak tko je bio njezin prvi zastupnik. Također, Medinijevo proučavanje Marina Držića kao lirika, moguće je danas

²⁴ Isto.

²⁵ Isto. Usp i: Franjo Švelec, »Zadarski pjesnici starijeg razdoblja u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, *Zbornik o Branku Vodniku*, »Hrvatski književni povjesničari«, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., gl. ur. T. Maštrović, Zagreb, 2001., str. 31–33.

²⁶ B. Vodnik, nav. dj., str. 579–581, 612–614, 636–638.

interpretirati kao znanstveno utemeljenu najavu buduće Držićeve kanonizacije u povijesti hrvatske književnosti itd. Znanstveni skup o Mediniju održan u studenome 2017. u Zagrebu i Dubrovniku pokazao je i opseg i vrijednost Medinijevih književnopovijesnih prinosa.

* * *

Obrađujući hrvatsku književnu povijest Medini se ograničio na književnost nastalu u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. stoljeću, najavivši ujedno svoju namjeru da će u daljnje dvije knjige obraditi XVII. i XVIII. stoljeće. Tu svoju namjeru međutim nije nikad ostvario. Tomu su moguće doprinijele različite zamjerke njegovom književnopovijesnom djelu kod jednog dijela kritika koje su znanstvenika oneraspoložile za nastavak rada na obradi književne povijesti daljnjih stoljeća. Tako u pismu svom prijatelju i suradniku Milanu Rešetaru, upućenom iz Zadra 25. studenoga 1920., nastoji objasniti razloge (privremenog) prekida rada na povijesti hrvatske književnosti:

»Tomu su bile krive opće naše prilike prije [Prvog svjetskog – op. TM] rata. Svi smo osjećali da se približuju odsudni časovi za naš narod. K tomu su se pridružili i osobni motivi. Premda je moja knjiga *Povjest književnosti* bila dočekana od svih, koji su se stručno bavili dubrovačkom književnosti vrlo prijazno, zagrebačke i beogradske književničke koterije napale su me, jer nijesu našle u knjizi ono, što su se oni umislili, da je dubrovačka literatura čitajući površno pojedine rasprave o njoj, gdje se dakako osvjetljaju samo pojedine strane književnosti, a ne daje potpuna slika. Ja sam htio reagirati, ali promišljajući bolje, odlučio sam odložiti pero.«²⁷

Iako nedovršen i parcijalno određen, njegov je pregled hrvatske književne povijesti ipak važan prinos razvitku suvremene hrvatske književne historiografije. Posebnu vrijednost ima Medinijeva integralistička koncepcija hrvatske književnosti, napisana u ozračju složenih političkih odnosa u Dalmaciji i Dubrovniku početkom XX. stoljeća. U uvodu svoje knjige autor izrijekom ističe da je njegova knjiga »prvi pokušaj opsežnije književne povijesti hrvatske«.²⁸ Ovaj znanstvenik zastupa nedvojbeno i jasno artikulirano integralističko književnopovijesno stajalište u odnosu na naglašeno regionalističke koncepcije. Neki od nehrvatskih ili pak regionalnih autora, među

²⁷ Pisma Milorada Medinija Milanu Rešetaru čuvaju se književnoj ostavštini Milana Rešetara u pismohrani Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu. Zahvaljujem kolegici dr. sc. Ani Batinić na pomoći kod istraživanja.

²⁸ M. Medini, nav. dj., str. VIII.

kojima se ističe povjesničar književnosti iz Dubrovnika, član srbokatoličkog pokreta Petar Kolendić, svojom radikalnom pristranošću izričito proturječe Mediniju optužujući ga za pohrvaćivanje Dalmacije i Dubrovnika. Medini međutim svojim oponentima jasno poručuje da dubrovačku književnost »ne možemo rastaviti od dalmatinske, a ova je hrvatska«. U analitičkom okviru književnost Dalmacije i Dubrovnika Medini promatra razvoj nacionalne kulture na tragu herderovskih postavki, pri čemu su za nj književnost i jezik nezaobilazne manifestacije »duha jednog naroda«.

Čuvanje državnosti i slobodarskih ideja u povijesti književnosti Dubrovnika nedosegnut je u ostalim predjelima Hrvatske, ističe autor, navodeći u svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* književne primjere oblikovanja nacionalnoga identiteta nastale u tim hrvatskim krajevima, kao bitnih mjesta pamćenja hrvatskoga književnog razvoja i etnonacionalne identifikacije.

Medini je smatrao da prava hrvatska književnost kao umjetnički fenomen nastaje u razdoblju renesanse. U ocjeni umjetničkih obilježja hrvatske književne renesanse on polazi od komparatističke pretpostavke da su umjetnička zbivanja u Italiji nezaobilazna za razumijevanje hrvatske književnosti onoga doba, u pravilu nastale u Dalmaciji i Dubrovniku, i to u tolikoj mjeri da je ona naprosto »prosta kopija« talijanske renesansne književnosti.²⁹ U prilog toj tvrdnji Medini književne rodove i vrste uspoređuje s talijanskim izvorima, donoseći njihov pregled. U IX. poglavlju svoje *Povjesti* – »Ljubavna trubadurska lirika« – Medini se oslanja na komparatička stajališta Vatroslava Jagića koji ističe čvrstu vezu hrvatske s cjelokupnom onodobnom europskom ljubavnom lirikom, služeći se njegovim postavkama u pristupu hrvatskim renesansnim pjesnicima. Analizirajući dubrovačku dramsku književnost do sličnih zaključaka došao je i književni povjesničar Armin Pavić,³⁰ tvrdeći da je jedina razlika između talijanskih i dubrovačkih književnih djela u tome da su prva pisana talijanskim a druga hrvatskim jezikom, pa stoga i nije nevažno podsjetiti da ga Medini, kako već rekosmo, ističe među onim znanstvenicima za koje navodi da su bili izvori njegova književnopovijesnog diskursa, izričkom ga nazivajući »pouzdanim vodičem«³¹ u njegovu istraživačkom poslu.

Medinijev prinos hrvatskoj književnoj historiografiji kasniji autori književnopovijesnih sinteza različito ocjenjuju, bilo parcijalno, određivši se pre-

²⁹ Isto, 118.

³⁰ Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1871.

³¹ M. Medini, nav. dj., str. VIII.

ma određenim Medinijevim književnopovijesnim ili književnokritičkim presudbama, bilo ga potpuno prešućujući.³² U književnopovijesnom pregledu *Hrvatska književnost od početaka do danas* (1944.)³³ Slavko Ježić raspravlja o Medinijevoj ocjeni autorstva bugaršnice o Majci Margariti u *Vili Slovinci* Jurja Barakovića. Povjesničar tzv. starije hrvatske književnosti Mihovil Kombol (1945.)³⁴ u općoj literaturi za povijest hrvatske književnosti, uz Medinijevu *Povjest* navodi i njegovu studiju »Kako je postao *Ljetopis popa Dukljanina*«.

U svojim književnopovijesnim sintezama Medinija uopće ne spominju; ni Mate Ujević (1932.),³⁵ ni Antun Barac (1954.)³⁶ ni Ivo Frangeš (1987.),³⁷ a niti Slobodan Prosperov Novak u nizu svojih književnopovijesnih pregleda objavljenih 1996.,³⁸ 2003.³⁹ i 2004.⁴⁰ Sve nam to daje prostora za tvrdnju da je hrvatska književna historiografija krajem XX. i početkom XXI. stoljeća na Milorada Medinija i na njegove prinose djelomično zaboravila.

Valja ipak istaći da književni povjesničar Miroslav Šicel u nekoliko svojih književnopovijesnih pregleda piše o Mediniju nastojeći ga smjestiti u slijedu književnopovijesnih istraživanja što su zaredala početkom XX. stoljeća.⁴¹ Ovaj povjesničar ističe da je Medini u svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* pokazao pomak od prethodnog isključivo filološkog pristupa prema »prikazu duha vremena u kome pisci djeluju«.⁴² Književni povjesničar Dubravko Jelčić u svom pregledu hrvatske književnosti Medini-

³² Usp. Miroslav Šicel, »Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, XI, br. 3, str. 193–205; Zagreb, 1967. Isto u autorovoj knjizi: *Stvaraoci i razdoblja u hrvatskoj književnosti*. Analize i sinteze, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.

³³ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas*, Zagreb, 1944.; II. izd., Zagreb, 1993.

³⁴ Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1945.

³⁵ Mate Ujević, *Hrvatska književnost. Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*. Jeronimska knjižnica, uređuje dr. Josip Andrić, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, knj. 364, Zagreb, 1932.

³⁶ Antun Barac, *Jugoslavenska književnost*, Matica hrvatska, Zagreb, 1954.

³⁷ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Cankarjeva založba, Zagreb / Ljubljana, 1987.

³⁸ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, Izdanja Antibarbarus, [Biblioteka Antibarbarus], Zagreb, 1996.

³⁹ Isti, *Povijest hrvatske književnosti*. Od Baščanske ploče do danas, Golden marketing, Zagreb, 2003.

⁴⁰ Isti, *Povijest hrvatske književnosti*, Sv. I–IV, Marjan tisak, [Dalmatinska biblioteka], Split, 2004.

⁴¹ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber / Mladost, Zagreb, 1978., str. 139–140; Isti, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, 2. nadopunjeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 271, 274; Isti, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. III, Moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 292–293.

⁴² Miroslav Šicel, »Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti. (Sto godina hrvatske književne historiografije, 1850–1950)«, *Drugi hrvatski slavistički kongres*, zbornik radova I., Zagreb, 2001., str. 13.

ja ocjenjuje⁴³ kao povjesničara koji je stvarao, kako kaže, »parcijalne književno-povijesne prosudbe«, nalazeći da je u pristupu povijesti književnosti pošao sa stajališta kulturnog materijalizma. U drugom, proširenom izdanju svoje *Povijesti hrvatske književnosti*, objavljenom godine 2004., Jelčić se osvrće na prinose koje su na području hrvatske književne historiografije u doba moderne, uz Milorada Medinija, ostvarili Đuro Šurmin, Nikola Andrić, Vladimir Gudel, Fran Bučar, Rudolf Strohal i drugi, prethodeći najvažnijem književnom povjesničaru prvih desetljeća XX. stoljeća Branku Drechsleru Vodniku čija je *Povijest hrvatske književnosti* iz 1913., kako ističe Jelčić: »našoj znanosti pored obilnog bibliografskog i drugog činjeničnog gradiva donijela i prve sigurnije estetske sudove«. ⁴⁴ Možemo, dakle, zaključiti da je *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Milorada Medinija hrvatska književna historiografija ugradila u onaj tijek znanstvenih ostvarenja koja se kronološki pojavljuje nakon Šurminove (1898.) a prije Vodnikove (1913.) književnopovijesne sinteze obogaćujući književnu povijest novim i vrijednim znanstvenim spoznajama. Iako nedovršen i parcijalno određen, Medinijev je pregled hrvatske književne povijesti stoga važan i nezaobilazan prinos razvitku hrvatske književne historiografije.

Literatura

- Antun Barac, *Jugoslavenska književnost*, Matica hrvatska, Zagreb, 1954.
- David Bogdanović, »Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Školski vjesnik*, X, str. 683–684; Zagreb, 1903.
- Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska prva, Uvod u književnost, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1886.
- Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*, sveska druga, Prvo doba : Crkvena književnost, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1888.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas*, Zagreb, 1944.; II. izd., Zagreb, 1993.

⁴³ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.

⁴⁴ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 58, 337–338.

- Petar Kolendić, »Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku«, *Srđ*, III, str. 11–14; Dubrovnik, 1907.
- Nikica Kolumbić, »Hrvatski humanisti u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, *Zbornik o Branku Vodniku*, »Hrvatski književni povjesničari«, sv. 6, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 39–46.
- Nikica Kolumbić, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, *Dani Hvarškoga kazališta : Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, sv. 28, Split, 2002.
- Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1945.
- Tomo Matić, »*Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (knjiga I.). Napisao Dr. Medini. – Izdanje 'Matice hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, god. III, knj. III, sv. I, str. 50–65; Zadar, 1903.
- Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I., XVI. stoljeće, naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, JAZU, Zagreb, 1871.
- Milan Rešetar, »Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.
- Miroslav Šicel, »Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, XI, br. 3, str. 193–205; Zagreb, 1967. Isto u autorovoj knjizi: *Stvaraoci i razdoblja u hrvatskoj književnosti*. Analize i sinteze, Matica hrvatska, Zagreb, 1971.
- Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber / Mladost, Zagreb, 1978.
- Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, 2. nadopunjeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Miroslav Šicel, »Povijesti i povjesničari hrvatske književnosti. (Sto godina hrvatske književne historiografije, 1850–1950)«, *Drugi hrvatski slavistički kongres*, zbornik radova I, Zagreb, 2001.
- Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. III, Moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
- Franjo Švelec, »Zadarski pjesnici starijeg razdoblja u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, *Zbornik o Branku Vodniku*, »Hrvatski književni povjesničari«, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., gl. ur. T. Maštrović, Zagreb, 2001.
- Mate Ujević, *Hrvatska književnost, Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*. Jeronimska knjižnica, uređuje dr. Josip Andrić, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, knj. 364, Zagreb, 1932.
- Branko Vodnik, »Milorad Medini: *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.

MEDINIJEV PRINOS
HRVATSKOJ KNJIŽEVNOJ HISTORIOGRAFIJI

Sažetak

Milorad Medini pripada onom krugu hrvatskih književnih povjesničara koji su krajem XIX. i početkom XX. stoljeća prepoznali važnost potrebe pisanja sinteze hrvatske književnosti. U prvoj knjizi svog pregleda hrvatske književne povijesti Medini se ograničio na književnost nastalu u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. stoljeću, najavivši svoju namjeru da će u druge dvije knjige obraditi XVII. i XVIII. stoljeće, no svoju namjeru nije nikad ostvario. Njegova *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, objavljena 1902., kronološki se pojavljuje nakon Šurminove (1898.) a prije Vodnikove (1913.) književnopovijesne sinteze. Iako nedovršen i parcijalno određen njegov je pregled hrvatske književne povijesti obogatio književnu povijest novim i vrijednim znanstvenim spoznajama postavši važnim i nezaobilaznim prinosom razvitku hrvatske književne historiografije.

Ključne riječi: Milorad Medini, hrvatska književna historiografija

MEDINI'S CONTRIBUTION TO
CROATIAN LITERARY HISTORIOGRAPHY

Summary

Milorad Medini belongs to a circle of Croatian literary historians who at the end of the 19th and at the beginning of the 20th century recognized the importance of the need for writing a synthesis of Croatian literature. In the first book of his survey of Croatian literary history Medini restricted his research to literature that emerged in Dalmatia and Dubrovnik in the 16th century, announcing his intention to analyse the following two centuries – 17th and 18th – in the next two books, but never actually realising that plan. His *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*], published in 1902, chronologically appeared after Šurmin's (1898) and before Vodnik's (1913) literary-historical synthesis. Although unfinished and partially defined, his survey of Croatian literary history is nevertheless a significant contribution to the development of Croatian literary historiography.

Keywords: Milorad Medini, Croatian literary historiography

Slobodan Prosperov Novak

Milorad Medini i njegovi kroatistički vršnjaci

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 821.163.42.09 Medini, M.

Postaviti mi je nekoliko teza povodom Milorada Medinija, njegova života i rada. Postavit ću ih iz vizure kvalitete njegovih priloga hrvatskoj književnosti koje je objavljivao u desetogodišnjem razdoblju odmah po završetku studija u Beču pa do početka političke djelatnosti i napuštanja prosvjetnog rada. Više od svega zanimat će me kadrovski okvir hrvatske kroatistike u vrijeme Medinijeva rada na području književne povijesti i to s obzirom na naraštaj njegovih vršnjaka, kako onih rođenih desetak godina prije njega a tako i onih mlađih od njega jedno desetljeće.¹

Svoje teze izvest ću donekle na temelju statističke, ali ipak najviše biografske i kulturološke analize stanja hrvatske filologije i to onog njezinog ogranka koji je bio posvećen povijesti hrvatske književnosti, a to će reći, ne i onog njezinog pravca koji bi bio jezikoslovlje u užem smislu. Dubrovčanina Milorada Medinija i njegovo, na jedno desetljeće vremenski ograničeno, bavljenje temama hrvatske dopreporodne književnosti želim povezati sa sličnim radom nekoliko desetaka njegovih vršnjaka koje ću odreda lapidarno uvesti u vidokrug ovoga teksta. Tom operacijom pokazat ću da je tek od tog vremena, dakle od 1895., nastala moderna kroatistika s onom kvalitetom i onim kvantitetom koji su je od tada trajno obilježavali, a obilježavaju je i danas, te da se u tom smislu malo pa ništa nije promijenilo od Medinijevog vremena do danas.

Milorad Medini koji se rodio 1874. studirao je u Beču slavistiku, intenzivno u seminaru Vatroslava Jagića, da bi 1895. postao doktor filozofije. On je profesorski ispit položio 1900. a kao što je poznato radio je kao gimnazijski profesor u Splitu i Dubrovniku do 1908. kada je postao zastupnik u Dalmatinskom saboru u Zadru i započeo političku karijeru. Prvi mu je rad tiskan

---

¹ Tekst koji se ovdje objavljuje tek je ponešto skraćena verzija referata što ga je autor održao na dubrovačkom simpoziju o Miloradu Mediniju za vrijeme sesije koja je održana u glavnoj predavaonici Interuniverzitetskog centra. Autor je odlučio da svoj referat ne opskrbljuje znanstvenom aparaturom jer ga je i zamislio kao esejističku tezu s proširenim informacijskim dodatkom.

u Jagićevom časopisu *Archiv für slavische Philologie* studijama o *Pelegri-
nu* Mavra Vetranovića te o pokladnoj renesansnoj književnosti i o Andriji
Čubranoviću koji se tada smatrao autorom *Jeđupke*. Godine 1902. objavio
je za svoje doba monumentalnu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i
Dubrovniku*, koja se, iako je doživjela i negativnih kritika (Branko Vodnik,
Tomo Matić), ima smatrati nesumnjivo prvim pokušajem sustavne hrvatske
književne povijesti koja je u aspektu najstarije književnosti Dalmacije i Du-
brovnika značajno nadišla četiri godine ranije objavljen Šurminov pregled
hrvatske književnosti. Ta knjiga, koju je tiskala Matica hrvatska, životno je
Medinijevo djelo u sferi povijesti hrvatske književnosti. U *Radu JAZU* obja-
vio je Medini još i dvije rasprave koje na svoj način dopunjuju ili razrađuju
neke teme iz *Povjesti*, a to su rasprave »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik
Nikole Ranjine« koja je objavljena u *Radu* 1903. i »Pjesme Mavra Vetran-
ovića i Marina Držića« iz 1909. Na temelju tadašnjih filoloških ali i književ-
nopovijesnih spoznaja Medini je krivo pripisivao Držićevu dramu *Hekuba*
Mavru Vetranoviću, a za Vetranovićevo *Prikazanje od poroda Jezusova* te za
jednu od inačica *Posvetilišta Abramova* smatrao je da su djela Držićeva. Ipak
pored te posve krive pretpostavke o autorstvu Medini je prvi dao suvremen i
znanstveno utemeljen opis žanra pastirskih igara. Zatim, on je po zakonima
struke opisao plautovske renesansne komedije s velikim poznavanjem i razu-
mijevanjem njihove poetike kod talijanskih suvremenih autora. Zanimljivo je
da je Medini na kraju svoga bavljenja hrvatskom renesansnom književnošću
u približno isto vrijeme, dakle 1909., ali potpuno neovisno o Petru Kolendi-
ću, također bečkom, nešto mlađem studentu u Jagićevom seminaru, ustvrdio
da *Hekubu* nije napisao Vetranović, a što mu se dotad pripisivalo, nego da je
Držić autor toga djela, kao što je za *Prikazanje od poroda Jezusova* neposred-
no pred prestanak svoga rada na ovom odsječku hrvatske književnosti tvrdio
da nije Držićevo djelo. Tezu je argumentirao filološkom analizom te iznio
točnu i kasnije dokazanu pretpostavku o mogućem Vetranovićevu autorstvu.
Medini je posve istinito intuirao da je ključ opće slike hrvatske renesansne
književnosti, posebno one nastale u Dubrovniku, upravo utvrđivanje odnosa
Držića i Vetranovića, kao što mu je bilo jasno da će kad odredi petrarkistički
lirski kompleks te pokladni i pastoralni žanr imati pred sobom sliku cjeline i
moći hrvatsku renesansnu književnost sintetizirati. Uz to, bio je on autor koji
je više nego drugi njegovi suvremenici pokazao svijest o specifično dubro-
vačkim mentalitetnim osobinama koje se ogledaju u književnim tekstovima.
O tom fenomenu pisao je u tekstu »Malo odgovora i razgovora o Dubrov-
niku i književnosti njegovoj prije trešnje« objavljenom u *Glasniku Matice
dalmatinske* 1904. U tom tekstu književnosti u Dubrovniku pristupa na tragu
herderovske ideje narodnosnog duha pa se osvrće na politički i konfesionalni

kontekst. Po njemu se ono što on naziva dubrovčanizmom u hrvatskoj književnosti očitovalo ponajprije kod petorice autora i to kod Mavra Vetranovića, kod Marina Držića, Ivana Gundulića, Ivana Bunića i Junija Palmotića koji su se, s obzirom na talijanske uzore, istaknuli originalnošću i svojevrsnim otklonom od tih izvora pri čemu je Medini svjestan da klasični autori uvijek dolaze u konflikt, poetički naravno, s onima od kojih nasljeđuju. Svoju tezu potkrepljuje Medini brojnim primjerima iz djela spomenutih autora.

Otpribliže bi to bili sumarno postavljeni glavni dosezi Medinijevog rada na povijesti hrvatske književnosti, pretežno one renesansne i naravno one nastale u Dubrovniku. Da bih se približio tezi koju sam najavio potrebno je uspostaviti činjenični okvir oko kojega su se događale promjene u slavistici i kroatistici Medinijevog naraštaja i njegovog vremena. Evo tog okvira.

1.

Od osnivanja studija domaće nacionalne književnosti u Zagrebu, a taj se učvršćuje tijekom sedamdesetih godina XIX. stoljeća, točnije od kada Armin Pavić 1877. postaje izvanredni a onda 1880. redoviti profesor hrvatske i srpske književnosti, dakle tek u devedesetim godinama pojavit će se prvi relevantni naraštaji domaćih doktoranada iz područja kroatistike ili pisaca s interesima za njezine teme. Ne treba posebno naglašavati da se proces ustanovljavanja domaće sveučilišne filologije događa dok su jednim dijelom tog prvog razdoblja djelatni i za života, kako književni autoritet Ivan Mažuranić tako i prvi pisci velikih sinteza, Šime Ljubić i Ivan Kukuljević Sakcinski koji doduše ne rade na sveučilištu ali su njihovi radovi okvir svakom bavljenju hrvatskom književnošću do preporodnog razdoblja.

2.

Do tada, mislim na devedesete godine XIX. stoljeća, Hrvati koji uopće rade na polju nacionalne književnosti i koji su time nasljednici Šime Ljubića i Ivana Kukuljevića Sakcinskog, isključivo studiraju u Beču klasičnu filologiju ili slavistiku. Tek poneki u Grazu ili Pragu. Tako nastaje s prvim desetljećem zagrebačkog Pavićevog rada grupa istraživača koja je važna za kasniji razvitak zagrebačke kroatistike.

3.

U to vrijeme kroatistikom dominiraju dva pisca, oba profesora, zagrebački profesor Armin Pavić, te berlinski, a od druge polovice osamdesetih

godina i bečki, profesor Vatroslav Jagić. Od Pavićevih i Jagićevih vršnjaka, koji naravno zbog vremenskih nemogućnosti nisu mogli studirati kod njih niti su od njih učili, dvojica su vrlo važnih slavista koji svi, premda nešto stariji jesu, barem po objavljivanju glavnih radova, donekle Medinijevi vršnjaci, a to su Matija Valjevac, Pero Budmani, Ivan Milčetić i Milan Rešetar, od kojih je ovaj posljednji upravo za Medinijeva studija 1894. objavio svoju, na estetsku procjenu književne baštine vrlo utjecajnu, antologiju dubrovačkog pjesništva.

4.

Nakon dolaska, a taj se dogodio 1886., Vatroslava Jagića na bečku slavističku katedru započinje prvi značajniji napredak kroatološke filologije, jer se u Beču pojavljuju prvi profesorovi hrvatski učenici, a to su, da spomenem ovdje samo trojicu od onih recimo starijih, Tomo Matić, Milorad Medini, Nikola Andrić.

5.

Jagićevim dolaskom u Beč započinje proces koji je bio potpuno autonoman od njegovih osobnih želja i namjera, a to je raspad stare, tada zastarjele ideje opće slavistike. Bio je taj novi filološki trend uzrokovan aktualnim političkim, društvenim i geostrateškim odnosima u Europi i on je vrlo brzo osnažio nacionalizaciju do tada opće slavistike i počeo uvoditi podjelu na uže nacionalne slavistike. Među Hrvatima, koji su razvijali nacionalnu kulturu bez države, taj trend zbog stvaranja novih političkih okolnosti nailazi na niz oduševljenih tumača i zagovornika. Mnogi od njih stižu upravo iz Jagićeva bečkog seminara. Među njima je jedan od samosvjesnijih bio upravo Milorad Medini koji neće slučajno naslijediti od Supila uređivanje *Crvene Hrvatske*. Naravno, Jagićevim političkim stavovima među njegovim učenicima bili su bliži neki drugi Dubrovčani, među kojima se svakako izdvajao, od Medinija nešto mlađi, Petar Kolendić koji optira za ideju srpskog ili barem autonomnog, a nikako hrvatskog Dubrovnika, kako je to izvodio Medini.

6.

Kontinuirani rad u području ovako nacionaliziranih slavistika već je donosio prve rezultate nakon samo tri-četiri generacije studenata. Tako se u posljednjem desetljeću XIX. i prvom desetljeću XX. stoljeća dogodila prava eksplozija prvog naraštaja hrvatskih književnih kroatista među ljudima rođe-

nim unutar varijacije od desetak godina unatrag ili desetak godina unaprijed. Taj naraštaj vrlo je brzo, ali svakako već prije početka Prvoga svjetskog rata, poprimio trajan zbroj aktivnih hrvatskih književnih povjesničara, ali i njihovu strukturu koja će biti gotovo jednaka onoj koja je zadržana i do danas, i to kako u kvantiteti tako i u strukturi. Ta činjenica posve je začudna, a ponajviše zbog toga što u tadašnjoj hrvatskoj Trojednici ne postoje ni sveučilišni ni izdavački uvjeti slični onim današnjim, pa ipak je sve već tada u ovom području bilo uspostavljeno onako kako je ostalo i do danas.

7.

Sve rečeno i ovako postavljeno otvara mnoga pitanja, ali i dodaje prostor zabrinutosti. Ukoliko bismo danas kvantificirali taj kroatistički profesorsko-istraživački sustav od Dubrovnika do Pule, od Zagreba do Osijeka, od Zadra do Varaždina mi ne bismo brojčano nadmašili ovdje stvorene cifre, a ni energiju tih ljudi, niti broj publikacija koje su za sobom ostavili. Mi tada dosegnutu kvantifikaciju a ni tu kvalitetu ne bismo nadmašili pored činjenice da danas imamo najmanje pet katedara hrvatske književnosti i još barem tri ili četiri na teološkim i privatnim fakultetima.

8.

Izuzetci u tako snažnoj kvantifikaciji i organiziranoj strukturi domaće kroatistike nalaze se jedino u razdoblju za vrijeme diktature kralja Aleksandra koje je bilo gluho doba za tu djelatnost premda je i tada bilo nekih rezultata ali se oni moraju zabilježiti s osjećajem smanjenog kontinuiteta. Drugi kadrovski zastoj pojavio se odmah nakon Drugog svjetskog rata, pa je, opet uz određene izuzetke, trajao sve do pojave drugog izdanja *Kombolove Povijesti* u Matici hrvatskoj 1961.

9.

Sve što se od tada u struci kroatistike postupno popravljalo u drugoj polovici šezdesetih i tijekom sedamdesetih godina XX. stoljeća svodilo se uglavnom na današnje obime koji su, što ćemo izravno pokazati, gotovo identični onima iz Medinijeva razdoblja i posve odgovaraju intenzitetu bavljenja starijom hrvatskom književnošću u razdoblju od 1898. do 1908. ili da budemo precizniji do godine 1914.

Evo tog popisa i kratkog opisa hrvatskih kroatista Medinijevog naraštaja.

Matija Valjevac nešto je stariji od većine tadašnjih slavista koji objavljuju u Hrvatskoj u drugoj polovici XIX. stoljeća. Rođen 1831., taj Slovenac je slavistiku i klasičnu filologiju studirao u Beču do 1855. Profesor je bio u Zagrebu dugo godina, a važan je njegov rad na hrvatskim crkvenim prikazanjima kojima je priredio i danas značajno izdanje 1893., u vrijeme dok je Medini studirao u Beču. Umro je četiri godine kasnije.

I Pero Budmani je Medinijev suvremenik samo po objavama. Rođen 1835. on za vrijeme rada na *Rječniku* dok je živio u Zagrebu piše studiju o Držićevom *Pjerinu* upravo u vrijeme Medinijeva profesorovanja, a prije je još u *Starim piscima hrvatskim* odlično priredio djela Antuna Gleđevića, Antuna Sasina, Petra Zoranića, Saba Gučetića, Jurja Barakovića, Dominka Zlatarića. Kao slučaj onodobnog kroatista Budmani je zaseban! Studirao je i on u Beču, boravio je u mladosti u Anconi, te je bio kao i Medini profesor na dubrovačkoj gimnaziji. Bio je otac jedanaestoro djece, a u Zagreb je prešao 1883. Umro je u Italiji gdje se u starosti preselio na ženin posjed.

Veliki Vatroslav Jagić, rođen 1838., bio je u Beču Medinijev učitelj. I on je studij klasične filologije završio u Beču 1860. Bio je najprije gimnazijski profesor u Zagrebu od 1860. do 1870. kada je objavio već niz važnih kroatističkih studija i knjiga. On je u Odesi, Berlinu i Petrogradu kao zagrebački izgnanik bio sveučilišni profesor do 1886. kada je izabran u Beču gdje je aktivno predavao sve do 1908.

I prvi zagrebački profesor renesansne i barokne književnosti Armin Pavić, rođen 1844., studirao je klasičnu filologiju i slavistiku u Beču, da bi 1877. bio izabran za docenta a onda od 1880. i redovitog profesora hrvatske književnosti na zagrebačkom Filozofskom fakultetu. Proučavao je Aristotelovu *Poetiku* a u ediciji *Stari pisci hrvatski* objavio je u više svezaka Gundulićeva i Palmotićeve djela, dok mu je najvažniji rad iz povijesti hrvatske književnosti *Historija dubrovačke drame* iz 1870. Posve su mu deplasirane teorije o nastanku *Osmana* koje je izvodio služeći se tada popularnim metodološkim pogledima na epiku i njezin nastanak. Pavić stoji na početku kasnije sve pogubnije podjele hrvatske književne povijesti, posebno one sveučilišne, na filologiju i estetiku, na stariju književnost koja je navodno predmet filologije i noviju kojoj može biti pripuštena estetika.

Slavist Ivan Milčetić, Varaždinac, koji se rodio 1853., prvi je znamenitiji hrvatski slavist koji je studirao slavistiku u Zagrebu, doduše kasnije i u Pragu. Milčetić koji je bio nastavnik na gimnazijama dao je čitav niz vrlo značajnih priloga kroatistici, priloga koji tematski obuhvaćaju golemo po-

dručje, od glagolizma i koleda, do rada o prevoditeljima *Osmana*, rasprave o književničkim poslasticama XVI. stoljeća, analize Palmotićeve djela, do vrhunske biografske analize tekstova Splitsanina Julija Bajamontija.

I Ferdo Živko Miler rođen 1853. studirao je slavistiku u Beču prije Jagićeva dolaska, bio je srednjoškolski profesor a onda kazališni dramaturg. Tekstovi o hrvatskoj književnosti što ih je objavljivao nisu bili ambiciozni za ono vrijeme, ali bi danas predstavljali svakako jedan niži sveučilišni prosjek.

Hvaranin Petar Kasandrić koji je bio stariji od Medinija, rođen 1857., bio je urednik važnih dalmatinskih listova, kasnije diplomat. On je objavio vrhunske kritičke eseje o Hanibalu Luciću, Marku Maruliću i Ivanu Gunduliću upravo u vrijeme Medinijeva rada na hrvatskoj književnoj povijesti na razmeđu XIX. i XX. stoljeća. Te eseje nije pretiskao u jedinstvenoj knjizi premda mu je u ostavštini ostala rukopisna knjiga u koju ih je sabrao. U popisu hrvatskih kroatista toga vremena Kasandrić je jedini bez formalnog sveučilišnog obrazovanja što se opet ima povezati s njegovim plemićkim podrijetlom.

Hrvatski filolog Milan Rešetar bio je književni povjesničar, još više filolog, a onda i numizmatičar. Rođen 1860., on je u Beču i Grazu studirao slavistiku i klasičnu filologiju. Bio je najprije srednjoškolski profesor da bi 1891. kad je Jagić već bio u Beču, doktorirao u Grazu disertacijom *Čakavština i njezine nekadašnje i današnje granice*. Četiri godine kasnije Rešetar je u Beču habilitirao temom *Dubrovačke isprave od XIII. do XV. stoljeća*. U Beču je postao zet Vatroslava Jagića na čijoj je katedri predavao sve do 1919., ali nikad u punom profesorskom zvanju. Rešetar je u Zagrebu na Filozofskom fakultetu bio redoviti profesor od završetka Prvog svjetskog rata do 1928., kad je otišao u mirovinu i preselio se u Firencu. Njegovi glavni kroatistički radovi nastaju nakon što je Medini prestao raditi u području hrvatske književne povijesti, pri čemu je Rešetar jedan od najprisutnijih kroatista svoje epohe.

Zagrepanin Vladoje Dukat, koji se rodio 1861., više je od drugih svojih suvremenika gajio zanimanje za kontinentalne hrvatske pisce, pa je tako pored pionirske čitanke iz engleske i skandinavske književnosti objavljivao radove o Jurju Habeliću, Adamu Baltazaru Krčeliću, Matiji Petru Katančiću i opatu Krizmaniću. Dukat je studirao dvije godine u Beču, a u Zagrebu je diplomirao slavistiku, grčki i latinski 1884. Bio je gimnazijski ravnatelj.

Kratkovjeki Karlovčanin Milivoj Šrepel, rođen 1862., stvorio je zamjetno kroatističko djelo. Umro je već 1905. Šrepel je u Zagrebu 1886. doktorirao klasičnu filologiju. Pokrenuo je Akademijinu *Građu za povijest književnosti hrvatske*. Bitne su iz vremena Medinijeva rada njegove komparatističke stu-

dije o hrvatskim književnim djelima, recimo o Držićevom *Skupu*, o *Suzama sina razmetnoga* Ivana Gundulića, napisao je i važan kritički tekst o Maruliću 1901., bavio se humanističkim djelovanjem Šibenčanina Jurja Šižgorića.

Josip Aranza, koji se rodio 1864., bio je, kako kažu izvori onoga vremena, omiljeni Jagićev student. Na profesorov poticaj radio je u tadašnjoj K. u K. Balkanskoj komisiji. Bio je na početku rata interniran u Francuskoj. Jedno je vrijeme ravnatelj trgovačke akademije u Dubrovniku. Od njegovih kroatističkih poslova ostat će zapamćeno da je bio izdavač Jerolima Kavanjina, što je filološki bio izuzetno zahtjevan posao, objasnio je neupućenima pojam Jarula, pisao je o Maruliću, a esej o propasti književnog života u Splitu nakon Marulićeve smrti objavio je u Kotoru 1904.

I Franjo Bučar, rođen 1866., koji je prije svega zapamćen kao hrvatski športski djelatnik, bio je književni povjesničar. Ovaj čovjek, koji je doktorirao u Grazu 1897., dao je velik doprinos hrvatskoj historiografiji. Bučar se bavio književnopovijesnim istraživanjima, pri čemu je bio vrstan poznavalac hrvatske protestantske književnosti. Njegova *Povijest hrvatske protestantske književnosti za reformacije* tiskana je 1910.

Ivan Scherzer, Vinkovčanin, koji se rodio 1866., živio je pred smrt u Dubrovniku. Umro je 1914. Graz je bio mjesto gdje je doktorirao. Objavljivao je u sarajevskoj *Nadi*, a što se hrvatske književne povjestice tiče napisao je radove o Reljkoviću, Josi Krmpotiću, Grguru Čevapoviću. Bavio se Kanelićevim epom o svetom Ivanu biskupu Trogirskom, pisao je o Kavanjinu. Ukrstili su mu se barem geografski životni putevi s Miloradom Medinijem.

Nikola Andrić, rođen 1867., najstariji je Jagićev hrvatski student. Vukovarac, bio je vladin stipendist. Studirao je u Beču dvije godine do 1889., onda u Parizu, kasnije je apsolvirao i doktorirao u Beču. Oženio je groficu Jović iz Bečeja. Bio je izdavač *Hrvatskih narodnih pjesama* u Matici hrvatskoj 1897. Andrić je ostavio traga u slavistici svojim odličnim radom o izvorima hrvatskih kajkavskih komedija, a kako je bio vrhunski obrazovan zaslužan je za mnoge aspekte kasnijeg književnog i kazališnog života u Hrvatskoj.

Profesor na zagrebačkoj slavističkoj katedri i političar Đuro Šurmin rođen je 1867. Studirao je slavistiku u Zagrebu kod Pavića gdje je doktorirao 1897. i onda postao profesor na Filozofskom fakultetu. Njegova *Hrvatska književnost* iz 1898. bila je Mediniju svakako negativan primjer koji je htio nadvladati.

I Stjepan Miletić, kasniji kazališni intendant, rođen 1868., doktorirao je filozofiju 1893. u Beču. Doduše, njegov drugi predmet bio je germanistika, a radnja o Shakespeareu bila je njegova teza. Premda nisu poznati Miletićevi kroatistički radovi nedvojbeno je da je njegova upućenost u hrvatsku knji-

ževnost bila ogromna. Zaslužan je za modernu fortunu Gundulića i Držića na hrvatskim scenama, a također je scenski otkrio Iva Vojnovića.

David Bogdanović, popularizator književne povijesti i pisac, u ono doba raširenih, priručnika iz hrvatske književne povijesti rođen je u Slavanskom Brodu 1869. Njegova majka je bila Grkinja, a otac mu je bio iz Travnika. Doktorirao je u Zagrebu 1899. kod Šurmina. Neko vrijeme je studirao u Rimu. Pored povijesnih priručnika, koje je kritizirao Branko Vodnik zbog neoriginalnosti, Bogdanović se bavio Reljkovićevim *Satirom*, pisao je o paklu u hrvatskoj književnosti.

Ličanin Ivan Kasumović, rođen 1872., bio je docent na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Ovaj, jedno vrijeme inspektor na hrvatskim školama, doktorirao je 1900. klasičnu filologiju u Zagrebu. Bio je opsjednut latinskim izvorima hrvatskih starijih književnih tekstova pa je napisao popriličan broj radova dokazujući im ovisnost. Njegov rad *Izvori Palmotićeve Ipsipile i Akila* tipičan je za tu metodološku stranputicu. Josip Torbarina je ismijavao njegove teze u svom engleskom doktoratu 1931. godine.

Đuro Körbler, rođen 1873., bio je utemeljitelj latinističkih studija u modernom smislu na katedri u Zagrebu. I on je 1895. diplomirao, a doktorirao je dvije godine kasnije u Zagrebu. Studije o Matiji Grbiću, prevoditelju Eshila, o latinistima Rajmondu Kuniću, Bernardu Zamanji, Jakovu Buniću, Iliji Crijeviću, bokeljskim piscima, o dubrovačkim pjesnicima na talijanskom jeziku, o Ignjatu Đurđeviću i Ivanu Gunduliću pokazuju veliki radni potencijal toga čovjeka koji je bio neposredni Medinijev vršnjak.

Brodanin Tomo Matić još je jedan Medinijev vršnjak, njegov kolega iz bečkog seminara. Matić je rođen 1874., a u Beču je doktorirao 1896. Bio je među omiljenim Jagićevim studentima jer je vidljivo da mu je ovaj ohrabrivao publikacije u svom časopisu. Nakon Milana Rešetara, Tomo Matić je uređivao hrvatska izdanja državnih zakona u Beču. U mladosti je objavljivao radove o dubrovačkim molijeristima, pisao je o Držiću. Tek kasnije proširio je svoj interes na autore iz mletačke Dalmacije o čemu je napisao seminarski rad, a potkraj se života bavio ostavštinom Franje Fanceva i književnošću svoga slavonskog zavičaja.

Niko Gjivanović, dubrovački svećenik i kulturolog, rodio se 1876. Završio je bogosloviju u Zadru, kasnije je bio kanonik Stolnog kaptola u Dubrovniku. Na početku XX. stoljeća Gjivanović, koji nije imao formalno slavističko obrazovanje, objavio je članak o Maruliću u *Listu dubrovačke biskupije* da bi onda uslijedilo više od dvije stotine tekstova, među kojima se mnogi odnose na hrvatske starije pisce, a posebno na biografske priloge o njima. U dubrovačkoj je sredini bio jako cijenjen i svakako ne jednom uspoređivan, više po razlikama, s Medinijem.

Književnik Milan Begović, rođen 1876. u Vrlici, studirao je najprije u Zagrebu prirodne znanosti, onako kao njegov školski kolega Vladimir Nazor u Grazu, da bi sve to zapustio i nastavio studij romanistike i slavistike u Beču i Italiji. Ovaj veliki putnik imao je značajnu slavističku upućenost što se vidi u nekoliko njegovih argumentiranih kritika sintetskih djela o književnosti. I Begović je jedno vrijeme bio gimnazijski profesor, i to u Splitu dok je Medini to bio u Dubrovniku.

Kroatist Petar Karlić rođen je u Gospiću 1877. Studirao je slavistiku u Grazu gdje je i doktorirao. Bio je profesor na gimnazijama u Vinkovcima, Zadru i Zagrebu. Habilitirao je raspravom o Matiji Vlačiću, a često je radio u arhivima. Njegovi radovi, kao onaj o rukopisima Gundulićevog *Osmana*, gube osjećaj za filološku stvarnost, ali mu se zato ne može poreći otkrivački instinkt tako da je on pronašao do tada nepoznate drame: anonimne *Ljubov-nike* i *Hvarkinju* Martina Benetovića. Autor je i važnog izdanja psalama Luke Bračanina.

Najistaknutiji među Medinijevim kroatističkim suvremenici bio je Branko Vodnik koji se rodio 1879. Slavistiku je Vodnik započeo studirati u Zagrebu, ali je vrhunska metodološka znanja primio u Krakovu i Pragu. Branko Vodnik je doktorirao 1905., ali je objavljivao znanstvene priloge o hrvatskoj književnosti i prije te formalne potvrde. Njegove su važne studije »Prvi hrvatski pjesnici« iz 1901. te opsežno istraživanje o postanju i izvorima *Robinje* Hanibala Lucića objavljeno 1909. Oba su teksta upućena kao polemički odgovori, premda se o tomu u njima izravno ne govori, prema rezultatima rada kako Milorada Medinija tako i Đure Šurmina, pri čemu je Vodnik obojicu značajno nadmašio. Tu prevlast on je i okrunio u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti* iz 1913. Premda nije studirao u Beču bio je blizak s Vatroslavom Jagićem koji je prepoznao njegove vrijednosti i slavističku upućenost pa mu je napisao prvi dio o glagoljaškoj i srednjovjekovnoj književnosti u *Povijesti*.

Dragutin Prohaska još je jedan pisac uspješnih, ali ne jednom kritiziranih sintetskih tekstova o hrvatskoj književnosti. Rođen 1881., Prohaska je studirao slavistiku i germanistiku u Beču da bi kasnije bio srednjoškolski profesor u Zagrebu, te sveučilišni lektor u Pragu. Njegov doktorat iz starije filologije ali s posve novom metodologijom objavljen je 1909. i bavio se opusima Ignjata Đurđevića i Antuna Kanižlića, pri čemu je ovaj kroatist bio prvi koji je sistematski koristio termin barok i baroknost za opis tekstova iz XVII. i XVIII. stoljeća.

Od svih Jagićevih đaka profesoru je vjerojatno bio najmiliji Dubrovčanin Petar Kolendić, rođen 1882. Mlađi u skupini Dubrovčana iz Medinijeva

naraštaja bio je militantni pripadnik srpske katoličke omladine. Pisanjem se počeo baviti još za gimnazijskih dana u Dubrovniku gdje je bio đakom za vrijeme Medinijeva profesorskog staža. Kolendić je u Beču započeo studirati matematiku i fiziku ali ga je Milan Rešetar, koji mu je zajedno s Jagićem bio nastavnikom, nagovorio da počne studirati u slavističkom seminaru gdje je pored dvojice Hrvata predavao još i kulturni historičar – Jireček. S Kolendićem su na studiju bili još Mihovil Kombol, zatim spomenuti Dragutin Prohaska, a od srpskih slavista još Aleksandar Ivić i Vladimir Čorović. Kolendić je imao sklonost prema komparativnoj književnosti, bio je dobro treniran u jezikološkim pitanjima, a značajna mu je bila istraživačka intuicija. Dogodilo se da je on već 1908. za svoj doktorski ispit maestralno obradio temu o odnosu Mavra Vetranovića i Marina Držića, u tekstu koji je do danas ostao u Beču u rukopisu, a u kojem je nakon nalaza nepoznatih Vetranovićevih pjesama razriješio niz nepoznanica, što im je rješenja u isto vrijeme naslutio i Medini koji je tada živio u Dubrovniku.

I Mihovil Kombol koji je rođen 1883. ulazi u ovaj okvirni pogled na Medinijeve kroatističke vršnjake premda je očito da su njegovi književnopolovijesni radovi napisani i objavljavani kasnije, a oni najstariji čak petnaestak godina nakon završetka Prvog svjetskog rata i to potaknuti objavom Torbarinine engleske disertacije koju je Kombol vrlo oštro i argumentirano kritizirao. Bilo je to jedno drugo vrijeme u kojem kroatisti iz Medinijeva naraštaja ili ne pišu ili su za sebe preuzeli neke ozbiljnije zadaće.

Dubrovčanin Albert Haler, rođen 1883. u Vrgorcu, diplomirao je klasičnu filologiju u Beču 1907., ali je doktorirao znatno kasnije tezom o Gunduliću, izazvavši velike polemike sa sredinom koja nije bila spremna primijeniti estetska stajališta filologiji namijenjenom opusu. Haler je bio profesor na dubrovačkoj gimnaziji, kasnije ravnatelj novoosnovane Dubrovačke naučne knjižnice za vrijeme Banovine Hrvatske, a poginuo je povlačeći se u strahu pred partizanskom odmazdom iz Zagreba 1945.

I Frano Kulišić, kojem nije poznata godina rođenja, bio je Dubrovčanin koji je studirao na bečkom sveučilištu i ondje doktorirao. Kulišić koji je rođen najvjerojatnije osamdesetih godina bio je bibliotekar bogate Bogišićeve biblioteke u Cavtatu, ali je mlad umro u ratnoj internaciji negdje u Austriji 1915. Kulišić je 1908. objavio važan rad »O ženskoj ulozi u dubrovačkom teatru«, a još mu je važnija monografija o Ivanu Buniću Vučiću koja je bila njegova bečka disertacija i koju je tiskao 1910. upravo u vrijeme kad je Medini napustio prosvjetni rad i bavljenje starijom hrvatskom književnošću. Kulišić je u političkom pogledu bio u suprotnom taboru od Medinija, jer je pripadao srpskim militantima koji su svojatali Dubrovnik i njegovu književnost pod Republikom.

Inozemni kroatisti

Ovaj pogled na Medinijeve kroatističke suvremenike ne bi bio potpun kad ne bismo spomenuli barem neke od važnih inozemnih istraživača iz toga vremena, a to su Nikolaj Petrovski koji je bio vrlo uspješan u arhivskim istraživanjima pa je pišući monografiju o Petru Hektoroviću u Dubrovačkom arhivu pronašao niz, do tada nepoznatih, dokumenata, a kod franjevac genealogiju obitelji Držić kojom je započet niz vrlo uspješnih biografskih istraživanja o Marinu Držiću. Pored Petrovskog, u osamdesetim se godinama Antonom Gleđevićem bavio ruski slavist Vladimir Vasiljević Kačanovski, profesor u Kazanju i Nježinu. On je umro 1901., točno one godine kada izlazi golema knjiga švedskog slaviste i novinara, inače člana Nobelove akademije Alfreda Antuna Jensena. Jensen je umro u Beču 1921., upravo ondje gdje je u vrijeme Milorada Medinija podučavao Konstantin Jozef Jireček koji se na Jagićevu bečku slavistiku preselio 1893. iz Praga. Jireček je zaslužan za otkriće niza, do njegovog vremena nepoznatih, dokumenata o kulturnoj povijesti Dubrovnika tako da su njegova otkrića bila presudna za filološko uozbiljenje starije hrvatske književnosti, a otvorila su put kasnijim arhivskim istraživanjima u dubrovačkim zbirkama.

U tom smjeru već je rano, doduše ne sistematično, počeo raditi i srpski književni povjesničar Pavle Popović koji je objavio niz pojedinačnih studija o starijim hrvatskim piscima, a onda 1909. i pregled cijele srpske književnosti u koju je, na zgražanje većine Medinijevih suvremenika, uvrstio književnost Dubrovnika kao posebno poglavlje. Pored njega, u vrijeme Medinijevih bavljenja dubrovačkim piscima, istim se temama, doduše najviše tekstovima Marina Držića, bavio Danilo Živaljević, rođen 1862., koji je napisao na desetke tekstova o Držiću, jednu knjigu o Kačiću, te članke o Dominku Zlatariću i Cvijeti Zuzorić. I Danilo Živaljević, koji je u kroatistici bio amater, i učeni Pavle Popović, koji se oglašavao iz samog središta sveučilišne književne moći, našli su se na začetku jedne negativne i među Hrvatima ne jednom osuđene tendencije koja će kasnije desetljećima s beogradskog sveučilišta proizvoditi niz, doduše kvalitetnih, ali metodološki ograničenih, interpretacija starih hrvatskih tekstova s nakanom da ih se uključi u maticu srpske književnosti te tumači iz vizure imperijalne srpske ideologije.

Što se tiče zaključka na kraju ovog rada, on proizlazi iz posve vidljivih podataka koji pokazuju da je od osamdesetih godina XIX. stoljeća, a posebno nakon dolaska Vatroslava Jagića na čelo bečke slavistike, vrlo brzo i vrlo uspješno stvoren zamjetni kadrovski aparat koji je uključivao desetke slavistički i komparatistički treniranih hrvatskih kroatista koji su kroz nešto više od dva desetljeća tijekom devedesetih godina XIX. stoljeća pa do 1913. kad

je objavljena Vodnikova *Povijest hrvatske književnosti* stvorili uvjete koji su na nacionalnom planu od tada pa do danas trajno osiguravali stalan korpus proučavatelja hrvatske književnosti koji od tada, premda je u nekim oskudnijim vremenima bio smanjivan, nikada više nije presušio.

Postavlja se pred nas danas pitanje: Je li u svjetlu ovdje iznesenih činjenica logično da danas, kad se kroatistika izučava na desetak fakulteta i katedara širom Hrvatske, taj broj treniranih i upućenih kroatista nije gotovo ništa uvećan od vremena kad je na ovom polju, na razmeđu XIX. i XX. stoljeća, radio Milorad Medini, koji je pokazao kako se jako kvalitetno može raditi u jednom, po svemu suženom vremenskom razdoblju i u uvjetima kad grad Dubrovnik nije još uvijek imao potrebnu znanstvenu, bibliotečnu i arhivsku infrastrukturu kakvu ima danas. Pokušali smo podsjetiti na uvjete i rezultate jednog vremena kojeg se njegovi akteri, a to su suvremenici Milorada Medinija, nemaju razloga stidjeti već bi se, kad bi to mogli, trebali njime ponositi najprije zbog onoga što su stvorili, a onda i zbog činjenice da je njihov trud u današnjim vremenima našao dostojne potomke i nastavljače. Bilo je to vrijeme u kojem je dominirala osobnost Vatroslava Jagića, čovjeka čijom je zaslugom svjetska slavistika doživjela veliki uzlet, ali i čovjeka kojemu se pred očima, možda i ne njegovom voljom, slavistika nacionalizirala, pa su Hrvati u Medinijevom naraštaju profesorovih studenata stvorili uvjete kojih se mlađa kroatistika više nikad nije odrekla. Ti uvjeti koliko da su bili vrijednosni, bili su i kadrovski. Naravno o našem vremenu govorit ćemo iz ove vizure drugom prilikom i povodom nekog drugog hrvatskog književnog povjesničara. O Miloradu Mediniju i njegovim suvremenicima neka bude kazano ovoliko.

MILORAD MEDINI I NJEGOVI KROATISTIČKI VRŠNJACI

Sažetak

Sve što se u Medinijevu naraštaju pojavilo u kroatistici stizalo je uglavnom iz Jagićeva bečkog seminara, a tek nešto manje sa zagrebačke katedre ili ostalih stranih učilišta. Autor ukazuje na djelovanje tih ljudi u vrijeme Medinijeva rada, pa tako posebno Jagićeva zeta Milana Rešetara, Jagićeva prijatelja Nikole Andrića, njegovog omiljenog studenta Tome Matića, kontroverznog Dragutina Prohaske, učenog Dubrovčanina Petra Kolendića, latinista kakvi su bili Ivan Kasumović i Đuro Koerbler, Hvaranina Petra Kasandrića, te rano preminulog Frana Kulišića i komparatiste Vladoja Dukata. Autor uspostavlja njihov odnos s djelovanjem Milorada Medinija.

Ključne riječi: povijest književnosti, kroatistika, Milorad Medini, Vatroslav Jagić, Milan Rešetar, Petar Kolendić

MILORAD MEDINI AND HIS PEERS FROM CROATIAN PHILOLOGY

Summary

Everything that in Medini's generation appeared in the study of Croatian language and literature mostly came from Jagić's Viennese seminar and to a lesser degree from the Faculty's Department of Croatian language and literature in Zagreb or other foreign universities and institutions of higher education. The author identifies the activities of those people at the time of Medini's work, especially of Jagić's son-in-law Milan Rešetar, Jagić's friend Nikola Andrić, his favourite student Tomo Matić, a controversial Dragutin Prohaska, a learned man from Dubrovnik Petar Kolendić, Latinists such as Ivan Kasumović and Đuro Koerbler, Petar Kasandrić from Hvar as well as Frano Kulišić who died young and a comparatist Vladoje Dukat. The author establishes their relation to Milorad Medini's work.

Keywords: history of literature, study of Croatian language and literature, Milorad Medini, Vatroslav Jagić, Milan Rešetar, Petar Kolendić

Sl. 1.: Unutrašnja naslovnica Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Zagreb, 1902.

Katica Čorkalo Jemrić

Medinijeva *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* u fokusu stručnih i ideoloških rasprava

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Neuspjeh Šurminove *Povjesti književnosti hrvatske i srpske* potaknuo je Maticu hrvatsku na zasnivanje nakladničkoga projekta cjelovite hrvatske književne povijesti koji bi okupio kompetentna autorska imena, dakle one autore koji su se u istraživanju određenih književnih područja već dokazali.¹ Uzevši kao temelj već prije objavljene dvije knjige Brozovih *Crtica iz hrvatske književnosti* (1886. i 1888.),² krenula je Matica u realizaciju svoga nauma i pozvala profesora na dubrovačkoj gimnaziji Milorada Medinija da napiše trostoljetnu povijest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji – od XVI. do XVIII. stoljeća. Tako se četiri godine poslije Šurminove *Povjesti* pojavila prva Medinijeva knjiga iz naručena troknjižja – šesnaestostoljetna *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*³ – gdje se iz impresuma jasno vidi da ju Matica objavljuje kao treći svezak svojega nakladničkog niza »Crtice iz hrvatske književnosti«.

A kako Medini nije ostvario Matičin plan da nakon XVI. stoljeća u sljedeće dvije knjige napiše povijest dubrovačko-dalmatinske hrvatske književnosti i za XVII. i za XVIII. stoljeće, to jest za dvostoljetno razdoblje nakon strašnoga potresa u Dubrovniku do pada Dubrovačke Republike, jasnim se pokazalo kako se u mukama radala ne samo cjelovita povijest hrvatske književnosti, nego i povijest pojedinih njezinih razdoblja.

---

¹ Kritizirajući Šurminovu *Povjest* Jure Turić također zagovara angažman više autora na pisanju hrvatske književne povijesti (»Kakova nam još treba povjest književnosti«, *Vienac*, XXX, br. 35, str. 542–543; Zagreb, 27. kolovoza 1898.).

² Ivan Broz, *Crtice iz hrvatske književnosti*: 1. *Uvod u književnost*; 2. *Prvo doba: Crkvena književnost*, Zagreb, 1886. – 1888.

³ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I. XVI. stoljeće, U Zagrebu, Naklada »Matica hrvatske«, 1902.

Medinijeva je knjiga izazvala interes struke usredotočene na meritum stvari, ali i žestoke prijepore zbog naslova koji je silno uznemirio zagovornike hrvatsko-srpskoga zajedništva koji su cijelu hrvatsku književnost nastojali *ponašiti*, a osobito je naljutila one koji su dubrovačku književnu baštinu prisvajali i upisivali u srpsku. Tako se među kritičarima iskristalizirao dvovrsni autorski pristup: jedni su analizirali kako je i koliko uspješno autor prikazao književnu građu u cjelini i u sastavnicama, a drugi su žestoko osporavali i nijekali pripadnost dubrovačke književne baštine hrvatskoj književnosti, pokrenuvši agresivan pohod na ime i jezik Medinijeve *Povjesti*.

Hrvatski književni povjesničari o Medinijevoj *Povjesti*

Na pojavu Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti* među prvima su reagirali hrvatski književni povjesničari Tomo Matić, Branko Vodnik i David Bogdanović, a njihova se stručna ocjena odnosi na književnu građu o kojoj Medini piše i na razumijevanje književnopovijesnih procesa, za razliku od kritičara koji su Medinijevoj književnoj povijesti pristupali s neknjiževnim ideološkim kriterijima.

Obrazloživši za početak zašto je Matica pokrenula projekt i kakav je on s obzirom na namjenu i metodologiju, hvali Tomo Matić⁴ Brozove *Crtice* kao solidan temelj na kojem Matica nastavlja realizirati cjelovitu povijesti hrvatske književnosti, žaleći pritom što nakon crkvene nije obrađena i svjetovna književnost do kraja XV. stoljeća, pa zbog toga između druge knjige Brozovih *Crtica* i Medinijeve *Povjesti* kao treće knjige u Matičinu nizu zijeva »nemila praznina«,⁵ što neupućena čitatelja može zavarati i navesti na pomisao »da se sav duševni rad naših djedova prije dubrovačko-dalmatinske perijode ograničuje samo na crkvu, na glagolicu i bogomilstvo«.⁶

Objasnivši ukratko prednosti i nedostatke višeautorske koncepcije pisanja književne povijesti i kako je to riješeno u europskoj praksi, prihvaća Matić Medinijevu žanrovsku strukturu kao i pozitivan odnos prema talijanskoj renesansnoj književnosti, a nakon uobičajena jadanja što za taj posao još uvijek nemamo pouzdanih istraživačkih rasprava i kritički napisanih radnja, fokusirao se na vrjednovanje dvadeset i jednoga poglavlja recenzirane *Povjesti*. Iako u mnogomu tolerantan i pun razumijevanja za Medinija, ne slaže se

⁴ T. [Tomo] Matić, »Biblijografske crtice: Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji (knjiga I.) – Napisao Dr. Medini – Izdanje 'Matice hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 1, str. 50–65; Zadar, 1. svibnja 1903. – 30. travnja 1904.

⁵ Isto, str. 53.

⁶ Isto, str. 52.

Matić baš u svemu s njim, pa ni s njegovim tumačenjem čakavskih oblika u jeziku dubrovačkih pjesnika kao posljedicom seljenja crkvene pučke pjesme sa sjevera na jug, a s obzirom da mu je sumnjiva i Rešetarova pretpostavka o jednom jeziku dubrovačko-dalmatinskih pjesnika oko 1500. godine, pripisuje Matić relikte čakavštine staromu jeziku koji poezija i drugdje najdulje čuva. Razilazeći se s Medinijem i u pogledu utjecaja trubadurske lirike na Marulićevu *Juditu*, uvelike ga hvali što je tragove trubadurštine prepoznao u klasicističkoj lirici, naslonjenoj time na renesansnu poetičku tradiciju.

Što se pak narodne pjesme tiče, slažu se i autor i njegov recenzent da je manje ili više utjecala na sve pjesnike, kako se jasno vidi i u Ranjininu *Zborniku*, a Matiću je nepobitan dokaz snažnoga utjecaja narodne pjesme i na lirsku i na epsku umjetničku poeziju i to što Medini bugarštice u *Vili Slovinci* pripisuje Barakoviću. Posebno je pak zadovoljan kako je prikazao zaslužni zadarski trojac, Zoranića, Barakovića i Krnarutića, »književnike oduševljene za jezik narodnji i pune ljubavi prema patničkome svojem narodu«,⁷ koji su nacionalnu misao pronosili u opasno doba kad su Mlečani sustavno radili na otuđivanju i prisvajanju Zadra.

Dvojeći o selidbi crkvenih prikazanja iz gornje Dalmacije u Dubrovnik, zamjerit će Matić Mediniju što nije bolje objasnio kako je funkcionirala pozornica na kojoj su prikazanja izvođena, a s obzirom da se radi o žanru duge, bogate i još žive u nas tradicije, upućuje na naslove gdje se o temi onodobne scenografije mogao na pravi način informirati. Nezadovoljan kako je u *Povjesti* prikazana renesansna dramska ostavština u cjelini, a posebno Lucićeva *Robinja*, Matić osporava Medinijevo mišljenje o slabljenju narodne tradicije u dramskoj književnosti i povlačenje pred jačim talijanskim utjecajem.

Vidljivo fokusiran na obranu nacionalnih obilježja hrvatske renesanse, Matić hvali Medinija što se prvi odvažio osustaviti i cjelovito prikazati književnu baštinu dalmatinskih gradova i Dubrovačke Republike, a spori se s njim uglavnom oko toga što je u toj baštini izvorno, a što tuđe. Dobronamjeran i svjestan da pogreške mogu promaknuti svačijemu oku, vrline će autorove pretpostaviti manama i istaknuti bitno: namijenjena intelektualnoj publici široj od književne, Medinijeva *Povjest* nije znanstvena, ali nije ni kompilacija jer autor koristi izvore, razumije književnost i misli svojom glavom, a sve to u cjelini ostavlja povoljan dojam.

Iako između njih ima i dodirnih točaka, Vodnik je kritičniji recenzent *Povjesti*⁸ od Matića. Prigovorivši Matiću što Medinijevu povijest nadovezuje na

⁷ Isto, str. 59.

⁸ Branko Vodnik, »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Prikazuje Branko Drechsler«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.

Brozove *Crtice*, o kojima ne misli pohvalno kao Matić, i usput spomenuvši da se u nas već pola stoljeća piše o Dubrovčanima, poglavito u Akademijinih izdanjima, slaže se Vodnik s Medinijem kako je sve to još u povojima, no odmah ga zatim bez okolišanja kritizira što nije proučio razvojnu i idejnu okosnicu književnosti, nego mu je »cilj sabiranje, iznošenje i poređivanje«, a »kritično poređivanje književnih djela bez zdravog estetičkog shvatanja njihove sadržine«⁹ nije moguće.

Nalazeći u Medinijevim književnim prosudbama jednostrana i nategnuta rješenja, Vodnik demantira tezu o naraštajima pjesnika koji su i prije Marulića stvarali pjesnički jezik, na kojem su na sličan način pjevali i dalmatinski i dubrovački pjesnici, pa rezolutno zaključuje da »o čitavim pjesničkim pokoljenjima nema govora«,¹⁰ ali su talijanski uzori i trubadurska lirika, gdje je nedostatak dubokih misli i individualnih osjećaja nadoknađen formalnim i izražajnim umijećem, utjecali da i naši pjesnici njeguju artizam i brinu o skladu svojih pjesama, ne zanemarujući pritom ni bogatu crkvenu i narodnu pjesničku tradiciju. Zastupajući tu tezu o nastanku pjesničkoga jezika hrvatske renesansne književnosti, Vodniku je posve logično što su pjesnici u trima našim gradovima, Dubrovniku, Splitu i Hvaru, srodnici u poetičkom izražavanju, brižljivo odnjegovanom na istoj tradiciji i na istim uzorima.

Ocjenjujući poglavlje »Narodne i političke prilike u Dalmaciji« prigovara Vodnik što je Medini dubrovačku stvarnost preslikao na dalmatinske gradove u kojima se različito živjelo, te bi u tom smislu već široko raširena Taineova teorija miljea dala prave odgovore na povijesne, antropološke i psihološke osobitosti stanovništva u tim gradovima, da ju je Medini primijenio u svojoj *Povjesti*, gdje je i inače trebao bolje objasniti iznesene tvrdnje i navesti izvore za već poznate misli i zaključke, jer i popularno pisana književna povijest mora počivati na činjenicama i valjanim dokazima.

Najslabije obrađenim područjem i Vodnik drži četiri završna poglavlja o dubrovačkoj dramskoj književnosti, gdje se Medini previše oslanjao na Pavićevu studiju *Historija dubrovačke drame*, dovodeći gdjekad u pitanje i vlastite, već iznesene tvrdnje. Potkrijepivši to i primjerima, najviše se zauzeo u dokazivanju izvornosti motiva i narodnih obilježja Lucićeve *Robinje*, za koju Medini tvrdi da se mogla dogoditi bilo gdje.

Za razliku od Matića, Vodnik kritizira žanrovsku podjelu književne građe kojom je Medini želio unijeti red i preglednost, »ali je stvorio kaos«,¹¹

⁹ Isto, br. 18, str. 579.

¹⁰ Isto.

¹¹ Isto, br. 19, str. 613.

jer su formalnim pristupom razlomljeni i u više poglavlja raspršeni autorski opusi izgubili cjelovitost i posebnost iste stvaralačke ruke i duha. Najviše je to štetilo onim književnicima koji su postigli visoku umjetničku vrijednost, a zakinuti su i znanstvenici jer se u *Povjesti* o njima ne govori, pa čak ni o epohalnoj Marulićevoj skolastičkoj baštini.

Uopće uzevši, Vodnika najviše ljuti što Medini zanemaruje ne samo duh renesanse, nego i originalnost i estetičku vrsnoću pjesnika, pa u svemu vidi neizvornost i traži pogreške, prigovarajući hiperbolama u poslanicama, starinskom ruhu Vetranovićeva *Pelegrina*, gnomima u *Vili Slovinki* Jurja Barakovića, dvjema Sasinovim posvetama u jednoj pjesmi, manjku epskoga u Krnarutićeve *Vazetju Sigeta grada* i kakvoći naivnosti u Držićevim vjerskim temama. A iz takva stava, tvrdi Vodnik, proizlazi i najveći Medinijev grijeh – prosuđivanje književnih djela mjerilima svoga vremena, neprimjerenima za književnu ostavštinu starijih razdoblja, u kojima su također nastala do danas nezastarjela djela visoke umjetničke razine, kakva je Gundulićeva *Dubravka* – »najbolja hrvatska drama, ili barem jedna od najboljih«,¹² iako je pastorala kakve se odavno ne pišu.

Ne mogavši odoljeti vlastitim znanjima, na nekoliko se mjesta upušta Vodnik u digresije koje nemaju izravne veze s recenzijom Medinijevih stajališta, raspravljajući o tradiciji dvostruko rimovanoga dvanaesterca koji gustim rimama ograničava pjesnike, ili o negativnoj Jagićevoj ocjeni trubadurske poezije, i to s pozicije kritičara koji u njezinu artizmu i retorici vidi formalno savršenstvo i specifične za to doba emocije, koje je autor *Povjesti* na više mjesta previdio pa i zanijekao.¹³

Poučan je Vodnik kad potkraj recenzije inzistira da se suvremena književna povijest zasnuje na modernoj književnoj kritici koja proniče u bit svake epohe, te joj kao takvoj ne bi promaknulo da je dubrovačko-dalmatinska književnost puno više od kulturno-povijesne baštine, a višak taj proizlazi iz umjetničke posebnosti zbog koje je stoljećima živa i postojana, pa Vodnik rezolutno zaključuje kako bi s obzirom na zatečeno stanje hrvatsku književnu povijest trebalo pisati iznova i ispočetka.

Vodnikova je recenzija beskompromisan uvid u narav i kakvoću Medinijeve *Povjesti* i dokaz modernosti njegova promišljanja o književnoj povijesti uopće. No je li realno bilo tako puno očekivati od književnoga povjesničara početnika koji ima svega dvadeset i osam godina, a pred sobom ima neistraženu riznicu književnih imena i djela, pa je Vodnikov auto-

¹² Isto, br. 20, str. 637.

¹³ Isto, str. 638.

ritet presudio što buduće književne povijesti Medinija samo rijetko ili pak nikako ne citiraju, čak ni one koje se renesansnim književnim razdobljem navlastito bave,¹⁴ ili je stvar ipak u prešućivanju svake hrvatske tradicije koja bi ugrozila spokoj dviju bivših jugoslavenskih država protegnutih na skoro tri četvrtine XX. stoljeća. Medinijeva kroatistički utemeljena *Povjest* kao dodatni uteg ima i njegovu pravašku iskaznicu, a to su glavna dva razloga što se tek u najnovije vrijeme diskurs s mrtve točke pomiče njemu u prilog.

Nakon Matića i Vodnika, treću je, a ujedno i posljednju na meritumu stvari zasnovanu kritiku Medinijeve *Povjesti* napisao David Bogdanović.¹⁵ Znatno sažetiji od prethodnika, koncentrira se on na nepreglednu strukturu književne građe koja je pisce s više žanrova razbacala na pet-šest mjesta, a rascjepkanost se autorskih opusa mogla i morala izbjeći, pa kritičar nudi i svoj prijedlog za to. Usmjerivši se i na druge propuste i nedorečenosti Medinijeva posla, Bogdanović tvrdi da je hvarska i splitska prikazanja zbog duge tradicije trebao povezati ne samo talijanskim nego i sa širim europskim kontekstom, a društveni je ustroj i političku povijest Dubrovačke Republike morao temeljitije obrazložiti, jer su i književni uspon i opadanje izravno s tim povezani. Propustom Bogdanović smatra i manjak citata iz poznatih djela te izostanak rječnika nepoznatih riječi, a najvećim to što Medini nije više rekao o utjecaju renesansne književnosti na hrvatsku književnost i njezin kasniji razvoj. Okrenuvši se naposljetku izrazu i primjerima jezičnih i pravopisnih pogrešaka, nada se kritičar da će Medini usvojiti prigovore te vještijim perom nastaviti započeti rad.

¹⁴ Kombokol tek u bilješkama na kraju knjige navodi Medinijev članak o nastanku *Ljetopisa popa Dukljanina*, i to je sve, a ni spomena o Mediniju nema u 3. knjizi plavoga petoknjžja *Od renesanse do prosvjetiteljstva* autora Franičević – Švelec – Bogišić. U ostalim knjigama toga niza Hercigonja (u 2. knjizi) svrstava Medinija među književne povjesničare koji površno tumače zasluge popova glagoljaša, Živančević (u 4. knjizi) bilježi Medinijev članak o Kazaliju, a u zasluge mu Maja Bošković-Stulli (u 1. knjizi) ubraja povezivanje renesansne književnosti s usmenom tradicijom. Bolje nije Medini prošao ni u cjelovitim hrvatskim književnim povijestima. Ježić ga spominje samo zato što je bugaršticu *Majka Margarita* pripisao Barakoviću, a *Povjest* mu svrstava u pokrajinsku književnost, kao i Jelčić, koji zapaža da je pisana »sa stajališta kulturnog materijalizma«. U meritum stvari upušta se Šicel priznajući Mediniju metodološki napredak u odnosu na prethodnike, kao i komparatističke uvide s pokušajem sistematizacije i sinteze u okviru još uvijek dominirajuće filološke škole, i Brešić koji za Medinija kaže: »Autor pokušava reafirmirati dubrovačko-dalmatinsku književnost 16. stoljeća, vrlo je informativan i detaljan u rekonstrukciji povijesne pozadine, u komparatističkom dijelu poziva se na M. Šrepela i na vlastita istraživanja« (*Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Zagreb, 2015., str. 242–243).

¹⁵ D.[David] Bogdanović, »Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I. XVI. stoljeće. U Zagrebu 1902. Naklada 'Matice hrvatske'«, *Školski vjesnik*, Stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, god. X, str. 683–684; Sarajevo, 1903.

Radikalna retorika Medinijevih osporavatelja

S Radivojem Vrhovcem ulazimo u tamnu zonu manje ili više prosrpski angažirane kritike Medinijeve *Povjesti*, za koju ne možemo reći da posve zanemaruje struku, ali ju radikalni autori zagušuju nacionalističkom retorikom. Vrhovac je u toj struji među umjerenijima, dobro poznaje hrvatske književne prilike i silno se trudi ostaviti dojam kompetentnosti i objektivnosti.¹⁶

Uzevši u obzir i širu perspektivu, započinje Vrhovac od narodnoga preporoda kad se stvarala novija hrvatska književnost i kad je prevladala struja koja razvoj književnosti i književnoga jezika zasniva na temeljima oživljene književnosti dalmatinskih gradova i Dubrovnika, gdje se stoljećima prije pisalo narodnim jezikom. Uspostavivši kontinuitet s vlastitom baštinom, novija se hrvatska književnost razvijala na jeziku »po kojem se ona i danas [...] razlikuje od srpske«. ¹⁷ Ispravno uočivši stanje stvari, priznaje Vrhovac da je ta struja bila »jača i prirodnija«, ¹⁸ iako oduševljenje iliraca za dubrovačko-dalmatinsku književnost drži pretjeranim, kao i leksičko i gramatičko čišćenje hrvatskoga književnoga jezika od vukovštine. Međutim ga realitet hoćeš-nećeš uvjerava da hrvatska umjetnička književnost počinje s Marulićevom *Juditom* 1501. godine i nastavlja se književnim djelima u kojima postoje konkretni zapisi renesansnih pisaca »da su se i na severu i na jugu smatrali djelom istoga naroda«. ¹⁹

S obzirom na rečeno, Vrhovčev je prikaz Medinijeve *Povjesti* u početku obećavao uravnotežen pristup, no brzo se prometnuo u kritiku samo onoga što u njoj nije valjano ili joj nedostaje, s obzirom da se ne govori o pojavi individualizma, emancipaciji žena i raskalašenosti renesanse, a prikaz je talijanskih utjecaja u lirici takav da ne otkriva kako je malo toga bilo izvorno i »esencijalno dalmatinsko«, ²⁰ izuzev darovitoga Držića kojega je trebalo bolje prikazati. Pozivajući se na svoje autoritete, osobito na Jirečeka, oponira Vrhovac Mediniju gotovo u svakoj prilici drugim i drukčijim mišljenjima, prigovara što nije registrirao ćirilicom pisanu poeziju u Dubrovniku, sumnja u hrvatsko podrijetlo narodnih pjesama u Hektorovićevu *Ribanju*, a Dubrovniku osporava epitet »hrvatske Atene«. Njegov je sud i o cjelini knjige nepovoljan: ona je fragmentaran i neujednačen pokušaj renesansne književ-

¹⁶ R. Vrh. [Radivoje Vrhovac], »Milorad Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i (u) Dubrovniku Knjiga I, XVI. stoljeće, Zagreb, 1902.«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. II, str. 104–111; Novi Sad, 1903.

¹⁷ Isto, str. 104.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto, str. 106.

²⁰ Isto, str. 109.

ne povijesti, gdje je uslijed manjka istraživanja dosta toga nejasno i estetski nedefinirano, a dodatni je uteg »nešto teško i hrapavo«²¹ u Medinijevu stilu koji će odbiti čitatelje.²²

Hrvatsko ime za dubrovačku renesansnu baštinu trn je u oku i Tihomiru Ostojiću koji među povijesne i književne naslove objavljene u 1902. godini svrstava i Medinijevu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, no za njega ona nije to što jest, nego povijest »naše zapadne književnosti u Primorju«.²³ Osim naslova Ostojića u Medinijevoj knjizi ništa drugo i ne zanima, kao ni autore na koje se poziva i od kojih također ne čusmo argumente za voluntarističke tvrdnje o pripadanju Dubrovnika i njegove književnosti srpskoj tradiciji, no i bez toga Ostojić odlučno zaključuje: »Kao što se iz naslova vidi, dubrovačka se književnost ovde bez ikakva okolišenja stavlja u hrvatsku, što nikako nije tačno«.²⁴

U istom je duhu napisana i kritika koju je objavio *Agramer Zeitung*, razumljiva s obzirom na promotora protuhrvatske politike Khuena koji još uvijek stoluje u Banskim dvorima. *Agramerovu* će negativnu kritiku Medinijeve *Povjesti* preuzeti i »u srpskom prevodu«²⁵ objaviti godišnjak *Dubrovnik* s prethodnom izjavom uredništva: »Koliko od pisca toliko od Matice Hrvatske, koja je tu knjigu objelodanila, nijesmo mogli drugo ni očekivati, već da će pohrvatiti Dubrovnik i književnost njegovu«.²⁶

A u toj se *Agramer Zeitung – Dubrovnik* simbiozi optužuje Medinija da ne shvaća slavenski duh dubrovačko-dalmatinske književnosti i ne povezuje ga s renesansom, podmeću mu se klerikalni obziri, ističe nesistematičnost, siromaštvo ideja, neizvornost i plagiranje Pavića, a i osobno ga se vrijeđa i napada na njegov autorski integritet tvrdeći da književnu povijest mogu pisati samo »pozvani i veliki duhovi, [a] Medini nije ni jedno ni drugo«.²⁷ Nakon toga i zaključak je morao biti porazan:

²¹ Isto, str. 111.

²² Vrhovčev je članak pod naslovom »Letopis Matice srpske o Medinijevoj Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku« preuzela i pravaška *Crvena Hrvatska* (XIII, br. 18, Dubrovnik, 1903.), politički tjednik koji je izlazio u Dubrovniku od 1891. do 1914. godine (polutjednik od 1906. do 1912.). Prelistala sam sva godišta da provjerim nepotpune informacije o vremenu Medinijeva angažmana u *Crvenoj Hrvatskoj*, gdje je »izdavatelj i odgovorni urednik« od 6. studenoga 1907., te cijelu 1908. i 1909. godinu, do 12. siječnja 1910.

²³ Tih[omir] Ostojić, »Rad na domaćoj istoriji u g. 1902. Pregled rada na istoriji književnosti«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. II, str. 125; Novi Sad, 1903.

²⁴ Isto, str. 126.

²⁵ [Anonim], »Milorad Medini, Povijest hrvatske književnosti. Knjiga prva. Izdala 'Matica hrvatska'«, *Dubrovnik*, XII, br. 13, str. 3; Dubrovnik, 1903. (Prijevod iz dnevnika *Agramer Zeitung*.)

²⁶ Isto.

²⁷ Isto.

»Medinijeva je knjiga slaba, bez popularne i znanstvene vrijednosti. Stil je uprav suh i profesorski, bez poleta i umjetničkog sklopa, kako je danas potrebit«.²⁸

Tražeci tko će još izvan Dubrovnika podmetnuti leđa za njihovu stvar, preuzet će *Dubrovnik* i kritiku Danila Živaljevića iz beogradskoga *Kola*, i to najžešći njezin dio gdje se za Medinija kaže da nema jasnu sliku ni o književnosti ni o piscima toga doba, a neznanje prikriva nepotrebnim i dosadnim citatima i prepričavanjem sadržaja književnih djela.²⁹ Proglasivši *Povjest* nesustavno napisanom knjigom – golom građom koju treba očistiti od netočnosti i pabirčenja iz poznatoga – zaključuje Živaljević da je lošija od svih dotadašnjih književnih povijesti (Jagićeve, Novakovićeve, Filipovićeve, Simićeve, Šurminove i Stojanovićeve), okrunivši najzad svoje kritizerstvo nevjerojatnim zaključkom: »Cela dubrovačko-dalmatinska književnost i nije drugo nego odeljak talijanske književnosti na srpskom jeziku«.³⁰ A ako je tomu tako, zašto se onda vrlo kritičar otima za jednu tako neoriginalnu književnost? Naposljetku i on optužuje Maticu za namjeru »da pohrvati celu Dalmaciju, a s njom i Dubrovnik«.³¹

Kako vidimo, u Medinijevu se rodnom Dubrovniku imenom grada nazvan književni godišnjak³² svojski trudio obezvrijediti i njega i njegovo djelo i sav trud u djelo uložen, ogrativši se i od autora *Povjesti* i od njegova nakladnika Matice hrvatske. Iskoristivši za političke ciljeve sveslavensku ideju Jána Kollára i sljedbenika, *Dubrovnik* je i inače relativizirao i izjednačavao »pojmove ‘narodno’, ‘slavensko’, ‘ilirsko’, ‘hrvatsko’ i ‘srpsko’«,³³ pa nam ne preostaje drugo nego vapaj *O tempora, o mores!*

Ciljano se Medinijeve *Povjesti* dotiče i jedan od poznatijih Dubrovčana Petar Kolendić u članku »Prilozi istoriji srpske knjige u Dubrovniku« s rječitim podnaslovom »Dubrovčani i srpski jezik«.³⁴ Nevješto prikrivši polemiku s hrvatskim atributom u naslovu Medinijeva djela, ne pripisuje on dubrovač-

²⁸ Isto, str. 4.

²⁹ D. A. Ž. [Danilo Živaljević], »O Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I), koju je napisao prof. Milorad Medini«, *Dubrovnik*, XII, br. 17, str. 5; Dubrovnik, 1903.

³⁰ D. A. Ž. [Danilo Živaljević], »Crte iz hrvatske književnosti III: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Piše Milorad Medini, Knjiga I. Zagreb 1902, Izdaje ‘Matica hrvatska’«, *Kolo*, književni i naučni list, Knjiga V, sv. 7, str. 440; Beograd, 1903.

³¹ Isto, str. 441.

³² Književni godišnjak *Dubrovnik*, pokrenut 1849., ne treba zamjenjivati s istoimenim časopisom za književnost i znanost koji je pokrenut stoljeće kasnije, 1955., a izlazi i danas.

³³ N. [Nikica] Mihaljević, »Dubrovnik«, *Hrvatska književna enciklopedija*, 1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010., str. 444.

³⁴ Petar M. Kolendić, »Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku«, *Srđ*, III, br. 11, str. 521–522; br. 12, str. 566–569; br. 13, str. 606–612; br. 14, str. 663–667; Dubrovnik, 1904.

ku renesansu otvoreno srpskoj književnosti, nego apelira da ju pod formulom »slovinstva« prigrle oba naroda, i Hrvati i Srbi, ali se odmah zatim svesrdno bavi »tragovima srpskoga imena u dubr. knjizi«³⁵ i ćirilice u starim izvorima. Svjesno umanjujući udjel čakavštine, jer je ona samo hrvatska, i ignorirajući spomen hrvatskoga imena u djelima dubrovačkih pjesnika, Kolendić bez ikakva obrazloženja izjavljuje: »Ja ne mislim raspravljati otkud tu hrvatsko ime«.³⁶

Uhvativši se pak za ilirsko ime izjednačavano u prošlosti s hrvatskim, nalazi on »primjerâ, gdje je »‘ilirski’ isto što i ‘srpski’«,³⁷ navodeći od tih množinskih primjera samo jedan, i to na izmaku XVIII. stoljeća (1791.) kad se propaganda već dobro zahuktala, a posve se razotkriva kad kaže »u Dubrovniku se mnogo puta pominje i *srpsko* ime za jezik, možda deset puta više no hrvatsko«.³⁸ Čini isto i kad tvrdi da su početci književnosti u prozi i stihovima pisani u Dubrovniku ćirilicom, i kad spominje nepoznata prepisivača *Lekcionara Bernardina Splicićanina* koji je čakavske oblike zamijenio štokavskima (dubrovačkima, a ne srpskima!), ili kad pronalazi bosančicom pisane knjige s pokojim ćiriličnim tragom, zaključivši bez dokaza i napamet: »Dugo iza drugih dalmatinskih gradova uvukla se u Dubrovnik latinica«,³⁹ a i inače se, tvrdi on, teško probijala te se tiskari u Italiji žale da su zbog nestašice ćirilskih prisiljeni koristiti latinička slova. Kruna je Kolendićevih lauda ćirilici izjava »da su svi naši pisci svih vremena bili uvjereni, da je ćirilovica naj savršenija azbuka«.⁴⁰

Kolendić tu očito previđa činjenicu hrvatske ćirilice, a poziva se mahom na stare, neknjiževne izvore koji veze nemaju s dubrovačkom književnom renesansom i Medinijevom *Povjesti*. A tko nam pak jamči da se i u tim tamnim stoljećima nije prisvajalo i svojatalo kako bi se stvorila što ljepša slika o vlastitom nacionalnom identitetu, jer i uvelike angažirani Kolendić piše opsežan članak u čak četiri nastavka samo zato da srpski jezik, pismo i književnu tradiciju u Dubrovniku ovjerovi retuširanim i nategnutim argumentima.

Žestoki napadi Medinijevih kritičara na hrvatski jezik i književnost u renesansnom Dubrovniku ciljaju na najdublji identitet nacije, jer su u jeziku sadržane i sačuvane sve misli i osjećaji najumnijih i najdarovitijih ljudi sva-

³⁵ Isto, br. 13, str. 606.

³⁶ Isto.

³⁷ Isto, str. 607.

³⁸ Isto, str. 608.

³⁹ Isto, str. 611.

⁴⁰ Isto, str. 612.

koga naroda.⁴¹ A istomu je nereálnomu cilju služila i prozirna propaganda nepostojećega jezičnoga i književnog zajedništva, slijepa za tisućljeće odvojena života Hrvata i Srba u različitim vjerama i državama – u specifično svojim umjetnostima i kulturama.

Rešetarova obrana *Povjesti* i Medinijev odgovor kritičarima – umjesto zaključka

Kritičari kojima se Medinijev »griješ« hrvatstva pokazao neoprostivim pozivaju se na izvore i dokazuju da se u Dubrovniku govorilo srpskim jezikom i pisalo ćirilicom. A što je tu zapravo sporno i kako se to tiče Medinija?! Baš nikako, jer je posve lako zamisliti da je Srbe impresionirala Dubrovačka Republika i mamila da se u njoj nastanjuju, žive i posluju, trguju i zarađuju, u čemu su bili i spretni i vješti. A kad su se u slobodarskom Dubrovniku udobno smjestili, nesmetano su njegovali svoj jezik i kulturu, osnivali tiskare i u njima objavljivali svoje časopise, listove i knjige, što ne znači da je Dubrovnik bio srpski, ni tada, ni ikada u svojoj dugoj povijesti, iako su neki po dokaze potezali čak u Nemanjino doba i do Dušanova carstva.

U atmosferi žestokih napada na Medinija javio se naposljetku razuman i uravnoteženi glas Milana Rešetara,⁴² nasljednika Vatroslava Jagića na slavističkoj katedri u Beču. Ustavši odlučno u obranu mladoga i književno educiranog znanstvenika, negoduje Rešetar što se Mediniju nepravedno osporava vrijednost djela u kojem se »s ljubavlju i razumijevanjem posvetio pregledu književnosti 16. stoljeća, dosad najboljem i najtemeljitijem«.⁴³ Ne štedeći nimalo kritičare *Povjesti*, čudi se Rešetar što i jedan sveučilišni profesor ocrnjuje rad nadarena i ambiciozna znanstvenika, a nečuvenim drži što književni časopisi koji pretendiraju na objektivnost osuđuju *Povjest* samo zato što je nazvana hrvatskom, dajući prednost *Dubrovačkoj književnosti* Ivana Stojanovića koja ne zadovoljava ni najosnovnije književnopovijesne kriterije.

⁴¹ Sažimajući u ogledu »Razmatranja o jeziku i etničkom identitetu u povijesti europske književnosti« smisao svoje knjige *Lingvistička povijest Europe* (2016.) govori Ranko Matasović o važnosti pamćenja za osjećaj kontinuiteta etničke skupine ili nacije, pa zaključuje: »njihova pamćenja jesu njihovi jezici i književnosti, a taj krhak no postojan kulturni konstrukt jest ono što im daje kontinuitet u povijesti« (*Republika*, LXXII, br. 11–12, str. 91; Zagreb, studeni – prosinac, 2016.).

⁴² Milan Rešetar, »M. Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I: XVI. stoljeće, Agram 1902«, *Archiv für slavische Philologie*, knj. XXVI, sv. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

⁴³ Navedeno prema prijevodu Lucije Šimunić (Projectus grupa), u njemačkom izvorniku str. 128.

Tolerantan je Rešetar i prema žanrovskoj strukturi Medinijeve *Povjesti*, kojom je ostvaren bolji pregled razvoja pojedinih književnih grana, ali nije korisna za pisce dokazane u više njih, pa preporučuje dvodijelni pristup književnoj građi – općenit, koji se odnosi na razvoj književnih rodova i vrsta, i kronološki, posvećen autorima i njihovu opusu. Zamjerivši Mediniju samo to što je u Splitu i na otoku Hvaru nastale crkvene drame odijelio od dubrovačkih držeći ih starijima, s nekoliko kronoloških uvida zagovara tezu o istodobnom nastanku i jednih i drugih.

Međutim ni Medini nije skrštenih ruku trpio napade na svoje djelo. U opsežnom informativnom članku »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«⁴⁴ odgovara kritičarima koji su ga pogrešno ili nepotpuno razumjeli, a sve to čini gosparski i bez povišenih tonova, ne spominjući imena kritičara osim Vodnikovo u nekoliko bilježaka ispod teksta, gdje ne uspijeva zatomiti povrijeđenost autora koji je svjestan težine obavljena posla s obzirom na resurse kojima je raspolagao.⁴⁵

Započevši od starih dubrovačkih kroničara koji su slavili Dubrovnik i uveličavali već postojeću slavu Republike ne podnoseći ljage na njezinoj povijesti i imenu, uvodi nas Medini u teškoće s kojima se kao književni povjesničar suočavao, imajući na raspolaganju četiristo godina stare, često nepouzdana pa i kontradiktorne izvore, dok njegovi kritičari ultimativno zahtijevaju cjelovitu i potpunu sliku o renesansi i njezinim tvorcima. A ipak njegov »odgovor i razgovor« nije polemika s njima, a nije ni pravdanje zbog vlastitih propusta, nego poziv na sagledavanje realnoga stanja koje njegovi pristrani oponenti nisu htjeli razumjeti. A da jesu, znali bi da se unutrašnji život pjesnikov ne da iščitati iz nepouzdana i oskudne biografske građe u arhivima, kao ni duh renesanse iz ograničena broja istraživačkih predradnji na koje se književni povjesničar može s pouzdanjem pozvati. A kad strogi kritičari od autora traže da im na pladnju ponudi povijest ideja koje su pokretale epohu i njezine književne kreatore, morali bi znati da ideje o kojima nekritično zbornice nisu ni istražene ni opisane, pa kako im onda utvrditi povijest kad se još uvijek ne zna točno ni koje su to ideje bile ni zašto su u to doba nikle, a ne zna se ni kako su se razvijale da bi oblikovale osebujnu i jedinstvenu epohu hrvatske renesanse. Usporedimo li današnja znanja o književnim djelima Dubrovčana s ondašnjima, znamo o čemu Medini govori.

⁴⁴ M. [Milorad] Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, 3, sv. 3, str. 255–280; Zadar, veljača 1904.

⁴⁵ Radi se o bilješkama (na stranicama 258, 259, 270 i 271) gdje Medini osporava Vodnikovu kritiku inzistirajući da se i prije XVI. stoljeća i poznatih pjesnika u Dubrovniku pjevalo, a pjevalo se i u dokolici i za rasonodu, predbacivši mu naposljetku da ne razlikuje religioznu od crkvene poezije, a arhivsko gradivo ne poznaje tako dobro da bi mogao o svemu suditi i s visoka kritizirati.

Na isti način, mirno i sabrano, govori Medini i o pogreškama hvaljenoga Stojanovića te o neznanju i »naklapanjima jednog Appendinija«⁴⁶ i drugih, argumentirano dokazujući u čemu i zašto njegovi kritičari nisu u pravu kad ga bezobzirno napadaju, ili poput Vodnika zanovijetaju⁴⁷ zbog nečega što s obzirom na stanje naše književne znanosti i nije mogao učiniti, budući da »Tražena 'modernost' vrlo malo pomaže, kad se ne pozna građa«.⁴⁸ A ona je o pjesnicima do Vetranovića i Držića puna oprečnih mišljenja, sumnji i nagađanja o autorstvu i izvornosti sačuvanih djela, i tek se u te dvojice »očituje dubrovčanizam u svojoj svojoj snazi«.⁴⁹

U drugom dijelu članka, koji je svojevrсни dodatak *Povjesti*, progovorit će Medini o nacionalnoj strukturi stanovništva u Dubrovniku i rastrošnosti vlastele, o zaštiti imovine i odnosu između Republike i Crkve, za koju Dubrovčani nisu htjeli da bude država u državi, pokazujući i u tom političku zrelost koja se pouzda u vlastitu pamet i snagu, a najviše će reći o snažno razvijenom načelu zajedništva, o osobnim slobodama građana i slobodi Republike, za koju je bolje i harač plaćati nego je nemati. Na tim se načelima zasnivao sav ustroj i diplomacija Republike i sav njezin život, kojemu su posvećeni i svi njezini pjesnici, a poglavito najveći među njima poput i danas aktualnih Marina Držića i Gundulića.

Odgovorio je Medini naposljetku i onima koji su književnosti u Dubrovniku osporavali i odricali hrvatsko ime, a odgovorio je na temelju onoga što o hrvatskom jeziku u XVI. stoljeću sa sigurnošću zna i što je očito: postavši književnim, hrvatski je jezik zadobio položaj koji je talijanski jezik već dugo uživao u Italiji, a što se javnosti i svagdašnjega života tiče – »'naški' nije u očima građana moglo biti drugo nego hrvatski«.⁵⁰

⁴⁶ M. Medini, nav. dj., str. 257.

⁴⁷ Animositet između Vodnika i Medinija, zametnut zbog Vodnikove kritike *Povjesti*, nije minuo nego progredirao. U povodu Gajeva jubileja u Dubrovniku održao je Medini predavanje »Gaj i ilirizam« i objavio ga u *Crvenoj Hrvatskoj* (XX, br. 1, str. 1–2; Dubrovnik, 1. siječnja 1910.). Naknadno se obavijestivši o sadržaju teksta optužuje Vodnik Medinija (*Zvono*, Zagreb, 16. srpnja 1910.) da je plagirao građu (pisma!) iz njegove studije o Vrazu, a Medini ga u hitrom odgovoru pod naslovom »Jef-tina besmrtnost« (*Crvena Hrvatska*, XX, br. 59, str. 2–3; Dubrovnik, 23. jula 1910.) proglašava taštim, ironičnim ga tonom poučavajući (»umni g. Branko Drechsler«, »vrijedni naš učenjak«, »daroviti naš književnik«) o razlici između znanstvenoga i publicističkoga teksta, gdje se na već objavljenu građu dopušteno pozivati jer je postala javnom svojinom.

⁴⁸ M. [Milorad] Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, str. 271.

⁴⁹ Isto, str. 260.

⁵⁰ Isto, str. 272.

»Oni su ga prigrlili kao nešto dubrovačko, kao što su ljubili uopće sve, što je bilo domaće, tako žarko, da se već svrhom 15. vijeka pojavi pred svijetom zeleno stablo hrvatske književnosti, kojemu je soka davala rodna njiva, a obasjavalo ga sunce talijanskog preporoda.«⁵¹

Stoga je samo po sebi razumljivo zašto je Medini svoju povijest književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku nazvao hrvatskim imenom. Zanimljivo je pritom što u ovom dijelu teksta i sve do njegova kraja slušamo drukčiji od dosadašnjega autorov glas – glas nesuspregnute ljubavi prema rodnom gradu i njegovoj slavnoj povijesti, a osim kad govori o hrvatskom jeziku, isti taj zanos čujemo i kad govori o duhu zajedništva, o odnosu dubrovačkih pjesnika prema prirodi i ljepoti te o specifičnosti njihova artizma i težnji za skladom. I sve dok je stamene Republike bilo, imao je Dubrovnik i svoje velike pjesnike koji su životne teme i ideje svoga vremena promicali začudnim umjetničkim sredstvima u raznovrsnim književnim oblicima, poručuje nam na kraju vjerodostojni Medini. Stoga nam je istinski žaliti što nije okončao planirane tri knjige trostoljetne hrvatske dubrovačke književnosti, jer cijeli ovaj članak, s dramatičnim nagovještajem strašnoga potresa i sloma Republike početkom XIX. stoljeća, sugerira kako je upravo on bio pravi autor za taj historiografski podvig – moderni književni historičar koji razumije kako se posljedice nepredvidive povijesti odražavaju na život i na umjetnost koja se njim trajno inspirira:

»pretjerano njegovanje forme moralo je dovesti do šablone; to se vele ne osjećā, dok je Dubrovnik imao pjesnika poput Vetranića, M. Držića, Gundulića, Bunića, Palmotića, Gjorgjića, da tu formu oživu idejama, kojim je cijeli grad bio nosilac, ali kako su se prirodene sile trošile, a novih nije dolazilo, života je nestajalo s dana na dan, a ostajala sama forma. Nesmiljena ruka Napoleonova strgnu i nju, i pokaza se – lešina.«⁵²

Napisana »u narječju najljepšem« (Janko Drašković), višestoljetna književna baština slavniĦ Dubrovčana zavazda svjedoči da Hrvatima nije trebalo tuđe štokavštine,⁵³ a jamči to i franjevačka književnost u Slavoniji XVIII.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto, str. 279.

⁵³ O naznakama standardizacije hrvatskoga jezika koja se već potkraj XVI. stoljeća događala zahvaljujući književnoj štokavštini dubrovačkoj Josip Lisac kaže: »Već prije Vrančića splitski čakavac Aleksandar Komulović pisao je, po ugledu na Dubrovčane, štokavski (i)jekavski. Kod Zadranina Šime Budinića osamdesetih godina 16. stoljeća također se javlja okretanje prema Dubrovniku. To će se događati i u novijim stoljećima, od Splitsanina Jerolima Kavanjina do preporoditelja u 19. stoljeću« (Josip Lisac, »Faust Vrančić i hrvatski jezik. Vrančićevi prinosi jezikoslovlju i leksikografiji«, *Vijenac*, br. 609; Zagreb, 10. srpnja 2017.).

stoljeća kao i govori hrvatskih regija. Pa što onda činiti kad u Srbiji još uvijek svojataju dubrovačku književnost? Odgovorni u hrvatskim institucijama trebaju reagirati, no svijest o vlastitoj državi i službena uporaba hrvatskoga jezika u Europskoj uniji neporeciv su znak prepoznatosti i priznatosti hrvatskih materijalnih i duhovnih dobara, pa se više ne moramo dokazivati onima koji ne žele čuti, ali proučavati i oživljavati sva naslijeđena dobra težeći ljekovitoj istini – to moramo.

Literatura

Predmetna literatura

- [Anonim], »Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti. Knjiga prva. Izdala 'Matica hrvatska'«, *Dubrovnik*, XII, br. 13, str. 3–4; Dubrovnik, 1903. (Prijevod iz dnevnika *Agramer Zeitung*.)
- D. [David] Bogdanović, »Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I. XVI. stoljeće. U Zagrebu 1902. Naklada 'Matice hrvatske'«, *Školski vjesnik*, Stručni list Zemaljske vlade za Bosnu i Hercegovinu, Urednik Julije Dlustuš [Julije Makanac], god. X, str. 683–684; Sarajevo, 1903.
- Branko Drechsler [Branko Vodnik], »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Prikazuje Branko Drechsler«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.
- Petar M. Kolendić, »Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku«, *Srd*, III, br. 11, str. 521–522; br. 12, str. 566–569; br. 13, str. 606–612; br. 14, str. 663–667; Dubrovnik, 1904.
- T. [Tomo] Matić, »Biblijografske crtice: Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji (knjiga I.) – Napisao Dr. Medini – Izdanje 'Matice hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 1, str. 50–65; Zadar, svibanj, 1903.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I. XVI. stoljeće, U Zagrebu, Naklada »Matice hrvatske«, 1902.
- Milorad Medini, *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*, U Zagrebu, Dionička tiskara, 1903.
- Milorad Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, 3, sv. 3, str. 255–280; Zadar, veljača 1904.
- Milorad Medini, »Jeftina besmrtnost«, *Crvena Hrvatska*, XX, br. 59, str. [2–3]; Dubrovnik, 23. jula 1910.
- Tih. [Tihomir] Ostojić, »Rad na domaćoj istoriji u g. 1902. II. Pregled rada na istoriji književnosti«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. II, str. 122–141; Novi Sad, 1903. [ćir.]

- Milan Rešetar, »M. Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, Knjiga I: XVI. stoljeće, Agram 1902«, *Archiv für slavische Philologie*, knj. XXVI, sv. 1, str. 128–130; Berlin 1904.
- R. Vrh. [Radivoje Vrhovac], »Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i (u) Dubrovniku. Knjiga I. XVI. stoljeće. Zagreb 1902.«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. II, str. 103–111; Novi Sad, 1903. [ćir.]
- [Radivoje Vrhovac], »Letopis Matice srpske o Medinijevoj Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«, *Crvena Hrvatska*, XIII, br. 18; Dubrovnik, 1903.
- D. A. Ž. [Danilo Živaljević], »Crtice iz hrvatske književnosti III: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Piše Milorad Medini, Knjiga I. Zagreb 1902, Izdaje 'Matica hrvatska'«, *Kolo*, književni i naučni list, knj. V, sv. 7, str. 437–441; Beograd, 1903. [ćir.]
- D. A. Ž. [Danilo Živaljević], »O Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I), koju je napisao prof. Milorad Medini«, *Dubrovnik*, XII, br. 17, str. 5; Dubrovnik, 1903. (Preuzeto iz beogradskoga *Kola*.)

Opća i pomoćna literatura

- [Anonim], »Dr. Milorad Medini. Uz 60-tu obljetnicu rođenja«, *Obzor*, br. 85; Zagreb, 1934.
- [Anonim], »Dr. Milorad Medini«, *Narodna svijest*, XV, br. 38, str. 3; Dubrovnik, 1938.
- [Anonim], »Smrt dra Milorada Medinija, pisca prve povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«, *Jutarnji list*, XXVII, br. 9575, str. 8; Zagreb, 1938.
- N. Z. [Nikola Zvonimir] Bjelovučić, *Crvena Hrvatska i Dubrovnik*, Matica hrvatska, Zagreb, 1929.
- Maja Bošković-Stulli, *Usmena književnost*, Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 1, Liber – Mladost, Zagreb, 1978.
- Vinko Brešić, *Hrvatska književnost 19. stoljeća*, Alfa, Zagreb, 2015.
- G. [Gregor] Čremožnik, »Milorad Medini, Starine dubrovačke«, *Narodna starina*, XIV, br. 35; Zagreb, 1936.
- I. E. [Ivan Esih] »† Milorad Medini«, *Obzor*, br. 219, str. 1; Zagreb, 1938.
- Marin Franičević – Franjo Švelec – Rafo Bogišić, *Od renesanse do prosvjetiteljstva*, Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 3, Liber – Mladost, Zagreb, 1974.
- Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, Knjiga 2, Liber – Mladost, Zagreb, 1975.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početaka do danas, 1100 – 1941*, Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944.
- Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb, 1945.

- Josip Lisac, »Faust Vrančić i hrvatski jezik. Vrančićevi prinosi jezikoslovlju i leksikografiji«, *Vijenac*, br. 609; Zagreb, 10. srpnja 2017.
- Ranko Matasović, »Razmatranje o jeziku i etničkom identitetu u povijesti europske književnosti«, *Republika*, LXXII, br. 11–12, str. 87–91; Zagreb, studeni – prosinac, 2016.
- Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1935.
- T. [Tias] Mortidija, »Prilozi maloj srednjovjekovnoj povijesti, Milorad Medini, *Starine dubrovačke*«, *Hrvatska revija*, VIII, br. 10, str. 557–559; Zagreb, 1935.
- Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti od Bašćanske ploče do danas*, Zagreb, 2003.
- Stijepo Obad, »Pouke i poruke Supilove 'Crvene Hrvatske'«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, sv. 37, str. 771–778; Zadar, 1995.
- Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, Knjiga III: Moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
- Mirko Tomasović, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 167–192.
- Milorad Živančević, *Ilirizam*, Povijest hrvatske književnosti, knjiga 4, Liber – Mladost, Zagreb, 1975.

MEDINIJEVA POVJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU U FOKUSU STRUČNIH I IDEOLOŠKIH RASPRAVA

Sažetak

S obzirom na iznimno značenje Medinijeve *Povjesti* za pripadnost književnog renesansnog nasljeđa dalmatinskih gradova i Dubrovnika hrvatskoj književnosti, iskristalizirale su se dvije suprotstavljene književnokritičke recepcije: književna kritika hrvatskih književnih povjesničara Tome Matića, Branka Vodnika i Davida Bogdanovića, usredotočena na pitanja izvornosti, strukture i metodologije te na kakvoću vrednovanja književnih procesa i djela, i suprotstavljena joj neknjiževna kritika, koja umjesto stručnih pitanja propituju hrvatsko ime u naslovu Medinijeve *Povjesti*. Služeći se već uvriježenim formulacijama »naša zapadna književnost u Primorju« i »srpsko-hrvatska književnost«, kamufliranima fatamorganom »slovinstva« i »ilirstva«, optužuju Radivoje Vrhovac, Tihomir Ostojić, Danilo Živaljević i Petar Kolendić Medinija za pohrvaćivanje dubrovačke književnosti i ignoriranje srpske književne tradicije, jezika i ćirilice u Dubrovniku.

U obranu Medinija stao je samo jedan autor, ugledni bečki slavist Milan Rešetar, ali je i jednim i drugima argumentirano odgovorio sâm autor *Povjesti*, podrobno obrazloživši u čemu su ga pogrešno ili nepotpuno razumjeli.

Cljučne riječi: povijest književnosti, književna kritika, specifičnost renesansne književne građe, hrvatski književni jezik, nacionalistička retorika

MEDINI'S *HISTORY OF CROATIAN LITERATURE IN DALMATIA
AND DUBROVNIK* IN THE FOCUS OF SCIENTIFIC AND
IDEOLOGICAL DISCUSSIONS

Summary

The immense importance of Medini's *History* for the attribution of the renaissance literary heritage of Dalmatian towns and Dubrovnik to the Croatian literature has led to two opposing readings of this work among literary critics: first, the literary criticism of Croatian literary historians such as Tomo Matić, Branko Vodnik and David Bogdanović, with a focus on issues of originality, structure and methodology, and on the quality of evaluation of literary processes and works, and second, the opposing non-literary criticism, which, rather than scientific issues, explores the mention of Croatia in its title. By using already common expressions such as »our western literature on the Adriatic coast« and »Serbo-Croatian literature«, camouflaging it with the vague idea of »South Slavs« and »Illyrism«, Radivoje Vrhovac, Tihomir Ostojić, Danilo Živaljević and Petar Kolendić accused Medini of the Croatisation of Dubrovnik's literature and ignoring of the Serbian literary tradition, language and Cyrillic script in Dubrovnik.

Only one author defended Medini – the renowned Viennese Slavist Milan Rešetar. However, the author of the *History*, Milorad Medini himself, responded to both currents, explaining in detail why their respective readings of the work are either wrong or incomplete.

Keywords: history of literature, literary criticism, specific quality of renaissance literary sources, Croatian literary language, nationalist rhetoric

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Metodološki aspekti Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

»Nije ovo knjiga za učenje,
nego za čitanje«

(M. Medini)

Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (1902.) Milorada Medinija, povjesničara književnosti, publicista, urednika (*Crvena Hrvatska*, 1907. – 1910.) i političara (zastupnik u Dalmatinskom saboru) umnogome je znakovita te rastvara niz važnih književnopovijesnih i metodoloških pitanja. Gotovo odbačena, odnosno marginalizirana, što je razvidno nakon posve ovlaštane konzultacije stručne literature, ta *Povjest* predstavlja izazov kako bi se rasvijetlili vidovi i uzroci takve Medinijeve (periferne) pozicije.

Naime, u najvažnijim povijestima hrvatske književnosti Medini je spominjan većinom kao podatak u popisu literature,¹ jedino je Branko Vodnik u svojoj *Povijesti* uvrstio njegove tekstove »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine« (1903.), te rad »Pjesme Mavra Vetrančića i Marina Držića« (1909.).² Također, u novoj knjizi o Marinu Držiću Slobodan Prosperov Novak, u poglavlju o Držićevu *Pjerinu* spominje Medinija (fusnota) rečenicom:

---

¹ Ipak, u *Pregledu novije hrvatske književnosti*, Zagreb, 1971., Miroslava Šicela, Mediniju je posvećeno osam informativnih redaka (str. 112–113), dok u knjizi *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, Zagreb, 1997., isti autor u okviru poglavlja »Hrvatska znanost o književnosti« upozorava na Medinijevu sintetičnost i komparativno proučavanje kao »znak kretanja naprijed u odnosu prema staroj filološkoj školi«, na suvremeniji pristup (str. 271–272). Također, Dubravko Jelčić tek u drugom izdanju svoje *Povijesti hrvatske književnosti*, Zagreb, 2004., spominje Medinija: na stranici 58 naveden je citat o Vetranovićevoj *Piligrinu*, a na stranici 337 Medinijev je pristup okarakteriziran kao »stajalište kulturalnog materijalizma«. (?)

² Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga I, Zagreb, 1913. Riječ je o poglavljima: 3. »Šiško Menčetić i Gjore Držić« i 10. »Marin Držić«, str. 93 i 161.

»Karakterističan je po opširnosti Medini«.³ U *Povijesti hrvatske književnosti*, trećoj knjizi Liberove edicije, u prvom dijelu naslovljenom »Razdoblje renesansne književnosti«, iz pera Marina Franičevića,⁴ dakle, kronološkom adekvat Medinijeve *Povjesti*, Medinija uopće nema, tek je u zaglavlju naveden kao podatak u literaturi, dok ga, primjerice, *Enciklopedija leksikografskog zavoda* kao i *Povijest hrvatske književnosti* Ive Frangeša ne spominju poimence niti kao podatak.

Međutim, s recepcijskog aspekta, valja izdvojiti dva važna teksta,⁵ jedan Branka Vodnika, njegovu promptnu recenziju Medinijeve knjige (1903.),⁶ te analizu Eduarda Hercigonje u međašnom djelu *Nad iskonom hrvatske knjige*,⁷ o čemu će biti riječi kasnije.

Uzrok skromnog receptivnog odaziva na Medinijevu *Povjest* sa socio-kulturološkog aspekta mogla bi biti agramocentričnost, koja je kao temeljni prosudbeni kulturalni obrazac bila eksplicitnije usustavljena u XIX. stoljeću i na osnovi koje su se često minimalizirala događanja u tzv. provinciji. Medini je, naime, čitav svoj radni vijek bio vezan uz Dalmaciju i uz Dubrovnik, bez obzira što mu je *Povjest* izdala Matica hrvatska, a dva su mu temeljna rada tiskana u *Radu JAZU*.⁸ Međutim, taj jednostavan i očigledan razlog koji se nameće na prvi pogled nipošto nije jedini. Razlozi Medinijevog zanemarijanja zapravo su itekako dublji. Njegova je *Povjest*, naime, najjednostavnije rečeno, drukčija. Kako idejno-koncepcijski i stilski, tako i metodološki, ona bitno odstupa od uvriježenog i očekivanog (da se podsjetimo primjerice Šurmina). Ta je *Povjest* čitka, specifičnog narativa, ispresijecanog subjektivnim opaskama, kritičkim, emotivnim, a iza njegovih rečenica nazire se stav, a ne tek podatak. Medini ne navodi izvore, gotovo da i nema fusnota, napisavši u kratkome predgovoru da bi to stručnjaci ionako trebali znati, dok bi čitateljima predstavljalo samo smetnju. Ta je činjenica, odnosno nedostatak izvora i

³ Slobodan Prosperov Novak, *Pisac i vlast*. Poetika Marina Držića, Zagreb, 2017., str. 94.

⁴ Marin Franičević, »Razdoblje renesansne književnosti«, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 3, str. 7–175, Zagreb, 1974.

⁵ Izašlo je nekoliko informativnih prikaza, uglavnom u dubrovačkom i ponešto u zagrebačkom tisku. Milan Rešetar s kojim je Medini vodio dugogodišnju zanimljivu korespondenciju napisao je veoma kratku recenziju u: *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, sv. 1, str. 128–130; Berlin, 1904. Opsežniju recenziju Medinijeve knjige napisao je Tomo Matić: *Glasnik Matice dalmatinske*, knjiga III, str. 50–65; Zadar, 1904., zapisujući o Mediniju točnu opasku kako je on »čovjek koji misli a ne kopira samo tuđe misli«.

⁶ Recenzija Branka Drechslera izašla je u *Vijencu*, godište XXXV, 1903., u tri nastavka, str. 579–581 i dalje 612–614 te 636–638.

⁷ Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.

⁸ Milorad Medini, »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine«, *Rad*, CLIII; Zagreb, 1903. i »Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti)«, *Rad*, CLXXVI, str. 158–161; Zagreb, 1909.

literature, bio jedan od važnijih prigovora koje Mediniju u spomenutoj recenziji upućuje Branko Vodnik, uz zaključak kako je Medini na taj način pisao za publiku »a ne za naučni svijet«.

Stilske osobitosti njegova književnopovijesnog narativa, određena izričajna lakoća, pripovjednost kao i implicitna i neskrivena subjektivnost (»da sam se dao previše zavesti subjektivnim sudom pišući ovu knjigu«),⁹ stavlja Medinija na začetak književnopovijesnog niza koji bi se mogao označiti dekonstrukcijom filološkog obrasca koji se nastavlja povijestima Ive Frangeša i Slobodana Prosperova Novaka. Shodno tome svi podatci koje Medini navodi nisu iscrpni i osustavljeni već su izabirani ciljano, intencionalno, tako da su u službi književnopovijesne ideje pretočene u priču. Mogli bismo takvu opredijeljenost, kao i kod Frangeša i Novaka, uz dužnu svijest o njihovim vremenskim, pristupnim i vrijednosnim različitostima, nazvati mediteranskim ili možda točnije romanskim stilom, mikroodjeljkom hrvatske književne historiografije. Je li takav diskurs (transpozicija) adekvatan naučnom svijetu, što bi rekao Vodnik, dovodeći u sumnju Medinijevu znanstvenost, pitanje je, djelomice epistemološko, koje dodiruje sam pojam, obujam i značajke znanstvenosti, posebice u duhovnim znanostima, uz potrebu i izazov njihove redefinicije, osobito ukoliko ih oslobodimo objektivizirano pozitivističke, unitarne filološke paradigme. To stožerno i složeno pitanje nipošto ne može polučiti brz, linearan i jednoznačan odgovor, ali zato neprestano i sve više generira nedoumice i prijepore u znanstvenome životu i praksi.

Ovaj će rad pokušati problematizirati metodološke smjernice Medinijeve *Povjesti* kako bi se ukazalo na njenu specifičnost i raznolikost koje nisu bile prepoznate, već su, dapače, djelomičnim uzrokom njene zabačenosti. Neće biti riječi o pogrešnim, manjkavim i izostavljenim podacima kojih itekako ima, a niti ulaziti u valorizacijske i estetske prosudbe koliko ih uopće ima. Naime, Medinijev se rad temelji na jednoj drugoj pretpostavci i ideji, njemu važnijoj, koju će ovaj rad pokušati prepoznati.

Prostore estetskog, paradoksalno, Medini drži u ovom kontekstu perifernim pitanjem, smatrajući da ta književnost o kojoj piše nije prvenstveno estetski, književnoumjetnički relevantna (»književno nije ništa«, »Cijela dubrovačka književnost bila bi ispod kritike«).¹⁰ Digresivno, ali ne i posve izvan konteksta, mala napomena kako je u atribucijskim i valorizacijskim pitanjima taj dio hrvatske književnosti bio podložan novim otkrićima, revalorizacijama i reinterpretacijama. Napominjem primjer eklatantnoga atri-

⁹ Milorad Medini, »Uvod«, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Zagreb, 1902., str. VI.

¹⁰ M. Medini, nav. dj., str. 80 i 282.

bucijskog promašaja u pitanju *Jeđupke* (»nepostojeći« pjesnik Čubranović, odnosno M. Pelegrinović) ili, nasumice biran, valorizacijski sud o pjesništvu Dinka Ranjine. Prema nekim autorima Ranjina je donio pomake i nov duh u petrarkistički model hrvatskog pjesništva (Vodnik), odnosno povezan s tradicijom dubrovačkih petrarkista kao i anonimnih pjesnika leutaša, uspio je ipak biti nov i ekspresivan (M. Franičević). Sam Medini Ranjini posvećuje dobar dio poglavlja u odjeljku »Lirika u drugoj polovini XVI vijeka« (str. 189–197), ne samo kao sljedbeniku dubrovačke pjesničke tradicije već i kao eruditu koji je odlično poznao grčke i rimske pjesnike, od Teokrita do Ovidija; štoviše, on Ranjinine stihove navodi, čak i analizira, što kod njega nije učestalo. S druge strane, Kombol, primjerice, posve negira Ranjinine poetske kvalitete i autentičnost ustvrdivši, strogom komparativnom metodom, u svojoj studiji »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«¹¹ kako su *Pjesni razlike* puki odraz minornih talijanskih kanconijera, ili prijevodi i parafraze Petrarce, Ariosta, kao i anakronih Serafina i Tebaldea. U svojoj je *Povijesti* Kombol zadržao taj sud o Ranjini kao imitatoru a ne kao obnovitelju hrvatskog pjesništva. Njegova precioznost u korist autentičnijeg pjesničkog izričaja umanjena je ponešto tek u *Pjesmama od kola*.

* * *

Dakle: ad rem. Medini u kratkom uvodu svoje *Povijesti*, iznoseći njene temeljne radne pretpostavke, uz ostalo zapisuje kako u hrvatskoj historiografiji »nije učinjen još ni početak jer je prvi posao, da se sabere, iznese i poreda ono što imamo«.¹² Međutim, Medini u svojoj *Povijesti* upravo to nije učinio. Ta *Povijest* nije osustavljenje podataka i događanja u hrvatskoj književnosti Dalmacije i Dubrovnika i oni nisu kronološki usustavljeni niti su pregledno ubilježene činjenice biografske i bibliografske naravi, niti je uspostavljen društveno-povijesni kontekst koji bi to zaokruživao. Odsutnost sustavnoga i utemeljenog društvenog i političkog okvira također je jedna od zamjerki koju je u svojoj recenziji Mediniju uputio Vodnik, predbacujući mu kako je samo nabacao izabrane činjenice bez razrade Vodniku veoma značajnog Taineovog miljea! Sve te primjedbe posve bi bile opravdane s pozicija očekivane književnopovijesne paradigme. Međutim, Medinija je u pisanju *Povijesti* vodila posve drukčija ideja koja se račvala u nekoliko čimbenika što ih je on pokušao razaznati, izdvojiti i potom objediniti.

¹¹ Mihovil Kombol, »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«, *Građa*, knjiga 11, Zagreb, 1932.

¹² M. Medini, »Uvod«, nav. dj., str. V.

Stožerna Medinijeva misao vodilja književnopovijesnog promišljanja naviještena je već samim naslovom *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Ta književnost o kojoj govori, a to su renesansa i humanizam kao njen intelektualni temelj, jest nastajala u Dalmaciji i Dubrovniku koji je, prema Mediniju, bio onodobna hrvatska Atena,¹³ ali je ona (i zbog toga) prvenstveno bila hrvatska, integralni dio hrvatskoga kulturnoga i kulturnopovijesnoga prostora i identiteta. I njegova *Povjest* htjela je biti zamišljena kao argumentacija tog polazišta. Ta ishodišna Medinijeva premisa svjetonazorski se djelomično profilirala i pod utjecajem hrvatske državne misli i pravaško-narodnjačke orijentacije političkog tjednika *Crvena Hrvatska* čiji je bio urednik, usmjerenog protiv autonomaša, velikosrpske propagande i posebice talijanske iredente. Iredentistička stanovišta, itekako rasprostranjena, nazočna su bila i kasnije, primjerice u radovima slavista Artura Cronie (*Storia della letteratura serbo-croata*, 1956.), te u radovima u *Ricerche slavistiche* (1954.), gdje se on podcjenjivački arogantno obrušio posebice na najstariju glagoljašku književnost kojoj odriče bilo kakvu vrijednost (»non sanno parlare, e meno ancora scrivere«), pa i na hrvatsku renesansnu književnost (»traduzioni«, »imitatione«).¹⁴ Stoga Medini nastoji istaknuti i argumentirati narodne osobitosti hrvatske renesansne književnosti, njenu jezičnu, identitet-sku i poetičku doraslost, što je i bilo koncepcijsko težište njegove *Povjesti*. To je bio razlog što nije ispisivao i nizao općepovijesne činjenice, kako je bilo i još uvijek jest uobičajeno, već se usredotočio na elaboriranje kulturnog ambijenta (V. »Kulturno stanje Dubrovnika i ostale Dalmacije XV i XVI vijeka«), očito držeći da su u pluralitetu konteksta u kojima se književnost očituje, kulturalna perspektiva i obrazac od osobitog značenja. Bilo mu je važno kulturološkim pristupom detektirati dimenzije hrvatske autentičnosti, umrežujući ih suodnosno u širi prostor europske, odnosno talijanske kulture i književnosti. Međutim, nešto više općepovijesnih čimbenika Medini spominje kada govori o tematizaciji turske pogibelji, »turskim jadima«, u djelima napisanim *contra Turcos*, jer su ona bila *differenzia specifica* hrvatske spram talijanske književnosti (XVII. poglavlje knjige naslovljeno je »Turski bojevi u dubrovačko-dalmatinskoj književnosti«). Ta su događanja, naime, utjecala i ugrožavala životnu svakodnevicu ljudi i stoga su logično nalazila odjek u književnom stvaralaštvu, pa Medini navodi Marulića, Lucića, Hektorovića, Zoranića, Barakovića, Krnarutića, Sasina koji je u mnogočemu »preteča Gundulićev«,¹⁵ predočivši pri tome metodološko rješenje koje je običajno u

¹³ M. Medini, nav. dj., str. 52.

¹⁴ Više o tome: Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983., str. 120, 125, 134, 135, 162, 175 i Frano Čale, *Od stilema do stila*. Stilističke studije, Zagreb, 1973., str. 163 i 168.

¹⁵ M. Medini, nav. dj., str. 265.

njegovoj *Povjesti* i o kojem će još biti riječi, da generacijski i poetološki posve različite književnike uvrštava u (ovdje tematsko) zajedništvo. Povezujući pisce prema tematsko-motivskim ili žanrovskim kriterijima, Medini je predočio metodu kružnosti, koncentričnih krugova, kao mrežu cirkulatornih odnosa i prožimanja koju je metodološki srodno ali s drukčijih pozicija razradio u svojoj *Povijesti* Ivo Frangeš.¹⁶ Tim rješenjem Medini nije »stvorio kaos« kako mu predbacuje Vodnik, već preglednost druge vrste i ono je, uz spomenute stilske značajke, također čimbenik dekonstrukcije filološkog narativa.

Kulturni kontekst Medini razrađuje prilično pomno, predočujući pojave i ličnosti koje su izgrađivale svjetonazorska i kulturalna polazišta talijanskog humanizma i renesanse. Tome je posvećeno treće poglavlje *Povjesti*, naslovljeno »Talijanski humanizam i renesansa ('rinascimento')« u kome autor upućeno i opsežno (str. 30–47) elaborira osnovne smjernice i ideje pokreta čija je fascinacija bio povratak klasičnoj rimskoj kulturi i umjetnosti, referirajući se na zbivanja u Firenzi (Medici) i Rimu, na Ciceronov opus kao *compendium* svega, prožimanja individualizma i univerzalizma i sl.

Slijedeći uspostavljeni kontekst suodnosno, IV. i V. poglavlje svoje *Povjesti* Medini posvećuje političkim, narodnosnim i kulturnim prilikama u Dalmaciji i Dubrovniku kako bi (uz beletrizirane ambijentalne opise) predočio i objasnio participaciju južne Hrvatske u humanističkom intelektualnom i kulturnom pokretu i renesansnom književnom stvaralaštvu. Pri tome Medini navodi i rana iskustva Ivana Ravenjanina koji je, došavši u Dubrovnik, bio postavljen za državnog kancelara (1384.) te, kao učenik Petrarčin, bio preteča humanizma u Dubrovniku.

U okviru tog konteksta, poštujući genetički kod, Medini piše i o XV. stoljeću, prijelaznom, u kojemu se već javljaju književnici, koji slijedeći humanističku i intelektualnu misao, pišu latinskim jezikom, stvarajući hrvatsku književnost na latinskom »jer je i ona naša, pa i bila pisana tuđim jezikom«.¹⁷ On pritom izdvaja I. Crijevića, J. Šižgorića i M. Marulića kao trojku koja iskazuje razvoj i mijene humanizma na našim prostorima, od Crijevićevog rigidnog otklona narodnoga jezika (»ilirskog kričanja«), do Šižgorićevog uvjerenja »da lijepo može biti samo ono, što je pisano Ciceronovim jezikom«,¹⁸ koji je, međutim, tematski i emotivno itekako bio vezan za svoj rodni grad i domaće običaje i nesreće, svjedočeći »humanizam, kad se je počeo pril-

¹⁶ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Zagreb, 1987.

¹⁷ M. Medini, »Uvod«, nav. dj., str. VII.

¹⁸ M. Medini, nav. dj., str. 73.

godavati prilikama nove domaje«. ¹⁹ I najposlije M. Marulić, kome Medini posvećuje punih trinaestak stranica (str. 76–89), koji je nakon niza latinskih radova kao »doctorum virorum clarissimus« najautentičnije progovorio u *Juditi*, hrvatskim jezikom i stoga s pravom, ali uz određene ograde, nosi naziv oca hrvatske književnosti. Kada je riječ o Maruliću valja problematizirati pitanje od najveće važnosti za Medinijevu konceptivnu i idejnu misao predstavljenu u *Povjesti*. Spominjući *Juditu* koju nije držao estetski vrijednom jer je većim dijelom »slobodni i razvučeni prijevod iz biblije« ²⁰ te ne daje, da parafraziram, literarno uživanje, Medini posebno apostrofira Posvetu *Judite* upućenu D. Balistriću, osobito dijelove koji govore o »običaju naših začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet«. I dok se pod starim poetama izvjesno aludira na latinske i grčke pisce, začinjavci su postavili pred struku mnoštvo dvojbi.

Medini je bio među prvima, ako ne i prvi, koji je upozorio kako je davno prije Marulića u Dalmaciji morala postojati pjesnička tradicija jer tako retorički figuralan, versifikacijski i jezički suveren i stilski sofisticiran tekst nije mogao izrasti *ex nihilo*, uz zaključak kako »Marulićeve uzore treba tražiti u u m j e t n o j pjesmi prije njega«. ²¹

Na tom tragu Eduard Hercigonja u knjizi *Nad iskonom hrvatske knjige*, u kojoj prateći inkulturaciju Hrvata i njihovu pismenost (tropismenost) te simbiozu hrvatskoga i latinskoga, odnosno latinske i glagoljske epigrafike, zaključuje kako je 200-tinjak godina glagoljaštva te usmene i pisane, u širokom opsegu pojma, književne produkcije koji tvore hrvatsko srednjovjekovlje, itekako razvijalo jezični izričaj i kako taj dio hrvatske književnosti nužno i logično ima biti integriran u jedinstvenu dijakroniju. Hercigonja pritom vadi iz zakutka, odnosno upozorava i produbljuje Medinijeva stajališta iz *Povjesti*, ²² jer je on prvi inaugurirao princip integriranosti i kontinuiteta hrvatske književnosti od ranog srednjovjekovlja i upozoravao, na doduše skroman rad neznanih pjesnika, naglašavajući činjenicu da je »bilo čitavih pokoljenja pjesničkih, koja su se zanimala pjesmom, i da su ona stvorila taj jezik«. ²³

Već na samom početku svoje *Povjesti* Medini predočuje tu koncepcijsku premisu i tezu o književnom radu na narodnom jeziku kojeg nije bilo malo i o tradiciji koja je postavila temelj humanizma i renesanse u Dalmaciji. Ukrat-

¹⁹ Isto, str. 76.

²⁰ Isto, str. 83.

²¹ Isto.

²² Medinijevoj *Povjesti* posvećene su stranice 38–40. E. Hercigonja, nav. dj.

²³ M. Medini, nav. dj., str. 7.

ko, Medini je svojom *Povjesti* doveo u pitanje važeću paradigmu što ju je zagovarao Branko Vodnik, kao i mnogi povjesničari, koja bi se, uz ograde, mogla svesti na drastičnu Vodnikovu ocjenu iz spomenute recenzije kako »prije Marula, sve je potpuno пусто«. ²⁴

Princip kontinuiteta i tradicijskoga slijeda kojim se baštiniio artikulirani pjesnički jezik i versifikacijski sustav (dvanaesterac), Mediniju je bio potreban kako bi problematizirao drugi metodološki princip svoje *Povjesti*: predstaviti i argumentirati činjenicu kako hrvatska književnost nije bila tek puki prijepis i pomodna parafraza moćne susjedne kulture i umjetnosti. Renesansna književnost prirodno se prenosila u južnohrvatske prostore koji su bili spremni i sposobni participirati u humanističkom intelektualizmu i književnim događanjima, svjedočeći europeizam hrvatske kulture i njenu najraniju uključenost u zapadni kulturni krug. Medini upravo u kontekstu tradicije i razvoja, s obzirom na eruditivnu i izričajnu spremnost hrvatske kulture i književnosti, gradi svoju književnopovijesnu priču, jer mu je to pružalo dovoljno razloga da pokaže, bez obzira na uzore, podudarnosti, sličnosti pa i istovjetnosti talijanske i hrvatske renesansne književnosti, svojevrsnu posebnost, autentičnost i diferentnost hrvatske književnosti, prvenstveno njeno ontološko narodnosno pamćenje.

Nije zgorega baš ovdje ukratko upozoriti kako je ta stilska formacija (renesansa) zapravo bila utemeljena na citatnosti u najširem opsegu pojma, te da je posve različito razumijevala pojam originalnosti. Naime, oblikovana na temelju intelektualnoga humanističkog pokreta, bila je jedan veliki citat antičkog, grčkog i posebno latinskog predloška i to na svim razinama, tematsko-motivskim, žanrovskim i stilskim. To je bilo njeno semiotičko načelo. Književnost je bila bazirana na intertekstualnim procesima te se citati, referencije, relacije i podudarnosti nisu skrivali već su se podrazumijevali kao semantički ključ i znak zrelosti i jezika i književnosti, kako bi pojedine uzore mogli uklopiti u vlastiti tekst, interpretirati, pa i prefunkcionalizirati, što u hrvatskoj književnosti nije bila rijetkost (npr. Zoranić i Držić).

Intertekstualnost nije moguće zanemariti, jer je ona u mnogo slučajeva bila jedina relevantna interpretativna okosnica za pojedina djela. Primjerice, neke Shakespeareove sonete (npr. CXXX) moguće je razumjeti jedino kao referencije na određene Petrarcine, te je poznavanje referentnog teksta, preteksta, zapravo nužan preduvjet za razumijevanje.

²⁴ B. Drechsler [Vodnik], nav. dj., str. 579.

* * *

Kako bi premisu određene distinktivnosti hrvatske renesansne književnosti, odnosno značenje tradicijskog kontinuiteta mogao razvijati u svojoj *Povjesti*, Medini započinje već prvim poglavljem znakovita naslova »Prvi počeci crkvene književnosti u narodnom jeziku«, gdje u hrvatskome srednjovjekovlju pronalazi izvorište i početak oblikovanja narodnog govora kao i »nekakav literarni rad i na narodnom jeziku«. ²⁵ Taj je jezik postao osnovna poveznica svih kasnijih pisaca i taj je (hrvatski) jezik i govor bio jedinstven za sve pisce Dalmacije, bez obzira na lokalne idiome, budući da su svi izrastali iz iste tradicijske matrice i smatrali su se »dijelom istoga naroda«. ²⁶ Govoreći o Dubrovniku, Medini se poziva i na Ravenjaninova svjedočanstva kako puk dubrovački i nije razumijevao latinski, te da je izvan administracije »vladao Dubrovnikom jedino hrvatski jezik« (*sermo barbarus*). ²⁷ Doduše, Medinijev je opis srednjovjekovlja izuzetno štur i posve nepotpun jer je, sukladno osnovnoj tezi, uglavnom upozoravao na lekcionare, crkvene pjesme i ostvarenja napisana hrvatski. Posebice se bio detaljno usredotočio na veoma popularna, višestruko edukativna i jezički značajna crkvena prikazanja, od gornje Dalmacije, preko Hvara (M. Gazarović), gdje se »življe sačuvala narodna svijest, nego igdje u Dalmaciji«. ²⁸

Nakon prvih osam poglavlja *Povjesti* u kojima Medini razrađuje i oprijetuje ideju o kojoj je bilo riječi, odnosno nakon sintetskih poglavlja o kulturnom i književnom ozračju u Dalmaciji (Split, Hvar, Zadar, Dubrovnik), uz ponešto biografskih i bibliografskih činjenica, svoj pristup književnim ostvarenjima dubrovačke renesanse Medini popraćuje znakovitom rečenicom: »Ovo su prilike, u kojim su dubrovački pjesnici XVI vijeka živjeli, a što su stvorili kušat ćemo pripovjediti dalje, i to vrstajući njihov rad po granama pjesničkim«. ²⁹

Autoreferencijalni Medinijev iskaz o vlastitom pripovjednom načinu izlaganja te o periodizacijskom rješenju neuobičajenom za njegovo vrijeme, koje su suvremenici (Vodnik) smatrali upitnim, otkriva mnogo toga. Uzimajući genološki i poetički kod okosnicom, lirsko, epsko i dramsko s podvrstama (ljubavna, pokladna, duhovna lirika, pastirska igra, komedija), Medini čini ozbiljan periodizacijski presedan. Pogrešno bi bilo zaključiti da je on na taj način želio pozitivističku književnopovijesnu paradigmu dovesti u pitanje,

²⁵ M. Medini, nav. dj., str. 6.

²⁶ Isto, str. 98.

²⁷ Isto, str. 51 i 52.

²⁸ Isto, str. 92.

²⁹ Isto, str. 121.

jer ona u hrvatskoj historiografiji zapravo nije ni postojala, već mu je takva podjela bila nužna da dalje provede primarnu ideju vodilju svoje koncepcije. Slijedeći pjesnike u Dalmaciji i Dubrovniku prema rodovima i vrstama talijanske renesanse, Medini s jedne strane argumentira sposobnost uklapanja hrvatske književnosti, u svim poetičkim segmentima, u europski kontekst, ali istodobno i mogućnost da ona zadrži, razvije i osvjedoduje autentičnost i narodni (hrvatski) *specificum*. Unutar tako postavljenih periodizacijskih rješenja, Medini ne svrstava pisce kronološki ili monografski već isključivo prema poetičkom ključu. S obzirom na poetički kontekst oni su spominjani na više različitih mjesta te su povezani kružnom metodom, cirkulatorno. Tako se primjerice u poglavlju »Pokladna lirika« ponovno obrađuje Marulić uz Čubranovića, Bobaljevića, Mažibradića, Nalješkovića, Đurđevića.

Na početku svakog takvog poglavlja Medini prvo uspostavlja kontekst, u kome s odličnim poznavanjem talijanske kulture i književnosti, navodi talijanske uzore i upozorava na intertekstualne veze te komparativnom metodom pronalazi istovjetnosti i sličnosti talijanske i hrvatske književnosti, ali istodobno i diferentne čimbenike i pojave koji ukazuju na autentični tradicijski kontinuitet književnih ostvarenja u Dalmaciji, posebno u Dubrovniku. Medini se pri tome služi komparativnom metodom koja je jedna od njegovih važnih metodoloških značajki. Riječ je o komparativnosti u užem smislu, usporedbama dvaju pisaca, dvaju opusa ili dva teksta, ali i o premisama opće književnosti, koja detektira istodobnost književnih činjenica u različitim književnostima, ali i tzv. zračće utjecaje, značajne za odnos talijanske i hrvatske književnosti.

Komparativni modeli, međutim, nazočni su i na mikrorazini unutar domaćeg književnog korpusa, u kome Medini izdvaja i ističe međusobne utjecaje, sličnosti i poveznice.³⁰ On tome posvećuje prilično prostora, navodeći (ponekad i u cijelosti) međusobne poslanice, na žalost bez navedenog izvora, pohvalnice, počasnice i laude te spominje i osobne susrete, iz kojih se iščitava kulturno i duhovno zajedništvo pisaca i osjećaj, dapače svijest, o pripadnosti jedinstvenom prostoru, narodu i jeziku, bez obzira na regionalnu, lokalnu ili gradsku pripadnost, uz naglasak kako su zavičajni jezični idiomi samo rukavci iste matice i tradicije. Tu tezu Medini potkrepljuje s mnoštvom primjera koji, međutim, nisu osustavljeni, već su nazočni u raznim kontekstima, te na prvi pogled, štono bi rekao Vodnik, djeluju kaotično, ali s obzirom na identificiranu Medinijevu misao vodilju, veoma svrsishodno i smisleno. Tako, primjerice, u Hektorovićevom *Ribanju*, nakon uplovljavanja u Neču-

³⁰ Medini »povezuje« Lucića i Nalješkovića, »trubadurske« ljubavne pjesnike, zatim autore *Jedupki*, razmatra na koji način D. Ranjina »slijedi stope Menčetića i Držića« itd.

jam, slijedi lauda Splitu, Maruliću i »jeziku slovinskom«, u *Planinama* pak jadikuje pastir Marul, Hektorović se zanosio Dubrovnikom, kao i Lucić, nazvavši ga »časti našega jezika«. I obrnuto, Dubrovčanin Vetranović svoju je pjesmu posvetio vlasteostvu hvarskome itd. Uz mnoštvo sličnih primjera Medini zaključuje ne samo kako je »bilo među Spljetom i Hvarom duševne zajednice«, ³¹ već da je u svih tih pjesnika bila »razvijena narodna svijest, te kako su se i na sjeveru i na jugu smatrali dijelom istoga naroda«, ³² jezika i tradicije.

Ta međusobna povezanost i isprepletenost, kako jezična tako i duhovna, bila je protuteža i svojevrsni odmak od književnih utjecaja koji su pristizali iz renesansne Italije. Medini, kao što je već bilo rečeno, uistinu i s poznavanjem i s poštovanjem ukazuje na te utjecaje, na pojedinačne pisce, na poetičke odabire, upućujući na Dantea, Petrarca, Sannazzara, vodeći često citatni lanac sve do antičkih predložaka, jer tradicijsku nit on smatra važnom i kod talijanskih i kod hrvatskih književnika.

Navodeći sve uzore, poticaje i predloške, i to veoma pomno, Medini je želio, ponovno ponavljam, predočiti jezičnu i poetičku spremnost naših pjesnika da participiraju u svim tim segmentima, da uđu u zahtjevni dijalog, ali da pritom ne izgube svoju autentičnost i uralost, neki više a neki manje, u domaću tradiciju. Komparativnim, intertekstualnim i citatnim uvidima, on želi iskazati kako to književno stvaralaštvo nije bilo tek puki »odjek talijanskog rinascimenta«. Stoga Medini, uz interaktivnost dviju književnosti ukazuje i na kontrastivnost, na diferentnost hrvatske književnosti i na čimbenike njezine kulturološke i narodnosno-identitetske osobitosti.

Navest ću tek nekoliko izrazitijih primjera. Govoreći o ranim petrarkistima, koje prema Jagiću naziva trubadurima, Medini upozorava na narodnu popijevku »koja je i u ono doba odjekivala po obalama sinje Jedrene«, ³³ na njene motive, epitete i određene stileme, kao i na versifikacijska rješenja preuzeta iz usmenog pjesništva, koje se, ne samo kod njih (npr. Menčetića i Držića), naravno nametnulo svojim bogatim poetskim jezikom; inače bi sve to utonulo u puko epigonstvo, odnosno bezličnu maniru.

U tom kontekstu Medini ne zaobilazi niti bugarštice (Hektorović, Baraković) cijeneći posebno Hektorovićevo *Ribanje* u kojem su upletene u ribarske razgovore, ističući životnost, plastičnost i ljepotu *Ribanja*. Prema Medinijevu sudu talijanski su pjesnici takve likove (pastire) slikali »mlitavo i blju-

³¹ M. Medini, nav. dj., str. 94.

³² Isto, str. 98.

³³ Isto, str. 125.

tavo«. ³⁴ U poglavlju o pokladnoj poeziji Medini također odmah na početku izdvaja razlike Firenze i Dubrovnika te na primjeru *Jedupke* prati kako na talijanskom predlošku izrasta novi govor (u stihu, emociji, iskazivanju ljubavi), uz zaključak primjenjiv i mnogo šire: »Sve je novo, a ništa nije novo«. ³⁵

Za kraj još jedna zanimljiva potkrijepa. Riječ je o Zadraninu Petru Zoraniću, vjerojatno najcitatnijem autoru toga vremena, u čijim se *Planinama*, u motivskom, formalnom i stilematском sloju, u intertekstualnome nizu prepoznaju mnogi, od Ovidija do Sannazzara. Međutim, tematski, s obzirom na okosnicu *Planina*, one govore o rasutoj baščini (pastir Marul) i o nedopustivoj zapuštenosti hrvatske književnosti (Vrt od Slave). Juraj Baraković, također, pripovijeda svoju priču o »slovinštini«, o postanku i nesreći svojega rodnog kraja. Dapače, čak i *vir doctus*, »mrki« Marulić potvrđuje to ne samo *Molitvom* već i *Juditom*, za koju izabire biblijsku temu, adekvatnu suvremenoj mu situaciji, te u autotematičnom »Uvodu« jasno eksplicira svoju narodnu i jezičnu pripadnost. Medini istančano uočava i izdvaja sve takve tematske i emocionalne specifičnosti i odmake koji ga vode zaključku, kako su pisci u Dalmaciji, bez obzira na uzore i na žanrovska i stilska očitovanja, itekako osjećali položaj i situaciju svojega kraja. Stoga, kako bi potkrijepio stožernu idejnu i koncepcijsku premisu svoje *Povjesti*, Medini u posebnom poglavlju, o kome je već bilo riječi, izdvaja tzv. tursku temu koja se provlači od Šišgorića preko Marulića, Vetranovića, Krnarutića do Sasinovih *Razboja od Turaka*, spominjući sve varijante molitava suprotiva Turkom. Naime, *turcica* jest *differenzia specifica* hrvatske spram talijanske književnosti i ona, također, očituje sraslost književnika Dalmacije i Dubrovnika s domaćim podnebljem i domaćim prilikama, odnosno neprilikama.

* * *

Umjesto zaključka, jedno osobno priznanje. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Milorada Medinija u cijelosti sam pročitala tek kada sam se prihvatila ovog rada. Do tada ta je *Povjest* bila prisutna kao ovlašni bibliografski podatak i možda je tek nakon višegodišnjeg bavljenja metodologijom i teorijom povijesti književnosti, mogao biti oblikovan relevantni kontekst da bude oslonac i korektiv opsežnije kritičke prosudbe.

Bez obzira na netočnosti, ili preciznije rečeno, činjenične nedostatke i manjkavosti, predugačke parafraze pojedinih književnih tekstova, te na peri-

³⁴ Isto, str. 221.

³⁵ Isto, str. 147.

odizacijske nespretnosti, što je posve razumljivo s obzirom na oskudan, da ne kažem nikakav stručni *background*, Medinijeva *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* jedna je čitka i pametna knjiga, u kojoj su jasno učitan i deklarirani njegov svjetonazor, uvjerenja te njegova književnopovijesna ideja. Medini je bio prvi koji je upozoravao na kulturalnu i jezičnu tradiciju koja je upisana u razvoj hrvatske književnosti kao kohezivna nit koju valja iščitati i razabrati. Ona je i imanentna i distinktivna kategorija, posebice s obzirom na nužne i potrebne interakcije sa srodnim kulturama i literaturama. Da je Medinijev integrativni obrazac kao važna metodološka odrednica i objasnidbeno uporište bila prepoznata, ne bi se hrvatska književnost protuprirodno dijelila na tzv. staru i tzv. novu književnost.

Interna korespondentnost, te kulturno, duhovno, tradicijsko i jezično zajedništvo, bez obzira na teritorijalnu i političku rascjepkanost i stilsko-formacijske retardacije (XIX. stoljeće) te jezične reforme, temelj su kontinuiteta i cjelovitosti hrvatske književnosti. Posebnosti su u tom slučaju upravo integrativne i njima se samo obogaćuje i dinamizira zajednička baština, skupni duhovni predjeli i prostor.

Literatura

- Arturo Cronia, *Storia della letteratura serbo-croata*, Milano, 1956.
- Franjo Čale, *Od stilema do stila*, Stilističke studije, Zagreb, 1973.
- Branko Drechsler, »Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I«, *Vijenac*, XXXV, 1903.
- Marin Franičević, »Razdoblje renesansne književnosti«, u: *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga 3, Zagreb, 1974.
- Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige*, Zagreb, 1983.
- Mihovil Kombol, »Dinko Ranjina i talijanski petrarkisti«, *Građa*, knjiga 11, Zagreb, 1932.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti)«, *Rad*, CLXXVI, Zagreb, 1909.
- Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, knjiga I, Zagreb, 1913.
- René Wellek, *Književna teorija, kritika i povijest*, Zagreb, 2015.

METODOLOŠKI ASPEKTI MEDINIJEVE *POVJESTI HRVATSKE*
KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU

Sažetak

U radu se nastoji analizirati metodološke pretpostavke i književnopovijesnu koncepciju sinteze Milorada Medinija, gotovo nevaloriziranoga književnog povjesnika koji je svoj rad povjesničara i političara vezao za Dalmaciju, odnosno Dubrovnik. Treba vidjeti je li ta činjenica imala određen utjecaj na recepciju njegova rada. Da bi se njegov povijesni prinos mogao pozicionirati u hrvatski književnopovijesni prostor, valja također vidjeti kakav je bio doseg njegove *Povjesti*, kronološki smještene između Šurminove (1898.) i Vodnikove (1913.) književnopovijesne sinteze.

Ključne riječi: književnopovijesna sinteza, metodološke pretpostavke, prinosi hrvatskoj historiografiji

METHODOLOGICAL ASPECTS OF MEDINI'S *POVJEST HRVATSKE*
KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU [HISTORY OF CROATIAN
LITERATURE IN DALMATIA AND DUBROVNIK]

Summary

The paper attempts to analyse methodological assumptions and the literary-historical conception of Milorad Medini's synthesis, Medini being an almost non valorised literary historian who in his work as a historian and a politician stayed committed to Dalmatia and Dubrovnik. We will try to determine whether this fact had any kind of influence on the reception of his work. In order for his historical contribution to be positioned in the Croatian literary-historical space, the level of his *Povjest* – chronologically situated between Šurmin's (1898) and Vodnik's (1913) literary-historical syntheses – should also be established.

Keywords: literary-historical synthesis, methodological assumptions, contributions to Croatian historiography

Antun Pavešković

Tragom Medinijeve metodologije

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42-05 Medini, M.

Milorad Medini bio je čovjek brojnih znanja. Stoga na prvi pogled čudi činjenica da ga najveći hrvatski historiograf Stjepan Antoljak kao ni vrlo solidna povjesničarka hrvatske historiografije Perina Meić ne spominju niti nekom usputnom opaskom. Ovu bismo lakunu sa stajališta književne povjesnice mogli opravdati teško, sa stajališta opće historiografije nikako. Ni inače njegova sudbina u hrvatskoj književnoj historiografiji općenito nije bila sjajna.

Od novijih književnopovijesnih pisaca Miroslav Šicel u kraćem članku u svojoj *Književnosti moderne* napominje da je Medini, ostavši »više-manje u okvirima filoloških ispitivanja, naročito kad je riječ, na primjer, o njegovu razmatranju *Ljetopisa popa Dukljanina* – njegov je rad značio ipak korak naprijed u metodološkom smislu.«¹ Šicel je pohvalio i Medinijevu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* kao nadrastanje puke sistematizacije građe i pokušaj sintetskoga »prikaza sveukupnosti duha kulture toga vremena«,² no, ova pomalo nespretna formulacija podsjeća na uobičajenu pozitivističku (danas bismo rekli da je u pitanju novohistorizam) koncepciju prikaza književnosti kao dijela opće kulturne i političke povijesti naroda. Malo dalje citira i Vodnikovu primjedbu koji u recenziji Medinijeve povijesti naglašava svoju koncepciju ukidanja granica između književne kritike i književne povijesti: »A i literarna historija, ako hoće da bude naučnom, znanstvenom, mora da bude dio današnje literarne kritike.«³

Eduard Hercigonja je u svojim medievističkim bavljenjima višekratno problematizirao i Medinijeve prinose, ne analizirajući, naravno, monografski samoga Medinija i njegova djela. Karakteristične prigovore razmotrimo, ne šireći odviše temu, u Hercigonjinoj knjizi *Na temeljima hrvatske književne kulture*. Najprije, u sklopu poznata prevrednovanja društvenog i intelektual-

---

¹ Miroslav Šicel, *Književnost moderne*, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 139–140.

² Isto, str. 140.

³ Isto, str. 142.

noga statusa hrvatskih glagoljaša, navodi Medinijevu farlatijevsku procjenu istih kao nevoljnih i neukih.⁴ Medini je, zapravo, stereotip o zaostalim poluprosjačkim povovima literarno ukrasio i prodao pod pouzdan sud. Zamjerio mu je Hercigonja i nespretno kompiliranje te oslanjanje na sudove prethodnika o tekstovima koje nije sam pročitao, smjestivši ga u povelik niz hrvatskih i jednoga stranog auktora (Cronia) koji odbijaju Jagićeve »književnopovijesne impostacije pravnih spomenika«⁵ te hrvatskom srednjovjekovlju niječu književnu narav i svaku estetsku vrijednost. U skupinu površnih uvrstio ga je i zbog teze da u ranom novovjekovlju pisci neliturgijskih tekstova »pišu narodnim jezikom samo zato što *ne znaju više* crkvenoslavenski«.⁶ Konačno, Hercigonja nam zorno predočava da je Medini, kao i Broz i Šurmin, tek ponovio kategoričku tvrdnju Jagićevu o obrazovnoj zapuštenosti naših popova glagoljaša.⁷ Recimo još jednom ono što Hercigonja ne kaže – ponovio i stereotip »kreativno« dopunio. No, Hercigonja alimentira Medinijevo iščitavanje Jagićeva opusa, navlastito njegovu spoznaju da je Jagić svojim sustavnim istraživanjima naših starih pisaca »udario temelje komparativnom ispitivanju naše književnosti«.⁸

Spomenuti auktori umanjuju statistiku izostavljanja Medinija, svjedočeći da je u pitanju neopravdani zaborav i da ovaj književni povjesničar, kada i griješi, opravdava razinu nužnu da bi se njegovo pisanje moglo i trebalo ozbiljno razmatrati u kontekstu svake od tema kojima se u svom opusu bavio. Uz Hercigonju i Šicela, podsjetiti je i na Dubravka Jelčića koji u svom književnopovijesnom pregledu ne samo da nije zaboravio Medinijevu književnopovijesnu dionicu, nego ga je kratkom rečenicom, doduše, ali preciznim određenjem smjestio među pisce »parcijalnih književno-povijesnih prosudbi«.⁹

Osim njegove povijesti dubrovačko-dalmatinske dionice hrvatske književnosti, o čemu je potanje progovoriti, Medinija se mora vrednovati i kao pisca nekoliko dobrih studija koje možemo, bez obzira na njihov opseg, tretirati kao monografije. Damjan Juda, *Ljetopis popa Dukljanina*, a posebno studija *Dubrovnik Gučetića* u kojoj temeljito istražuje odnose Dubrovnika sa Srbijom, Bosnom, Ugarskom i Venecijom te odnose unutar dubrovačkog patricijata i lik Marina Gučetića – teme su njegovih monografskih prinosa.¹⁰

⁴ Eduard Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 65.

⁵ Isto, str. 181–182.

⁶ Isto, str. 326.

⁷ Isto, str. 712.

⁸ Isto, str. 715.

⁹ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 337.

¹⁰ Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1953.

Znakovito je da *Dubrovnik Gučetića*, ograđujući se od ponekih razumljivih ograničenja ovoga rada, obilno citira Nenad Vekarić, tvorac epochalnog niza o dubrovačkoj vlasteli.¹¹ Veliku temu vlasteoskog rascjepa koju su u našoj znanosti temeljito obradili Stjepan Čosić i, osobito, Nenad Vekarić, naslutio je Medini istražujući sukobe unutar dubrovačkoga plemstva. Svojim je temeljitim arhivskim istraživanjima znatno pridonio modernom shvaćanju odnosa unutar dubrovačkog vladajućega staleža.

Baveći se i dubrovačkim pokladama, Čubranovićem i njegovim nasljednicima, pjesnicima *Ranjinina zbornika*, Marinom Držićem, nije zaobišao ni veliko ime hrvatskoga književnog novovjekovlja Mavra Vetranovića. To je važno istaknuti zbog statusa pjesnika u književnoj povijesti. Naime, svojim postupcima, osobito kontaminacijama stilskih kompleksa, spajanjem elemenata književnog srednjovjekovlja, renesansnog ugođaja i manirističkih postupaka, i to ne tek u raznim razvojnim fazama, kako to tvrdi švelčevsko-kolumbićevska linija vetranologije, nego u svim svojim stvarateljskim fazama, proizvedeći u većini svojih djela tjeskobnu, nemirnu viziju svijeta, upravo se on nadaje središnjim likom našega XVI. stoljeća. Nije Vetranović po estetskim dosezima usporediv s Držićem ili s nekim od lirskih pa ni epskih pjesnika našega ranog novovjekovlja. Vrednovali su ga brojni i ocjenjivali raznoliko, od Tomasovića koji tvrdi da Vetranović »spada nedvojbeno među najveće pisce hrvatske renesanse«,¹² do Josipa Berkovića koji je Vetranovića proglasio našim najdosadnijim piscem.¹³ No, sa stajališta književne povjesnice, on je osoba koja spaja i promovira novu senzibilnost, ali na način uvažavanja i pomirenja prošloga sa sadašnjim i budućim. Srednjovjekovlje i renesansa destilirani manirističkim duhom – to je formula kojom treba opisivati Vetranovića.

Medini nije uočio središnjost ovoga pisca, pitanje je je li to i mogao s obzirom na stupanj ondašnjega znanja, ali je svojim pregnućima, čak i kada griješi, znatno pridonio osvjetljavanju njegova opusa. Već u *Povjesti*, kojoj Tomasović zamjera »metodološku i sustavnosnu zbrkanost i nedostatak interpretativno-kritičke podloge«,¹⁴ neka su zapažanja prethodila kasnijim obuhvatnijim izučavanjima Vetranovića iz pera drugih znanstvenika. U tom djelu

¹¹ Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb – Dubrovnik, 2009., str. 36–38, 56. Osim navedene knjige kojom je utemeljio vlastita istraživanja dubrovačkog plemstva, Vekarić je tvorac i impozantnog niza od sedam monografija pod zajedničkim naslovom *Vlastela grada Dubrovnika*.

¹² Mirko Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*, Mladost, Zagreb, 1978., str. 91.

¹³ Josip Berković, *Misli i djela*, Slavonski Brod, 1941., str. 16 i 20.

¹⁴ Antun Pavešković, *Mavro Vetranović*, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 12.

nalazimo i vetranološki vrijedne komparatističke uvide, pa tako i hipotezu da je maskerati *Lanci Alemanni, trumbetari i pifari* uzorom vjerojatno poslužila Nardijeva *Lanzi Alemanni che suonano pifferi e tromboni*.¹⁵ U tom je djelu obavio i prvu dataciju Vetranovićeve pastirskih prizora, ustvrdivši da »predstavljaju prvi stepen u razvitku pastirske igre«. ¹⁶ Kasnijoj Švelčevoj razdiobi Vetranovićeve opusa na faze opisive prije psihološki, nego poetološki, pridonio je Medini i slabo obrazloženom tvrdnjom da razvrstaj pjesama u rukopisima iz Male braće »nije rad kasnijih pokoljenja, već da je sam Vetranović svoje pjesme tako podijelio«. ¹⁷ On *a priori* tvrdi kako su te pjesme posložene, zapravo, kronološki, redom njihova postanka, a tvrdnju obrazlaže raščlambom tematsko-motivskih počela pojedinih pjesama. Tako su, po njemu, pjesme iz 4. knjige spomenuta rukopisa nastale, koje li preciznosti, između 40. i 60. godine pjesnikova života. U nastavku je uz uvjerljive datacije temeljene na nekim stvarnim povijesnim događajima zaključivao i na temelju apriorne pretpostavke o kronološkom poređaju pjesama u rukopisu. Dakle, red pouzdanih zaključaka i red proizvoljnih spekulacija.

U studiji »Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića« iz 1909., otkriva i svoja pozitivistička polazišta, kojih se hrvatska filologija do danas nije lišila. Njemu je, naime djelo »bez ostatka zrcalo konkretnog auktora, o implicitnom auktoru nema ni zбора, a pisac je pak zrcalo povijesnih, društvenih okolnosti i svoga podrijetla«. ¹⁸ (Taj će postupak vjerno nasljedovati i Švelec, pedesetak godina kasnije.) Tako ga, recimo, činjenica da pjesme o Lukreciji i o Kasandri jedine u Vetranovićevoj pjesmi imaju akrostih, navodi na klimav zaključak o njihovom istodobnom postanju. ¹⁹ Medini je o Vetranoviću ponešto progovorio i u studiji o prvim dubrovačkim pjesnicima i zborniku Nikše Ranjine. ²⁰ Ne može se zaobići ni njegov vrlo precizan opis dvaju malobraćanskih prijepisa *Posvetilišta Abramova* uz tvrdnju da oni nisu od istoga auktora. ²¹

Pozabavio se Medini i do danas neriješenim problemom Vetranovićeve epa, zagonetnoga *Pelegrina*. Žanrovski ga je karakterizirao kao tipično re-

¹⁵ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Matica hrvatska, Zagreb, 1902., str. 145–146.

¹⁶ Isto, str. 309.

¹⁷ Milorad Medini, »Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke poezije«, *Rad JAZU*, knj. 176, str. 138; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1909.

¹⁸ A. Pavešković, nav. dj., str. 212–213.

¹⁹ M. Medini, »Pjesme...«, str. 135–161.

²⁰ Milorad Medini, »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine«, *Rad JAZU*, knj. 153, str. 98–114; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1903.

²¹ M. Medini, »Pjesme...«, str. 148–155.

ligiozno-kršćansku alegoriju na tragu Danteove *Komedije*.²² Tu ocjenu donekle je korigirao koju godinu kasnije u svojoj *Povjesti* gdje ga smješta u religiozno-idilsku poeziju.²³ Cijenio je da djelo spada među najoriginalnija ostvarenja starije hrvatske književnosti.²⁴ Prvi je zasnovao hermeneutiku epa na alegoričnosti, standardiziravši ovo tumačenje navlastito književnim znanstvenicima do naših dana. Također, prvi je sedamnaest predpelegrinskih pjesama povezao s epom i zaključio da su pjesme nastale »pod onim istim prilikama, koje su dale, da se je pjesnik dao na posao i počeo pjevati ‘Piligrina’«. ²⁵ Doduše, nije primijetio kako se neki od motiva iz spomenutih pjesama i samoga spjeva mogu naći i ranije u nekim Vetranovićevim pjesmama, što nas navodi na jedini mogući zaključak o jedinstvenom korpusu u kome nema izrazitih stilskoformacijskih faza, osim ako možda najranije razdoblje života i stvaranja možemo tretirati kao fazu, mada je i to konstrukcija zasnovana na proizvoljnim datacijama, jer dum Mavar, kako rekosmo, spaja u sebi tri stilska kompleksa, a objedinjavati tri tako stilski dispartatna senzibiliteta moguće je samo maniristički, pri čemu se Vetranović služio postupkom koji se provlači kroza sve njegove refleksivne pjesme, tzv. metaleptičkim obratima. Naravno, sve to bilo je daleko od razine znanstvene spoznaje u Medinijevo doba, a trebalo je proći dosta vremena da na Vetranovićev manirizam ukaže Andrija Angyal u studiji iz 1964.²⁶ Medinijeva pak teza da se »nedostatak klasične uljudenosti opaža i u njegovim [Vetranovićevim] pjesmama«²⁷ potpuni je promašaj koga je Kasumović pobio polemičkom tvrdnjom »da baš njegove pjesme očituju Vetranovićevu klasičku obrazovanost«.²⁸

Inače, autoritet Medinijev, uz onaj neosporno velik Vodnikov, zadugo je zacrtao koordinate tumačenja u kojima se kretala gotovo svaka ozbiljnija rasprava o epu, a izvanjska sličnost s Danteom, površna i ničim ozbiljnijim opravdana, namrla je ovom posve iracionalnom djelu koje se može tumačiti samo na liniji nasljedovanja helenskog avanturističkog romana, epitet alegorije, pa još i filozofske.

Kada govorimo o Mediniju kao književnom povjesničaru, uobičajeno je sjetiti se njegova središnjeg književnopovijesnog djela *Povjest hrvatske*

²² Milorad Medini, »Vetranović's Pelegrin«, *Archiv für slavische Philologie*, sv. XVII, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1895., str. 504–544.

²³ M. Medini, *Povjest...*, str. 223–235.

²⁴ M. Medini, »Vetranović's...«, str. 544.

²⁵ M. Medini, »Pjesme...«, str. 143.

²⁶ Andrija Angyal, »Aspekti književnog baroka«, *Zadarska revija*, br. 2, str. 97–118; Matica hrvatska – ogranak Zadar, Zadar, 1964.

²⁷ M. Medini, *Povjest...*, str. 108.

²⁸ Ivan Kasumović, »Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku liričku poesiju. 2. Mavro Vetranović«, *Rad JAZU*, knj. 201, str. 175; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1914.

književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Opravdanje djelu kome književni povjesničari dosada nalaze uglavnom mane, jesu rečenice kojima auktor u predgovoru proročanski poručuje svojim budućim kritičarima: »Na svoju obranu mogu pokazati svrhu, u koju sam radio. Nije ovo knjiga za učenje, nego za čitanje, pa mi je glavno bilo, da čitaocu bude jasno ukupno stanje knjige kroz XVI. stoljeće«. ²⁹ Međutim, odmah slijedi potencijalno drastičan nesporazum: »A moram i to istaknuti, da u XVI. stoljeću nema baš izrazitih pjesničkih osoba, koje bi po sebi bile dale smjer cijeloj književnosti, već bi se čitavo kolo ljudi radeći složno nametnulo svijetu«. ³⁰ Dvosmislena, ne odviše spretna, rečenica tjera nas na dvojbu: ili je cijelo ovo stoljeće epigonsko ili postoji jedna kvalitetna pjesnička škola u kojoj nema istaknutih imena. Prvo značenje tvrdnje je neodrživo, drugo dijelom netočno. Ma što da je mislio Medini, u ovoj je konstataciji razvidan trag rankeovske vjere u velike ličnosti, po načelu da, ako su velike ličnosti pokretači povijesti, tada su veliki pisci pokretači književnosti. Ni ne htijući, otvorio je tako Medini problem književnog kontinuiteta, vrlo aktualan za hrvatsku književnu kulturu, a daljnje razmišljanje na ovom tragu uputilo bi na eliotovska razmatranja o tradiciji i individualnom talentu.

Bez obzira na primjedbe povjesnika, Medinijevoj povijesti književnosti, knjizi koja se stigla baviti tek XVI. stoljećem, treba, uza sve moguće prigovore, priznati nezaobilaznu važnost u hrvatskoj književnoj historiografiji. Mnoge je stvari anticipirao, a nekoliko dvojbenih sudova ne mogu umanjiti njegovu sustavnost, obaviještenost, trijezne prosudbe. Greške ili manjkavosti idu prije na račun razine obaviještenosti njegova vremena, nego na njegovu dušu. Pitati se pritom tko mu prethodi i, osim Jagića, Jirečeka, Šrepele, Rešetara, Armina Pavića koje sâm zahvalno pobraja u uvodu *Povjesti*, nećemo naići na neka znatnija imena, a i ova su bila tek »začinjavci« na njivi naše moderne književne povjesnice. Za njega je povijest književnosti najprvo kulturna povijest, time i dio narodne povijesti, na čemu uglavnom počiva pisanje naše književne povijesti do danas. Pritom, ne upuštajući se mnogo dublje od i danas aktualnih tematoloških i vrlo korisnih komparativističkih raščlambi, kompetentno koristi jezik navlastit književnom znanstvu. Brojni podatci o knjižnicama, pošiljkama knjiga u Dubrovnik, o knjižarama, i danas su korisna građa za disciplinu nastalu tek u novije doba – sociologiju književnosti. Njegovi pokušaji žanrovskoga svrstavanja i klasifikacije po autorskim književnim grupama i u naše doba mogu biti putokazom za nastavak istim putem uz nove metodološke instrumente. Primjerice, do danas se

²⁹ M. Medini, *Povjest...*, str. VI.

³⁰ M. Medini, *Povjest...*, str. VI–VII.

rijetko tko upustio u paralelizam Vetranovića i Zoranića,³¹ kako je to uradio Medini, svrstavši, ne osobito sretno, roman i ep zajedno u religiozno-idilsku poeziju.³² Zaobilazeći striktno načelo povijesnog kontinuiteta u prikazu, trebao je druge kriterije za raspored izlaganja građe. Uglavnom ih nalazi u žanrovsko-tematskoj razdiobi, kadšto ih ne obrazlaže dovoljno uvjerljivo i to je razlog zašto njegovu *Povjest* mnogi doživljavaju kaotičnom. No, bez obzira na krive prosudbe (o autorstvu *Jeđupke*, i dr.) načelo organizacije njegove *Povjesti*, za ono doba originalno, tek danas može biti ispravno vrednovano i poticajno.

Medinijevu književnu povjesnicu možemo, međutim, razumjeti i iz perspektive njegova pisanja o općoj povijesti. Četiri godine prije njegove smrti, tiskano je u Dubrovniku djelce *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*. Sama po sebi marginalna u opusu Medinijevu, kratka rasprava, mada se formalno bavi lokalnim historiografskim problemom, osvjetljuje njegovo viđenje povijesti te viziju složenoga fenomena Dubrovnika. Po svojim dometima ona daleko nadrasta povod svome nastanku, konkretne političko-stranačke okolnosti i tendencioznost jednoga njihova sudionika. Tekst se temelji na ideji o povijesnoj, geopolitičkoj, gospodarstvenoj i kulturnoj cjelovitosti Grada. Identitet izgrađen na konkretnom i ujedno modelskom Gradu kao središtu čitava prostora, centripetalnost urbaniteta i njegova integrirajuća uloga u organizaciji života okolice, za Medinija su trajnost koja nadilazi konkretno vrijeme. Nipošto metafizička konstanta, nego razumska i razumna, iz logike prostora proizišla činjenica koja prerasta u sam identitet. Vizija politike u djelu proizilazi iz zadanosti takva prostora i organizacije života u njemu. Politika je sredstvo, a kada ne poštuje spomenute zakonitosti, Medini je vidi kao iracionalnost koju ideja Dubrovnika nužno ima korigirati. Za razliku od patetične numinoznosti braće Vojnovića i njihove utopije Grada kao bogomdane države, Medini, anticipirajući makar i lateralno ono što danas pod utjecajem francuske historiografije volimo nazvati poviješću pješaka, odnosno poviješću mentaliteta, pokazuje da je za svoje stanovnike Dubrovnik bio i ostao Grad, kako za one u Gradu, tako i za njegovu okolicu. (Znakovito – za razliku od većine nas, Medini grad piše malim slovom!) Ne država usuprot raji, ne hektična volja vlastele da nemogućom reformom brzine svjetlosti spasi vlastitu povijest, nego organsko jedinstvo, sažeto u municipalnom pojmu: »Od autonomne općine Dubrovnik je postao slobodna republika, država, ali po osjećaju stanovnika on je ostao uvijek u privrednom i duševnom pogledu samo

³¹ Antun Pavešković, »Suvremenik Zoranićev i kriptoromanopisac Mavro Vetranović (*Pelegrin Mavra Vetranovića*)«, *Zadarski filološki dani II*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2009., str. 165–181.

³² M. Medini, *Povjest*..., str. 223–244.

općina«. ³³ Taj organski sklad dubrovačkoga socijeteta za Medinija je nevezan uz bilo koje konkretne političko-povijesne okolnosti, ali jest proizvod povijesti. Nevezan u smislu da ne ovisi o društvenom uređenju, trenutnoj naravi državnosti, nego tim povijesno promjenjivim okvirima nameće vlastitu logiku povijesti formirane procesima duga trajanja: »No najbolji je dokaz ove organičke veze između grada i okolice ono, što se dogodilo poslije propasti republike, kad su tuđinske vlasti uprle sve sile, da ovu svezu raskinu, te da od pojedinih dijelova dubrovačkog teritorija stvore nove upravne jedinice«. ³⁴ Preciznom argumentacijom, zasnovanom ne na idealističkom historicizmu, nego na gospodarstvenom i sociološkom imperativu te urbanističkim ekspertizama, u nastavku pokazuje koliko je neodrživa nova teritorijalna podjela.

Nije njegovoj misli problem nestanak Republike, upravo zato jer rast od općine do države promatra metodološkim materijalizmom, (treba naglasiti da nije riječ ni približno o Engelsovu dijalektičkom ili povijesnom materijalizmu) ³⁵ što konkretno znači da je povijesni rast Dubrovnika vidio kao optimalno korištenje političkih i ekonomskih zadanosti. Nadograđujemo li vjerno Medinijevu misao, možemo nastaviti da Dubrovnik nije proizvod nekakva hegelijanskog uma, nego je dubrovački dobro odvagani um proizvod okolnosti koje su uvijek bile objektivno protiv njega, no baš su takove tražile iznimnu vještinu nadvladavanja teškoća. Republika je, po Mediniju, izrasla iz ekonomije života, zvali mi taj porod skladnošću, uljuđenošću ili nekako drukčije. Dubrovačka država proizvod je te ekonomije koju stoga, a to i jest poanta njegova izlaganja, ne mogu zanemariti ni nove vlasti.

Očito, nove su vlasti Dubrovnik promatrale okom političara kome je društvo tek sluškinja politike, za razliku od Medinija, koji vlast vrednuje po tome koliko je ona logičan okvir društva. Implicitno je Medini načeo i jedan drugi problem: organitet Dubrovnika opire se svakom zahvatu zasnovanu na logici šire političke zajednice ako ona ne uvažava dubrovačku posebitost, odnosno činjenicu da Grad sam jest politička zajednica. Jednostavno, Grad će nužno propadati u svakom državnom okviru koji sebe nametne kao monocentričan model implementiran odozgo. Ova je analiza dragocjena i danas, kao opomena da je hrvatska etnogeneza, a pogotovo politogeneza, policentrična.

³³ Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Biblioteka »Duba«, knjiga 2, Dubrovnik, 1934., str. 8.

³⁴ Isto.

³⁵ Mirjana Gross, *Suvremena historiografija*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1996., str. 144.

Vjera u *ratio*, temeljena na izbljedjelim značenjima danas profanizirane riječi, a klasično obrazovani Medini nikada nije smetnuo s uma da *oikonomía* znači upravljanje kućom, vođenje gospodarstva, uređenje, ustanovu, uredbu, red, to je dragocjena poputbina koju Dubrovnik ostavlja svojoj djeci, jer: »Smješten na mjestu koje samo za sebe nije imalo nikakvih uvjeta za privredni razvitak, sa lukom koja je i za ona vremena bila nedostatna, on je imao samo tu prednost pred ostalim mjestima svoga primorja, što je imao centralan položaj i bio bolje nego drugi zaštićen od napadaja sa strane kopna, a vrlo lako pristupačan sa strane mora, pa prema tome najpodesniji za administrativno i vojno središte ovog dijela Dalmacije.«³⁶

Ideja Dubrovnika jest ideja pobjede duha nad prirodom, nipošto idealistička, budući da raguzejska koncepcija duha podrazumijeva mudrost, a to prvenstveno uključuje realizam. Zato za Medinija propast državnice ne znači i pad ili suton. Dapače, dubrovački mentalitet pobjednik je i novih okolnosti, zahvaljujući svojoj tradicionalnoj žilavosti, a akomodavanje nije tek definicija političke dovtljivosti, nego kreativno umijeće uvijek novog prilagođavanja. Došljaci iz okolice u čije ruke prelazi trgovina i pomorstvo, »a okolica daje ujedno i ljude koji će uz Dubrovčane koji su se znali donekle snaći, voditi u intelektualnom pogledu glavnu riječ«,³⁷ to je nova snaga za još jedan uzlet, ali i potvrda beskrajne moći Grada da tolerantnom asimilacijom očuva identitet: »Svim tim ljudima ne pada ni na kraj pameti da ako su se rodili u Cavtatu ili Šipanu ili Stonu, kažu da nijesu Dubrovčani, niti će im rođeni Dubrovčanin to poreći. Jer Dubrovnik nije samo Dubrovnik, on je cijela obala od Molunta do Vratnika.«³⁸ Pritom tolerancija traži uzajamno prilagođavanje. Priznati Drugoga, moguće je samo tako da Drugi istodobno prizna nas. Za to je potreban čvrst okvir društvočnosti, očit u svakoj Medinijevoj opaski.

Anticipirao je Medini u ovoj knjižici realnost našega doba i s činjenice da depopulacija gradskog središta, ali i odlazak mladih iz širega dubrovačkog kraja danas opasno prijete identitetu grada. Postavio je dijagnozu (a pritom treba, zbog nedavnih nesretnih zbivanja, napomenuti da su za njega okolica i zaleđe poglavito područje dubrovačkog geografskog bazena) i danas, kada je dubrovački *ratio* zamijenila pogubna pomama za novcem, itekako aktualnu: »Složiti potrebe Dubrovnika kao silazišta trgovine iz neposrednog i daljeg zaleđa na more, sa potrebama Dubrovnika kao središta prometa stranaca i pomorskog grada te uz to nepustiti da negdašnja slovinska Atena izgubi u navali internacionalnog anacijonalizma svoj narodni značaj – to je problem moder-

³⁶ M. Medini, *Dubrovnik...*, str. 6.

³⁷ Isto, str. 12.

³⁸ Isto.

nog Dubrovnika«. ³⁹ Aktualne su i danas njegove raščlambe, čvrsto temeljene na konkretnim podacima, brojevima, statistikama, o tada tek nastajućoj dobiti od turizma te upozorenje na posljedice ako se ta grana privređivanja ne organizira smišljeno, nego se prepusti stihijskoj zaradi. Konačno, logičan je zaključak na kraju prikaza, da, želimo li da ostvari sve svoje pretpostavke, »treba pustiti Dubrovnik da radi«. ⁴⁰ Nažalost, prošlo je previše vremena i pustili smo da Dubrovnik radi na najgori mogući način.

Iako Medini nikada nije teoretizirao o zadaćama povijesti kao znanosti, u ovome djelu on je pokazao čemu ima služiti povijest. Bez obzira na mali obujam, djelo je i interdisciplinarno. Povijest, dakle, u suradnji s geopolitikom, političkom ekonomijom, statistikom, urbanistikom, ima, ako ne korigirati sadašnjost, a ono pokazati da se budućnost ne gradi na pustoj hridi, nego na obrađenu kamenu. Svaki voluntarizam koji ne računa s tim kamenom mudrosti, kad-tad će se razbiti o stvarnost, pokazujući kako se svrhovita povijest vraća to snažnije što je više zaobilazimo.

Spomenuta knjižica po ambiciji se ne može mjeriti sa zbirkom *Starine dubrovačke*, tiskanoj godinu dana kasnije, 1935. *Starine* su sa stajališta povijesne znanosti daleko minucioznija, objektivnija, studioznija knjiga. Rana povijest Dubrovnika, analiza dubrovačkih anala i kronike, studija o *Ljetopisu popa Dukljanina* koju će kasnije dopuniti samostalnom studijom »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, niz članaka o gradskoj upravi, dragocjeni materijali o vlasteoskim rodovima, jedan od temelja kasnijim istraživanjima Nenada Vekarića i Stjepana Čosića, poslavenjenje Dubrovnika, povijest urbanizacije gradskoga prostora, zbirka prinosa o Epidauru i Dubrovniku, opsežno poglavlje s istraživanjima o postanku dubrovačke crkve te analize izvora i vjerodostojnosti dubrovačkih legendi i tradicionalnih priča – sadržaj su knjige potaknute ambicijom da se na mahom postojećim vijestima, uz nešto novih otkrića, kritičkom analizom rasvijetli postanak Dubrovnika. Karakteristična kritika izvora zasnovana je poglavito na erudicijom utemeljenoj filološkoj raščlambi. U nedostatku povijesnih vrela kojima bi se ocijenila vjerodostojnost historiografske ili pseudohistoriografske naracije, Medini se okreće kritici tekstova, bilo da je riječ o kronici, analima ili *Ljetopisu popa Dukljanina*, zasnovanoj prvenstveno na analizi jezika tih tekstova. ⁴¹

Historiografski postupak ovoga bečkog studenta, izrastao je, očekivano, na spoju erudicije i historijske analize kristalizirane u njemačkoj povjesnici

³⁹ Isto, str. 13–14.

⁴⁰ Isto, str. 20.

⁴¹ Milorad Medini, »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Historičko-filologičkoga razreda, knjiga 273 (85).

još na početku i u prvom dijelu XIX. stoljeća. Disciplina zacrtana Rankeom, objektivnost koja »na temelju iscrpne kritike izvora, pažljivog odmjeravanja različitih interesa povijesnih činilaca«⁴² daje miran, trijezan i koliko je moguće vjerodostojan izvještaj, trag su navedenih historiografskih pretpostavki. Medini, međutim, ne može imati i nema velikodržavnih ambicija. On je u državnim tvorevinama nalazio, poput Rankea, »individualnosti, originalne tvorevine ljudskog duha«,⁴³ ali ne i Rankeovu metafizičku pretpostavku »božje promisli«. ⁴⁴ Zato sam njegov postupak i nazvao metodološkim materijalizmom. Preuzevši na tragu Rankea kritički historizam, nije preuzeo i njegovu religioznu podlogu. Također, mada formiran u germanskom okruženju, ni njemačka idealistička filozofija, ni Rankeovo učenje o državi i idejama koji su udarili »pečat njemačkoj historiji do kraja 19. stoljeća«⁴⁵ nisu u njegovim djelima našli primjenu. Odras uvjerenja onodobne njemačke povjesnice da, usuprot prirodi, društvena povijest počiva na pojedinačnim, neponovljivim, smislenim i motiviranim postupcima ljudi,⁴⁶ u njegovoj je metodologiji dosljedno primijenjena na povijest Dubrovnika. Stav njemačke idealističke povjesnice da je ljudska djelatnost izraz volja, namjera i odluka koje traže od povjesničara uživljavanje u motive i djelatnost povijesnih ličnosti,⁴⁷ temelj su njegovu historiografskom radu razvidan u *Starinama*, a napose u *Dubrovniku Gučetića* gdje u predgovoru nalazimo i formulaciju koja zorno definira rečena polazišta: »Četnaesti vijek je vijek Gučetića. To ne znači da se i druge porodice nijesu istakle. Skoro svaka je od njih dala kojeg odličnog predstavnika. Ali u odlučnim časovima vodili su Gučetići, ogranak po porijeklu vlaške porodice Picurario, Ovčarevići, koja se rano poslavenila zadržavajući pokoju osobinu romanskog duha, kao što su promišljenost i inicijativa«.⁴⁸

Upravo u kratkom predgovoru *Dubrovniku Gučetića* definirao je Medini svoj pristup gradivu, ali i revolucionaran odmak u odnosu na hrvatsku historiografiju XIX. stoljeća. Napominje da su svi istraživači ne samo pomno istražili objelodanjene zapisnike dubrovačkih vijeća XIV. stoljeća, nego da su u njima našli dragocjen materijal za povijest Srbije, Bosne i cijeloga Balkana te ju upotrijebili za monografije o istaknutim povijesnim licima. »Niko, koliko ja znam, nije postavio sebi pitanje kako su se znameniti događaji na Zapadu

⁴² Mirjana Gross, *Historijska znanost. Razvoj, oblik, smjerovi*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980., str. 95.

⁴³ Isto, str. 99.

⁴⁴ Isto, str. 95.

⁴⁵ Isto, str. 99.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto.

⁴⁸ Milorad Medini, *Dubrovniki Gučetića*, Srpska akademija nauka, posebna izdanja, knjiga CCX, Odeljenje društvenih nauka, nova serija, knjiga 9, Beograd, 1953., str. 1.

i na Balkanu koji su se zbili od god. 1300 do 1363 i rad lica koja se u zapisnicima pominju odrazili u Dubrovniku, te koji su udio u njegovom razvitku imali vanjski događaji, a koji lični rad njegovih građana. Tu sam zadaću ja sebi odabrao«. ⁴⁹

Lokalna povijest postaje, dakle, nacionalnom i općom, a svjetska povijest razmatra se u prizmi lokaliteta čiju je historiografsku težinu među prvima znao vrednovati Medini. Dubrovnik nije više mjesto amaterskih, više ili manje kompetentnih, prikaza prošlosti rodnoga podneblja, ali ni rezervoar tuđih povijesti u kojima Grad nužno biva fusnotom, ma koliko velika ona bila. Umjesto diletantske nostalgije i strukovnog daltonizma, Medini nudi ljubav za istinu. Ova je opaska bitna s nekoliko stvari. Prepoznao je Medini Dubrovnik ne kao odraz, nego kao djelatan dio zapadne kulture i uljudbe. Prepoznao je, upravo u onom što ne spominje, i Dubrovnik kao rodno mjesto hrvatske kulture. Na temelju dubrovačkih arhivalija moguće je, naime, pisati povijest susjednih zemalja, ali ne i Hrvatske odvojeno, jer povijest Dubrovnika jest povijest Hrvatske, ništa više ili manje nego je to povijest Poljičke Knežije, Zagorja, Slavonije, Istre, Hercegovine. To što je Grad najsvjetlija stranica naše zajedničke prošlosti, samo kroatofobima daje razloga izmjestiti ga iz hrvatske povjesnice. Nama, pak, ostaje opus Medinijev kao trajna opomena da smo još uvijek malo učinili za Dubrovnik, tj. za sebe same.

Literatura

- Andrija Angyal, »Aspekti književnog baroka«, *Zadarska revija*, br. 2, str. 97–118; Matica hrvatska – ogranak Zadar, Zadar, 1964.
- Josip Berković, *Misli i djela*, Slavonski Brod, 1941.
- Mirjana Gross, *Historijska znanost. Razvoj, oblik, smjerovi*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1980.
- Mirjana Gross, *Suvremena historiografija*, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1996.
- Eduard Hercigonja, *Na temeljima hrvatske književne kulture*, Matica hrvatska, Zagreb, 2004.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
- Ivan Kasumović, »Utjecaj grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku liričku poesiju. 2. Mavro Vetranić«, *Rad JAZU*, knj. 201, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1914.
- Milorad Medini, »Vetranić's Pelegrin«, *Archiv für slavische Philologie*, sv. XVII, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin, 1895.

⁴⁹ Isto.

- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine«, *Rad JAZU*, knj. 153, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1903.
- Milorad Medini, »Pjesme Mavra Vetranovića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke poezije«, *Rad JAZU*, knj. 176, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1909.
- Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Biblioteka »Duba«, knjiga 2, Dubrovnik, 1934.
- Milorad Medini, »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. Historičko-filologičkoga razreda, knjiga 273 (85), Zagreb, 1942.
- Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Srpska akademija nauka, Beograd, 1953.
- Antun Pavešković, »Suvremenik Zoranićev i kriptoromanopisac Mavro Vetranović (Pelegrin Mavra Vetranovića)«, *Zadarski filološki dani II.*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2009., str. 165–181.
- Antun Pavešković, *Mavro Vetranović*, Ex libris, Zagreb, 2012.
- Miroslav Šicel, *Književnost moderne*, Liber – Mladost, Zagreb, 1978.
- Mirko Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*, Mladost, Zagreb, 1978.
- Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2009.

TRAGOM MEDINIJEVE METODOLOGIJE

Sažetak

Studija proučava književnopovijesno, ali i općepovjesničarsko djelovanje Milorada Medinija. Bavi se njegovim prinosima o Mavru Vetranoviću, drugim piscima te prikazuje njegovo najpoznatije djelo *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Tu povijest analizira kao dobar i u današnje doba sve aktualniji doprinos književnoj povijesnici. Posebno se osvrće na njegov rad na povijesti Dubrovnika i na publicistiku u kojima nalazi elemente na temelju kojih je moguće kompleksno osvijetliti njegovu metodologiju, kao i njegov pristup književnoj povijesti.

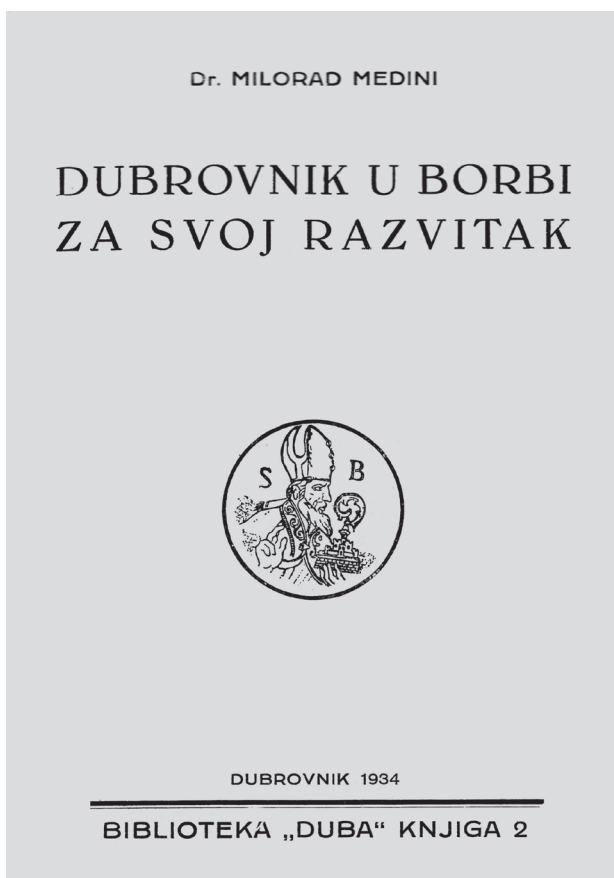
Ključne riječi: Milorad Medini, Dubrovnik, književna povijest, historiografija, književnopovijesne koncepcije, regionalizam

FOLLOWING MEDINI'S METHODOLOGY

Summary

The paper studies the literary-historical, but also the general historical activity of Milorad Medini. It deals with his contributions on Mavro Vetranović and other writers, and it presents his most important work *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*]. The author analyzes this history as a good and in current days ever more actual contribution to Croatian literary history. He especially refers to Medini's work on the history of Dubrovnik and to the publicist writing in which he finds the elements pursuant to which it is possible to complexly illuminate his methodology as well as his approach to literary history.

Keywords: Milorad Medini, Dubrovnik, literary history, historiography, literary-historical concepts, regionalism

Sl. 2.: Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Dubrovnik, 1934.

Ružica Pšihistal

Marulićevi *začinjavci* prije i poslije Medinija – kritički osvrt na *homersko pitanje* hrvatske književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Marulić, M.
821.163.42.09 Medini, M.

Uvod

Začinjavci su jedno od najtežih maruloloških mjesta, zacijelo i cijele (starije) hrvatske književnosti, čija je važnost u proporcionalnom odnosu s neodredivošću njegovih konkretnih značenjskih korelata. Slično kao kod *homerskoga pitanja*, pred fenomenom začinjavaca stoji niz pitanja koja zadiru u prostor nedokumentirane književne i kulturne povijesti i oslanjaju se na heurističke pretpostavke bez mogućnosti egzaktno potvrde: tko su bili začinjavci, kojem vremenu pripadaju, je li njihova anonimnost pisanog ili folklornog podrijetla, što čini začinjavački korpus i upućuje li on na izgublenu cjelinu najranije ili barem predmarulićevske tradicije u kojoj *muza još nije naučila pisati*.

Javlja se na važnom mjestu posvete *Judite*, prvoga cjelovita autopoetičkoga teksta prvoga epa na hrvatskome jeziku, gdje Marulić upućuje na postupak versifikacije biblijske povijesti: »Evo bo historiju tuj svedoh u versih po običaj začinjavac i jošće po zakonu onih starih poet«. Prvi je izvor poteškoća leksikografske prirode. Leksička jedinica »začinjavci« u tom se obliku javlja samo na tom jednom mjestu u *Juditi* i u cijelom Marulićevu korpusu te samo s jednom poslijemarulićevskom leksikografskom potvrdom.¹ Prema dosadašnjim saznanjima posrijedi je Marulićev hapaks, prihvatimo li standardnu definiciju hapaksa kao riječi, oblika ili upotrebe za koje imamo samo jedan primjer kod pisaca (osobito starih) ili u pojedinoga pisca (Simeon, 1969: I, 460).²

¹ Osim kod Marulića, oblik »začinjavac« javlja se još samo u talijansko-hrvatsko-latinskom ruko-pisnom rječniku Ivana Tanzlingera Zanottija, s prvom redakcijom 1769. Usp. Fancev (1940: 183), ARJ XXI, s.v. začinjava; Vončina (1994: 146), Malić (2011: 99).

² U tom značenju termin hapaks preuzima i Vončina (1994: 140). Nejasne su međutim granice između hapaksa i okazionalizma jer se i okazionalizmom smatra riječ za koju postoji samo jedna potvrda

S više vjerojatnosti možemo pretpostaviti da ova jednom upotrijebljena riječ kod Marulića nije rezultat nužde, odnosno nedostatka adekvatne jedinice u jezičnom sustavu³ ili slučaja – u tako brižno složenoj posvetnoj poslanici ništa nije moglo biti prepušteno slučaju – nego piščeva svjesnog odabira s posebnim značenjskim i stilskim implikacijama.⁴ Poteškoća je međutim što nedostaju jasnije kontekstualne implikacije o značenju riječi začinjavci u samome tekstu, a u isto vrijeme možemo odbaciti svaku sumnju u pragmatičke i konverzacijske kompetencije epistolarnih sugovornika (Marulića i don Balistrilića). Obojica su dakle razumjeli tko su začinjavci i njihovo im značenje nije bilo potrebno dodatno objašnjavati. Ono što je njima bilo neposredno jasno, nama je danas zagonetka.

Unatoč tomu ili upravo zbog toga začinjavci su kao stilem visoke izričajne snage ušli u književnopovijesni pojmovnik kao označitelj za najraniju domaću pjesničku tradiciju korelirajući svojom značenjskom neodređenošću s njezinim »bijelim mrljama« i mnoštvom nepoznanica (usp. Rapacka, 1998: 30),⁵ a izniman simbolički potencijal ove leksičke jedinice aktualiziran je Ujevićevim *Oproštajem* (1914.) od kada vrijedi i kao potvrda osi oko koje je hrvatska književnost ostvarila kontinuitet spajajući renesansu i modernu (usp. Vončina, 1994: 146). Semantičkom preoblikom začinjavac je postao i autonomazija za samoga Marulića,⁶ a pokatkad su začinjavci i okamenjena metafora za Marulićeve suvremenike⁷ ili označitelji za domaću književnu tradiciju u najširem smislu.⁸

---

u jednog pisca, a hapaks se također javlja prigodno. Neki jezikoslovci smatraju hapakse i okazionalizme sinonimima i vrstom neologizama, drugi pak izjednačuju neologizme i okazionalizme (Štebih-Golub, 2012: 419–420; Sekelin Horvat, Muhvić-Dimanovski, 2014: 471–474). Jasnije kriterije predlaže Tafra (2014: 87–88). Neologizam bi bio nadređen pojam i hapaksu i okazionalizmu, hapaks je riječ koja je potvrđena samo jednom (u korpusu, u jednom tekstu ili u jednog pisca), bez obzira na pravilnost tvorbe, dok je okazionalizam suprotstavljen općeuporabnom leksiku. Kod neologizama kriterij je vrijeme (nastanka), kod hapaksa čestota uporabe, kod okazionalizama ekspresivnost.

³ U tom slučaju bio bi posrijedi denominativni neologizam.

⁴ O stilističkoj vrijednosti hapaksa koji karakterizira govornikov idiolekt ili autorski stil usp. Bačić (2012: 131).

⁵ U najširem smislu uobičajeno je začinjavcima nazivati Marulićeve anonimne srednjovjekovne pret-hodnike, kao kod Hercigonje (1975: 154, 233) ili u efektnoj naslovnoj sintagmi kod Kolumbića (1994).

⁶ Matoš prvi naziva Marulića »staroslavnim začinjavcem« (*Hrvatsko pravo*, 18. i 19. rujna 1908.), kasnije i Ujević u *Oproštaju* 1914., gdje je Marulić nazvan »splitskim začinjavcem« (usp. Tomasović, 2006: 74). Marulić je i kod Kombola (1950: 22) »posljednji začinjavac«, a začinjavci su Tomasoviću (1999: 193) označitelji domaće pjesničke tradicije i jedna od triju uloga u kojoj nastupa Marulić (*poeta christianus, poeta doctus, začinjavac*).

⁷ U tom smislu začinjavci su najčešće metafora za pjesnike *Ranjinina zbornika*, uglavnom za pjesnike pjesama »na narodnu« (usp. Pederin, 1977).

⁸ U antologiji Z. Črnje i I. Mihovilovića (*Korablja začinjavca*, 1969.) začinjavci su u širem smislu čakavski pjesnici od početaka do novijeg doba, a kod Tomasovića (1991) u komparatističkoj vizuri začinjavci su metafora za domaću književnu tradiciju u suodnosu s antičkom i europskom (*poeti*).

Ukrštale su se na začinjavcima različite književnopovijesne, filološke i kulturološke rekonstrukcije uz opterećujuću hipoteku prethodnih tumačenja, zbog kojih se svako novo tumačenje najprije moralo probiti kroz gustu šumu teorijski heterogenih i argumentacijski vijugavih putova prethodnika. Poslije opširnih i zamornih rasprava pitanje je začinjavaca danas utihnulo, više u znaku odustajanja nego kao rezultat sigurnih i jednoznačnih odgovora. Nalazimo se tako ponovno na početku, koji je u znaku Medinijeva pokušaja. Zanimljivo je stoga rekonstruirati i analitički promotriti znanstveni krug oko začinjavaca s posebnim osvrtom na Medinijev udio (1902.), koji će se u ovoj studiji kritički osvjetliti pogledom unatrag i pogledom unaprijed, prije i poslije Medinija. Usustavljivanje znanstvenih prinosa začinjavačkom kompleksu, izdvajanje i analitička razrada ključnih teza težak je posao u kojemu se susrećemo s istančanim i znanstveno utemeljenima raspravama, ali i s visokim stupnjem interpretativnih raznorodnosti, često i proizvoljnosti, pokatkad i s nejasnim naslućivanjem problema iz kojih tek treba rekonstruirati relevantna pitanja. Medinijev je pokušaj u potonjem smislu paradigmatičan. Klupko u koje su kod Medinija upleteni začinjavci još uvijek nije raspetljano.

1. Začinjavci prije Medinija

Znanstveno-kritička povijest začinjavaca⁹ započinje s Kukuljevićem (1869, LXVII), koji u začinjavcima vidi Marulićeve prethodnike »umjetne pjesnike«, izvodeći naziv »začinjavac« – »pjesnik« iz imenice »začinka« – »pjesma«. Desetak godina ranije Kukuljević (1858) je iznio istu tvrdnju dokazujući kružnom argumentacijom ono što je već pretpostavio u polaznim premisama: »Svaki koj njegove hrvatske pjesme pažljivo čita, mora se osvjedočiti, da je u tom jeziku, u kom je pisao Marulić, doista mnogo umnih pjesnikah i prije njega pjevati moralo, jer inače ne bi mogli dokučiti, otkuda je ono bogatstvo jezika, otkuda ona veća ili manja pravilnost u slogu i u ritmu, koja se u pjesmih Marulićevih vidi. Da nije imao uzorah i prethodnikah, ne bi ni Marulić onake pjesme slagati mogao. Dapače on priznaje i sam u svojoj, god. 1501. pisanoj 'Juditi', da je tu historiju sveo u verze, po običaju naših začinjavac (pjesnikah) i jošte po zakonu starih Poet« (Kukuljević, 1858: IV). Kukuljevića »prepisuje« Ljubić (1869: 352) unoseći ipak važnu korekciju. Ti pjesnici više nisu »umjetni« nego »narodni«. Zamisao da su se pod zači-

⁹ U rijetkim prilozima o Maruliću prije Jagić-Kukuljevićeva izdanja (1869) pitanje začinjavaca nije otvarano. O prilozima F. Carrare, L. Svilovića i A. Kuzmanića 1846. u *Danici ilirskoj* i u zadarskoj periodici usp. Tomasović (1993; 1995).

njavcima krili narodni ili pučki pjesnici javlja se i u Milčetićevo predavanju (1903: 37)¹⁰ u kompromisnoj sintagmi »narodno-umjetni« pjesnici, u koje ubraja pjesnike-izvođače-pjevače *kolenda*, bugarščica, ali i srednjovjekovnih crkvenih popijevaka. Milčetić prvi donosi jasan jezikoslovni izvod povezujući imenicu »začinjavci« s glagolom »začinjati«, koji Maruliću, kao i Gunduliću i Luciću, znači »pjevati«. Priklon tezi da bi se pod začinjavcima mogli kriti i pjesnici narodnih pjesama iskazuje i Florschütz (1901: 179), dok jasan otklon od folklornoga izvorišta začinjavaca iskazuje Vladoje Dukat (1901: 1), kao i Vatroslav Rožić (1901: 8), čije je promišljanje paradigmatično jer počiva na alternativni ili pučki pjevač ili »umjetni pjesnik«: »Ako riječ začinjavac ne znači 'narodnog pjevača' – onda možemo ne samo misliti nego upravo tvrditi, da je prije Marka Marulića bilo umjetnih pjesnika, ali koje – o tome dosljedno nemamo nikakve vijesti«. Odstupanja od te alternative i korak u posve drugom smjeru iskazuje Vodnik (1901: 34) u praškoj studiji nagađajući da se pod začinjavcima mogu razumjeti i stariji naši latinisti. Kod Andrića (1901: 12) i kod Šurmina (1901: 852)¹¹ začinjavci su kao Marulićevi pjesnički prethodnici u »umjetnoj pjesmi« već »opće mjesto«.

Kukuljevićeve teze o začinjavcima podloga su i Kranjčeviću nepotpisanu radu (1901),¹² koji se opsegom i analitičnošću razlikuje od ostalih prigodnih priloga 1901. godine. Kranjčević zaključuje da se po jeziku i stihu jasno vidi »da se je na tom polju i otprije radilo« i premda izrijeком odustaje od bilo kakva egzaktna odgovora na pitanje tko su začinjavci, iznosi svježu pretpostavku da je Marulić možda »mislio na one crkvene pjesme po glagoljskim rukopisima« (Isto, 374). Šrepel (1901) u opširnoj znanstvenoj studiji o Maruliću također izbjegava pružiti definitivan odgovor o začinjavcima prepoznajući njihov udio u stihu, dok je utjecaj »starih poet« vidljiv u »ekonomiji« i kompoziciji spjeva (Isto, 191).¹³ Kasandrić (1901) u prvoj opširnoj studiji o *Juditi* u začinjavcima vidi Marulićeve anonimne pjesničke prethod-

¹⁰ Milčetićevo predavanje održano 13. studenoga 1901. u Zagrebu u sklopu proslave 400. obljetnice *Judite* objavljeno je u *Obzoru* 14. studenoga 1901., potom i u publikaciji Društva hrvatskih književnika (Milčetić, 1903). O njegovu predavanju u sklopu obljetnice 1901. usp. Pšihistal (2002).

¹¹ Nekoliko godina ranije Šurmin u *Povjesti* (1898) posve izbjegava pitanje začinjavaca.

¹² O Kranjčeviću autorstvu usp. Tomasović (2002: 117).

¹³ Ta će se misao u razrađenom obliku ponoviti kod Skoka (1950: 191). Važne su također i Šreplove pretpostavke o podrijetlu stiha. Šrepel izdvaja stihove *Sada sam ostavljen* zapisane u glosama carinske knjige *Liber statutorum doane Ragusii*, koje je Jireček datirao između 1421. i 1430. za koje drži da su »šesterci« oslanjajući se na Jagićevo mišljenje (1963) o podrijetlu dvostruko rimovanog dvanaesterca iz »pučkog šesterca«, odnosno iz šesteraćkih polustihova »narodne poezije« gradskog tipa koja pod utjecajem talijanske poezije uključuje i rimu. O navedenim stihovima, koji su danas prihvaćeni kao dvanaesterci i najava dubrovačke petrarkističke poezije usp. Kapetanović, Malić, Despot (2010: 330–331).

nike kojima se zametnuo trag (1901: VII),¹⁴ ali on za razliku od Šrepla u njima pronalazi i versifikacijsku i poetičku odrednicu povezanu s recepcijskim slojem čitatelja »pučke čudi« i »pučkoga razuma« (Isto, LVI) te upućuje na danteovsko mjesto začinjavaca: »rimatori«/»dicatori per rima«, *Vita nova*, 25 (Isto, LXVI).¹⁵ Zanimljiv je Kasandrićev zaključak da je začinjavački udio u *Juditi* i *Suzani* značajnije dopunjen zakonom »starih poet«, dok druge pjesme (moralne i bogoljubne) Marulić pjeva »jedino po običaju naših začinjavaca onog vremena«. Začinjavci tako kod Kasandrića (1901) postaju znanstveno meritornije pitanje sagledano iz komparatističke i unutaropusne vizure s važnim signalom o izvedbenoj (pjevnj) dimenziji njihova pjesništva: začinjavci su pučki neznani pjesnici koji su prije Marulića »pobožne pjesme pjevali« (Isto, LIV). U većini ostalih obljetničkih priloga 1901. godine začinjavci su uzgredna, ali nezaobilazna tema limitirana Kukuljevićevom evolucionističkom tezom traženja domaćih »umjetnih« pjesnika uzora koji su omogućili pjesnički uzlet »ocu hrvatske umjetne književnosti«. Probijaju se međutim osnovne dvojbe koje će obilježiti tijek kasnijih rasprava: jesu li posrijedi narodni ili umjetni pjesnici, je li udio začinjavaca tek u preuzimanju stiha ili ga treba tražiti i na planu sadržaja i poetike spjeva, jesu li začinjavci bili pjesnici, pjevači ili oboje. Začinjavci postupno prerastaju u temu o kojoj svi imaju nešto za reći: »Ovo je jedno od najvažnijih i najnejasnijih mjesta u našoj staroj književnosti; svaki literarni historik govori o njem i tumači ga na svoju« (Vodnik, 1903: 582).

2. Medini o začinjalcima

Medini je zasigurno imao pred sobom Jagić-Kukuljevićevo izdanje Marulićevih hrvatskih djela (1869), a mogao je pratiti i većinu brojnih obljetničkih priloga o Maruliću u dnevnim novinama (*Obzor*, *Narodne novine*), kao i u književnoj i znanstvenoj periodici (*Vijenac*, *Glasnik Matice dalmatinske*, *Rad JAZU*),¹⁶ ali je teško povjerovati da ih je uspio analitički obraditi i ugraditi u književnopovijesnu naraciju, budući da je većina njih objavljena krajem 1901. (u studenome), kada je njegova *Povjest* bila pri samome kraju, u završnoj redakтури, ako već ne i završena.¹⁷ Značajna Kasandrićeva uvod-

¹⁴ Kasandrić također prvi najavljuje mogućnost da bi se »začinjanje« moglo odnositi i na »kulinarsko umijeće« kao metafora za stilsko ukrašavanje predložka. Tu će tezu razraditi Kulundžić (1966: 788–795), Rapacka (1998: 31–34).

¹⁵ Na danteovsko mjesto upozorit će i Kombol (1961: 90), Slamnig (1970: 19) i Tomasović (1999: 193).

¹⁶ Šreplovo predavanje održano je na sjednici filologijsko-historijskog razreda JAZU-a 5. lipnja 1901.

¹⁷ Uz Medinijev predgovor *Povjesti* otisnut je kao nadnevak veljača 1902.

na studija u prvom samostalnom domaćem izdanju *Judite*, objavljena je o Božiću 1901., za Medinija prekasno. Medini se dakle nije stigao osloniti na prethodna znanstvena istraživanja ili autoritete te nastupa mladenački smjelo posvećujući začinjavcima cijeli odlomak (1902: 82–83).

Uvodni dio razlaganja Medini započinje retoričkim toposom pretericije žaleći se na poteškoće u razumijevanju »na što je točno Marulić mislio«, umanjujući time unaprijed odgovornost za vlastite izvode. U prostor vjerojatnoga, prihvatljivoga i mogućega Medini ulazi analoškim zaključivanjem: »Kako se radi o epskoj pjesmi biblijske gradje, nameće se sama po sebi pomisao, da je pred Marulićem bilo ljudi, koji su u naš jezik pokušali ‘protumačiti’ biblijsku povijest, i ako, može biti, ne na isti način, kao Marulić« (1902: 83). U nastavku slijedi rekonstrukcija s nejasnim i neraščlanjenim komponentama: »Ti pjesnici pred Marulićem živjeli su u gornjoj Dalmaciji, jer nema uzroka pomišljati, da Marulić cilja ovim riječima na dubrovačku liriku, koja se, kako ćemo pripadom spomenuti, već u XV. vijeku počinje javljati. Oni ne bijahu jedno te isto, što i narodni pjevači, jer u Marulićevoj ‘Juditi’ nema onih ukrasnih epiteta, kojima obiluje narodna epika. To se protivi i samoj mogućnosti da se Marulić povadjao za narodnim pjevačima, pa stoga Marulićeve uzore treba tražiti u umjetnoj pjesmi prije njega. Epskih takvih pjesama nema više sada; a bile su po svoj prilici biblijske povjesti i životi svetaca složeni u stihove bez drugih pjesničkih nakita, kakvih se i dandanas od starijih žena čuje, a da se ne zna, tko ih je ispjevao« (Isto).

Iz Medinijeva niza hipotetičkih nagađanja moguće je izdvojiti tek nekoliko koliko-toliko jasnijih teza: 1. Začinjavci su bili Marulićevi anonimni domaći prethodnici i uzori (»u njih se ugledao«, za njima se »povadjao«, a ne za narodnim pjevačima); 2. Živjeli su u gornjoj (današnjoj srednjoj) Dalmaciji; 3. Versificirali su (slagali u stihove) biblijske povjesti i živote svetaca bez pjesničkih ukrasa. Nejasno je međutim je li Medini u začinjavcima vidio Marulićeve prethodnike (umjetne) pjesnike, kako je njegove riječi protumačio Vončina (1979: 81) ili narodne pjevače, kako misli Kulundžić (1966: 779) ili pak, što je najvjerojatnije, one koji stoje na pola puta između jednih i drugih. Medini naime odbacuje tezu da bi se Marulić mogao povoditi za narodnim (epskim) pjevačima obrazlažući to činjenicom da u *Juditi* nema ukrasnih epiteta narodne epike, ali ne kaže izrijeком niti da su to bili »umjetni pjesnici«. On samo kaže da Marulićeve uzore treba tražiti u »umjetnoj pjesmi« kao tekstualnom predlošku, ali ne i u »umjetnim pjesnicima« kao njihovim autorima. Štoviše, on pretpostavlja usmenu izvedbu pjesama začinjavaca zaključujući kako se takve pjesme i »dandanas od starijih žena čuje a da se ne zna, tko ih je ispjevao« (naglasila R. P.). Drugim riječima, te su pjesme bile »umjetne« ili pisane po postanku, anonimnoga autorstva i danas nesačuvane,

ali su se usmeno izvodile. Da Medini smjera na pučko pjesništvo vidljivo je iz korekcije u rečenici: »Oni (začinjavci) nisu bili jedno te isto, što i narodni pjevači«. Podrobnije objašnjenje kako to da začinjavci nisu bili jedno te isto s narodnim pjevačima, ali su im oni na neki način ipak slični Medini će pružiti četrdesetak stranica kasnije: »Prvi začinjavci, kako Marulić nazivlje svoje predšasnike u uvodu 'Judite', nijesu bili narodni pjevači, ali njima jako blizu i po mišljenju i shvaćanju i po odgoju« (Isto, 127). Nevolja je međutim što Medini na ovom mjestu tekstualne predloške Marulićevih prethodnika ne pronalazi u stihovanoj epici, kao na prvom mjestu, već u lirici, i to upravo u pjesmama »na narodnu« iz *Ranjinina zbornika*. Dok na prvome mjestu u začinjavcima vidi anonimne autore biblijskih povijesti i versificiranih hagiografija koji bi pripadali epici, na drugome mjestu prototipove začinjavaca traži u anonimnim pjesnicima »pjesama na narodnu« u području lirike.

U recenziji Medinijeve *Povjesti Vodnik* (1903) je u pravu kada kritički primjećuje da je Medini pronašao »dvostruke predšasnike« među kojima postoji golema razlika, ali te druge prethodnike Medini nije pronašao u Luciću, Dž. Držiću i Š. Menčetiću, kako tvrdi Vodnik (Isto, 582), nego u pjesmama »na narodnu«. Vodnik je međutim posve prešutio Medinijevu tezu kako prve uzore *začinjavcima* treba tražiti u anonimnim autorima versificiranih biblijskih povijesti, iskoristivši ju kao mig za postavljanje vlastite teze, ali s pomicanjem težišta na treći, dramski književni rod, odnosno na crkvena prikazanja: »Po običaju dakle pisaca reprezentacija uzima i on (Marulić) gradju iz svetog pisma, ali ju ne podaje u njihovoj formi – t.j. u formi drame već gradi epos« (Isto). Desetak godina kasnije Vodnik (1913) će i sâm prionuti uz Medinijevo (1902: 84) uočavanje trubadurskih elemenata u *Juditi*, kao što će i Medinijevo upućivanje na sličnosti između začinjavaca, anonimnih pjesnika »pjesama na narodnu« i dubrovačkih »trubadura« iskoristiti za postavljanje vlastite teze o začinjavcima kao suvremenim hrvatskim trubadurima (Medini, 1913: 106). Zanimljivo je također da je Vodnik (1903: 582) iskoristio recenziju Medinijeve *Povjesti* da bi na tom mjestu izriječkom odbacio vlastitu tezu o začinjavcima kao našim latinistima (Medini, 1902: 34).¹⁸

3. Začinjavci poslije Medinija

U Medinijevim tezama bez konzistentnog objašnjenja, argumentacije ili dokazne građe bile su u inicijalnom obliku prisutne gotovo sve teze koje su se kasnije u različitim inačicama provlačile u raspravama o začinjavcima. Klat-

¹⁸ »Otpada misao da je pod začinjavcima mislio naše latiniste« (Vodnik, 1903: 582). Tu misao iznio je ranije i Pavić (1871: 5).

no se njihalo pretežući sad na jednu, sad na drugu stranu Medinijevih pretpostavki: jesu li začinjavci bili Marulićevi prethodnici ili suvremenici, jesu li živjeli u srednjoj ili u južnoj Dalmaciji, je li posrijedi narodno ili umjetno pjesništvo, ili pak ono pučko («polumjetničko»); je li predložak začinjavaca bio narativni (svetačko-biblijski) ili lirski («trubadurski»), je li postupak versifikacije uključivao »pjesničke ukrase« i konačno jesu li začinjavci javno izvodili (pjevali) svoje pjesme te ako jesu, u kojem izvedbenom kontekstu? Zanimajući interpretativne nijanse u pojedinačnim priložima, zamršeni slijed rasprava o začinjavcima podijelit ćemo u tri problemska bloka koji u najvećoj mogućoj mjeri okupljaju meritornije pristupe i rješenja.

3.1. *Versifikatori svetačkih legendi*

Najdugotrajnija i najutjecajnija bila je Medinijeva teza o začinjavcima kao versifikatorima svetačkih legendi, koja je autoritativnu potvrdu dobila u raspravi Petra Skoka (1950), prvoj cjelovitoj stilističkoj raspravi posvećenoj Marulićevoj *Juditi*. Skok započinje jednoznačnom tvrdnjom s visokim stupnjem sigurnosti, oslanjajući se na autoritet dosadašnjih tumačenja: »Mora se uzeti sa Kasandrićem, Fancevom i Kombolom, da su to (začinjavci) naši pisci svetačkih legenda« (Isto, 175). On međutim prešućuje Medinija, a Kasandrić uopće ne spominje mogućnost da bi začinjavci mogli biti versifikatori svetačkih legendi. Fancevljevu tezu (1940: 198) Skok doista preuzima, ali u reduciranu obliku isključujući izvedbenu dimenziju, a Kombol (1945: 44; 1961: 48) također izričito spominje mogućnost da bi se pod versificiranim svetačkim legendama, moglo kriti »duhovno pjesništvo naših začinjavaca«. ¹⁹ Začinjavačko pjesništvo, prema Kombolu (1961: 47–49), uključuje međutim različite žanrove starijeg duhovnog pjesništva, od pučko-crkvenoga s prvim osmeračkim »metričkim kalupima«, tek djelomice sačuvano u mlađim pjesmaricama, do razvijenih oblika versificiranih dvanaesteračkih svetačkih legendi s kojima započinje »samostalnije duhovno pjesništvo«.

Skok je u procjeni začinjavačkog udjela u *Juditi* u polaznim pretpostavkama na Kombolovu tragu. Od začinjavaca Marulić preuzima postupak versifikacije, jezik, svrhu djela²⁰ te odnos prema predlošku držeći se vjerno nje-

¹⁹ O Marulićevu idealu tematskog i idejnog oslanjanja na tradiciju kršćanskog pjesništva i pisanja »pobožne legende«, »kakve su pisali naši dotadašnji duhovni pjesnici« Kombol govori i u predgovoru *Juditi* (Marulić, 1950: 18).

²⁰ Ovom čimbeniku Skok nije posvetio veću pozornost. Moguće ga je povezati s njegovom zaključnom tvrdnjom da je Marulić »napisao epos u slavu svete junakinje i ostao vjeran crkvenoj tradiciji« (1950: 236).

gova narativnoga slijeda (1950: 181),²¹ dok od starih poeta preuzima epske rekvizite i stilska sredstva. Skokova je stilistička i romanistička perspektiva međutim različita od Kombolove i on ne iskazuje ni najmanji sluh za pretraživanje domaćih tradicijskih začinjavačkih slojeva. Štoviše, začinjavci kao »hrvatski versifikatori« naspram »starih poeta« ostaju na razini jednostavne stihovane parafraze bez uporabe stilskih sredstva. Oni su dakle samo versifikatori, ali ne još i pjesnici i Marulić je tek nasljedovanjem »starih poeta« ostvario književno djelo. Da su ti »hrvatski versifikatori« ostvarili i vrijedna djela na estetsko-stilskoj razini, koja su k tome bila i javno izvođena, nezamislivo je u Skokovu obzoru. Začinjavci su za Skoka (1950: 175) ponajprije pisci: »Začinjavci su pisci svetačkih legendi« (naglasila R. P.). Ta prva pretpostavka ujedno je i najslabija karika njegove argumentacije. Gledajući u pisanoj i usmenoj književnosti dva odvojena i zatvorena komunikacijska modela, Skok je morao isključiti mogućnost da bi kod Marulića začinjavci mogli biti i pjevači te postaviti apodiktičku tvrdnju: »riječ začinjavac u značenju 'hrvatskoga versifikatora svetačkih legendi' nalazimo samo kod Marulića« (Isto, 183).

Zašto začinjavac samo kod Marulića dolazi u posebnom značenju »versifikatora«, dok kod ostalih leksikografa i pisaca ova riječ znači samo »pjevač, cantor, praecantor«,²² Skok nije mogao ni dokazati ni potvrditi. Leksička jedinica »začinjavac« u značenju versifikatora svetačkih legenda ne može se, kako primjećuje Vončina (1979: 84), potvrditi iz jedinog izvora, a upravo tako određeno značenje »postaje kamenom temeljcem za dalekosežne zaključke«. U nedostatku dokaza Skok poseže za općom pretpostavkom da je Marulić kao humanistički pisac mogao postupiti samostalno (1950: 183), što se ne može opovrgnuti, ali ni dokazati. Da bi polaznu tvrdnju argumentacijski izveo do kraja, on je morao odbaciti vlastite jezikoslovne izvode prema kojima je imenica »začinjavac« izvedena od glagola »začinjati«, koji i u *Juditi* znači samo pjevati (Skok, 1939: 293; 1950: 183–184) i potražiti drukčije rješenje. Riječ »začinalac« nastala je kao lingvistički kalk prema grč. *poiētēs* od *poiēin* (Skok, 1939: 296; 1950: 239), a riječi »začinka, začinalac, začinati = začinjati stoji u vezi s *čin, činiti*, koji i inače dolaze u našem folkloru.«²³

²¹ S obzirom na sadržaj Marulić je prema Skoku (1950: 184) i u *Davidijadi* slijedio začinjavce.

²² Tako i ranije: »Radna imenica (nom d'agent) m. r. *začinjavac* u značenju versifikatora dolazi samo kod Marulića« (Skok, 1938: 292).

²³ Tvrdnju da je »začinjavac« za Marulića samo versifikator Skok (1939: 293, 296) najprije povezuje s evolucijskom pretpostavkom o razvitku lirike, prema kojoj se lirska versifikacija razvija iz pjevanja, a riječ »začinjavac« bila je »pogodna i onim našim književnicima koji stoje u direktnoj vezi sa renesansom« da zamijene grčku riječ *poietes*, da bi to značenje kasnije objasnio kao Marulićevu kreaciju i rezultat toga »što je ovdje samostalno postupio u tvorenju riječi« (Skok, 1950: 183).

U takvoj »naopakoj etimologiji«, kako ju je nazvao Fancev (1940a: 49–50), Skok je našao rješenje zašto samo Maruliću začinjavac znači versifikator, kao »najstariji izraz za pjesnika«. ²⁴ Otvorene proturječnosti i brojne aporije u postupku dokazivanja primorat će međutim Skoka da unatoč početnoj tvrdnji s visokim stupnjem sigurnosti odustane od zaključka i najprije prizna da je pitanje zakučasto (1950: 183), da bi pred kraj obrazlaganja ostavio pitanje »in suspenso« (1950: 184), upozorivši da problem nije samo literarno-historijski i etimološki, već i muzikološki. ²⁵

U polemici sa Skokom, Fancev (1940)²⁶ osporava Skokove etimološke izvode te dosljedno ustrajava na korelaciji »začeti – začin(j)ati – začin(j)avac – začinka«. Njegova opsežna i brojnim primjerima dokumentirana studija započinje tvrdnjom: »Začinavac – začinjavac hrvatski naročit izraz za pjevača, radna je imenica izvedena od glagola V. vrste začinati, a taj je glagol nekoć – u jednom vremenu i isključivo – značio i pjevača« (1940: 182). Od prve potvrde u Regulama sv. Benedikta iz XIV. stoljeća (p ě v a c ‘ . . . k i z a č n e), »začeti« znači »zapjevati«, »intonirati«²⁷ pjesmu, iz čega prema Fancevu nastaje »začinavac« kao »stari pjevački izraz«. Tijekom XV. stoljeća »začeti« označuje ne samo zapjevati (lat. *praecinere*) nego i pjevati općenito (lat. *cantare*) s najstarijim potvdama u crkvenoj upotrebi (1940: 186).²⁸ U objašnjenju Marulićevih začinjavaca Fancev ipak vidi semantičke nijanse koje se razvijaju uz osnovno »pjevačko« značenje te поблиže objašnjava »Marulićevu misao« prema kojoj je začin(j)avac njemu značio »pjesnika, koji je u liturgijskom, pa možda i u svjetovnom pjevanju svodio u stihove prošla zbivanja iz crkvene (odnosno i iz naše vlastite) povijesti i pri tome se držao događaja, kako se upravo dogodio« (Isto, 198). Drugim riječima, Marulić je pod »začinjavcima« mogao imati pred očima »slučajeve, gdje su pjevači-pjesnici versificirali i p j e v a n j e m predavali vjernicima versificirane crkvene legende« (naglasila R. P.). Oni dakle nisu bili samo pjevači u »zbornom pjevanju« (u crkvi

²⁴ Tako glasi podnaslov Skokove rasprave (1939). U tom smislu Skok korigira i vlastito gledište o podrijetlu riječi »začinalac« iz crkvene antifone i liturgije (1939: 296). O vezi riječi »začinka« i crkvene antifone, prema Dragutinu Parčiću (1901) koji »antifonu« prevodi kao »predpjev, pripjev, načelka« usp. Šetka (1976: 341), Fancev (1940: 195).

²⁵ Na moguću izvedbu Skok (1950: 238) ipak upozorava u bilješci (13), dvojeći kako »nije nevjerojatno da su Marulićevi začinjavci vršili u crkvi istu funkciju, koju u mnogim seoskim i gradskim crkvama splitske biskupije čine čitaoci i sastavljači života svetaca«. Poziva se također i na još uvijek prisutna čitanja u crkvama prema »crkvenoj melodiji« na Hvaru (»gremo na život«), kao i na još uvijek aktualne pjevne izvedbe svetačkih životopisa.

²⁶ Rasprava je prema riječima Fanceva (1940: 185) i napisana u povodu polemike sa Skokom. O osporavanju Skokovih etimologija usp. i ranije (Fancev, 1931: 245).

²⁷ Da bi »začin(j)« značilo intonirati osporava Putanec (1996: 133–134).

²⁸ Sinonimno značenje »začinati« i pjevati (pjeti) potvrđuje i *Lekcionar Bernarda Splitsanina* (Fancev, 1940: 192, 193).

ili u kolu) jer se javljaju u opreci prema starim poetima, ali nisu bili ni samo versifikatori-poete. U svojoj početnoj službi »začinavac« je prema Fancevu bio samo pjevač, »a kad je pjesnik sasvim prestao biti *cantor* – i počeo značiti poeta – versificator, tada je analogijom mogao to biti i začinavac, da i pored toga nikad ne prestane biti: praecentor – cantor« (Isto, 185). Važnu potvrdu semantičkoga razvoja glagola »začeti« Fancev pronalazi na primjeru posve bliskom Maruliću, u pjesmi »U pohvalu s(vetoga) Jeronima«,²⁹ gdje »začet pisam« upućuje da »začeti« u sekundarnom značenju označuje i »versificare«, pa je prema tome i začinavac uz osnovno značenje »pjevač« dobio i značenje versifikator (1940: 198, 199). Fancev dakle prati korelaciju začeti – začin(j)ati u nijansama značenja od začeti pjevati, prvi pjevati, predpjevati do pjevati općenito i konačno versificirati ustvrđujući da je u takvoj »razvojnoj liniji izraz začinavac, pored temeljnog značenja *p r a e c e n t o r – c a n t o r*, mogao je značiti i *v e r s i f i c a t o r – p o e t a*«. Važno je zapaziti da Fancev za začinjavačko pjesništvo pretpostavlja pjevnu izvedbu i iz njihova kruga ne isključuje svjetovne prigodne pjesme. Štoviše, začinjati se prema leksikografskim potvrdama u svjetovnom kontekstu najčešće javlja u značenju »pripjevavanje uz čašu, zapjevavanje u tancu, igri, kolu« (Fancev, 1940: 185, 188).³⁰ Iz začinjavačkoga kruga Fancev međutim izrijekom isključuje renesansne pjesnike ljubavnih pjesama: »Renesansni lirski pjesnik bio je 'sebični' individualista, koji je išao za tim da u noćnoj podoknici uz leut pjesmom i pjevanjem, bez ičije druge nazočnosti, osvaja svoju neumoljivu i okrutnu 'vil'« (Isto, 196). Situacijski je kontekst začinjavaca podrazumijevao dakle prema Fancevu skupno pjevanje u kojemu jedan pjevač ili skupina pjevača začinje pjesmu, a druga otpjeva i u svakom slučaju javnu izvedbu iz koje su isključene tipične privatne ljubavne situacije. Upravo su te situacije i ljubavno pjesništvo pod različitim nazivima (trubadursko, petrarkističko, leutaško) bili ciljna začinjavačka domena drugog interpretativnog smjera.

3.2. *Trubaduri / leutaši / petrarkisti*

Trubadurske elemente u *Juditi* uočio je već Medini (1902: 84).³¹ Vodnik je međutim prvi eksplicitno postavio tezu da začinjavci nisu bili nužno Ma-

²⁹ O pjesmi »U pohvalu s(vetoga) Jeronima« iz manjega sveščića stihova iz XVI. stoljeća usp. Kapetanović (2010: 190–191) uz transkripciju (202–204).

³⁰ Uz primjere da glagol »začeti« znači pjevati u svjetovnim prigodama »pripjevavanja« uz čašu, igre i »tance« Fancev (1940: 189) navodi mjesta iz *Judite* (I, 182, V, 172) i prikazanja *Skazan'je od suda ognjenoga*, koje se ranije pripisivalo Maruliću. Tim primjerima može se dodati i primjer iz *Suzane* (»ne sliš ča začinje, ni ke riči svodi«, 766).

³¹ Medini preuzima Jagićevu (1869) atribuciju hrvatskog renesansnog pjesništva nazivajući ga »trubadurskim«.

rulićevi prethodnici, nego upravo suvremeni »hrvatski trubaduri« od kojih je preuzeo stih i pjesničku dikciju (1913: 106),³² zacrtavši smjer koji će nastaviti i nadograditi Franičević (1969), Slamnig (1970) i Vončina (1979). Versifikacijsko³³ i stilsko približavanje začinjavaca »trubadurskoj lirici« i »spoljašnoj kićenosti« dovest će Vodnika do drukčijeg vrednovanja začinjavačkog udjela u *Juditi* i brisanja opozicije između začinjavaca i starih poeta na planu stilskoga ukrašavanja predloška.³⁴ Franičević (1969: 27–35) prihvaća stajalište o začinjancima kao i versifikatorima i pjevačima te u popriličnoj mješavini opcionalnih rješenja proširuje Fancevljevu tezu o začinjancima kao versifikatorima svetačkih legendi na svjetovno izvedbeno pjesništvo predlažući s najviše vjerojatnosti da je posrijedi gradska leutaška, uglavnom ljubavna popijevka,³⁵ koja se pjevala na trgovima i na ulicama, u perivojima i na rivama, u podoknicama i na pokladnim zabavama po svim našim renesansnim gradićima (Isto, 34–35). Od tih anonimnih pjesnika-pjevača, neke vrste »kantautora«, Marulić, prema Franičeviću, preuzima i stih i usklađenu frazeologiju, dok o njihovu korpusu hipotetički spekulira: »Iako nam od te poezije na žalost nije ostalo ništa, ipak prepoznamo njezine odjeke u stihovima renesansnih spjevaoca i znamo da je ona i u Marulićevo vrijeme morala postojati« (Isto, 35).³⁶ Naslanjajući se na Vodnika, Slamnig (1970: 18) začinjavački udio u *Juditi* ne vidi samo u jeziku nego i u formi i poetici spjeva te oponira Skoku i Kombolu, djelomice i Fancevu. Marulić, tvrdi Slamnig, o začinjancima »ne

³² U poglavlju »Osvit hrvatske poezije u Dubrovniku« Vodnik (1913: 85–86) pod začinjancima u širem smislu podrazumijeva prethodnike Šiška Menčetića i Đore Držića, koji su bili »pjevači« bez pretenzija da ih tko smatra pjesnicima, »jer poeta je bio samo humanista«.

³³ Vodnik (1913: 106) donosi i precizan opis Marulićeva dvanaesterca: »Dvanaesterac s rimom u sredini i na kraju, kao i u naših trubadura, samo što Marulić istu rimu upotrebljava četiri puta, dva puta na kraju stiha, a onda je dalje prenosi u dva stiha na sredini. To je već znak spoljašnje kićenosti, koju su voljeli trubadurik«. Dvostruko rimovani dvanaesterac bio je prema Vodniku »posve neprikladan za poeziju« i »velika nevolja za ovo doba naše poezije« (Isto, 86). Opširnije o fakturi Marulićeva dvanaesterca usp. Tomasović (1999a).

³⁴ Tekstološki će to argumentirati Vončina (1979: 86) uočavajući da nema opravdanja crticu prema prvom izdanju *Judite* zamjenjivati zarezom, čime se sugerira opreka između začinjavaca i starih poeta (među njima je uostalom sastavni veznik), a odnosna rečenica »kim ni zadovoljno počitati kako je dilo prošlo« ograničavati samo na stare poete, jer »ni po kakvim sintaktičkim pravilima ne možemo znati obuhvaća li odnosna rečenica obje imenice ili samo jednu, sebi bližu, tj. 'poet'«. U zaključku rasprave Vončina dokazuje da se odnosna surečenica o kuharima odnosi i na jedne i na druge. Štoviše, upravo prema tom kriteriju začinjavci i stari poeti nisu suprotstavljeni nego oponiraju trećima: glagoljašima (Isto, 99, 101–102, 104).

³⁵ Izbjegavajući nazive »trubadur« ili »petrarkist«, Franičević se služi terminom »leutaš«. O potrebi terminološkoga razlikovanja ljubavne lirike XV. i XVI. stoljeća i petrarkizma kao posebnog semiotičkog sustava koji podrazumijeva kodificiranu koncepciju i semantiku ljubavnog odnosa usp. Bogdan (2012: 63–99).

³⁶ Franičević i kasnije (1974: 16) u opseg začinjavaca ubraja predrenesansne pjesnike, glagoljaše i gradske leutaše.

kaže ni riječi da bi bili pobožni pjesnici, ili sastavljači života svetaca«. Premda upozorava na otvorene granice između »crkvenih i svjetovnih pjesnika« Marulićeva vremena, Slamnig ne uzima u obzir Fancevljeve potvrde crkvene uporabe glagola začin(j)ati – začin(j)ati i ograničava značenje navedenih glagola na svjetovno značenje. On međutim prihvaća Fancevljeve jezikoslovne izvode o značenju glagola »začeti – začinjati« kao »zapjevati i pjevati« (*prae-cinere, cantare*), pa i »počinjati«, »početi« (*incipere*), ali im dodaje i značenje »progovoriti«, pa i kolebljivo »concipere«³⁷ u smislu kreativnog čina, iz čega pretpostavlja da bi imenica »začinka«,³⁸ mogla značiti i »conceptus, conceptio, concetto« (Isto, 19). Slijedom toga, začinjati bi imalo značenje »izvoditi, improvizirati rimovane pjesme na narodnom jeziku, u metrima koji nisu klasični«, a začinjavac bi odgovorio trubaduru.³⁹ Maja Bošković-Stulli (1975: 212) naslanja se na taj interpretativni smjer i premda ne isključuje posve mogućnost da su začinjavci pjevali i pobožne pjesme, njihov prvotni lik vidi u javnim izvođačima usmenih, uglavnom ljubavnih pjesama mediteranskog urbanog tipa,⁴⁰ koje se razlikovalo od ruralnog verbalnog folklora i seoskog pjevanja u Zoranićevim *Planinama*.

Sužavanje fokusa začinjavačkoga pjesništva na domenu gradskoga izvedbenoga popularnoga (folkloranoga) amoroznog pjesništva u cijelosti će provesti Vončina (1979).⁴¹ Vončina u glavnim crtama rekapitulira dosadašnji tijek rasprava, u razmatranje uključuje i kontekst poslanice i poetičko nazivlje te pitanje vraća u disciplinirani filološki okvir insistirajući na osnovnom značenju riječi začinjavac – pjevač izvedeno od začinjati – pjevati, opovrgavajući

³⁷ Usp. Mažuranić (1922: 1629), s. v. *začinati*. To značenje Fancev (1940: 184) odbacuje.

³⁸ »Začinka« je prema Fancevu (1940: 195) potvrđena od XVII. stoljeća kao sinoniman izraz za »pisan« »pijevku«, »pojku«, »popivku«, »popijevku«. Usp. Arj XXI, s. v. *začinka* 1.

³⁹ O slijedu trubaduri – petrarkisti – »kariteanski petrarkizam« kod Slamniga usp. Tomasović (2003a).

⁴⁰ Franičević (1969: 34–35) izdvaja kao poseban tip »gradsku leutašku popijevku«, koja se razlikovala i od seljačko-pastirske pjesme i od bugarštica i od junačkih deseteračkih pjesama, sročenu u dvostruko rimovane dvanaesterce, odnosno šesterce i osmerce. O pučkom-leutaškom pjesništvu koje stoji između »prostonarodne« usmene poezije i »umjetničke« pisane poezije te pripada popularnoj gradskoj kulturi na primjeru *Lovranske zbirke* ili kanconijera Andrije Cigančića (1738.) usp. Morović (1977). U taj korpus urbanog i primorskog pjesništva, različitog od ruralnog i kopnenog deseteračkog prema Dukiću (2006: 180) u pravilu ulaze namjenske pjesme za tipičnu životnu situaciju, a pjevne izvedbe i varijantnost, odnosno širenje usmenim putem čini ga dijelom književno-folklorne tradicije. Dukić (Isto, 189) predlaže razlikovanje autorskog ljubavnog pjesništva ranog novovijekovlja u odnosu na receptivni čin na ono koje je namijenjeno čitanju u samoći, individualne i invarijantne poruke (*Gedicht*) i ono koje je pjevano i izvedeno u društvu te pogodno za usmeni prijenos (*Lied*). O pjevnoj izvedbi renesansne ljubavne lirike, uključujući i autorske ili umjetničke pjesme u dvostruko rimovanim dvanaesticima uz pratnju leuta i drugih žičanih glazbala usp. Primorac (2013: 37–38, 50–107). Tu tezu u cijelosti osporava Bogdan (2012: 97, 110).

⁴¹ Vončinin članak »Marulićevi začinjavci« objavljen je prvi put 1977. u *Umjetnosti riječi* XXI, 4, 321–344.

Skokovu tezu da začinjavac samo Maruliću ekskluzivno znači versifikator: »Ako taj glagol (začinjati) znači Maruliću s a m o ‘pjevati =cantare’, onda je prirodno da mu imenica *začinjavac* znači s a m o ‘pjevač’« (Isto, 92). Razlika između začinjavaca i starih poeta ne leži, prema Vončini, u postupku versifikacije (i jedni i drugi služe se stihom) niti na stilskoj razini (i jedni i drugi služe se stilskim ukrasima) nego u postupcima s versima: »začinjavci verse ne pišu (ne zapisuju)«,⁴² njihovi stihovi ne završavaju na papiru (Isto, 89–90). Na samome kraju rasprave Vončina međutim uvodi posve novi kriterij i jedinu opreku između starih poeta i začinjavaca vidi u vrsti stiha: »Poznatom rečenicom iz posvete Marulić je upravo htio istaći da je samo od *začinjavaca* (a ne i od starih poeta) uzeo stih – dvanaesterac (kao svoj doprinos dodajući mu prijenosnu rimu); u tome smislu i predstavlja jedinu opreku između začinjavaca i starih poeta« (Isto, 104).⁴³

Iz vrste stiha Vončina izvodi zaključak o tematskom krugu, društvenom i izvedbenom kontekstu začinjavačkog pjesništva. Budući da je za duhovno pjesništvo, zaključuje Vončina, standardna osmeračka versifikacija (Isto, 103), prototip začinjavačkog pjesništva treba tražiti u ljubavnom dvanaesteracskom pjesništvu koje se javno izvodilo, a Marulićeve začinjavce u uličnim pjevačima ljubavnoga pjesništva (leutašima, trubadurima, petrarkistima)⁴⁴ koji su postojali i u Splitu, premda su njihove pjesme izgubljene (Isto, 95, 103). Začinjavci su pjevali ljubavne pjesme, pa i petrarkističke, u vrijeme kada »petrarkizam je davao malo važnosti autorstvu, nego se afirmirao pjevnim izvođenjem, *podoknicama*, pjesmama od kola« (Isto, 103).

Nedostatak većeg broja sačuvanih duhovnih dvanaesteracskih pjesama Vončini je dovoljan argument da ih isključi iz kruga začinjavaca, kao što ga nedostatak dokaza o vremenskom razmaku između začinjavaca i Marulića dovodi do zaključka da »moramo smatrati da su (začinjavci) bili (Marulićevi) suvremenici« (Isto, 104), dok s druge strane zaključak o splitskim začinjavcima »petrarkistima« temelji upravo na nesačuvanom korpusu (95, 103). Nije samo nedosljedna uporaba argumenta *ex silentio* slabo mjesto Vončinine argumentacije. Dvostruko rimovani dvanaesterac nije bio *differentia specifica* ljubavnoga pjesništva, nego prije umjetničkog pjesništva, uključujući i

⁴² Vončina pri tomu uzima u obzir Marulićeve bilješke »Poete se zovu ki pišu verse« (I, 11). Tu mogućnost u bilješki spominje i Skok (1950: 240): »Poeti poznaju zakone versifikacije, a začinjavci samo nepisani običaj«.

⁴³ Tomasović (1999a: 36) također u dvostruko rimovanom dvanaesteru vidi stih začinjavaca, anonimnih i znanih Marulićevih prethodnika.

⁴⁴ Posebno je pitanje Vončinina sinonimna uporaba termina petrarkisti, leutaši, trubaduri. O neprimjerenosti oznaka »leutaši«, »začinjavci«, »trubaduri« na autorsko ljubavno petrarkističko pjesništvo koje u tipičnim autorskim oblicima ne iskazuje vezu s izvedbom, folklorom i pučkom pjesmom usp. Bogdan (2012: 97).

duhovno pjesništvo.⁴⁵ Čak ako i prihvatimo Vončininu hipotezu da veći broj sačuvanih dvostruko rimovanih dvanaesteričkih ljubavnih pjesama s dubrovačkoga i hvarškoga područja upućuje na nesačuvani splitski petrarkistički začinjavački korpus (Isto, 95), ti pretpostavljeni pjevači »koje je Marulić mogao svaki dan susresti s njihovim pjesmama na ulicama rodnoga grada« nisu mogli biti samo pjevači – kako početno tvrdi (82, 92) – nego su »makar ne pridavali pozornosti autorstvu« bili i pjesnici koji su »skladali« (94), a njihove su pjesme, ako i nisu sačuvane, svršavale i na papiru. Drugim riječima, prihvatimo li Vončininu početnu kategoričku tvrdnju da su začinjavci Maruliću »samo pjevači«,⁴⁶ nije moguće konzistentno provesti zaključak da su začinjavci bili splitski petrarkisti.⁴⁷ Zašto ih je onda tako nazvao? Vončina dakako naslućuje prigovor i stoga ga unaprijed otklanja napominjući da Marulić te »sastavljače pisni ljuvenih« nije nazvao *poetama* ni *pisnivcima* nego upravo začinjavcima jer je u tom nazivu »bilo i nešto poruge« (Isto, 103).

3.3. Pučki pjevači

Da Marulić nije »pjesničko čudo poteklo ni iz čega« te da je morao biti oslonjen na domaću književnu i jezičnu srednjovjekovnu baštinu (Malić, 2009: 161), najstarija je i najdugotrajnija premisa začinjavačkog kompleksa.

⁴⁵ Usp. Fancev (1938/1939: 112–113), Kombol (1961: 48), Štefanić (1969: 54–55). Među religioznim dvostruko rimovanim dvanaesteričkim pjesmama izdvajaju se dvije svetačke pjesme o sv. Jeronimu, jedne koja se ranije pripisivala Maruliću i otpočinje riječima *Anjelske kriposti*, što je tiskana na kraju glagoljičnog *Transita sv. Jerolima* u Senju 1508. (usp. Nazor, 1965) i druge »U pohvalu s(vetoga) Jeronima« koja započinje riječima *Veliko jest brime*, zapisanoj u manjem sveščiću iz 16. stoljeća (usp. Fancev, 1940: 198–199; Kapetanović, 2010: 190–191). Zanimljiv je i dvostruko rimovani dvanaesterac u antifonama između čitanja u zadarskoj proznoj legendi *Život svete Katarine* (Fališevac, 2010: 262), što »možda svjedoči da je u XV. stoljeću postojala čitava legenda u dvanaestercima« (Štefanić, 1969: 54). Početak versificirane legende *Život svetoga Alekse* iz 2. Rapske (Premudine) pjesmarice (1563.) pokazuje kako su se prozne svetačke legende pretakale u »umjetne stihove« (dvostruko rimovani dvanaesterac) što je morao biti tipičan posao Marulićeve generacije (Štefanić, 1950: 288). Pozornost zavrjeđuje i versificirana biblijska pripovijest o Esteri iz XVI. stoljeća, za koju postoje sumnje da ima veze s Marulićem ili njegovim književnim krugom (usp. Kapetanović, 2011).

⁴⁶ O pjevnoj izvedbi pučko-leutaškog, uglavnom ljubavnog pjesništva na primorskom području od Istre do Kvarnera pa na jug u (običnom) dvanaesteru, odnosno šesteru ili osmeru, sačuvanom u pjesmaricama XVII. i XVIII. stoljeća usp. Morović (1977: 116). Pjesme s dvanaesteričkim distisima u naslovu su nazvane »ripresa«, što upućuje na utjecaj talijanskog pučkog pjesništva na našu pučko-leutašku gradsku liriku. Morović pretpostavlja da su se i pjesme pojedinih poznatih pjesnika pisane lirske poezije pjevale i usmeno širile te zapisivale u pjesmarice zajedno s pučkim pjesmama. Kao prvi spomen pučko-leutaške pjevne lirike Morović (1977: 115–116) navodi Šižgorića (*O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku*) a kao prvi zapis »podoknice« Morović (1977: 116) navodi pjesmu iz Ranjinina zbornika »A sad se odiljam, ljepša od sunačca«, koju Tomasović drži »dispartitiskim sastavom« uz antologijsku pjesmu »Odiljam se«, na čiju je trubadursko-križarsku sastavnicu upozorio Slamnig (usp. Tomasović, 2003a: 62–63).

⁴⁷ O splitskim začinjavcima, starijim i mlađim Marulićevim suvremenicima, govori i Hraste (1950: 248–249) tražeći izvor jezika začinjavaca u zakonnicima, crkvenim pjesmama, lekcionarima.

Podastirući dokaze o Marulićevu poznavanju glagoljskih liturgijskih tekstova (misala, brevijara, psaltira) starije generacije Hamm (1962: 150) se poziva na općeprihvaćeno mišljenje: »A tko su bili ti začinjavci i da su oni u XIV vijeku gradili ne samo slobodne stihove i rime, nego i strofe, pa i cijela rimovana prikazanja, poznato je danas svima«. Prva knjiga epohalnog nakladničkoga niza Pet stoljeća hrvatske književnosti trebala je prema programskom nacrtu iz 1962. biti naslovljena Začinjavci te obuhvatiti »glagoljaše i ostale prije Marulića, legende, mirakule, prikazanja, molitve« (1962: 25). Hercigonja (1975: 415) također u glagoljskoj književnosti XV. stoljeća vidi Marulićevo oslanjanje na »književnu tradiciju začinjavaca«, a Hraste (1950: 248) upozorava da jezik u *Juditi* i *Suzani* nije bio »čisti narodni govor Splita i okolice« nego izgrađeni »književni jezik« koji se oslanjao na raniju tradiciju, za razliku od proznih dijelova koje su bliže duhu narodnoga čakavskoga govora. Na Marulićevo oslanjanje na crkvenoslavensku tradiciju, glagoljskoga i latiničkoga pisma, upozorila je u novijem radu Malić (2009) dokazujući ju na svim jezičnim razinama, posebice na leksičkoj, zamjećujući da se kod Marulića mogu naći i takvi crkvenoslavizmi koji se inače ne zatječu u pučkom pjesništvu »glagoljaša« i »latinaša« te aktualizirajući na tragu Hamma pitanje: »Ima li to značiti da je on poznao/čitao glagoljička djela, i to ona složenijega sadržaja od pučke poezije?« (Isto, 162). Tako postavljeno pitanje o Marulićevu jeziku ne nudi međutim odgovor na *verse* začinjavaca i ostaje u okviru koji je naznačio Hraste (1950: 249): »Marulićev književni jezik imao [je] pred sobom neku književnu ili kulturnu tradiciju pa su se u njemu morali odražavati tragovi barem nekih n a p i s a n i h s p o m e n i k a i kulturnih sredina« (naglasila R. P.).

Pitanje izvorišta Marulićeva književnoga jezika vraćalo se neprekidno na pitanje dostupnih pisanih izvora i potrebu za uspostavljanjem začinjavaca kao anonimnih Marulićevih književnih prethodnika koji bi bili pjesnici, ali i pisci /pisari/prepisivači općenito (Malić, 2011: 100). Teško se dakle probijala zamisao o začinjavcima kao izvođačima – pjevačima, unatoč jasnim filološkim izvodima. Sljedećom tvrdnjom Malić (2009: 164) je bliže *versima* začinjavaca: »U Marulićevim stihovima ima mnogo tragova pučke duhovne poezije, na čijim je jednostavnim osmeračkim distisima izgrađivao svoje sofisticirane dvanaesterce. Ta se poezija javno izvodila i bila općepoznata«. U sljedećoj studiji pretražujući stilskoizražajne i stihotvorne odjeke prve hrvatske pjesmarice (*Pariške pjesmarice*) u Marulićevim tekstovima Malić (2011) je još korak bliže začinjavcima. Pučko pjesništvo na narodnom jeziku (čakavskom narodnom idiomu), prošarano crkvenoslavizmima, većim dijelom osmeračko i »namijenjeno skupnom izvođenju u javnim vjerskim prigodama« Marulić je kao »aktivni sudionik u životu svoga grada morao poznavati bez obzira na

pisane izvore« (Isto, 102). Na izvedbenu dimenziju tog pjesništva, s prototipnim rimovanim osmeračkim distihom, postankom i izvedbom zasigurno starijem od sačuvanih zapisa, koji su samo »ostatak ostataka«, upozorio je ranije Štefanić (1969: 50) našavši odgovor na pitanje začinjavaca u domaćim stihotvorcima, koji su bili i »pjevači« (Isto, 54).⁴⁸

Dokazi koje je podastrla Malić (2011) u važnom udjelu motivskih te stilskoizražajnih i stihotvornih odjeka/tragova *Pariške pjesmarice* u Marulićevim hrvatskim pjesmama, pa i u *Juditi*, bacaju novo svjetlo o začinjavačkom krugu potvrđujući Štefanićeve pretpostavke. Malić (2011: 102) doduše predlaže proširiti mogući krug začinjavačkog pjesništva i na neosmeračke pjesme (»Pisan svetoga Jurja«, »Zač mi tužiš, duše«, »Svit se konča«), naglašavajući posebno potonju jer djelomice prema dvanaesteračkom (tripartitnom) stihu udovoljava i Vončininim kriterijima. Uzimajući međutim kao kriterij pjevnu izvedbu korpus se sužava na sedam osmeračkih pjesama za koje postoje pjevačke potvrde (Mihanović-Salopek, 1992: 22–24).⁴⁹

Na crkveno pučko pjesništvo kao mogući začinjavački korpus prvi je upozorio Milčetić (1903: 37) napominjući: »Meni još i sada od mog djetinjstva zuji u ušima pjesma: ‘Dan od gnjiva, dan iskroju – razorit svit ognjenoju’, kako se pjeva od pamtivijeka na Krku«. Na začinjanje kao crkveno zborno pjevanje upozorava i Fancev (1940: 185; 1940a: 50), proširujući izvedbeni kontekst i na pučko »pripjevavanje uz čašu«, »zapijevanje u tancu, igri i kolu«. ⁵⁰ Nove indicije o značenju i uporabi oblika »začinati« donosi Derossi (1978: 156) prema Marulićevu prijevodu *Imitacije* (Marulić, 1989: 171, 184; Marulić, 1989a: 108). Kempenčev izraz »cecinit et ipse frequenter in cithara« Marulić prevodi: »začina i on (David) velekreat u kitaru privartaje«, gdje »začinati« znači »pjevati glasom« i opisuje Davidovo veselje uz pjevanje,

⁴⁸ Štefanić (1969: 54) iz začinjavačkog pjesništva ne isključuje dvostruko rimovane dvanaesterce duhovnoga pjesništva, ali napominje: »Upada u oči da među začinjavačkim pjesmama gotovo nema potvrde dvostruko rimovanom dvanaesteru (6+6) koji je toliko uobičajen u pjesništvu M. Marulića, Š. Menčetića i Đ. Držića«.

⁴⁹ Sve su pjesme iz *Pariške pjesmarice* poznate u mlađim inačicama iz drugih zbirki i zbornika osim dviju neosmeračkih: »Pisan svetoga Jurja« i »Svit se konča«. Obje se i po versifikaciji i po obradbi teme ističu u korpusu hrvatskoga srednjovjekovnoga pjesništva: prva je pisana rimovanim stihovima nejednake duljine, koja se kompozicijski i tematski raščlanjuje na dva dijela (život sv. Jurja i spašavanje kraljeve kćeri od zmaja), a druga je rijedak primjer svjetovne srednjovjekovne satirične pjesme sročene u dvanaesteru (Kapetanović, 2010a: 20). U tematskoj kategorizaciji potonje pjesme valjalo bi opreznije rabiti odrednicu »svjetovna satirična pjesma« budući da je posrijedi pjesma religiozne apokaliptičko-eshatološke teme u kojoj je važan tematski sloj moralna pokvarenost i hipokrizija svećenstva i redovništva. Pjesma je vrlo slična Marulićevim *Dobrim naucima*. Usp. Malić (2011: 97).

⁵⁰ O folklornoj komponenti začinjavačkoga pjesništva piše i Ježić (1944: 75), iznoseći vrlo proizvoljne hipoteze vezane uz različite oblike verbalnoga folklora od bugarsčica i poskočica do pjesama slijepih pjevača o Kraljeviću Marku.

sviranje i ples pred Kovčegom saveza. Na drugom mjestu lat. *jubilatio*,⁵¹ u značenju »klicanja, slavlja, veselja«, prevodi se kao »začinjan'e«: »svarhu svake radosti i začinjan'ja« (Marulić, 1989: 117; 1989a: 77).⁵² Začinjavci su prema Derossiju (1978: 156) pjesnici koji svoje stihove »i pjevaju u posebnim zgodama«, a upravo prijevodni ekvivalent za »jubilatio« navodi ga na zaključak da bi te »posebne zgode« mogle uključivati i crkvene godine i pučke fešte kada su se pjevale stihovane biblijske legende i izvodila stihovana crkvena prikazanja. Derossi iznosi i konkretnije prijedloge o pjevačima-izvođačima: »Ako se zna da su na tim feštama interpretatori bili bratimi – članovi crkvenih bratovština, onda bi Marulićevi začinjavci lako mogli biti članovi crkvenih bratovština« (Isto). Na vezu između začinjavačkog pjevanja i bratimskih gozbi prvi je upozorio Ivan Bulić (1925: 4): »Ti stari poete klasici su grčki i rimski, a 'začinjavci' oni splitski 'pučki pivači', bez kojih ni na jednoj svečanosti i zabavi ni na jednoj bratimskoj gozbi, nema poslastice ni začina, jer oni pjesmom, ne govorenom, nego pjevanom, u versima i u srokovima improviziranim i dan današnji začinjaju ili nazdravicama ili drugim zgodnim pjesničkim sastavcima koji žive od usta do usta, a da ih nitko ne zabilježi ili možda fonografom spasava za buduća vremena, kao dio naše usmene literature, kao dokument našeg jezika, akcenta i ritma, kao dio naše pučke umjetnosti.«⁵³

Na bratime kao moguće začinjavce pjevače upućuje, između ostalih prijedloga, i Bratulić (1990: 66, 68). Crkveni godovi, pučke svečanosti, običaji i sastanci bratima (pogrebi, bratimske gozbe) mogle bi biti primjereni konteksti izvedbe začinjavačkih pjesama koje su se lako pamtile, a tek je njihov manji dio zapisan. Začinjavce stoga prema Bratuliću treba tražiti u blizini crkvenih krugova, što ne isključuje crkvene osobe (glagoljaše i svećenike općenito),⁵⁴ a njihovi bi nositelji s visokom vjerojatnošću mogli biti i bratimi. Začinjavac bi tako, prema Bratuliću, a na tragu Fanceva, značio u prvom redu »zapjevača«, »pretpjevača« ili »uopće pjevača«, tek manjim dijelom versifikatora, a nikako tvorca ili autora književnog djela (Isto, 68).⁵⁵

⁵¹ Vrančić »jubilatio« prevodi kao »veselje«, a Belostenec kao »veselje, treptanje od veselja« (Derossi, 1976: 204).

⁵² Marulićeva podjela 3. knjige *Imitacije* ne podudara se s latinskim predloškom (1841.), priloženog knjizi. Leksem »začinjan'e« javlja se u Marulićevu prijevodu u 1. poglavlju 4. knjige, dok je u latinskom predlošku u 21. poglavlju 3. knjige.

⁵³ U istoj publikaciji i Lozovina (1925: 22) zastupa tezu da su začinjavci »pučki pjesnici-pjevači«.

⁵⁴ Jedan dio začinjavačke produkcije zabilježili su svećenici i popovi glagoljaši iz praktičnih potreba, dok je veći dio ostao u tokovima folklora, u pamćenju darovitih ljudi (Bratulić, 1990: 68).

⁵⁵ U moguću opseg začinjavačkog pjesništva Bratulić (1990: 65) smješta i drukčije sastavnice (građanske pjesme), ali načelno podržava pretpostavku da svetačke legende i kao svetačke pjesme i u obliku crkvenih prikazanja čine barem dio začinjavačke poezije koja se u usmenoj izvedbi i usmenoj transmisiji u narodu održala do današnjeg dana. Začinjavce kao »pučke usmene stvaraoc« prihvaća i Frangeš (1977: 334).

Bratulić također donosi korisne smjernice o potrebi vraćanja začinjavaca u okvir srednjovjekovnog i folklornog shvaćanja autorstva te upozorava na važnost izvedbene dimenzije njihova pjesništva, kao i ukupnoga konteksta i slušatelja, što povratno utječe na njihovu varijabilnost (67, 68). I posljednji opširniji jezikoslovni prilog o začinjavcima (Putanec, 1996) vraća začinjavce u krug pučkih pjevača. Iz sustavnoga pregleda leksikografske građe Putanec (1996: 135–137) zaključuje da su »začinjavac« (kod Marulića i Zanottija), kao i »začinalac« (kod Mikalje i Della Belle) i palatelizirano »začinjalac« (kod Stullija) »pjevački termini« zabilježeni i u ženskom rodu: »začinjavica« (Zanotti), »začinalica« (Mikalja), »začinjalica« (Stulli). Sve potvrde u Akademijinu rječniku (sv. XXI) upućuju da »začinati« i »začinanje«, kao i palatelizirani oblici (»začinjati«, »začinjanje«) imaju značenje »pjevati«, »zapjevati« crkvene, odnosno duhovne, kao i svjetovne pjesme.⁵⁶ Temeljem potanke jezikoslovne raščlambe Putanec zaključuje (1996: 135) da začinjavac u Marulića »znači jednostavno ‘pjevač’, ‘pučki pjevač’«. ⁵⁷ Izvedbeni kontekst začinjavaca Putanec, kao i Fancev, ne ograničava na crkveni kontekst i ne postavlja suvremene žanrovske granice između lirskih i dramskih vrsta: »Ti pjevači (naši=pučki) su se mogli pojavljivati u crkvi, u kolu, u predstavama«.

Zaključno, uz smjernice za nova istraživanja

Medinijeva »kula od karata«, kako ju je nazvao Vončina (1979: 82), prvi je opširniji književnopovijesni pokušaj rekonstrukcije začinjavaca, *homer-skoga pitanja* hrvatske književnosti. Gledajući s odmakom od 150 godina u odnosu na Kukuljevićeve pretpostavke, bilo je u tim zamršenim i vijugavim rekonstrukcijama i uzlaznih i silaznih putanja i oštih znanstvenih polemika (Skok – Fancev) u kojima su se brusili argumenti i gomilala dokazna građa, ali se u ishodima najčešće opcionalno nudilo više hipoteza s većim ili manjim stupnjem vjerojatnosti i najmanjom mogućom pogreškom. U velikoj marulološkoj sintezi Tomasović (1999) inkluzivno i pomirljivo u začinjavcima vidi »bezimene Marulićeve prethodnike«, ali i »neimenovane suvremenike« koji su »izgradili funkcionirajući stih, dvostruko srokovani dvanaesterac« (Isto, 188–189). Začinjavci su i analogni »leutašima« »suponiranim prvim hrvatskim liričarima«, a začinjavac je »činitelj pjeva, svirke, radosti i slavlja« (Isto, 189). Tomasović ne zaboravlja ni »Medinijeve« pjesnike koji su

⁵⁶ Posebno je značajan primjer (Putanec, 1996, 136) iz Bernardinova *Lekcionara* gdje je »začinjati« prijevod za »psallere« (»udarati u gitaru«, pjevati psalme Davidove, slaviti pjesmom), a »pojati« i »začinjati« možda se javljaju kao kontaktni sinonimi (»pojući i začinjući«).

⁵⁷ Perillo (1978: 20) također začinjavce tumači kao hrvatske narodne pjevače.

opijevali »svetačke legende« (Isto, 188), ostavljajući mnoštvom ponuđenih prijedloga pitanje začinjavaca ponovno *in suspensa*.⁵⁸ U Moguševu Rječniku *Judite* (2001) za glagol »začinjati« navodi se kao i u svim dosadašnjim rječnicima samo značenje »pjevati«, dok je leksička jedinica »začinjavac« poslije svih kolebanja treba li ju tumačiti dvojako (pjesnik; pjevač) ili složeno u ravnopravnom suodnosu (pjesnik-pjevač) protumačena samo kao »pjesnik«,⁵⁹ što je toliko neodređeno da ne može biti pogrešno. Nalazimo se tako ponovno na početku, u znaku Medinijeva pokušaja.

Znakovito je Medinijevo kolebanje u određivanju suodnosa između »narodnih pjevača« i začinjavaca, koji nisu bili »jedno te isto« (1902: 83), što implicira da su na neki način ipak bili slični. Postavivši alternativu ili »narodni pjevači«, pod kojima su se uobičajeno smatrali epski pjevači iz ruralnoga epskoga folklor (guslari), ili »umjetna pjesma« Medini se morao odlučiti za potonje, ali je uočio njihovu sličnost na planu izvedbe. »Umjetna pjesma« u pjevnoj izvedbi upućuje prema tradicionalnim podjelama na pjesništvo između narodnoga i umjetnoga, na pučko (srednjovjekovno) pjesništvo koje je postankom i transmisijom uključivalo i pisani i usmeni modus, ali je prema namjeni, izvedbi i funkcionalnosti⁶⁰ pripadalo usmenom folkloru i pretpostavljalo granice folklornog shvaćanja autorstva. Iz neofolklorističkoga obzora za folklor nije presudna usmenost u genetskom smislu. Folklor kao komunikacijski proces u malim grupama (Ben-Amos, 2010: 132) podrazumijeva i pisane i usmene folklorne oblike jer folklorni tekst nije određen svojom poviješću nego »trenutnim načinom postojanja« (Isto, 134), odnosno performancijskim i kontekstualnim odrednicama. Komunikacijski aspekt pučkog pjesništva, njegova funkcionalna »društvenost« i način postojanja, uz standardne elemente usmenosti definirane varijabilnošću prijenosa i usmene izvedbe⁶¹ čini ga folklornim pjesništvom, kao što i začinjavci kao njegovi

⁵⁸ Pavličić (1979: 236) u začinjavcima jednostavno vidi pjesnike koji su prije Marulića »pisali stihove na hrvatskome jeziku«, bez tematske ili versifikacijske specifikacije.

⁵⁹ »Začinjavac« kao »pjesnik« protumačen je u prvom Kušarevu rječniku uz *Juditu* (Marulić, 1901). Moguš je ranije u rječnicima uz *Juditu* za leksičku jedinicu »začinjavac« navodio dvojako značenje: »pjevač; pjesnik« (Marulić, 1988; 1998), kako je i kod Štefanića (Marulić, 1950; 1970) i Maroevića / Tomasovića (Marulić, 1971; 1996). Jedino Franičević (Marulić, 1979) navodi složeno značenje: »pjesnik-pjevač«.

⁶⁰ Sa stajališta funkcionalnosti umjetničko djelo izvan folkloru i isto djelo usvojeno u folkloru dvije su bitno različite činjenice, upozoravaju već Jakobson i Bogatirjov (2010: 37–38), a granična je crta između usmene i pisane književnosti u njihovim funkcijama i tipovima komunikacije.

⁶¹ Usmenost, razlaže Bronzini (1982: 60), ne mora biti suprotna pismu, već ga često podržava, prisvaja i približava usmenoj komunikaciji: »Usmenost rapsodske prethomerske poezije različita je od usmenosti srednjovjekovnih putujućih pjevača (žonglera), a obje se razlikuju od usmenosti suvremenih pučkih pjevača (*cantastorie*); isto se može reći za pjevače ruskih bilina, kao i za seljake na romanskom Zapadu, koji pjevaju epsko-lirske pjesme«.

izvođači-pjevači primarno pripadaju folklornoj domeni. Marulić sebe vidi u autorskoj ulozi pisca,⁶² ali postupak tranzicije iz usmenosti u pismo još nije zaključen. Na sinkronijskome planu začinjavci su karika koja povezuje učenu tradiciju s domaćom »vulgarnom tradicijom« (Frangeš, 1987: 24), singularno i kolektivno autorstvo, pisanu i usmenu kulturu, koje će se na dijakronijskome planu još dugo ispreplitati u složenim i dugotrajnim postupcima tranzicije iz srednjovjekovne »sekundarno usmene kulture« u ranonovovjekovnu hirografsko-tipografsku kulturu, s različitim oblicima rezidualne usmenosti, za one primatelje koji još nisu spremni za složene receptivne vještine individualnog čitanja (usp. Šporer, 2017).

Vratimo li se ponovno zagonetnom mjestu iz posvete imajući na umu osnovno značenje riječi začinjavac kao pjevač,⁶³ možda smo bliži odgonetki. U epskom preoblikovanju biblijske građe Marulić je slijedio »zakon«, »pravilo«, »poetiku«, »pjesnički način« (»more poetico«) pisanih književnih tekstova klasičnih pjesnika (»starih poeta«),⁶⁴ dok je u svođenju biblijske historije u stihove slijedio »običaj« ili navadu začinjavaca koji su u posebnim prigodama pjevali slične »historije« složene u stihove. Marulić ne kaže da je biblijsku historiju sveo u *verse* začinjavaca. Nije dakle potrebno tražiti istovrsnost između stihova *Judite* i *versa* začinjavaca. Dvostruko rimovani dvanaesterci već postoje u pisanoj domaćoj tradiciji i Marulić im dodaje još jednu (dijagonalnu) rimu, dok je za *začinjavace* ključan njihov razlikovni odnos prema *starim poetima* koji stihove pišu.⁶⁵

Pjesme koje su izvodili posebni izvođači pjevači (začinjavci) Marulić je mogao čuti i poznavati u živoj izvedbi bez obzira na pisane izvore, a u određivanju njihova društvenoga statusa izbor se sužava ili na pretpostavljene »leutaše«, pjevače ljubavnih pjesama koji pripadaju popularnom gradskom folkloru (Vodnik, Slamnig, Vončina) ili na pučke pjevače crkvenih pjesama, među kojima su bile i svetačke pjesme (Milčetić, Kasandrić, Medini, Fancev,

⁶² Usp. marginalne bilješke: »Protiv toj oholiji ovdi pisac govori« (II, 72); »Tim piše ma ruka« (V, 159).

⁶³ Uz osnovno značenje »pjevača« mogli su u Marulićevo vrijeme, kako je pokazao Fancev (1940: 198, 199), začinjavci zadobiti i sekundarno značenje »pjesnika« ili »versifikatora« koji u stihove i slažu i izvode biblijske povijesti, ali bez autorskoga potpisa.

⁶⁴ U prvom pismu Jerolimu Čipiku (Marulić, 1992: 36, 37) upućenom tek nepuna tri mjeseca (19. srpnja 1501.) poslije svršetka *Judite* Marulić piše kako je sačinio »djelce u stihu« (»opereta per rima«) na materinskom jeziku (»in lingua nostra materna«), da bi malo poslije dodao kako je ono sačinjeno na pjesnički način (»more poetico«). Milošević (1992: 9) drži da Marulić nije ponovio istu misao, nego je nezatno varirao mjesto iz »Posvete«: »Tako ono 'opereta per rima' podsjeća na: 'Evo bo historiju tuj svedoh u versih po običaju naših začinjavac', dok 'more poetico' ponavlja misao: 'i jošće po zakonu onih starih poet'«.

⁶⁵ U prvog marginalnoj bilješci u *Juditi* stoji: »Poete se zovu ki pišu verse« (I, 11).

Štefanić). Sadržaj Marulićeva epa i komunikacijska struktura poslanice ne ohrabruju prvu soluciju. Ep je biblijski, poslanica je upućena don Balistriliću, visoko pozicioniranom crkvenom prelatu u splitskom kanoničkom zboru, »parmanciru«, za što je postojao i pohrvaćen naziv »prvopilac« (Tomasović, 2003: 196). Balistrilić je kao »kanonik pojac« (*canonicus cantor*) imao važnu službu kod pjevanja u crkvi; bio je neka vrsta »nadstojnika zbora« te upravljao i učio »dijake« u pjevanju (Bratulić, 119, 67).⁶⁶ Pozvati se na ulične pjevače ljubavnih pjesama ili asociirati na njih (makar i u obliku poruge) u posvetnoj poslanici biblijskoga epa upućenoj naslovniku takve crkvene službe mogla bi biti samo »neslana šala«.⁶⁷

Umjesto nesačuvanoga korpusa »splitskih leutaša« uputnije je stoga pjesme začinjavaca potražiti u sačuvanomu korpusu pučkoga duhovnoga pjesništva u rukopisnim pjesmaricama i zbornicima od XIV. do XVII. stoljeća, pa i mlađim jer vrijeme zapisa ne govori o vremenu izvedbe. Te pjesme, postankom starije i od zapisa u najstarijoj hrvatskoj pjesmarici (*Pariška pjesmarica*, 1380.), javno su se izvodile (pjevale) u crkvi, ali i zvan crkve u različitim izvedbenim kontekstima vezanim uz liturgijsku godinu, crkvene godove ili obrede (pogrebne, primjerice) i mogle su biti različitog vrstovnoga i tematskoga sastava od svetačkih, marijanskih, božićnih, pasionskih i uskrasnih do pogrebnih sekvencija, od lirskih, narativnih do lirsko-narativnih i dijaloških (pasionških) pjesama s vrlo jasnom funkcijom u životu zajednice (*Sitz im Leben*), a svaka nova izvedba bila je nužno inačica kao »neautorizirani trag jedne faze njegova 'razvoja'« (Kapetanović, Malić, Štrkalj Despot, 2010: XVII). Začinjavci bi dakle s najviše vjerojatnosti mogli biti pjevači raširenoga pučkoga pjesništva silabičnoga stiha s prototipnim simetričnim rimovanim osmercem.⁶⁸ Najprikladniji kandidati za začinjavce kao pučke pjevače u blizini crkvenih krugova mogli bi biti članovi bratovština (Bulić, Bratulić, Derossi),⁶⁹ u čijem se krilu odvijao crkveni i kulturni život pučkih slojeva te

⁶⁶ Bratulić se poziva na *Zakon carkovni* (1778.). Usp. ARj XI, s. v. *premancer* (lat. *primicerius*). Skok (1950: 238) također navodi mogućnost da se i u tomu krije razlog zašto je Marulić *Juditu* posvetio Balistriliću. I najstariju latiničku pjesmaricu (*Picićeva pjesmarica*, 1471.) ispisao je Matija Picić, *primancir* (*primicerius*) stolne crkve, tj. kanonik pojac, koji se brinuo za kor i pjevače, pa je vrlo vjerojatno da je i svoju pjesmaricu ispisao upravo za potrebe crkvenoga pjevanja (usp. Štrkalj Despot, 2010: 33).

⁶⁷ O oštrim crkvenim zabranama pjevanja ljubavnog pjesništva upućenom splitskom svećenstvu 1511. i 1535. usp. Matić (1925: 262–263), Fisković (1973: 297).

⁶⁸ U tomu bi bili analogni i Danteovim »rimatorima« (*Vita nova*, 25) naspram »starih poeta« koji se služe kvantitativnim metričkim stihom.

⁶⁹ Među splitskim bratovštinama Marulićeva vremena posebno je zanimljiva bratovština Svetog sakramenta koja je osnovana 1491. sa sjedištem u katedrali (Ostojić, 1975). Novak (1950: 115) iznosi pretpostavku da bi možda i Marulić mogao biti među njezinim osnivačima, a možda i među članovima, jer su u tu bratovštinu mogli pristupiti i pripadnici plemićkih slojeva.

izvodilo i prenosilo pučko pjesništvo,⁷⁰ a jedna od važnih djelatnosti bratima u sklopu crkvenih obreda i svečanosti bila je upravo briga o crkvenom pjevanju.⁷¹ Bratimi bi dakle mogli biti odgonetka hrvatskoga *homerskoga pitanja*. Začinjati i u *Juditi* jednostavno znači pjevati, veselo i trijumfalno uz »talambas« na vojnom pohodu (I, 183), kao i na gozbi uz čašu i zdravice (V, 171), ali »običaj«⁷² ili »navada« pjevanja biblijskih povijesti pripada posebnim nositeljima,⁷³ koji u lokalnoj zajednici uživaju poseban status i zajednica ih prepoznaje kao svoje (»naši začinjavci«). Ti su začinjavci mogli pjevati (*začinjati*) i izvan crkvenoga konteksta u različitim svjetovnim prigodama tradicijske kulture, iz kojih su međutim isključene ljubavne situacije i amorožno (petrarkističko) pjesništvo. Grlima bratima mogle su se pjevati i crkvene popijevke i pogrebne sekvencije, ali i zdravice ili počasnice na bratimskim gozbama (Bulić, Derossi, Bratulić) na koje su bratimi bili obvezni jednom godišnje (Ostojić, 1875: 487). Nije li u *začinjanju* kao veselom pjevanju sporna s trijumfalnim veseljem nad Juditinom pobjedom.

Za nas zagonetka i leksički hapaks, za Marulića i don Balistrilića, »kanonika pojca«, začinjavci su bili *emski* ili *insajderski* naziv za pjevače iz njihove neposredne okoline i posve su ga razumjeli kao pripadnici iste lokalne kulture. K tomu, u zamišljenom epistolarnom razgovoru začinjavci su Maruliću mogli poslužiti i kao figura bliskosti s naslovnikom i kao figura poniznosti u solidarnosti s »najmanjima« onima koji ne razumiju »latinski ali dijački«.

⁷⁰ »Pisani tragovi hrvatskoga srednjovjekovnoga duhovnog pjesništva uglavnom su odrazi prenošenja tekstova grlima kolektiva (bratovština), a ne zapisi nastali iznenadno u nadahnuću srednjovjekovnog pisca« (Kapetanović, Malić, Štrkalj Despot, 2010: XVII).

⁷¹ Za pjevnju izvedbu pučkoga religioznoga pjesništva u krilu bratovština Štefanić (1969: 53) posebno izdvaja primjer *Korčulanske pjesmarice* bratovštine Svih svetih iz XV. stoljeća s pjesmama iz različitih tematskih krugova (svetačke, pasionske, pogrebne sekvencije) koje su članovi bratovština pjevali o nedjelji i blagdanima i različitim crkvenim prigodama. Siguran trag bratovštinskoga pjevanja pružaju eshatološke pogrebne pjesme / sekvencije s prvim tekstualnim zapisima u *Pariškoj pjesmarici* (VI. »Bratja, brata sprovodimo«; VII. »Tu mislimo, bratja, ča smo«), koji su u brojnim inačicama u rukopisnim pjesmaricama i zbornicima dospjeli do suvremenih glagoljaških napjeva (*Bračo, brata sprovodimo*). Važan su izvor bratovštinskih pjesama brojne druge rukopisne pjesmarice i zbornici (*Pićićeva pjesmarica, Zbornik duhovnog štiva, Oxfordski zbornik, Berčićev zbornik, Klimantovićev zbornik I., III., II., Osorsko-hvarska pjesmarica, Bolska pjesmarica, Budljanska pjesmarica* i dr.).

⁷² Na još dva mjesta u *Juditi* javlja se leksem »običaj« s drukčijim značenjskim implikacijama: uz egzempl o Elijevim sinovima koji su trgali (*umicali*) meso, što je bilo dopušteno samo svećenicima (»običaj zali« V, 113), i uz molitvene geste Judite i Abre (»pak po običaju svoj / iziđoše na dvor, kako da mole obhoj« V, 247–248). Na oba mjesta značenje leksema »običaj« suzuje se na specificirano značenje obreda ili rituala u etnološko-antropološkom smislu, kao formalno strukturiran ili normativan skup radnja koji ima simboličko religiozno značenje i funkciju.

⁷³ U krug začinjavaca-pjevača mogli bi se uvrstiti i pjevači glagoljaških napjeva, pučkoga tradicijskoga crkvenoga (liturgijskoga i paraliturgijskoga) pjevanja, među kojima su bili i bratimi. U tom slučaju nije isključena i mogućnost liturgijskoga pjevanja na crkvenoslavenskom jeziku čakavske redakcije, uz ono na narodnom idiomu.

Literatura

Citirana izdanja Marulićevih djela

- 1869. *Pjesme*. Priredili Ivan Kukuljević Sakcinski i Vatroslav Jagić. *Stari pisci hrvatski*, knj. 1. Zagreb: JAZU.
- 1901. *Judita, epska pjesma u šest pjevanja*. Priredio Marcel Kušar. Zagreb: Matica hrvatska.
- 1950. *Judita*. Priredio Marcel Kušar. Zagreb: Zora.
- 1970. *Judita, Suzana, pjesme*. Pet stoljeća hrvatske književnosti 4. Priredio Ivan Slamnig. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.
- 1971. *Plavca nova*. Priredili Tonko Maroević i Mirko Tomasović. Split: Nakladni zavod Marka Marulića.
- 1974. *Judita, pjesme*. Priredio Marin Franičević. Zagreb: Školska knjiga.
- 1979. *Versi harvacki*. Uredili Marin Franičević i Hrvoje Morović. Split: Književni krug.
- 1989. *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*. Prijevod djela »De imitatione Christi«. Priredio Milan Moguš. Split: Književni krug.
- 1989a. *Od naslidovan'ja Isukarstova i od pogarjen'ja tašćin segasvitnjih*. Priredili Zvonimir Kulundžić i Julije Derossi. Zadar – Duvno: Nadbiskupija zadarska i Sveta baština Duvno.
- 1991. *Judita*. Priredio Mirko Tomasović. Zagreb: Školska knjiga.
- 1992. *Sedam pisama*. Priredio i preveo Miloš Milošević. *Colloquia Maruliana* I, 34–53.
- 1996. *Versi harvacki*. Priredili Tonko Maroević i Mirko Tomasović. Zagreb: Erasmus naklada.
- 1998. *Judita s pretiskom drugog izdanja iz godine 1522*. Priredio Milan Moguš. Sabrana djela Marka Marulića, knj. 1. Split: Književni krug Split.

Ostala literatura

- Andrić, Nikola. 1901. *Značenje Marka Marulića. Predavanje držano 7. stud. 1901. prigodom proslave 400-godišnjice hrvatske umjetne književnosti pred cjelokupnom omladinom zagrebačke realne gimnazije*. Zagreb.
- [ARJ] *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* XI (1935), XXI (1973–1974). Zagreb: JAZU.
- Bagić, Krešimir. 2012. *Rječnik stilskih figura*. Zagreb: Školska knjiga.
- Ben-Amos, Dan. 2010. Prema definiciji folkloru u kontekstu. U: *Folkloristička čitanka*. Priredile Marijana Hameršak i Suzana Marjanić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, AGM, 121–137.
- Bogdan, Tomislav. 2012. *Ljubavi razlike. Tekstualni subjekt u hrvatskoj ljubavnoj lirici 15. i 16. stoljeća*. Zagreb: Disput.

- Bošković-Stulli, Maja. 1975. *Usmena književnost*. Povijest hrvatske književnosti 1. Zagreb: Liber – Mladost.
- Bratulić, Josip. 1990. Najstarija hrvatska poezija i začinjavci. U: Josip Bratulić, *Sjaj baštine*. Split: Književni krug Split, 57–69.
- Bronzini, Giovanni Battista. 1982. Usmena kultura kao narodna kultura: manje i više. *Narodna umjetnost*, 19, 1, 57–64.
- Bulić, Ivan. 1925. Pabirci po Marulićevoj oporuci. U: *Dvije raspravice prigodom otkrića Marulićeva spomenika dne 26. srpnja 1925*. Split, 3–15.
- Črnja, Zvane i Ive Mihovilović (ur.). 1969. *Korablja začinjavca u versih hrvacki složena mnozim cvitjem opkićena po zakonu dobrih poet*. Antologija čakavske poezije. Rijeka: Pododbor Matice hrvatske.
- Dante Alighieri. 1987. *Novi život / Vita nova*. Prepjev i pogovor Tonko Maroević i Mirko Tomasović. Zagreb: Zora.
- Derossi, Julije. 1976. Neke hrvatske apstraktne imenice u Marulićevu prijevodu djela »De imitatione Christi«. *Marulić, časopis za književnost i kulturu* 9, 3, 197–206.
- . 1978. Raščlamba Marulićeva teksta o začinjavcima. *Marulić, časopis za književnost i kulturu* 2, 153–159.
- [Dukat, Vladoje] Vl. D. 1901. Marko Marulić. *Narodne novine* 47, 63 (16. ožujka), 1–3.
- Dukić, Davor. 2006. Hrvatska ranonovovjekovna ljubavna lirika i folklorno pjesništvo. U: *Petrarca i petrarkizam u hrvatskoj književnosti*. Uredili Bratislav Lučin i Mirko Tomasović. Split: Književni krug, 175–217.
- Fališevac, Dunja. 2010. Sveta Katarina – prva učena žena u hrvatskoj književnoj kulturi. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu*, 60, 255–277.
- Fancev, Franjo. 1931. Dubrovačka pjesma 16 stoljeća u počakavljenom prijepisu. U: *Zbornik iz dubrovačke prošlosti Milanu Rešetaru o 70-oj godišnjici života*. Dubrovnik, 245–256.
- . 1938/1939. Dubrovnik u razvitku hrvatske književnosti. *Ljetopis Jugoslavenske akademije* 52, 104–139.
- . 1940. Građa za pjesnički leksikon hrvatskoga jezika. *Građa za povijest književnosti hrvatske* XV, 182–200.
- . 1940a. Dva sitna priloga. 2. *Res incantate* i Marulićevi »začinjavci«. *Nastavni vjesnik* 48, 1, 45–52.
- Fisković, Cvito. 1973. Splitska renesansna sredina. *Dani hvarskog kazališta* 3, 289–319.
- Florschütz, [Josip]. 1901. *Život i rad Marka Marulića s kratkim osvrtom na hrvatsku knjigu od zametaka njezinih do današnjega doba*. Spomen besjeda o četiristogodišnjoj proslavi hrvatske umjetne pjesme u ženskom liceju zagrebačkom. Zagreb.
- Frangeš, Ivo. 1977. Drevni glasi. Nacrt hrvatske književnosti do preporoda. *Forum* 16, 33, 319–373.
- . 1987. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb – Ljubljana: Nakladni zavod Matice hrvatske – Cankarjeva založba.

- Franičević, Marin. 1969. *Čakavski pjesnici renesanse*. Zagreb: Matica hrvatska.
- . 1974. Marko Marul Pečenić i njegovi »Versi harvacki«. U: Marko Marulić, *Judita*. Priredio Marin Franičević. Zagreb: Školska knjiga, 5–12.
- Hamm, Josip. 1962. Marulić i Judita. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu* 1–12, 148–166.
- Hercigonja, Eduard. 1975. *Srednjovjekovna književnost*. Povijest hrvatske književnosti 2. Zagreb: Liber – Mladost.
- Hraste, Mate. 1950. Crtice o Marulićevoj čakavštini. U: *Zbornik o Marku Maruliću*. Uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić. Zagreb: JAZU, 243–277.
- Jagić, Vatroslav. 1963. Dvanaesterac u starijim pjesmama slavenskih (srpskohrvatskih pjesnika) u Dalmaciji. U: Vatroslav Jagić, *Rasprave, članci, sjećanja*. Pet stoljeća hrvatske književnosti 43. Uredio Jakša Ravlić. Zagreb: Matica hrvatska – Zora, 255–301.
- Jagić, Vatroslav. 1869. Trubaduri i najstariji hrvatski lirici. *Rad JAZU* 9, 201–223.
- Jakobson, Roman i Pjotr Bogatirjov. 2010. Folklor kao naročit oblik stvaralaštva. U: *Folkloristička čitanka*. Priredile Marijana Hameršak i Suzana Marjanić. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, AGM, 32–44.
- Ježić, Slavko. 1944. *Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100–1941*. Zagreb: Naklada A. Velzek.
- Kapetanović, Amir; Malić, Dragica; Štrkalj Despot, Kristina (ur.). 2010. *Hrvatsko srednjovjekovno pjesništvo. Pjesme, plačevi i prikazanja na starohrvatskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Kapetanović, Amir. 2010. Dva sveščića stihova iz 16. stoljeća, navodno Mihovila Vrančića Šibenčanina. *Čakavska rič* 38, 1–2, 183–207.
- Kapetanović, Amir. 2010a. Odras najstarije hrvatske pjesmarice (1380.) u petrogradskom Berčićevu zborniku br. 5 (XV. st.). *Colloquia Maruliana* XIX, 19–29.
- . 2011. Versificirana biblijska pripovijest o Esteri (XVI. st.) u kontekstu hrvatske srednjovjekovne književne baštine i Marulićeva pjesničkoga kruga. *Colloquia Maruliana* XX, 5–30.
- Kasandrić, Petar. 1901. Marko Marulić. Život i djela. U: Marko Marulić. 1901. *Judita, epska pjesma u šest pjevanja*. Uredio i protumačio Marcel Kušar. Zagreb: Matica hrvatska, 11–71.
- Katalog prvog kola biblioteke Pet stoljeća hrvatske književnosti*. 1962. Zagreb: Matica hrvatska – Zora.
- Kolumbić, Nikica. 1994. *Po običaju začinjavac*, Split: Književni krug.
- Kombol, Mihovil. 1945. *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.
- . 1950. O Marku Maruliću. U: Marko Marulić, *Judita*. Tekst *Judite* i tumač Marcela Kušara revidirao Vjekoslav Štefanić. Zagreb: Zora, 9–22.
- . 1961. *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: Matica hrvatska.

- [Kranjčević, Silvije Strahimir] 1901. Hrvatska knjiga kroz ovo četiri stotine godina i otac joj Marko Marulić (1450–1524). *Nada* 7, 24, 370–374. [prilog je objavljen anonimno]
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1858. *Pjesnici hrvatski XVI. vieka*, sv. 1. Zagreb: Tiskom Nar. tiskarne dra. Ljudevita Gaja.
- . 1869. Marko Marulić i njegovo doba. U: Marulić, *Marko, pjesme*. Priredili Ivan Kukuljević Sakcinski i Vatroslav Jagić. Stari pisci hrvatski, knj. 1. Zagreb: JAZU, 1–77.
- Kulundžić, Zvonimir. 1966. Problem Marulićevih »začinjavaca«. *Riječka revija* XV, 8–9, 769–801.
- Lozovina, Vinko. 1925. Je li Marulić začetnik hrvatske umjetne književnosti? U *Dvije rasprave prigodom otkrića Marulićeva spomenika dne 26. srpnja 1925*. Split, 17–23.
- Ljubić, Šime. 1869. *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske*, sv. II. Zagreb.
- Malić, Dragica. 2009. Marulić i crkvenoslavenska tradicija. *Colloquia Maruliana* XVIII, 161–206.
- . 2011. Odjeci najstarije hrvatske pjesmarice u Marulićevim stihovima. *Colloquia Maruliana* XX, 75–105.
- Matić, Tomo. 1925. Hrvatski književnici mletačke Dalmacije i život njihova doba. *Rad JAZU* 231, 191–283.
- Mažuranić, Vladimir. 1922. *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, sv. X. Zagreb: JAZU.
- Medini, Milorad. 1902. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I. Zagreb: Matica hrvatska.
- Mihanović-Salopek, Hrvojka. 1992. *Hrvatska himnodija od srednjeg vijeka do preporoda*. Split: Književni krug.
- Milčetić, Ivan. 1903. O Marku Maruliću s karakteristikom hrvatskog pjesništva prije i poslije Marulića. *Ljetopis Društva hrvatskih književnika u Zagrebu za godine 1900–1903*. Zagreb, 33–45.
- Milošević, Miloš. 1992. Sedam nepoznatih pisama Marka Marulića. *Colloquia Maruliana* I, 5–31.
- Moguš, Milan. 2001. *Rječnik Marulićeve Judite*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Morović, Hrvoje. 1977. Iz lovranske zbirke pučko-leutaške lirike. *Čakavska rič* 7, 1, 115–151.
- Nazor, Anica. 1965. Dvanaesteračka legenda o svetom Jeronimu. *Slovo: časopis Staroslavenskog instituta u Zagrebu* 15–16, 214–224.
- Novak, Grga. 1950. Split u Marulićevo doba. U: *Zbornik o Marku Maruliću 1450–1950*. Uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić, Zagreb: JAZU, 31–123.
- Ostojić, Ivan. 1975. Stara bratovština Presveta tijela Kristova u Splitu. *Bogoslovna smotra* 45, 4, 479–488.

- Pavić, Armin. 1871. *Historija dubrovačke drame*. Zagreb: JAZU.
- Pavličić, Pavao. 1979. *Judita i Osman kao tipovi epa*. U: Pavao Pavličić, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*. Split: Čakavski sabor, 203–236.
- Pederin, Ivan. 1977. *Začinjavci, štioći i pregaoci*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske.
- Perillo, Francesco Saverio. 1978. *Hrvatska crkvena prikazanja*. Split: Mogućnosti.
- Primorac, Jakša. 2013. *Poj ljuveni – pučko pjevanje u renesansnoj Dalmaciji*. Split: Književni krug.
- Prohaska, Dragutin. 1919. *Pregled hrvatske i srpske književnosti*. Zagreb.
- Pšihistal, Ružica. 2002. Milčetićevo predavanje o Maruliću godine 1901. Prinos obljetnici / prinos marulologiji. U: *Zbornik o Ivanu Milčetiću*. Uredio Tihomil Maštrović. Zagreb: Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 155–175.
- Putanec, Valentin. 1996. Etimološki prinosi (13–15). Ponovno o riječi *začinjavac* i *začinka*. *Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 22, 1, 129–139.
- Rapacka, Joanna. 1998. *Zaljubljeni u vilu*. Split: Književni krug.
- Rožić, Vatroslav. 1901. *U slavu četiristagodišnjice »Judite« Marka Marulića (1501. – 1901.)*. Zemun.
- Sekelin Horvat, Anita i Muhvić-Dimanovski, Vesna. 2014. »Danas jesmo sutra nismo« – prilog problematiziranju hapaksa u hrvatskome jeziku. U: *Riječki filološki dani* 9. Uredila Diana Stolac. Rijeka: Filozofski fakultet, 511–520.
- Simeon, Rikard. 1969. *Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva*, sv. 1–2. Zagreb: Matica hrvatska.
- Skok, Petar. 1939. Sitni prilozii proučavanju pjesničkog jezika naše srednje književnosti. *Prilozi za književnost, istoriju i folklor* XVIII, sv. 1–2, 292–301.
- . 1950. O stilu Marulićeve *Judite*. U: *Zbornik o Marku Maruliću 1450–1950*. Uredili Josip Badalić i Nikola Majnarić. Zagreb: JAZU, 167–241.
- Slamnig, Ivan. 1970. Marko Marulić. U: Marko Marulić, *Judita, Suzana, pjesme*. Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 4. Priredio Ivan Slamnig. Zagreb: Matica hrvatska – Zora, 7–23.
- Šetka, Jeronim. 1976. *Hrvatska kršćanska terminologija*. Split: Slobodna Dalmacija.
- Šporer, David. 2017. Autor – između formula kolektivne anonimnosti i originalnosti singularnog identiteta. *Croatica* XLI, 61, 311–337.
- Šrepel, Milivoj. 1901. O Maruliću. *Rad JAZU* 146, 154–220.
- Štebih-Golub, Barbara. 2012. Okazionalizmi u hrvatskome publicističkom stilu. U: *Tvorba reči i njezini resursi u slovenskim jezicima*. Zbornik radova sa četrnaeste međunarodne naučne konferencije Komisije za tvorbu reči pri Međunarodnom komitetu slavista. Uredili Božo Čorić i Rajna Dragičević. Beograd: Filološki fakultet Univerziteta u Beogradu, 419–437.
- Štefanić, Vjekoslav. 1969. Hrvatska pismenost i književnost srednjeg vijeka. U: *Hrvatska književnost srednjega vijeka*, Pet stoljeća hrvatske književnosti 1, Zagreb: Zora, 3–68.

- Štrkalj Despot, Kristina. 2010. Jezične i književnopovijesne značajke starohrvatskih pjesama u *Picićevoj pjesmarici iz 1471. Colloquia Maruliana* XIX, 31–51.
- Šurmin, Đuro. 1898. *Povjest književnosti hrvatske ili srpske*. Zagreb: Tisak i naklada knjižare L. Hartmana.
- . 1901. Marulićev hrvatski književni rad. *Vijenac* XXXIII, 22, 851–855.
- Tafra, Branka. 2014. Derivatem i leksem. *Suvremena lingvistika* 40, 77, 77–90.
- Tomasović, Mirko. 1972. Marulićevi prijevodi Dantea i Petrarke. *Čakavska rič* 2, 1, 137–145.
- . 1988. Pjesničke i poetičke osobitosti Marulićeve »Judite«. U: Marko Marulić, *Judita*. Priredio Milan Moguš. Split: Književni krug Split, 9–46.
- . 1993. Marulić u »Danici ilirskoj«. *Colloquia Maruliana* II, 49–52.
- . 1995. Marulić u zadarskoj periodici. *Colloquia Maruliana* IV, 123–126.
- . 1999. *Marko Marulić Marul*. Zagreb – Split: Erasmus naklada / Književni krug – Marulianum.
- . 1999a. Dva lika Marulićeva dvanaesterca. *Colloquia Maruliana* VIII, 33–45.
- . 2002. *Marulološke rasprave*, Zagreb: Konzor.
- . 2003. Dujam Balistrilić, jedini Marulićev mecena. *Colloquia Maruliana* XII, 195–200.
- . 2003a. Prof. Ivan Slamnig i rani hrvatski petrarkizam. *Umjetnost riječi* XLVII, 1–2, 59–66.
- . 2006. *Tragom struke. Od Petrarke do Lamartinea; od Marulića do Hergešića*. Zagreb: Erasmus naklada.
- Vodnik, Branko. 1901. *Prvi hrvatski pjesnici*. Zbornik pouke i zabave. Uredio Vladimir Jelovšek. Prag.
- . 1903. Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. *Vijenac* XXXV, 18, 579–581, 19, 612–614, 20, 636–638.
- . 1913. *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga 1. Od humanizma do potkraj VIII. stoljeća*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Vončina, Josip. 1979. Marulićevi »začinjavci«. U: Josip Vončina, *Jezično-povijesne rasprave*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 77–105.
- Vončina, Josip. 1994. Na tragu pravome piscu. *Colloquia Maruliana* III, 139–149.

MARULIĆEVI ZAČINJAVCI PRIJE I POSLIJE MEDINIJA –
KRITIČKI OSVRT NA *HOMERSKO PITANJE* HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Začinjavci iz posvete *Judite*, čiji identitet do danas nije jednoznačno utvrđen, jedno su od najkompleksnijih i najnejasnijih maruloloških mjesta, koje se po važnosti za hrvatsku književnost, pitanjima koje postavlja, opsegu i oblicima rasprave, kao i nedostatnosti pouzdanih pisanih izvora može nazvati *homerskim pitanjem* hrvatske književnosti. Prvi cjelovitiji književnopovijesni pokušaj odgovora na pitanja tko su bili začinjavci, kojem vremenu pripadaju, jesu li pisali ili pjevali i pripadaju li pisanoj ili usmenoj kulturi te što čini začinjavački korpus dao je Medini (1902.). Medinijeve teze, premda u neraščlanjenu i nekonzistentnom obliku te bez znanstvenih predradnja, imale su produženo trajanje u nizu kasnijih rasprava i do danas nisu temeljitije osporene. Nalazimo se tako ponovno na početku, koji je u znaku Medinijeva pokušaja. Zanimljivo je stoga rekonstruirati i analitički promotriti znanstveni krug oko začinjavaca s posebnim osvrtom na Medinijev udio, koji će se u ovoj studiji kritički osvijetliti pogledom unatrag i pogledom unaprijed, prije i poslije Medinija, uz zaključno sumiranje rezultata s prijedlozima za nova istraživanja.

Ključne riječi: začinjavci, Marulić, *Judita*, Milorad Medini, pučko pjesništvo, pučki pjevači, tradicijski verbalni folklor

MARULIĆ'S ZAČINJAVCI BEFORE AND AFTER MEDINI – A CRITICAL
REVIEW OF THE *HOMERIC QUESTION* IN CROATIAN LITERATURE

Summary

The *začinjavci* [writers of early Croatian religious poetry] from the dedication of Marulić's *Judita* [*Judith*], whose identity has yet to be unanimously determined, are one of the most complex and most unclear subjects in the study of Marulić's works. Because of the subject's importance for Croatian literature, the questions it poses, the scope and types of discussion, as well as the inadequacy of reliable written sources, it can be called the *Homeric question* of Croatian literature. The first thorough literary-historical attempt to answer questions about who the *začinjavci* were, to which time period they belonged, whether they were writing or singing, whether they belong to the written or oral culture, and what comprises the corpus of the *začinjavci* was given by Medini (1902). Medini's theses, though in an unclear and inconsistent form, without evidential support and scientific research, had a far-reaching effect on a series of subsequent investigations, and have not yet been thoroughly disputed. We find ourselves once again at the beginning, which is marked by Medini's attempt. It is therefore interesting to reconstruct and analytically examine the scientific circle around the *začinjavci* with a special emphasis on Medini's share, which will be critically illuminated in this study by looking backward and forward, before and after Medini, with concluding summing up of the results along with suggestions for new research.

Keywords: *začinjavci*, Marulić, *Judita* [*Judith*], Milorad Medini, folk poetry, folk singers, traditional verbal folklore

Dubravka Brunčić

Nacija i pamćenje u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Milorada Medinija

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

I.

Književnopovijesna sinteza Milorada Medinija *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.), u kojoj obrađuje dio srednjovjekovne i renesansnu dubrovačko-dalmatinsku književnost, pripada tzv. tradicionalnom modelu hrvatske književne historiografije koju karakterizira filološko-pozitivistička metoda u pristupu književnoj produkciji,¹ uz »određeni mali pomak [...] prema prikazu duha vremena« (Šicel, 2003: 334). S obzirom na promatranje književnih djela u kontekstu ukupnih društveno-kulturnih i povijesno-političkih prilika, njegov se model književnopovijesnoga diskursa povezuje sa sintetičkim kulturološkim prikazima Jacoba Burckhardta i Francesca De Sanctisa (Kolumbić, 2001: 41) te se naglašava komparativna metoda i otkrivanje poveznica s talijanskom književnošću kao jedno od temeljnih obilježja (usp. Tomasović, 2005; 54–55), uz naglašene »pedagoške i rodoljubne intencije kadšto i tendenciozne naravi« (Isti: 55). Kao i prethodno objavljena *Povjest književnosti hrvatske i srpske* Đure Šurmina (1898.), Medinijeva je *Povjest* bliska (post)romantičarskom modelu zamišljanja i reprezentiranja književnopovijesnoga razvoja u kojem je naciji, shvaćenoj kao primordijalna danost, dodijeljena uloga idealnoga subjekta književnopovijesne pripovijesti (usp. Ivić, 2007).²

Pitanja književne historiografije i njezine uloge u oblikovanju nacionalnoga identiteta našla su se i u središtu interesa studija pamćenja (*memory studies*)³ usmjerenih na proučavanje poveznica između kulture i pamćenja,

¹ O različitim fazama razvoja hrvatske književne historiografije usp. D. Dukić (2009).

² O pripovjednom karakteru književne povijesti usp. D. Perkins (1992).

³ Pojmom studija pamćenja (*memory studies*) označava se interdisciplinarno područje koje okuplja proučavatelje iz raznorodnih područja društvenih, humanističkih, kao i prirodnih znanosti, od povijesti, povijesti umjetnosti, znanosti o književnosti, filozofije, sociologije, antropologije, politologije, medijskih studija do psihologije i neuroznanosti usmjerenih na istraživanje različitih aspekata pamćenja

društvene dimenzije pamćenja i utjecaja pamćenja na oblikovanje kolektivnih identiteta. Na taj je smjer suvremenih istraživanja utjecao koncept kolektivnoga pamćenja francuskoga sociologa Mauricea Halbwachsa i njegova središnja teza o društvenim okvirima pamćenja prema kojoj je individualno pamćenje ovisno o društvenom okruženju, ali se pamćenje oblikuje i prenosi »kroz interakciju, komunikaciju, medije i institucije« unutar različitih društvenih skupina (Erl, 2011: 15). Književna historiografija ima pri tomu poseban status kao znanstvena disciplina čiji je temeljni posao »institucionalizirano 'pamćenje književnosti'« (Ista: 77), uključujući i oblikovanje književnoga kanona, te stoga ima značajnu ulogu u konstruiranju kolektivnoga pamćenja, a time i nacionalnoga identiteta.

Stručne rasprave o naciji i nacionalnom identitetu ne mogu se podvesti pod jedan teorijsko-metodološki model, no u brojnim se raščlambama uvriježio stav kako ti koncepti predstavljaju moderne društvene pojave koje su se počele razvijati krajem XVIII. stoljeća zajedno s modernizacijskim procesima koji su obuhvatili društvene, ekonomske, obrazovne i kulturne aspekte ljudskoga života.⁴ Raščlamba pitanja nacije i pamćenja u Medinijevoj *Povjesti* predstavlja tako dvostruki teorijsko-metodološki izazov jer je predmet analize književna povijest nastala početkom XX. stoljeća i koncipirana je tako da upisuje modernu predodžbu nacije, shvaćenu kao homogeni entitet, u književno-kulturno razdoblje koje karakteriziraju predmoderni, komunalni, protonacionalni modeli patriotizma. Njihova je specifičnost, kao što napominje Z. Blažević, »da [s]lično suvremenim nacionalnim ideologemima, oni komunalni također diskurzivno konstituiraju kompleksnu legitimacijsko-identifikacijsku matricu [...], ali s time da diskurzivno i ideologijsko žarište uvijek ostaje komuna« (2008: 123). S obzirom na Medinijevo poimanje književnopovijesnoga procesa kao »organskoga« razvoja nacionalne kulture, u radu se analiziraju strategije »rada na nacionalnom pamćenju« (A. Assmann, 2002) shvaćene kao postupci kojima se u *Povjesti* različita predmoderna identitetska obilježja dubrovačko-dalmatinske književne kulture diskurzivno (re)kreiraju i integriraju, oblikujući tako specifičnu Medinijevu predodžbu hrvatskoga nacionalno-kulturnog identiteta.

kao društveno-kulturnoga fenomena. Proučavanje pamćenja ima dugu povijest, a osobito se intenziviralo od 1980-ih godina u okviru tzv. »novih studija kulturnoga pamćenja« (Erl, 2011: 13–37). Opširnije o studijima pamćenja usp. A. Erl (2011).

⁴ Među zagovornicima takve modernističke paradigme izdvajaju se T. Nairn, B. Anderson, E. Hobsbawm, E. Gellner, M. Hroch. Za sustavni pregled različitih teorijskih pristupa naciji usp. U. Özkirimli (2010).

II.

Imajući, dakle, u vidu ulogu književne historiografije u oblikovanju i održavanju nacionalnoga pamćenja, a time i oblikovanja nacionalnoga identiteta, kao i to da Medinijev književnopovijesni diskurs karakterizira (post)romantičarski herderizam i isticanje nacionalno-identifikacijske uloge jezika,⁵ može se reći da je njegova *Povjest* pisana i zamišljena kao kulturno i nacionalno-integracijski projekt. Te se tendencije manifestiraju u vidu različitih strategija sakralizacije kulturne prošlosti, koje proistječu iz poimanja nacije kao sekularne religije, kao što su »stvaranje formativne predstave o sebi«, »stvaranje normativne tradicije« (Assmann, 2002: 87–89) i »sakralizacija umjetnosti« u vidu rada na oblikovanju književnoga kanona (Ista: 64–66). A. Assmann naglašava kako su nacionalizacija, historizacija i estetizacija isprepleteni procesi (Ista: 64), a što je vidljivo i u Medinijevoj *Povjesti* jer, iako smatra kako starija hrvatska književnost nema osobitih književno-estetskih vrijednosti, relativizira sâm koncept čitateljskoga užitka (»Ništa nije tako relativno kao užitak, što ga poradja kakvo djelo lijepe knjige«, 1902: V) naglašavajući važnost književnih tekstova u razumijevanju književnih i kulturnopovijesnih procesa (»oni kao s p o m e n i c i i d o k a z i imaju još vrijednost i za razvoj književnoga nastojanja u užem smislu, a i za razvoj idejâ uopće«, Isti: V). S druge strane, unatoč takvim negativnim prosudbama i tvrdnji da »u XVI. stoljeću ni nema baš izrazitih pjesničkih osoba« (Isti: VI), Medinijeva je književnopovijesna sinteza zanimljiva i važna jer je izdvojio autore koji se u suvremenoj hrvatskoj književnoj historiografiji smatraju dijelom književnoga kanona: Hanibal Lucić, Petar Hektorović, Marko Marulić, Mavro Vetranović, Petar Zoranić, Marin Držić, Juraj Baraković, Ivan Gundulić i drugi pa mu se stoga može priznati određeni protokanonizacijski rad.

Kako bi se jasnije moglo prosuđivati o relevantnosti i doprinosima Medinijeve *Povjesti*, važno je također razmotriti društvene i kulturnopovijesne prilike u kojima je nastala. Naime, kraj XIX. i početak XX. stoljeća obilježeni su hrvatsko-srpskim prijemom o dubrovačkoj kulturnoj baštini, pri čemu su pripadnici dubrovačkoga »srbo-katoličkog« intelektualnog kruga nastojali dokazati srpski karakter dubrovačkoga nasljeđa oslanjajući se na nauk devetnaestostoljetnoga srpskoga jezikoslovca Vuka Karadžića koji je sve govornike štokavskoga narječja smatrao etničkim Srbima.⁶ Da je Medinijeva

⁵ O Herderovu poimanju jezika kao tvorbenoga čimbenika nacionalnoga identiteta i ujedno manifestacije narodnoga duha usp. U. Özkırımlı, 2010: 13–14.

⁶ M. Tomasović, primjerice, upozorava na rad dubrovačkoga katoličkog svećenika Ivana Stojanovića *Dubrovačka književnost* (Dubrovnik, 1900.) u kojem iznosi tezu da je »dubrovačka književnost prvorogjena kći srpska« (1900: 329; cit. prema Tomasović, 2005: 55). Opširnije o genezi prijepora o dubrovačkoj kulturnoj baštini usp. I. Banac (1992a: 24–28; 1992b), J. Rapacka (2002: 48).

namjera bila jasno istaknuti pripadnost dubrovačke književnosti hrvatskoj nacionalno-kulturnoj tradiciji vidljivo je već iz prvoga poglavlja podnaslovljenoga »Književne prilike u hrvatskim zemljama prama prilikama u srpskim u XI. i XII. vijeku« (1902: 3). Svoju argumentaciju o hrvatskoj specifičnosti i razlikovnosti u odnosu na druge južnoslavenske etničke, političke entitete i kulturne tradicije temelji, među ostalim, na isticanju geopolitičke, kulturne i religijske podvojenosti Slavena, naglašavajući hrvatsku pripadnost zapadnoeuropskom, papinskom, katoličkom prostoru »Slaviae romanae« u odnosu na srpsku i bugarsku pripadnost istočnoeuropskom, pravoslavnom prostoru »Slaviae orthodoxae«.⁷ Reagirajući na kritike njegove *Povjesti*, uključujući i osporavanja pripadnosti dubrovačke književnosti hrvatskoj kulturnoj baštini koja su iznijeli Radivoje Vrhovac i Tihomir Ostojić (u *Letopisu Matice srpske*, 1903.),⁸ Medini je u članku »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, objavljenom u *Glasniku Matice dalmatinske* 1904., eksplicitno naglasio: »Po momu je mišljenju hrvatsko ime za dubrovačku književnost opravdanije nego srpsko, prvo svega, što mu u samoj književnosti nalazimo traga, a drugo što dubrovačku književnost ne možemo rastaviti od dalmatinske, a ova je hrvatska« (1904: 273).

Za legitimiranje vlastitoga nacionalno-kulturnoga identiteta i specifičnosti važno je bilo (re)kreirati pripovijest o nacionalnom iskonu kao dijelu »mitsko-simboličkoga kompleksa« (*mythomoteur*) sastavljenoga od »mitova, sjećanja i simbola« koji u složenom nacionalnotvorbenom procesu ima ulogu »konstitutivnoga političkog mita« (Smith, 1999: 57–58). Medinijeva *Povjest* započinje tako pripoviješću o dolasku Hrvata na Jadran koja je imala višestruku ulogu legitimacije nacionalnoga teritorija, pripadnosti zapadnoeuropskom, mediteranskom kulturnom krugu i, u skladu s primordijalnim i romantičarskim organskim konceptom nacije, naglašavanja predodžbe »krvnoga«, obiteljskog srodstva (»naši djedovi«) kao temelja zajedništva.⁹ Uz mit o početku evocira se i predodžba hrvatske državnosti, ali su narodni vladari Tomislav, Petar Krešimir IV. i Zvonimir ambivalentno prikazani kao simboli hrvatske idejne podvojenosti »između osjećaja pripadnosti Zapadu i odbojnosti prema Zapadu i želje za sudjelovanjem u slavenskom zajedništvu« (Rapacka, 2002: 207) koju su simbolično predstavljali glagoljica i slavensko bogoslužje.¹⁰ S obzirom na to, Medini navodi: »Preveć su se dali zavadjati

⁷ O podijeljenosti Slavena između dviju civilizacijskih, kulturnih i religijskih tradicija usp. S. P. Novak (2009: 11).

⁸ Opširnije o tim kritikama usp. J. Gracin (1987/88).

⁹ Za raščlambu Medinijeva oblikovanja mita o iskonu usp. Ivić (2007).

¹⁰ Medinijev se prikaz razlikuje od devetnaestostoljetne historiografije koja je u kolektivnom pamćenju popularizirala predodžbe Tomislava i Petra Krešimira IV. kao ujedinitelja, simbola nacionalne snage i neovisnosti (usp. Rapacka, 2002: 206–208).

od sjaja papstva i svih onih kulturnih struja, što su se od vjkada iz zapada uvadjale sa kršćanstvom«, a iako je Zapad pomogao u obrani od Osmanlija, on je i »nametnuo narodnomu duhu tuđjinsku koprenu, kroz koju je toliko vremena gledao narod na štetu svoju i narodne svijesti« (1902: 3).

Taj ambivalentni stav prema Zapadu jedno je od obilježja Medinijeva književnopovijesnog diskursa, vidljivoga u prosuđivanju uloge talijanskoga humanizma i renesanse kao pokretača hrvatskoga književno-kulturnog razvoja, ali i nametanja nepoželjnih tuđinskih utjecaja, te u raščlambama hrvatskoga latiniteta i polilingvizma kao temeljnih obilježja dubrovačko-dalmatinske, odnosno cjelokupne hrvatske književne kulture XVI. stoljeća.

Cilj je Medinijevih interpretacija bio pokazati kako je hrvatska, dubrovačko-dalmatinska književnost humanizma i renesanse drukčija i posebna u odnosu na druge zapadnoeuropske (talijanske) i slavenske književnosti toga razdoblja. Kao jedan od argumenata izdvaja specifično romansko-slavensko kulturno nasljeđe Dalmacije i Dubrovnika¹¹ koje u njegovoj raščlambi funkcionira kao oblik pozitivne autoegzotističke¹² predodžbe: »Dalmacija je bila kao neka pogranična zemlja medju istokom i zapadom, tu su se Romani miješali po gradovima sa Slovjenima, i toj mješavini zahvaljujemo onaj specijalni tipus, što ga Dalmatinci imadu, te koji ćeš medju ostalim Slovjenima zaludu tražiti« (1902: 51). Upravo tu simbiozu kulturnih utjecaja Medini vidi kao bitnu sastavnicu dubrovačko-dalmatinskoga i hrvatskoga kulturnog identiteta koja je pridonijela i razvoju književnosti te stoga ističe kako je »[t]aj paralelizam izmedju hrvatskoga i romanskoga govora [...] blagotvorno [...] djelovao na razvitak kulture te po tom i literature dubrovačko-dalmatinske« (Isti: 51).¹³

Bitnom odrednicom smatra i ćirilometodsku, slavensku i glagoljašku tradiciju. S obzirom na to djelo *Povijest salonitanskih i splitskih nadbiskupa (Historia Salonitana)* Tome Arhiđakona, odupiranje slavenskomu bogoslužju i afinitet za romansku, latinsku i talijansku kulturnu baštinu ocjenjuje, na tragu Franje Račkoga, kao manifestacije protuhrvatskih težnji (1902: 91).¹⁴

¹¹ O romansko-slavenskoj simbiozi kao dijelu dalmatinskoga i dubrovačkog identiteta usp. Z. Janeković Römer (2011).

¹² Joep Th. Leerssen pojmom »autoegzotizam« označava oblik kulturnoga samovrednovanja kojim se nastoji naglasiti vlastitu neobičnost, drugost i specifičnost (usp. 1990).

¹³ Medini navodi da se u Dubrovniku u XIV. stoljeću »uz hrvatski uvijek provlačio onaj romanski govor, koji se razvio iz latinskoga pod utjecajem domaćeg ilirskog govora« (1902: 51) pa vjerojatno misli na raguzejski, odnosno dubrovačkoromanski govor. Opširnije o tome usp. Muljačić (1962) i Z. Janeković Römer (2011).

¹⁴ Opširnije o Tomi Arhiđakonu i historiografskim raščlambama njegova djela usp. M. Matijević Sokol (1995).

Medini se ne bavi detaljnim proučavanjem glagoljaške tradicije, nego, nadostavljajući se na ideje devetnaestostoljetne historiografije koja je smatrala glagoljicu i slavensko bogoslužje važnim sastavnicama hrvatskoga nacionalno-kulturnog identiteta koje simboliziraju »pripadnost Hrvata slavenskom svijetu, a ujedno i njihovo zasebno mjesto u njemu: mjesto mosta između Rima i Bizanta« (Rapacka, 2002: 35), on kritizira zanemarivanje glagoljaštva u Splitskoj nadbiskupiji tijekom XVI. stoljeća. Borba za slavensko bogoslužje oblikuje se u pripovijest o borbi za narodni jezik, a njegovo zanemarivanje u tragičnu epizodu u hrvatskoj nacionalnoj (pri)povijesti. U tim je naporima uloga nacionalnoga heroja dodijeljena Marku Maruliću koji je, odupirući se utjecajima državne vlasti i crkve koja »bijaše neprijateljica hrvatskomu jeziku [...] sve te neprijatelje svladao, te postavio temeljni kamen hrvatskoj književnosti u gornjoj Dalmaciji« (1902: 91).¹⁵

Medini naglašava i polilingvizam književne kulture XVI. stoljeća budući da uz djela pisana književnim jezicima štokavske i čakavske stilizacije dubrovačko-dalmatinski književnici objavljuju tekstove na latinskom i talijanskom jeziku. Pišući svoju *Povjest* u oslonu na (post)romantičarske herderovske ideje o narodnom jeziku kao nositelju narodnoga duha, Medini je iskazivao ambivalentan stav spram latinske i talijanske sastavnice koje je doživljavao kao »strano tijelo«, ali i kao neodvojivi dio hrvatske književne tradicije. To je vidljivo i u njegovim proturječnim argumentacijama pa tako u uvodu piše da »latinska književnost ne spada, istina, u crtice iz hrvatske književnosti, ali [...] je i ona naša, pa i bila pisana tudjim jezikom« (Isti: VII), a na drugom mjestu ističe da su »pjesme, bile pisane u kojem god hoćeš jeziku, ipak dio dubrovačke književnosti, jer su naše po duhu, koji iz njih izbija« (Isti: 109).

Medini je svjestan uloge višejezičnosti u društveno-kulturnoj legitimaciji, naglašavanju pripadnosti zapadnoeuropskom, kršćansko-katoličkom kulturnom krugu, kao i relevantnosti književnosti na latinskom i talijanskom jeziku za razumijevanje recepcije europskih kulturnih utjecaja.¹⁶ Kako bi pomirio svoju težnju za ocrtavanjem hrvatskoga nacionalno-kulturnoga razvoja, ali i uvažio višejezičnost kao neospornu odrednicu dubrovačko-dalmatinske književne kulture, Medini traga za znakovima zavičajne, domoljubne privrženosti u djelima latinista. Tako su mu, primjerice, najljepše pjesme Ilije Crijevića upravo one koje su »protkane čistim domoljubnim čuvstvom« (Isti:

¹⁵ Prema A. Assmann, jedan od vidova sakralizacije umjetnosti predstavlja oblikovanje kulta ličnosti (2002: 66).

¹⁶ O višejezičnosti u hrvatskoj književnoj kulturi usp. R. Bogišić (1997). Opširnije o hrvatskom humanizmu i latinitetu usp. D. Novaković (1994), zbornik radova *Dani Hvarskog kazališta, sv. 17: Hrvatski humanizam: Dubrovnik i dalmatinske komune* (1991).

72), dok je Juraj Šižgorić u djelu *O smještaju Ilirije i o gradu Šibeniku (De situ Illyriae et civitate Sibenici)* »uza sav zanos za starinom imao smisla za narodni život, te s ljubavlju gledao na narodno blago i običaje« (Isti: 74). Njihov rad vidi kao primjer književno-kulturnih poveznica između Dubrovnika i gornje Dalmacije, a humanistički kulturni program smatra sponom s djelom Marka Marulića. Štoviše, ističe da njihova djelatnost predstavlja »stepenice po kojima se hrvatska Dalmacija uspjela do svoje književnosti« (Isti: 76), ali Marulića ipak posebno izdvaja kao »patrijarha hrvatske književnosti« (Isti: 73) koji je svoj status zaslužio jer »se je i poslužio svojim jezikom te tako djelom pokazao, da nije dosta slaviti narodnost svoju, već je treba i gojiti« (Isti: 76).

Cjelokupnu renesansnu dubrovačko-dalmatinsku književnost Medini tumači kao proizvod utjecaja talijanskoga humanizma i renesanse, ustvrdivši čak da je dubrovačka književnost »u cjelini kopija talijanske« (Isti: 161). Nastojeći pak argumentirati specifičnosti domaće književne tradicije, kao važnu pretpostavku književno-kulturnoga razvoja navodi psihosocijalne značajke Dalmatinaca i Dubrovčana koje su, u njegovoj vizuri, pridonijele razvoju književnosti na narodnom jeziku, kao i razvoju pojedinih književnih vrsta i žanrova. U nizu takvih »formativnih predstava« ili, rečeno imagološkim rječnikom,¹⁷ predodžbi o dalmatinskim i dubrovačkim karakteristikama izdvajaju se osjećaj zajedništva, kolektivne pripadnosti, ljubavi prema zavičaju i narodnom jeziku. Razvoj duhovne lirike u Dubrovniku tumači kao dubrovački konzervativizam, strategiju pamćenja prethodne književne tradicije (»spomena na početke književnosti«, 1902: 161), ali i manifestacije dubrovačkoga karaktera jer je »ta poezija i odgovarala sanjarskomu i refleksivnomu njihovu duhu« (Isti: 162). Sličnim argumentima tumači i utjecaj Dantea na dubrovačke i dalmatinske autore jer im je narav »bila sklona razmišljanju« iz kojega se »poradjala tiha želja za samoćom« (Isti: 203). Medini također preuzima od Armina Pavića tezu o dubrovačkom afinitetu za šaljive sadržaje kao preduvjetu razvoja komedije u dubrovačkoj književnosti XVI. stoljeća. Pavić govori o »darovitost[i] Dubrovčana za šalu« (1871: 100), što izvodi iz dubrovačkoga republikanskog osjećaja »slobode i bogatstva« (Isti: 100), a Medini ističe kako je »šala i satira osobito ugadjala duhu dubrovačkomu« (1902: 355).

Posebno mjesto u Medinijevoj argumentaciji značenja dubrovačke književne kulture XVI. stoljeća ima njegov koncept »dubrovačanzima« shvaćen

¹⁷ O imagologiji kao književnoznanstvenom smjeru kojim se istražuje oblikovanje predodžbi o kolektivnim, posebice nacionalnim identitetima usp. zbornik radova *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju* i uvodni tekst D. Dukića (2009: 5–22).

kao izraz narodnoga duha, kulture, ideje slobode, »bedem proti mletačkim težnjama« zahvaljujući kojima se »nije bilo bojati da će mlada biljka književnosti naše zakržljati pod zadahom tuđe kulture« (Medini, 1902: 100). Jednu od sastavnica »dubrovčanizma« i strategija legitimiranja dubrovačke ranonovovjekovne književnosti kao dijela hrvatske književne tradicije čini istovremeno relativiziranje i (re)kreiranje tzv. »mita o Dubrovniku«,¹⁸ odnosno različitih diskursa o njegovu kulturnom identitetu koje Medini ugrađuje u svoje književnohistoriografske raščlambe.

Pišući o razvoju dubrovačke književnosti na hrvatskom jeziku Medini svoju argumentaciju gradi prepletanjem toposa glorificiranja vrlina aristokratske vladavine i »diplomatske umješnosti patricijata« (Kunčević, 2015: 138) čija su vještina balansiranja između različitih političkih i kulturnih utjecaja, kao i svijest o jeziku kao važnom kulturnoidentifikacijskom čimbeniku, pridonijeli razvoju dubrovačke književnosti. Preispisuje također i diskurs o Dubrovniku kao civilizacijsko-kulturnoj granici te glorificira napore vlastele u obrani dubrovačke slobode i »narodnoga duha« od »tudjinštine«. Naime, hrvatski je jezik »bolje nego išta drugo označivao medje dubrovačkoj samoupravi i mletačkoj Dalmaciji« (Medini, 1902: 53). Nadostavljajući se na devetnaestostoljetnu raguzofiliju i veličanje dubrovačke ranonovovjekovne književnosti kao važnoga mjesta pamćenja¹⁹ u nacionalnoj kulturi,²⁰ Dubrovnik prikazuje kao »hrvatsku Atenu«, kulturno središte zamišljene nacionalne zajednice: »Trebalo je dakle Dubrovnik učiniti utočištem potištenih narodnih ideala, trebalo je od njega načiniti hrvatsku Atinu, da se uzmogne odrvati moćnijemu i prosvjetljenijemu dušmaninu« (Isti: 52). Zanimljivo je pri tomu uočiti da Medini posebno naglašava ulogu dubrovačke književnosti XVI. i XVII. stoljeća, a izrijeком spominje i Gundulićevu *Dubravku*, čije fabule oblikuju politički mit o Dubrovniku kao modelu dobre vladavine i eksplicitno podupiru ideologiju dubrovačke aristokracije,²¹ ali ipak relativizira

¹⁸ Pojmom »mit o Dubrovniku« Lovro Kunčević označava niz dubrovačkih renesansnih samoprezentacija, diskursa o urbanom identitetu nastalih od sredine XIV. do ranoga XVII. stoljeća kao razdoblja dubrovačkoga političkoga, ekonomskog i kulturnog razvoja. Pri tomu izdvaja tri dominantna tipa diskursa, »diskurs o porijeklu, o državnosti i o granici« (2015: 10) koji su kao temeljne političko-ideološke sadržaje promovirali pripovijesti o kršćanskim korijenima, političkoj neovisnosti i slobodi te iskustvu granice između civilizacija, religija i carstava. Brojni su se aspekti političkoga mita o Gradu modificirali i reinterpretirali u kasnijim raščlambama dubrovačke i općenito hrvatske kulturne prošlosti (usp. Banac, 1992: 9–39; Kunčević, 2015: 207–218), pa tako i u Medinijevim književnopovijesnim analizama.

¹⁹ P. Nora pojmom »mjesta pamćenja« označava različite vidove društvenoga oblikovanja prošlosti. »Muzeji, arhivi, groblja i zbirke, blagdani, obljetnice, ugovori, zapisnici, spomenici, svetišta, udruženja, sve su to svjedoci jednog drugog vremena, iluzije vječnog trajanja« (2006: 28).

²⁰ O devetnaestostoljetnoj raguzofiliji i kanonizaciji dubrovačke ranonovovjekovne književnosti usp. I. Banac (1992a), M. Protrka (2008).

²¹ O oblikovanju »mita o Dubrovniku« u književnosti dubrovačkoga ranonovovjekovlja usp. Zdenka Janeković-Römer (1999), N. Badurina (2000), D. Fališevac (2007).

mit o slobodi ističući ovisnost o volji moćnih političkih zaštitnika. Uočava i ambivalentni diskurs podijeljene lojalnosti i književno-politički pragmatizam u *Pjesmi slavi carevoj* Mavra Vetranovića u kojoj je dubrovački komunalni patriotizam pretpostavljen interesima kršćanskoga Zapada zagovaranjem suradnje s Turcima kao preduvjetom opstanka grada (Isti: 170–171).

III.

Kao što je već napomenuto, jedan od vidova »rada na nacionalnom pamćenju« u Medinijevu se književnopovijesnom diskursu manifestira naglašavanjem kontinuiteta, trajnosti i važnosti književno-kulturne tradicije. S obzirom na to, Medini tumači odabir i ustroj književne građe: »Ovakova dioba na stoljeća ugadja donekle razvitku književnosti, jer je XVI. vijek priprava za veći književni rad, a u XVII. vijeku postigla je književnost svoj vrhunac, da se kroz XVIII. ugasi ujedno sa slobodom, koju Dubrovnik izgubi« (1902: VI). Dakle, na ljestvici književno-kulturnih vrijednosti hrvatska renesansna dubrovačko-dalmatinska književnost ima skromniji status, predstavlja najavu i pripremu za razvoj dubrovačke barokne književnosti kao normativne književne tradicije u kojoj kao središnju figuru sjećanja²² Medini izdvaja Ivana Gundulića, čime se ujedno nadostavlja na devetnaestostoljetne strategije oblikovanja hrvatskoga književnog kanona.²³ Gundulićeva se vrijednost potvrđuje epitetima »bogodani pjesnik«, »prvak pjesnik« i isticanjem statusa »genija« koji je pisanjem na narodnom jeziku, veličanjem dubrovačke slobode i umjetničkom nadarenošću odgovarao Medinijevu (post)romantičarskom viđenju koncepta autorstva, dok se relevantnost i reprezentativnost odabranih renesansnih književnika, među ostalim, ovjerava s obzirom na tematsko-motivske, stilske i svjetonazorske poveznice s Gundulićem. Primjerice, rad D. Zlatarića i D. Ranjine »moramo ipak smatrati temeljnim kamenom onomu, što je kasnije Gundulić dogradio« (Isti: 111), a »[t]ko hoće da dobro shvati Gundulića i cijeli slovinski pokret u dubrovačkoj književnosti XVII. vijeka, treba da se osvrne i na preteče toga pokreta: Zoranića i Barakovića u XVI. vijeku. [...] Baraković nije samo po svojoj 'slovinštini' drug Gundulićev, već i po vrsti i načinu pjevanja« (Isti: 252). U skladu s tim, izdvaja niz primjera iz djela dubrovačkih i dalmatinskih književnika u kojima se javljaju oznake »hrvatski« i »slovinski« kao oznake

²² Oslanjajući se na teorije pamćenja M. Halbwachsa i P. Nore, njemački teoretičar kulture Jan Assmann razvija pojam »figure sjećanja« koji određuje kao »kulturno oblikovane, društveno obvezujuće slike sjećanja, a koje su vremenski i prostorno konkretizirane« (Assmann, 2005: 44).

²³ O oblikovanju hrvatskoga književnog kanona u XIX. stoljeću usp. Protrka (2008).

za vlastiti jezik, a koje Medini tumači i kao izraze zavičajne, domoljubne privrženosti.²⁴

Međutim, (re)kreirajući ideju o Dubrovniku kao hrvatskoj Ateni, inače omiljenu predodžbu u hrvatskoj književnoj kulturi XIX. stoljeća (usp. Protrka, 2008: 107–108), a koju Medini povezuje s renesansnim Dubrovnikom, on ipak implicitno (re)valorizira i kanonizira i renesansnu književnost kao dio hrvatske književne tradicije. U tako oblikovanoj nacionalno-književnoj (pri)povijesti dubrovačko-dalmatinska renesansna i barokna književnost zadržavaju i status »stabilizatora (nacionalnoga, op. a.) pamćenja« jer se čitanjem i (re)valoriziranjem »književnih ‘spomenika’ iz prošlosti [...] jača zajedništvo u sadašnjosti« (Rigney, 2010: 351).

Klasifikacija književne produkcije također je poslužila kako bi se naglasila specifičnost renesansnoga razdoblja i doprinos nacionalnoj književnosti. Medini je tako književnu produkciju podijelio prema rodovskom i vrstovnom kriteriju, donoseći pregled ljubavne, pokladne i duhovne lirike, epskih vrsta koje u njegovoj tipologiji obuhvaćaju idilski epos, religiozno-idilsku poeziju, junačke pjesme s temom turskih bojeva te dramski rad, obuhvaćajući komediju, pastoralu, crkvena prikazanja itd. Takvu mu je podjelu prigovorio Branko Vodnik koji je smatrao da se time izgubio uvid u »rad pojedinog pjesnika« koji je »u sve forme svoje tvorbe udahnuo jednu dušu i nju treba kritičar da prikaže« (1903: 613). Međutim, takva se podjela može protumačiti kao Medinijevo slijeđenje humanističkih i renesansnih poetičkih načela koja su se manifestirala obnavljanjem antičke »svijest[i] o trojnoj diobi književnosti i književnim rodovima« (Fališevac, 1997: 79), a pregledom vrstovnoga sastava, razvijenoga pod utjecajem onodobne talijanske književnosti, pokazao je da se hrvatska književnost tijekom XV. i XVI. stoljeća priključila aktualnim zapadnoeuropskim književnim strujanjima. S obzirom na to i naglašava kako su naši književnici u Dalmaciji i Dubrovniku »zadojeni [...] duhom talijanskog preporoda, komu je, regbi, providnost dosudila, da zadahne u naš narod nov život baš onda, kad ga je nevolja najjače bila« (Medini, 1902: 68).

Uz temeljnu podjelu prema rodovima i vrstama, Medini u poglavlju naslovljenom »Marulić i hrvatski pjesnici Gornje Dalmacije« razvrstava književnost i prema geografskom kriteriju, uočavajući djelatnost pojedinih književnih centara – Splita, Hvara, Zadra, Šibenika – te propituje njihove međusobne relacije, kao i moguće poveznice s dubrovačkim književnim krugom. Naglašava žanrovske, tematsko-motivske i svjetonazorske različitosti u književnoj produkciji autora hvarskoga, splitskog i dubrovačkog književnog

²⁴ O fenomenu baroknoga slavizma usp. R. Bogišić (1997), o Zoranićevu i Barakovićevu protonacionalnom identitetu usp. T. Maštrović (2009), D. Mrdeža Antonina (2017).

kruga. Primjerice, »[s]pljetska lirika stoji još uvijek na stajalištu pobožnih pisaca prikazanâ, [...] a hvarska je svjetovna, pa sjeća više dubrovačkih trubadura, nego mrkog Marulića« (Isti: 95), ali zaključuje i kako u djelima hvarskih i dubrovačkih književnika »nema traga nikakvoj književnoj zajednici« (Isti: 96). U Zadru su, pak, bili upoznati s kulturnim radom u drugim dalmatinskim gradovima, ali zbog teritorijalne udaljenosti i slabijih kontakata ipak »do pravoga književnog pokreta nije došlo« (Isti: 99).

Međutim, iako uočava niz različitosti u dubrovačko-dalmatinskoj književnosti, važno mu je naglasiti i pripadnost autora istoj nacionalno-kulturnoj tradiciji. Argumentira to tezom o zajedničkom ishodištu i recepcijom istih literarnih utjecaja (»Mislim, da je priličnije istini, uzmemo li, da je i hvarskoj i dubrovačkoj lirici jednak početak. Bit će, da je u gornjoj Dalmaciji isto kao u Dubrovniku odjekivala već XV. vijeka trubadurska poezija,²⁵ pa kako je na jugu postigla vrhunac Menčetićem i Držićem, tako i na sjeveru odvoji Lucić medju ostalim pjesnicima, kojih se imena pored njega više ni ne spominju«, Isti: 96). Raščlanjujući pjesničke poslanice P. Hektorovića, H. Lucića, M. Vetranovića, N. Nalješkovića Medini rekonstruira i književne kontakte da bi ustvrdio »kako je bila u prijateljâ razvijena narodna svijest, te kako su se i na sjeveru i na jugu smatrali dijelom istoga naroda« (Isti: 98).

Kao važan kriterij prosudbe književne produkcije Medini kontinuirano naglašava domoljublje, skrb za narodni jezik i kulturu pa stoga kritizira »[n]emarnost Spljećana za hrvatsku knjigu« koja je, uz »neprestano širenje tudjinštine« razlog »što nam nestade njihovih pjesama«, a veliča Hvar na kojem se »življe sačuvala narodna svijest, nego igdje po Dalmaciji, izuzmeš li Dubrovnik« (Isti: 92). Procjenjujući Zoranićeve *Planine*, spočitava mu neoriginalnost i pretjerano oslanjanje na strane književne uzore, a kao temeljnu vrijednost uočava »domoljubn[u] tendencij[u], koja se kroz cijelu pjesmu očituje, baš je glavni ures pjesnikov, a još mu je veća dika, što je kao prvi u gornjoj Dalmaciji pjevao 1536., u doba, kad pojam o narodnosti nije bio razvijen« (Isti: 239).

U ovom je kontekstu osobito zanimljiv pristup Marku Maruliću. Naime, Medinijeva je *Povjest* objavljena godinu dana nakon velike proslave 400-te obljetnice nastanka Marulićeve *Judite* i slavljenja »oca hrvatske književnosti«, kako ga je nazvao već I. Kukuljević Sakcinski u studiji »Marko Marulić« (1869.),²⁶ što je nesumnjivo potaknulo Medinija na raščlambu Marulićeva književnoga značaja. Iako mu priznaje taj »časni pridjev«, Marulić svoj sta-

²⁵ Kao i kod Vatroslava Jagića, na kojega se oslanja, pojam »trubadurski« funkcionira kao »široka metonimička oznaka za udvaračku liriku uopće« (Kravar, 1993: 95).

²⁶ Opširnije o proslavi obljetnice Marulićeve *Judite* i književnopovijesnim prosudbama Marulićeva književnog rada usp. R. Pšihistal (2001), M. Protrka Štimec (2016).

tus u *Povjesti* ne zadobiva s obzirom na estetske dosege, jer oni su prema Mediniju skromni i »njegov književni rad nema naime sada za nas baš kakve literarne vrijednosti« (1902: 80), nego jer je pisao na hrvatskom jeziku. Prepoznaje tako i književni talent, uočava kršćanski svjetonazor i domoljublje kao temeljne odrednice Marulićevih djela, ali ocjenjuje da je slavljenički ep *Judita* uglavnom »slobodni i razvučeni prijevod iz [B]iblije [...], tako da se u njem izgubiše ljepote originala« (Isti: 83). Presudnom Marulićevom ulogom smatra legitimiranje nacionalne književnosti i jezika kojemu »moćnom riječi osvoji mjesto u kolu evropskih jezika« (Isti: 76).

Medini je dubrovačko-dalmatinsku renesansnu književnost prosuđivao kombinacijom mjerila (post)romantičarske i realističke estetike. Odatle njegove, često neutemeljene, zamjerke autorima zbog neoriginalnosti i nemaštovitoga oslanjanja na književne uzore. To je, primjerice, vidljivo u kritici jednoobraznosti motivskih i retoričko-stilskih konvencija petrarkističkoga diskursa. S druge strane, hvali *Ribanje i ribarsko prigovaranje* Petra Hektorovića kao jedno »od najljepših djela dubrovačko-dalmatinske književnosti« zbog vjernoga prikaza ribanja (Isti: 221).

Ipak, Medini je nastojao uspostaviti i određenu ljestvicu književnih vrijednosti pa uz Petra Hektorovića izdvaja pjesništvo Hanibala Lucića te apostrofira Marina Držića i Mavra Vetranovića kao autore iz kojih »prosijeva takova originalnost, da čovjek *a priori* može zaključivati, da se tu očituje dubrovčanizam u svoj svojoj snazi« (Isti: 260). Imajući u vidu da je Medini kritizirao dubrovačku renesansnu književnost kao kopiju talijanske književnosti, znakovito je da Vetranovića i Držića izdiže na vrh svoje književne ljestvice jer se kod njih »ukazuje duh dubrovački u svoj svojoj svježini« (Isti: 260), čime ispunjavaju dva temeljna kriterija koja je Medini postavio: originalnost i književno stvaranje kao odraz narodnoga duha, ostvarenoga u vidu renesansnoga dubrovčanizma.

IV.

Ocjenjujući Medinijev književnopovijesni rad i pristup renesansnoj dubrovačko-dalmatinskoj književnosti, može se zaključiti da se strategije »rada na nacionalnom pamćenju« manifestiraju kroz predstavljanje i (re)valoriziranje dubrovačko-dalmatinske renesanse kao »normativne tradicije«. Nastojao je ocrtati kulturnopovijesni kontekst njezinoga razvoja, izdvojiti kulturne vrijednosti i specifičnosti »starih književnih spomenika« te istaknuti njihovu važnost kao neodvojivi, »organički« dio nacionalno-kulturne baštine. Kada je pisao *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Mediniju su nedostajale relevantne znanstvene prosudbe hrvatske ranonovovjekovne

književnosti, a njegovim je raščlambama manjkalo i sustavne teorijsko-metodološke koncepcije. S obzirom na to, brojne su njegove književnopovijesne i književnoestetske prosudbe neutemeljene i nedostatan argumentirane, ali je ipak uspio izdvojiti relevantne autorske osobnosti i književne opuse, donio informativni pregled vrstovne slike renesansnoga razdoblja, stvorivši tako temelje za kasnija književnopovijesna istraživanja.

Literatura

Predmetna literatura

- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., XVI. stoljeće, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, 1904.

Stručna literatura

- Aleida Assmann, *Rad na nacionalnom pamćenju*, Čigoja štampa, Beograd, 2002.
- Jan Assmann, »Kultura sjećanja«, *Kultura pamćenja i historija*, ur. M. Brkljačić, S. Prlenda, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 45–78.
- Natka Badurina, »Kritika mita Venecije i Zlatnog doba u 'Dubravci' Ivana Gundulića«, *Hrvatsko-talijanski književni odnosi*, knj. VII, ur. M. Zorić, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, 2000., str. 37–60.
- Ivo Banac, »Ministracija i desekracija: Mjesto Dubrovnika u modernim hrvatskim nacionalnim ideologijama i političkoj kulturi«, *Dubrovački eseji*, Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1992a, str. 9–39.
- Ivo Banac, »Vjersko 'pravilo' i dubrovačka iznimka: Geneza dubrovačkog kruga 'Srba katolika'«, *Dubrovački eseji*, Matica hrvatska Dubrovnik, Dubrovnik, 1992b, str. 41–84.
- Zrinka Blažević, *Ilirizam prije ilirizma*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2008.
- Rafo Bogišić, »Hrvatski barokni slavizam«, *Zrcalo duhovno*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 139–164.
- Rafo Bogišić, »Polilingvizam u hrvatskoj književnosti«, *Zrcalo duhovno*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1997., str. 167–180.
- Dani Hvarskog kazališta, sv. 17: Hrvatski humanizam: Dubrovnik i dalmatinske komune*, ur. N. Batušić, R. Bogišić, Književni krug, Split, 1991.
- Davor Dukić, »Kultura – zapostavljen pojam u počecima moderne hrvatske znanosti o književnosti«, *Umjetnost riječi*, LIII, br. 3–4, str. 137–152; Zagreb, srpanj – prosinac, 2009.

- Davor Dukić, »Predgovor: O imagologiji«, *Kako vidimo strane zemlje. Uvod u imagologiju*, prir. D. Dukić, Z. Blažević, L. Plejić Poje, I. Brković, Srednja Europa, Zagreb, 2009., str. 5–22.
- Astrid Erll, *Memory in Culture*, Palgrave Macmillan, Basingstoke – New York, 2011.
- Dunja Fališevac, »Mjesto *epike* u hrvatskoj renesansnoj književnosti u Dubrovniku«, *Kaliopin vrt*, Književni krug, Split, 1997., str. 77–89.
- Dunja Fališevac, *Dubrovnik – otvoreni i zatvoreni grad: studije o dubrovačkoj književnoj kulturi*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.
- Juraj Gracin, »Milorad Medini u ‘Glasniku Matice dalmatinske’«, *Radovi*, Filozofski fakultet u Zadru, Razdio filoloških znanosti, br. 27 (17), str. 321–329; Zadar, 1987./1988.
- Nenad Ivić, »Conceiving of Croatian Literary Canon, 1900–1950«, u: *History of the literary cultures of East-Central Europe: junctures and disjunctures in the 19th and 20th centuries, vol. III : The making and remaking of literary institutions*, ur. Marcel Cornis-Pope, John Neubauer, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam – Philadelphia, 2007., str. 395–403.
- Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 1999.
- Zdenka Janeković Römer, »Slavensko i romansko tkanje dalmatinskog i dubrovačkog identiteta«, *Sintaksa hrvatskoga jezika / Književnost i kultura osamdesetih: zbornik radova 39. seminara Zagrebačke slavističke škole*, ur. K. Mićanović, Filozofski fakultet – Zagrebačka slavistička škola – Hrvatski seminar za slaviste, Zagreb, 2011., str. 207–226.
- Nikica Kolumbić, »Hrvatski humanisti u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, *Zbornik o Branku Vodniku*, ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 39–46.
- Zoran Kravar, »Stil i genus hrvatske lirike 17. stoljeća«, *Nakon godine MDC*, Matica hrvatska, Dubrovnik, 1993., str. 70–103.
- Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku: diskursi o identitetu renesansnoga grada*, HAZU, Zagreb – Dubrovnik, 2015.
- Joep Th. Leerssen, »On the treatment of Irishness in romantic Anglo-Irish fiction«, *Irish University Review*, br. 20, str. 251–263; Edinburgh, 1990.
- Tihomil Maštrović, »Petar Zoranić i njegov zadarski krug. Uz 500. obljetnicu rođenja Petra Zoranića«, *Kolo*, XIX, br. 3–4, str. 99–105; Zagreb, 2009.
- Mirjana Matijević Sokol, »Toma Arhiđakon Splitsanin (1200. – 1268.) – nacrt za jedan portret«, *Povijesni prilozi*, br. 14, str. 117–135; Zagreb, 1995.
- Divna Mrdeža Antonina, »O protonacionalnom identitetu Jurja Barakovića u povijesti književnosti«, *Tożsamość Słowian zachodnich i południowych w świetle XX wiecznych dyskusji i polemik. T. 1. Konteksty filologiczne i kulturoznawcze*, ur. K. Majdzik, J. Zarek, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, 2017., str. 173–192.

- Žarko Muljačić, »Dalmatski elementi u mletački pisanim dubrovačkim dokumentima 14. st.«, *Rad JAZU*, sv. 327, knj. 12, str. 237–380; Zagreb, 1962.
- Pierre Nora, »Između pamćenja i historije. Problematika mjesta«, *Kultura pamćenja i historija*, prir. M. Brkljačić, S. Prlenda, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2006., str. 21–43.
- Slobodan Prosperov Novak, *Slaveni u renesansi*, Matica hrvatska, Zagreb, 2009.
- Darko Novaković, »Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma«, Mirko Tomasović / Darko Novaković, *Judita Marka Marulića / Latinsko pjesništvo hrvatskoga humanizma*, Školska knjiga, Zagreb, 1994., str. 55–71.
- Tih[omir] Ostojić, »Rad na domaćoj istoriji u g. 1902.«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. 2, str. 122–141; Novi Sad, 1903.
- Umut Özkırımlı, *Theories of Nationalism*, Palgrave Macmillan, New York, 2010.
- Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, JAZU, Zagreb, 1871.
- David Perkins, *Is Literary History Possible?*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore – London, 1992.
- Marina Protrka, *Stvaranje književne nacije: Oblikovanje kanona u hrvatskoj književnoj periodici 19. stoljeća*, Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet, Zagreb, 2008.
- Marina Protrka Štimatec, »Očetje književnosti in otroci časa: spominske slovesnosti u produkciji začetkov hrvaške nacionalne književnosti«, *Studia litteraria*, br. 22, str. 153–169; Ljubljana, 2016.
- Ružica Pšihistal, »Vodnikove književnopovijesne prosudbe o ‘ocu hrvatske književnosti’«, *Zbornik o Branku Vodniku*, ur. T. Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 47–75.
- Joanna Rapacka, *Leksikon hrvatskih tradicija*, Matica hrvatska, Zagreb, 2002.
- Ann Rigney, »The Dynamics of Remembrance: Texts Between Monumentality and Morphing«, *A Companion to Cultural Memory Studies*, ur. A. Erll, A. Nünning, Walter De Gruyter, Berlin – New York, 2010., str. 345–353.
- Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations*, Blackwell Publishers, Oxford – Malden, 1999.
- Miroslav Šicel, »Sto godina hrvatske književne historiografije (1850. – 1950.)«, *Pisci i kritičari*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 326–344.
- Mirko Tomasović, *Mihovil Kombol 1883. – 1995.*, Disput, Zagreb, 2005.
- Branko Vodnik, »Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«, *Vienac*, XXXV, br. 18–20, str. 579–581, 612–614, 636–638; Zagreb, 1903.
- R[adivoje] Vrh[ovac], »Književnost. Ocene«, *Letopis Matice srpske*, knj. 218, sv. 2, str. 103–112; Novi Sad, 1903.

NACIJA I PAMĆENJE U *POVJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI
I DUBROVNIKU* MILORADA MEDINIJA

Sažetak

Polazeći od teza o društvenom karakteru pamćenja (M. Halbwachs), važnosti pamćenja u (samo)identifikaciji i (samo)percepciji grupe te pristupima književnoj povijesti i književnom kanonu kao institucionaliziranim oblicima »pamćenja književnosti« (A. Erll, A. Rigney) i ujedno bitnim sastavnicama »rada na nacionalnom pamćenju« (A. Assmann), u radu se istražuju strategije pamćenja i oblikovanja nacionalnoga identiteta u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) Milorada Medinija. Riječ je o književnoj povijesti koja pripada razdoblju tradicionalne hrvatske književne historiografije, odnosno početcima književnopovijesnoga usustavljanja, pri čemu Medinijev književnopovijesni diskurs karakterizira isticanje »organskoga« kontinuiteta razvoja nacionalne kulture te se, na tragu, herderovskih postavki, književnost i jezik promatraju kao manifestacije »duha jednog naroda«. U tom se analitičkom okviru književnost Dalmacije i Dubrovnika, fenomen »dubrovanizma« (shvaćen kao izraz narodnoga duha, kulture, ideje slobode), autorske osobnosti i književni tekstovi, »stari književni spomenici«, oblikuju kao bitna mjesta pamćenja hrvatskoga književnog razvoja i etnonacionalne identifikacije.

Ključne riječi: nacija, pamćenje, književna povijest, Milorad Medini

NATION AND MEMORY IN THE *HISTORY OF CROATIAN LITERATURE IN
DALMATIA AND DUBROVNIK* BY MILORAD MEDINI

Summary

Starting from the theses on the social character of memory (M. Halbwachs), the importance of memory in the (self)identification and (self)perception of the group, approaches to literary history and literary canon as institutionalized forms of »memory of literature« (A. Erll, A. Rigney) and also important components of »work on national memory« (A. Assmann), the paper explores the strategies of remembering and shaping national identity in the *History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik* (1902) by Milorad Medini. This literary history belongs to the period of traditional Croatian literary historiography, that is, the beginnings of literary historiographic systematization, and in that sense, Medini's literary historiographic discourse is characterized by an emphasis on the »organic« continuity of the development of national culture and, while following Herder's concepts, literature and language are observed as manifestations of »national spirit«. In this analytical framework, the literature of Dalmatia and Dubrovnik, the phenomenon of »dubrovanism« (understood as an expression of national spirit, culture, freedom of thought), authors' personalities and literary texts, »ancient literary monuments«, are formed as essential places of memory of Croatian literary development and ethno-national identification.

Keywords: nation, memory, literary history, Milorad Medini

Ivan Pederin

Književni i povijesni obzori Milorada Medinija iz očista moderne

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Medini, M.

Medini je živio na pragu XX. stoljeća i bio je značajna ličnost u tome što je stečevine XIX. prenio u XX. stoljeće i dao im novi pečat. Književna povijest razvila se iz popisa biskupa nekih dijeceza kako je to u XVIII. stoljeću pisao Daniele Farlati i kako su pisali dubrovački životopisci toga doba. Farlatiju je bilo do toga da prikaže kontinuitet crkve u Dalmaciji s njezinim biskupima, a on je tu crkvu smatrao nasljednikom hrvatskih narodnih vladara, dok su dubrovački životopisci pisali životopise uglednih redovnika svoga samostana i Grada i te knjige davali u ruke svojim studentima koji su odlazili u Rim, da mogu reći da su došli iz uljuđene zemlje, a ne neke turske pokrajine.¹ U XIX. stoljeću javlja se kod nas književna povijest i nacionalna povijest i to naporedo.

Negdje potkraj XIX. stoljeća prvu povijest hrvatske književnosti piše Šime Ljubić, a odmah za njim Vatroslav Jagić.² U to doba Armin Pavić u *Viencu* razvija kult Dubrovnika kao južnoslavenske Atene, a za njim Dane Grubor kult Zadra koji Mletci tlače i napadaju, ali on ipak uživa neku svoju autonomiju koja nije velika, a odgovara autonomiji (kako se to onda vidjelo) Hrvatske pod vlašću bana grofa Karolyja Khuena Héderváryja.³ Medini slijedi Pavića kad piše *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubroniku, knj. I., XVI. st.* u Zagrebu, godine 1902.

---

¹ Ivan Pederin, »Dubrovačka životopisna književnost i njezini izdanci«, *Croatica Christiana Periodica*, XII, br. 22, str. 87–131; Zagreb, 1988. Isti, »Il biografismo dell' Istria e della Dalmazia nella prima metà dell' Ottocento«, u: *Istria e Dalmazia nel periodo Asburgico dal 1815. al 1848. a cura di Giorgio Padoan*, Ravenna, 1993., str. 75–124.

² I. Pederin, »Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića«, *Croatica Christiana Periodica*, XVI, br. 29, str. 85–125; Zagreb, 1992.

³ I. Pederin, »Il mito di Venezia nella storiografia e letteratura croata«, u: *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV–XIX)*, Atti del Congresso italo-croato. Isti, »More i Jadranska Hrvatska u časopisu *Vijenac* (1869–1903)«, *Adriatica maritima Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zadru*, sv. 14, str. 39–96; Zadar, 1985. Isti, *Časopis Vienac i književna Europa*.

Medini piše u doba borbi oko jezika hrvatskog ili talijanskog, točnije hrvatske ili talijanske škole jer su talijanski iredentisti vjerovali da će Hrvate potalijančiti preko škole. Vjerovalo se i da je austrijska vlast na strani talijanskog interesa i uopće na strani Talijana.⁴ Sve to zamjećuje se u Medinijevu autorskom držanju u ovoj knjizi. On piše da se dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti uskraćuje vrijednost. Priznaje da nije veliko zadovoljstvo čitati stare pisce, ali oni su ipak nacionalni prvaci. Pismohrana objašnjava život i doba u kojem je pisac stvarao.

Povijest i književnost bliski su rođaci u Medinijevoj svijesti. On spominje Milivoja Šrepela, Franju Račkoga, Rešetara, pa Pavićevu *Historiju dubrovačke drame*. Ističe važnost starog crkvenog jezika koji nije ugušio ni Bizant, ni Turci. Glagoljica rano prodire u javni život. Crkva je nosilac narodnih težnji, ali papa Ivan X. potiskuje glagoljicu u korist latinskoga. Rimska Crkva je doista bila nepovjerljiva prema staroslavenskom i glagoljici jer se bojala da će se iz netočnih prijevoda izleći krivovjerja.⁵ Medini smatra da je papa imao obzira prema Grguru Ninskom, ali je ipak Metodija smatrao krivovjercem. No crkveni jezik se miješa s narodnim, a puk moli na hrvatskom, ne na latinskom, a riječi iz latinskog ulaze u hrvatski preko crkvenih pjesama. Spominje lektionare, *Zadarski lektionar*, pa *Lekcionar Bernardina Splićanina*. U XV. stoljeću razvija se književnost na hrvatskom u dalmatinskim gradovima, a hrvatski se piše i u XIV. stoljeću. Tada nastaju hrvatska crkvena prikazanja na Hvaru i u Splitu. Razvija se književni ukus. Medini razlikuje prijevod od izvornog djela, što u tradicionalnim književnostima nije uvijek bio slučaj. Da li u životima svetaca postoje talijanski uzori ili ne? Spominje Šimu Ljubića koji je pisao o prikazanjima što ih je vidio u Starome Gradu na dan sv. Roka u crkvi koju je sagradio Petar Hektorović.⁶

Crkvena prikazanja dugo žive u Dalmaciji. Medini smatra najvećom zaslugom Talijana da su otkrili antičku književnost, pa ističe blagozvučnost latinskog jezika i duh humanizma koji je stigao preko Jadrana. Novo doba donose u Dubrovnik talijanski humanisti koji stižu u Dubrovnik kao pisari ili učitelji.⁷ No talijanski pobjeđuje latinski. Humanisti su protivnici skolastike

⁴ Ivo Perić, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva*, 1860–1918, Zagreb, 1974. Novija istraživanja pokazala su da je hrvatski jezik XIX. stoljeća dugo razvijao svoj standardni oblik. V.: I. Pederin, *Austrijska vlast u dalmatinskoj politici*, Zadar, 2009., str. 239ff; *Povijest hrvatskog jezika*, 4. knjiga, 19. stoljeće, Zagreb, 2015.

⁵ I. Pederin, »Autograf Rusičeve polemike protiv Karamana i njegovo značenje kao prvog spisa o književnom prevođenju kod Hrvata«, *Croatica Christiana Periodica*, XI, sv. 20, str. 102–123; Zagreb, 1987.

⁶ Slavomir i Zaneta Sambunjak, *Pod koprenom*, Queste Petra Zoranića i Wolframa von Eschenbacha, Zagreb, 2013., str. 105, 391.

⁷ Oni su vjerojatno bili bilježnici ili *rectores scholarum*, dakle općinski učitelji.

koja je za Medinija negativum, a tako i za veći dio XIX. stoljeća do pape Lava XIII. koji je izdao djela sv. Tome Akvinskoga. Tu spominje obitelj Medici iz Firenze i kardinala Besariona, važnu ličnost u širenju grčke kulture u Italiji. I Machiavelli je nikao iz humanizma. Stega u svećenstvu popušta pa se pojavio Luther. U humanizmu se razvija pismo kao književni rod, pismo se smatra umjetnošću pa se analizira stil pisama koja pišu humanisti. U književnosti raste uloga kancelara. Njihovi uzori su Plaut i Terencije. Kod humanista se opažaju i tragovi čitanja Homera, Sofokla, a svi čitaju Vergilija, latinske komedije Stacija, čitaju Teokrita, pojavljuje se Jacopo Sannazzaro, Angelo Poliziano. Medini je dobro poznao klasične književnosti i talijanski humanizam.

Medini zatim prelazi na Dalmaciju; dolaskom Slavena, mogli bismo reći, Hrvati istiskuju romansko pučanstvo koje se razbjeglo po gorama. To su Vlasi koji su prihvatili hrvatski jezik. Primorski Latini zatvaraju se u gradove u koje malo po malo dolaze Slaveni, a municipiji postaju aristokratske republike. Slaveni ulaze i u vijeće. Medini citira i njihova imena. Za Medinija je slično kao i za Šimu Ljubića Italija, uopće jug – kultura, sjever je barbarstvo. To su Nijemci i Englezi. Ivan Ravenjanin došao je kao bilježnik, ali je otišao jer nije znao hrvatskoga. Mletci stječu Dalmaciju, ali ne i Dubrovnik koji postaje hrvatska Atena. Pa ipak, hrvatski se rijetko piše u Dubrovniku. Na selu svi govore samo hrvatski. Dubrovnik stječe u Europi moćne zaštitnike.⁸ Od Visoke Porte dobija trgovinske povlastice. Dubrovnik je slobodan, u ostatku Dalmacije je mletački (!) ili turski zulom. Ali Mletci su ipak manje zlo.

Dubrovački pisci često odlaze na neko vrijeme u inozemstvo, osobito komediograf Marin Držić koji kao dvoranin pustolova grofa Christopa Rogendorfa ide u Carigrad.⁹ Prema Mediniju Dubrovčani su u prvom redu trgovci, ali djecu odgajaju da budu u odnosu sa Zapadom. U Dubrovniku djeluju *rectores scholarum*, *repetitores*, *schole abachi*. Državi ne može služiti čovjek koji ne zna čitati i pisati, vlastelini postaju članovi Vijeća kad navrše dvadeset godina, ovo piše s uvjerenjem da je povijest izvor znanosti. Povijest je svakako bliska znanosti, ali u XIX. stoljeću ona je glavna disciplina nacionalizma i njega državnosti, mogli bismo dodati. U tome se Medini oslanja na Kukuljevića. Međutim knjiga ostaje ograničena na grad i ne šalje se izvan grada, ali u gradu ima i knjižnica. Nema tiskara, ali ima knjižara. Vlast ide piscima na ruku.

⁸ U Dubrovniku se uvijek znalo sve što se zbiva na Visokoj Porti. I. Pederin, »Dubrovnik kao središte europske diplomacije u Morejskom ratu«, *Dubrovnik*, XVI, br. 2–3, str. 205–233; Dubrovnik, 2005.

⁹ Slobodan Prosperov Novak, *Zlatno doba*, Portreti, Zagreb, 2002., str. 73.

Medini potom prelazi na latinske pisce, spominje Aeliusa Lampridiusa Cerva koji se školuje u Rimu, ali ne voli hrvatski jezik što je svakako negativno, ali donekle popravljeno njegovom ljubavlju prema rodnom gradu. Pišući o Ivanu Gučetiću preskače književnu analizu njegovih pjesma, ali su neke njegove pjesme izvor za poznavanje njegova života. Medini tu prija na onodobnu književnu znanost u kojoj je vrlo bitnu ulogu igrao piščev životopis. Bila je to metoda na čijem početku svakako stoji Goethe. U članku o Jurju Šižgoriću čak piše da ocjena njegovih pjesama i nije njegova zadaća, već hoće pokazati smjer njegova rada. Marko Marulić je plod kulturnog razvitka Dalmacije.¹⁰ Stožerni latinski pisac je osim ove dvojice još i Saro Crijević o čijem se životu malo zna. Zato je Frano Natali nešto poput izobličene Marulića, a Medini rekonstruira njegov životopis iz njegovih djela, prikaza tih djela nema, ali djela ipak navodi. Navodi i kome Marulić posvećuje svoja djela, ali njegov književni rad danas nema značenja. Ipak cijeni *Juditu* jer je napisana na hrvatskom, a i jer je biblijska tema, a dobro je da oni koji ne znaju dijački imaju svoje štivo. Tu djeluje pojam demokracije, a i svijest da je književnost oblik narodnog obrazovanja, koju je prožela austrijska cenzura.¹¹ Uzori se traže u umjetnim književnostima, ne narodnoj, ali ovu posljednju povezuje s klasikom. Medini opaža isti književni ukus u gornjoj i donjoj Dalmaciji. On nije dubrovački lokalpatriot. Književnost je za nj moralna disciplina, pa je Medini naklonjen Girolamu Savonaroli i donosi pregled njegovih didaktičkih djela.

U odjeljku o hrvatskim pjesnicima gornje Dalmacije vraća se opet na Marka Marulića i na njegova prozna djela i pohvale njegovu radu. Spominje trvenja pučana i vlastelina, pobunu pučana, a onda piše da su mnogi vlastelini odani Mletcima, ali su ipak dobri Hrvati. To je svakako istina, a Mletci su bili zainteresirani nadzirati krajnje točke karavanskih puteva iz Balkana, ali se nisu trudili da potalijanče hrvatsko pučanstvo, ni da uvedu svoj jezik. Mletačka uprava bila je od samih početaka dvojezična.¹² Spominje Franju Paladinića, a zapravo Francesca Paladinija,¹³ koji se kao vojnik doselio u Hvar i tu ostao, pače je i primljen u Vijeće. Spominje i Hanibala Lucića, pa književne komunikacije između Splita i Hvara, kako pisci jedni drugima šalju svoje knjige, a mi bismo dodali i književne poslanice što svjedoči o potrebi stvaranja knji-

¹⁰ S. P. Novak ga prikazuje kao uzor kršćanskog pisca i protivnika Osmana, nav. dj., str. 5–62.

¹¹ I. Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Zadar, 2008.

¹² I. Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji*, Dubrovnik, 1990.

¹³ O Paladiniju: Sante Graciotti, *Il petrarchista dalmata Paolo Paladini e il suo canzoniere (1496)*, Rim, 2005. Tu valja spomenuti i Matu Zorića, »Marko Kažotić (1804–1842)«, *Rad JAZU*, str. 375–510; Zagreb, 1965.; Isti, »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku«, *Rad JAZU*, 357, str. 353–476; Zagreb, 1971.

ževnog zajedništva u koje možemo i sumnjati, jer naša starija književnost nije bila nacionalna, nego općinska, a nije imala ni zajedničkog tržišta. Ta književnost jako zavisi o doživljaju pojedinih sredina u inozemstvu, uopće o slici inozemstva u njoj. Tako Dinko Ranjina i Dinko Zlatarić uvode stilske postupke klasicizma u Dalmaciju, ali po mišljenju Medinija nemaju mnogo uspjeha. Ipak, Đivo Frana Gundulić krenuo je od njih.¹⁴

Dinka Ranjinu šalje otac kao mlada o trgovačkom poslu u Messinu. Kasnije je prešao u Firenzu gdje se oženio, a o toj ženi ima spomena u njegovu književnom djelu. U Firenzi je upoznao Cosima de' Medicija, postao vitez sv. Stjepana, a onda se vratio u Dubrovnik i tamo ostao. Bio je sedam puta knez, a imao je i dvorac u Vručici u Župi Pelješkoj gdje se sastajao s književnim uglednicima. On je, kako vidjesmo, uveo firentinske književne običaje u Dubrovnik. Dinko Zlatarić studirao je u Padovi i preveo Tassovu *Amintu*, pisao je da se u Bologni studenti dijele na juriste i artiste, a postoje među studentima trvenja između Nijemaca i Francuza. Zlatarić je tu postao rektor pa je smirivao studentske nemire. Medini je prikazao njegova odličja. F. M. Appendini pisao je o njegovim borbama. Ovakvo pisanje o Firenzi spada u okvir moderne u kojoj Medini piše, on je tu blizak Milanu Begoviću kod kojega, osobito u putopisu, Italija, a osobito Firenza, znače puno.

U sjevernoj Hrvatskoj brat mu je bio časnik Jurja Zrinskoga. Medini ne zna godinu njegove smrti, a vjeruje da je umro 1610. Kao značajne ističe njegove pjesme posvećene Cvijeti Zuzorićevoj, obrazovanoj ženi što je vodila salon u kojem su se okupljali pisci. U Dubrovniku je djelovala Accademia dei concordi kao izraz potrebe za udruživanjem pisaca i stvaranja zajedničke poetike i dvaju smjerova razvitka kulture. Dubrovnik je dakle življe nego pisci ostale Dalmacije sudjelovao u firentinskom humanizmu, pa su se mnogi Dubrovčani družili s firentinskim i drugim talijanskim piscima i dopisivali se s njima. Takva dopisivanja trajala su do XIX. stoljeća, Dubrovčani su postigli da su ih firentinski pisci poštovali. Oni nisu zanemarili ni veze s ostalom Dalmacijom kojoj zamjera da je u njoj tuđinstvo uzelo maha, što se nije dogodilo u Dubrovniku koji je dao svoj pečat književnosti.

U Dubrovniku su se pojavile kazališne družine koje su prikazivale djela Marina Držića. Starina se sve više cijenila, ali ona nije usporediva s njemačkim romantičkim historicizmom koji je nastao i razvio se pod dojmom Goetheove drame *Götz von Berlichingen*. Medini piše da je u ostaloj Dalmaciji tuđinstvo uzelo maha čega je manje u Dubrovniku. U Dalmaciji je bio nejednako proširen talijanski, odnosno mletački dijalekt se u dalmatinskim

¹⁴ S. P. Novak opisuje u navedenom djelu Gundulića kao pisca koji djeluje u doba agonije Dubrovnika.

gradovima zvao *lingua franca*. Jezik uprave bio je latinski, ali se u Hvaru govorilo talijanski, a vlastelini su se i odijevali *na talijansku*. I u Zadru su običaji i jezik patricijata bili talijanski, ali ne i pučana koji su govorili hrvatski, ali su obično znali i talijanski. U Šibeniku su običaji i jezik bili hrvatski, ali gotovo svi znaju i talijanski, a poneki patricij nosi talijansku odjeću. Njihove žene nose se *na hrvatsku* i ne znaju talijanski. Slično je i u Trogiru gdje neke žene znaju talijanski, ali ne žele govoriti tim jezikom. U Splitu se svi nose *na hrvatsku*, neki i *na talijansku*, građani govore talijanski, ali ne i žene, iako se neke patricijke nose *na talijansku*. Dubrovčani govore svi hrvatski, ali znaju i talijanski. U crkvi svećenik obično propovijeda na talijanskom koji žene ne razumiju.¹⁵

U odjeljku o ljubavnoj i trubadurskoj lirici Medini piše kako je u Portugalu čelnik pjesnika kralj Dionizije. Slično je bilo i u ostalim europskim monarhijama toga doba jer je dvor bio, pored ostaloga, kulturna ustanova. Mediniju to ipak nije ideal, ali on opaža da talijanske pjesničke družine slijede španjolsko političko gospodstvo, što se lijepo opaža u Napulju. Možemo dodati da u Dalmaciji nedostaje integrativna uloga dvora, književnost je općinska, ali Medini ne ustaje protiv toga te i ne uočava taj karakter starije hrvatske književnosti.

U hvarskoj i dubrovačkoj književnosti početak je isti – trubaduri. No književnog zajedništva nema ni u Dubrovniku ni u Hvaru npr. kod Hanibala Lucića. Zajedništvo se izražava s poslanicama. Medini donosi nadalje kratke životopise Zadrana: Petra Zoranića, Brne Krnarutića i Šime Budinića. Ističe da u Dubrovniku vlast i crkva ne tlače književnost kao u ostaloj Dalmaciji što nije točno. Državna vlast u Dalmaciji ne ulazi u pitanja književnosti. Biskupi obično dolaze iz Italije, a i jezik je u Dalmaciji i u Dubrovniku hrvatski.

Nadalje piše o Šišku Menčetiću koji je sklon tučnjavama.¹⁶ Medini malo zna o životu Džore Držića, Marina Krstičevića, Andrije Čubranovića i o odnosima među njima. To Medini opaža kao nedostatak. To će biti posljedica toga što kod nas nije bilo razvijene životopisne i autobiografske književnosti kao u Italiji, Francuskoj i Njemačkoj. Medini ipak zna da je Mavro Vetranović vrlo pobožan. Tu i tamo kaže za neku pjesmu da je pravi biser, ali analize ipak nema, a takve analize u književnostima XIX. stoljeća nisu osobito česte, nisu ni pravilo. Medini obično ne zna dan rođenja pjesnika o kojima piše, a

¹⁵ Flavia Ursini, »L'Identità del veneto dalmata tra le corenti di lingua e cultura dell'area adriatica orientale«, u: *Homo Adriaticus, Identità culturale e autoscienza attraverso i secoli*, Atti del congresso internazionale di studio, Ancona, 9. – 12. novembre 1993.

¹⁶ V.: I. Pederin, »Književna estetika hrvatskih začinjavaca i njeno podrijetlo iz arhaičnih religioznih predodžbi«, *Kolo*, VIII, br. 7, str. 679–709; Zagreb, 1970.

on nije lako ni utvrditi, puno je teže nego kasnije kad je austrijska vlast uvela matičnu službu. Medini ipak zna da su Nikola Stijepa Nalješković i Nikola Jerka Dimitrović po zanimanju bili trgovci i pjesnici. Cvijetu Zuzorićevu spominje kao »vanrednu žensku«, a ona je preteča kasnijoj *femme savante* kakve su bile Madame Recamière i Caroline Pichler koje su okupljale pisce u svojim salonima u Francuskoj, odnosno Austriji.

Cvijeta Zuzorićeva bila je iz imućne pučke kuće, a udala se za firentinskog plemića Bartolomea Pescionija. Bila je duhovita i vrlo naobražena. Živjela je u Firenzi i Dubrovniku gdje su je nazivali novom Aspasijom. O njoj su nam ostale zanosne hvale vršnjaka Talijana kakav je bio Torquato Tasso. Oni nisu uvijek bili u njezinoj pjesničkoj družini. Marin Držić je umro kad je Cvijeta imala petnaest godina, bio je svećenik i nije vjerojatno da je s njom drugovao. Međutim, Cvijeta Zuzorićeva je za Medinija pokretač veza dubrovačkih pisaca s Firenzom, čiji se utjecaj širio po svuda u Europi, a nosile su ga firentinske djevojke koje su se udavale u razne dvorove, kao Caterina de' Medici i dr. U španjolskoj se književnosti u to doba govori o *siglo de oro* ili *poesia italianizante*.

Medini spominje nove naraštaje dubrovačkih pjesnika koje nabroja. Oni često pišu latinski, ali jaka je i njihova ljubav prema materinskom jeziku pa pišu i hrvatski. Marin Držić nije jako vezan s klasičnim književnostima, ali Medini ne zna ni njegov životopis. Zna ipak da je bio u službi pustolova Rogendorfa i da ga je pratio na putu u Beč i u Carigrad. Držić je bio vrlo nemirna života. Slobodan P. Novak drži da je to posljedica gospodarskih nevolja koje su snašle njegovu obitelj.¹⁷

Medini piše i o komediji koja počiva na raznolikosti karaktera svojih likova. Pa ipak Sabo Bobaljević napisao je dosta pjesama, malo ih je sačuvano, a među sačuvanima je više talijanskih. Bio je vrlo dobar prijatelj s Mihom Monaldijem. Medini je s ovim opisom XVI. stoljeća u starijoj hrvatskoj književnosti krenuo korak naprijed. Opazio je da talijanska pučka pjesma djeluje kod nas, a ta pučka pjesma nije folklorna nego gradska. Ali Medini nije vidio tu razliku pa je nadalje tumačio djelovanje folklorne književnosti na književnost, a također je opazio i to da je u nas ćirilica rijetka. Možemo dodati da je ćirilica u zadarskoj pismohrani isto tako vrlo rijetka, bar kod katolika, nešto je češća u dragomanskom fondu koji sadrži izvješća mletačkoj vlasti ponajčešće od pravoslavnih izvjestitelja. Zamjerio je folklornoj književnosti da doduše predstavlja tadašnju modu i bonton, ali ne i realno stanje doba. Tu je Medini vezan za poetiku realizma te je smatrao da književnost mora

¹⁷ S. P. Novak, nav. dj., str. 73.

objektivno predstaviti naciju u svojim teškoćama kao npr. Gjalski u romanu *U noći*.

Medini je poznao rad Vatroslava Jagića. Opazio je da su se Šiško Menčetić i Džore Držić okrenuli vjeri kad ih je prošla ljubav. Medini je ovdje, a i inače, više komentirao negoli analizirao. Kod Nikole Nalješkovića nalazi da je imao mnogo volje, ali manje talenta. Ljepota je za nj božanska, ali pjesnici nisu uvijek čedni u opisu svoje izabranice. On opaža da trubadurska pjesma uzmiče pred klasicizmom, a tu djeluje Teokrit i talijanska pastirska poezija. Uočio je da je književnost vezana uz neke običaje i liturgijski kalendar kao što je to pučka lirika koja zna biti i prostačka. Medini je dijete XIX. stoljeća koji u književnosti vidi obrazovanje vrhova društva kako je to vidjela i cenzura. Opisao je Dubrovčane kao štedljive ljude koji traže i nalaze oslonac u kršćanstvu. S nešto negodovanja piše da ne zna tko je uveo pokladnu pjesmu s *masnim* riječima koje obrazovani viši sloj slabo podnosi. Ipak se upustio u analizu Čubranovićeve *Jeđupke* koju je uspoređivao s *Dervišem* Stijepa Gjorgjića. On je svoj govor prilagodio mentalitetu derviševu. S *Dervišem* nastaje pokladna pjesma. Ovdje je Medini iznenadio svojom suvremenosti i korakom u XX. stoljeće kad su ruski formalisti, praški strukturalisti, pa Emil Staiger i Wolfgang Kaiser pristupali književnosti kao jezičnoj umjetnini.

U odjeljku o duhovnoj lirici Medini je pisao da dubrovački pisci smatraju svojom dužnošću spjevati poneku pobožnu pjesmu za razliku od nekih Talijana. Dubrovčani spajaju korist vjere s koristi Dubrovnika, ali duhovna i moralizatorska pjesma nisu isto. Tu je Medini naćeo pitanja pjesnićke strukture. Prava duhovna pjesma crkvena je pjesma posvećena Bogu i prijetnja smrti. U Dubrovniku se na trubadursku poeziju oslanjaju pisci koji žele pjesmu po klasićnim uzorima. Slično je i s tumaćenjem psalama. Moralizatorska lirika se hoće boriti protiv zla. Ove pjesme imaju pouke, kratke rećenićke pouke, a i oslonac u narodnim posloviceama. Ovdje je Medini vrlo moderan. Tip takvog modernog pjesnika je Girolamo Savonarola, a kod nas V. D. Vetranić koji je također stradao. Širi se bukolićka poezija koja slijedi Jacopa Sannazzara. No pastiri su samo krabulje pod kojima su uglaćeni ljudi. To je pjesništvo Saba Bobaljevića Mišetića. Za nj je život pun zmija i vukova, a pjesma mu je utjeha u zlu. Ove pjesme imaju kao svoju duhovnu pozadinu ratove, pa se mogu prepoznati Karlo V. i njegovi ratovi protiv Osmana. Te ratove je ovaj car mogao voditi zahvaljujući Hernánu Cortésu koji je osvojio Meksiko i tamo našao rudnike srebra u San Luisu de Potosí i bankaru Fuggeru, pa je Karlo V. mogao zanovaćiti discipliniranu i dobro plaćenu vojsku koja će uskoro istjerati Osmane iz Podunavlja, a Osmani u Morejskom ratu nisu više imali novaca da plate svoju vojsku. Dubrovnik je u tom ratu vojevao s obavještanjima caru Leopoldu.

U odjeljku o lirici u drugoj polovici XVI. stoljeća Medini ističe Dinka Ranjinu i Dinka Zlatarića, spominje Menčetića i Držića, ali ih ne slijedi jer oni po njegovu sudu nisu dobro poznavali klasičnu književnost. Ranjina slijedi grčku književnost, a grčka književnost širi svoj ugled jer su se po Europi širili grčki rukopisi koji su stizali iz Turske. Ovi pisci zauzimaju držanje udaljavanja od svjetine i svoje pjesme posvećuju prije svega prijateljstvu koja mogu podsjetiti na prijateljstva njemačkih pisaca iz mijene XVIII. i XIX. stoljeća. Ranjina, Zlatarić i Bobaljević utrli su književni put kojim će ići Gundulić. Oni slijede staze klasicizma. Za njih je književnost ugodna zabava u dokolici.

Medini pojašnjava dubrovačka književna djela ponajčešće talijanskim uzorima kakvi su Ludovico Ariosto i drugi. Njegova povijest književnosti dobrim je dijelom poredba s talijanskom književnošću. Djela talijanskih pisaca prodaju se u Dubrovniku, ali se dubrovački pisci za njima ne povađaju zbog njihove raskalašenosti i vjerske ravnodušnosti, a Dubrovnik traži u književnosti bedem protiv inovjера.

O turskim utjecajima Medini ništa ne piše, a o tome nisu pisali ni kasniji pisci. Turski utjecaji ističu se u folklornoj književnosti, odjeći, hrani i folklornoj glazbi. Jača idilična poezija zbog nezadovoljstva gradskim životom. U tom smislu jača sklonost prema Ovidiju, ali ne prema *Ars amandi*. Medini cijeni kod Hektorovića što je u *Ribanje i ribarsko prigovaranje* upleo narodnu bugaršticu. To spada u duh doba u kojem je Medini pisao, a taj duh je pod utjecajem Vuka Karadžića visoko cijenio folklorni jezik i književnost. Međutim, Medini je dodao da se Hektorović bojava predbacivanja da nije originalan što nikako nije umjesno. Originalnost nije unutarnji zakon književnosti, a da jest onda bi Homer i Vergilije bili plagijatori. Protiv pretiska bio je u XVIII. stoljeću Richardson u *Tomu Jonesu*, ali je tu isticao gospodarske, a ne književne razloge. Pojam autorskog prava malo po malo se razvio u austrijskoj cenzuri koju je vodio predsjednik c. k. Dikasterija policije grof Josef Sedlnitzky.¹⁸ Medini se povodi za suvremenim pojmom plagijata i originalnosti. On piše kako i Juraj Baraković u *Vili slovinki* uključuje jednu bugaršticu i tu se ne odvaja od talijanskih shema. *Ribanje* je njegov autor pisao na doživljaju, ne na fikciji. Medini ovdje prijanja uz načelo književnosti XIX. stoljeća da književnost mora biti doživljena i počivati na doživljaju. To je Goethe uveo u književnost.

Prepričavanje književnog djela Medini obogaćuje i analizom. Hektorović u *Ribanju* preuzima narodne pjesme i stvara idilu novog hrvatskog tipa

¹⁸ I. Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Matica hrvatska, Zadar, 2008.

i odvaja se od strukture talijanske idile. Pišući o Vetranoviću nalazi da on slijedi Dantea, ali poznaje i Ariosta i Ovidija. Danteove tragove nalazi u *Planinama*,¹⁹ ali tu je i odjek trubadurskih pjesama, originalnost je ograničena, »přitvori« tragove Sannazzara. Zoranićevi »pittori« preuzeti su od talijanske književnosti. Zoranić je poznao i Giovannija Boccaccia i od njega preuzimao, što mu moramo oprostiti jer su i talijanski pisci uvodili u svoje romane starogrčka božanstva. Medinijev zaključak je da je njegovo djelo zanimljivo i pored grešaka. Ipak Zoranić je blizak provansalskoj lirici, ali je bliži hrvatskoj narodnoj književnosti. Juraj Baraković poznao je dubrovačke pisce, on je nosilac hrvatskog zanosa u Zadru koji je već bio podlegao tuđinstvu, iako je mletačka uprava bila blaga. Spomenuo je turske napade na Zadar, spominjao zadarske patricije, ali mu najvažnije u proslavi mora početi s Barakovićem i Zoranićem i XVI. stoljećem. Ovdje Medini nadilazi općinski karakter dalmatinske književnosti. Pa ipak, pogled ovih pisaca u povijesti često je vezan uz *Bibliju*. Borbe s Turcima odrazile su se u dubrovačko-dalmatinskoj književnosti. Italija, a ni Dalmacija, po mišljenju Medinija, nema prave junačke epike, međutim prodori Turaka ostavili su traga u Dalmaciji. Siromašna Dalmacija plaća danak Turcima, velmožama, ali i globe Mletcima, a Turci pljačkaju. Zbog toga književnost u Dubrovniku i Dalmaciji cvate baš u to doba, a književnici su u našim prilikama često ujedno i političari. U književnosti se spominje pjesma Dubrovčanina zaslužnog zbog *Razboja od Turaka*, pjesmi o ratu s Turcima 1593. – 1594., s opisom toga rata. Ta je pjesma slabija od Gundulićeva *Osmana*. Ova, a i druge pjesme umjetnički zaostaju za pravom junačkom pjesmom. Bolji je Brne Krnarutić koji je opisao kako je Nikola Zrinski s dvije tisuće vojnika razbio veliku Sulejmanovu vojsku pod Sigetom, a onda se turska vojska vratila, opsjela Nikolu Zrinskoga u Sigetu gdje je on junački poginuo. Medini zamjera da je ova pjesma povijest u stihovima, ona je štivo blisko povjesničaru, ne čitatelju. Siget, to su hrvatske Temopile. Herodot stoji na početku ovih djela. Ali Medini smatra ova djela romantičkim. Gundulić je ugodio čitateljima tako što je spomenuo, tako Medini piše, kao romantike i djela *I reali di Francia*.²⁰

Medini je onda prešao na dubrovačka crkvena prikazanja s kojima počinje dubrovačka i dalmatinska književnost. Pisci su znani i neznani pjesnici koji koriste puku. Umjetnički nisu na visini. To su djela prikladnija za čitanje

¹⁹ V.: Dunja Fališevac, »Odjeci Danteova djela u Zoranićevim *Planinama*«, *Zadarska revija*, XXXI, br. 5–6, str. 365–181; Zadar, 1982.; Z. Sambunjak, nav. dj., poglavlje »Tomizam i Dante«, str. 195–208.

²⁰ U *Vienču* (1869. – 1903.) se pod romantikom podrazumijeva otprilike zabavna i loša književnost. I. Pederin, *Časopis Vienac i književna Europa*, Zagreb, 2006. Poglavlje »Književna kritika«, »Realizam kao pojam«.

nego za kazališne daske. Vetranović piše takva prikazanja da građane odvraća od svjetovnih zabava. Nisu duga vijeka u Dubrovniku, a bliska su pastirskim igrama i Sannazzaru. Pišući o pastirskim igrama opisuje ih kao zabludu ukusa jer pisci ne uzimlju za svoje junake žive ljude, pastire kakvi jesu, već ih stilizira i vezuje za boga ljubavi i njegovu strelicu. Pjesnik nije vezan za fabulu u koju se ne smije dirati. U Italiji u to doba djeluje Torquato Tasso s *Amintom* te G. B. Guarini s *Pastor fido*. Pastirska igra ima svoju publiku.

Marin Držić je u Dubrovnik uveo plautovsku komediju. Zanos Plautom stigao je u Dubrovnik iz Rima. Elij Lampridij Cerva je razlagao Plautove komedije u kvirinalskoj Akademiji uz pljesak publike. U Dubrovniku je Nalješković širio Plauta ne da istakne poroke, već da kori svoj grad i da iznosi poroke. U raskalašenom XVI. stoljeću okrutna Nalješkovićeva šala ne šteti ni svećenstvo, ni muževe koji leže sa služavkama. Plautovi junaci su uvijek zastupnici neke vrsti ljudi, nisu individualnosti. Držić se udaljio od Talijana i približio Plautu. Komedija *Dundo Maroje* je moraliziranje. Držić se u *Dundo Maroju* i pastirskim igrama povodio za talijanskim piscima, a i struktura je Plautova. On postiže komični učinak tako da približava ljude iz raznih krajeva. Držić, kako ističe Medini, ne zaostaje za talijanskim piscima, ali je Dubrovčanin od glave do pete, ima čulo za način života u Dubrovniku, rođeni je komičar, zna izaći pred gledateljsku masu za razliku od pjesnika. On je vrhunac dobre komedije koja poslije njega nazaduje zbog sve većeg zanimanja za knjigu i skolastički, kako piše Medini, duh koji prožimlje škole.

Pišući o dubrovačkoj i dalmatinskoj književnosti Medini je opazio da je književnost nešto što se razvija, naslutio je stilove i razdoblja književnosti, osjetio je kako duh novog doba zahvaća tu književnost. Ona je općinska, nije nacionalna, ali ima rodoljubnih pisaca. Preko povezanosti s Firenzom ova književnost stječe europski stupanj i slijedi europska kretanja. On piše o dalmatinskoj i dubrovačkoj književnosti koje suprotstavlja prekovelebitskoj književnosti, točnije realizmu, pa u tome slijedi Šimu Ljubića s kojim počinje proučavanje književnosti u Dalmaciji.

Medini je ipak uočio da je stara hrvatska književnost u Dalmaciji općinska, dok je nova postala nacionalna s časopisom *Vienac* koji je izlazio u Zagrebu, a Zagreb je s tim časopisom postao stožerni grad Hrvata. U realizmu koji je nastao i razvio se u *Viencu* pisac osjeća odgovornost prema naciji, smatra se njezinim odgojiteljem, njegovo čitateljstvo je obrazovani sloj koji vodi naciju, o piscu se mnogo zna jer postoje novine, Matica hrvatska, Akademija. Postoji i cenzura koja odgaja pisca i uči ga što je primjereno, a što ne u književnosti. Ona i djeluje na pisca i u cenzuri se nalaze podatci o piscima. Cenzura je uvijek regionalna, svaka zemlja (Carevina nije imala pokrajina)

ima svoju cenzorsku organizaciju koja osjeća odgovornost prema toj zemlji. Glavni cenzor, grof Josef Sedlnitzky, sklon je npr. hrvatskom preporodu.

Starija književnost privatna je književnost, možemo nagađati da je njezino čitateljstvo patricijat, ali ne znamo što je njezina zadaća, nema novina, ustanova, nema ni široko organizirane cenzure, nema književne kritike. Medini većinom nije znao ni kad je koji pisac rođen, niti je znao puno o njegovu životu. On se tu razilazi s književnom znanošću svoga doba koja je slijedeći Goethea često vidjela znanost kao životopis pisaca. Pisac je privatna osoba, pismohrane o piscima šute. O Koriolanu Cippicu doznajemo iz njegovog *De bello asiatico*, a iz pismohrane znamo da se iz rata u kojem je sudjelovao kao *supracomes* trogirске ratne galije vratio kao vrlo bogat čovjek pa je kupovao zemlje i sagradio toranj kraj Trogira.²¹ O velikoj većini ostalih pisaca bilježnički spisi šute. Držić u svojoj komediji moralizira. Ali moral je nadležnost crkve. Jedino što možemo reći da je književnost zabava u dokolici, a tako piše i Medini.

Postoji pučka književnost, to su književna djela o svecima-zaštitnicima bratovština na proslavi tih svetaca. Ova djela naglašeno su crkvena. Medini se njima nije bavio. Moramo priznati da je naša starija književnost obavijena velom tajne. Pa ipak, puno nam mogu reći naprijed citirana djela Zanete Sambunjak koja je utvrdila da su brojni pisci bili heretici ili napola heretici, ako se nisu dirali u dogme. Znači pisci bi bili otprilike književni mangupi koji omalovažavaju strogu katoličku ćudorednost i bogoslovlje kao mrtve konvencije. U tom poigravanju s katoličkim bogoslovljem nalazimo njihovu vitešku ironiju i literaturnost.

Dinko Ranjina je imao dvorac u Vručici na Pelješcu i tamo se sastajao s književnim uglednicima, Cvijeta Zuzorićeva je imala salon u kojem je primala pisce. Da li su se tu čitala književna djela i da li se o njima raspravljalo?

Medinijev rad spada vremenski u modernu, a kod njega se zamjećuje i jasna književna orijentacija moderne, a to je odvrćanje od nacionalne orijentacije realizma prema europskoj orijentaciji i prije svega književnostima romanskih zemalja. Medini piše o dalmatinskoj književnosti u kojoj je jaka orijentacija prema Firenzi i to osobito u Dubrovniku.

Medini je napisao i niz povijesnih radova. U spisu *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji* (Izdalo Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, 1920.) on je konzultirao gradske statute, pošao je od Konstantina Jirečeka (*Die Romanen in den Städten Dalmatiens während des*

²¹ Ivan Pederin, »Koriolan Cippico, njegov odnos prema mletačkoj vlasti i njegove veze s ugarskim dvorom«, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zagrebu*, Vol. 13, str. 193–196; Zagreb, 1983.

Mittelalters, Beč, 1901.) i za njim ponovio da doseljeni Slaveni prihvaćaju neke latinske riječi od starosjedilaca. Pape uvijek budno motre što se zbiva u Dalmaciji, a splitski nadbiskup Lovre izvješćuje o vladi hrvatskog kralja Petra Krešimira. Hrvati se doseljavaju malo po malo u Dalmaciju koja kao i Mletci pripada Bizantu, Mletci su namjesnici Bizanta koji ima jaku mornaricu. Dalmatinska crkva podređena je carigradskom patrijarhu, a Bizant pogoduje razvitku municipija. Ropstvo je prošireno, a od XI. stoljeća zna se za težačke odnose, a u Dalmaciji se primjenjuje rimsko pravo. Spominje darovnice samostanima, a gradovi plaćaju danak hrvatskim kraljevima. Samostani su uživaoci kraljevskih zemalja, a kasnije postaju i njihovim vlasnicima, a i ljudi koji ih obrađuju. Kraljevski posjedi se šire. Ljudi s kraljevim odobrenjem darivaju zemlje samostanima. Samostani su očito više od duhovnog središta, bez njih kao da nema ni države. I žene nasljeđuju zemlje uz kraljevu privolu što kasnije nisu mogle. Priznaju se općine kao političke jedinice, a postoje i plemenštine, a to su zemlje koje pripadaju plemenu, pa podvornice, što bi bile okućnice. Po Vatroslavu Jagiću tu važi *linea senguinea*, po Strohalu međa. Gaj se dijeli po granici baštine ili plemenštine. Kraljevi škrto daju zemlje gradovima, a rado crkvi. U sporovima između biskupa i kmetova sudi svjetovni sud. Gradovi gledaju prijekim okom na biskupe koji ubiru desetinu jer bi voljeli da se od desetine daje dobrotvornost. Na taj način nastaje uljudba od razdiobe zemlje i samostana. Kraljevi kao da ne sudjeluju mnogo u vlasti. Zemlja je bila osnova na kojoj su počivale društvo i država. Duh politike potjecao je iz Bizanta. Prava kmetova ima tek od *Pacte convente*. Društvo je bilo, rekli bismo, protuklerikalno pa je gradsko vijeće zabranilo građanima da daju ili prodaju crkvi zemlje.

U XIII. i XIV. stoljeću pojavljuje se zakup *emfiteusa*. Kmetovi stanuju na zemlji u kmetskim kućama, ali oni moraju davati vlasnicima zemlje i darove o Božiću i sl. Kmetovi su dužni tlaku, ali ne u Zadru. U Šibeniku je kmet zavisan od gospodara. Uvjet za kupnju zemlje je u Šibeniku da kupac ima kuću u Šibeniku, slično je i u Dubrovniku. Ako kmet bez dozvole napusti zemlju gospodar mu može zaplijeniti imovinu, ali poslije deset godina gospodar više nema prava na zemlju. Ako kmet ode sa zemlje poboljšice i kuća kmetova ostaju gospodaru.

U Zadru kmet može prodati svoja prava na zemlju, ali uz dopuštenje vlasnika. Gospodar ne smije iznajmljivati zemlje za manje od četvrtine dohotka. Obveza sadnje maslina spominje se od godine 1278. Zakupnina se plaća u naravi, ne u postotcima *emfiteuse*, ali zemlja se daje u zakup uz navod kulture koju će kmet zasaditi. To je obično vinograd.

Ako zakupnik ne plaća zakupninu i globu, gospodar može ugovor raskinuti poslije tri godine. Ali kod *emfiteuse* nema globe. Gospodar plaća pu-

dara, ali za svakog pudara dobije dvije košare grožđa. Kmet ne smije trgovati bez dopuštenja gospodara. U Zadru se zemlja daje u zakup *ad laborandum et pastinandum*. U Splitu je davanje zemlje na obradu radna pogodba, za Zadar zakup. U Splitu gospodar zove seljaka *laborator*, gospodar je *conductor*. Slično je i s davanjem stoke na ispašu. U Splitu gospodar propisuje seljaku kako će obrađivati zemlju, u Zadru plaća globe ako se zakupnik ne drži ugovora. Odnosi zakupa mijenjaju se na zemljama koje su Turci osvojili. Kad su Turci istjerani, ostali su njihovi odnosi gospodara i seljaka. Na Braču npr. postoji svijest da je zemlja vlasništvo zajednice. U Dubrovniku zemlju obrađuju robovi koji se kupuju i prodaju, a knez dobija postotke od tih kupoprodaja. Ima ljudi koji postaju robovi od svoje volje. Ženska koja bi sagriješila postaje robinjom kneza.

Trgovina robovima zabranjuje se godine 1416. Robovi dolaze iz okolice. Za vlasteline i pučane važi isto vlasničko pravo. Crkva ima najviše zemlje, a za njom općina. *Platea* je općinska zemlja ili *campus*. Rasuti zemljišni posjed otežava obrađivanje, a zakupnici daju gospodaru dio uroda. Stanovanje u gospodarevoj kući zakupnici plaćaju u perperima. Zemlja se daje u zakup u više naraštaja. U ugovorima se malo po malo stvaraju *consuetudines*. Kuće uzete u zakup ne smiju se davati u podzakup. Postoje i uvjeti pod kojima gospodar može otpustiti kmeta prije isteka roka. Kmet i težak nisu isto. Težaci su u početku zakupnici i za njih važe uvjeti kod otpusta odnosno napuštanja zemlje. Kmet stanuje u gospodarevoj kući i mora mu davati »darove« i raditi na zemlji. U Zadru su kmetovi vrtlari i *iobagiones*,²² pa *casalini*, a to su oni kojima žena donese miraz. Kasnije ih zovu *ecomitatu*. Kmetski odnos u Dubrovniku nije imovinski, nego odnos zavisnosti koja može biti određena privatnim ugovorom, a tako i ropstvo. Kmet je morao biti nečiji čovjek, ako je tražio neka prava – *iura feudalia*. Feudalcima daruju gradu neku zemlju, ali onda zna doći do prisvajanja, buna i trvenja s feudalcima. Donose se propisi o sječi drva, postoje zemlje koje je obrađivao sam vlasnik. Izrabljivanje kmetova to je jače što je feudalac dalje od zemlje.

U Kotoru zemlje poklanjaju gradu srpski vladari, kasnije dolazi do odmetanja u Turke. Agrarno uređenje je nerazvijeno. Sa zemljom dijele se i ljudi. Kmet ima ista prava kao u Dubrovniku, ali kmet ne bira gospodara, te odnose uređuje općina. Položaj Albanaca u Kotoru sličan je kmetskom.

Pod austrijskom upravom razlike između težaka opažaju se u raznim krajevima Dalmacije, zemljišni odnosi ostaju isti kao u mletačko doba, ali

²² Iobagiones su u Šibeniku kmetovi naseljeni na većoj udaljenosti od grada. I. Pederin, »Šibenik na kraju srednjega vijeka«, *Bosna franciscana*, XVIII, br. 33, str. 79–122; Sarajevo, 2010.

vlastela ipak propadaju. Grad više nije svijet za sebe, ali nestaje podjela na gradske agere, za sve vrijedi jednako austrijsko građansko pravo. Seljaci kupuju zemlju od feudalaca koji ih rado prodaju, ali cijena zemalja u blizini gradova raste, a sve glasnjiji su zahtjevi da se donese agrarna reforma, koju Austrija ipak nikad nije donijela. Težačka pogodba samo je gospodarska pogodba. Vlasnik može dati seljaku zajam, ali to može i banka.

Medinijeva je zasluga da je opisao dalmatinski feudalizam kao osnovu društvenih i političkih odnosa, uopće državnog uređenja, a država je *municipij*. Ti odnosi različiti su u pojedinim razdobljima, a još različitiji u pojedinim komunama. Medini se uglavnom zaustavio na prilikama u ranom srednjem vijeku. Da je proučavao bilježničke spise, a pismohrane su onda još uvijek bile manje ili više tajne, bio bi vidio razvoj tog feudalizma u kasnijim razdobljima kad se vide razlike od jedne komune do druge s osobitim zanimljivostima u Rabu gdje je odnos patricija-zemljoposjednika sa *sozzalom*, kako se nazivao zakupnik, čisto poslovan, ali i vrlo blizak, pa zemljoposjednik daje *sozzalu* vola za oranje, sjeme, tijesak za masline i sl. Pastiri imaju gotovo vojnu organizaciju sposobnu da spriječe pljačkaške napade (pravoslavni) *martolossa*. U Zadru, Šibeniku i Splitu zemljoposjednik sklapa ugovor sa zakupnikom koji je osobno slobodan i nezavisan i vidi ga samo kad mu donese postotak uroda. A taj postotak određuje se prema kulturi.²³ U Dalmaciji su seljaci u XVI. stoljeću počeli isticati da je zemlja Božja, a njezini plodovi onoga tko je obrađuje i bili su skloni uskraćivati *dominikale*, u XVIII. stoljeću došlo je do pobune seljaka, koja je ugušena bez krvi, bjesnili su prijepori seljaka i patricija oko općinskih pašnjaka. U XIX. stoljeću dolazi do krize kolonata pa feudalac jedva može istjerati zakupnika sa zemlje, a ako ga istjera, nitko više neće uzeti zemlju istjeranoga u zakup. Seljaci ne žele unaprijediti poljoprivredne tehnike jer, kažu, zemlja nije njihova, a slično tvrde i zemljoposjednici, mlinovi postaju pitanje, osobito onda kad su ih zauzeli Turci, lov je uvijek nešto što spada u zemljoradnju.²⁴

Medini je ipak napravio prvi korak, njegova je najveća zasluga što je pokazao dalmatinski feudalizam u proučavanju povijesti feudalne zemljoradnje i feudalizma u Dalmaciji, a taj korak nije mali. Njegova je zasluga što je pokazao dalmatinski feudalizam u ranom srednjem vijeku i njegov nastanak iz bizantskih tradicija, običaja i rimskog prava.

²³ I. Pederin, *Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka*, Rab, 2011., str. 47–59, 142–167. Isti, »Šibenik na kraju srednjega vijeka«, *Bosna franciscana*, XVIII, br. 33, str. 79–122; Sarajevo, 2010. Isti, »Split (1358–1421)«, *Bosna franciscana*, XVIII, br. 32, str. 75–106; Sarajevo, 2010.

²⁴ I. Pederin, *Mletačka uprava, privreda i politika u Dalmaciji (1409–1797)*, Dubrovnik, 1990., str. 172–186, 203–223.

U knjizi *Starine dubrovačke* (Dubrovnik, 1935.) Medini je pisao da o Dubrovniku malo vijesti postoji prije godine 1000. pa spominje djelo *Epitome chronicorum cassinensium* koje je napisao knjižničar pape Stjepana (752. – 757.). Nepoznati ravenski zemljopisac napisao je *Epitaurum, id est Ragusium*. Više je napisao Konstantin Porfirogenet (913. – 958.) u *De administrando imperium* za cara Mihajla III. (842. – 867.) i Bazilija (867. – 886.). Mletački kroničar Johannes piše da je veliko nevrijeme porušilo Dubrovnik godine 850., pa kako je dužd Petar Orseolo godine 1000. darovao Dubrovnik nadbiskupu, što se spominje u zaključcima splitskog sabora 925. Međutim, Lucić i Jireček ne vjeruju da se taj sabor uopće održao. Prema Porfirogenetu Dubrovnik su poslije propasti obnovili sami Dubrovčani, što odgovara Bizantu jer govori o kontinuitetu njihove vlasti. Ali Medini razmatra tekst i druge tekstove i nalazi prepisivačke greške. Onda razmatra *Ljetopis popa Dukljanina*, pa anonimne *Annales Ragusini* koje je izdao Natko Nodilo u *Monumenta JAZU*, 1163. – 1185. On analizira ove tekstove i zaključuje da su ih prepisivači mijenjali. Ovakav način utvrđivanja krivotvorina ne zadovoljava i ne može se smatrati valjanim. Medini je trebao pregledati izvornik, kakvoću pergamene, crnila, slova i stil pisanja da bi mogao ovako nešto reći, a to sve nije mogao jer je on čitao tiskane kronike, a do izvornika nije mogao ni doći.

Poslije toga Medini piše o gradskoj upravi u Dubrovniku, *Lex civilia municipalis*, ulogu pučkih tribuna εκδικτοι koji se brinu da se očuvaju dobra što su plaćala poreze. *Tribuni maritimarum* skupljaju poreze. Leonova konstitucija poštuje razlike u upravi pojedinih bizantskih gradova. Ova je služba preživjela Gote i Langobarde, a nalazimo je i u Zadru. Ipak, Medini zaključuje da se razvitak gradske uprave razlikuje od dalmatinskih gradova i Mletaka. Dalmatinski gradovi i Mletci nastoje se osloboditi ovih bizantskih tradicija. U Dubrovniku djeluje ban – *vicarius*, zastupnik općine. Onda Dubrovnik ustaje uz normanskog vladara Roberta Guiscarda protiv Bizanta. Javljanju se konzuli i grofovi imenovani od vladara da upravljaju gradom. Dubrovnik priznaje bizantsku vlast pa ga napadaju mletački brodovi, a Mletci dolaze u sukob s Bizantom u XII. stoljeću. U Dubrovniku postoji jedna normanska stranka, stranka nekog konzula Dobroslava u XII. stoljeću.

Dok se Bizant drži na jugu Apeninskog poluotoka, Dubrovnik je znao kamo pripada, a Normani štite Dubrovnik od mletačke ekspanzije, Rim im pomaže, ali u Dubrovniku se javljaju nastojanja da bude samostalan. Mletci i Normani dijele Culphus u XII./XIII. stoljeću. Onda Dubrovnik ostaje bez oba stupa svoje politike, a dužd Enrico Dandolo podvrgava Dubrovnik koji ostaje pod mletačkom vlašću do 1358. Mletački knez u Dubrovniku ima veliku vlast i prenosi mletačke ustanove u Dubrovnik. To je glavna uloga Mletaka

koja se najbolje vidjela u Šibeniku u kojem se dalje izgrađuju ustanove vlasti pod mletačkom vlašću.²⁵

Knez sudi, a izbijaju sukobi zbog imenovanja vijećnika. U XIII. stoljeću izbija sukob između kneza Giovannija Quirina i Dubrovnika, izbija pubuna u gradu, pobunjenici istjeruju kneza iz Grada i on ide u Mletke. Kraj sukoba nije poznat. Dolazi do sukoba kneza Andrea de Aura s nadbiskupom. Izdaje se novi Statut. Poslije Giovannija Dandola knezovi se mijenjaju svake godine i biraju se novi suci. Od 1235. djeluje Veliko i Malo vijeće. Prije toga su vijećnici bili svi *boni homines*. Onda se Statut preinačuje poslije mučnih dogovora s Mletcima. Od 1332. do 1348. svi vlastelini stariji od 20 godina su članovi Vijeća. Zbog kuge se njihova dob spušta na 18 godina. Vijeća nastoje što više ograničiti vlast kneza. Od 1358. knez više ne bira vijećnike nego oni njega. Veliko vijeće i rektor preuzimaju vlast, a Malo vijeće izvršitelj je odluka Velikog vijeća. Popisuju se plemićki rodovi, a Medini kritizira te popise i podatke prepisivača. Neki su podrijetlom iz Kotora i dubrovačke okolice, Dalmacije i Albanije, pa iz Italije i ostale Europe. Romansko pučanstvo nazaduje od XII. stoljeća. Medini opisuje obiteljsko pravo, svadbene običaje. Stare se obitelji potiskuju, Medini bilježi promjene u starom dalmatinskom govoru. Sad se doseljava sve više romanskih doseljenika, sve važniji su odnosi sa slavenskim susjedima, stare obitelji izumiru. Starodalmatinski utječe na latinski i talijanski u Dubrovniku, osobito u spisima koje pišu vlastelini. Doseljeni Slaveni amalgamiraju razne etničke skupine i tako nastaje dubrovački puk. Počam od XIII. stoljeća do preokreta dolazi u XIV. stoljeću s poslavenjenjem preko kućne posluge i robova koji su se kupovali ili preprodavali. Od te posluge uče djeca hrvatski, osobito zbog jačanja trgovinskih veza sa zaleđem. *Salinariusi* su najčešće doseljenici i imali su tešku službu. Mogli bismo dodati da su *salinariusi* u svoj Dalmaciji Pažani. U Kotoru se raspravlja kojim će jezikom govoriti vijećnici. Mladi ljudi pišu hrvatske pjesme, ali Dubrovnik i Kotor zaziru od talijanske kulture pa se odlučuju za latinski. Grade se javne i privatne gustirne. U XIV. stoljeću grade se zidine.

Medini prikazuje raspored ulica u XII. stoljeću; piše kad je koja javna zgrada sagrađena, kad se spominju pojedine crkve. Briga je Vijeća gdje će se ukonačiti dužd i uglednici ako dođu. Piše o pitanju kad je sagrađen Knežev dvor koji je postojao 1272. Dubrovnik se počinje širiti tek u XI. stoljeću. Piše o samostanima, pa kad su građene nove crkve. Bedemi zaustavljaju širenje grada, koji sad dobija novu luku na zapad. Kad su sagrađene neke javne zgrade. Toponimi su dvojezični što kaže da Slaveni i Romani nisu zajedno živjeli.

²⁵ I. Pederin, »Šibenik na kraju srednjega vijeka«.

Dubrovnik je 1302. u posjedu Oboda i Cavtata koji je sagrađen na razvalinama Epidauruma u prvoj polovici IX. stoljeća. Saraceni pustoše, a za njima Latini, ali Slaveni se vraćaju u IX. stoljeće i to je početak hrvatskoga Dubrovnika u kojem su se naselile izbjeglice iz Epidauruma prema raznim kronikama i Porfirogenetu. Dolazi do miješanja pučanstva, a Medini vrlo koncizno opisuje sela u okolici. Onda analizira toponime, Prčanj – Parçagna od *pars*, izvodi neke zaključke na temelju štovanja nekih svetaca. U Konavlima nalazi neke tragove poganstva, nešto mu kažu i prezimena. Cavtat je od *civitas*. Analizira propise za obrađivanje zemlje. Državne zemlje zovu se *carine*, a njihovo obrađivanje je vezano za neku službu. *Carina* je sačuvana od pradavnih vremena. Car je bizantski car, Dubrovnik je nekoć bio bizantski grad.

Na kraju je Medini reproducirao legende i predaje vezane za Dubrovnik i njegove institucije. Najveća vrijednost ovog rada je prikaz nastanka Dubrovnika, njegova borba za opstanak između tri sile, Bizanta, Mletaka i Normana i preživljavanje koje Dubrovnik duguje svom položaju koji vlada južnim Jadranom i Otrantskim vratima. Ali on nije pisao samo o bitkama, kojih nije bilo mnogo, već više o nastanku i razvitku njegova municipalnog ustroja, institucija, a i svakidašnjice u kojoj su se gradile javne zgrade, crkve i sl.

Posebno mjesto zauzima Medinijev rad pod naslovom *Dubrovnik Gučetića* u kojem je on analizirao publikaciju JAZU u *Monumenta ragusina Libri reformationum*, sv. I. kao Posebno izdanje SANU, knj. CCX, Odeljenje društvenih nauka, Nova revija, knj. 9, Beograd, 1953. To su zapisnici dubrovačkih vijeća iz XIV. stoljeća (1300. – 1363.). U naslovu je ime Gučetića koji su u niže analiziranim događajima vodili glavnu riječ, a kako piše Medini, pronicljivim romanskim duhom i inicijativom. Medini, koji je radio u doba borbi za hrvatski jezik u školi i upravi, poštovao je romansko nasljeđe Dubrovnika, i uopće Dalmacije, i to poštovanje zadržao je još 1936. kad je napisao taj rad.

Dubrovnik je morao birati između gospodstva Mletaka i Nemanjića među kojima je bjesnila svađa. Iz nevolje su se odlučili za Mletke. Prilike su se izmijenile u XIV. stoljeću kad je Bosna izbila na more na ušću Neretve u trećem desetljeću XIV. stoljeća. Sada Srbija više nije jedini susjed Dubrovnika na kopnu. U to doba Dubrovčani su uzurpirali i obrađivali neke zemlje u Župi i na Šumetu zahvaljujući nepostojanju granice i trvenju Nemanjića koji bi osvojili Dubrovnik, ali posredovanjem Normana priznaju Dubrovniku slobodu, uz plaćanje danka. To je *vas antiqua*, a ne *mogoriš*, ne prisvajanje nego ispravljanje granice uz plaćanje. Godine 1303. izbio je i rat Dubrovnika s Urošem uz diobu Župe. Uroš je ucjenjivao Dubrovnik, ali ipak nije došlo do trgovinskog rata. Dubrovnik se obvezao da će pomoći banu Stjepanu brodovima, a on će zaustaviti srpsku vlastelu.

Odnosi Dubrovnika s Nemanjićima nisu baš bili dobri, bilo je pljački, prijatiji, a mora se istaknuti da je Medini to pisao godine 1936., te da je objavljeno 1953., dakle u doba kad se u Beogradu više ili manje glasno govorilo o »srpskom Dubrovniku«. U svakom slučaju Zeta nije baš imala smisla za more i pomorstvo, a svakako manje negoli hrvatski narodni vladari. U to doba pojavljuje se u Zahumlju bosanska vlast što Dubrovnik priznaje plaćanjem *mogoriša*. U to doba bjesni sukob između starog Dušana i mladog kralja Uroša u Zeti pa Dubrovčani šalju liječnika Egidija da ih izmiri 1331. Dubrovčani im pomažu savjetima, a šalju i vina na dar uz uvjet da vrate trgovcima tkanine koje su im oteli.

Ban Stjepan, upola Dubrovčanin, oslobodio se tutorstva hrvatskih banova. Srpski kraljevi traže od Dubrovčana da ih svojim brodovima prevoze u Split, koji je kao i Trogir i Šibenik pod mletačkom vlašću. Dubrovnik im molbu odbija. Dušan gubi rat sa Stjepanom pa mora ustupiti Popovo polje Dubrovniku. Dubrovnik se dakle upliće malo po malo u feudalnu anarhiju. Dušan daje Dubrovniku otok na ušću Neretve i primorje od Stona do Dubrovnika. Godine 1334. daje mu i Stonski rat, a Dubrovnik je u to doba iz Popova polja potjerao pravoslavne svećenike, Dubrovnik utvrđuje Ston da osigura Rat (danas Pelješac) i tamo se naseljavaju dubrovačke obitelji. Sad je Dubrovnik u mnogo bližem dodiru sa srednjom Dalmacijom, a preko Stona ide mađarski utjecaj na Dubrovnik koji u Stonu drži posadu od 500 vojnika u smislu pregovora Dubrovnika sa srpskim vladarima. Ovo pokazuje Dubrovnik kao seljački grad, dakle grad što se trudi steći vlastiti *ager* koji će obrađivati Dubrovčani. Takvi su bili i ostali dalmatinski gradovi, pa u njima stalno srećemo zlatara ili klesara koji uzima u zakup neku zemlju i obrađuje je uz svoj raniji posao.

Dubrovnik sada vodi ekspanzionističku politiku i nastoji se proširiti u srednju Dalmaciju, da se ugnijezdi u Splitu, Lastovu i Mljetu što se ne sviđa Mletcima. Lastovo prije 1205. priznaje dubrovačku vlast pod uvjetom da Dubrovnik prizna njihove stare običaje. Mletci ratuju s Ljudevitom Mađarskim zbog Dalmacije i gube rat 1358. Međutim, korčulanski knez podrijetlom Dubrovčanin širi svoju vlast na Mljet. Dubrovčani šalju 1348. svog činovnika na Mljet. Mletci ometaju dubrovačku ekspanziju na Jadranu jer smatraju *Culphus* svojim. Mletci se smatraju vlasnikom jednog mora, ne baš kopna. Otvorenih sukoba Mletaka s Dubrovnikom ipak nema. Mletci traže da njihovi trgovci u Dubrovniku budu smatrani kao Dubrovčani. Srbija može trgovati jedino na Jadranu preko Kotora i Bojane, a Dubrovčani tu traže mletačku podršku, ali ne žele da se Mletci ugnijezde u Kotoru. Mletačka vlast uspostavljena je na Jadranu 1313.; u Šibeniku i Trogiru 1327., Splitu 1320., Ninu 1329. Tu Mletke ugrožava Ljudevit Mađarski koji će i 1358.

oteti Dalmaciju. I Zadar se odmetnuo 1315., Mletci su poslali vojsku u kojoj su se pored ostalih borili i Dubrovčani poslavši galije u podršku Zadranima. Dubrovnik je u to doba sa Stonom i Ratom mogao podignuti pet tisuća vojnika, a 1357. je hrvatski ban osvojio dalmatinske gradove. Dubrovnik je tako postao regionalna sila koja je dijelila *Culphus* s Mletcima. Dubrovnik nije ratovao protiv Mletaka, ali je njegova vlast bila usmjerena nekako obratno nego mletačka koja je išla od vrha Jadrana prema jugoistoku.

Dubrovački nadbiskup Ilija Saračić imao je u Dubrovniku velik utjecaj, ali je pred smrt savjetovao Dubrovčanima da ne uzimlju više Dubrovčanina za nadbiskupa jer bi ga to moglo stajati slobode. Izbio je spor između Dubrovčana i lokrumskog opata koji je nedostojno živio pa su ga zatvorili u nadbiskupski dvor, on je pobjegao iz dvora u Rim i dignuo parnicu. Saračić je bio privržen Dubrovniku, brinuo se o milosrdnosti, dignuo kult sv. Vlaha koji je držao Dubrovčane na okupu. On je išao u Budim kao poklisar, bio je mađarski pristaša, a Veliko vijeće poslalo ga je papi za poklisara da on ne bi za novog nadbiskupa imenovao nekog Dubrovčanina, Albanca ili Mlečića. Tako je odnos Dubrovčana prema Crkvi bio sličan mletačkom odnosu, a Mletci su smatrali da svećenici nisu prisegli *signoriji* nego papi i bili vrlo sumnjičavi prema svećenicima.²⁶ Dubrovnik je bio i ostao suparnik Mletcima na Jadranu, ratova među njima nije bilo, ali u Dubrovniku je postojala promletačka skupina vlastelina.²⁷ Godine 1358. Dubrovnik je raskinuo političke veze s Mletcima.

U radu *Dubrovnik Gučetića* Medini piše da je Marin Gučetić bio u srpskoj službi gdje je upoznao bizantske metode u diplomaciji, ali i one mađarske.²⁸ Suradnja Dubrovnika na srpskom dvoru propala je smrću Nikole Buće.²⁹ Kotorani su imali utjecaja u Dubrovniku preko rodbinskih veza, Nikola Buća bio je tast Điva Pava Gundulića, Marin Buća bio je jedan od tri dubrovačka kneza 1350. Jakov Menčetić bio je poklisar kod Balše i Vukašina.

Godine 1357. izbila je pobuna Splita i Trogira protiv mletačkog kneza kojeg su istjerali. Dubrovnik se sprema na obranu, a prvi koji su se javili bili su Marin Gučetić i Lovro Vukasović. Dubrovnik će izabrati kneza kojeg hoće, ali ne Mlečića ni njihovog pristašu, ni neprijatelje kraljeve. Hrvatski ban Ivaniš priznaje Dubrovčanima sve povlastice. Dubrovnik priznaje vlast

²⁶ Cesare Vasoli, »Venezia, Bodin e il Colloquium Heptaplomes«, u: *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV–XIX)*, Rim, 2001., str. 122.

²⁷ Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi*, Dubrovnik, 2009.

²⁸ SANU, Posebna izdanja, knj. CCX, Odelenje društvenih nauka, Nova revija, knj. 9, Beograd, 1953.

²⁹ Ovako piše Medini, a mi se moramo pitati gdje je taj dvor bio i kakva mu je bila struktura. C. Vasoli, nav. dj., str. 122. N. Vekarić, nav. dj.

mađarsko-hrvatskog kralja jer ne važi više ugovor s Mletcima iz 1336. Dubrovačkim trgovcima sada su otvorena sva mora.³⁰ Dubrovnik je otkazao ugovor s Mletcima i prije Zadarskog mira i mletački knez je otišao. Onda je nezavisni Dubrovnik odlučio prikloniti se mađarsko-hrvatskom kralju, ali mađarsko-hrvatski kralj Ljudevit se obvezao da će braniti Dubrovnik, a bilo mu je stalo do Dubrovnika jer nije imao vlastitog brodovlja. Tada je Dubrovnik dobio povlastice u trgovini sa Srbijom i na moru. Tada Nikola Seč postaje knezom Zadra i Splita, a Marin Gučetić se uhićuje. Sad Dubrovnik bira tri rektora na dva mjeseca koji se mijenjaju. Ljudevit traži obalu do Kotora i Drača, izbija sukob s Vojislavom Vojinovićem. Gučetić i Vukasović uspjeli su dobiti od kralja Korčulu, izbijaju nesuglasice između Ljudevita i Zadrana koji biraju za kneza Nikolu Seča. No kralj je Zadru pripojio Pag. Vojinović pljačka okolicu Dubrovnika, a Balšić ide svojim putem, Marin Gučetić postaje rektor 1361. Dolazi do napetosti između Dubrovnika i Mletaka jer su Dubrovčani zaplijenili njihov brod. Car Uroš posređuje između Vojinovića i Dubrovnika pozivajući se na trgovce iz Srbije. Vojinovića zaštićuju Mletci, ali on ipak pretrpi poraz protiv Kotorana 1358. koji su zaplijenili dubrovački brod. Dužd ne voli da se u Dubrovniku grade ratne galije, ali Dubrovnik se osamostaljuje u pomorstvu. Dubrovčani ne smiju imati dijela u vlasništvu stranog broda. Sad Dubrovnik opet smije trgovati s Jakinom što od 1232. nije smio jer to Mletcima nije bilo po volji. Sad je Dubrovnik u punom smislu te riječi opet regionalna sila. Emancipirao se u pomorstvu, gradi ratne galije, ima zaštitu od mađarsko-hrvatskog kralja. Njegova nezavisnost potrajat će do francuske okupacije.

Literatura

- Dunja Fališevac, »Odjeci Danteova djela u Zoranićevim *Planinama*«, *Zadarska revija*, XXXI, br. 5–6, str. 365–181; Zadar, 1982.
- Sante Graciotti, *Il petrarchista dalmata Paolo Paladini e il suo canzoniere (1496)*, Rim, 2005.
- Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, SANU, Posebna izdanja, knj. CCX, Odeljenje društvenih nauka, Nova revija, knj. 9, Beograd, 1953.
- Slobodan Prosperov Novak, *Zlatno doba*, Portreti, Zagreb, 2002.

³⁰ Danas nema dvojbe da je Hrvatska bila kraljevina u ranom srednjem vijeku, kasnije su mađarski kraljevi nosili u svom naslovu »rex Croatiae«. Kasniji Habsburgovci to nisu nosili, valjda zato što je taj naslov zaboravljen u doba kad smo bili *reliquiae reliquiarum olim inclityi Regni*. Međutim, Franjo Josip je 1867. opet uzео u svoj naslov Káshnig von Kroatien, a to je Medini mogao i morao znati.

- Ivan Pederin, »Književna estetika hrvatskih začinjavaca i njeno podrijetlo iz arhaičnih religioznih predodžbi«, *Kolo*, VIII, br. 7, str. 679–709; Zagreb, 1970.
- Ivan Pederin, »Koriolan Cippico, njegov odnos prema mletačkoj vlasti i njegove veze s ugarskim dvorom«, *Zbornik Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zagrebu*, Vol. 13, str. 193–196; Zagreb, 1983.
- Ivan Pederin, »More i Jadranska Hrvatska u časopisu *Vijenac* (1869–1903)«, *Adriatica maritima Zavoda za povijesne znanosti IC JAZU u Zadru*, sv. 14, str. 39–96; Zadar, 1985.
- Ivan Pederin, »Autograf Rusićeve polemike protiv Karamana i njegovo značenje kao prvog spisa o književnom prevodenju kod Hrvata«, *Croatica Christiana Periodica*, XI, sv. 20, str. 102–123; Zagreb, 1987.
- Ivan Pederin, »Dubrovačka životopisna književnost i njezini izdanci«, *Croatica Christiana Periodica*, 12, br. 22, str. 87–131; Zagreb, 1988.
- Ivan Pederin, *Mletačka uprava, priveda i politika u Dalmaciji (1409–1797)*, Dubrovnik, 1990.
- Ivan Pederin, »Život i ideološki sadržaj u djelu Šime Ljubića«, *Croatica Christiana Periodica*, XVI, br. 29, str. 85–125; Zagreb, 1992.
- Ivan Pederin, »Il biografismo dell' Istria e della Dalmazia nella prima metà dell' Ottocento«, u: *Istria e Dalmazia nel periodo Asburgico dal 1815. al 1848. (a cura di Giorgio Padoan)*, Ravenna, 1993., str. 75–124.
- Ivan Pederin, »Dubrovnik kao središte europske diplomacije u Morejskom ratu«, *Dubrovnik*, XVI, br. 2–3, str. 205–233; Dubrovnik, 2005.
- Ivan Pederin, *Časopis Vienac i književna Europa*, Zagreb, 2006.
- Ivan Pederin, *Austrijska cenzura i nadzor nad tiskom u Dalmaciji*, Matica hrvatska, Zadar, 2008.
- Ivan Pederin, »Šibenik na kraju srednjega vijeka«, *Bosna franciscana*, XVIII, br. 33, str. 79–122; Sarajevo, 2010.
- Ivan Pederin, »Split (1358–1421)«, *Bosna franciscana*, XVIII, br. 32, str. 75–106; Sarajevo, 2010.
- Ivan Pederin, *Svakidašnjica u Rabu od mistike do renesanse i baroka*, Rab, 2011.
- Ivan Pederin, *Austrijska vlast u dalmatinskoj politici*, Zadar, 2009.
- Ivo Perić, *Borba za ponarođenje dalmatinskog školstva, 1860–1918*, Zagreb, 1974.
- Povijest hrvatskog jezika*, 4. knjiga, 19. stoljeće, Zagreb, 2015.
- Slavomir i Zaneta Sambunjak, *Pod koprenom*, Queste Petra Zoranića i Wolframa von Eschenbacha, Zagreb, 2013.
- Flavia Ursini, »L'Identità del veneto dalmata tra le corenti di lingua e cultura dell'area adriatica orientale«, u: *Homo Adriaticus, Identità culturale e autoscienza attraverso i secoli*, Atti del congresso internazionale di studio, Ancona, 9. – 12. novembre 1993.
- Cesare Vasoli, »Venezia, Bodin e il Colloquium Heptaplomes«, u: *Mito e antimito di Venezia nel bacino adriatico (secoli XV–XIX)*, Rim, 2001.

- Nenad Vekarić, *Nevidljive pukotine. Dubrovački vlasteoski klanovi*, Dubrovnik, 2009.
- Mate Zorić, »Marko Kažotić (1804–1842)«, *Rad JAZU*, str. 375–510; Zagreb, 1965.
- Mate Zorić, »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku«, *Rad JAZU*, 357, str. 353–476; Zagreb, 1971.

KNJIŽEVNI I POVIJESNI OBZORI MILORADA MEDINIJA IZ OČIŠTA MODERNE

Sažetak

Milorad Medini, Dubrovčanin, javio se knjigom u doba koje u povijesti hrvatske književnosti spada u modernu. On je svakako ispred realizma po svojoj ljubavi za najstariju povijest Dubrovnika koji su osnovali Bizantinci da se suprotstave Normanima na jugu Italije. Kod njega se zamjećuje ljubav prema renesansnoj i i baroknoj književnosti, više nego prema narodnoj književnosti koju je volio realizam. Medini nije opisao našu stariju dubrovačku odnosno južnohrvatsku književnost kao odsjaj talijanske književnosti. On jasno opaža da nije Italija naš partner u književnosti nego Mletci, više još Firenca, pa Napulj, koji je osobito prisutan u Dubrovniku.

Medini je opisao pisce koji su vlastelini, ali i pučani trgovci koje su poslovi doveli na Apeninski poluotok. On je osjetio da hrvatska starija književnost ima faze svog razvitka, a to će zaokupljati književnu povijest XX. stoljeća koja nalazi razdoblja naše književnosti, a svako razdoblje ima svoj stil. Ta razdoblja sukladna su zakonima o tisku koje je donosila cenzura i kasnije nadzor nad tiskom i tiskovna policija.

Medini je opisao stariju književnost kao općinsku. Nevolja je za istraživače što će se u pismohranama naći vrlo malo podataka o piscima. Naslućivanje razdoblja i općinskog karaktera naše starije književnosti kod Medinija ipak nije deklarativno. To sve omogućuje sagledavanje kasnijeg realizma, i točnije časopisa *Vienac*, kao određenja nacionalne književnosti. U Europi nema nacije bez nacionalne književnosti.

Ključne riječi: Milorad Medini, povijest Dubrovnika, hrvatska moderna

MILORAD MEDINI'S LITERARY AND HISTORICAL VIEWS FROM A MODERNISTIC PERSPECTIVE

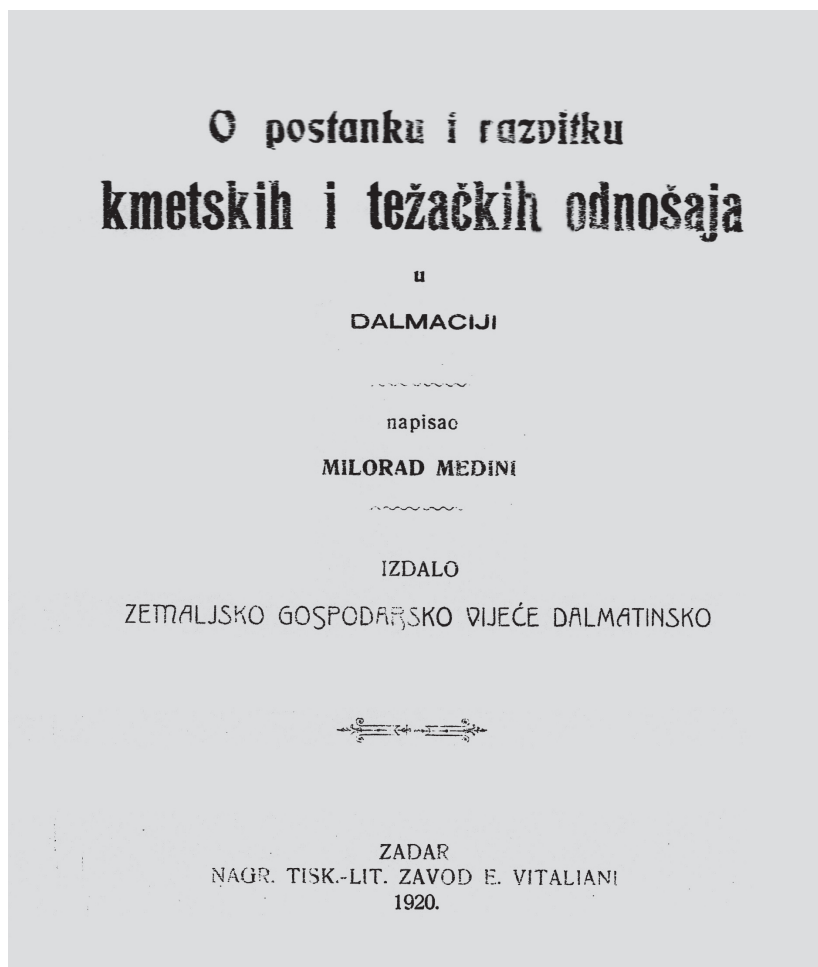
Summary

Milorad Medini, who was a teacher in Dubrovnik and Split, wrote early in the 20th century the *History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik* in Croatian language. He also wrote a number of articles on the history of Dubrovnik and Dalmatian Croatia early in Middle Ages. His *History of Croatian Literature...* is

a mark of the new orientation of Croatian literature early in the 20th century, period when this literature changed its orientation from national problems of realism to Europe – Florence which can be seen as the starting point of European classicism – which attracts Medini. Therefore he wrote a history of literature in Dalmatian Croatia, the part of Croatia that rims the Adriatic and was closely connected to Venice and Florence. The basic literary orientation is to Florence.

The literary journal »Vienac« was the pivotal journal of Croatian realism, the journal where our national literature was built up. This period was the time when »Vienac« stopped being published.

Keywords: Milorad Medini, history of Dubrovnik, Croatian Literary Modernism

Sl. 3.: Milorad Medini, *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*, Zadar, 1920.

Ana Batinić

Milorad Medini i Milan Rešetar

Izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42.09 Medini, M.

821.163.42.09 Rešetar, M.

Kad u ruke uzimate arhivsko gradivo u obliku korespondencije između istaknutih kulturnopovijesnih osoba, uvijek stupate na manje-više sklizak teren. Glasić grižnje savjesti zbog praktički voajerskog prebiranja po tintom ispisanim retcima koji u većini slučajeva nikada nisu bili namijenjeni oku javnosti, u ovom je slučaju barem donekle utišan činjenicom da od vremena kada su ispisivani do danas ipak postoji pristojan vremenski odmak. Uvidom u pisma Milorada Medinija (1874. – 1938.) upućena Milanu Rešetaru (1860. – 1942.) nastojat će se osvijetliti odnos dvojice književnih povjesničara, koje osim istoga rodnog grada, Dubrovnika, povezuju i zajednički stručno-znanstveni interesi. Navedenome arhivskome gradivu moguće je pristupiti na više načina, među kojima se dva smjera nameću kao logična i očekivana: prvi bi bio tematsko-sadržajni pristup, kojim bi se različite književnopovijesne, kulturne, političke i druge teme izdvojile iz svih sačuvanih pisama, grupirale i sustavno izložile. Drugi pristup zadržava kronološki poredak korespondencije i za njega smo se i odlučili u ovome radu, smatrajući da na taj način strukturirana analiza pruža dodatnu dimenziju cjelokupnoj dobivenoj slici, ponajprije u smislu datacijske preglednosti pojedinih zbivanja u okviru biografskih linija Medinija i Rešetara, ali i šireg kulturnog, društvenog i političkog konteksta u kojemu su živjeli i djelovali.

U časopisu Vatroslava Jagića *Arhiv za slavensku filologiju* Rešetar je prikazao Medinijev rad *Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku i Čubranovićeve nasljednici* (Dubrovnik, 1898.)¹ te njegovu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*.² Mnogo nam potpuniju predodžbu njihova suodnosa, međutim, pokazuju Medinijeva pisma Rešetaru koja obuhvaćaju razdob-

¹ M[ilan] Rešetar, »Nachtrag zu Dr. M. Medini's Aufsatz über Čubranović (S. 69. ff)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, sv. 1–2, str. 230–232; Berlin, 1900.

² M[ilan] Rešetar, »Milorad Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, sv. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

lje od gotovo četrdeset godina. Nakon Rešetarove smrti, njegova je udovica Stanka, Jagićeva kći, darovala Akademiji suprugovu ostavštinu: rukopise nedovršenih radova i korespondenciju – više od tisuću pisama koja je primao s raznih strana (usp. Leto, 1989: 20). Među njima, danas je u arhivu Akademijina Odsjeka za povijest hrvatske književnosti u Zagrebu pohranjeno i dvadesetak pisama koja je Medini od samoga početka prošloga stoljeća (1900.) sve do 1937. godine slao Rešetaru iz Dubrovnika i Zadra. Najbrojnija su pisma s početka dvadesetoga stoljeća, u kojima se Medini – u to vrijeme gimnazijski profesor³ – pojavljuje kao svojevrsni izvjestitelj o dubrovačkoj svakodnevnici, ali i Rešetarov kolegijalni pomoćnik u provjeravanju gradiva iz dubrovačkog arhiva i knjižnica. Rešetar se, naime, kao Jagićev nasljednik na slavističkoj katedri u to vrijeme nalazi u Beču, središtu u kojemu su znanstvenici iz raznih slavenskih područja mogli predavati, objavljevati radove te međusobno razmjenjivati mišljenja obogaćujući se novim znanjima i metodama. Premda je u Dubrovniku živio samo do sedamnaeste godine, Rešetar je cijeloga života ostao vezan uz rodni grad – njegov duh, kultura i književnost bili su mu trajna životna preokupacija koja se protezala i na velik dio njegova rada (usp. Leto, 1989: 8). U pismima Medini na više mjesta spominje fra Taliju, marljivoga dugogodišnjega knjižničara knjižnice franjevačkog samostana Male braće, koji mu je često pomagao u istraživanju gradiva.⁴ S druge strane, suradnja nije bila tako ugodna s arhivistom Dubrovačkoga arhiva Josipom Jelčićem.⁵ Naime, dubrovačke su arhivalije zaintrigirale i bečkog profesora

³ 19. svibnja 1900. piše Rešetaru: »Posli me ovamo tište. Izim uza škole i privatne pouke pišem za program. Uхватili su me netom dodoh, a kako nijesam imao vremena, da što iz svoga predmeta napišem, utekao sam se pedagogiji. Pišem o učenju hrvatskoga, nu rado bih se toga prošao da mogu«. Vjerojatno je riječ o djelu *O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnazijama*, P. o. Program C. k. vel. gimnazija.

⁴ Fra Nikola Urban Talija (Lopud, 1859. – Dubrovnik, 1943.) bio je profesor teologije, književnik i knjižničar (v.: <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/knjiznica-male-brace/>). Primio je Nobelovca Georgea Bernarda Shawa prilikom njegova posjeta Dubrovniku 1929. (v.: <http://glasgrada.hr/bernard-shaw/>) o čemu je sačuvan i video-zapis (v.: <http://www.ofm-sv-jeronim.hr/urban-talija-u-dubrovniku/>). Kako saznajemo iz dvaju Medinijevih pisama iz 1900. (19. svibnja i 2. lipnja), nakon Talijine revizije knjižničnog fonda, utvrđeno je da su neki lekcionari za koje se zanima Rešetar, inače navedeni u Kaznačićevu popisu, nestali iz biblioteke a »između ostalih nema ni onoga, što ga bilježi Kaznačić kao najstarijega negdje iz 16. vijeka«. Talija će Rešetaru, najavljuje Medini, sam pisati o lekcionarima iz 1543. i 1556. te mu poslati popis knjiga nestalih iz biblioteke – kojih je oko 200! Medini objašnjava: »Dublete bi fratri izmijenili, ali ih ima još jako malo, jer su se izmijenjivali sa akademijom i universom u Zagrebu. Za kupovanje rukopisa i štampanih knjiga treba čekati prigodu« (Medini Rešetaru, 2. lipnja 1900.). Kad je o lekcionarima riječ, Rešetarov utjecaj na Medinija uočljiv je i u njegovu uvrštavanju Rešetarove teze o postanku lekcionara u svoju *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (v.: Mihanović-Salopek, 2005: 81).

⁵ Josip/Giuseppe Jelčić (Gelčić/Gjelčić/Gelcich) (Kotor, 1849. – Gorica, 1925.) bio je profesor u nautičkim školama u Dubrovniku (1876. – 1903.) i Trstu (1909.) te upravitelj Dubrovačkog arhiva. Proučavao je pomorsku povijest Dubrovnika i Boke kotorske te objavljivao arhivska vrela (Usp. <http://proleksis.lzmk.hr/843/>).

ra slavenske filologije Josefa Jirečeka,⁶ čijom je zaslugom 1891. za stalnog arhivista imenovan upravo Jelčić, koji je proveo konačno spajanje arhivskog gradiva i izradio prvi cjelovit popis Dubrovačkog arhiva (*Catalogus*, objavljen 1910.).⁷ Na radnom mjestu arhivista u Dubrovačkom arhivu Rešetar je po svemu sudeći vidio Medinija, koji pak u pismima ne krije osobni animozitet prema Jelčiću, zbog čega čak izbjegava odlaske u arhiv. Potencijalni izvor Jelčićevih frustracija moguće je povezati s Rešetarovim zanimanjem za dubrovačke zgrade, konkretno tamnice, o čemu je prije njega pisao Jelčić, spominjući tri tamnice (*de subtus* – donje, *de intus* – unutrašnje i *de pelago* – s mora). Rešetar o njima, međutim, zahvaljujući očevim spisima, daje mnogo više informacija.⁸ Za rekonstrukciju života dubrovačke svakodnevice u prošlosti Rešetar se, naime, služio dokumentima svojega oca Pave, koji je, živeći kao okružni poglavar u Kneževu dvoru, i sam tragao za informacijama iz dubrovačke prošlosti (Stojan, 2005: 214). O dubrovačkom kaznenom sustavu Rešetar je pisao dvadesetak godina nakon Jelčića koji se tom temom 1905. javio u reviji *La rassegna Dalmata*. Uz komentare Jelčićeva teksta, Rešetar ga je dopunio vlastitim spoznajama, navodeći da u Dubrovniku uvjeti u tamnicama nisu bili gori nego drugdje u svijetu u to doba (Rešetar, 1929: 39–44, prema Stojan, 2005: 215). U ranijem članku, međutim, opisuje nešto drugačiju situaciju, u kojoj je neki postolar u XV. stoljeću pušten iz tamnice jer ga dubrovačke vlasti nisu hranile pa je oslobođen kako ne bi umro od gladi (Rešetar, 1923: 396–403, prema Stojan, 2005: 215). Navodeći da spomenuti arhivist »obično laže i bumbiža«,⁹ sakriva ključeve arhiva te se bavi osvetama i sitnim pakostima,¹⁰ Medini ga naposljetku naziva svemoćnim »agentom austrijske policije«:

»Svaki put što ja stavim nogu u arhiv, uvjeren sam, da Gelcich upotrebi zgodu, da svali na mene krivnju za svoje grijeh. Tako sam prisiljen na nerad i za mene i

⁶ Josef Konstantin Jireček (1854. – 1918.), češki povjesničar, predavao je slavensku filologiju u Beču te pisao, između ostaloga, rasprave iz dubrovačke srednjovjekovne povijesti, posebno o značenju Dubrovnika u povijesti trgovine te o dubrovačkoj diplomaciji (Usp. <http://proleksis.lzmk.hr/29128/>).

⁷ Podsjećamo da je 1833. najznačajniji dio gradiva iz Dubrovačkoga arhiva prenesen u Beč, jer je monarhijska politika nalagala da se najvažnije arhivsko gradivo koncentrira u Beču. Nakon završetka Prvoga svjetskoga rata veći je dio vraćen Kraljevini SHS, ali ne u Dubrovnik, nego u Srpsku akademiju nauka u Beogradu, odakle su ga njemačke okupacijske vlasti u Drugome svjetskome ratu ponovno odnijele u Beč. Gradivo je vraćeno (ali ne u cijelosti) između 1946. i 1952. u Državni arhiv u Dubrovniku (Usp. http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095).

⁸ V.: Leto, 1989: 36, 66. Milan Rešetar, »Dubrovačke tamnice«, *Glasnik dubr. učenog društva 'Sveti Vlaho'*, I, str. 39–44; Dubrovnik, 1929. Pretiskan i u: *Dubrovački horizonti*, XVII, br. 25, str. 96–101; Zagreb, 1985. Jelčićev rad objavljen je pod naslovom »Le prigionieri della repubblica di Ragusa«, *La rassegna Dalmata*, Zadar, 1905.

⁹ Bumbižati znači izmišljati, op. a. (Usp. Medinijevo pismo Rešetaru, 4. ožujka 1904.)

¹⁰ Medinijevo pismo Rešetaru, 13. svibnja 1905.

za drugoga. Zna li za ova junaštva prof. Jireček. Dopušteno mi je sumnjati, jer bi inače uložio više muke i truda da jednom ova sramota prestane. Hoće li mene ili koga drugoga imenovat arhivarom, neka rade, što ih volja. Ja bih se i onako dobro promislilo, bi li primio ovako nasljedje, ali neka me ne drže ovdje za komodina i upućuju na me osobe, da se ja udovoljavajuć im uzvrgnem pogibli, da me progla-se lupeža. Prof. Jireček morao bi znat, tko je Jelčić. Agentu austrijske policije sve je dopušteno i sve moguće« (Medinijevo pismo Rešetaru, 18. studenoga 1905.).

Ipak, (manje) prepreke poput ove nisu bile dovoljne da odvrate Medinija od istraživanja arhivskih izvora pa se korespondencijom, očekivano, provlači niz historiografsko-filoloških tema. U tom su smislu među važnijima dva pisma s kraja 1900. godine, koja otkrivaju genezu autorove *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* te njegov metodološki pristup tome korpusu. Medini Rešetaru šalje nacrt za djelo koje je naslovio *Povjest dubrovačko-dalmatinske književnosti*. Namjerava ga, kako piše, podijeliti u tri knjige: prvom će obuhvatiti početke književnosti i pisce XVI. stoljeća, drugu započeti s Ranjinom i Zlatarićem a završiti »po prilici trešnjom«, dodavši: »na hronologiju se mislim malo osvrćati a još manje vrstati pisce po godinama i mjestu rođenja. Nu sve ćete to vidjeti na arku, što Vam ga uklapljam, gdje sam označio glave prve knjige, a nadam se, da ćete mi Vi pomoći i kazati iskreno, što mislite o planu i može li se izvesti. Ja se držim one: Et voluisse sat est!«. ¹¹ Razmišlja o tome da će tu knjigu netko trebati i tiskati, jer za vlastitu nakladu nema novaca, a treba i »pisati prama svrsi društva« koje će djelo tiskati. Imao je na umu Akademiju ili Maticu, no kako nema veza s njima, obraća se za savjet Rešetaru koji je upoznat s »tamošnjim prilikama« a moli ga i da progovori s »gosp. tastom [Vatroslavom Jagićem, op. a.] čija će riječ biti na mene odlučna«. U vezi s potencijalnim izdavačima dopisuje se i s profesorom Šrepelom koji mu savjetuje da se obrati Kostrenčiću. Ne bi, kako piše Rešetaru, bio protivan da Matica tiska literaturu i da bi pisao za Maticu »ali da ne pripoznavam ničijeg auktoriteta, i da valja da budem slobodan u načinu pisanja. Ne bih htio, da mi oni ushtiju kasnije dati direktivu!«. ¹²

U priloženoj je skici označio glave prve knjige – doduše nepravilnim redosljedom poglavlja – kojih je, ne računajući uvod i dodatak na kraju, zapravo deset a ne osam! ¹³

¹¹ In magnis et voluisse sat est – latinska izreka: U velikim stvarima dosta je da je čovjek htio. / Vrijedi i dobra volja makar ne uspjeti. Op. a.

¹² Medinijevo pismo Rešetaru, 25. siječnja 1901.

¹³ Uvod: Politička povjest. – Gradovi postaju slovjanski. – Trgovački odnošaji – Dubrovnik i Spljet. I. Borba za glagolicu. – Potreba knjiga za crkvu u narodnom govoru – Duhovne pjesme – Crkv. prikazanja – Marulić (Suzana, Judita).

»Moja je misao bila u prve tri glave dati ukupni prjegled književnosti a počinjuci četvrtom glavom baviti se jednom i drugom vrstom književnosti. Polazeći sa stanovišta razvitka književnosti dijelim pisce u dva ili recimo tri reda. Kako prvi početci književnosti nastase iz crkvenih potreba, pisci dalmatinskih prikazanja idu u prvi red isto kao i pjesnici onih duhovnih pjesama, koje su učinjene baš za pjevanje u crkvu. [...] Čudite se zašto stavljam u te i Marulića kao epskog pjesnika. Jer mu je svrha ista bila duhovna pouka puka. Poredite li njegova djela djelima dubrovačkih pjesnika, vidjeti [sic!] ćete, da je duh sasvim različit, a uzrok je tomu što dubrov. pisci, koliko ih mi znamo, a i hvarski te zadarski, nijesu drugo nego odjek talijanske renesanse. Zato ih i ubrajam u drugu grupu, a u treću idu oni, koji su se nastojali oprijeti tomu pokretu ili bolje manama, koje se razviše iz njega, među prvim Vetranić« (Medinijevo pismo Rešetaru, 21. prosinca 1900.).

Usporedimo li gotov proizvod s ovim planom, uočiti ćemo znatna odstupanja. Na Rešetarovu sugestiju da bi trebalo donijeti i potpunu bibliografiju, Medini mu, znajući da je Rešetar već započeo s bibliografskim radom, diplomatski i praktično nudi podjelu posla.¹⁴ Rešetar je očito povukao i pitanje prevedenih djela, jer Medini, posve svjestan traduktoloških delikatnosti te problematike razlučivanja prijevoda i prerada, ističe: »O prijevodima u našoj književnosti može se govoriti samo u malo slučajeva. Većim dijelom to su preradenja a ova idu barem dijelom u grupu gdje i originalan rad«. Moguće su, kako piše, i promjene u planu, a na Rešetarov savjet da se drži Teufela, kaže da ga još nije imao u ruci. U predgovoru tiskanoj *Povjesti*, koji je Medini napisao u Dubrovniku u veljači 1902., pozivajući se na izvore na koje se u svojem radu oslanjao, naznačio je: »Koliko su nas gg. prof. Jireček i Šrepel

II. Razvitak kulture i odjek Rinascimenta u Dalmaciji – Latinski pisci i pjesnici – Početak svjetovnog pjesništva hrvatskog.

III. Pjesnici koji pjevaju u duhu del Rinascimento (Lucić, Hektorović, Držić, Menčetić, Nalješković, Držić etc.) – Reakcija (Marulićeve duhovne pjesme i Vetranić).

IV. Ljubavna lirika.

V. Crkvena lirika.

VI. Canti carnascialeschi [vesele, razuzdane pokladne pjesme, op. a.]

V. Epika (Vetranić, Baraković, Zoranić, Nalješković)

VI. Dubrovačka crkvena prikazanja – Pastirske igre.

VII. Plautske komedije (Držić, Nalješković)

VIII. Plodovi ovog rada.

Dodatak: Biografije pisaca imenovanih (koliko nije već prije kazano)

(Medinijevo pismo Rešetaru, 25. studenoga 1900.)

¹⁴ »Sjećam se, da ste mi bili pisali, da Vi to radite. Ja s moje strane razumijem, da bi bilo dobro i da bi u učeovnom djelu trebalo i bibliografije, ali ne bih htio dapače neću ometati Vama već započeti posao, osobito, što znam, da biste jedino Vi bili kadri dati 'potpunu' bibliografiju. O tomu valja da mi pišete, što mislite. Mogli bismo podijeliti posao, ako je moguće« (Medinijevo pismo Rešetaru, 21. prosinca 1900.).

zadužili svojim radom o samoj književnosti, toliko smo dužni i dru. Rešetaru, koji je izabrao sebi za zadaću, da jezično ispita najstarije naše pisce, te nam razjasnio, što je inače bilo teško obaznati« (Medini, 1902: VII–VIII).

Krajem 1903. (1. prosinca) iznosi Rešetaru ideju o pokretanju lista, nudeći mu suuredništvo.¹⁵ Publikacija bi izlazila kao godišnjak ili polugodišnjak uz financijsku potporu dubrovačke općine a svrha bi joj bila sakupljanje gradiva za političku, kulturnu i književnu povijest staroga Dubrovnika. Njezino bi usmjerenje moralo biti strogo znanstveno, bez ikakva, kako to Medini naglašava »tendencijoznog sizanja« bilo u hrvatskom bilo u srpskom smislu. Medini smatra da izdavanje ovakva godišnjaka ne bi bilo suvišno. Dubrovačkom se poviješću u to vrijeme, doduše, bavi Akademija u Zagrebu, ali ističe da bi »jako zgodno bilo baš u Dubrovniku sakupljati gradivo«, ne samo iz arhiva dubrovačkog nego i javnih i privatnih knjižnica – »gradiva bi dakle imali na pretek, a to bi gradivo ostalo još zakopano za dugo vremena, ako se baš u Dubrovniku ne počne što raditi«. Razmišlja o frekventnosti izlaženja (četiri puta godišnje ili deset araka odjedanput?) te o naslovu lista, čija bi cijena, nakon izračuna troškova izdavanja i s obzirom na to da će biti tek stotinjak abonenata, mogla biti 5–6 kruna – bude li samo »Građa« mogao bi tkogod uključiti i rasprave, kako je to shvatio i Rešetar, čemu se Medini protivio, a u obzir dolazi i naziv »Starine dubrovačke«.¹⁶

Pisma otkrivaju i Medinijeva razmišljanja o Pelegrinovićevoj *Jeđupki*¹⁷ te planove o priređivanju komentirana izdanja nekih Držićevih komedija, čija bi osnova bila akademičko, Žepićevo izdanje – premda Medini iznosi i određena mjesta iz toga izdanja u čiju točnost sumnja.¹⁸ Kako navodi Zlata Šundalić, u svojim je preokupacijama dubrovačkim književnicima Rešetar ponekad imao poziciju prvenstva. S druge strane, popravljao je i doradivao postojeća izdanja njihovih djela. Oslanjajući se upravo na Rešetarove spoznaje Medini je zagovarao potrebu kritičkog pristupa prema postojećim podacima o staroj dubrovačkoj književnosti (Šundalić, 2005: 128). Upravo su na tome tragu i Medinijeve stilsko-metričke analize stihova iz *Ranjinina zbornika*.¹⁹

¹⁵ Na što je Rešetar očito pristao, jer mu je dva tjedna poslije Medini napisao: »Čast Vama, a čast i nama. Vaše je pristajanje uz moju namisao veliki korak k izvršenju« (Medinijevo pismo Rešetaru, 15. prosinca 1903.).

¹⁶ Medinijevo pismo Rešetaru, 15. prosinca 1903. Ideja o pokretanju periodika izgleda ipak nije realizirana, a pod tim je naslovom Medini kasnije objavio monografiju, op. a.

¹⁷ »Ne znam imate li pravo, kad kažete, da je Pelegrinovićeva *Jeđupka* nastala prije date zabilježene na rukopisu« (Medinijevo pismo Rešetaru, 2. lipnja 1900.).

¹⁸ Medinijevo pismo Rešetaru, 15. prosinca 1903.

¹⁹ »Otkad je – da jedan primjer navedemo – Jagić izdao pjesme Menčetićeve i Držićeve, cijenilo se, da je sve ono, što je štampano u *Starim piscima* II. pod njihovim imenom, zbilja njihovo. Tek je nazad pet godina prof. Rešetar uzdrmao vjerom u tu 'istinu', a pisac je ovih redaka kušao poslije toga

Otišao je, kako piše, dalje Rešetarovim putem te u zbirci Nikše Ranjine našao petnaestak pjesama sasvim nepoznata pjesnika – koji nije ni Čubranović, ni Dimitrović, ni Vetranić, ni Menčetić, ni itko od ostalih poznatih.²⁰

Jedna od preokupacija Milorada Medinija bio je i Gundulićev *Osman*. Pohvalno se očitovao o radu švedskog književnog povjesničara i vrsnog poznavatelja slavenske književnosti Alfreda Jensena, autora studije *Gundulić i njegov Osman* (1900.), iako smatra da bi se sve što on govori o djelovanju narodne pjesme na Gundulića imalo prenijeti na prve pjesnike dubrovačke »a baš za Gundulića ostalo bi malo«. Dodaje i da je moguće ne odobravati Pavićevu teoriju, ali da je se ne smije bagatelizirati na način na koji to čini Jensen.²¹ Medini se *Osmanu* vraća i 1904. godine sa željom da priredi novo izdanje upotrebljavajući najstarije rukopise.²² Moli Rešetara za Jensenovu adresu kako bi ga zamolio za njegov egzemplar u kojemu su zabilježene inačice vatikanskog rukopisa.²³

Interes za numizmatiku, što je također jedna od tema o kojoj Medini piše u korespondenciji,²⁴ Rešetar je naslijedio od oca Pave, koji je na bečkom sveučilištu diplomirao pravo, a u slobodno je vrijeme proučavao i prepisivao dokumente iz državnoga Arhiva te se bavio numizmatikom, ostavivši nakon smrti 1880. sinu zbirku staroga novca. Ta je zbirka ostala netaknuta dvadeset i tri godine, sve dok 1903. jedan poznati numizmatičar nije o njoj tako zanosno govorio Rešetaru da se i on sam zainteresirao za nju (Leto, 1989: 9, 11). U pismu svojemu prijatelju Luju Vojnoviću od 14. siječnja 1921. piše da mu je od pokojnoga oca ostalo samo 950 komada, a sada ih ima čak 3603.²⁵ Numizmatikom se Rešetar počeo baviti tek u 43. godini života, no postao je jedan od najboljih numizmatičara u svoje vrijeme, redovito objavljujući u časopisima *Numizmatika*, *Rivista italiana di numismatica*, *Rassegna numismatica*

ispitujući metriku dokazati, kako se je u onom dijelu *Ranjina zbornika*, za koji nema potvrde, da sadržava pjesme naših trubadura, sačuvalo ostatak rada četvorice nama inače nepoznatih pjesnika« (Medini, 1909: 135).

²⁰ Medinijeva pisma Rešetaru, 25. siječnja 1901. i 5. veljače 1901.

²¹ Medinijevo pismo Rešetaru, 25. siječnja 1901.

²² »Čingrijino sam već proučio. Jako je zanimivo, jer je prepisivač prepisivao mehanično: što nije razumio, on je prepisao onako kako je razumio t. j. nije gonetao što bi moglo biti, već napisao slova, koja su bila jasna. Zanimat će Vas, da u ovom rukopisu nema X 189–252 ni XI 116–186. Sad je red na Adamovićevu a poslije na Jensenovu« (Medinijevo pismo Rešetaru, 30. travnja 1904.).

²³ Iserpnu studiju o sudbini prijepisa *Osmana* objavili su Ivan Lupić i Irena Bratičević, v.: Ivan Lupić – Irena Bratičević: »'Jaoh, a sada sve je inako': o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*«, *Colloquia Maruliana*, XXVI, str. 89–154; Split, 2017.

²⁴ Medinijeva pisma Rešetaru iz 1904. (4. ožujka, 30. travnja, 12. studenoga). Medini detaljno opisuje novčiće iz arhiva, prema Rešetarovu popisu: Tollaro, Soldo, Mezzanino, Grosso, Artilucco, Ipperpero, Tallero, Libertina...

²⁵ Trideset i četiri Rešetarova pisma Luju Vojnoviću pohranjena su u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu (v.: Leto, 1989: 12, 27).

te *Monatsblatt der Numismatischen Gesellschaft*, objavivši i kapitalno dvo-sveščano numizmatičko djelo *Dubrovačka numizmatika* (Srpska kraljevska akademija, Karlovc – Beograd, 1924. – 1925.).

Pojedini dijelovi pisama sadrže i Medinijeve društveno-političke osvrt-e,²⁶ iz kojih je očito da u Mediniju uzrokuju nezadovoljstvo:

»U nas u Dubrovniku plamti borba, kakvu Vi ne možete ni zamisliti. Sve čega se Vi možete sjećati iz borbe Srba i Hrvata, reklo bi se, da će zaostati za onim, što se sprema. A uzrok je jednostavan. Prije policija držala se po strani, a sada je ona na čelu, ona vodi borbu proti Srbima i Hrvatima služeći se pri tom sa propalim elementima u gradu, koje je prije i jedna i druga i treća stranka držala daleko od sebe. To Vam je dakle situacija u Dubrovniku, a može se kazati u dvije riječi: policija ne vodi borbu proti jednoj ili drugoj strani, nego proti Dubrovniku cijelomu. Sad prama tomu možete prosuditi naš položaj, a napose moj položaj kao činovnika, koji je znao uvijek ostati neodvisan. I Vi me još pitate, bi li pitao dopust za ispit arhivarski. Moj gosparu, prošlo je vrijeme, kada sam se mogao podavati sličnim iluzijama. To je mjesto rezervirano za one, koje vlada hoće da nagradi, a ja takovih nagrada ne zaslužujem – o tomu sam potpuno uvjeren. Da su ga htjeli dati meni, bili bi ga već dali, imali su prigode. Hoćete li čut la conclusioni. Ja sam svoje knjige zatvorio. Možda će doći bolja vremena, a u toliko čekam prekrštenih ruku, što će biti. Pod ovim auspicijima počinje nova godina za nas ovamo. Vama je drukčije, Vi ste daleko od ovoga pakla i možete živjeti svojim zabavama. Ja Vam zavidim« (Medinijevo pismo Rešetaru, 31. prosinca 1906.).

Otprilike oko 1907. Medini privremeno odustaje od bavljenja književno-povijesnim istraživanjem.²⁷ Na Rešetarove opetovane prijekore zbog te od-

²⁶ Primjerice, pismo od 15. prosinca 1903. Medini završava sljedećim rečenicama: »Za pokušaje sloge Srba i Hrvata znate. Tko zna, hoće li se u godinu dana napraviti, što se razrušilo u dvadesetipet«. Medini se zalagao za sporazum Srba i Hrvata, no podijelio je s Rešetarom bojazan da će tamne sile biti jače i od njega i od svih zagovornika sloge. Do polemičkih je tonova došlo i u vezi s Medinijevim prijedlogom da hrvatska dubrovačka tiskara pokrene projekt poput onoga što ga ima srpska štamparija te počne izdavati komentirana izdanja znamenitijih dubrovačkih pisaca, koja bi Medini birao i komentirao bez honorara. Vijest o tome prenijela je *Crvena Hrvatska*, a *Srd* ju je prenio izostavivši cjelovitu informaciju uz prigovor na spomenuto poduzeće. Medini to tumači ovako: »No *Srd*u je samo pohvalno ono, što Srbi rade, pa bila i najveća ludost, a ljubomorni su, kad se koji Hrvat makne. Tako rade i Hrvati sa svoje strane, jer nijesu ni oni anđeli. Vragovi smo samo mi, koji radimo za slogu: nas ne mogu ni jedni, ni drugi« (Medinijevo pismo Rešetaru, [17.] siječnja 1904.). Pa onda: »Sada se dogovaraju u Dubrovniku o tomu, da se združe Srbi i Hrvati na općinske izbore. Dogovori će regbi uspjeti. Za to bi bilo dobro ostaviti 'Starine' za to doba i početi s god. 1906. – stogodišnjicom propasti republike« (Medinijevo pismo Rešetaru, 11. veljače 1905.).

²⁷ O tome se ponešto može naslutiti već nekoliko godina ranije, primjerice iz riječi što ih je uputio Rešetaru još [17.] siječnja 1904., primivši njegov prikaz svoje knjige: »Baš sam Vam haran na ono malo riječi koje ste u moju obranu rekli. Znamem, da se mojoj knjizi može koješta zamjeriti ali da nije ono, što su neki htjeli, mogao sam i ja sam razumjeti. Ali što ćete – u nas se sudi po babu i po stričevima«.

luke i poticaje da se vrati znanstvenom radu, u pismu iz Zadra iz 1911. objašnjava da ga je na to nagnalo stanje pred Veliki rat ali i osobni motivi, posebice nepovoljna zagrebačka i beogradska recepcija njegove *Povjesti*:

»da sam ja ima već preko četiri godine zapustio moju literaturu dubrovačku. Kriv sam tomu ja, a krive su tomu i naše nevoljne i političke i književne prilike. Našao sam se na jednom zapleten u političke borbe, i to vjerujte mi samo slučajno, proti svojoj volji. I dok su me tako drugi vukli, kamo nijesam htio, dotle je naš bijeli Zagreb učinio što je mogao i što nije mogao, da bacim pero. Nijesam zvan, da sudim o onomu, što sam ja pisao, ali moje proučavanje dubrovačke literature mislim da mi ipak daje pravo kazati, da ono što u Zagrebu neki o njoj pišu služi ne za spoznavanje dubrovačke književnosti, već samo da se o njoj širi pogriješeno shvaćanje. I te ljude vidim sada gdje na [našem literarnom skupu] svojim otrovnim perom vedre i oblače. Jedan od njih pozvan je dapače da [igra] i u enciklopediji veliku ulogu. Kad bude pisat svoju autobiografiju valjalo bi mu preporučit da ne zaboravi priložit svoju fotografiju – članke i ocjene o dubrovačkoj književnosti« (Medinijevo pismo Rešetaru, 7. listopada [1911.]).

U takvim prilikama, požalio se kolegi i prijatelju, teško se opet prihvatiti posla koji je zapustio, a nije ni pratio što se u posljednje vrijeme pisalo. Stoga zahvaljuje Rešetaru na pozivu, no smatra da još nije došao trenutak da se vrati znanosti – »Hoće li doći, ne znam, ali kad vidim sve promjene u momu životu – od profesora [trgovac], urednik, javni upravnik! – ja ne gubim nadu, da će mi ipak jednom uspjeti dovršiti moju radnju o Gunduliću, koja ima već tri godine počiva u pisaćem stolu.«²⁸ O motivima za prekid s radom piše i 1920., šaljući Rešetaru iz Zadra primjerke svojega djela *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji* – jedan za njega, drugi za njegova punca – a Medinijeva učitelja – Jagića.²⁹ S obzirom na to da je kmetstvo bilo aktualna tema, njegov mu je položaj u javnome životu nalagao da se time поближе pozabavi, i to na sljedeći način: »za prvi čas nijesam gledao što su drugi o tomu pisali, već sam najprvo uzeo sam proučavati vrela i tek kad sam sebi stvorio sud o svemu počeo uspoređivati s onim, što su drugi pisali. Rezultat – to Vam je moja radnja«. Došao je do uvjerenja da su sve dalmatinske prilike ne samo znamenite za prosuđivanje odnošaja između romanskog

²⁸ Medinijevo pismo Rešetaru, Zadar, 7. listopada [1911.].

²⁹ »Tomu su bile krive opće naše prilike prije rata. Svi smo osjećali da se približuju odsudni časovi za naš narod. K tomu su se pridružili i osobni motivi. Premda je moja knjiga *Povjest književnosti* bila dočekana od svih, koji su se stručno bavili dubrovačkom književnosti vrlo prijazno, zagrebačke i beogradske književničke koterije napale su me, jer nijesu našle u knjizi ono, što su se oni umislili, da je dubrovačka literatura čitajući površno pojedine rasprave o njoj, gdje se dakako osvjetljaju samo pojedine strane književnosti, a ne daje potpuna slika. Ja sam htio reagirati, ali promišljajući bolje, odlučio sam odložiti pero. Čemu [iskati] zadjevica i neprijateljstava, kad čovjek može mirno živjeti bez toga!« (Medinijevo pismo Rešetaru, 25. studenoga 1920.).

zapada i slavenskog istoka, nego da se u našem kmetstvu kriju ostaci starohrvatskog uređenja državnog, koje pak ima paralele u staroruskom uređenju, pa bi moglo biti i staroslavensko uređenje. U radnji, kako navodi Medini, o ovome posljednjemu nema govora:

»U Zadru nema knjiga, da zađem proučavanjem tako daleko u prošlost, već sam se morao zaustaviti na starohrvatskom dobu. Što sam o tomu pisao, sasvim je protivno onomu, što je Rački pisao, ali sam se ograničio samo da moje mišljenje kažem, pa neka sude drugi, koji se ovim pitanjima bave. Tako Vam je, moj štovani gosparu, od naumljene prigodne ekonomsko-političke knjige, [ili] bolje brošure izašla radnja, koja sa sadašnjosti nema veze, i ja sam se malo po malo nehotice našao u mojim starim znanstvenim i književnim zabavama. Je li bolje tako, vidjet ćemo. O neprilikama sa tiskanjem, mogao bi Vam dosta govoriti, ali o tomu svjedoči i vanjski oblik knjige i štamparska pogriješka« (Medinijevo pismo Rešetaru, 25. studenoga 1920.).

Otrprike u to vrijeme, godine 1921., doznajući da će u Rimu vjerojatno biti osnovana slavistička katedra, Rešetar moli Luja Vojnovića, koji je tada radio u diplomaciji, da mu pomogne dobiti zaposlenje ondje. S istom se molbom bio obratio i prof. Matteu Giuliju Bartoliu (1873. – 1946.), profesoru lingvistike u Torinu. U Italiju se, međutim, i to u Firenzu, preselio tek 1928., umirovljen i slijep na jedno oko (usp. Leto, 1989: 19).

Napokon, 1935. Medini zahvaljuje Rešetaru na srdačnim riječima – koje osobito cijeni i s prijateljske strane i sa strane Rešetarova poznavanja povijesti – o, naslućujemo, svojoj knjizi *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* (Dubrovnik, 1934.) te mu otpisuje:

»Ja sam knjigu pisao s velikom ljubavi i jedino tomu imam da zahvalim što sam je dovršio. Mnogo sam puta prekinuo rad, jer naprijed nijesam znao, pa sam opet [prehvio], kad bi mi gdje i samo jedna riječ u kakvoj ispravi ukazala nove pute. Vješto oko opazit će samo u knjizi te prekide pa u svezi tim i ispravke, jer mu tragove nije mogla zamjesti štamparska korektura, kako nije mogla dovesti u red interpunkciju po starom pravopisu s interpunkcijom po novom. No mislim da to samoj knjizi neće štetovati, već da može služiti kao dokaz da sam na knjizi radio dugo. Knjiga je bila moguća jedino, jer su dubrovačke najstarije isprave štampane te ih se može svaki čas imati pred očima; drugačije upoređivanje i proučavanje nije moguće; jer kad se samo ekscerpira iz arhiva koju ispravu, u onom času kad se ekscerpira teško je znati što je baš u ispravi [najznamenije]... To će biti uzrok da će opet u mom radu nastati stanka, iako mi Bog da da još poživim. Materijal, koje su mi Akademije dale, iscrpao sam a sad valja [kupiti] novi. Mislim samo još obraditi [Skatul] i događaje g. 1358. Možda se [povratim] i na književnost. To su moji projekti za buduće, no valja prije čekati, što će kritika reći o 'Starinama'. Ja sam bio u mnogom pogledu

puno smion, i ne znam hoće li svi prihvatiti moje razloge. Što se tiče Anala, oni za mene nijesu historijsko vrelo, već se [samo] može po njima ustanoviti neke pute starije dubrovačke predaje, a onoj predaji može biti izvor u kakvom događaju. Poteškoća je u tomu što za mnoge vijesti ne možemo odrediti kad su baš došle u Anale. U Dubrovniku su neki očekivali da ću im dati knjigu za čitanje, a dobili su nešto, što i ako sam kušao biti jasan, pretpostavlja neko poznavanje i domaće i strane povijesti. Ja drukčije nijesam znao. Nije mi bilo do toga da slavim slijepo Dubrovnik, već da pokažem da i u Dubrovniku ima ljudi koji se s prošlosti svoga grada ozbiljnije bave i vide da Dubrovnik nije nastao posebi [sic!], nekim čudom ili samo sposobnosti svojih građana, već je produkt prilika stvorenih na ovoj jadranskoj obali utjecajem i natjecajem Bizanta, slavenskog zaleđa i Italije» (Medinijevo pismo Rešetaru, 12. kolovoza 1935.).

U posljednjem Medinijevu pismu sačuvanom u Rešetarovo ostavštini – datiranome 20. rujna 1937. – Medini gotovo točno godinu dana prije smrti javlja Rešetaru da je svoju radnju *Dubrovnik Gučetića /1300 – 1363/* poslao srpskoj akademiji, a sada radi na *Kronici popa Dukljanina*, na što ga je potaknuo prikaz njegove knjige profesora Stanojevića u *Glasniku*.³⁰ Obje su studije tiskane postumno, prva u Beogradu 1953., druga u *Radu JAZU* 1942. Pismo počinje zahvalom Rešetaru na »prijaznim i laskavim riječima« o *Starinama*, otkrivajući ujedno i mudro-tolerantan stav prema znanstvenom radu: »Do Vašeg općeg suda, kako znate, ja mnogo držim, a ako se u pojedinostima ne slažemo, to nije zlo, pretresanje spornih pitanja goni nauku uvijek naprijed«.

U jednome od Rešetarovih pisama još jednom književnom povjesničaru – Franji Fancevu – ostalo je zabilježeno: »A jedna od ono malo stvari što ste mogli od mene naučiti bila je baš ta da držite u redu svoju korespondenciju. Da vidite kako je u mene uregjeno! Imam zasebni niski ormarić [...] a u ormariću velike otvorene škatulje, a u svakoj škatulji poveći broj kuverata što lijepo stoje poredani kao vojnici jedan za drugim, a u svakom kuvertu pisma pojedinih mojih dopisnika, u alfabetskom redu; ako se s kim češće dopisujem, kao što je na pr. s Vama, ima za njega i više od jednog

³⁰ »Kako vidite, ja sam sebi uzeo dosta tešku zadaću da barem po prilici odredim vrijeme kad su i kako su oni naši stari ljetopisi nastali. O *Dukljaninu* se dosta dosad pisalo, ali uvijek s predrasudom da su to narodne pjesme i predaje te da za historiju, izuzmu li se zadnje glave, nema vrijednosti. Slično je s našim [analistom] otkako ga je Nodilo [nečitka riječ] u XV vijek. No meni se čini da dijelovi i dukljanske kronike i anala mnogo su stariji i kako drugih izvora domaćih za našu stariju povijest, osim nekoliko povelja i natpisa po kojim se ne može ustanoviti ni red vladanja hrvatskih kraljeva, nemamo, treba Ljetopisima dati mnogo veću pažnju. Ova mi misao daje ustrpljenja u ovom mučnom poslu« (Medinijevo pismo Rešetaru, 20. rujna 1937.). Studija je objavljena postumno pod naslovom »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad JAZU*, knj. 273; Zagreb, 1942. Medini zaključuje kako *Ljetopis*, koji dijeli na tri dijela, u nas nije došao kao jedinstveno djelo. Uočavajući različite stilove pisanja te učestalost korištenja nekih riječi i oblika u različitim značenjima, dokazuje postojanje više autora (v.: Rajković, 2011: 55).

kuverta«. ³¹ Zahvaljujući Rešetarovoj pedantnosti ali i institucionalnoj svijesti o važnosti (o)čuvanja osobnih fondova naših kulturnih djelatnika, bilo je moguće pristupiti Medinijevim pismima iz današnjega motrišta te »iz prve ruke« dobiti uvid u niz zanimljivosti iz života i rada dvojice književnih povjesnika. Na kraju nam preostaje iznijeti kratku rekapitulaciju u smislu najistaknutijih točaka osvjetljenih na temelju iščitanog arhivskog gradiva. Jedna od najvažnijih tema svakako je povijesni te književnopovijesni rad ponajprije pošiljatelja, ali i – imajući u vidu dijalošku prirodu korespondencije – primatelja ovih pisama. Iz njih dobivamo uvid ne samo u Medinijevu metodologiju proučavanja književne povijesti, nego i njegov jasan stav o potrebi kritičkoga pristupa postojećim istraživanjima stare dubrovačke književnosti i književnih opusa pisaca dubrovačko-dalmatinskog prostora. Osim suodnosa između mlađega kolege i već u struci priznatog filološkog autoriteta – koji tijekom godina poprima nešto toplije i prijateljskije tonove, ostajući, međutim, dosljedno na razini međusobnoga uvažavanja i poštovanja – Medinijevi nam retci otkrivaju i druge, ne uvijek korektne, međuljudske odnose u humanističkom području. Doznajemo i podatak o Medinijevim neostvarenim ambicijama u vezi s pokretanjem i uređivanjem novoga dubrovačkog lista, a neka su pisma gotovo u potpunosti posvećena numizmatici, kao jednoj od Rešetarovih iznimno uspješnih preokupacija. Pojedine se teme pojavljuju samo na jednome mjestu, a druge se pak provlače od najranijih godina prepiske sve do pred kraj Medinijeva života: primjerice, u pismima su česti njegovi komentari društveno-političke situacije, tj. problematičnih međunacionalnih odnosa. Za Medinija, koji se zalagao za slogu i sporazum smatrajući da su za nepovoljnu situaciju podjednako odgovorni i Srbi i Hrvati, zategnuti su hrvatsko-srpski odnosi u Dubrovniku bili posebno bolna točka, koja se na osobnoj razini – posebice nakon politički motivirane negativne recepcije njegove *Povjesti* – odrazila i privremenim odustajanjem od književnopovijesna rada. Pisma sadrže i zanimljive informacije o Medinijevu proučavanju kmetstva na području Dalmacije, tiskanjem djela koje je nadraslo okvire prigodne ekonomsko-političke brošure i, poprimivši oblik znanstvene rasprave, otvorilo mogućnost polemike s dotadašnjim istraživanjima te tematike. Nadalje, njegova su istraživanja o prošlosti Dubrovnika, koji se razvijao pod bizantskim, slavenskim i talijanskim utjecajima, te o starim kronikama i ljetopisima – kako je vidljivo iz Medinijevih vlastitih riječi – kad god i koliko god je to moguće utemeljena na izvorima, s polazišnim uvjerenjem da preispitivanje postojećih znanstvenih teza, čak i ako to dovede do drugačijih ili suprotnih zaključaka, uvijek pomiče granice znanstvene spoznaje.

³¹ Rešetarovo pismo Fancevu, 28. prosinca 1933. U Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu čuva se 150 Rešetarovih pisama Fancevu. Navedeno prema: Leto, 1989: 20, 30.

Zaključno stoga možemo reći da analizirana korespondencija, osim relativno rijetkih intimnije obojenih dijelova, otkriva mnoštvo podataka – djelića kolaža – koji su, vjerujemo, dobrodošao prinos osvjetljavanju Medinijeva (a ujedno i Rešetarova) habitusa, uvjerljivo ukazujući na činjenicu da su književne ostavštine mnogo više od prašnjavih arhivskih kutija – u njima su nerijetko zarobljeni dragocjeni tragovi prošlosti koji čekaju da ih se oživi.

Literatura

- Ćavar, Martina (2005), »Bibliografija Milana Rešetara i literatura o Milanu Rešetaru«, u: *Zbornik o Milanu Rešetaru. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Zagreb, str. 428–548.
- Leto, Maria Rita (1989), *Milan Rešetar*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Zagreb.
- Lupić, Ivan – Bratičević, Irena (2017), »'Jaoh, a sada sve je inako': o kritičkoj izdaji Gundulićeva *Osmana*«, *Colloquia Maruliana*, XXVI, Split, str. 89–154.
- Medini, Milorad (1902), *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. I. knjiga*, 1902.
- Medini, Milorad (1909), »Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti«, *Rad JAZU*, knjiga 176, Zagreb.
- Mihanović-Salopek, Hrvojka (2005), »Rešetarova interpretacija hrvatskih lektionara«, u: *Zbornik o Milanu Rešetaru. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Zagreb, str. 77–92.
- Rajković, Petra (2011), »Medini, Milorad«, *Hrvatska književna enciklopedija*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 3, Ma–R, Zagreb, str. 55.
- Rešetar, M[ilan] (1900), »Nachtrag zu Dr. M. Medini's Aufsatz über Čubranović (S. 69. ff)«, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, sv. 1–2, Berlin, str. 230–232.
- Rešetar, M[ilan] (1904), »Milorad Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, sv. 1, Berlin, str. 128–130.
- Rešetar, Milan (1923), »Iz kulturnog života staroga Dubrovnika«, *Jugoslavenska njiva*, VII, br. 10, Zagreb, str. 396–403.
- Rešetar, Milan (1929), »Dubrovačke tamnice«, *Glasnik dubrovačkog učenog društva »Sveti Vlaho*«, br. 1, Dubrovnik, str. 39–44.
- Stojan, Slavica (2005), »Dubrovačka svakodnevnica u književnopovijesnom radu Milana Rešetara«, u: *Zbornik o Milanu Rešetaru. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Zagreb, str. 213–228.
- Šundalić, Zlata (2005), »Na tragu Rešetarove podjele Držićevih djela«, u: *Zbornik o Milanu Rešetaru. Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Zagreb, str. 125–142.

Ostavština Milana Rešetara, korespondencija: pisma Milorada Medinija. Arhiv Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

<http://glasgrada.hr/bernard-shaw/> (posjet 6. veljače 2018.)

<http://www.ofm-sv-jeronim.hr/urban-talija-u-dubrovniku/> (posjet 6. veljače 2018.)

<http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/knjiznica-male-brace/> (posjet 6. veljače 2018.)

<http://proleksis.lzmk.hr/843/> (posjet 8. veljače 2018.)

<http://proleksis.lzmk.hr/29128/> (posjet 8. veljače 2018.)

http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_1095 (posjet 9. veljače 2018.)

MILORAD MEDINI I MILAN REŠETAR

Sažetak

Radom se nastoji osvijetliti odnos dvojice književnih povjesničara, koje osim zajedničkog rodnog grada – Dubrovnika, povezuju i zajednički stručno-znanstveni interesi. U časopisu *Archiv für slavische Philologie*, Milan Rešetar (1860. – 1942.) prikazao je Medinijev rad o dubrovačkim pokladama i Čubranovićevim nasljednicima (XXII, sv. 1–2, 1900.) te njegovu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (XXVI, sv. 1, 1902.). Mnogo nam potpuniji uvid, međutim, pruža sačuvana korespondencija Milorada Medinija (1874. – 1938.) upućena Rešetaru. Naime, u arhivu Akademijina Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe, u ostavštini Milana Rešetara, pohranjeno je dvadesetak Medinijevih pisama Rešetaru u razdoblju od 1900. pa sve do 1937. godine. Očekivano, korespondencija obuhvaća niz filoloških, ali i historiografskih tema, kao što su autorstvo *Jeđupke* ili Medinijev nacrt za djelo *Povjest dubrovačko-dalmatinske književnosti* koje je autor – prema priloženoj skici koju šalje Rešetaru – planirao podijeliti u tri knjige. Spominje se i moguća suradnja na poslovima bibliografije, iznose komentari Jensenovih radova, donose stilsko-metričke analize stihova (nepoznatih) dubrovačkih pjesnika iz *Ranjinina zbornika*, navode namjere o pokretanju godišnjaka za političku, kulturnu i književnu povijest staroga Dubrovnika čije bi uredništvo dijelili. Pisma donose i razmišljanja o izdavanju Držićevih komedija, o priređivanju novog izdanja *Osmana*, o numizmatici, a otkrivaju i društveno-političke razloge Medinijeva privremenoga odustajanja od bavljenja književnopovijesnim radom.

Ključne riječi: Milorad Medini, Milan Rešetar, korespondencija, prijateljstvo, književno-povijesne teme

MILORAD MEDINI AND MILAN REŠETAR

Summary

The paper attempts to shed light upon the relationship between two literary historians who, apart from the common hometown – Dubrovnik – are also connected by common professional and scientific interests. In the magazine *Archiv für slavische Philologie*, Milan Rešetar (1860 – 1942) published reviews on Medini's work on the carnival in Dubrovnik and Čubranović's successors (XXII, vol. 1–2, 1900) and his *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*] (XXVI, vol. 1, 1902). A much better insight, however, is provided by Milorad Medini's (1874 – 1938) correspondence sent to Rešetar. In the archives of the Division of the History of Croatian Literature of the Croatian Academy's Institute for the History of Croatian Literature, Theatre and Music, in Milan Rešetar's bequest some twenty Medini's letters to Rešetar written in the period from 1900 to 1937 are kept. As it was expected, the correspondence covers a series of philological but also historiographical subjects, such as the authorship of *Jeđupka* or Medini's outline for his work *Povjest dubrovačko-dalmatinske književnosti* [*History of the Dubrovnik-Dalmatian Literature*] which the author – according to the attached draft sent to Rešetar – planned to divide into three books. Some of the other topics include preoccupations with numismatic collections, the possibility of cooperation on bibliographical research, commentary of Jensen's work, stylistic-metrical analysis of verses by (unknown) Dubrovnik poets from Nikša Ranjina's miscellany, intentions about the launch of an annual for political, cultural and literary history of the old Dubrovnik where they would be co-editors, then on the publication of Držić's comedies, on preparing the new edition of *Osman* but also about the social-political reasons of Medini's temporary withdrawal from literary-historical research.

Keywords: Milorad Medini, Milan Rešetar, correspondence, friendship, literary-historical research

Dubrovnik, 25. X. 1900.

Štovani gosp. profesore!

Talji nije bilo potreba, da preporučam, jer je bio već poslat pa su se knjige minule, a što me pitate za Onjkićevića, koliko ja znam i drugi, koje sam reperirao, nije još učinio drugog državnog ispita.

U ostavštini Stojanovićevoj ima Orbinia, a nudili su joj 25 fl. ra. u. Molio sam Tuni Bugliesi, da se obavijesti, je li još na prodaju. Bismu Samu, jer znam da biće ga ljeti iurati, ali mi se čini cijena preskoka. Svakako, kako mi javite, raditi ću, naravno ako ga nijem već prodali.

Sl. 4.: Pismo Milorada Medinija upućeno Milanu Rešetaru iz Dubrovnika 25. studenoga 1900.

Cvijeta Pavlović

Pjesme Marina Držića od Medinijevih teza do kontekstne interpretacije pojma svjetske književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Medini, M.
821.163.42.09 Držić, M.

I. Uvod

Milorad Medini (Dubrovnik, 13. travnja 1874. – Dubrovnik, 20. rujna 1938.) objavio je *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića* kao samostalno izdanje u Zagrebu 1909.¹ u godini nekoliko važnih obljetnica: 100. obljetnici rođenja Ljudevita Gaja i 300. obljetnici rođenja Jurja Habelića. Te se godine obilježavala i 350. obljetnica kanonskoga djela hrvatske književnosti, tragedije *Hekuba*, tada još upitnoga, a danas sigurnoga autorstva Marina Držića. Komparativni književno-kulturološki aspekt Medinijeva teksta značajan je, jer se često ističu »korigirane« prosudbe Medinijeve vrijednosti, pa tako i u recentnijoj natuknici u *Hrvatskoj književnoj enciklopediji*,² poglavito u navodima Medinijeve *Pov[i]jesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*.³ Prosudbe njegova književnopovijesnoga rada u proteklih pola stoljeća pokazuju silaznu putanju tj. umanjivanje njegovih zasluga po načelu »da ali«. Premda je još Miroslav Šicel faktički nabrojio Medinijeve zasluge u dopunskoj sintaksi, navedene su elemente filolozi potom preformulirati u sintaktičku suprotnost, a potom i negaciju:

»Iako je [...] ostao više-manje u okvirima filoloških ispitivanja, naročito kad je riječ, na primjer, o njegovu razmatranju 'Ljetopisa popa Dukljanina' – njegov je rad značio ipak korak naprijed u metodološkom smislu. 'Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku' (1902) u kojoj je obradio 16. stoljeće ne predstavlja samo sistematizaciju građe, nego i pokušaj ostvarenja jedne opće sinteze, prikaza sveukupnosti duha kulture toga vremena, što autor i jasno naglašava u predgovoru te knjige: 'Više mi je, dakle, bilo na srcu pokazati što je

¹ Pretiskano iz 176. knjige *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*.

² Petra Rajković, »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3, Ma–R, gl. ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 55.

³ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, I, Zagreb, 1902.

koje kolo radilo i postiglo, nego što su pojedini članovi tog kola uradili. Medini je, osim toga, u ovoj knjizi vrlo često polazio i od komparativnih proučavanja, što je isto tako bio znak kretanja naprijed u odnosu na staru filološku školu.⁴

»U svojem glavnom djelu 'Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku' (1902) dao je sintezu ne samo literature, nego i povijesti duha i kulture toga doba (16. st.) [...] Kao književni povjesničar često polazi od komparatističkih istraživanja, ali ostaje uglavnom u granicama pozitivističke metodologije.«⁵

»U svojem glavnom djelu 'Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku' (1902) prvi je sustavno i cjelovito prikazao povijest dubrovačke i dalmatinske književnosti. Djelo je namijenjeno široj publici. Iako se služio dotadašnjim znanstvenim radom i komparatističkim istraživanjem povijesti književnosti (ponajviše vezama s talijanskom renesansom), djelo nije zasnovano na strogo znanstvenoj osnovi. U dvadeset i jednom poglavlju, počevši od najstarijih zapisa crkvene književnosti na narodnome jeziku, a završavajući s dubrovačkom dramom XVI. st., donio je nove sudove o našim starim piscima i njihovim djelima, potkrepljujući svoje tvrdnje i stavljajući hrvatsku stariju književnost u povijesnokulturni kontekst XVI. st.«⁶

Nekoliko izlaganja na simpoziju posvećenome Mediniju koji bi trebali biti objavljeni u ovom zborniku bilo je usredotočeno na odnos znanosti o književnosti prema Medinijevu položaju u hrvatskoj povijesti književnosti pa je u ovoj analizi dovoljno istaknuti da se nakon Šicelova isticanja Medinijeve vrijednosti kao metodološkoga koraka naprijed (poglavitito kao sinteze te u komparativnom proučavanju građe), nižu osvrti koji redosljedom iznošenja građe stilski utišavaju isticane vrijednosti: pozitivistička metodologija za razliku od ranije uočenoga i dokazanoga metodološkoga koraka naprijed, ili pak naglašavanje činjenice da djelo »nije zasnovano na strogo znanstvenoj osnovi« (što bi drukčije zvučalo da je drukčijega rasporeda, primjerice: »Djelo nije zasnovano na strogo znanstvenoj osnovi, ali je namijenjeno široj publici i prvi je sustavni i cjelovit prikaz« ili sl.). U mnogim nama i bližim i daljim kulturama prve su nacionalne književnopovijesne sinteze isticane čak i kada su daleko od znanstvenih osnova, što s Medinijevim djelom čak i nije slučaj, ali mu se svejedno suptilno umanjivala vrijednost.

Stoga treba krenuti od teze da je Medinijeva *Povijest* prvi sustavan i cjelovit prikaz povijesti dubrovačke i dalmatinske, dakle južne hrvatske književ-

⁴ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber, Mladost, Zagreb, 1978., str. 139–140. Literatura. Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1921.

⁵ Šimun Jurišić, »Medini, Milorad«, u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć, Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 484.

⁶ P. Rajković, nav. dj., bilješka 2.

nosti XVI. stoljeća. Uz to, služeći se poznatim spoznajama o vezama hrvatske s talijanskom renesansom, Medini sudjeluje u komparatističkim istraživanjima povijesti književnosti. Ta dva elementa suvremenih stručno-znanstvenih prosudaba – odabir komparatističke metode za prikaz književnosti XVI. stoljeća i važnost *Hekube* u korpusu hrvatske renesanse – više su no dovoljne da se filolozi posvećeni renesansi i ranonovovjekovlju bave Medinijem, a poglavito danas razgranata držićologija. Medinijeva metoda uvijek je uključivala znanstveno-etičku normu, razvidno se referirajući na korištene izvore, primjenjujući postupak koji je i sâm opisao: »Običaj je kazati izvore svomu radu«. ⁷ Dok je u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* naveo Jagića, Jirečeka, Šrepela, Račkoga, Rešetara i Pavića, u *Pjesmama Mavra Vetranica i Marina Držića* primijenio je sličan postupak referirajući se na Jagića, Rešetara, Jirečeka, Petrovskog i Kolendića, što znači da se u dva rada ponavljaju kao učitelji, putokazatelji Jagić, Jireček i Rešetar. Uostalom, istaknuto sudjelovanje u komparatističkim istraživanjima Medini sâm izravno zahvaljuje Jagiću koji je »udario temelje komparativnom ispitivanju naše književnosti«. ⁸ Komparativno čitanje samoga Medinijeva korpusa književnopovijesnih tekstova donosi dodatnu vrijednost Medinijevoj metodi. U njima istaknuto mjesto zauzimaju Mavro Vetranović i Marin Držić, a kako sâm Medini bilježi, Marin Držić, »najslabiji po poznavanju klasične starine, ali po talentu jedan od najboljih, zaslužuje osobitu pažnju«. ⁹ Izdvaja Držića lijepom, gotovo pjesničkom frazom, nazivajući ga posljednjim od pravih trubadura. ¹⁰

Nasljedujući svoje ranije određene književnoznanstvene uzore, Medini u središte svih podjela postavlja Šiška Menčetića, koji je za svoje nasljednike bio »vrst galatea«, ¹¹ što implicitno podržava i suvremena znanost o književnosti XXI. stoljeća. S okosnicom u djelu Šiška Menčetića Medini dalje provodi razne podjele i podpodjele, koje je napadao Vodnik, ali koje ne samo da dan-danas funkcioniraju nego se strukturno ponavljaju u različitim povijestima hrvatske pa i europske i svjetske književnosti, no ipak s uočljivom razlikom: u suvremenim povijestima hrvatske književnosti nema Marina Držića kao klasika ili spomenika hrvatske renesansne lirike nego je ona spomenuta tek uzgred, a u tzv. kulturnom pamćenju u prvom je planu kao hrvatski kanonski dramatičar.

⁷ Milorad Medini, nav. dj., bilješka 3, VII.

⁸ Isto.

⁹ Isto, str. 109.

¹⁰ Isto, str. 138.

¹¹ Isto, str. 140.

Za razliku od povjesnika koji Držiću kao pjesniku nisu pripisivali osobit značaj, filolozi koji su građu analizirali segmentno, kontinuirano su se bavili tim odjeljkom Držićeva književnog djelovanja (R. Bogišić, A. Cronia, F. Čale, S. Petrović, E. Stipčević, J. Torbarina), a u novije vrijeme na vrijednost – bilo umjetničku bilo povijesnu – lirskoga dijela Držićeva opusa upozorili su Zoran Kravar,¹² Mirko Tomasović,¹³ Tomislav Bogdan,¹⁴ Amir Kapetanović¹⁵ te dakako Slobodan Prosperov Novak, koji ga u najnovijoj monografiji, između ostaloga, ističe kao »pjesnika kazališta«,¹⁶ a na koricama knjige donosi ilustracije dvaju izdanja Držićevih pjesama.

Tomislav Bogdan postavio je 2006. nekoliko teza o statusu renesansne lirike i konteksta: 1. najviše je i najpodrobnije pisano o onim autorima čiji su kanconijeri manjega opsega (primjerice Hanibal Lucić ili Marin Držić), 2. Držić i Nalješković zatvoreni su u okvire domaće tradicije ljubavne lirike, 3. pritom je Držićeva lirika ujednačena tekstnog subjekta i definirana društveno-političkom strukturom moći kao pučka te time sklonija idealističkim ljubavnim diskurzima (u takvoj podjeli u skupini s Džorom Držićem, Nikolom Nalješkovićem, Dominkom Zlatarićem pa i Horacijem Mažibradićem, a na drugoj su strani Šišmundo Menčetić, Dinko Ranjina i Hanibal Lucić). Nesumnjivo poznajući i rad Milorada Medinija,¹⁷ Bogdan ga drži »sličnim Jagiću« te ga u navedenoj analizi, a ni kasnije, ne spominje. S druge strane, Medinija spominje Mirko Tomasović, a Medinija je u svojoj osobnoj biblioteci posjedovao i Zoran Kravar.¹⁸

¹² Zoran Kravar, »Najstarija hrvatska galantna lirika«, *Dubrovnik*, 4, str. 171–180; Dubrovnik, 1995.

¹³ Mirko Tomasović, »Pjesni ljuvene Marina Držića u kronologiji hrvatskoga i europskoga petrarkizma«, *Vila Lovorka. Studije o hrvatskom petrarkizmu*, Književni krug, Split, 2004., str. 67–76.

¹⁴ Tomislav Bogdan, »Ženski glas hrvatskih petrarkista«, *Republika*, 3–4, str. 113–119; Zagreb, 2002., Isti, »Pluralnost hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. stoljeća«, u: *Čovjek / prostor / vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac, Disput, Zagreb, 2006., str. 57–80. Isti, »Ljubavna lirika i petrarkizam«, *Umjetnost riječi*, 3–4, str. 245–278; Zagreb, 2009. Isti, »Ljubavna lirika Marina Držića«, u: *Marin Držić: 1508–2008. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 5–7. studenoga 2008. u Zagrebu*, ur. Nikola Batušić i Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2010., str. 65–85. Isti, *Prva svitlos*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.

¹⁵ Amir Kapetanović, »Kanconijerski jezik Marina Držića«, u: *Marin Držić: 1508 – 2008. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 5–7. studenoga 2008. u Zagrebu*, ur. Nikola Batušić i Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2010.

¹⁶ Slobodan Prosperov Novak, *Pisac i vlast. Poetika Marina Držića*, Školska knjiga, Zagreb, 2017. i dr.

¹⁷ Tomislav Bogdan, *Lica ljubavi. Status lirskog subjekta u kanconijeru Džore Držića*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.

¹⁸ Jedan primjerak Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, knjiga I* u fondu Knjižnice Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu pripada donaciji Ex libris Zoran Kravar.

II. Komparativna analiza

U Medinijevim tekstovima u kojima obuhvaća djelo Marina Držića podjele su obrazložene po generacijsko-kronološkom i stilskopovijesnom kriteriju te u njima jednu skupinu prvaka čine Šiško Menčetić, Džore (Gjore) Držić, Mavro Vetranović, Nikola Nalješković i Nikola Dimitrović u epohi tzv. »trubadurštine«,¹⁹ a u drugu skupinu, »novu generaciju, koja se počela ogrijevati na ognju klasičnih nauka«²⁰ pripadaju Marin Držić, Sabo Bobaljević, Dinko Ranjina, Dominko (Dinko) Zlatarić te Cvijeta Zuzorić.

Bez obzira što se u vrijeme kad Medini piše o Marinu Držiću još ne znaju godine pjesnikova rođenja i smrti (1508.? – 1567.) i bez obzira što su godine prvotiska pogrešne, Medinijeva koncepcija povijesnosti učinkovita je u sinkronijsko-dijakronijskom sustavu koji je i danas na snazi. Medini griješi u negativnom afektivnom odnosu prema »poetici imitacije«, no sličnu su nepravdu činili i mnogi kasniji povjesnici (primjerice prema epohi baroka), a usprkos tome su danas barem donekle rehabilitirani.

Rabeći podjelu na trubadurštinu i klasicizam, koja bi se osuvremenjenim rječnikom mogla imenovati kariteanizam i bembizam (kad je riječ o petrarkizmu), ili srednjovjekovlje i renesansa (kad je riječ o periodizaciji svjetske književnosti zapadnoga kruga), Medini je uvjerljiv u području koji je stotinu godina kasnije Tomislav Bogdan obradio, potvrdio, još jednom dokazao i ponovno podijelio po drukčijem, modernom kontekstnom kriteriju. K tome se Medini odabranim nazivljem oslanja i na europsku a ponajprije romansku tradiciju razumijevanja renesanse kao klasicizma.

Druga važna podjela koju Medini primjenjuje je književnogenološka. Zašto u Medinija nema pozitivističkoga pristupa odgovor je implicitno dao u izlaganju na skupu Ivan Pederin (*Milorad Medini i moderna*), jer Medini, čovjek epohe moderne, živi duh svojega vremena, inovativan s imanentnim književnim kriterijem u tendencijama esteticizma. Premda bi se temeljem nekih uvodnih Medinijevih teza moglo očekivati da će prevladati biografizam ili faktografski kontekstnopovijesni uvid u književnu epohu, što bi iz Medinijeva područja javnoga djelovanja bilo i razumljivo, i premda su pojedina podpoglavlja na taj način uokvirena (primjerice, Vetranović kao čovjek, Vetranović kao političar), Medini o književnosti i umjetnosti razmišlja imanentno kroz književne vrste i žanrove. Na taj način čitatelj dobiva mrežu koja povezuje tekst i kontekst, društvenopolitičku, stvarnosnu, faktičku ovojnicu u koju je smještena književna jezgra s mnoštvom citata tj. pjesničkih navoda.

¹⁹ M. Medini, nav. dj., bilješka 12.

²⁰ Isto, bilješka 10.

Medini strpljivo prikuplja i provjerava građu te ispravlja pogreške, pa i vlastite, što se osobito ističe u integralno obrađenom tekstu *Pjesme Mavra Vetranica i Marina Držića*. Nimalo slučajno, Medini je izabrao upravo Vetranovića i Držića za produblјivanje analiza iz nekoliko godina ranije objavljene *Povjesti (Duša Dubrovčana XVI. vijeka)*.²¹ Baveći se podrobnije jezičnim oblicima i *copia verborum*, Medini korigira neke teze iz svoje *Povjesti*. No još je jedna značajka tih Medinijevih »priloga za poznavanje starije dubrovačke tj. hrvatske književnosti« važna za ovu analizu: ne zaustavljajući se na odnosu Držićevih tekstova prema primjerice tekstovima prethodnika, strica Džore Držića ili Šiška Menčetića i sl., Medini se posvetio ogoljenom, na prvi pogled pojednostavljenom trokutu Marin Držić – Mavro Vetranović – Lodovico Dolce. Novija znanost o književnosti dokazala je i otkrivala podudarnosti i adaptacije Držićevih stihova ponajprije u krugu hrvatskih, ali i talijanskih pjesnika XVI. stoljeća,²² a prije nekoliko godina dokazano je i Držićevo preuzimanje Ariosta (*Mahniti Orlando*).²³ Također, ustraje se na isticanju Držićevih adaptacija drugih rodova i vrsta u liriku. Utoliko je za reafirmaciju Držićeve lirike mnogo učinila i antologija Iva i Vinke Šoljan *The Canon of Croatian Poetry* u koju je kao lirski klasik ušao i Marin Držić, i to stihovima iz dramskog teksta *Tirena*,²⁴ odjeljkom o ljubavi. U antologiji izdvojeni i na engleski prevedeni Držićevi stihovi bili su i dio glasovite antologije *Zlatna knjiga hrvatskoga pjesništva*,²⁵ u kojoj su funkcionirali u odlomcima nešto većega broja redaka, kao ilustracije Držićevih realističkih i idealističkih pjesničkih okupacija, ili točnije struje tzv. realističko-komičke te s druge strane ljubavne konvencije, u svrhu što cjelovitijega uvida u njegovo pjesništvo:

»Njeka je vrazja bijes u ljudi udrila,
ter im je prem svu svijes i pamet odnila.
Kad trbuh pun čuju, pjani i obijesni
plaču i tuguju kroz njeke ljubezni;
na ljubav tuže se i lasni uzdišu,
bez truda muče se, bez nemoći usišu;

²¹ Isto, bilješka 3, str. 136.

²² Primjerice: Frano Čale, *Tragom Držićeve poetike*, BiblioTEKA, Zagreb, 1987. Čale navodi podneblje u kojemu je nastala lirika Della Case, str. 30 et al.

²³ Tomislav Bogdan, nav. dj., bilješka 15, »Ljubavna lirika Marina Držića«, u: *Marin Držić: 1508–2008. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 5–7. studenoga 2008. u Zagrebu*, ur. Nikola Batušić i Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2010., str. 65–85.

²⁴ Ivo i Vinka Šoljan, *The Canon of Croatian Poetry 1450–2000. Over 200 Croatian Poems with Facing English Translation*, The Edwin Mellen Press, Lewiston, Lampeter, USA, 2015. – *Nature has given order and good life to each thing...*

²⁵ *Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, ur. Vlatko Pavletić, Nakladni zavod Matice hrvatske, drugo izdanje, Zagreb, 1970., str. 85–86.

[...]

A ljubav govore djeteta s krilama,
nego, zemlju, more ki smeta strilama,
gola breka, lijepa s trkačom na pleću;
vele ga i slijepa i bijedu još veću.

* * *

Je li tko, bože moj, u srcu ikada
ćutio nepokoj ki ćutim ja sada?
Srce mi sve gori u živoj žeravi,
a duša se mori da se tijela izbavi.
Što vidim, sve je jad; što ćujem, sve je plač;
jaoh, priješno njeki sad kolje me smrtni mač.
Majka mi nije mila, – djed i stric nemili,
sama lijepa vila na svijetu mi omili!

[...]

Koliko mao razlog svi stari imaju,
toj vidi pravi bog, što na nas vikaju.
Vikaju er mlados mladosti provodi,
sad kad ih zla staros u tamni grob vodi;
kako da nijesu nigda mladi bili
i mlados u bijesu huđje od nas vodili.
Vaj, da li ne vide od pameti očima
er ovi svit ide razlozi svojima?
Djetinjstvom dijete toj, a starac starosti
provodi život svoj, a mladac mladosti.
Narav je dala red svemu i dobro bitje;
zimi je dala led, a prolitju cvitje;
dala je mladosti snagu i veselje,
dala je starosti nemoć i dreselje.
Srce oto nam stvori u slatkoj ljubavi,
nalasno da gori i u snu i javi;
a leda od starih napuni tej prsi,
tim veći dio njih na ljubav sad mrzi.
U starih krv umre, s kom umru i volje;
zla staros taj satire snagu i sve bolje;
a sad vri krv u nas i š njom volje izviru,
ljubav nas tim svakčas drži u nemiru;
ljubav nas primaga, ter ka vil gizardava
veće nam je draga nego naša glava. –

Ma što ću sad riti od vile ljuvene
 koja se ktje skriti u vode studene?
 Mogu li ne ljubiti nje lipos od raja,
 mogu li i živ bit ikako bez nje ja?
 Mogu li ne tužit, gospoje, vas vik moj,
 čim budu sadružiti anđelski ures tvoj?
 Ako bi se i ktilo, nije moć, jaoh, ne da
 tva ljubav, ma vilo, koja me sad vlada.
 Nije te, ja vidim, sad ovdje, gospoje;
 gdje da te sad slidim, u strane u koje?
 Budem te sliditi, u pakao da znam sit,
 i za te podniti sve muke i još umrit«. ²⁶

U antologiji na engleskom jeziku izdvojen je odlomak odredbe ljubavi kao ilustracije duha čitavoga vremena. Držićev se opis ljubavi uklapa u dominantu ljubavnoga pjesništva XVI. stoljeća, a s obzirom da je Držić uključen u antologiju u društvo s Nikolom Nalješkovićem, Marinom Kabogom i Petrom Zoranićem (uz stariju generaciju koju predstavljaju M. Marulić, Š. Menčetić, Dž. Držić, M. Vetran[ov]jić, H. Lucić i P. Hektorović), njegov je značaj, premda na primjeru dramskoga pjesništva, sumjerljiv s najreprezentativnijim primjerima hrvatskoga pjesništva XV. i XVI. stoljeća u cjelini. Ivo i Vinka Šoljan nisu preuzimali antologijske primjere pasivno prema Pavletićevoj antologičkoj koncepciji (primjerice umjesto Mikše Pelegrinovića uvrstili su Petra Hektorovića i sl.), ali su Marina Držića zadržali i štoviše odabrali segment ljubavne i naglašenije lirske intonacije, čime su Držiću dodijelili istaknutiji značaj kao predstavniku hrvatskoga pjesničkog kanona.

Upravo značaj Držićeve lirike drži važnim već Medini, primjerice, dokažući ili potvrđujući ranije ustanovljenu srodnost zbirke *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim družim lijepim stvarmi* (oko 1549.) s lirskim pjesmama toga doba. Ističući da »svoj nam *Canzoniero* ostavi i poznati Marin Držić«, Medini ga, kako je već istaknuto, uvršćuje u svoja razmatranja o »Ljubavnoj trubadurskoj lirici« u *Povjesti* (poglavlje IX.) i navodi njegove stihove i stihove ispjevane u njegovu smrt (M. Monaldi i S. Bobaljević) te ga titulira »posljednjim od pravih trubadura«. ²⁷ U daljnjim poglavljima, ako se na prvi pogled Medinijev pristup doima biografskim (no kontinuirano uz li-

²⁶ Od stiha »Narav je dala red svemu i dobro bitje« daljnji navedeni stihovi ušli su u antologiju Ive i Vinke Šoljan, *The Canon of Croatian Poetry 1450–2000. Over 200 Croatian Poems with Facing English Translation*, The Edwin Mellen Press, Lewiston, Lampeter, USA, 2015.

²⁷ M. Medini, nav. dj., bilješka 3, str. 138.

terarne navode), on se uklapa u Medinijevo promišljanje genološke (žanrovske) strukture epohe (XI. »Duhovna lirika« (...), XVIII. »Dubrovačka crkvena prikazanja«, XIX. »Talijanske igre i njihovi predstavnici u Dubrovniku«, XX. »Pastirska igra«, XXI. »Plautovska komedija«).

Pet poglavlja teksta *Pjesme Mavra Vetranica i Marina Držića* Medini razvrstava prema djelima hrvatskih književnika, a ujedno ponovno i prema književnim vrstama (I. »Vetraniceve Pjesni razlike«, II. »Hekuba«, III. »Posvetilište Abramovo«, IV. »Tirena«, V. »Prikazanje od poroda Isusova«) razvijajući argumentaciju za rješenje pitanja autorstva te dodajući za raspravu važnu bilješku, tj. reagirajući na raspravu Petra Kolendića. U toj kratkoj bilješci Medini daje osobnu znanstveno-autorsku intonaciju istraživanjima, ističući vlastiti doprinos te upozorujući na neupitnu metodu kojom se dolazi do znanstvenoga zaključka.²⁸ Premda, kao i njegovi znanstveni suvremenici, usredotočen na problem autorstva, zbog kojega je i Medinijev prilog starije hrvatske književnosti posvećen dvojici književnika, Vetranoviću i Držiću, pjesnicima oko kojih su se sporile onodobne književnopovijesne teorije, a ne samo jednome od njih, Medini ustraje na višerazinskoj kontekstualizaciji, u odnosu na različite književne vrste u opusu autora, u odnosu na autoreve suvremenike, u odnosu na moguće književne uzore u hrvatskoj i talijanskoj književnosti te u odnosu na književnopovijesnu znanstvenu klasifikaciju. Tako je nastala tvrdnja »*Piligrin* je tako zaokupio Vetranica pod stare dane, da je teško pomisliti, da bi se on bio u to doba dao na još kakav teži posao. Već zato ne možemo vjerovati vijestima, da je baš on preveo Dolcijevu *Hekubu*, koja je tiskana g. 1566. – dakle samo deset godina prije smrti Vetraniceve. Osim toga ima drugih razloga, koji to sasvim isključuju, a to su jezik i metrika«.²⁹ Već tada se uz spomen *Hekube* neizostavno uz Držića (ili Vetranovića) spominjala Dolceova istoimena tragedija koja je poslužila kao predložak, relacija koja je opstojna i danas.

Tu je ključno primijetiti da i do današnjih dana povjesničari književnosti od izvanjskih prijenosa poetskih ideja govore učestalo i kontinuirano o Ludovicu (Ludovicu) Dolceu (1508./1510. – 1568.), no ponajprije kroz dramski tekst *Hekuba*. Kako je primijetio Slobodan Prosperov Novak, »u Dolceovoj

²⁸ Riječ je o bilješci 1: »Pošto je ovo poglavlje bilo napisano, izašla je raspravica g. Petra Kolendića: *Tri dosle nepoznate pjesme dum Mavra Vetranica Čavčića*. Dubrovnik 1905. Po momu mišljenju Vetranic u *Tužbi na priminutje Marina Držića* izričito priznaje, da je *Hekuba* Držićeva. Ali kad g. Kolendić kaže, da će ovu tvrdnju naučna kritika još dotaći, ostavio sam poglavlje neizmijenjeno. Tim će se pokazati i to, da metoda, koju upotrebljavam, dovodi do dosta sigurnih rezultata«, u: Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranica i Marina Držića. (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti)*, Tisk dioničke tiskare, Zagreb, 1909., str. 144 (10–11).

²⁹ Isto, bilješka 3, str. 144–145 (10–11).

Ecubi Držića je impresionirao scenski svijet u kojem niti jedno lice na sceni nema težine, svijet u kojem su lica sjene što govore nečijim izvanjskim glasom rečenice nekog tuđeg monologa. Držić je u *Ecubi* prepoznao mračni teatar, glumište bez izlaza, s prostorom koji se neprijateljski postavio prema svakom gledatelju.³⁰

Premda se dakle Dolce svugdje navodi u kontekstu tragedije *Hekuba*, valja imati na umu da je Dolce u matičnoj talijanskoj književnosti istaknut i po poetičkim radovima, a da je u svoje vrijeme bio slavan tj. popularan liričar, premda ga danas ne drže kanonskim lirikom. Primijeni li se takva komparativna metoda čitanja na istaknutoga poligrafa Lodovica Dolce u cjelokupnome njegovu književnom opusu, otvorit će se novo veliko poglavlje komparativne povijesti hrvatske i europske lirike i književnosti XVI. stoljeća, ali i svjetske književnosti zapadnoga kruga. Budući da se odjeci popularnosti Dolce kao liričara raspoznaju u pjesmama kanonskoga španjolskog renesansnog pjesnika Garcilasa de la Vege (1503. – 1536.) i Gutierrea de Cetine (1518.? – 1557./1572.?), za svjetsku književnost značajno je uključiti i moguće Dolceove odjeke ne samo u drami nego i u lirici Marina Držića. I talijanska filologija započinje temeljitija istraživanja Dolceove lirike³¹ pa će nakon nje ili čak usporredno s njom komparatistika moći utvrditi ili reafirmirati Držićevu pjesničku poziciju. Trijada Petrarca – Ariosto – Dolce provlači se u analizama imitacija i adaptacija talijanske književnosti u europskom kontekstu,³² pri čemu valja uzeti u obzir i književno-teorijski odnos kojim je Dolce povezan s Ariostom kao autor svojevrtnih sažetaka Ariostova *Mahnitog Orlanda* pod naslovima *Il Discorso sopra a mutamenti e diversi ornamenti dell'Ariosto* (1565.)³³ i *Le Prime imprese del conte Orlando* (postumno, 1572.). Nakon otkrića Držićeva pjesničkog prijenosa Ariosta,³⁴ otvara se novo područje istraživanja koje će odgovoriti na pitanje je li hrvatska pa i Držićeva ariostofilija nastala temeljem ili posredovanjem recepcije Ariosta izravno ili putem Lodovica Dolce i drugih talijanskih pjesnika XVI. stoljeća koji su veličali i tumačili Ariosta stvorivši ga vrlo brzo kanonskim književnikom talijanske renesanse.

Stoga je slijedom ustrajnih partikularnijih filoloških dokaza posvećenih lirici sve uočljivije da i obuhvatne suvremene povijesti hrvatske književnosti

³⁰ Slobodan Prosperov Novak, *Planeta Držić. Ogled o vlasti*, Knjižnica Doma Marina Držića, Dubrovnik, 1996. (Zagreb, 1984.), str. 147.

³¹ Paolo Marini, *Per l'edizione commentata della lirica di Lodovico Dolce*, I cantieri dell'Italianistica, Adi editore, 2014.

³² *Encyclopædia Britannica* et al.

³³ Pun naslov *Modi affigurati e voci scelte et eleganti della volgar lingua, con un discorso sopra a mutamenti e diversi ornamenti dell'Ariosto*.

³⁴ T. Bogdan, nav. dj., bilješka 15.

moraju vratiti Marina Držića u popis reprezentativnih lirika XVI. stoljeća. U antologije bi u komparativnom kontekstu spomenute Dolceove lirike mogla biti uključena Držićeva religiozno-refleksivna pjesma 23:³⁵

»O svite, ti ti si pun tamne tamnosti;
daleče koli si od više svitlosti!
G zlu tvomu pristaješ po grešnoj naravi, –
od dobra ostaješ ko' e ti bog objavi;
nebeske darove andelske ohodiš,
zemałske otrove a s tvojim zlom slidiš.
O sliepi čoviče, zemłja ti omili,
ka te, nesviesniče, na gork plač usili;
a nebo ostavi, gdi višni pribiva
i gdi se u slavi vječni mir uživa.
K nebesom dvigni oči, pogledaj vrh gora
gdi sunce s istoči sad tvoj vid otvora;
ostavi tamnosti, kako ti on sviti
svojome svitlosti, čovječe, ktjej iti«.³⁶

Ovaj i slični primjeri refleksivno-religiozne tematike podupiru recentna istraživanja Držićeva mjesta u hrvatskoj kulturi koja će upotpuniti širu sliku kulturološkoga područja.³⁷

U bourdieuovskom³⁸ trendu proučavanja epoha u kontekstu društvenih i kulturnih kapitala, trebalo bi uzeti u obzir da je Dolce bio popularan diljem Europe, Mediterana i preko oceana, njegova slava sezala je do Engleske, Španjolske pa i do Meksika,³⁹ dakle da je Dolce pjesnik svjetske književnosti zapadnoga kruga. Poput već dokazanih Držićevih prijenosa vlastitih stihova iz jednoga žanra u drugi (iz lirike u dramu), moguće je da će i talijanska filologija u najavljenoj revalorizaciji Dolceova djela otkriti takve prijenose u jednom ili oba smjera opusa talijanskoga poligrafa. Marin Držić kao prevo-

³⁵ Bez obzira na suzdržan (pa i negativan sud) Rešetara, Torbarine i drugih filologa o Držićevim »moralnim prodičicama«, »elegijama«, tj. duhovnim pjesmama. V.: *Djela Marina Držića*, priredio Milan Rešetar, Stari pisci hrvatski, VII, Zagreb, 1930.; Josip Torbarina, »Marin Držić, pjesnik«, u: *Zbornik radova o Marinu Držiću*, ur. Jakša Ravlić, Matica hrvatska, Zagreb, 1969. et al.

³⁶ *Djela Marina Držića. Stari pisci hrvatski*, knj. VII, drugo izdanje, prir. Milan Rešetar, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1930., str. 18.

³⁷ U tom kontekstu v.: najnovija istraživanja i javna izlaganja Slavice Stojan na temu »Najveći hrvatski komediograf privatno« te usredotočenje na svećeničko zvanje Marina Držića na izložbi slikara-grafičara Duje Medića »Poziv dum Marina Držića« u travnju 2018. u Domu Marina Držića u Dubrovniku.

³⁸ Pierre Bourdieu, *Les Règles de l'art: genèse et structure du champs littéraire*, 1992., et al.

³⁹ George Gascoigne, Francis Kinwelmersh, Garcilaso de la Vega, Gutierre de Cetina et al.

ditelj prijenosnik možda je, čitajući i prevodeći *Hekubu* prenosio – svjesno ili nesvjesno – Dolceovu liriku koju je Dolce adaptirao u dramsku strukturu, možda je preuzimao pojedine fraze za svoje (lirsko-dramske) ideje, možda je čitao ne samo Dolceovu tragediju nego i druge Dolceove tekstove pa tako i ljubavnu, refleksivnu i religioznu liriku te ju adaptirao u hrvatsku matricu. Dolce je u povijesti europske i svjetske književnosti imao znatnu recepciju već za života, a danas znanost o književnosti uključuje i one »popularne«.

III. Zaključak

Medinijeve podjele Držićeve lirike i općenito lirike hrvatske renesanse nadživjele su kritike Branka Vodnika te su i danas funkcionalne. S obzirom da su hrvatski filolozi ustrajni i uspješni u istraživanju Držićeva pjesništva, nedvojbeno je da Držićeva lirika odgovara kulturnoj vrijednosti, tj. ima kulturni kapital. Stoga hrvatski povjesnici ne bi trebali zaboraviti uključiti Držića ne samo u dramski niz nego i u kanon hrvatske renesansne lirike. Uostalom, najnovija knjiga Slobodana Prosperova Novaka na koricama donosi ilustraciju dva izdanja Držićevih pjesama. Držić je bio, baš kao i Dolce, dramatičar, ali i pjesnik, kako ipak i stoji na natpisu zagrebačke Držićeve ulice.

Medinijeva metoda komparativnoga čitanja, bez obzira preslaguje li preuzete činjenice ili ih sagledava na nov način, temelji se na znanstvenim provjerama koje iz usporedbene kontekstualizacije čuva od zaborava imena i naslove a ujedno u novom kutu (komparativnoga) gledanja hrvatsko-talijanskih kulturnih dodira djeluje znanstveno poticajno za daljnje znanstvene spoznaje. Ona se temelji, kako je analiza pokazala, na dosljednom sustavnom presjeku periodizacije književnosti kroz književne oblike i žanrove, u komparativnom opsegu romansko-slavenskih, a ponajprije hrvatsko-talijanskih književnih spona. Pjesme Marina Držića u radu *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića* Medini prikazuje usporedbenim čitanjem dva hrvatska književnika u različitim književnim rodovima, lirici i drami, nazivajući te raznovrsne književne oblike zajedničkim nazivnikom, pjesmama. I zaista, smjer kojim ide držićologija sve ga više ističe kao pjesnika, uključujući i vještinu pjesnikovanja u dramskom opusu, a iz čega proizlazi i opravdanje poimanja pjesnika kao nadređenoga, općega naziva za književni superlativ. U Držićevoj je metodi stvaranja dokazana nerazdvojiva i kauzalna gradba, prijenos lirike u dramu i obrnuto, poput govora Remete u *Tireni*.⁴⁰ Kad se takav postupak kontekstualizira s Držićevim izrijecima o vlastitome stvaralaštvu, poglavito u

⁴⁰ Rešetar, Torbarina, Čale et al. Primjerice, F. Čale, nav. dj., bilješka 23, str. 34.

kontekstu odnosa proza – poezija (stih), izranja hijerarhijska struktura u kojoj versi (stihovi, poezija) stoje na vrhu:

»Kojijem da ja rečem kako sam komediole, koje su ovdje unutra, u dva sjedenja sklopio, er me je tako brijeme silovalo i potreba od prijatelja komu, u ovi način za poslužiti, mnokrat sam obećao. Što izvršivši, sâm se sam pak od sebe čudio kako se može učiniti – ne bi mi vjerovali kako. I ne mogu vjerovat da ja umijem veras učiniti«. ⁴¹

Bez obzira izrasta li iz djela Menčetića, Ariosta, Dolcea ili drugih pjesnika, Držićeva poezija poveznica je između dva pjesnička naraštaja, »trubadura« i »klasičnih pjesnika« te ima ugledno mjesto u periodizaciji književnosti XVI. stoljeća. Korištenjem vlastitih lirskih uradaka za dramski iskaz učinio je cjelinu vlastitoga književnoga djela prožetijim i fluidnijim nego se to priznaje kad se ističe samo kao dramatičar. Čak bi i bez tih Držićevih osviještenih žanrovskih »prekranja« hrvatska filologija prepoznala pjesničko umijeće u dramskim djelima. No već davno a ustrajno filološko utvrđivanje cjelina koje je uporabljivao više puta, u poetskim i scenskim tekstovima, ujedno implicitno utvrđuje važnost Držićevih pjesama za razumijevanje dramskih uspjeha. Budući da je u komparativnim analizama Držićevih drama najčešće u europskom kontekstu spominjan primjer prilagodbe Dolceove tragedije *Hekuba*, povjesničari književnosti moraju uzeti u obzir i najnovija istraživanja Dolceova mjesta u europskom ranonovovjekovlju. I kao što je Dolceova slava poticajna za promišljanje o njegovu uključenju u sliku tzv. svjetske književnosti, tako i Držićevo poštivanje Dolcea treba produbiti kroz žanrovske odnose, što obogaćuje kanonski niz i oblikuje ga u kanonski reljef.

Sve to implicitno je postavljeno kao mogućnost već prije stotinu godina. Obljetnica *Hekube* Mediniju je bila mogući poticaj da se nakon *Povjesti hrvatske književnosti* još jednom posveti pjesmama Marina Držića s okosnicom u autorskoj atribuciji kao otvorenom pitanju onodobne filologije. Raspravljajući u *Pjesmama Mavra Vetranića i Marina Držića* o *Hekubi* s komparativnom poveznicom u Dolceovom izvorniku, a ujedno tumačeći Držića (i) kroz uvid u njegovu liriku, Medini je ostavio budućim komparativnim analizama prostor da nastave tim putem te da u širem opsegu jednom bude uzet u obzir i Dolceov cjelovitiji opus, kao i mogući Držićevi literarni dodiri s drugim književnicima talijanske renesanse. Medinijevi književnopovijesni prilozi, koji se često nazivaju »pojednostavljenim« istraživanjima, tekstovima suviše »sličnim prethodnicima«, poticajni su za nova komparativna istraživanja.

⁴¹ »Marin Držić svojim prijateljem«. U: *Pjesni Marina Držića ujedno stavljene s mnogim družim lijepim stvarmi*, u: *Djela Marina Držića*, bilješka 37, str. 4. [posveta].

Literatura

- Tomislav Bogdan, »Ženski glas hrvatskih petrarkista«, *Republika*, 3–4, str. 113–119; Zagreb, 2002.
- Tomislav Bogdan, *Lica ljubavi. Status lirskog subjekta u kanconijeru Džore Držića*, Zавод за znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2003.
- Tomislav Bogdan, »Pluralnost hrvatske ljubavne lirike 15. i 16. stoljeća«, u: *Čovjek / prostor / vrijeme. Književnoantropološke studije iz hrvatske književnosti*, ur. Živa Benčić i Dunja Fališevac, Disput, Zagreb, 2006., str. 57–80.
- Tomislav Bogdan, »Ljubavna lirika i petrarkizam«, *Umjetnost riječi*, 3–4, str. 245–278; Zagreb, 2009.
- Tomislav Bogdan, »Ljubavna lirika Marina Držića«, u: *Marin Držić: 1508–2008. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 5–7. studenoga 2008. u Zagrebu*, ur. Nikola Batušić i Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2010., str. 65–85.
- Tomislav Bogdan, *Prva svitlos*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.
- Pierre Bourdieu, *Les Règles de l'art: genèse et structure du champs littéraire*, 1992.
- Franjo Čale, *Tragom Držićeve poetike*, BiblioTEKA, Zagreb, 1987.
- Djela Marina Držića. Stari pisci hrvatski*, knj. VII, drugo izdanje, prir. Milan Rešetar, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1930.
- Šimun Jurišić, »Medini, Milorad«, u: *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 484.
- Amir Kapetanović, »Kancnijerski jezik Marina Držića«, u: *Marin Držić: 1508 – 2008. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenog skupa održanog 5–7. studenoga 2008. u Zagrebu*, ur. Nikola Batušić i Dunja Fališevac, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 2010.
- Zoran Kravar, »Najstarija hrvatska galantna lirika«, *Dubrovnik*, 4, str. 171–180; Dubrovnik, 1995.
- Paolo Marini, *Per l'edizione commentata della lirica di Lodovico Dolce*, I cantieri dell'Italianistica, Adi editore, 2014.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića. (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.)*, Tisak dioničke tiskare, Zagreb, 1909.
- Slobodan Prosperov Novak, *Planeta Držić. Ogled o vlasti*, Knjižnica Doma Marina Držića, Dubrovnik, 1996. (Zagreb, 1984.)
- Slobodan Prosperov Novak, *Pisac i vlast. Poetika Marina Držića*, Školska knjiga, Zagreb, 2017.
- Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1921.

- Petra Rajković, »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. 3, Ma–R, gl. ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011.
- Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber, Mladost, Zagreb, 1978.
- Ivo i Vinka Šoljan, *The Canon of Croatian Poetry 1450–2000. Over 200 Croatian Poems with Facing English Translation*, The Edwin Mellen Press, Lewiston, Lampeter, USA, 2015.
- Mirko Tomasović, »Pjesni ljuvene Marina Držića u kronologiji hrvatskoga i europskoga petrarkizma«, u: *Vila Lovorka. Studije o hrvatskom petrarkizmu*, Književni krug, Split, 2004.
- Josip Torbarina, »Marin Držić, pjesnik«, u: *Zbornik radova o Marinu Držiću*, ur. Jakša Ravlić, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Zlatna knjiga hrvatskog pjesništva*, ur. Vlatko Pavletić, Nakladni zavod Matice hrvatske, drugo izdanje, Zagreb, 1970.

PJESME MARINA DRŽIĆA OD MEDINIJEVIH TEZA DO KONTEKSTNE
INTERPRETACIJE POJMA SVJETSKE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Analiza je usredotočena na Medinijevo proučavanje Marina Držića kao lirika, s jedne strane kao znanstveno utemeljenu najavu buduće Držićeve kanonizacije u povijesti hrvatske književnosti, a s druge strane predstavljajući ga komparativnom metodom u kontekstu književnosti XVI. stoljeća. Usporedbom Medinijevih teza o pjesmama Marina Držića sa spoznajama suvremene znanosti o književnosti, problematizira se mjesto koje Držić kao lirik zauzima u XXI. stoljeću u povijesti hrvatske književnosti i komparativnoj povijesti hrvatske književnosti, omjeravajući parametre svjetske književnosti zapadnoga kruga, europske te transkontinentalne književnosti (od Dolcea do Držića, Vege i Cettine).

Cljučne riječi: Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića*, Lodovico Dolce, svjetska književnost

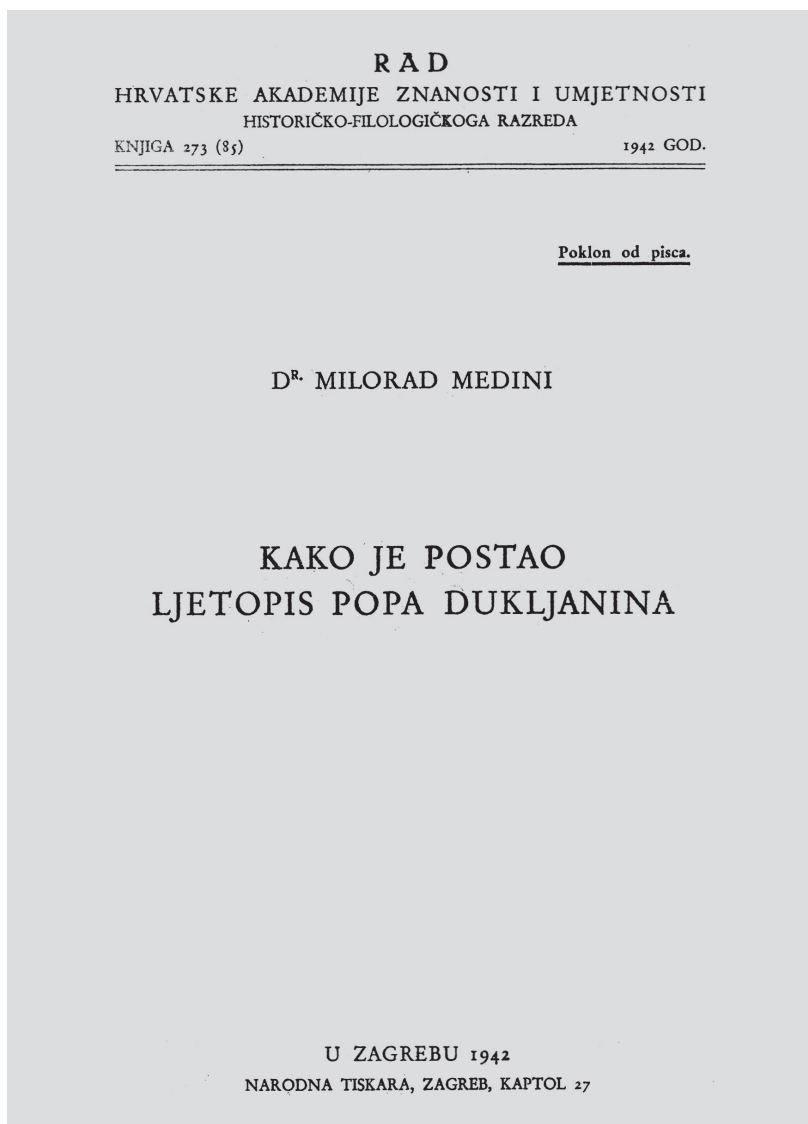
POEMS BY MARIN DRŽIĆ FROM MEDINI'S THESES TO THE
CONTEXTUAL INTERPRETATION OF THE CONCEPT OF WORLD
LITERATURE

Summary

The analysis concentrates upon Medini's research of Marin Držić as a poet: as a scientifically established announcement of the future Držić's canonization in the history of Croatian literature on the one hand, and on the other, representing him by using a comparative method in the 17th century literature context. The comparison

of Medini's theses on Marin Držić's lyric poetry with insights of contemporary literary science questions Držić's place as a lyric poet in the 21st century in the history of Croatian literature and in comparative history of Croatian literature, comparing the parameters of the Western circle world literature, of European and transcontinental literature (from Dolce to Držić, Vega and Cettina).

Keywords: Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića* [*Poems by Mavro Vetranić and Marin Držić*], Lodovico Dolce, world literature

Sl. 5.: Milorad Medini, *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, 1942.

Valnea Delbianco

Milorad Medini o talijanskim izvorima hrvatske renesansne književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42-05 Medini, M.

*Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*¹ Milorada Medinija doživjela je od svoga nastanka do danas više negativnih nego pozitivnih kritika. Branko Vodnik (autor prve suvremene povijesti hrvatske književnosti, objavljene 1913.) ocijenit će koncepciju i metodu njegove knjige, s obradom građe po književnim rodovima i vrstama, »promašenom« jer u njoj nije proučen »razvoj i idejna strana književnosti«, a neprihvatljivo mu je Medinijevo »sjeckanje« pisaca renesansnoga razdoblja (Vodnik smatra da je pisac integralna osoba, a njegovo djelo jedinstvena tvorevina). Zamjerke će također uputiti prevelikoj »brizi oko realija« i nedostatku estetskoga vrednovanja pojedinih djela kao i nenavođenja izvora i literature.² S druge strane, talijanski slavist Arturo Cronia, koji je zanijekao glagoljaškoj, odnosno hrvatskoj srednjovjekovnoj literarnoj produkciji status književnosti,³ zaključit će da Medinijeva *Povjest*, bez obzira na mane, predstavlja *colpo di grazia* – »smrtni udarac« za glagolizam jer mu »oduzima tradicionalnu književnu vrijednost priznajući mu samo djelovanje unutar Crkve na očuvanju staroslavenskog.«⁴ Na nedostatke Medinijeve monografije osvrnuo se i komparatist Mirko Tomasović, ocijenivši da je autor više od prethodnika obaviješten o građi te da njegova knjiga s komparatističkoga stajališta znatno bolje osvjetljava do tada nepoznate poveznice hrvatskih književnih djela s talijanskim, kao što je i »vrijedno uvažavanja« njegovo bavljenje, na temelju Šrepelovih proučavanja, književnom baštinom na latinskom jeziku, ali da je

¹ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I., Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.

² Branko Drechsler, »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; Zagreb, 1903.

³ I većina starijih hrvatskih književnih povjesničara smatrala je da se o hrvatskoj književnosti kao umjetničkom fenomenu može govoriti tek od renesansnoga razdoblja.

⁴ Arturo Cronia, »Della così detta letteratura glagolitica e del periodo della sua maggiore floridezza« [separat], *Ricerche Slavistiche*, (In memoriam Enrico Damiani), III, 1954., str. 126.

svoj pregled »sveo na preekstenzivno rekonstruiranje povijesnih okolnosti, izvanjskih činjenica o piscima te parafraziranje radova kojima se služio, pri čemu je mjestimice poput Ljubića davao maha patetici i retorici na način što odudara od djela te vrste i pretežno deskriptivnog tona monografije«. ⁵ On će autora nazvati »učenim diletantom« i »obrazovanim domoljubom bez jasnih kritičkih premisa«, koji je na temelju vlastitih istraživanja dobro uočio činjenice i pojave, ali ih »nije uspio valjano sistematizirati i privesti do zaključka, pa se sve to izgubilo u koncepcijskoj zbrci *Povjesti*«. ⁶ Pozitivnu stranu monografije istaknut će Nikica Kolumbić, uvažavajući okolnosti u kojima je nastala, kada znanost nije još spoznala neke od vrijednosti hrvatske književnosti, a mnogi rukopisi nisu objavljeni ili istraženi te podsjetiti da knjige poput Medinijeve (i Šrepelove o talijanskoj renesansnoj književnosti) ⁷ »po interpretaciji književnih vrijednosti odišu duhom sintetičkog i tada modernoga kulturološkoga pristupa i prikaza kakav su zastupali već ranije primjerice Burckhardt i De Sanctis«. ⁸

Svjestan da na početku XX. stoljeća starija razdoblja hrvatske književnosti još uvijek nisu dovoljno osvijetljena i vrednovana, a želeći izbjeći subjektivne sudove, Milorad Medini usporedio je djela »među sobom i s radnjama tuđih književnosti«. ⁹ Iako ne navodi izvore svojemu radu, podsjeća da su njegov pristup »sustavnom ocjenjivanju starijih naših pisaca« ¹⁰ omogućile studije zaslužnih književnih filologa i povjesničara: V. Jagića, K. Jirečeka, M. Šrepela, F. Račkoga, M. Rešetara, A. Pavića. Očekivao je i prigovore zbog načina na koji je sastavio *Povjest* – izdvojivši književnu građu po rodovima i vrstama, smatrajući da ima onih koji će »s pravom kazati, da se slika pojedinih osoba gubi u općoj slici« te da čitatelj neće dobiti »potpun prijelaz književnog rada jedne osobe«. ¹¹ Pokazalo se da su upravo zbog takve koncepcije autoru upućivane kritike, koje nije ublažila ni autorova napomena da je djelo namijenio čitanju, a ne učenju te da mu je najvažnije bilo pojasniti »ukupno stanje knjige kroz 16. stoljeće«. ¹² Kritičari nisu prihvatili ni njegovo mišljenje da u renesansnom

⁵ Mirko Tomasović, »Provincijalizacija i dekretoizacija naše nacionalne baštine (Povijesti hrvatske književnosti prije Kombola)«, *Tragom struke*, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., str. 155.

⁶ Isto.

⁷ Milivoj Šrepel, *Preporod u Italiji u XV. i XVI. stoljeću*, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1899.

⁸ Nikica Kolumbić, »Hrvatski humanisti u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, u: *Zbornik o Branku Vodniku*, sv. 6, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 41.

⁹ M. Medini, nav. dj., str. VI.

¹⁰ Isto, str. VII.

¹¹ Isto, str. VI.

¹² Isto.

razdoblju »nema baš izrazitih pjesničkih osoba, koje bi po sebi bile dale smjer cijeloj književnosti«. ¹³

Zaključivši da je razdoblje prije XV. stoljeća obavijeno »maglušinom«, ¹⁴ Medini započinje povijesni pregled opisom početaka crkvene književnosti na narodnome jeziku te širim osvrtom na hvarska i splitska crkvena prikazanja. Za većinu će tekstova napisati da su prijevodi ili pre-rade talijanskih tekstova, ali da se na njima, ma koliko bili skromni i ne-izvorni, temelji naša svjetovna književnost: »ovi pjesnici pjevali su jezi-
kom, koji su nekoliko generacija ljudi prije njih izgadili, da se može njim pjevati. To je neprijeporna zasluga književnika, koji su toliko vremena radili za duševni boljitak svoga naroda, a kojim su nehari vijekovi ime zametnuli«. ¹⁵

Prije oslikavanja narodnih i političkih prilika te kulturnoga stanja u Du-brovniku i drugim dijelovima Dalmacije u XV. i XVI. stoljeću Medini se osvrće na talijanski humanizam i renesansu, odnosno na preporoditelje koji su djelovali u Italiji na vrhuncu XV. stoljeća i bili sljedbenici Dantea, Petrarce i Boccaccia, a nakon njih »čitav roj ljudi« niče »kao gljive po kiši« te su svi »zadodeni istom idejom, istom mišlju, idejom o veličini starinske prosvje-te«. ¹⁶ Na tragu većine europskih književnopovijesnih simplifikacija pri de-terminiranju književnih poetika talijanskom trolistu pripisuje zasluge buđe-nja narodne svijesti i potiskivanja »latinštine« u korist narodnoga govora i na hrvatskoj strani Jadrana, premda Dante pripada srednjem vijeku, a Petrarca i Boccaccio humanizmu pa, dakle, prethode renesansnomu razdoblju. Podsje-ća također da su razvoju hrvatskoga humanizma i renesanse u Dubrovniku pogodovale društvene i ekonomske okolnosti nalik na one u talijanskim gra-dovima (ponajprije Firenci!) te je stoga i duh talijanskoga preporoda naišao na plodno tlo. Ipak, napominje da su stari Dubrovčani bili prije svega trgovci pa je njima u početku prilagođena i književna produkcija koja je, uz rijetke izuzetke, bila »zabavica u dokolici«. ¹⁷ Boljom će ocijeniti situaciju na počet-ku XVI. stoljeća kada se u Dubrovnik pozivaju talijanski učitelji da mlade nauče »barem onoliko, koliko je bilo potreba za općenje sa odgojenijim zapa-dom«. ¹⁸ Za razvoj ranonovovjekovne hrvatske književnosti posebne zasluge pripisuje humanistima i pjesnicima na latinskom jeziku – Iliji Crijeviću, Jurju Šižgoriću te »književnom patrijarhu« Marku Maruliću, jer su oni »stepenice«

¹³ Isto.

¹⁴ Isto, str. 8.

¹⁵ Isto, str. 30.

¹⁶ Isto, str. 35.

¹⁷ Isto, str. 58.

¹⁸ Isto, str. 59.

po kojima se hrvatska Dalmacija »uspela do svoje književnosti«. ¹⁹ Ne upušta se, međutim, u interpretaciju njihova opusa (takav pristup slijedi u cijeloj knjizi) te isključuje »ispitivanje elemenata poezije« i djela »po sadržini i mislima njihovim«, želeći samo pokazati »smjer« njihova rada. ²⁰ O Maruliću će napisati da je učenik padovanskoga sveučilišta i time talijanskoga preporeda, da njegova latinska djela nemaju »baš kakve literarne vrijednosti«, već ih valja promatrati kao »umjetnine kojima se divimo«. ²¹ Kritičan je prema spjevu *Juditi* jer je »većim dijelom slobodni i razvučeni prijevod biblije [...] tako da se u njem izgubiše ljepote originala«, ali ističe da je to naša »prva pjesma«, a Marulić »prvi pjesnik, koji je pjevao za narod«. ²² Izdvaja zatim pisce iz »Gornje Dalmacije« koji slave Marulićevo ime: Petar Hektorović u *Ribanju*, Petar Zoranić u *Planinama* i Juraj Baraković u *Vili Slovinci*. Uspoređujući prilike u »gornjoj i donjoj« Dalmaciji, on će primijetiti da se kultura u XVI. stoljeću (a ponekad i XVII. stoljeću) još uvijek primala i usavršavala preko Italije, »no ljudi koji su je primali, bili su drukčiji«. ²³ U gornjoj Dalmaciji djelovale su osobe, koje je tuđinstvo bilo već »zarazilo«, dok je u Dubrovčana narodna svijest bila jaka pa što su primali to su »na domaće stablo navraćali« te dok je »stablo jako«, njihova književnost, uza svu »tuđinsku natruhu« ima vlastiti »biljeg i tip, a kad stablo oslabi, postane i književnost [...] čista kopija: jedino se po jeziku razlikuje od talijanskog originala«. ²⁴

Pregled korpusa hrvatske renesansne književnosti po »pjesničkim granama« Medini započinje podužim osvrtom na ljubavnu liriku *Ranjinina zbornika* i pjesničko »pokoljenje« koje je »vidjelo ljepotu samo u tuđini, a svoje zanemarivalo«, zaključujući da »više vrijede tragovi narodne poezije, koje nadjemo tamo i amo razasute po pjesmama naših trubadura, nego svi njihovi umjetni uzdisaji, kojima su kušali zadobiti milost svoje drage«. ²⁵ Tumačenje geneze i stila poezije naših prvih petrarkista Medini preuzima od Vatroslava Jagića ²⁶ koji je u njihovu pjesništvu vidio nasljeđe europske srednjovjekovne književnosti i provansalskoga pjesništva. Jagićevo stajalište da su dubrovački pjesnici prihvatili trubadursku liriku ²⁷ zahvaljujući trgovačkim vezama Du-

¹⁹ Isto, str. 76.

²⁰ Isto, str. 78.

²¹ Isto, str. 80.

²² Isto, str. 84.

²³ Isto, str. 118.

²⁴ Isto.

²⁵ Isto, str. 127.

²⁶ Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad JAZU*, 9, str. 202–233; Zagreb, 1869.

²⁷ O preširokoj i neselektivnoj primjeni pojma »petrarkizam« i potrebi njegova redefiniranja te pluralizmu genetičkih sastavnica *Ranjinina zbornika* i njegovim tumačenjima od V. Jagića do T. Bogdana vidi rad: Smiljka Malinar, »Diskursi *Ranjinina zbornika* i njihov jezični izraz«, *Colloquia Maruliana*, XX, br. 20, str. 107–120; Split, 2011.

brovnika s južnom Italijom te kontaktima s Napuljem i talijanskom pučkom pjesmom Medini, međutim, ne drži jedinom odrednicom njihova pjesništva, već je to i domaća pučka pjesma kojoj su dali umjetnički oblik: »Menčetić i Držić znadu za rumeno lice, bijele zube, gorki plač, grozne suze, prebijeje prsi, ruse kosi, zlatan vlas, zlatu kosu, grlo pribilo«,²⁸ a s narodnom pjesmom povezuje ih i »gomilanje« sinonima kao što su »čas, i srića, zabava i zazor, jad i čemer, rič ni slovo, razbor i razum, gizda i ljepost« pa s vremenom »prijedjoše ovi pridjevi po malo iz naroda u vlasništvo umjetnih pjesnika, te i ostaše«. ²⁹ Razloge snažne povezanosti s baštinom vidi Medini u konzervativizmu dubrovačke književnosti, jednom od njezinih najkarakterističnijih obilježja. Naime, i kada prenose tuđe, Dubrovčani to prilagođavaju »staromu i svojemu«, poštujući duh tradicije, što pokazuje i nepreuzimanje sonetne pjesničke forme: »Samo se tako dade protumačiti, što u dubrovačkoj književnosti, premda je u cjelini kopija talijanske, nema skokova, nego se rad jednog pjesnika uvijek veže na rad njegovih prešasnika. Da to samo jednim primjerom osvjetlim, spominjem naše osmerce i dvanaesterce: Dubrovčani su to pridržali kao svetu uspomenu prvoga doba svoje književnosti, sve da su i znali, da se u Italiji pjesma na drugi način slaže«. ³⁰ Slično mišljenje iznio je i književni teoretičar Svetozar Petrović koji je izostanak soneta protumačio metametričkom funkcijom stiha i oblika (riječ je o njihovu značenju i položaju koju imaju i prije pojedinačne uporabe) i zaključio da su sonet i *endecasillabo* naši stari pjesnici doživljavali kao talijansku formu te birali dvostruko rimovane dvanaesterce u skladu s vlastitom književnom tradicijom. ³¹ Povezanost umjetničke i narodne poezije (Jagić je ustvrdio da tekstovi naših prvih petrarkista nisu proistekli iz oponašanja usmene lirike jer su oni o ljubavi pjevali na suvremeni način i drugačijim vokabularom) za Medinija je analogna kulturi talijanskoga podneblja: prvotni utjecaj izvana (provansalska ili trubadurska lirika – *trovatori*) elaboriran je na dvoru Fridrika II. u Palermu, gdje je u XIII. stoljeću nastala sicilska pjesnička škola, koja je zatim preko Toskane i toskanskih zapisa postala temeljem lirike na pučkome jeziku, što je prihvatio i zapad i istok Europe. Smatra, stoga, da pjesnici Dubrovnika ne preuzimaju gotove talijanske modele, već, na temeljima izvorne narodne pjesme kao kolektivnoga izraza pučke muze, kodificiraju određene obrasce i izraze, kao što je to činio i Petrarca u odnosu na talijansku pučku tradiciju. Pa ako je talijanski i europski petrarkizam poslije u određenom smislu ba-

²⁸ M. Medini, nav. dj., str. 124.

²⁹ Isto, str. 125.

³⁰ Isto, str. 162.

³¹ Svetozar Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (Oblik i smisao)«, *Rad JAZU*, 350, str. 5–303; Zagreb, 1968.

nalizirao Petrarčin model, koji je često u sastavcima *Kanconijera* potvrđivao pojedini leksem takozvanom »dvojnošću« (*dualità*) i »pluralnošću« (*pluralità*) – naprimjer *solo e pensoso*, odnosno *chiare, fresche e dolci...*, Medini želi pokazati da se u našoj narodnoj pjesmi nalaze također dvojnosti i pluralnosti, koje potvrđuju pojedinu imenicu, nositeljicu radnje, raspoloženja i sl., odnosno da postoji kontinuitet s umjetničkim pjesništvom (povezuje to s pjesmama na narodnu uvrštenima u *Ranjinin zbornik*). Sedamdesetak godina poslije Ivan Slamnig svojim je istraživanjima pokazao da je prva faza hrvatskoga petrarkizma nastala u znaku kariteanizma te je time »riješio jedan od ‘žilavih problema hrvatske komparatistike’«. ³² Medini, međutim, nazivom *trubaduri* imenuje ne samo pjesnike *Ranjinina zbornika* već i Hanibala Lucića (»najveći trubadur«) ³³, zatim Marina Držića (»posljednji od pravih trubadura«) ³⁴ te Dinka Ranjinu i Dominka Zlatarića (trubaduri »preobučeni u klasično ruho«) ³⁵.

Kao što je u klišeiziranosti hrvatske renesansne ljubavne lirike (koja po tome nije drugačija u drugih europskih naroda) i ovisnosti o talijanskim utjecajima nastojao pronaći tragove samosvojnosti i domaće tradicije, Medini jednako pristupa drugoj vrsti lirske pjesme – pokladnoj dubrovačkoj igri, zaključujući da je ona autentična, iako ju je talijanski preporod »stvorio i darovao«. ³⁶ Izvore naših pokladnih prigodnica pronalazi u pjesmama moćnoga firentinskoga gospodara Lorenza de’ Medicija, koje je prihvatila cijela Italija pa su postale »svojina cijeloga puka« ³⁷ i tako izgubile »zadnji trag pjesničke vrijednosti«, ³⁸ ali preuzimanje te književne vrste kod Andrije Čubranovića, ³⁹ za razliku od ljubavne lirike Š. Menčetića i Dž. Držića, smatra autentičnim i uspješnim jer je »odmah s početka udario svojim putem i odalečio se od

³² Mirko Tomasović, »Prof. Ivan Slamnig o ranom hrvatskom petrarkizmu«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, Zagreb, 2003., str. 64.

³³ M. Medini, nav. dj., str. 134.

³⁴ Isto, str. 139.

³⁵ Isto, str. 140.

³⁶ Isto, str. 143.

³⁷ Isto, str. 144.

³⁸ Isto.

³⁹ U *Povjesti* nalazimo još takvih poveznica koje su ispravljene u kasnijim istraživanjima. Naime, autorstvo jedne od inačica *Posvetilišta Abramova* (M. Medini, nav. dj., str. 287) te *Prikazanja od poroda Jezusova* (Isto, str. 288) pripisuje M. Držiću, dok će Držićev prijevod Euripidove *Hekube* na jednom mjestu pripisati Mihi Buniću Babulinovu (Isto, str. 118), a na drugom M. Vetranoviću (Isto, str. 297). Nasljeđe je to književne historiografije XIX. stoljeća: Vjekoslav Babukić i Ivan Mažuranić objavili su 1853. *Hekubu* pod Vetranovićevim imenom, a Vetranovićeva dramska djela *Prikazanje od poroda Jezusova* i *Posvetilište Abramovo* objavio je 1875. Franjo Petračić kao Držićeva. Da je Držić možda ipak autor jednoga od kraćih tekstova *Posvetilišta* daje naslutiti rukopis pod njegovim imenom, koji je u Nacionalnoj knjižnici u Beču otkrila Marija Salzmann-Čelan. Nav. prema: Dolores Grmača, »Alegorija putovanja poslušnosti«, *Bogoslovska smotra*, 82, br. 1, Zagreb, 2012., str. 114.

svojih učitelja Talijanaca«. ⁴⁰ Ocjenuje također da se sa slavnom Čubranovićevom *Jeđupkom* ne mogu uspoređivati maskerate »naša dva čudaka pjesnika« ⁴¹ – Marka Marulića i Mavra Vetranovića. Naime, Marulićeve mu pokladne pjesme izgledaju poput »moralnih propovjedi, a maškaratama nije doduše potreba da budu nemoralne, ali ne moraju biti baš ni moralne«, ⁴² dok Vetranovićeve »nisu živahne« i jedina im je vrijednost »žarka ljubav prema rodnome gradu«. ⁴³ Navodi i talijanski izvor Vetranovićeve pjesme »Lanci Alemanni, trumbetari i pifari« (»Lanzi Alemanni che suonano pifferi e tromboni«) pa i njegove rodoljubne izljeve pripisuje maniri firentinskih pjesnika, ističući, međutim, da nije isto kad Vetranović Dubrovniku kliče *Ter ste kruna ukraj mora / od sve donje Dalmacije, / a k istoku do Kotora, / Arbanije i Grecije*, i kad »Talijanci slave ne samo rodjeni grad, nego još više vladalačku kuću Medicijevu«, što je vidljivo u trijumfu »Trionfo del lauro« Guglielma Angiolinija: *Godi or Fiorenza. All' ombra del tuo lauro / che ti copre e difende... (Uživaj sad Firenzo. U sjeni tvoje lovorike* ⁴⁴ / koja te prekriva i čuva). ⁴⁵ Za *Jeđupku* će Medini napisati da je zanimljiva zbog »novoga oblika«, ⁴⁶ ali ne i inovativna te je povezuje s pokladnom pjesmom ciganki (koje s djetetom u ruci prose milostinju) – »Canto delle zingane« Guglielma zvanog Giuggiola, odnosno s maskeratom Giovambattiste dell' Ottonaia – »Canzone« (»Pjesma«), u kojoj pjesnik također izjavljuje ljubav svojoj odabranici te još jednom njegovom pjesmom – »Canto per indovinare, che andò la notte di Epifania« (»Pjesma gatalica koja se izvodila u noći Bogojavljenja«), gdje su uvedene gatalice »da gonetaju budućnost, i lijekom olakšaju sadašnjost«. ⁴⁷ Iz takvih je pjesama Čubranović »znao izabrati što je bolje bilo« pa sve skupa začiniti »žarkim čuvstvom, lijepom riječi, jezgrovitim sudom« te izbaciti *ritornello* (pripjev), koji je u pjesmi monologu suvišan. ⁴⁸ Medini napominje da *Jeđupka* nije nikakva *fata* (vila) talijanskih romantičnih epova, »koja može bajnim riječima zaustaviti hod suncu, a tijekom rijeci, niti kakva Čirće, ⁴⁹ koja pretvara ljude u zvijeri«, već »ciganka, koju svaki od nas može da vidi, koja ti gata, a u izrazu lica traži, što je milo, a što nije«. ⁵⁰ *Jeđupku* ne smatra pravom pokladnom pjesmom, već vrstom pokladnih prikazanja, koja su se u Italiji zvala *contrast*,

⁴⁰ M. Medini, nav. dj., str. 145.

⁴¹ Isto, str. 146.

⁴² Isto.

⁴³ Isto.

⁴⁴ Medičejci su u svom grbu imali lovor.

⁴⁵ M. Medini, nav. dj., str. 146.

⁴⁶ Isto.

⁴⁷ Isto, str. 147.

⁴⁸ Isto.

⁴⁹ Kirka, prema tal. Circe.

⁵⁰ M. Medini, nav. dj., str. 147.

odnosno *farse*. Jedinu razliku vidi u tome što u našoj pjesmi nema dijaloga, a u kontrastima ima (kao u Marulićevu *Pokladu i korizmi*). Zaključuje da su ostali Dubrovčani, poput Sabe Bobaljevića, Ivana Gundulića i Junija Palmotića uzimali više od Čubranovića nego iz talijanskih izvora (dok će za *Pjesni od maškarate*⁵¹ Nikole Nalješkovića napomenuti da su većim dijelom samo »po jeziku naše«,⁵² a formom i sadržajem vezane za talijanske pjesnike) te da najveću ovisnost (sic!) o njegovoj maskerati pokazuje hvarski pjesnik Mikša Pelegrinović.⁵³

Da žanrovski sustav naše renesansne književnosti nije samo preslika talijanske već tematski i oblikom prilagođen domaćim specifičnostima, Medini će pokazati na primjeru epike (premda napominje da ćemo uvijek, počevši od Hektorovićeve *Ribanja* pa do Barakovićeve *Vile Slovinke*, »morati tražiti razjašnjenja za djela naših epskih pjesama, pa koje vrsti bile, u Italiji«).⁵⁴ Otklon od talijanskih književnih strujanja pokazuje na primjeru romantičnoga epa koji je »procvao« na dvorovima talijanskih knezova, a do »neobična sjaja« doveli su ga Lodovico Pulci, Matteo Maria Boiardo i »nada sve slavljeni Ariosto«.⁵⁵ Razloge što ta vrsta epa nije prihvaćena na drugoj obali Jadrana Medini nalazi u drugačijoj društvenoj tradiciji i snažnom kršćanskom moralu te je zbog toga kod naših pisaca znatno veći trag ostavio Dante Alighieri. S druge strane, otklon od zbilje i svakodnevice oni pronalaze u idiličnoj pjesmi koja se, nastavlja autor, »raširi i uzdrža u Dalmaciji još bolje, nego po Italiji«.⁵⁶ Izdvaja »jedno od najljepših djela«,⁵⁷ putopisni spjev *Ribanje i ribarsko prigovaranje* Petra Hektorovića, ali mu donekle »tendenciozno« djeluju umni razgovori ribara, iako u odnosu na talijanska djela voli »sto puta više« vidjeti Hektorovićevo moraliziranje, nego slušati talijanske pjesnike »gdje nam mlitavo i bljutavo kadikad slikaju pastire kao platonske ljubavnike, ili raskalašene stanovnike gradske«.⁵⁸

⁵¹ Navodi anonimne talijanske izvore triju maskerata: uvodna pjesma broj 1 (prolog koji izgovara vrag) »sačinjena« je po »gadnoj pjesmi« *Canto delle spiritate*, broj 3 podsjeća na pjesmu *Le ninfe inamorate*, a broj 5 na *Canto di mercanti di stiave*, *Canto di grei schiavi* i *Canto degli acconciatori di fante*. Za maskerate *Zabogari* (broj 4), *Nesrećni druzi* (broj 9) i *Latinci* (broj 8) navest će da ih Nalješković preuzima iz de' Medicijevih pjesama *Canto di poveri che accattano per carità*, *Canto degli amanti, di pellegrini d'amore* i *Canto di paggi e cortigiani* (Isto, str. 158).

⁵² Isto.

⁵³ Pozivajući se na Franju Račkoga, koji je istraživao autorstvo *Jedupke* i zaključio da je ona Čubranovićeva, Medini ocjenjuje da je Pelegrinović »usvajao« tuđe, ali »na gore« te da je »imao pravo nepoznati epigramatičar, kad kaže o Čubranovićevoj Jegiupci: *krpljenu da nosi haljinu do vika, / u koju obući njetko te bješe htio, / tim putem ištuci, da bi te posvojil*« (Isto, str. 151).

⁵⁴ Isto, str. 202.

⁵⁵ Isto, str. 203.

⁵⁶ Isto, str. 204.

⁵⁷ Isto, str. 221.

⁵⁸ Isto.

U religiozno-idiličnu poeziju Medini uvrštava Vetranovićeve *Piligrina* i Zoranićeve *Planine*.⁵⁹ Mavra Vetranovića naziva znamenitom pojavom u našoj starijoj književnosti i Danteovim nasljednikom koji nije u svome spjevu ropski slijedio njegovu glavnu misao ili druge pjesnike (spominje i utjecaj Sannazara, Poliziana te Teokrita) jer je njegovo djelo »čudan primjer, kako se je u Dubrovniku htjelo da ujedanput presadi i navrne na domaće sve, što je u Italiji bilo, bez obzira, slaže li se jedno s drugim. *Piligrin* je kao nekakav mozajik, komu kamenčići nijesu složeni harmonički u jednu sliku; ne odaje umjetnika, ali bi ipak htio nešto stvoriti, pa pozajmljujući tamo amo sklopi nešto, ali to uvijek ostaje krparija«. ⁶⁰ Pastirski roman *Planine* Petra Zoranića predstaviti će kao kompilaciju nastalu pod utjecajem Dantea, Sannazara i Petrarce, što naziva crpljenjem građe »iz tudjine«, ali i jednim od najzanimljivijih djela starije književnosti. U toj mu se »pjesmi mili« što je pisac uvijek nastojao prilagoditi djelo domaćim prilikama i što je imao »smisla i za narodnost svoju«. ⁶¹ I za Jurja Barakovića naglasiti će da je bio rodoljub i jedan od rijetkih koji je do »zadnjega [...] daha ostao vjeran svomu narodu«, i to u vremenima kada je bilo korisno »otudjiti se svomu, a jagmiti se za tudjim«. ⁶² O njemu piše da je vrstan poznavatelj klasične, crkvene i talijanske književnosti, da je prvi u nas pjesnički obradio priče kojima su kršćanski svećenici strašili pobožne ljude te izdvaja zanimljiv opis pakla u *Vili Slovinci*, u kojemu »koješta sjeća« na Dantea ili Vergilija, zaključujući »hoće li tkogod da uči komparativno svjetsku književnost, a poglavito glavu o Danteu, njegovim prešasnicima i nasljednicima, treba svakako da zna, što i Baraković kaže«. ⁶³

Među epskim pjesmama Medini izdvaja one s tematikom »turskih bojeva«, ⁶⁴ ocjenjujući da je naša epika odjek književnih struja koje su prevladavale u Italiji, a miješanje raznih utjecaja u istoj pjesmi vidi kao potvrdu da su pisci uvijek pomno pratili književna zbivanja prekojadranske romanske kulture pa nisu mogli ni razviti neki stalni književni smjer. Naime, kako primjećuje, čim bi domaći autori prionuli uz jedan smjer, već bi se u Italiji pojavio drugi ili bi pak neki talijanski uzori, poput Dantea, bili tako moćni da im se naši pjesnici »nijesu mogli oteti ni onda, kad su pjevali – baš protivnim načinom nego oni«. ⁶⁵ Naglasiti će da u Italiji i nije bilo prave junačke epike, pa je tako nema ni u Dalmaciji, ali, s druge strane, neprestani napredak Osmanlija

⁵⁹ Hrvatska književna historiografija vrlo je različito tumačila generičke odrednice obaju djela.

⁶⁰ M. Medini, nav. dj., str. 235.

⁶¹ Isto, str. 243–244.

⁶² Isto, str. 246.

⁶³ Isto, str. 259.

⁶⁴ Isto, str. 260.

⁶⁵ Isto.

te njihovi napadaji potakli su nastanak povijesnih spjevova – Sasinovih *Razboja od Turaka* i Krnarutićeva *Vazetja Sigeta grada*.

Prikazu crkvenih prikazanja vratit će se Medini još jednom u svojoj knjizi, ovog puta s dubrovačkim skazanjima Mavra Vetranovića i Marina Držića.⁶⁶ Jednu od inačica *Posvetilišta Abramova*⁶⁷ pripisat će Držiću i zaključiti da je i njegov tekst kao i Vetranovićev nadahnut talijanskim prikazanjem *Rappresentazione e festa d'Abram e d'Isaac suo figliuolo* Fea Belcarija te da se Držić »svakako više približava talijanskom uzoru«.⁶⁸

Gradu svjetovne renesansne drame (oslanjajući se uvelike na vrijednosne sudove Armina Pavića i preuzimajući dijelove iz njegove *Historije dubrovačke drame*) Medini će podijeliti u dvije cjeline: talijanske igre i njihove predstavnike u Dubrovniku te pastirske igre i plautovsku komediju. I tu naglasak stavlja na talijanske izvore: »To smo opazili govoreć o lirici i epici, a treba nam napose kazati o drami. Jer ako drugdje ima barem tragova, da je bilo u Dalmaciji samostalne književne radnje prije, nego su zavladao talijanski običaji i nazori, o drami treba da kažemo, da je barem pomisao na nju došla iz Italije; a što se razlikuje katkada bitno od talijanskih uzora, te su se razlike tekar kasnije razvile.«⁶⁹ Pregled započinje Lucićevom *Robinjom* (naziva ju »dramicom«) ne slažući se s mišljenjima »nekih« da se autor, po priči koju je izabrao, »htio osoviti na svoje noge i zavesti u Dalmaciji narodnu dramu«.⁷⁰ Djelo ga podsjeća na talijanska po načinu i mjestu gdje je uhvaćena kći bana Vlaska, radnja je neuvjerljiva jer »Dubrovčani u svojim bedemima ropstva trpjeli nijesu«⁷¹ što dokazuje da je preuzeta iz tuđega predloška, a ponašena su samo imena. *Robinju* naziva »pokušajem« koji nisu prigrlili drugi pjesnici jer da jesu, »valjda bi bilo došlo do toga, da se u nas razvije drukčije dramatsko pjesništvo, nego što se razvilo. Ovako Hanibal osta na osami, te se tek XVII. stoljeća pojavljuju pjesnici, koji će opet krenuti istim putem«.⁷² Medini navodi da razlog nije, kao što su neki književni povjesničari mislili, što vlasti nisu dopuštale takve teme, već »prejako djelovanje talijanske kulture i književnosti na duh i odgoj dalmatinskih Hrvata. Nije ovo prvi put, što se susrećemo s tom pojavom; nekoliko je pjesnika pokušalo, da budu samostalni, ali ne mogoše; ili ako oni uspješe, ne htjedoše ih potomci slijediti. To vrijedi i za Hanibala. Njegov se pokušaj ne primi, zaduši ga strašna prekomorska

⁶⁶ O Medinijevim poveznicama tih autora i djela vidi bilješku br. 39.

⁶⁷ Navodi dvije inačice od pet, koliko ih je sačuvano.

⁶⁸ M. Medini, nav. dj., str. 287.

⁶⁹ Isto, str. 292.

⁷⁰ Isto.

⁷¹ Isto, str. 294.

⁷² Isto.

nametnica«. ⁷³ Medini će ukratko dati prikaz i dubrovačkih renesansnih tragedija, prijevoda talijanskih predložaka, ⁷⁴ te zaključiti da su ih pojedini pisci, protivno ukusu tadašnjega građanstva, htjeli »uvesti« u Dubrovnik, ali taj žanr nije zaživio pa se pjesnici »posvetiše drugim dramskim vrstama, u kojima bez sumnje bolje uspješ«. ⁷⁵ I za *Pirnu dramu* iz *Ranjinina zbornika* navodi da je prijevod »kukavne talijanske radnje« te da je Rešetar »uspjelo naći i izvornik« u djelu *Fior di Delia* Antonija Ricca, a već je i Jagić »izrekao sumnju« da je riječ o prijevodu. ⁷⁶ Pastirske igre, koje su »procvale« u Italiji i ima ih »do 1700 komada«, ⁷⁷ proglasit će »zabludama ukusa« ⁷⁸ i »besmislicama«, ⁷⁹ kojima nedostaje realnosti jer slikaju idealizirane pastire kao da su gradski. Smatra da Zlatarićev prijevod Tassova *Aminte* i Lukarevićev prijevod Guarinijeva *Vjerna pastira* nisu utjecali na razvoj te dramske vrste u XVI. stoljeću (ali se »opaža« u baroknom razdoblju), već »ako je potreba svakomu književnomu pothvatu u Dubrovniku iskati pobude u Italiji, kojekakvi slabiji pjesnici kao Beccari, Lolli i Argenti«. ⁸⁰ Ipak, kako primjećuje, uz pretpostavku da je prvu »favola pastorale« ispjevao Beccari tek 1554. godine, naša pastirska prikazanja nisu stigla u Dubrovnik iz Italije, već su nikla samostalno. Bitnu razliku između dubrovačke pastirske igre i talijanske vidi u tome što su one kod nas komedije i »prave pokladne fantasterije, koje malo paze, je li moguće ono, što se pripovijeda«, ⁸¹ a kod Talijana tragedije.

Ne određujući sa sigurnošću kronologiju nastanka naših pastirskih igara, Medini naslućuje da bi začetnik toga žanra mogao biti Mavro Vetranović ili Marin Držić – »šaljivdžija« koji im je dao »komični smjer«, ⁸² dok navodi da se može sigurno utvrditi Nalješkovićevo autorstvo četiriju tekstova. Najopširniji je prikaz Držićeva pastoralna teatra koji započinje s *Novelom od Stanca*, dvojeći oko njezina žanrovskoga određenja: »je li pastirska, ili pokladna, ili pripada kakvoj drugoj vrsti« ⁸³ pa zaključuje da u njoj ima svega od nabrojenoga te da je lik Stanca nastao po uzoru na talijanske Arlecchine. Za pastoralnu igru *Tirenu* (koju Držić naziva komedijom) napisat će da ga oblikom i sadržajem umnogome podsjeća na Aretinovu komediju *La Cortigia-*

⁷³ Isto, str. 295.

⁷⁴ Jedino je Zlatarićeva *Elektra* prevedena iz starogrčkoga izvornika.

⁷⁵ M. Medini, nav. dj., str. 304.

⁷⁶ Isto, str. 295.

⁷⁷ Isto, str. 304.

⁷⁸ Isto.

⁷⁹ Isto, str. 305.

⁸⁰ Isto, str. 307.

⁸¹ Isto, str. 308.

⁸² Isto.

⁸³ Isto, str. 312.

na (*Dvorski posli*), za mitološko-rustikalnu dramu *Pripovijes kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena* navodi Pavićevu ocjenu da je bolje uspjela od svih dotadašnjih pastirskih igara, dodajući da je: »Grjehota, što Držić nije crpao gradivo iz narodnog vjerovanja, već je išao tražiti, što se Adonu i Veneri dogodilo«,⁸⁴ a presmionim pokušajem ocijenit će u *Grižuli* navođenje »pastirske igre na alegorijska prikazivanja«⁸⁵ jer Držić »nije bio stvoren za ozbiljnu dramu, već za komediju, pa mu baš stoga ova drama nije uspjela«. ⁸⁶

U posljednje poglavlje svoje *Povjesti* Medini uvrštava Nalješkovićeve i Držićeve plautovske komedije koje je, kako navodi, u Italiji proširio Pomponije Leto izvedbama Plauta i Terencija pa je u Dubrovniku štovanje te dramske vrste »raširio« Ilija Crijević, a »uveo« Marin Držić. Uz opasku da bi se zbog velikog broja djela koja slijede taj »starinski kult« mogla pisati povijest plautovske komedije u Italiji te da isto vrijedi i za Dubrovnik, Marina Držića naziva »majstorom« poznavanja karaktera ljudi, što se ogleda u njegovim komedijama kojima je uzor Plaut, iako ih pisac obrađuje »prema načinu talijanskom«. ⁸⁷ Napominje također da to što u njima nalazimo »Kotorane, Lopudjane, Hercegovce i druge osobe«, i to na taj način, da im pjesnik i govor oponaša ne smijemo smatrati nikakvom novotarijom Marinovom, jer je tako »iznašao na daske i Aretinac⁸⁸ Napolitance, Mlečiče i Sijence«. ⁸⁹ Jedino u čemu se Držić udaljio od Talijana, a približio prvomu uzoru Plautu, ocjenjuje Medini, što je »iznova podao slugama u komedijama glavnu ulogu, a nije ih učinio sporednim licima, kao što su u mnogim igrama Aretinovic«. ⁹⁰ U komediji *Tripče de Utolče* vidi sličnost s fabulom Aretinove *La Cortigiana*, koju je Držić »preinačio« prema njegovim likovima te uveo i Plautov anagnorizam: Tripče i Manda su »Arcolano i njegova žena Tonja«, ⁹¹ zavodnica Alvigia je Anisula, a razlika je u tome »što je Marin dao jedinoj Anisuli, da vodi spletku, a Petar ima za to dvojicu, ili dapače trojicu«. ⁹² I komediju *Dundo Maroje* Medini povezuje s talijanskim modelima smatrajući da prema njima Držić uvodi i dva prologa: »u prvom je dijelu govor o svačemu, što je pjesnik htio kazati, dakle i o književnim prilikama, o mecenatima i protivnicima pjesnikovim, a u drugom se samo kaže u šaljivom načinu sadržaj pa

⁸⁴ Isto, str. 322.

⁸⁵ Isto, str. 325.

⁸⁶ Isto, str. 326.

⁸⁷ Isto, str. 336.

⁸⁸ Pietro Aretino.

⁸⁹ M. Medini, nav. dj., str. 339.

⁹⁰ Isto.

⁹¹ Togna.

⁹² M. Medini, nav. dj., str. 342.

ga za to obično i nazivlju *argomento*«. ⁹³ Na kraju zaključuje da su Držićeve komedije »prepune« Arlecchina, Brighella, Dottora i drugih tipova talijanske *commedie dell'arte*, što im daje »neku jednoličnost, koja bi te i umorila da mjesto pet komedija ima njih dvaestak«, ⁹⁴ ali iako mu je »sastav slab komedija«, ipak je riječ je o »znamenitoj pojavi« i piscu koji »nije manji od svojih talijanskih vršnjaka« i kojemu »tudjinština još nije preotela maha, pa što je uzeo iz drugih književnosti, znao je prilagoditi svomu duhu i duhu slušalaca mijenjajući i ponačinjajući tako, da bi tuđe izmijenilo oblik te postalo domaće«. ⁹⁵

Model po kojemu je Milorad Medini koncipirao svoju monografiju ⁹⁶ možemo povezati s germanofonim intelektualnim podnebljem, povijesnim pregledima germanista Jakoba Minora ili Oskara Walzela, dok slična izdanja ne nalazimo u onodobnoj Italiji gdje je Francesco De Sanctis književnu povijest gradio na pojedinačnim autorskim imenima i proučavao ih kao odraz njihova kulturnopovijesnoga okruženja. Umjesto cjelovitoga književnopovijesnoga prikaza ⁹⁷ hrvatske renesanse, kojim bi obuhvatio opuse pojedinih pisaca, on je sastavio pregled književnih rodova i vrsta i usporedio ih s talijanskim izvorima. Temeljna je Medinijeva misao da se nijedna grana hrvatske književnosti XVI. stoljeća ne može shvatiti ako se ne pogledaju prilike u Italiji, a njegov komparatistički pristup vodi ga do zaključka da je znatan dio te književnosti, kako piše, tek »prosta kopija« ⁹⁸ talijanske. Kao i njegovi prethodnici, na strane utjecaje gleda s osjećajem »minornosti« ⁹⁹ te u poveznicama s talijanskim izvorima vidi znakove manje vrijednosti djela hrvatskih pisaca, a time i kulture kojoj pripadaju. Njegova se metoda, kako navodi Davor Dukić, ¹⁰⁰ pozivajući se na studiju Brede Kogoj-Kapetanić ¹⁰¹ u kojoj su istraženi prinosi hrvatskih komparatista do 1923. godine, može (kao i drugih hrvatskih književnih povjesničara s kraja XIX. i početka

⁹³ Isto, str. 343.

⁹⁴ Isto, str. 353.

⁹⁵ Isto, str. 354–355.

⁹⁶ Autor naglašava da ne piše knjigu za učenje, već čitanje, dakle ne pridaje joj značenje znanstvene monografije, a i biblioteka u kojoj ona izlazi nepretencioznoga je naslova: »Crtime iz hrvatske književnosti«.

⁹⁷ Iako za svoju knjigu napominje da je prvi »pokušaj opsežnije književne povjesti hrvatske« (M. Medini, nav. dj., str. VIII).

⁹⁸ Isto, str. 118.

⁹⁹ Izraz preuzimamo od Frane Čale.

¹⁰⁰ Davor Dukić, »Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti. Pretpostavke za kritičko propitivanje komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, str. 3–26; Zagreb, 2003.

¹⁰¹ Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, 350, str. 305–404; Zagreb, 1968.

XX. stoljeća – V. Jagića, M. Šrepela, T. Maticića i dr.) »podvesti pod etiketu genetičkih usporedbi«, čiji je cilj »otkrivanje stranih izvora i utjecaja na hrvatske pisce, pretežito one iz starijih razdoblja«. ¹⁰² Dukić podsjeća da su u kasnijoj hrvatskoj komparatistici ta proučavanja, bilo da je riječ o filološkoj kritici ili o pozitivističkome pristupu, »uglavnom promatrana kao rana faza komparatističkog bavljenja hrvatskom književnosti, kao dio više-manje prevladane, zastarjele književnopovijesne paradigme«, ¹⁰³ ali da pritom nitko nije dovodio u pitanje njihovu spoznajnu vrijednost. U tom svjetlu valja gledati na Medinijev prinos, neovisno o tome što on pripada onomu krugu književnih filologa koji nisu izbjegli u svojim poredbenim istraživanjima, kako je to ocijenio Ivo Hergešić, »mehanički komparativni pristup« ¹⁰⁴ utvrđivanja ovisnosti naših autora o prekojadranskoj romanskoj kulturi, ne sagledavajući pritom te poveznice u širom kontekstu – kao potvrdu doticaja s talijanskim, ali i antičkim uzorima, odnosno tadašnjim književnim i kulturnim strujanjima zapadne Europe, čije su književne konvencije poznavali i slijedili. ¹⁰⁵ Medinijevi se zaključci dijelom podudaraju i s mišljenjem Armina Pavića ¹⁰⁶ koji je isticao da nema smisla govoriti o ljepotama i vrijednostima dubrovačke književnosti kada je lišena svake izvornosti i hrvatska je jedino po jeziku kojim je napisana. Na tim je stajalištima sedamdesetak godina nakon Pavića ustrajavao i Arturo Cronia, držeći da je hrvatska književnost XVI. i XVII. stoljeća zapravo »talijanska« književnost na slavenskom jeziku te da se kraj mletačke prevlasti 1797. godine u Dalmaciji poklapa s krajem »dubrovačko-dalmatinske« književnosti. ¹⁰⁷ Za njegove će teze o djelima naših renesansnih pisaca kao »ropskoj imitaciji« talijanskih Tomasović napisati: »ne samo da nisu točne nego su i proizvoljne, bolje reći anakrone s književnopovijesnog stajališta, jer je već potkraj XIX. stoljeća slična stajališta inovativno korigira-

¹⁰² D. Dukić, nav. dj., str. 6.

¹⁰³ Isto.

¹⁰⁴ Nav. prema: Mirko Tomasović, »Prinosi Ive Hergešića poredbenoj povijesti hrvatske književnosti«, *Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 185.

¹⁰⁵ Ivo Hergešić, odbacujući tezu da je hrvatska književnost renesanse i baroka »puki otisak talijanske književnosti«, ističe književnopovijesnu činjenicu da su izvori iz »talijanske renesanse [...] opća evropska pojava« te je nužno razlikovati »kako se netko služi tuđim kulturnim dobrima, kako ih asimilira i prilagođuje svojim potrebama i svojim mogućnostima«, Ivo Hergešić, »Jugoslavenske književnosti u sklopu svjetske književnosti«, *Kolo*, I, br. 4, Zagreb, 1963., str. 473.

¹⁰⁶ Nikica Kolumbić navodi da je Armin Pavić pripremajući svoju knjigu *Historija dubrovačke drame* (Zagreb, 1871.), a koju Medini naziva »pouzdanim vodičem«, »većinom radio na još neobjavljenim i neobrađenim tekstovima i u vrijeme kad je pristup književnim tekstovima sa stajališta 'stranih utjecaja' bio nerijetko koban za ocjenu naših tekstova ranijega razdoblja«, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, u: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 28 (1), Zagreb – Split, 2002., str. 195.

¹⁰⁷ Arturo Cronia, »Riflessi della simbiosi latino-slava di Dalmazia« [separat], u: *Storia e politica internazionale*, Istituto di studi adriatici, sv. II, XVIII, Venezia, 1940., str. 8.

la komparatistička vizura u promatranju međusobnih tzv. 'utjecaja'«. ¹⁰⁸ Valja nam, na kraju, zaključiti da se Milorad Medini ipak razlikuje od spomenutih književnih povjesničara jer u gotovo svakom djelu, pa i kada ga proglasi neizvornim, nastoji otkriti autentične vrijednosti, domaće pjesničke tonove, narodnu svijest ili odanost vlastitome narodu, kojima želi istaknuti narodni (nacionalni) identitet. Potvrda je to njegova rodoljublja i ilirskoga duha na samim počecima stasanja hrvatske komparatistike, čijim će se razvojem i novim spoznajama poimanje pitanja izvora i izvornosti iz Medinijeva vremena isključiti kao polazište ili krajnji cilj na temelju kojeg valja donositi vrijednosne sudove o pojedinim književnim djelima ili određenim književnim razdobljima.

Literatura

- Arturo Cronia, »Riflessi della simbiosi latino-slava di Dalmazia« [separat], u: *Storia e politica internazionale*, Istituto di studi adriatici, sv. II, XVIII, Venezia, 1940., str. 3–19.
- Arturo Cronia, »Della così detta letteratura glagolitica e del periodo della sua maggiore floridezza« [separat], *Ricerche Slavistiche*, (In memoriam Enrico Damiani), III, str. 123–132; 1954.
- Branko Drechsler, »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; Zagreb, 1903.
- Davor Dukić, »Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti. Pretpostavke za kritičko propitivanje komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, str. 3–26; Zagreb, 2003.
- Dolores Grmača, »Alegorija putovanja poslušnosti«, *Bogoslovska smotra*, 82, br. 1, str. 113–130; Zagreb, 2012.
- Ivo Hergešić, »Jugoslavenske književnosti u sklopu svjetske književnosti«, *Kolo*, I, br. 4, str. 466–481; Zagreb, 1963.
- Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad JAZU*, 9, str. 202–233; Zagreb, 1869.
- Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad JAZU*, 350, str. 305–404; Zagreb, 1968.
- Nikica Kolumbić, »Hrvatski humanisti u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti*«, u: *Zbornik o Branku Vodniku*, sv. 6, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 39–46.

¹⁰⁸ Mirko Tomasović, »Un pretenzioso (ma malizioso) pasticcio«, *Raspre i rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., str. 57.

- Nikica Kolumbić, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, u: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 28 (1), Zagreb – Split, 2002., str. 193–199.
- Smiljka Malinar, »Diskursi Ranjinina zbornika i njihov jezični izraz«, *Colloquia Marulliana*, XX, br. 20, str. 107–120; Split, 2011.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I., Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Svetozar Petrović, »Problem soneta u starijoj hrvatskoj književnosti (Oblik i smisao)«, *Rad JAZU*, 350, str. 5–303; Zagreb, 1968.
- Mirko Tomasović, »Prof. Ivan Slamnig o ranom hrvatskom petrarkizmu«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, str. 59–66; Zagreb, 2003.
- Mirko Tomasović, »Provincijalizacija i dekreotizacija naše nacionalne baštine (Povijesti hrvatske književnosti prije Kombola)«, *Tragom struke*, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., str. 149–164.
- Mirko Tomasović, »Prinosi Ive Hergešića poredbenoj povijesti hrvatske književnosti«, *Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 173–203.
- Mirko Tomasović, »Un pretenzioso (ma malizioso) pasticcio«, *Raspre i rasprave*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., str. 49–75.

MILORAD MEDINI O TALIJANSKIM IZVORIMA HRVATSKE RENESANSNE KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, koju je na samome početku XX. stoljeća napisao Milorad Medini donosi novinu u načinu pregleda književne građe po žanrovskim odrednicama te komparatističkome pristupu otkrivanja talijanskih književnih i kulturnih utjecaja na djela pisaca hrvatske renesanse. Monografija je doživjela u svoje doba više negativnih nego pozitivnih kritika pa će, primjerice, Branko Vodnik ocijeniti njegovu koncepciju i metodu »promašajem«, dok će Nikica Kolumbić podsjetiti na okolnosti njezina nastanka, kada književna znanost nije još osvjetlila neke od vrijednosti hrvatske književnosti, a mnogi su tekstovi neobjavljeni i neobrađeni te zaključiti da knjige poput Medinijeve po interpretaciji književnih vrijednosti »odišu duhom sintetičkog i tada modernog kulturološkog pristupa«, koji su zastupali Burckhardt i De Sanctis.

Naslijedivši komparatistički pristup od svoga učitelja Vatroslava Jagića, Medini polazi od toga da se nijedna grana hrvatske književnosti XVI. stoljeća ne može shvatiti ako se ne sagledaju prilike u Italiji. Primjerima pokazuje u kojoj su mjeri pojedina djela hrvatskih renesansnih pisaca ovisna o talijanskim utjecajima, ali nastoji izdvojiti i autentične vrijednosti, domaće pjesničke tonove te oslonjenost pisaca na

domaću tradiciju. Potvrda je to njegova rodoljublja i ilirskoga duha na samim počecima stasanja hrvatske komparatistike, čijim će se razvojem i novim spoznajama poimanje pitanja izvora i izvornosti iz Medinijeva vremena isključiti kao polazište ili krajnji cilj na temelju kojega valja donositi vrijednosne sudove o književnim djelima ili književnim razdobljima.

Ključne riječi: Milorad Medini, hrvatska renesansna književnost, talijanski izvori

MILORAD MEDINI ABOUT THE ITALIAN SOURCES OF CROATIAN RENAISSANCE LITERATURE

Summary

Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku [*History of Croatian literature in Dalmatia and Dubrovnik*], written by Milorad Medini at the beginning of the 20th century, has brought a new way of reviewing the literary matter according to the genre determinants and a comparative approach to researching of the Italian literary and cultural influences on the works of Croatian renaissance writers. At the time of its publication, the monograph has received more negative than positive reviews; for example, Branko Vodnik evaluated its concept and method as a »failure«, and Nikica Kolumbić reminded the readers of the circumstances of its origin, at the time when literary science still did not cast light on some of the values of Croatian literature, and many texts were unpublished and unprocessed, concluding that books such as Medini's, by their interpretation of literary values, »have the spirit of synthetic and the then fashionable culturological approach«, advocated by Burckhardt and De Sanctis.

Inheriting the comparative approach from his teacher, Vatroslav Jagić, Medini advocates the thesis that no branch of the 16th century Croatian literature can be understood without understanding of the circumstances in Italy. His examples show in which degree individual works of Croatian renaissance writers were dependent upon Italian influences, but he also tries to single out authentic values, Croatian poetic touches and the writers' reliance upon the domestic tradition. It is a confirmation of his patriotism and Illyrian spirit at the very beginnings of Croatian comparative science. Its development and new insights have excluded the questions of source and authenticity from Medini's time as a starting point or a final goal on the basis of which value judgements about the literary works or literary periods should be made.

Keywords: Milorad Medini, Croatian renaissance literature, Italian sources

PRVI
DUBROVAČKI PJESNICI
I
ZBORNİK NIKOLE RANJINE.

NAPISAO

DR. MILORAD MEDINI.

(Preštampano iz 153. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.)

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE

1903.

Sl. 6.: Milorad Medini, *Prvi dubrovački pjesnici i Zbornik Nikole Ranjine*, Zagreb, 1903.

Persida Lazarević Di Giacomo

Crte iz talijanske književnosti u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*
Milorada Medinija

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09"15/16"
821.163.42-05 Medini, M.

Doprinos prve knjige *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) Milorada Medinija (hrvatskoj) književnoj historiografiji je višestruk: osim što je to značajna studija za povijest hrvatske književnosti zaključno sa XVI. stoljećem, riječ je također o spisu koji bi dobrim dijelom mogao biti svrstan u komparativnu književnost jer poštuje glavne opće principe komparativne literature koja pretpostavlja postulat o metodi kojom se pruža ne samo povijest književnosti već kulture u cjelini te se potiče dijalog između kultura, *leteratura* i jezika; ovaj metodološki princip, dakle, podrazumijeva poznavanje više jezika i kultura,¹ a Medini je, kao što je poznato, bio veliki poznavatelj europskih jezika i kultura. I kad navodi koji su mu bili uzori jer je »uporedjivao djela među sobom i radnjama tuđih književnosti«² hrvatski je književni povjesničar između ostalih naveo primjer Vatroslava Jagića koji je upravo, kako kaže, »udario temelje komparativnom ispitivanju naše književnosti«.³

Medinijeva prva knjiga *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, međutim, pruža istodobno i također značajne crte za povijest talijanske književne djelatnosti. Već na početku *Povjesti* Medini ocrtava okvir za svoju književnu historiografiju: to je talijanska književnost, neminovna i neizbježna, koja je postavljena kao referentna točka. U XIX. poglavlju, gdje govori o »Talijanskim igrama i njihovim predstavnicima u Dubrovniku«,

¹ Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi, 1998., str. 17–18.

² Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I*, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Matica hrvatska, Zagreb, 1902., str. VI.

³ Isto, str. VII.

izričito navodi: »Nijedne grane književnosti dubrovačko-dalmatinske ne možemo shvatiti, ne pogledamo li ujedno književne prilike u Italiji«. ⁴

Iz *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* više je nego očito da je Medini odlično poznao talijansku književnu povijest i također je očito da je od talijanske književne kulture naslijedio historiografski model po kojem se povijest književnosti promatra kao povijest civilizacije odnosno uspostavlja se relacija između književnog teksta i povijesti. No, Medini naglašava da je svjestan da čitanje naših, tj. hrvatskih starih književnih spomenika ne može zadovoljiti čovjeka koji je naviknut na čitanje romana i podvlači da to uostalom ne mogu pružiti ni Dante, ni Petrarca koji i pored toga ostaju »književni prvaci talijanskog naroda«. ⁵ I vrlo eksplicitno ističe koja mu je bila namjera: da napiše knjigu, poput *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, koja nije »za učenje, nego za čitanje«. ⁶ To je vrlo slično pristupu Francesca De Sanctisa (1817. – 1883.) povijesti talijanske književnosti jer se mora imati na umu da tko god se suočava s poviješću talijanske književne prošlosti, primoran je usporediti svoj rad s djelom Francesca De Sanctisa. De Sanctis je, u vrijeme kad je pisao svoje remek-djelo *Storia della letteratura italiana* (1870. – 1871.), shvatio da je došao trenutak monografija jer povijest književnosti predstavlja epilog, sintezu ogromnog posla i nijedna strana povijesti ne ostaje nedotaknuta. ⁷ Talijanski književni povjesničar je rekonstruirao veliku povijesnu, etičku i društvenu pozadinu iz koje su se rodila remek-djela talijanske književnosti i linije te pozadine i tog konteksta su proizvod raznih epoha i povijesti koje među sobom ne isključuju faze kao što su staza, dekadencija pa i regres. Tako je i Medinijeva *Povjest*, s jedne strane, kontekstualna rekonstrukcija nekoliko stoljeća hrvatske pismenosti, a s druge strane je sama uvjetovana tim kontekstom i pozadinom.

Da Medini, kada govori o književnoj produkciji Dubrovnika i Dalmacije, ima stalno na umu talijansku književnost razvidno je i iz drugih njegovih spisa, kao primjerice onoga o *Dubrovačkim pokladama u XVI. i XVII. vijeku* (1898.), pretiskanoga iz »Programa za školsku godinu 1897. – 1898. k. vel. gimnazija u Dubrovniku«, gdje kaže: »Ne mislim, da je puki slučaj, što su se u ovom pjesništvu pojavili prvom u Dubrovniku pravi pjesnici. Ove vrste pjesme odgovaraju i duhu dubrovačkomu i tadanjim književnim prilikama u Italiji, koja je uvijek bila majka svakog bilo književnog, bilo intelektualnog,

⁴ Isto, str. 292.

⁵ Isto, str. V.

⁶ Isto, str. VI.

⁷ Francesco De Sanctis, *Nuovi saggi critici*, C. A. Morano, Napoli, 1890., str. 251–252.

bilo vjerskog pokreta na desnoj obali Jadranskog mora«. ⁸ Hrvatski povjesničar čak kaže da se »Gundulićev rad [...] ne osniva na onom, što su drugi Dubrovčani prije njega radili, nego na onom, što se je u Italiji radilo«. ⁹ Za Čubranovića navodi da su i njemu, »kao i drugim talijanski pjesnici uzori, ali je on znao izabrati, što je bolje bilo, pa sve skupa začiniti žarkim čuvstvom, lijepom riječi, jezgrovitim sudima, u kratko svim, što čini jednu pjesmu pjesmom«. ¹⁰ Međutim, upravo u slučaju Čubranovića ističe i obrnuti aspekt: »Talijanski literarni istorici mnogo bi lakše pojmlili pute, kojim je zajedrla njihova pokladna pjesma, kad bi poznavali i našu«. ¹¹ Malo potom dodaje: »Čubranovićeva je pojava bila tako sjajna, da je potamnrla talijanske uzore. Ovislost nekllh pjesnika o Čubranoviću tolika je, da se ne može takmlti s njome utjecaj talijanski«. ¹² U *Prvim dubrovačkim pjesnicima i zborniku Nikole Ranjine* ¹³ zatim kaže da je kod Menčetića elizija po talijanskomu načinu, tj. »da se računa kao jedan slog zadnji od riječi, koji se svršuje samoglasnikom i prvi od druge, koji se samoglasnikom počinje, njemu je skoro nepoznata«, ¹⁴ a bilježi da je talijanska elizija upotrebljena samo u pjesmama br. 731–743 koje na temelju toga čine neprekinutu cjelinu u zborniku Nikše Ranjine. ¹⁵ Tako i u spisu o *Pjesmama Mavra Vetranića i Marina Držića* ¹⁶ navodi da čitajući Vetranićeve stihove:

»[...] dolaze ti na pamet talijanski kanconijeri, pa i sam Petrarka, koga je Vetranić dobro poznao. Ovi se raspadaju u dva dijela: u prvom pjeva pjesnik svjetovnu ljubav, a u drugom ljubav prama bogu. Prijelaz je obično kakva molitva blaženoj djevi, da ga oslobodi ljuvene uze, ili mu se ona sama prikaže. Možda je i Vetranić mislio sastaviti svoj 'canzoniere' po tomu načinu. Tada bi 'Čudno prikazanje' odgovaralo vizijama Petrarke, pjesma 'Latinom' poznatoj pjesmi Petrarčinoj 'Italia mia', a kako je Petrarka završio svoju zbirku sa velikom vizijom 'I trionfi', tako je možda i Vetranić htio završiti svoje 'Pjesni razlike' – 'Piligrinom'«. ¹⁷

⁸ Milorad Medini, *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićevi nasljednici*, Pišćevom nakladom, Dubrovnik, 1898., str. 4.

⁹ Isto, str. 5.

¹⁰ Isto, str. 10.

¹¹ Isto.

¹² Isto, str. 12.

¹³ Milorad Medini, *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1903.

¹⁴ Isto, str. 102 [5].

¹⁵ Isto, str. 111 [14].

¹⁶ Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti)*, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1909.

¹⁷ Isto, str. 141 [7].

U odnosu na navedene spise, u prvoj knjizi *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* prisustvo talijanske književne povijesti je svakako dosljednije. U ovoj knjizi o jednom razdoblju hrvatske književnosti, nazire se koncept kontekstualne povijesti talijanske književnosti koja tako prodiere kroz hrvatsku, i to je već uočljivo u naslovima i podnaslovima ove knjige koja je »za čitanje« i koji glase: »Crkvena prikazanja po Italiji i drugdje«; 2. »Talijanski humanizam i renesansa ('rinascimento')«; 3. »Izvor talijanskoj trubadurskoj lirici«; 4. »Pokladna pjesma i porodica Medici«; 5. »Talijanske igre: Talijanska tragedija prema starogrčkim uzorima«; 6. »Pastirske igre u Italiji«. Talijanska književnost, dakle, za Medinija, prije nego što prati pojedine figure (Dante, Petrarca, Boccaccio, Tasso, Ariosto itd.), slijedi kontekstualno-žanrovski princip. S jedne strane je Medini ukazivao na činjenicu da takav pristup možda nedostaje u slučaju one književne stvarnosti koju obrađuje, kad je rekao: »Kako je u Dalmaciji bilo, teško je kazati, jer nam povjest ne pruža nikakvih podataka. Mi nemamo florentinskih kroničara, da nam opišu svečanosti i sjajne sprovode, što ih je uvela i podržavala poglavito kuća Medicijeva«. ¹⁸ Svjestan je, dakako, da je talijanska književnost, uključujući i crkvena prikazanja, pisana za »velikaške dvorove« dok su konkretno hrvatska prikazanja pisana za puk. S druge strane, pak, Medinija je morala voditi i jedna druga logika: da je dao prednost značajnim književnim ličnostima kao što su npr. Dante i Petrarca, koje spominje u suštini veoma koncizno u odnosu na njihovu literarnu veličinu, ove bi snažne književne ličnosti zasjenile hrvatsku, kao uostalom bilo koju drugu književnost. Jer, kako kaže: »Dante, Petrarca, Boccaccio poznati su većini svijeta kao pjesnici. I zbilja njihovo ime sjaje s neumrlih njihovih djela, kojima se cio svijet, a napose Talijanci diče, te na kojima zub vremena nije ostavio traga: i sada se čitaju, pa i mislili mi drukčije nego oni; a to zato, jer djela pjesnika veleuma ne staraju«. ¹⁹ No, Medini također kaže na istom mjestu da »za nas kao ljude, za čovječstvo naše znatniji je njihov rad, koji nema na sebi nikakvih znakova umijeća i genija, ali na kojemu se temelji sve ono što su vijekovi poslije njih uradili i još uvijek rade«. ²⁰ Na taj način, vrednovanjem onoga dakle što je takoreći zapostavljeno, dobivamo sliku o talijanskoj književnosti, talijanskim uzorima i talijanskoj literarnoj pozadini, ali na također taj način oni ipak ne zasjenjuju hrvatske autore, već se upravo hrvatskim autorima, kako i slijedi jednoj povijesti hrvatske književnosti, daje vrijednosni, prostorni i kontekstualni prioritet. Stoga je i posvećen prostor kontekstualizaciji talijanske književnosti, kao u sljedećem primjeru:

¹⁸ M. Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, str. 11.

¹⁹ Isto, str. 34.

²⁰ Isto.

»U dvorištima, crkvama, ili na osobitim poljanama pripravljahu se po Italiji velika lazila; u sredini bijaše pozorište, ispod njega pakao, a poviše raj. Uz takove pozornice bijahu i sprave, od kojih se osobito spominje ona za lebdenje. Brunellesco sastavi dapače kuglu, okruženu angeoskim korovima, od kojih odletje Gabrijel, da javi Mariji Začeće. Troškove su za to davale duhovne bratovštine, a puk je hrlio, – kakono na zabavu. Drama bi obično počeka teologijskim dijalogom, no doskora bi se katkad umiješali komični prizori. Tako se u Sijeni prikazivalo ubijstvo djece u Izraelu, a prikazanje svrši tim, da su se nesretne majke na pozornici počupale i pokarale. Matteo Belcari (1420. – 1484.) i drugi pjesnici htjedoše stati tomu uplitanju komičnih prizora na put, no ne mogoše zapriječiti prirodnoga razvoja, te se malo po malo izvrnu prikazivanja u pravu komediju.«²¹

Ili npr. kada govori o talijanskom preporodu, za koji je istaknuo da je »darovao [...] hrvatskomu narodu prve umjetne pjesnike«²² i malo potom između ostalog kaže:

»Vrijenje u talijanskim gradovima opaža se, istina, već u XI. vijeku. Trgovci i obrtnici, obogativši se trgovinom i obrtom, nijesu htjeli biti ničije sluge, te se digoše protiv biskupa, gradskih upravitelja, a kako je za doba borbe između papa i careva bio u svakom gradu po jedan biskup carski, a jedan papinski, obadvojica su im laskala i darivala povlasticâ. Malo potrajalo te se složili i kapetani – biskupski namjesnici – i valvazori – kapetanovi časnici – ujedno, i oteli se sasvim gospodstvu biskupâ, proglasili svoj grad slobodnim, a biskup, htio, ili ne htio, morao je na to pristati.«²³

Dantea, Petrarca i Boccaccia Medini posmatra zajednički, kao trijadu, ili kako kaže »triumvirat« Dante – Petrarca – Boccaccio, i on ih ne pokušava razdvojiti, već ih razmatra skupno, razmatra u množini »rad ovih triju«²⁴ jer oni se ovisno nadovezuju jedni na druge:

»Najstariji od ove trojice, Dante Alighieri (1266. – 1321.), učenik već spomenutog Brunetta Latinija, stoji još jednom nogom u srednjem vijeku, a drugom stopa kao vodj u novi. Petrarca (1304. – 1374.) je naprotiv pravi zastupnik novih misli i težnja one prijelazne dobi, kada je živio. Boccaccio je u tom triumviratu ne samo po vremenu zadnji, nego i po značaju slabiji, ali je po svojoj sjajnoj darovitosti i svestranoj uljudjenosti vrijedan, da se onoj dvojici pridruži. Služeći sada jednomu, a sada drugomu gradu, ili vladaocu, nijesu oni nikad puštali s oka

²¹ Isto, str. 11.

²² Isto, str. 30.

²³ Isto, str. 31–32.

²⁴ Isto, str. 36.

zajedničku im domovinu i njezinu slavnu prošlost, pa su svoju ljubav podijelili među starim i novim«. ²⁵

S druge pak strane, prisutna je u ovoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* bibliografija čitave jedne »manje« talijanske književnosti, odnosno navode se brojni talijanski pisci koji jesu dio kataloga autora talijanske književne prošlosti, ali koji uslijed često neophodne stroge selekcije u obimnom materijalu talijanskih literarnih stoljeća prilikom izradbe književnih historiografija i antologija, ostaju izvan glavnih udžbenika i hrestomatija ili se pojavljuju tek na rubu tokova talijanske literarne produkcije. Ovo je očito prije svega kad se Medini pita jesu li pojedini hrvatski spisi originalni ili su preradbe i prijevodi talijanskih: »Tko zna, je li ovo prikazanje prevedeno s talijanskoga? Ima u talijanskoj knjizi igara pod istim naslovom, ali u kojoj su svezi s našim, nije dosad riješeno«. ²⁶ Onda navodi nekoliko autora i djela, danas potpuno zaboravljena, koji su predmet skoro isključivo proučavatelja povijesti književnosti. Tako, kada govori o *Sv. Pismu* u hrvatskoj književnosti, spominje one izvore koji su poznati stručnoj talijanskoj književnoj historiografiji kao *Rappresentazione di Giuseppe figliuolo di Giacobbe*, ili *Del di di giudizio* »nekoga Antuna Aralda«, ²⁷ ili pak *La rappresentazione di S. Panuzio, quando prego Iddio, che gli revelasse, a quale uomo santo egli fosse simile sopra la terra*, a navodi i pjesnikinju Antoniju Pulci (1452./4. – 1501.) koja je bila čuveni dramaturg u svoje doba. Radi se često o djelima za koja Medini smatra da su drugorazredna, kao kad analizira prijevod primjerice talijanske »representacije« *Di santa Margarita* za koji tvrdi: »Naš je prevodilac pokazao veoma loš ukus, kad je baš ovo izabrao, da prevede«. ²⁸ Isto tako i kad tvrdi za poklade da Vetranović upravo preraduje talijanske poklade ²⁹ kao *Lanzi Alemanni che suonano pifferi e tromboni* ili pak one čiji je autor bio Guglielmo Angiolini.

Ne treba zanemariti ni to da Medini analizira način na koji talijanski humanisti gledaju na hrvatsku stvarnost, kao u slučaju Ivana Ravenjanina. Humanist Ivan Ravenjanin (Giovanni Conversini/Conversino da Ravenna, 1343. – 1408.) bio je mentor Marcu di Pietru Giustinianu i Francescu Bar-

²⁵ Isto, str. 35.

²⁶ Isto, str. 27.

²⁷ Isto, str. 19. Usp.: *Le Rappresentazioni di Feo Belcari ed altre di lui poesie edite ed inedite citate come testi di lingua nel Vocabolario degli Accademici della Crusca*, Presso Ignazio Moutier, Firenze, 1833., str. LVI.

²⁸ Isto, str. 26.

²⁹ Isto, str. 146.

beru, a Relja Seferović³⁰ ga definira kao »razočaranog notara« u Dubrovniku gdje je proveo nekoliko godina krajem XIV. stoljeća. Ivan Ravenjanin je poznat hrvatskoj historiografiji djelima kao *Historia Ragusii* (1387.), gdje je vrlo kritički pisao o Dubrovniku i njegovu stanovništvu. Poznato je da Ravenjanin nije bio zadovoljan boravkom u Dubrovniku i zato je tražio utočište »pred mukotrpnom svakodnevicom u književnom radu«. ³¹ Tako Medini objašnjava onaj stav Talijana prema drugim narodima, a koji je dio »apriorne, zemljopisne semantike, tj. samorazumljive nadređenosti zapadne jadranske obale onoj istočnoj«, ³² pa se stoga »Istočna jadranska obala stoljećima [...] u talijanskoj književnosti percipira kao nestabilno, granično područje prema orijentalnom 'Drugom'«. ³³ O toj asimetričnosti jadranskih odnosa komentira dakle Medini:

»Što nije bio Dubrovnikom zadovoljan, krivi su nazori, koje su uopće humanisti imali o svijetu izvan Italije. Opojeni starom rimskom slavom i prosvjetom, smatrahu Italiju glavom Evrope, a narodi izvan Italije bijahu im transalpinski barbari. Ovih se predsuda nije mogao otresti ni Petrarca: u Francuskoj mu je barbarstvo pitomije, ali mu je sjever kao kakva Scitija; Grci su vjetrogonje, Englezi požderusi, Nijemci pijanice, a ako je koji od njih što učinio, opet je to samo u Italiji naučio. Tako govoraše dakle sam Petrarca, pa koje čudo, da tim mjerilom mjeri i učenik mu Ivan prilike u Dubrovniku, te da prijatelju Pavlu de Rugulo piše: 'Ti se nalaziš u nasladama medju Latincima, a ja medju barbarima u prahu'«. ³⁴

Može se, zapravo, zaključiti da ovu Medinijevu *Povjest* obilježava komparativni pristup u smislu da postoji evidentna bliska veza između političke povijesti i književnosti, između književnosti i povijesti umjetnosti, ali i drugih grana kulture budući da se komparativna povijest književnosti shvaća kao cjelovito objašnjenje djela koja se istražuju i analiziraju u svim njihovim odnosima s kulturom i društvom, pa se usporedna literatura i povijest književnosti poklapaju. Jer ako unutar jedne nacije jedan »primatelj« igra ulogu posrednika u odnosu na drugu naciju (kao što je primjerice u ime Italije to bio Ugo Foscolo kad je tumačio Sterna, a za Hrvatsku je bio npr. Vetranić),

³⁰ Relja Seferović, »Razočarani notar: iz kasnog dubrovačkog prijepisa djela *Historia Ragusii* Giovannija Conversinija«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, br. 55/1, str. 131–170; Dubrovnik, svibanj 2017.

³¹ Vittore Nason, »Introduzione«, u: *Giovanni Conversini da Ravenna: Rationarium vite*, ur. Vittore Nason, Leo S. Olschki editore, Firenze, 1986., str. 11; Relja Seferović, »Razočarani notar: iz kasnog dubrovačkog prijepisa djela *Historia Ragusii* Giovannija Conversinija«, str. 132.

³² Nino Raspudić, *Jadranski (polu)orijentalizam. Prikazi Hrvata u talijanskoj književnosti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2010., str. 9.

³³ Isto, str. 10.

³⁴ M. Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, str. 50.

onda je neizbježna kontekstualizacija hrvatske ali i talijanske literarne stvarnosti. Stoga ono što će kasnije René Wellek postaviti kao problem i iziskivati od literarne historiografije, tj. da se nadomjeste tendencije prošlosti i da je potrebno suočiti se s »literarnošću«, kod Medinija se tada, te 1902. godine, neće pojaviti kao isključivost, već će to ostati povijest književnosti zaključno s kontekstom što pruža osobenost njegovoj povijesti hrvatske književnosti Dalmacije i Dubrovnika i što je uostalom dio njegova vremena.

Literatura

- Francesco De Sanctis, *Settembrini e i suoi critici* (1869), *Nuovi saggi critici*, C. A. Morano, Napoli, 1890.
- Le Rappresentazioni di Feo Belcari ed altre di lui poesie edite ed inedite citate come testi di lingua nel Vocabolario degli Accademici della Crusca*, Presso Ignazio Moutier, Firenze, 1833.
- Milorad Medini, *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici*, Piščevom nakladom, Dubrovnik, 1898.
- Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Naučna knjiga, Beograd, 1953. (Štamparija i knjigoveznica Srpske akademije nauka, Beograd)
- Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1934.
- Milorad Medini, *Kmetški odnošaji u Dalmaciji*, Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, 1920.
- Milorad Medini, *O postanku i razvitku kmetških i težačkih odnosa u Dalmaciji*, Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, 1920.
- Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.)*, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1909.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I*, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, 1903.
- Milorad Medini, *Stanje i potrebe privrede u području Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku*, Jadran, Dubrovnik, 1930.
- Vittore Nason, »Introduzione«, u: *Giovanni Conversini da Ravenna: Rationarium vite*, ur. Vittore Nason, Leo S. Olschki editore, Firenze, 1986.
- Nino Raspudić, *Jadranski (polu)orijentalizam. Prikazi Hrvata u talijanskoj književnosti*, Naklada Jurčić, Zagreb, 2010.
- Relja Seferović, »Razočarani notar: iz kasnog dubrovačkog prijepisa djela *Historia Ragusii* Giovannija Conversinija«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, br. 55/1, svibanj, 2017., str. 131–170.
- Steven Tötösy de Zepetnek, *Comparative Literature: Theory, Method, Application*, Amsterdam – Atlanta, Rodopi, 1998.

CRTICE IZ TALIJANSKE KNJIŽEVNOSTI U *POVJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU* MILORADA MEDINIJA*Sažetak*

U ovom radu analizira se prisustvo povijesti i književnosti Italije u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) Milorada Medinija (1874. – 1938). U toj sintezi hrvatske literature i kulture prisutne su brojne »crtice« iz talijanske prošlosti, kao u slučaju poglavlja o talijanskom humanizmu i renesansi, koje bi mogle stajati i kao zasebne cjeline i koje su svakako prinos bogatoj hrvatskoj historiografiji o talijanskoj povijesti i književnosti.

Ključne riječi: Milorad Medini, hrvatsko-talijanske književne veze

ITALIAN LITERARY PRODUCTION IN MILORAD MEDINI'S *HISTORY OF CROATIAN LITERATURE IN DALMATIA AND DUBROVNIK* (1902)*Summary*

This paper analyzes the place accorded to Italian literature in the first book of *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*] published in 1902 by a Croatian literary historian Milorad Medini (1874 – 1938). As he does in many of his other works, here too Medini takes Italian literature as a reference point for his larger discussion, but in this work there is a more articulated and structured presentation of the history of Italian literature. Medini provides the contextualized history of a significant period of Italian literature, dominated by figures such as Dante, Petrarch and Boccaccio. This contextualized history of Italian literature is an integral part of Medini's broad approach to Croatian literary history.

Keywords: Milorad Medini, *History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*, Croatian literary history, Italian literature

Dubrovačke poklade

u XVI. i XVII. vijeku

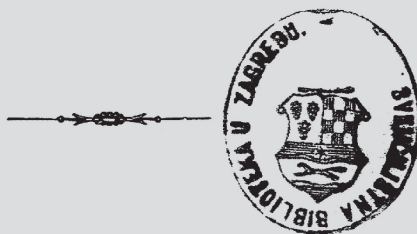
i

Čubranovićevi nasljednici.

Napisao

Dr. Milorad Medini

Preštampano iz Programa za šk. god. 1897-8 c. k. vel.
gimnazija u Dubrovniku.

U DUBROVNIKU
Pišćevem nakladom
1898.

Hrvojka Mihanović-Salopek

Srednjovjekovna crkvena himnodija i drama u Medinijevom istraživačkom pogledu

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09 Medini, M.

Kad je početkom XX. stoljeća Milorad Medini pisao i potom 1902. objavio u Zagrebu svoju knjigu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*,¹ razdoblje hrvatske glagoljske i latiničke srednjovjekovne književnosti bilo je u istraživačkim začetcima. Vatroslav Jagić je uz Ivana Berčića započeo u XIX. stoljeću prikupljanje i početno izdavanje pojedinih hrvatsko-glagoljskih liturgijskih knjiga, a svoju bibliografiju glagoljaških izdanja Jagić je objavio u radu »Prilozi k historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga«, *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku*, IX, Zagreb, 1868. Bibliografske podatke o srednjovjekovnim izvorima Medini je mogao crpiti i iz rada Ivana Kukuljevića Sakcinskog, *Acta croatica. Listine hrvatske*.² Međutim, ključno i najpotpunije istraživanje hrvatskih srednjovjekovnih glagoljskih izvora napravio je, devet godina nakon Medinijeve knjige, Ivan Milčetić, koji je temeljitim obilascima hrvatskog priobalja i otoka, kao i najvažnijih europskih knjižnica prvi sastavio i tiskao 1911. *Hrvatsku glagoljsku bibliografiju*³ i time spasio od zaborava kao i od nestanka brojne glagoljske spomenike. Samo tri godine nakon Medinijeve knjige Josip Vajs će 1905. u izdanju *Starohrvatske duhovne pjesme*⁴ prvi objaviti tekstove iz najstarijeg rukopisnog glagoljaškog zbornika starohrvatskih crkvenih pjesama iz XIV. stoljeća, poznatog pod nazivom *Code Slave II*, a koji je pohranjen u nacionalnoj knjižnici u Parizu. Nakon Medinija izlazi i izdanje Rudolfa Strohala *Hrvatska glagolska knjiga*, Zagreb, 1915. koje također predstavlja važan pokušaj cjelovitoga, a pristupačno prikazanog književnopovijesnog tijeka hrvatske glagoljske baštine. Ta-

¹ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., XVI. stoljeće, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.

² Ivan Kukuljević Sakcinski, *Acta croatica. Listine hrvatske, Monumenta historica Slavorum Meridionalium*, vol. I, (dokumenti od 1288. do 1599.), JAZU, Zagreb, 1863., str. 1–339.

³ Ivan Milčetić, »Hrvatska glagoljska bibliografija«, *Starine JAZU*, knj. 33, str. 1–505; Zagreb, 1911.

⁴ *Starine JAZU*, knj. XXXII, Zagreb, 1905.

kođer, u razdoblju nakon izlaska Medinijeve knjige tijekom 1917. Bernardin Sokol objavljuje čitav niz stručnih članaka *Pučko crkveno pjevanje na otoku Krku* i u njima bilježi tekstove i notne zapise glagoljaškog pjevanja očuvane u tradicijskom prijenosu pučkih pjevača. Kasnije glagoljaškom pjevanju će usmjeriti svoj interes Božidar Širola i donijeti svoju sintezu u monografiji *Hrvatska umjetnička glazba*, Matica hrvatska, Zagreb, 1942.

Budući da su ključna istraživanja hrvatskog srednjovjekovlja napravljena u desetljeću nakon izlaska Medinijeve povjesnice, a ponajviše u drugoj polovici XX. stoljeća,⁵ Medini nije bio u zahvalnoj poziciji pri književnopovijesnom sagledavanju najranijeg područja hrvatske književnosti, te je njegov pristup tom području više informativan, ponekad intuitivan i impresionistički, a nipošto nije znanstven u onoj mjeri kako to očekujemo od suvremenih medijavelista. Pored toga, u sukladnosti s naslovom, Medini se usredotočio i prostorno ograničio na zavičajno područje Dubrovnika i Dalmacije, te je time suzio mogućnosti sintetičkog pogleda na razdoblje hrvatske srednjovjekovne književnosti.

Po cjelokupnom književnopovijesnom istraživačkom interesu, kao i opusu djela koja je objavio, Medini je bio prvenstveno usmjeren na renesansno razdoblje hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji, ali je usprkos tome ispravno uvidio i veliku važnost koju je imala hrvatska srednjovjekovna književnost, posebice duhovna poezija i crkvena himnodija u dijakronijskoj ulozi jezičnog, izražajnog i književnopovijesnog temelja i književnog kontinuiteta. Zbog tog razloga je prvo poglavlje (»Prvi počeci crkvene književnosti u narodnom jeziku«) i jedan dio drugog poglavlja (»Hvarska i spljetska crkvena prikazanja«) unutar knjige *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* posvetio srednjovjekovnoj crkvenoj književnosti. U tom području svojih književnopovijesnih prosudbi Medini je pružio pojedine i do danas valjane postavke, ali je napravio i niz krivih procjena i pogrešnih sudova. Nije bilo lako obraditi jedno nedovoljno proučeno područje, ali je Medini ispravno procijenio da bi bila još veća greška zanemariti srednjovjekovnu književnost, imajući u vidu i napatuk koji je izrekao Vatroslav Jagić⁶ »da bi vrijedno bilo, da se na tu dosada još gotovo sa svijem nepoznatu našu duhovnu ili crkvenu poeziju što veća pažnja obrati«.

U prvom poglavlju pod nazivom »Prvi počeci crkvene književnosti u narodnom jeziku« Medini je hrvatsku glagoljsku i općenito ćirilometodsku cr-

⁵ Npr.: Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski spomenici Jugoslavenske akademije*, I–II, JAZU, Zagreb, 1969.–1970.; Stjepan Damjanović, *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*, Erasmus, Zagreb, 1994.; Zbornik radova *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Staroslavenski zavod, Zagreb, Krk, 2004.

⁶ Vatroslav Jagić, *Prilozi k istoriji naroda hrvatskog i srpskog*, Arhiv za povjestnicu jugoslavenske književnosti, knj. IX, str. 80.

kvenoslavensku tradiciju podcijenio, komparirajući je s bugarskom i srpskom. Latinitet koji je dolazio kao dio zapadnokršćanske kulture je doživljavao kao nesreću: »Zapad je, istina, kasnije spasio Hrvatsku od otomanskog jarma, ali mjesto toga već je iz početka nametnuo narodnom duhu tudjinsku koprenu, kroz koju je toliko vremena gledao narod na štetu svoju i narodne svijesti«. ⁷ Glorificirajući ćirilometodsko nasljeđe Medini je u jednom dijelu svojega poglavlja izrazio odbojnost prema latinskoj kulturi Zapada, a sve pod impresijom o rimskom proganjanju staroslavenske liturgije i o nametanju latinskog jezika u službi otuđenja naroda. Ipak, u istom poglavlju autor navodi i oprečnu konstataciju: »Ali još će biti više, pomogli narodnom govoru i sami latinaši«. ⁸ Na stranici šestoj prvog poglavlja Medini na temelju svojeg praktičnog poznavanja liturgijskih običaja u Dubrovniku iznosi sljedeći zaključak: »Ali obidjete li redom sve seoske crkve, pa i one po dubrovačkoj okolici, bojim se hoćete li naći jedne gdje se sve crkvene molitve govore latinski. Imao sam naprotiv prilike da sam vidio crkava gdje je latinski ograničeno na samu sv. misu, a i tu se pjeva evanđelje i poslanice hrvatski«. U svojim zapažanjima i tvrdnjama Medini nije uspio uvidjeti osnovno obilježje hrvatske srednjovjekovne crkvene književnosti i poezije, a to je njezino konstituiranje na temelju transmisijskog i transmutacijskog utemeljenja na relaciji spajanja istočne (staroslavenske, ćirilometodske) i zapadne (europske, latinske) crkvenoliturgijske kulture. Upravo, zbog svoje otvorenosti prema utjecajima s Istoka i Zapada hrvatska srednjovjekovna književnost je bila obogaćena iznimnom raznovrsnošću književnih tema i motiva i razvojem brojnih književnih žanrova duhovne, pa i svjetovne književnosti. Medinijeva perspektiva preferiranja ćirilometodske tradicije na račun ponižavanja latinske tradicije kao tuđinske bila je nedvojbeno još jako udaljena od objektivnoga znanstvenog sagledavanja suodnosa tih kulturoloških silnica koji je tridesetih godina XX. stoljeća prvi donio Franjo Fancev. Usporednim proučavanjem glagoljskih i latiničkih liturgijskih priručnika i crkvenih pjesmarica, a posebice usporedbom *Vatikanskog hrvatskog molitvenika* i *Dubrovačkog psaltira* s glagoljskim tekstovima, Fancev je dokazao tezu o bliskoj međusobnoj povezanosti hrvatskoga crkvenog književnog stvaralaštva na području latinskog liturgijskog jezika i hrvatskoglagojskog jezičnog područja. ⁹ Ipak, u toj ranoj fazi proučavanja srednjeg vijeka Medini lucidno primjećuje da je prvobitno protivljenje staroslavenskom kao obrednom jeziku (do XIII. stoljeća tj. do odobrenja pape Inocencija IV.) imalo i jednu pozitivnu pojavu: »Ovo proganjanje slovjsenske

⁷ M. Medini, nav. dj., str. 3.

⁸ Isto, str. 5.

⁹ Franjo Fancev, »Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir (dva latinicom pisana spomenika hrvatske poezije 14. i 15. vijeka)«, *Djela JAZU*, II, br. 19; Zagreb, 1934.

službe božje nije ipak koristilo samim progoniocima onoliko koliko su oni mislili. Ako je komu koristilo, a ono je u prvom redu narodnomu jeziku, koji poče da se šulja i u crkvu i da zauzima ono mjesto što ga je prvo imao staroslovenski«. ¹⁰

Na temelju imaginarnih pretpostavki, umjesto na temelju faktografskog uvida, Medini je pružio svoj opis hrvatskoglagoljskih pisara i priređivača knjiga, te je podcijenio obrazovanost glagoljskih prepisivača i prevoditelja. Na stranici petoj donio je sljedeći sud: »Što je prepisivač crkvenih knjiga bio vještiji crkvenomu jeziku, to je manje uvađao osobina narodnog govora. Te vještine nestajale pak baš radi progonstava sve više, jer nevoljni glagolaši nemahu ni škola, ni druge sprave za svoj mučni posao«. Ova olako izrečena misao postat će uobičajena prepisivačka uhodana fraza generacijama povjesničara i dugo će trebati, sve do razdoblja novijih srednjovjekovnih istraživača Eduarda Hercigonje, ¹¹ Anice Nazor, ¹² Marije Pantelić, ¹³ Stjepana Damjanovića, ¹⁴ Petra Runje ¹⁵ da se te krive procjene argumentirano uklone. Iako je život glagoljaša – pastoralaca na selima zasigurno bio težak, siromašan, nesiguran i bez puno uvjeta za književnu djelatnost, Medini je jednakim mjerilom odlučio prosuditi i pisare, dakle one obrazovane izabranike koji su imali uvjete za kulturni rad i koji su bili pomno odabrani za svoj posao. Glagoljski pisari bili su vješti kaligrafiji, redaktori prijevoda poznavali su i grčki i latinski i crkvenoslavenski, a imali su i dara za razvijanje liturgijske i teološke terminologije i uvođenje riječi hrvatskog narodnog jezika u liturgijske pjesme. Ipak, neupitna pojava crkvenih pjesama na starohrvatskom narodnom jeziku dovela je Medinija do zaključka o važnosti razvoja hrvatskog književnog jezika upravo na temelju pojave odvajanja crkvenih pjesama od staroslavenskog ishodišta i otvaranje prema sve većem prodoru narodnog hrvatskog jezika:

»'Šćavini?', kojih u nas ima svaka crkva, već su negdje iz 15. vijeka, a to je već dovoljan dokaz za ono, što tvrdim, da što je manje bilo glagolanja po našim

¹⁰ M. Medini, nav. dj., str. 5.

¹¹ Eduard Hercigonja, »Hrvatska književnost srednjega vijeka«, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, 1, Zagreb, 1973.; Isti, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Mladost – Liber, Zagreb, 1975.; Isti, *Nad iskonom hrvatske knjige. (Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju)*, Zagreb, 1983.

¹² Anica Nazor, »Glagoljske knjige tiskane u Senju (1494. – 1508.)«, *Acta graphica*, VII, br. 1, str. 1–18; Zagreb, 1995.

¹³ Marija Pantelić, »Glagoljski kodeksi Bartola Krbavca«, *Radovi Staroslavenskog instituta*, 5, str. 5–89; Zagreb, 1964.

¹⁴ Stjepan Damjanović, »Hrvatski glagoljaši i počeci hrvatskoga književnog jezika«, *Croatica*, 23/24, br. 37/38/39, str. 93–106; Zagreb, 1993.

¹⁵ Petar Runje, *Školovanje glagoljaša*, Matica hrvatska, Ogranak Ogulin, Ogulin, 2003.

crkvama, to je više odjekivao u njima slatki narodni govor. Tako nastaje već iz rana širom Dalmacije nekakav literarni rad i na narodnom jeziku. Istina, radilo se je samo za crkvene potrebe, a radnici su bili opet samo svećenici, ali na ovom skromnom djelovanju nezanih nam radnika temelji se i pozniji rad svjetovnih pjesnika, pa sam baš zato s njega započeo historiju dubrovačke književnosti.¹⁶

Medini nije poznavao srednjovjekovnu poeziju, pa mu je proučavanje i postavljanje temelja srednjovjekovnih izvora bilo dodatno otežano. Međutim, ipak je ispravno pretpostavio da se crkvena popijevka *U sej vrijeme godišta* (koju Medini navodi prema tadašnjem dubrovačkom pjevačkom izgovoru) pjevala od srednjovjekovnih vremena. Zbog tadašnje nedovoljne istraženosti glagoljaške baštine, Medini tada još nije poznavao najranije zapise ove poznate himnodijske pjesme (najstariji glagoljski pisani izvor u kojem se ona prvi put zapisuje je *Beramski misal* iz 1450.), već je na temelju jezičnih osobina zaključio: »Nego, još je značajnije, da je baš u toj pjesmi srok pravilniji, metnu li se mjesto štokavskih oblika čakavski, pa je sva prilika, da se je ova crkvena pjesma doselila k jugu gdje god iz sjeverne Dalmacije; to se pak po sebi razumije, jer je potreba ovakovih pjesama bila veća u krajevima gdje je borba među glagolanjem i latinskom službom božjom bila veća«. U svojem lokalpatriotskom sagledavanju srednjovjekovne glagoljaške književnosti Medini je izostavio iz svojega obzora Istru, Liku, Hrvatsko primorje i primorske otoke koji su jedan od najplodnijih izvorišta glagoljske knjige, te je i takav odabir građe doprinio manjkavosti njegovog cjelovitog sagledavanja srednjovjekovne hrvatske baštine.

U svojoj prenaplašenoj viziji sukoba između područja glagoljaških svećenika i latinaške crkve Medini je previdio jednu važnu činjenicu koju je Franjo Fancev nakon njega dokazao, a to je da su se glagoljske pjesme prepisivale latinicom u brojnim bratovštinskim zbornicima i pjesmaricama,¹⁷ te da su se iste pjesme na starohrvatskom jeziku pjevale i na području glagoljaške i latinske tradicije. Tek u dvadesetim godinama XX. stoljeća Fancev je na temelju usporedbe starijih glagoljaških i kasnijih latiničkih zbornika crkvene poezije, te utvrđivanjem proširenosti crkvenih popijevki po različitim pjesmaricama kajkavskog sjevera, čakavskog juga i štokavskih franjevačkih priručnika Bosne i Hercegovine došao do znanstvene spoznaje da je »hrvat-

¹⁶ M. Medini, nav. dj., str. 6.

¹⁷ Kao primjer možemo uzeti pjesme iz zbirke: Vid Vuletić Vukasović, *Čakavske starinske pjesme na čast svetiem i sveticama Božjim*, Zadar, 1880. – prijepis glagoljaških pjesama iz *Zbornika crkvenih pjesama bratovštine Svih Svetih na Korčuli* iz XV. stoljeća; *Osorsko-hvarska pjesmarica iz 1530.*; *Pokripljenje umirućih od pripoštovanoga gosp. don Petra Okruževića slovoseminarija kod Omiša pribdećeg Meštra i Upravitelja iz godine 1800.*

ska crkvena poezija jače negoli ikoja druga literarna vrsta bila obnovila i ujedinila cio naš narod«. ¹⁸

Svoju pretpostavku o razvojnoj putanji hrvatske versifikacije Medini je uspostavio na osmoj stranici prvog poglavlja uspostavljanjem poveznice između srednjovjekovne i renesansne poezije: »Preko crkvenih pjesama bit će se uvukao u umjetnu poeziju i zagonetni dvanaesterac«, »Treba napomenuti, da pored dvanaesterca bijaše poznat već najstarijim pjesnicima dobro i osmerac sa istim srokovima, kao i dvanaesterac«. Za dvanaesterac je Medini smatrao da je nastao od dva rimovana šesterca, a šesterac je bio uz ambrozijanski osmerac, omiljeni stih latinskih himana i himničkih prepjeva, primjerice oblik šesterackih katrena u himnu *Ave maris stella*.

Usprkos svim poteškoćama nedostatka uvida u građu, Medini je ipak snagom logičkog razmišljanja, a i poznavanjem Marulićeva uvažavanja začinjavaca, iznjedrio ispravan sintetski sud o oslanjanju autorskog renesansnog pjesništva na djelatnost srednjovjekovnih, ponajviše anonimnih pjesničkih autora: »Kroz svu ovu magluštinu, kojom je obaviti prvi početak naše književnosti, jedno se ipak dosta jasno vidi, a to je da je i u vijekovima pred Marulićem i Menčetićem bilo u Dalmaciji ljudi, koji su se pjesmom bavili, a taj je književni rad nastao iz sile da se udovolji potrebi kršćanskog puka«. ¹⁹

Pored srednjovjekovne poezije, Medini je kratki pasus posvetio i prikazu hrvatskih lekcionara te je na stranici osmoj prvog poglavlja spomenuo tri lekcionara iz XV. vijeka: *Zadarski* iz biblioteke franjevačkog samostana u Zadru koji se čuva u Beču, *Lekcionar Bernardina Splićanina* objavljen u Mlecima 1495. i *Ranjinin lekcionar* koji je plemić Nikša Ranjina 1508. prepisao u Dubrovniku. U tom dijelu svojega povijesno-informativnog pregleda Medini se oslonio samo na najvažnije postavke prethodnih povjesničara koji su se bavili tom temom. O *Lekcionaru fra Bernardina Splićanina* pisali su Šime Ljubić u talijanskom izdanju *Biografskog rječnika*²⁰ i potom u svom povijesnom pregledu.²¹ Nakon njega je primjerak Bernardinova lekcionara koji se sačuvao u Odesi, kao i potonja tiskana izdanja iz 1543. i 1586. iscrpno opisao Vatroslav Jagić,²² a Rudolf Strohal je opisao prvotiskano izdanje

¹⁸ Franjo Fancev, »Zagrebački pasionali u historiji hrvatske crkvene književnosti«, *Sveta Cecilija*, XIX, sv. 1, str. 1–5; Zagreb, 1925.

¹⁹ M. Medini, nav. dj., str. 8.

²⁰ S. Gliubich tj. Šime Ljubić, *Dizionario biografico degli uomini illustri della Dalmazia*, Vienna – Zara (Beč – Zadar), 1856., str. 29.

²¹ Šime Ljubić, *Ogledalo književne povijesti jugoslavjanske*, Rijeka, 2. knjiga, 1869., str. 432.

²² Vatroslav Jagić, »Zwei bibliographische Seltenheiten«, *Archiv für slavische Philologie*, 2, str. 720–726; Berlin, 1877.

koje se čuvalo na Trsatu u franjevačkom samostanu.²³ Medini je poznavao i kritičko izdanje *Lekcionara* s popratnim komentarom koji je priredio Tomo Maretić 1885.²⁴ Svoja saznanja o ostala dva lektionara Medini je iznio prema tadašnjem istraživanju Milana Rešetara: *Zadarski i Ranjinin lektionar*, objavljenom u Djelima JAZU, knj. 13, Zagreb, 1894. Upravo prema Maretiću i Rešetaru, Medini je prenio tezu da su lektionari nastali prema nepoznatom starijem latinskom predlošku iz XIV. stoljeća, a zbog neuočavanja većeg broja arhaizama iz crkvenoslavenskog jezika, svi su zanemarili izdanja glagoljskih lektionara: *Prvotisak* iz 1483., Baromićev, Senj, 1494., Bedričićev, Senj, 1507., Pavla Modrušanina, Venecija, 1528., Šimuna Kožičića Benje, Rijeka, 1531., biskupa De Dominisa, Rijeka, 1540., Brozićev, Venecija, 1561. Najsnažniji preokret u pogledu sagledavanja srednjovjekovnih lektionara napravio je Franjo Fancev koji je jezičnom analizom u radu *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir* dokazao da latinički hrvatski lektionari imaju svoje uporište i izvor u hrvatskoglagoljskoj književnosti, te da se latinički lektionari u teško prevodljivim mjestima naslanjaju na crkvenoslavenske tekstove tj. na grčki original svetopisamskih tekstova.²⁵ Takvo stajalište potvrđuje i Bratulićev komentar vezan uz noviji pretisak Bernardinova lektionara.²⁶

U drugom poglavlju svojeg povijesnog priručnika pod nazivom »Hvarska i spljetska crkvena prikazanja« Medini se samo u uvodnom dijelu postanka prikazanja bavio srednjim vijekom, a potom se posvetio kasnijim prikazanjima, ponajviše dramskim ostvarenjima hvarskog patricija Marina Gazarovića, Bračanina don Sabe Mladinića i prikazanjima koja su se pripisivala Marku Maruliću. Komparativnom metodom, Medini je usporedio nastanak hrvatskih prikazanja s djelovanjem pobožnih bratovština, koje su kao u Italiji i Francuskoj bile nositelji i poticatelji posebnih pobožnosti, pa tako i organizatori dramskih prikazanja. Ispravno je zaključio da su prikazanja preko djelovanja bratovština bila vrlo raširena, a stariji tekstovi služili su kao predložak novim prijepisima i nadopunama i prenosili su se i u sljedeća stoljeća, baš kao i himnodijske pjesme. U teoretskom dijelu određivanja žanra Medini je smatrao da drame o stradanju svetaca i mučenika kod Talijana imaju nekoliko inačica naziva: »Miracoli, Martiri, Storie, Esempi«. S današnjeg stajališta prouče-

²³ Rudolf Strohal, *Najstarija hrvatska goticom štampana knjiga, što se nalazi u knjižnici franjevačkog samostana na Trsatu kraj Rijeke*, Izvješće kr. riječke gimnazije na Rijeci, Zagreb, 1884., str. 3–79.

²⁴ Tomo Maretić, *Lekcionarij Bernardina Splićanina, po prvom izdanju od godine 1495.*, Djela JAZU, knj. 5, Zagreb, 1885.

²⁵ Franjo Fancev, *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir, dva latinicom pisana spomenika hrvatske proze 14. i 15. vijeka*, Djela JAZU, knj. 31, Zagreb, 1934.

²⁶ Josip Bratulić, »Predgovor«, u: *Lekcionar Bernardina Splićanina 1495.*, Književni krug Split, Zavod za znanstveni i umjetnički rad HAZU, Split, 1991., str. V–XIX.

nosti žanrova crkvene književnosti možemo korigirati i preciznije odrediti navedene oblike: *Miracoli* se usredotočuju na čudesa nastala po zagovoru svetaca, *Martiri* opisuju mučeništvo ili herojsko svjedočanstvo vjere tematiziranih svetaca, *Storie* mogu sadržavati narativno ili dramatizirano prikazivanje znamenitih događaja iz života svetaca, a *Esempi* ili latinski *Exempli* predstavljaju poseban, većinom narativni, ali i dramski uobličen žanr realnog ili simboličnog događaja koji čitateljstvu ili gledateljstvu predstavlja poučan primjer. Kako su srednjovjekovni žanrovi često polifonično složeni, prikazanja mogu sadržavati umetnute elemente svih tih, pa i ostalih žanrova kao npr. umetke naracije ili dijelove pjesničko-glazbenih oblika.

Kao najstariji primjer srednjovjekovnog prikazanja Medini je za analizu uzeo tekst *Muka Spasitelja našega i mišterij vele lip i slavan od Isusa, kako je s križa snet, za tim u grob postavljen* koji je sačuvan u glagoljskom rukopisu prepisanom 1556., a Medini ga je opisao prema Akademijinom izdanju. Nažalost, Medini nije dao precizne podatke o tome gdje se to djelo, kao i ostala stara književna djela (o kojima govori u drugom poglavlju) nalaze. To je nedvojbeno, veliki znanstveni propust, ali u autorovom predgovoru pronalazimo i opravdanje. Na dva mjesta u predgovoru svojem izdanju *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Medini objašnjava da nije želio pisati znanstveno djelo, već pregledni rad kojim se široj čitalačkoj publici populariziraju djela iz najranijeg razdoblja srednjovjekovne i renesansne književnosti na južnohrvatskom području. U prvom ograničavanju Medini kaže: »Nije ovo knjiga za učenje, nego za čitanje, pa mi je glavno bilo da čitaocu bude jasno ukupno stanje knjige kroz XVI. stoljeće« (»Predgovor«, str. VI). Zatim na stranici sedmoj uvodnog predgovora izričito kaže: »Običaj je kazati izvore svomu radu, no ne smatram da je baš potrebno, jer je za stručnjake suvišno, a čitaocima samo smeta«. Tim stavom je Medini sam sebi ograničio znanstvenu vrijednost djela, a s obzirom da je razvoj filoloških proučavanja otkrio brojne rukopisne prijepise i inačice starijih srednjovjekovnih, posebice pasionskih djela,²⁷ ponekad je teško sa sigurnošću dokučiti koji je rukopis (izvornik ili prijepis) Medini imao ispred sebe. Za najstariji opisani pasionski primjerak Medinijeve *Muke* danas ipak možemo sa sigurnošću zaključiti da se radi o *Muci* iz rukopisa iz Arhiva HAZU iz godine 1556. koji je prijepis starijega rukopisa i potječe po jezičnim osobinama iz područja Krčke bisku-

²⁷ Tekst *Muke* sadrži većina glagoljskih brevijara i misala (*Novakov misal*, *Hrvojev misal*, *Pariški hrvatskoglagoljski zbornik Code Slave 73 iz 1375.*, *Baromićev misal iz 1494.* i dr.). Pasijske tekstove s dijaloškim oblicima Gospina plača sadrže i prijepisi crkvenih pjesmarica o čemu je pisao Nikica Kolumbić u radu »Neka pitanja postanka i razvoja hrvatske srednjovjekovne drame«, *Mogućnosti*, br. 11, str. 1207–1223; Split, 1974. O pasionskim tekstovima pisao je i Franjo Fancev u radu »Hrvatska crkvena prikazanja«, *Narodna starina*, knj. IX, str. 143–168; Zagreb, 1932.

pije, a pohranjen je pod signaturom: IV a 47. Ova *Muka* specifična je po tome što ima kao privezak i notne zapise na koje su se pjevali brojni dvostihovi ove *Muke*, a uz glazbenu notaciju se nalazi posebna godina 1564. Rukopis pripada zbirci Ivana Kukuljevića Sakcinskog koja je u posjedu Akademije. O ovom važnom primjerku srednjovjekovne dramske pasionske baštine prvi je detaljnije pisao Vjekoslav Štefanić u izdanju *Glagoljski rukopisi Jugoslavenske akademije*, II, Zagreb, 1970., a potom je u novije vrijeme napravljena komparacija pasionskih glagoljaških tekstova i prikazanja u zborniku *Glagoljaška Muka Kristova* (odabrane kulturološko-filološke studije), ur. Antonija Zaradija Kiš i Mateo Žagar, Hrvatska sveučilišna naklada, Državni arhiv u Pazinu, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2014. Zanimljivost ove *Muke* svakako je i u tome što se izvodila u nastavcima tj. pasionski dio na Veliki petak, a skidanje s Križa koje je sačuvano u tri redakcije (*Snimanje tila Isusova, Mišterij vele lip i slavan od Isusa kako je s Križa snet, Snimanje s križa tijela Isusova*) u subotu.

O bliskoj povezanosti između crkvene himnodije kao pjevačkog oblika i ranih dramskih prikazanja, Medini je tekstološkim proučavanjem donio ispravan sud: »u *Snimanju* spominje se i način pjevanja: tako Osib i Nikodem snimajuć tijelo Isusovo pjevaju ‘u tonu di pange lingua’, a uz taj se ton spominju malo kasnije i toni od *Vexilla regis, O salutaris, Christe qui lux*, te napokon *in exitu*«. ²⁸ Jednako tako Medini je ispravno naslutio da su članovi srednjovjekovnih bratovština bili ne samo izvođači i prenositelji himnodijskih pjesama, već da su bili uključeni kao glumci, redatelji i organizatori i u izvođenje dramskih srednjovjekovnih prikazanja. Štoviše, Medini donosi zanimljiv arhivski podatak o svestranoj aktivnosti bratovština u Dubrovniku: »U Dubrovniku je nekim bratovštinama bilo u statutu određeno da imaju preko poklada učiniti svaka svoju maškeratu. U gornjoj Dalmaciji bit će po svoj prilici bila zadaća bratovština da prikazuju prikazanja, a to je još priličnije istini, što je to bilo i u Italiji«. ²⁹

U središtu Medinijeva istraživačkog sagledavanja *Muke* uočavamo teatrološki pristup. Književnostilski i estetički pristup ostali su zanemareni, te će tek Eduard Hercigonja proučiti i jezično-ritmičku usustavljenost srednjovjekovnih tekstova na temelju izosilabizma kao mjerila za utvrđivanje granice između stiha i ritmizirane proze. ³⁰ Medinija su zanimali scenski elementi: ponajviše didaskalije koje su, iako rijetke i oskudne, pružale jasne upute

²⁸ M. Medini, nav. dj., str. 15.

²⁹ Isto.

³⁰ Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Zagreb, 1975.

glumcima za dramsku izvedbu, zatim scenografija i kostimografija anđela koji nose predmete Isusove muke, te imaginacija i pretpostavljanje kako je mogla izgledati pozornica koja je imala podjelu na limb, pakao, čistilište i raj u *Prikazanju kako Isus oslobodi svete oce iz limba*. U tom ranom pregledno-informativnom Medinijevom pristupu srednjovjekovnoj pasionskoj drami i poeziji, autor se nije detaljnije zanimao za važni fenomen hrvatskog glagoljaškog pjevanja, koji je vrlo često usporedno pratio dramsku izvedbu prikazanja. Tek kasnije nakon Medinija budi se interes za istraživanjem glagoljaškog pjevanja, a njime su se bavili Franjo Kuhač, Josip Vajs, Božidar Širola, Ivan Matetić Ronjgov, časna sestra Lujza Kozinović, Jerko Bezić, te u novije vrijeme Stjepan Stepanov, Ivo Nižić, Gorana Doliner, Katarina Livljančić, Izak Špralja, Joško Čaleta, Livio Marijan i dr.

Pored svoje povijesne monografije Medini se u kasnijem razdoblju još vratio na srednji vijek pišući o redakcijama i usporedbi latinske i hrvatske verzije *Ljetopisa popa Dukljanina* u radu »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad HAZU*, knj. 273, str. 113–156; Zagreb, 1942.

U cjelini gledano, Medini nije imao previše afiniteta za proučavanje i uživanje u stilske značajke srednjovjekovlja, te mu nije prilazio kao zasebnom idejnom, stilskom i koncepcijskom razdoblju, već ponajviše kao početničkom te minornom periodu u usporedbi s renesansom koju je preferirao i respektabilnije poznao. Takav Medinijev pristup srednjovjekovnoj književnosti bio je nažalost i rezultat opće neproučenosti tog važnog začetnog razdoblja, u kojem je hrvatska književnost reflektirala utjecaje Istoka i Zapada i vrlo rano se sa svojom specifičnošću ucijepila u zapadnoeuropski kulturni krug kršćanske književnosti u vrsti dramske, narativne i pjesničke izražajnosti. Mora se priznati da je Medini ipak s dobrom intuicijom uvidio da razvitak književnog rada na narodnom jeziku počinje u srednjovjekovnom razdoblju te iako nije bio ljubitelj srednjovjekovnog razdoblja, donio je u predgovoru važan zaključak o važnosti objektivnog pristupa: »Ali ukus pojedinca čovjeka, pače ni ukus ovoga ili onoga doba nije ono po čemu treba suditi književne radove, jer oni kao spomenici i dokazi imaju još vrijednost i za razvoj književnoga nastojanja u užem smislu, a i za razvoj ideja uopće« (»Predgovor«, str. V).

U tom smislu i Medinijev povijesni pregled je pozitivno potaknuo generacije budućih istraživača da pokušaju rasvijetliti i ući u trag ovom najranijem dijelu hrvatske književne povijesti koje je u Medinijevo doba bilo, kako i sam autor navodi, »zavijeno magluštinom«.

Važnija literatura

- Stjepan Damjanović, »Hrvatski glagoljaši i počeci hrvatskoga književnog jezika«, *Croatica*, god. 23/24, br. 37/38/39, str. 93–106; Zagreb, 1993.
- Stjepan Damjanović, *Hrvatsko književno srednjovjekovlje*, Erasmus, Zagreb, 1994.
- Franjo Fancev, »Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir (dva latinicom pisana spomenika hrvatske poezije 14. i 15. vijeka)«, *Djela JAZU*, II, br. 19; Zagreb, 1934.
- Franjo Fancev, »Hrvatska crkvena prikazanja«, *Narodna starina*, knj. IX, str. 143–168; Zagreb, 1932.
- Eduard Hercigonja, »Hrvatska književnost srednjega vijeka«, *Zbornik Zagrebačke slavističke škole*, 1, Zagreb, 1973.
- Eduard Hercigonja, *Srednjovjekovna književnost*, Mladost – Liber, Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Zagreb, 1975.
- Eduard Hercigonja, *Nad iskonom hrvatske knjige. (Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju)*, Zagreb, 1983.
- Nikica Kolumbić, »Neka pitanja postanka i razvoja hrvatske srednjovjekovne drame«, *Mogućnosti*, br. 11, str. 1207–1223; Split, 1974.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, *Acta croatica. Listine hrvatske, Monumenta historica Slavorum Meridionalium*, vol. I, (dokumenti od 1288. do 1599.), JAZU, Zagreb, 1863., str. 1–339.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., XVI. stoljeće, Naklada Matice hrvatske, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, *Rad HAZU*, knj. 273, Zagreb, 1942., str. 113–156.
- Ivan Milčetić, »Hrvatska glagoljska bibliografija«, *Starine JAZU*, knj. 33, str. 1–505; Zagreb, 1911.
- Petar Runje, *Školovanje glagoljaša*, Matica hrvatska, Ogranak Ogulin, Ogulin, 2003.
- Vjekoslav Štefanić, *Glagoljski spomenici Jugoslavenske akademije*, I–II, JAZU, Zagreb, 1969. – 1970.
- Zbornik radova *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, Staroslavenski zavod, Zagreb, Krk, 2004.
- Zbornik *Glagoljaška Muka Kristova* (odabrane kulturološko-filološke studije), ur. Antonija Zaradija Kiš i Mateo Žagar, Hrvatska sveučilišna naklada, Državni arhiv u Pazinu, Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 2014.

SREDNJOVJEKOVNA CRKVENA HIMNODIJA I DRAMA U MEDINIJEVOM ISTRAŽIVAČKOM POGLEDU

Sažetak

U radu se kritički razmatra Medinijev prinos u proučavanju najstarijih hrvatskih pasionskih misterija u knjizi *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., Zagreb, 1902., obrađenih u poglavlju »Hvarska i spljetska crkvena prikazanja«. Uočavaju se Medinijevi pozitivni dometi, ali i naglašavaju određeni previdi koje će u kasnijem razdoblju osobito detaljno i plodonosno nadopuniti Franjo Fancev i Nikica Kolumbić.

Cljučne riječi: srednjovjekovna pasionska drama, didaskalije i pjevačke upute, povezanost s himnodijom, usporedbe s talijanskim misterijima

MEDIEVAL CHURCH HYMNODY AND PLAY IN MEDINI'S RESEARCH

Summary

The paper critically examines Medini's contribution to the study of the oldest Croatian Passion mysteries in his work *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*, vol. 1], Zagreb, 1902, analysed in the chapter »Hvarska i spljetska crkvena prikazanja« [»Mystery Plays from Hvar and Spljet«]. Medini's positive achievements have been recognized, as well as some oversights, which in a later period will be fruitfully and in great detail completed by Franjo Fancev and Nikica Kolumbić.

Keywords: medieval passion play, stage directions and singing instructions, connection to hymnody, comparisons to Italian mystery plays

Zaneta Sambunjak

Erudicija i kreativnost Milorada Medinija u studiji o *Pelegrinu* Mavra Vetranovića

Prethodno priopćenje

UDK 821.163.42.09 Medini, M.

821.163.42.09 Vetranović, M.

U dosadašnjim istraživanjima o *Pelegrinu* Mavra Vetranovića Čavčića (1482. – 1576.) provedena je raščlamba Vetranovićeva pjesničkog opusa pokazavši da je taj autor u svojoj početnoj fazi ostvario isprepletanje pjesničkih jezično-stilskih osobina i postupaka s elementima govornog jezika (koji su znamo obilniji nego u njegovih prethodnika i suvremenika). Osim toga, analiza pokazuje da je u Vetranovićevim ranim stihovima (kao i u kasnijima) neizbrisiv trag ostavilo jezično nasljeđe srednjovjekovne književnosti. Vetranoviću je pripala uloga da unaprijedi jezik onovremenih pjesničkih djela u Dubrovniku te da u osobito važnom, jezičnom području utre put velikome umjetniku riječi Marinu Držiću.¹ Nadalje, smatra se da *Pelegrin* simbolizira elementarne snage sposobne za progresivan razvoj, ali i za nazadovanja, da Vetranović relativno vjerno reproducirane narativne funkcije iz srednjovjekovne alegoričke književnosti postavlja u prepoznatljivo nov kontekst, te da naslov spjeva, ime njegova glavnog lika, treba uvijek čitati sa sviješću o hotimično ostvarenoj pjesnikovoj distanciji spram preuzetih izvora.² Slijedom toga ostvario se kritički prostor novih mogućih čitanja *Pelegrina* i to ne samo onih koja nude relacije s konkretnim povijesnim osobama i događanjima nego i upisanost etičko-moralne i političke alegorije.³ Ovakva se puna pozornost najvjerojatnije posljednjem djelu ovog osebujnog autora posvetila tek krajem XIX. i početkom XX. stoljeća, a put ka kasnijim istraživanjima započeo je Milorad Medini (Dubrovnik, 13. IV. 1874. – Dubrovnik, 20. IX. 1938.) objavivši prvi ozbiljan rad o *Pelegrinu* Mavra Vetranovića Čavčića.

¹ Josip Vončina, »Vetranović i jezične tradicije«, *Filologija*, br. 10, str. 353–370; Zagreb, 1980./1981.

² Zoran Kravar, »Emblematika Vetranovićeva 'Pelegrina'«, *Filologija*, br. 10, str. 324; Zagreb, 1980./1981.

³ Dolores Grmača, »Držić i Vetranović: suhi javor i Dugi Nos«, *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, br. 1/35, str. 152–173; Zagreb – Split, 2009.

Većina autora koji se bave kreativnošću i znanjem smatra kako kreativnost na neki način nadilazi znanje, ide »iznad« njega. Već su rane analize kreativnoga i stvaralačkoga mišljenja naglašavale važnost divergentnoga mišljenja, odnosno mogućnosti odmicanja od uobičajenih načina razmišljanja i ranije stvorenih ideja.⁴ Općeprihvaćeno je da osoba mora poznavati područje želi li unutar njega napraviti promjenu i/ili proizvesti nešto novo. Prema nekim definicijama kreativnost nastaje onda kada osoba napravi promjenu u domeni,⁵ iz čega proizlazi da je za kreativnost relevantno znanje o tome što sve u domeni do sada postoji.

Milorad Medini, nakon istraživanja *Pelegrina* Mavra Vetranovića Čavčića u studiji »Vetranic's *Pelegrin*. Ein allegorisches Epos der ragusaïschen Literatur des XVI. Jahrhunderts«,⁶ smatra da je odabir *Pelegrina* dubrovačkog pjesnika Mavra Vetranovića Čavčića za predmet njegove studije dobar način da razbije strah književnih znanstvenika u vezi njegove alegorije i izvora, ali i pokaže kako se predstavlja pojedinca u ovoj pjesmi, kako je Vetranović uspio preskočiti sve vrste prepreka koje su mu postavljali njegovi uzori, kako je pokušao progurati svoj ego, svoje ja, a time posuđeno tako modificirao da je postalo teško pronaći izvor iz kojeg je crpio.⁷ Iako ne negira da se neće stići daleko bez detaljne usporedbe Vetranovićevih izvora i stranih uzora, Medini vjeruje da pozornost treba obratiti na mjeru različitosti i na to da li je ta razlika samo slučajna ili kao pozadinu ima u vidu sklonosti, misli i stavove samog pjesnika.⁸

⁴ Ante Fulgosi, Rea Masnjak-Fulgosi, »Psihologija stvaralačkog mišljenja: Od introspekcije do socijacionizma«, *Suvremena psihologija*, br. 8, str. 63–93; Zagreb, 2005. Joy Paul Guliford, »Creativity«, *American Psychologist*, br. 5, str. 444–454; 1950.

⁵ Mihaly Csikszentmihalyi, *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*, NY: HarperCollins, New York, 1996.

⁶ Milorad Medini, »Vetranic's *Pelegrin*. Ein allegorisches Epos der ragusaïschen Literatur des XVI. Jahrhunderts«, *Archiv für slavische Philologie*, br. 17, str. 505–544; Berlin, 1895. Url: <https://archive.org/details/archivfrslavis17berluoft>.

⁷ »Wenn ich den 'Pelegrin' des ragusaïschen Dichters Mavro Vetranic-Čavčić als Gegenstand dieser Abhandlung wähle, so beabsichtige ich nicht nur dieses Schreckbild unserer Literaturforscher in Bezug auf seine Allegorie und Quellen, soweit es mir möglich ist, zu beleuchten, sondern auch zu zeigen, wie stark in diesem Gedichte das Individuelle vertreten ist, wie Vetranic durch allerlei Klippen, die seine Vorbilder ihm in den Weg gesetzt hatten, sein Ich durchzubringen versuchte und deshalb das Entlehnte gegebenenfalls so modifizierte, dass es schwer wird, die Quelle, woraus er schöpfte, zu erschliessen«, M. Medini, nav. dj., str. 506.

⁸ »Wenn nun auch nicht zu leugnen ist, dass man ohne eine nähere Vergleichung der beiden Literaturen untereinander nicht weit kommt, so glaube ich dennoch, dass man dabei mit Vorsicht vorgehen muss. Man soll nicht nur ganz genau die Begriffe: Reminiscenz, Uebersetzung, Umarbeitung unterscheiden, sondern sein Augenmerk hauptsächlich darauf richten, inwieweit sich das Behandelte von seiner Vorlage unterscheidet, und ob dieser Unterschied nur zufällig ist oder einen Hintergrund in Gedanken, Neigungen, Ansichten des Dichters selbst hat«, Isto, str. 505–506.

Iz navedenoga je vidljivo da se Medinijeva kreativnost pokazuje u jasnom uspostavljanju namjere i svrhe njegova istraživanja, u ohrabrivanju na skupljanje novog znanja i spremnosti na preuzimanje rizika i samopouzdanju da poduzme nešto što se u njegovo doba smatralo uzaludnim poslom. Usredotočen je na usavršavanje dosadašnjih spoznaja i pokazuje kompetitivan duh. Koristi se analitičkim procesima koji pokazuju da je samosvjestan i svjesno uključen u projekt kojim se bavi, jer pokušava poboljšati, proširiti i procijeniti materijal koji mu je u rukama.⁹

U trenutku kad Medini govori o tome da Vetranović spominje crvene cipele i želje majmuna, koji šepa, smatra da cipele imaju svoju pozadinu u relativno tužnoj situaciji Crkve i vjere u vrijeme Vetranica. Stadij propadanja Crkve i vjere, smatra Medini, pokazuje se kada je osoba u pitanju prikazana kao svinja. U pećini kod Cyrce, u kojoj je pjesnik trebao potražiti pomoć, točnije u crkvi, Medini vidi ograničenje nasilja crkve. Baš kao što je vjera stanje oslobođenja od grijeha, tako je i crkva sredstvo za postizanje božanske milosti. Možda je pjesnik, smatra Medini, u nesigurnosti izgleda životinje, želio predstaviti bit nade. Medini priznaje da ovo objašnjenje epizode nije toliko vezano uz sam sadržaj niti je u vezi s cjelinom.¹⁰ Što se tiče Medinijeve kreativnosti vidi se da on ovdje potiče potporna uvjerenja o kreativnosti, pokušava u Vetranovićevu djelu svojim objašnjenjima pronaći osjećanje uravnoteženosti. Nije mu jasno zašto bi majmun trebao imati crvene cipelice, pa konfliktnu, nepovezanu informaciju bisocijacijom povezuje na nov način, pokušavajući je objasniti.¹¹ U isto vrijeme pokazuje kreativnu sposobnost toleriranja kaosa ili naizgled suprotstavljenih informacija.¹² No njegova mu erudicija ne pomaže pri dodatnom uspoređivanju, jer je u svojim znanjima kako je već sam objasnio skoncentriran na talijansku i klasičnu književnost.

⁹ Raymond S. Nickerson, »Enhancing Creativity«, u: *Handbook of Creativity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999., str. 419–420.

¹⁰ »Wenn Vetranic von rothen Schuhen spricht, so ist dabei die Hauptsache die Bedingung überhaupt, während auch das Verlangen des Affen, der bekanntlich bei seinem Erscheinen hinkte, nach Schuhen seinen Hintergrund in der traurigen Lage der Kirche und des Glaubens zur Zeit Vetranic's haben könnte. Stufe des Verfalles ist die, wenn der Betreffende einem Schweine vergleichbar ist, von welchem unser Dichter [...] er solle in der Höhle der Cyrce, nämlich in der Kirche, Hilfe suchen. [...] sehe ich eine Einschränkung der Gewalt der Kirche. Ebenso wie der Glaube eine Bedingung für die Befreiung von den Sünden, so ist auch die Kirche ein Mittel zur Erreichung der Gottesgnade. Vielleicht hat der Dichter in der Unsicherheit der ganzen Erscheinung des Thieres uns das Wesen der Hoffnung darstellen wollen. Wir wissen nicht, was Hoffnung ist, trotzdem lassen wir uns von ihr führen und vertrauen ihr. Ich muss aber zugeben, dass diese Erklärung der Episode uns nicht so viel vom Inhalte selbst wie von dem Zusammenhange mit dem Ganzen aufgedrungen wird«, M. Medini, nav. dj., str. 522–523.

¹¹ Arthur Koestler, *The Act of Creation*, NY: McMillan, New York, 1964.

¹² Frank Barron, »Putting creativity to work«, u: *The nature of Creativity*, Cambridge University, Cambridge, 1988., str. 76–88.

Motiv cipelica, naime, pojavljuje se i u njemačkoj srednjovjekovnoj književnosti u preddvorskom epu *König Rother*, gdje su zlatne i srebrne cipelice povezane s prepredenošću i možemo ih povezati s nekom vrstom magijske vještine. Jer su se vidari i vračari koristili raznim trikovima i znanjima, a ako su doista vjerovali u njihovu djelotvornost, to su znanje i ti trikovi s pravom smatrani magijom. Tako je lukavost postala dijelom magičnoga znanja,¹³ a majmuni su poznati po pokvarenosti i lukavosti, tako da nije čudno da je majmun u crvenim cipelama ukrao misli Pelegrinu, odnosno prema Medinijevom razmišljanju pokvarenost i lukavost Crkve obuzela je sve misli i pjesnika i glavnog lika. To potvrđuje i objašnjenjem Vetranovićeve pjesme »Moja plavca« gdje pjesnik proziva, premda alegorijski, papu kao kradljivca koji lišava crkvu novca i resursa zbog svojih pristaša. Iz svega toga Medini prihvaća Vetranovićevo nastojanje da stvori neovisnu prosudbu onoga što se dogodilo ili čulo i, bez predrasuda, osudi krivce.¹⁴

Medini ne niječe da je Vetranović učinio puno u pogledu veličine ideje koju pisac njegovog talenta može imati, iako, kako kasnije pokazuje, cijeli se ep ne može smatrati njegovom jedinom imovinom. Nažalost, smatra Medini, kontinuitet njegove pripovijesti prekida se epizodama koje kompliciraju razumijevanje cjeline, iako sam Medini svrhu intervencija odmah shvaća. Svaka od tih epizoda je alegorija sama po sebi. Medini tvrdi da je Vetranović u tom pogledu imao pravo pozvati se na svoje pjesme »Od pakla« i »Od raja« (Pjes. Apolu 82 Pjesanca Mjesecu 90) pri čemu se poziva i ukazuje na izvor iz kojeg je crpio, na Danteovu *Božanstvenu komediju*. Medini se poziva na poznatog književnog povjesničara Fornaciarija koji kaže da *Božanstvena komedija* govori kroz alegoriju, da je ona slika ljudskog života u tri stanja: grijeh, poboljšanje i ostvarenje. Medini odmah uspoređuje ovo široko prihvaćeno tumačenje *Božanstvene komedije* s alegorijom *Pelegrina*, te ustvrđuje da nitko neće poreći da se Vetranović može ubrojiti u imitatora Dantea; ali, s druge strane, naglašava da treba priznati da postoji misaona razlika između dva pjesnika, a ako se usporedi ono što znamo iz drugih spisa pjesnika o njegovom pogledu na svijet, i to se dovede u kontekst ispostaviti će se da ova razlika nije slučajna, već da odgovara karakteru i pogledima pjesnika. Vanjske okolnosti pogodovale su njegovom preseljenju na pusti otok Sveti Andrija u sredini Jadranskog mora, te su lako mogle potaknuti na vjerovanje

¹³ Zaneta Sambunjak, *Heretičko bogoslovlje u strukturi srednjovisokonjemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa*, Demetra, Zagreb, 2008., str. 83.

¹⁴ »Im Gedichte 'Moja plavca' nennt der Dichter, wenn auch allegorisch, den Papst einen Dieb, der die Kirche beraubt, um seinen Angehörigen Geld und Würden zu verschaffen. Aus allem dem ist klar zu ersehen, wie er aus dem Geschehenen oder Gehörten ein selbständiges Urtheil sich zu bilden trachtete und dabei vorurtheilsfrei streng mit den Schuldigen ins Gericht ging«, M. Medini, nav. dj., str. 529.

da je Vetranović vrlo udaljen od duhovnih stavova svojih suvremenika te da je samo pokušavao naglasiti svoje vjerske stavove. Medini naglašava činjenicu da je Vetranović od svih dubrovačkih pjesnika bio taj koji je imao najviše smisla za pozitivno, realno i smiješno. Svaka njegova pjesma ima u sebi neku aluziju na bivše države, a nije se samo bavila vjerom, što se dokazuje obiljem primjera koje je za Medinija bilo lako odabrati i to baš one slučajeve koji su bili u sukobu s dobrovoljnim pustinjским životom.¹⁵ Iz navedenoga je vidljivo da Medini čitatelja poučava tehnikama i strategijama koje potiču kreativnu izvedbu, uočava se da se bavi problemima koji ga godinama muče i da nije uspio iz prve pronaći rješenja za problem. Uočava se da je promišljao i o svojoj i o Vetranovićevoj intrinzičnoj motivaciji kako bi razvio metakognitivne vještine,¹⁶ svjestan da je Vetranović tijekom svog kreativnog procesa mogao doći u kontakt sa Stvoriteljem, što daje zaključiti da Medini shvaća što je visoka razina kreativnosti,¹⁷ ali i pokušava prenijeti svoj sustav mišljenja uz pomoć dostupnih mu tehnika na područje kojim se bavi, te tehnike tog područja u isto vrijeme i nadilazi,¹⁸ koristi se analitičkim procesima kojima

¹⁵ »Es lässt sich nicht leugnen, dass Vetraniß in Bezug auf Erhabenheit des Gedankens das einem Dichter von seinem Talente Mögliche geleistet hat, obwohl, wie wir später sehen werden, das Ganze als sein alleiniges Eigenthum nicht angesehen werden kann. Unglücklicher Weise ist die Kontinuität seiner Erzählung durch allerlei Episoden unterbrochen, die das Verständniß des Ganzen erschweren; obwohl der Zweck der Einschaltungen gleich einzusehen ist. Jede von diesen Episoden bildet für sich allein eine Allegorie. Vetranić hatte diesbezüglich Recht, sein Gedicht pjesmi od pakla i od raja (Pjes. Apolu 82, Pjesanca mjesecu 90) zu nennen, wodurch er auf die Quelle, woraus er schöpfte, nämlich auf die Divina commedia des Dante hinweist. 'Die göttliche Komödie', so sagt uns der bekannte Literaturhistoriker Fornaciari, 'als Allegorie genommen, ist das Bild des menschlichen Lebens in den drei Zuständen: der Sünde, der Besserung und der Vervollkommnung'. Wenn wir diese allgemein anerkannte Deutung der Divina commedia mit dem oben über die Allegorie des Pelegrin vergleichen, so wird es Niemandem einfallen zu leugnen, dass auch Vetranić den Nachahmern des Dante zuzuzählen sei; man wird aber andererseits doch zugestehen müssen, dass nicht nur in der äusseren Umhüllung, sondern auch im Gedanken selbst zwischen beiden Dichtern ein Unterschied besteht, und wenn wir damit dasjenige, was wir aus anderen Schriften unseres Dichters über seine Weltauffassung wissen, in Zusammenhang bringen, so ergibt es sich, dass dieser Unterschied kein zufälliger ist, sondern, wie ich in der Einleitung sagte, dem Charakter und den Ansichten des Dichters entspricht. [...] Die äusseren Lebensumstände, wie seine Uebersiedelung auf die wüste Insel St. Andreas in der Mitte des adriatischen Meeres, könnten leicht irgendeinen zu der Meinung bewegen, dass Vetranić den Regungen, die damals die Geister seiner Zeitgenossen innehatten, ganz ferne stand und nur darnach strebte, seine religiösen Anschauungen zur Geltung zu bringen. Thatsache ist es aber, dass Vetranić von allen ragusa'schen Dichtern derjenige war, der am meisten Sinn für das Positive und Reelle hatte. Jedes Gedicht, das in sich irgendeine Anspielung an die damaligen Zustände enthält und sich nicht nur mit Religion beschäftigt, liefert uns eine solche Fülle von Beispielen, dass es mir leicht ist, solche Fälle auszuwählen, die gerade deshalb, weil sie mit dem von ihm selbst erwählten freiwilligen Einsiedlerleben im Widerspruche stehen, am meisten ins Auge fallen«, M. Medini, nav. dj., str. 527–529.

¹⁶ R. S. Nickerson, nav. dj., str. 419–420.

¹⁷ Stanislav Grof, *The Adventure of Self-Discovery*, State Univ. of New York, Albany, 1988.

¹⁸ Isto.

pokazuje da je samosvjestan te da projekt kojim se bavi pokušava poboljšati, proširiti i procijeniti.¹⁹

Medini postavlja pitanje može li se tražiti od nekoga da postane pjesnik ako se ne rodi kao pjesnik? Smatra da je Vetranović želio biti pjesnik. Pretpostavlja da je sve što imamo od njega zbog njegove volje. Cijela stvar ostavlja dojam naučenog, a ne samo stvorenoga, iako ga se ne može optužiti za kopiranje. Prikupljajući svoje izvore, on je to učinio tako što je iskoristio i koristio ono što je volio kod raznih stranih pjesnika, primjećuje Medini. Kad govori kojem je uzoru Vetranović najbliži, Medini odgovara: »Svima i nikome«. Medini priznaje da je sastavio sve što se moglo smatrati stranim utjecajem i tako je i naveo te slučajeve; ali naglašava da ovo istraživanje nije potpuno u tom pogledu.²⁰ Iz rečenoga se vidi da je Medini primjenjujući svoje tehnike analize uložio veliku disciplinu i naporan rad,²¹ iste te kvalitete prepoznaje i kod Vetranovića. Opisujući Vetranovićevo djelo divi se njegovu samopouzdanju, originalnosti i spremnosti na preuzimanje rizika,²² te se iz

¹⁹ Vaune Ainsworth-Land, »Imaging and creativity: An integrating perspective«, *Journal of Creative Behavior*, br. 16, str. 5–28; 1982. »In der 'Pjesanca slavi carevoj' verherrlicht er, wie der Titel selbst zeigt, den Ruhm der Osmanen und vertheidigt die Politik der ragusa'schen Republik, die mit dem morgenländischen Kaiser im Frieden lebt. [...] In der 'Pjesanca Latinom' rath Vetranic den Italienern, die Fremden zu vertreiben und nach ihrer Selbständigkeit zu streben. Erst wenn es nicht möglich sein wird, ganz selbständig zu sein, soll Italien sich einen fremden Herrscher auswählen, nicht aber zulassen, dass zwei sich des Landes bemächtigen. Mag auch seine Nächstenliebe stark gewesen sein, dort wo es sich um sein eigenes Ich oder um seine Vaterstadt handelte, war er egoistisch. Seinen Gegnern geht er mit den Waffen des Sarkasmus zu Leibe; um diese zu vertilgen, kennt er nicht das Wort 'edel': alles kommt ihm zu gute, alle sind ihm Diebe, Feiglinge u. s. w. Ich verweise diesbezüglich auf seine Gedichte: Orlača Rigjanka, rečeno u Blatu ribarom, Orlača Rigjanka Perastu, Pjesanca spurjanom. Wenn er etwas bei denjenigen, die er liebte, sah, was nach seinem Dafürhalten nicht gut ist, so sucht er nicht zu überreden, sondern schimpft. Die Mode bei den Frauen erregte fortwährend seinen Aerger. Diese ist ihm 'smrad i gad' (Pjes. Košuti ranjenoj 402). [...] Streng mit anderen, war er noch strenger mit sich selbst. Was er einmal als richtig erkannte, verfolgte er bis zur äussersten Grenze. Aus seiner Ueberzeugung, dass man auf dieser Welt nicht glücklich sein kann und dass das Glück nur im Frieden mit Gott zu suchen sei, zog er gleich Konsequenzen, verliess die Welt, die nach seinem Dafürhalten nicht geeignet ist, einen von der Sünde fernzuhalten, und wurde Einsiedler. Den angeborenen Humor und die Vorliebe für das Positive konnte er jedoch nicht unterdrücken. Es fiel ihm ein, seine Lebensweise in dem Gedichte Remeta zu beschreiben, er sagt uns aber nicht, worüber er in seiner Einsamkeit dachte, sondern was er unternahm, um den Verdross zu bekämpfen. Er erzählt uns darin solche Episoden, dass wir zum Lachen genöthigt sind«, M. Medini, nav. dj., str. 528–530.

²⁰ »Kann man von ihm verlangen, dass er Dichter werde, wenn er nicht als Dichter geboren wurde? Er wollte es sein; alles was wir von ihm haben, ist seinem Wollen zu verdanken, das ist aus allem zu ersehen. Das Ganze macht den Eindruck des Erlernenen, nicht des selbständig Geschöpften, wenn auch ihn der Vorwurf des Nachäffens nicht treffen kann. Beim Sammeln seiner Nachrichten verfuhr er so, dass er dasjenige, was ihm bei verschiedenen fremden Dichtern gefiel, herausnahm und für sich benutzte. Auf die Frage, welchem Vorbilde er am nächsten steht, kann man nur antworten: 'Jedem und keinem'. So weit es mir möglich war, habe ich alles, worin ein fremder Anklang zu finden war, zusammengestellt und werde diese Fälle anführen; doch muss ich dabei ausdrücklich sagen, dass hiermit die Forschungen in dieser Hinsicht nicht abgeschlossen sind«, M. Medini, nav. dj., str. 530.

²¹ R. S. Nickerson, nav. dj., str. 419–420.

²² Isto.

toga daje zaključiti da i sam posjeduje iste, izričito naglašava, a time i nagrađuje u svome djelu znatiželju, upornost i istraživanje,²³ naglašavajući da je sam učinio sve što je bilo u njegovoj moći da bi te vještine i pokazao i u svome djelu, ali u isto vrijeme ograđujući se od svršenosti svoga rada, te svjestan ograničavajućih okvira erudicije i stečenih znanja, ohrabruje čitatelja na skupljanje i primjenu drugih znanja.²⁴

Tako na primjer na jednom mjestu govori da je teško reći odakle je Vetranović posudio šumu nastanjenu različitim životinjama i djevojku koja prolazi između njih. Ovdje se ne mogu uzeti u obzir borbe koje su junaci antike i srednjeg vijeka morali nadvladati s raznim životinjama. Također napominje da su sve te životinje također navedene u pjesmi »Pjesanca lakomosti«. Na temelju dostupnoga kaže da se te životinje nalaze u Arabiji, Etiopiji i Novoj Indiji. Spomenuto je, također, da se tu nailazi na kanibale, Pigmeje, osobe s pasjim glavama ili bez glave, s dva oka na prsima, ljude koji su se pokrivali svojim stopalima da bi se zaštitili od sunca. Mediniju se čini da ovdje dolazi do izražaja mašta mornara koji su prepričavali ono što su čuli u stranoj zemlji kao nešto što su sami vidjeli.²⁵ Isto tako Medini ukazuje na to da je napravio popis svega što je on prikupio o izvorima koje je Vetranović koristio. Priznaje da to ne objašnjava sve, da neke stvari trebaju daljnje istraživanje. Iako se slaže s onima koji žele pronaći strani utjecaj u svakom detalju, smatra da bi daljnja istraživanja bila korisna, ali da se treba kretati šire, a ne samo u području klasične i talijanske književnosti. Govori i o pretpostavci da su i narodne priče bez sumnje ostavile svoj trag kod Vetranovića. Medini kaže da to osjeća, čini mu se poznatim, ali nema mogućnost to i dokazati, jer zbirke narodnih priča koje je sam pročitao mu nisu dale nikakve informacije, ali mogućnost, međutim, za nešto takvo ne isključuje, a ako bi se takvom nagađanju nekim slučajem moglo ući u trag, Medini smatra da bi vrijednost *Pelegrina* bila znatno veća nego što je u vrijeme kad se on njime bavio.²⁶

²³ Isto.

²⁴ Isto.

²⁵ »Woher Vetranic den von verschiedenen Thieren bewohnten Wald und die zwischen diesen umhergehende Jungfrau entlehnt hat, ist schwer zu sagen. Die Kämpfe, die die Heroen des Alterthums sowohl als auch des Mittelalters mit verschiedensten Thieren zu bestehen hatten, können hier nicht in Betracht kommen. Erwähnenswerth ist es auch, dass alle diese Thiere auch im Gedichte 'Pjesanca lakomosti' aufgezählt sind. Hier wird gesagt, dass diese Thiere in Arabien, Aethiopien und Neu-Indien zu finden sind. Die Aufzählung ist in 'Pjesanca lakomosti' auch vollständiger; erwähnt finden wir hier auch Kanibalen, Pygmeen, Leute mit hündischem Kopfe oder ohne Kopf überhaupt und mit zwei Augen auf der Brust, die Menschen, die sich mit dem Fussblatte vor den Strahlen der Sonne schirmen u. s. w. Es scheint mir, dass hierin die Phantasiebilder der Seeleute zu solchen sind, die das im fremden Lande Gehörte als etwas von ihnen selbst Gesehenes darstellten«, M. Medini, nav. dj., str. 533–534.

²⁶ »Das Aufgezählte ist alles, was ich in Bezug auf die Quellen, die Vetranic benutzt hat, gesammelt habe. Ich muss doch gestehen, dass hiermit nicht alles erklärt wird, dass manches noch weiter er-

Medini je, kako smo već rekli, svjestan ograničavajućih okvira svoje erudicije, te kontinuirano ohrabruje skupljanje novih znanja.²⁷ Njegova se kreativnost sastoji u tome da pokušava stalno pronaći priliku za izbor i otkriće,²⁸ te stalno analitički i inovativno spaja nepovezane informacije u nove,²⁹ koje se pokazuju kao istinite. Tako je shvatio i osjeća povezanost nekih motiva iz Vetranićeva s drugim književnostima osim s talijanskom i klasičnom, na primjer njemačkom preddvorskom književnošću, iako nije svjestan da se radi o tzv. Spielmansepvima. Naime, na isti način kao kod Vetranića su prikazani »pogani« u *Herzogu Ernstu*: kao bića iz bajke – divovi, patuljci, kiklopi, ljudi-ždralovi, s velikim ušima koje im služe kao zaštita nad glavom, s velikim nogama, većima od tijela. Ravnostopalcima su imali jako široka stopala koja su sličila onima jednog labuda. Kad god bi došla oluja, legli bi na zemlju i podigli bi jedno stopalo iznad sebe. Uši su im bile toliko duge, da su im dosezale do stopala. Mogli su njima pokriti cijelo tijelo. U zemlji Prechami je bilo tako malih ljudi, da nisu manji mogli biti. Zanimljivo je da i u slavenskom *Slovu Svećenika Ivana* postoje slična bića: ljudi-ptice s čovječjim glavama, ili ljudi s pasjom glavom, i oni svi služe Svećeniku Ivanu kao što čudnovata bića služe Herzogu Ernstu. U svima njima krije se nešto demonsko, nekršćansko.³⁰

Medinija zanima i izvor za Dianinu šalicu izrađenu od vulkana koji Medini nije mogao pronaći, te mu se čini prihvatljivim da je to izum samog pjesnika. No zbog znatizelje i ljubavi prema istraživanju kao glavnim karakteristikama kreativne osobe Medini se ne predaje nego zbog osjećaja pružanja uravnoteženosti svome radu³¹ pronalazi kao izvor pjesnike epova koji su redovito oružje svojih glavnih junaka opisivali kao napravljeno od vulkana ili je bilo zabilježeno kao posjed Hektora,³² pri čemu zbog svoje, uglavnom

---

forscht werden muss. Obwohl ich nicht denjenigen beipflichten kann, die in jeder Einzelheit das Fremde finden wollen, wäre doch die weitere Forschung nicht nutzlos, diese aber sollte sich nicht nur auf dem Gebiete der klassischen und der italienischen Literatur bewegen. Ich spreche die Vermuthung aus, dass auch die Volkssagen, deren Vorhandensein zur Zeit des Vetranić ausser jedem Zweifel steht, nicht spurlos an dem Gemüth des Vetranić vorübergingen. Ich fühle es, ohne es beweisen zu können. Es kommt mir so etwas als bekannt vor; doch die Sammlungen der Volkssagen, die ich zu Rathe zog, konnten mir keine Auskunft geben, die Möglichkeit aber, dass man etwas solches erzählt, wäre nicht ausgeschlossen, und wenn diese Vermuthung irgend einen sicheren Anhaltspunkt bekäme, wäre der Werth des Pelegrin bedeutend grösser, als er jetzt ist«, M. Medini, nav. dj., str. 538.

²⁷ R. S. Nickerson, nav. dj., str. 419–420.

²⁸ Isto.

²⁹ A. Koestler, nav. dj.

³⁰ Dorđe Sp. Radojičić, »Slovo Jovana Popa«, *Razvojni luk stare srpske književnosti*, Tekstovi i komentari, Matica srpska, Beograd, 1962.

³¹ R. S. Nickerson, nav. dj., str. 419–420.

³² »Dass der Becher der Diana von Vulkan gearbeitet wurde, konnte ich nirgendwo verzeichnet finden. Es wäre leicht annehmbar, dass dies eine Erfindung des Dichters selbst sei. Die Dichter der Ritte-

na talijansku i antičku književnost skoncentrirane erudicije, ne primjećuje vezu sa srednjovisokonjemačkim viteškim epom Wolframa von Eschenbacha *Parzival*. U natpisu na Vetranovićevu peharu stoji da ga je Vulkan »izdubio i izdjelao«. Znamo da su Henry i Renée Kahane uspjeli iz imena Flegetanisa, onoga koji je, u *Parzivalu*, u zvijezdama pročitao priču o gralu, izvesti ime *felek thani – sphaera altera*, naslov knjige koju je navodno napisao Thabit ibn Qurra, znanstvenik iz Harrana u IX. stoljeću poslije Krista. Oni dokazuju da grčko-latinska astronomija poznaje konstelaciju zvijezda pod imenom Crater, posude koja je u srednjovjekovlju bila poznata pod imenom vas, amphora, urna. To je *felek thani*, »druga sfera«. Tamo se druga nebeska sfera poistovjećuje s onom Merkura, odnosno njegova uzvišenja, sa zvjezdanom grupom Djevice i Isusa djeteta. Hermetička tradicija o *crateru* probila se preko Egipta u srednjovjekovnu gnozu, pa preko Kyota do Wolframa.³³ A čini nam se da je i Vetranović za nju čuo, jer zašto bi inače u opisu svog peharca spominjao vulkanski krater.³⁴

Medini zaključuje kako veliki pjesnici imaju svoje prethodnike, koji već sami po sebi nešto vrijede. Prema Mediniju s Vetranovićem je svanula zora dubrovačke poezije. Nije bio osobito talentiran pjesnik, ali je, smatra Medini, pokazao put na koji su mlađi trebali krenuti. Želi da njegova rasprava privuče pozornost na njegov predmet, jer ga zaslužuje.³⁵ Kaže da *Pelegrin* nosi pečat jake individualnosti svoga autora, njegovih pogleda i nada.³⁶

Iz spomenutih Medinijevih komentara o Vetranovićevoj kreativnosti, može se zaključno reći i o Medinijevoj erudiciji i kreativnosti. Medini je samosvjestan istraživač, sintezom i inovacijom stvara djelo koje je jednako novo koliko je i staro, odnosno bazirano na erudiciji, ali i na kreativnosti.³⁷ Analizom Vetranovićeva djela otvorio se stvaralačkom procesu i počeo samointegraciju,³⁸ odnosno učio je i o sebi samome. Izgradio je motivaciju za buduće

---

repen pflegten regelmässig die Waffen ihrer Haupthelden entweder von Vulkan selbst machen zu lassen oder diese als Verlassenschaft eines Hektor zu verzeichnen«, M. Medini, nav. dj., str. 535.

³³ Henry and Renée Kahane, *The Krater and the Grail: Hermetic Sources of the Parzival*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1984., str. 229.

³⁴ Mavro Vetrančić Čavčić, *Pelegrin*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1872.; 1557: »Vulkan me izdube, Vulkan me izdjela«.

³⁵ »Grosse Dichter haben ihre Vorgänger, die für sich allein schon etwas gelten, Mit Vetrančić brach die Morgenröthe der ragusäischen Dichtkunst auf. Er war kein besonders talentirter Dichter [...] Möge diese Abhandlung die Aufmerksamkeit auf ihren Gegenstand lenken ; er verdient es«, M. Medini, nav. dj., str. 543–544.

³⁶ »Vetrančić's *Pelegrin* trägt das Gepräge seiner starken Individualität, seiner Ansichten und Hoffnungen«, Isto, str. 544.

³⁷ V. Answorth-Land, nav. dj., str. 5–28.

³⁸ Isto.

generacije znanstvenika.³⁹ S predmetom svog istraživanja ostvario je kreativni susret, rezultat kojega je proizvod spreman za implementaciju u društvu.⁴⁰

Literatura

- Vaune Ainsworth-Land, »Imaging and creativity: An integrating perspective«, *Journal of Creative Behavior*, br. 16, str. 5–28; 1982.
- Frank Barron, »Putting creativity to work«, u: *The nature of Creativity*, Cambridge University, Cambridge, 1988., str. 76–88.
- Mihaly Csikszentmihalyi, *Creativity: Flow and the psychology of discovery and invention*, NY: HarperCollins, New York, 1996.
- Wolfram von Eschenbach, *Parzival*, Walter de Gruyter, Berlin, New York, 1998.
- Ante Fulgosi, Rea Masnjak-Fulgosi, »Psihologija stvaralačkog mišljenja: Od introspekcije do asocijacionizma«, *Suvremena psihologija*, br. 8, str. 63–93; Zagreb, 2005.
- Dolores Grmača, »Držić i Vetranović: suhi javor i Dugi Nos«, *Dani Hvarškoga kazališta. Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, br. 1/35, str. 152–173; Zagreb – Split, 2009.
- Stanislav Grof, *The Adventure of Self-Discovery*, State Univ. of New York, Albany, 1988.
- Joy Paul Guliford, »Creativity«, *American Psychologist*, br. 5, str. 444–454; 1950.
- Henry and Renée Kahane, *The Krater and the Grail: Hermetic Sources of the Parzival*, University of Illinois Press, Urbana and Chicago, 1984.
- Arthur Koestler, *The Act of Creation*, NY: Macmillan, New York, 1964.
- Zoran Kravar, »Emblematika Vetranovićeve 'Pelegrina'«, *Filologija*, br. 10, str. 315–324; Zagreb, 1980./1981.
- Milorad Medini, »Vetranić's *Pelegrin*. Ein allegorisches Epos der ragusäischen Literatur des XVI. Jahrhunderts«, *Archiv für slavische Philologie*, br. 17, str. 505–544; Berlin, 1895.
- Raymond S. Nickerson, »Enhancing Creativity«, u: *Handbook of Creativity*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999., str. 419–420.
- Đorđe Sp. Radojičić, »Slovo Jovana Popa«, *Razvojni luk stare srpske književnosti*, Tekstovi i komentari, Matica srpska, Beograd, 1962.
- Zaneta Sambunjak, *Heretičko bogoslovje u strukturi srednjovisokonjemačke književnosti i hrvatskih srednjovjekovnih apokrifa*, Demetra, Zagreb, 2008.
- Url: <https://archive.org/details/archivfrslavis17berluoft>
- Mavro Vetranić Čavčić, *Pelegrin*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1872.
- Josip Vončina, »Vetranović i jezične tradicije«, *Filologija*, br. 10, str. 353–370; Zagreb, 1980./1981.

³⁹ R. S. Nickerson, nav. dj., str. 419–420.

⁴⁰ S. Grof, nav. dj.

ERUDICIJA I KREATIVNOST MILORADA MEDINIJA U STUDIJU O
PELEGRINU MAVRA VETRANOVIĆA*Sažetak*

Milorad Medini jedan je od značajnijih hrvatskih povjesničara i književnih kritičara koji je istraživao povijest Dubrovnika te stariju dalmatinsku i dubrovačku književnost. U radu je posebna pozornost posvećena Medinijevoj erudiciji i kreativnosti pri proučavanju *Pelegrina* Mavra Vetranovića Čavčića.

Ključne riječi: Mavro Vetranović, *Pelegrin*, kreativnost, erudicija

MILORAD MEDINI'S ERUDITION AND CREATIVITY IN HIS STUDY ON
PELEGRIN BY MAVRO VETRANOVIĆ*Summary*

Milorad Medini is one of the more important Croatian historians and literary critics who did research on the history of Dubrovnik and older Dalmatian and Ragusan literature. In this article, Medini's erudition and creativity in the study of Mavro Vetranović Čavčić's *Pelegrin* is given special consideration.

Keywords: Mavro Vetranović, *Pelegrin*, creativity, erudition

Pjesme

Mavra Vetranića i Marina Držića.

(Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.)

NAPISAO

MILORAD MEDINI.

*(Preštampano iz 176. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti
i umjetnosti.)*

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE

1909.

Jevgenij Paščenko

Povijesni korijeni Dubrovnika u sintezi Milorada Medinija

Izvorni znanstveni članak
UDK 94 (497.5 Dubrovnik)

Knjiga Milorada Medinija *Starine dubrovačke* predstavlja jedan od rijetkih znanstvenih radova koji se sustavno bavi najranijim pisanim svjedočenjima o početcima Raguze–Dubrovnika.¹ Izvorna građa, metoda analize, rezultati promatranja, primjedbe, zaključci i druge osobine daju razlog za definirati istraživanje Medinija kao značajan i nezaobilazan doprinos u proučavanju problema ne samo rane povijesti Dubrovnika, već i šire – problema etnogeneze Hrvata. Objavljena 1935., u razdoblju kada je slavistika doživljavala ideološke intervencije od strane totalitarnih režima koji su nastali upravo u značajnim središtima slavistike minuloga stoljeća – u njemačkoj i ruskoj znanosti, djelatnost dubrovačkoga povjesničara predstavlja dostojnu razinu hrvatske slavistike. Medini prikazuje povijesnu genezu dubrovačkoga stabla od dubinskih korijena, vidljivih prema tadašnjim znanstvenim mogućnostima – do slavske krune. Hrvatski znanstvenik govori o slavenstvu Dubrovnika u razdoblju kada su nacistički, fašistički stavovi i praksa prema slavenstvu poprimali izražaje rasizma, dok je u rusko-sovjetskom režimu slavistika bila podvrgnuta represijama kao buržoaska, prozapadna, kulminacijom čega je bilo sudski proces 1933./1934. poznat kao »Slučaj slavista«, usmjeren protiv intelektualaca, uglavnom Moskve i Lenjingrada.² Paradoksalnom je činjenica da djelatnost Medinija građena na konkretnim izvorima kao da je ostala neopažena u sljedećim razdobljima hrvatske znanosti o nastanku Dubrovnika i šire – o etnogenetskim procesima povezanim također s Dubrovnikom. Jedan od razloga se vidi u nekim općim tendencijama, karakterističnim za proučavanje rane povijesti Dubrovnika, predočavane najprije u kontekstu antičkih izvora.

¹ Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1935.

² Marie-Luise Bott, *Die Haltung der Berliner Universität im Nationalsozialismus. Max Vasmer's Rückschau. 1948.*, Berlin, 2009.; Ф. Д. Ашнин, В. М. Алпагов, »Дело славистов«. 30-е годы, Отв. ред. Н. И. Толстой, Институт мировой литературы им. Горького РАН, Наследие, Москва, 1994.

Uvjetno možemo izdvojiti niz vremenskih dionica u kojima se osluškuje informacija o nastanku grada odnosno počecima etnogeneze Hrvata. Prvo razdoblje – prehistorijsko, maglovito je glede konkretnih izvora, međutim određena svjedočenja se prikupljaju sintezom interdisciplinarnog proučavanja lingvističke, arheološke struke, povijesne, kulturne geografije i drugih.³ Srednji vijek započinje pisanu izvornu bazu kroz kronike, ljetopise koje upravo analizira Milorad Medini. U renesansnom razdoblju jača predodžba o Dubrovniku kao središtu humanističke misli kod Hrvata, s aluzijom na slavnu prošlost.⁴ Jedan od snažno izraženih motiva je apologija slavenstva, poznata kao renesansni slavizam što je izričita osobina hrvatske društvene misli. Barokni slavizam kulminaciju kojega predstavlja stvaralaštvo pisaca kao Mavra Orbinija, Ivana Gundulića upućuje na pretpostavku o izraženoj povijesnoj memoriji glede slavenskog faktora što se reflektira u književnosti.⁵ U sljedećim razdobljima ne gubi aktualnost tema postanka grada, koja se promišlja u svijetlu bogate kulturne baštine kako to u doba prosvjetiteljstva predočava Appendini.⁶ Međutim, u doba romantizma, s izraženim zanimanjem za povijesnu temu, kao da nije data pozornost bogatoj mitskoj kulturi u hrvatskoj kulturnoj riznici. Proučavanje »stare vjere« će biti vidljivo tek na kraju XIX. stoljeća u radovima Natka Nodila, jednog od malobrojnih u Hrvatskoj predstavnika europske mitološke škole koja nije dugo opstala u hrvatskoj znanosti, te je kasnije nezasluženo marginalizirana. Mitski likovi i sižeji odjekuju u književnosti secesije kroz stvaralaštvo Vladimira Nazora i Ivane Brlić Mažuranić. U razdoblju između dva rata upravo je Medini jedan od značajnih istraživača srednjovjekovnih izvora, vezanih za dubrovačke starine. Problem etnogeneze doživljava različita ideologiziranja kroz ratno razdoblje, zatim je smješten u određene norme socijalističke ideologije. Proučavanje tradicionalne kulture u 1960-tim godinama obogaćeno je, između ostalog terenskim istraživanjima Zavoda za etnologiju, radovima Milovana Gavazzija, Maje Bošković-Stulli, Olinka Delorka i drugih. Međutim, gledajući sa strane, u rekonstruiranju mitskih predodžbi, skrivenih u različitim formama, između ostalog – u ojkonimiji slavenske ili slavenizirane arhaike

³ Jevgenij Paščenko, »The importance of landscape in toponymy contextualization«, *Sacralization of landscape and Sacred Places*. Book of Abstracts, ur. Juraj Belaj, Institute of archaeology, Zagreb, 2016., str. 12–13.

⁴ Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku. Diskursi o identitetu renesansnoga grada*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2015.

⁵ Jevgenij Paščenko, »Povijesni tekst prijelaznoga razdoblja: Neke osobitosti sadržaja i forme *Kraljevstva Slavena* Mavra Orbinija«, *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr*. Zbornik radova s XIX. Međunarodnoga znanstvenog skupa, Književni krug – Split, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Split – Zagreb, 2017., str. 48–63.

⁶ Francesco Maria Appendini, *Povijesno-kritičke bilješke o starinama, povijesti i književnosti Dubrovnica*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2016.

predantičkoga razdoblja hrvatska znanost bila je suzdržana. Više pozornosti je posvećivano značaju antičkog sloja, bar takav dojam ostavljaju radovi iz povijesti Dubrovnika gdje se glavna informacija o počecima grada odnosi na starogrčku i rimsku kulturu.⁷ Informacijski prostor pretpovijesnog razdoblja definiran kao ilirski, vlaški kao da je sekundaran, što formira predodžbu o dominaciji grčko-rimskog faktora u kulturi Dubrovnika, s daljnjim involviranjem u kulturne tokove mediteranskoga smjera, kakvu vizuru ima grad-republika u poznatom obliku. Političke okolnosti su utjecale na prikaz kulturne povijesti Dubrovnika koji postaje kao svojevrsni objekt pretenzija i obrane. Povijesne, crkvene utjecaje, natezanja za prevlast nad Dubrovnikom između Bizanta i Rima, Venecije utjecale su na svoj način na metodologiju istraživanja povijesti grada-republike. Inzistiranje na antičkim, romanskim faktorima te na težnji pokazivanja mediteranske pripadnosti, rezultirali su značajnim radovima, međutim, slavenski faktor, posebice pretkršćanskog razdoblja, povezanost s kulturom predantičkih vremena, odjeci prastarih mitskih komponenata u kulturi kao da su ostajali nedovoljno istraženi. Dok je u svjetskoj slavistici mitski sloj slavenske arhaike dinamično proučavan, posebice poslije 1960-ih, s teoretskim radovima poznatih istraživača kao Romana Jakobsona, Vjačeslava Ivanova, Vladimira Toporova, Jelezara Meletinskoga i drugih, u hrvatskoj znanosti zanimanje za tu problematiku će se javiti u kasnijim vremenima. Međutim, tema sakralnih objekata iz pretkršćanskoga razdoblja obrađuje se poduhvatima pojedinih entuzijasta koji kao da su marginalizirani, nisu priznati u znanstvenim krugovima, aktualizirani su tek kasnije, čemu je jedan od primjera Ante Škobalj, svećenik zaslužan između ostalog za proučavanje starina pretkršćanskog razdoblja, ne antičkoga podrijetla.⁸ Hrvatska znanost je uspijevala pokazati odjeke pretkršćanske slavenske vjere u usmenoj tradiciji kako to predočava Milovan Gavazzi.⁹ Daljnja istraživanja mitskih tragova, između ostalog u radovima Vitomira Belaja¹⁰ i drugih potvrdila je neumjesnost negiranja mitske baštine, čime se »vraćalo dostojanstvo posustalaj kulturnopovijesnoj orijentaciji u hrvatskoj etnologiji i približilo je suvremenim svjetskim dostignućima na mitološkome području.«¹¹ Mada s

⁷ Grga Novak, *Povijest Dubrovnika. I. Dio*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1972.; Josip Lučić, *Povijest Dubrovnika. II Dio. Od VII stoljeća do godine 1205.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Historijski institut, Zagreb, 1973.

⁸ Ante Škobalj, *Obredne gomile: na temelju arheoloških nalaza povijesno-teološka rasprava o religiji i magiji*, Matica hrvatska, Trogir, 1970.

⁹ Milovan Gavazzi, *Vrela i sudbine narodnih tradicija*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978.

¹⁰ Vitimir Belaj, *Hod kroz godinu: mitska pozadina hrvatskih narodnih običaja i vjerovanja*, Golden marketing, Zagreb, 1998.

¹¹ Ivan Lozica, prikaz knjige: »Vitimir Belaj, *Hod kroz godinu, Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2007.«, *Narodna umjetnost*, 44, br. 2, str. 289; Zagreb, 2007.

određenim zakašnjenjem u proučavanju mitskih tradicija spram drugih nacionalnih slavistika, hrvatska je znanost predočila rezultate istraživanja nizom poznatih radova Radoslava Katičića, objavljenih od kraja prvoga desetljeća 2000., s karakterističnim naslovima: *Božanski boj: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* (Zagreb, 2008.), *Zeleni lug: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* (Zagreb, 2010.), *Gazdarica na vratima: Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine* (Zagreb, 2011.), *Naša stara vjera. Tragovima naše pretkršćanske starine* (2017.).

Problem hrvatske etnogeneze nazočan je u inozemnoj slavistici, između ostalog – u austrijskoj, ukrajinskoj, turskoj, ruskoj i drugim. Pogled sa strane u komparativnome pristupu pruža određene mogućnosti korištenja metodoloških principa nacionalne znanosti u proučavanju mitskih refleksija na hrvatskom prostoru. U tom kontekstu, ukrajinski smjer predstavlja jedan od pravaca migracijskih procesa koji su, kako pretpostavljamo reflektirani u toponimiji. Hrvatska onomastika kao značajan izvor u rekonstruiranju etnogenetskih kretanja ima svoje analogije i na terenima suvremene Ukrajine što predstavlja jedan od poticaja za komparativno sagledavanje građe. Toponim Dubrovnik može biti protumačen kao jedan od primjera mitologiziranja geografije, rekonstruiranje koje je ostvarivano prema metodološkim principima komparativne slavistike.¹² Poticaj za proučavanje hrvatske etnogeneze u ukrajinskom kontekstu pružalo je osmišljanje toponima Dubrovnik u kontekstu mitskih predodžbi Slavena, njihovih mogućih kretanja i s ukrajinskih prostora prema terenima suvremene Hrvatske. Semantika naziva Dubrovnik povezuje se s nastankom kulturnoga svetišta, kultom svete Dubrave. Odjeci mitskih vjerovanja na svoj način osluškuju se i u staroj književnosti Dubrovnika gdje poema *Dubravka* Ivana Gundulića predstavlja jedan od primjera. Započeta u Ukrajini, početkom 1980-ih godina, sagledavanja hrvatske etnogeneze imaju za cilj usmjeriti na daljnja kompariranja.¹³ Polazni princip istraživanja je u sustavnom, interdisciplinarnom sagledavanju brojnih izvora kao toponimija, geografski, kulturni *landšaft* Dubrovnika, niz drugih rudimenata arhaičkoga podrijetla. Predočeni argumenti potvrđuju pretpostavku o značaju zemljopisnog naziva u rekonstruiranju prošlosti, prema formuli Romana Jakobsona, gdje toponim upućuje na postojanje kulta, bez obzira na nestanak kulta. Toponimijski par Raguza–Dubrovnik se vidi kao svojevrsna formula, model hrvatske etnogeneze koja se odvijala u slavensko-neslavenskim proži-

¹² Евгений Пашенко, »Дубровник в сравнительном изучении славянской мифологии«, *Балканские чтения 1*. Симпозиум по структуре текста, Академия наук СССР, Институт славяноведения и балканистики, Москва, str. 133–136.

¹³ Evgen Paščenko, *Etnogeneza i mitologija Hrvata u kontekstu Ukrajine*, Meditor, Zagreb, 1999.; Jevgenij Paščenko, *Od Kijeva do Poljica. Tragom prastarih migracija*, Zagreb, 2010.

manjima, kroz slavenske intervencije na suvremeni hrvatski prostor i etničku interakciju s predslavenskim supstratom. Dubrovnik, zahvaljujući očuvanosti urbane strukture, sadrži u sebi niz elemenata koje možemo tumačiti kao artefakte duboke prošlosti, inkorporiranih u strukturu grada. Traganja za arheološkom informacijom na terenu Dubrovnika su nažalost ograničenih mogućnosti, s obzirom da se počeci Raguze temelje na kamenu – u direktnom i indirektnom smislu. Kamene hridine ne čuvaju arheološke tragove ali na svoj način progovaraju u kontekstu povijesne, kulturne geografije, gdje je kamen – sudionik u scenariju kulta. Raguza, kako pretpostavljamo, mogla je biti središtem kulta još u pretpovijesnom razdoblju s postupnim kršćaniziranjem što je opća zakonitost civilizacije. Raguza predslavenskoga razdoblja kao duhovno središte bila je s vremenom na udaru slavenskih osvajača koji su stvorili vlastito kultno središte – Dubrovnik. Odjeci slavenskih intervencija, prožimanje s lokalnim stanovništvom, etničko preplitanje, vjerovatno – ovi i drugi povijesni procesi oslušuju se u pisanim svjedočenjima o gradu, u čemu je rad Medinija od posebnog značaja.

Rad *Dubrovačke starine* sastoji se od devet poglavlja, a temelji se na najznačajnijim pisanim tekstovima, upućuje na radove prethodnika i donosi autorove zaključke, posve nove u odnosu na određene postulate u historiografiji. Već uvodni dio opisuje glavnu motivaciju nastanka rada – tajnu postanka grada, zamagljenu različitim svjedočenjima, uglavnom kasnijih vremena. Autor daje lapidaran historiografski profil početaka Dubrovnika, već prva rečenica knjige sadrži bit problema: »Iz prošlosti Dubrovnika prije 1000 g. imamo vrlo malo pouzdanih vijesti«¹⁴ (3). Upućuje na bitne sadržaje malobrojnih izvora koji se odnose na srednji vijek od 752. godine, a nastaju u crkvenoj sredini. Slijedi, osim nekoliko drugih, nezaobilazni Konstantin Porfirogenet (913. – 959.) kojega detronizira upozorenjem na nužnost kritičkog pristupa u sagledavanju vjerodostojnosti izvora. Medini naglašava da oprez je »osobiti potrebit u pogledu Konstantina Porfirogenita koji nije suvremenik događaja koje pripovijeda, već ih bilježi po nama nepoznatim ili nepristupačnim vreli-ma« (4). Upućuje na ideološku, političku tendencioznost bizantskoga autora koji je težio najprije »da djela posluže bizantskoj državnoj misli«, da potvrdi pravo na područje.

Pretpostavku o nastanku Raguze zbog rušenja Epidaura ne prihvaća. Dakle, potvrđuje se teza o postojanju naselja još prije upada u Epidaur koji su, naglašava Medini, napali, rušili Saraceni. Istraživač koristi različite izvore, upućuje na zbrku u nadnevcima prema kojima se ne može prihvatiti informacija o nekom tobožnjem preseljenju, posljedicom čega je Dubrovnik

¹⁴ Milorad Medini, *Starine dubrovačke* (dalje u zagradama dajemo stranicu iz ovoga rada).

osnovan godine 649. poslije propasti Epidaura. Na temelju poredbi zaključuje o izvorima glede nastanka Dubrovnika: »Kazivanje Konstantinovo je dakle u najmanju ruku nejasno. Njegovoj vijesti može dati pravi smisao samo ono što po kasnijim izvorima možemo znati o građevnom razvitku Dubrovnika i o političkim prilikama u njemu. Valja pri tomu uzeti u obzir i ispitati, dakako, i predaju sačuvanu u dubrovačkim analima i ljetopisu popa Dukljanina« (5). Navedeni zaključak je važan zbog upozorenja na nužnu povijesnu kontekstualnost u percepciji teksta Porfirogeneta, ponajprije kao informaciju koja upućuje na povijesni, etnički proces na terenu Dubrovnika – kao etapa prikaza o životu u već postojećem naselju, prastari odjeci koji se osluškuju u drugim navedenim izvorima. Na koji ih način istraživač traži, Medini odgovara u objašnjenju razloga nastanka knjige – naglaskom na *starinama*. On traži starine da bi po njima objasnio »kako je Dubrovnik nastao i kako se u njemu pomalo stvarale prilike za kulturni rad«. Navedene završne riječi uvoda, pisanog u Dubrovniku u prosincu 1934., indikativne su kao implicitna oporba ustaljenom mišljenju o Raguzi–Dubrovniku kao iskonski kršćanskome središtu, kolijevci mirnoga stvaranja. Medini kao da vidi mnogo dublje korijene grada koje pokušava sagledati na temelju postojećih izvora.

Analizirani *Anali dubrovački* (»Annales Ragusini Anonim«) naslanjaju se na izvor što ga je objavio Nodilo koji je prvi u hrvatskoj znanosti skrenuo pozornost na »staru vjeru«, odnosno mitske predodžbe Slavena. Medini je, kako izgleda, više sklon pratiti konkretni pisani tekst, međutim, između izvora, u kronikama opaža informacije, nastale iz predaje – »neke priče i legende preuzete bez bitnih izmjena, a ima i kasnijih interpolacija« što svjedoči o stavu prema takvim izvorima, ne manje značajnim u potrazi za informacijom. Medini upućuje na postojanje legendi i priča, na »razne zapise« koji su funkcionirali i prije autora *Anala*, upućuje i na takva svjedočenja kao »porodične tradicije«. U nizu opažanja istraživača poseban interes predstavlja ona informacija koja se odnosi na našu pretpostavku o prvotnom postojanju na tlu budućega grada sakraliziranoga središta, povezanog s osobinama okoliša i koji se u sljedećim razdobljima kristijanizira. Tu spada više puta spominjano u prvim pisanim izvorima »brdo Srđ«, naziv koji je kasnije povezan s crkvom sv. Srđa na njemu. Očigledno je da je i prije kršćanskoga objekta brdo imalo sakralnu funkciju, a Medini poriče nastanak crkve u XV. stoljeću i upućuje na prvi trag u pisanim izvorima iz godine 1284. prema kojem postojeće groblje oko crkve daje razlog govoriti o starini njenoj jer »gdje je groblje, tu je u blizini i kakvo naselje, no o njemu u spomenicima nema traga«. Značajno je opažanje da »je kult sv. Srđa u ovim krajevima vrlo star, dovodi se u svezu čak s Justinianom« (11), dakle bizantskim vladanjem iz početka VI. stoljeća.

Bizant je težio graditi kršćanske objekte na mjestima prethodnih mnogobolžakih svetišta.

U prikazu doseljavanja u Dubrovnik različitih obitelji iz različitih krajeva, za našu temu interes predstavlja spominjanje doseljavanih iz vlaškoga kontingenta imenovanoga kao pastiri, o silasku Vlaha u Dubrovnik. Medini opaža kasnije nastalu tendenciju minoriziranja uloge te etnije u etničkoj strukturi grada: tu vijest iz kronike 743. kasnije se htjelo umanjiti glede značajnosti jer je postojala tendencija prikazivanja kao glavnoga gradskoga kontingenta plemenitaše, vlastelu. Autor opaža da »zaziranje od imena Vlah« jača u XV. stoljeću, u čemu je posebice važna njegova konstatacija: »U 13. i 14. vijeku Dubrovčani su o Vlasima imali sasvim drugo mišljenje te nastojali da ih što bolje vežu s Dubrovnikom te tako osiguraju njihovu pomoć u kopnenoj trgovini« (101). Naglašava snažnu gospodarsku vezu stanovništva iz zaleđa s Dubrovnikom, što se s vremenom gasi, ali prethodno Vlasi su bili značajan segment u etničkoj paleti stanovništava. Spominju se Vlasi koji su došli iz Neretve te su se naselili na obronku Srđa, zatim u najbližoj okolini Dubrovnika. Autor upućuje na snažnu stočarsku tradiciju stanovništva, Vlaha što je važno za rekonstruiranje autohtonog stanovništva, dakle prije kasnijih antičkih nanosa na arhaički supstrat. On poprma novo nazivlje što Medini opaža u postupnom asimiliranju vlaške ojkonomije. Dolazi do pretapanja toponimije u druge forme, pod utjecajem novih informacijskih upadanja na taj prostor – romanskih ili slavenskih. Autor upućuje na brojne primjere u okolini Dubrovnika gdje »mnogi mjesni nazivi velikih naselja« sadrže odjeke vlaških naziva: »Negdje su ti tragovi jasniji, drugdje tamniji« (103). Za naša promatranja u popisu imena koje predočava Medini posebice su zanimljive forme, kao Ovčarević i druge, koje upućuju na pripadnost prastaraj stočarskoj tradiciji. Između ostalih etnija Medini opaža i Pečenege kao nomadsko turkijsko pleme koje seže od Volge i Urala do južno-ukrajinskih i dalje – do jadranskih predjela, gdje su pobijeđeni i naseljeni po Balkanu. Sve zajedno predstavlja bogati etnički kolorit stanovništva, trajno prožimanje etničkih skupina što često otežava mogućnost za precizan odgovor o etničkom identitetu što autor pokazuje na nizu primjera. U brojnim primjerima indikativna je genealogija dubrovačke obitelji Gundulićevih koja je definirana kao karakteristična za povijest porodica u Dubrovniku. Na temelju predočenih izvora Medini zaključuje: »Po imenima sudeći, Gundulići nijesu slavenskoga podrijetla, ali teško je odlučiti da li su dalmatinski Romani ili Vlasi« (106). Poglavlje IV. »Vlasteoski rodovi u Dubrovniku« sadrži niz vrijednih svjedočenja o ulozi predromanskoga supstrata što je, nažalost minorizirano kasnije u istraživanjima s izričitim naglaskom na antički faktor. Ostvarena analiza »porodičnih imena u starom Dubrovniku« (109–120)

proširuje Jirečekove spoznaje i predstavlja značajan fundus, obogaćen novim, Medinijevim spoznajama. Popis imena, uz sve probleme identificiranja etimologije, upućuje na bogato stablo dubrovačkoga pučanstva formiranoga dolascima iz različitih smjerova, s različitim obilježjima koji još čuvaju određeni odjeci izvornih korijena, s vremenom podvrgnutih intervencijama drugih etnija, asimiliranja.

U prikazu slavenskih upadanja (V. »Poslavljenje Dubrovnika«) Medini nastupa kao slavist, neopterećen bilo kojom apologijom, već vođen analizom postojećih izvora. Prati slabljenje pozicija neslavenskoga stanovništva zbog dominiranja Slavena što je značilo uvođenje njihovih vjerovanja, rušenja središta vjere osvojenoga stanovništva, dakle i kršćanskih središta, koja su se našla na udaru nepokrštenih Slavena, što ima brojna svjedočenja u pisanim izvorima. Na mjestima kršćanskih svetišta postavljana su slavenska mnogobožacka što se odrazilo u toponimiji, posebice po uzvisinama, brdima s kultom Peruna, drugih božanstava, što je moralo zadesiti i Dubrovnik, bez obzira na postojanje tamo još u ranom srednjem vijeku kršćanskih općina.

Važno je Medinijevo opažanje o infiltriranju u dubrovačku sredinu različitih informacija, povezanih s pridošlicama i njihovom uključivanju u život grada jer su »ti došljaci, iako su se brzo romanizirali, svak je donio po nešto iz svoje domovine. Donio je nove ideje, nove običaje, što je ne samo za sebe sačuvano, već i nametnuto starosjediocima«; između ostalih autor spominje neke običaje koje je prihvatilo lokalno stanovništvo, a utjecali su na asimilacijski proces. »Slavenima je bilo određeno da raznovrsne etničke elemente koji su sastavljali pučanstvo Dubrovnika amalgamiraju te tako stvori dubrovački puk« (130). Takva konstatacija je posve logična jer je Dubrovnik doživljavao kroz povijest različita upadanja koja su se taložila, formirajući etnički humus gdje se zadnji etnički val – slavenski, zbog militantnosti, brojnosti morao nametnuti ali s vremenom je poprimao osobine prethodnih slojeva. Možemo pretpostaviti početno konfrontiranje *mi-oni*, *svoj-tuđi*, na što bi mogla upućivati struktura grada s određenim nazivima kao *Prijeko*; lociranje starih sakralnih središta, objekata koji bi morali ispočetka primati obilježje slavenskih vjerovanja, zatim kristijanizirati se.

U VI. poglavlju »Građevni razvitak Dubrovnika« Medini upućuje na neke osobine u gradskoj strukturi s mogućim elementima sakralnosti – prema svjedočenjima iz srednjega vijeka. Međutim, »po sačuvanim ispravama možemo barem u glavnim crtama pratiti razvitak građevni donjeg grada, za stari grad nemamo nikakvih podataka« (153). Određena promatranja istraživača su važna za pretpostavku o sakralnoj funkciji prvotnog objekta na hridini, s postupnim doseljavanjem stanovništva. U traganju za sakralnim središti-

ma koja su stvarana od strane Slavena, i to na lokacijama već postojećih kršćanskih objekata važni su određeni podaci iz VII. poglavlja »Epidaur i Dubrovnik«. Slaveni su dolazili na prostor gdje je kršćanstvo već pustilo korijenje. Međutim, rano kršćanstvo nije adekvatno mogućoj predodžbi o nekoj snažnoj, masovnoj kršćanskoj svijesti stanovništva koje je suočeno s nepokrštenim osvajačima. Kršćanska je svijest neumitno nailazila na inertnost, dok je slavensko upadanje nju moralo značajno ojačati, odnosno oslabiti širenje kršćanske vjere. Kako opaža Medini, »kod Slavena, po onomu što Porfirogenit pripovijeda, reklo bi se da kršćanstvo nije bilo ni u 9. vijeku uhvatilo čvrsta temelja... Za čudo dosta vidljivih tragova poganstva nalazimo baš u Konavlima još god. 1427« (169). Znanstvenik navodi niz »naziva u kojima naši naučnici vide tragove poganskog vjerovanja« (169–170). Mada Medini nije izražavao poseban interes za mitsku tradiciju ali navedena pisana svjedočenja čak izvan ove teme značajna su kao kontekst za istraživanje mitskih tragova na prostoru Dubrovnika i šire.

Poglavlje VIII. »Postanak dubrovačke crkve« daje opširnu informaciju o temi za koju je autor imao dosta pisane građe. Navedeni izvori pružaju određene mogućnosti praćenja suodnosa između ranog kršćanstva, dakle predslavenske civilizacije i slavenske pretkršćanske kulture. Medini upućuje na crkvu kao konzervativnu instituciju, »te i ondje gdje historijski razvitak dovodi do promjena u njezinoj organizaciji ona traži da novo veže na staro« (175). Crkvene građevine nadovezuju se na stara sakralna sjedišta proglašena poganskim i nastavljaju funkcionirati kao kršćanske. Takvu zakonitost vidimo na brojnim primjerima jadranske toponimije.¹⁵

Razvoj crkve na prostoru Dubrovnika, autor prati u suodnosu jurisdikcije Bizanta i papinskoga Rima što je sprječavalo osnutak biskupije u Dubrovniku (191). Možemo pretpostaviti da je svoju ulogu odigravao i slavenski kontingent, inertan ispočetka prema kršćanstvu, doživljavajući Dubrovnik kao kulturno središte vlastitih vjerovanja. Opažanje da je Dubrovnik nastupao s vremenom »kao metropola cijeloga plemena i nekih gradova« (195), izrečeno u epizodi o pokršćavanju i nastanku središnje crkve, je važno jer u njemu vidimo nastavljanje tradicije poimanja Dubrovnika kao svetišta što je imalo za Slavene sličan značaj jer je njihovo ime značilo kulturno mjesto – Dubravu kao središte obreda. S postupnim jačanjem kršćanstva takvu zadaću je imao nastanak u Dubrovniku središnje crkve koja je morala imati sličnu funkciju prema taktici kršćanstva – postavljanje na mjestima mnogobožičkih svetišta – kršćanskih. Tako je Dubrovnik s obilježjima u imenu slavenskoga kultnoga

¹⁵ Petar Šimunović, *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*, Golden marketing, Zagreb, 2005.

centra morao postati središnji glede kršćanstva u regiji. Medini prikazuje postupno pretvaranje Dubrovnika u biskupiju.

Završno XI. poglavlje »Dubrovačke priče i legende« obrađuje nekoliko sižea koji se odnose na problem nastanka grada, kulta svetaca i koji potiču iz usmenih izvora, a odrazili su se u tekstu srednjovjekovne *Kronike*. Autor se ni ovdje ne upušta u problem mitskih predodžbi koje ili nije dovoljno poznao ili se nije dovoljno zanimao za folklorne izvore s odjekom mnogobožackih vjerovanja. Navedene predaje i legende promatra kao moguća tumačenja povijesnih događaja iz ranog srednjega vijeka. Osporava ulogu romanskoga faktora kao dominirajućeg u nastanku »tvrđave podignute na strmim hridinama iznad mora podno Srđa« (248) s imenom Lave, Lausium u kojem vidi prvotni bizantski čimbenik »jer je Lausium bliži grčkom *Λαυσιουμ* nego romanskom *Laubio*. To su osjećali već stari dubrovački Romani zovući kadgod grad Labusa, Labusedi« (248). Značajno za problem toponimije jest opažanje da je naziv za »chastel Lave« imao lokalni značaj, kasnije »potisnut od oblasnog naziva Ragus« (248) što bi moglo upućivati na neku postojeću tradiciju, povezanu sa značajem naziva Ragus koji je imao »oblasnu« funkciju, dakle širu rasprostranjenost. U traganju za suodnosom usmenih izvora i povijesnog događaja Medini upućuje na kontaminaciju izvora – predslavenskih i ranih slavenskih u čemu se vidi još jedan izraz formule etnogenetskih procesa – tijesno preplitanje različitih komponenata. Legenda o sv. Vlahu kao zaštitniku grada sagledana je u kontekstu povijesnih događaja, u suodnosu mora kao pravca vojnih intervencija i kopna, utvrde – odnosno obrane. Kao povjesničar, Medini opaža samo tragove konkretnih događaja, ukazuje na mogućnost crkvenoga sukoba kada je »bila zgrađena velika kula za upravnika grada i crkva sv. Vlaha« (255). Međutim, u tome se vide određene mogućnosti za pretpostavku o postojanju mitske matrice koja seže u prehistorijska vremena gdje bi utvrda imala funkciju svetišta u obrani od »zla« kakvo je uobličavano brojnim izrazima – od stoke do, kroz stoljeća, napada s mora. Takav model se osluškuje i u poznatoj dubrovačkoj legendi o pobjedi nad zmajem, ali taj sižee nije nazočan u Medinijevom pregledu izvora usmenog podrijetla. U isto vrijeme Medini opaža da kult sv. Vlaha u Dubrovniku »je mnogo stariji, nije samo štovanje svetitelja, nego kult svega onoga što se u Dubrovniku bilo po sili prilika bilo darom prirode, hotimično ili naslijeđenjem stvorilo. On je kao nit koja stoljeća dubrovačke prošlosti veže među sobom i sa sadašnjosti« (256). Dakle, znanstvenik naslućuje postojanje kulta branitelja koji je s vremenom poprimio kršćanski lik. Naglašavajući da je kult sv. Vlaha »došao s istoka«, najprije u smislu značaja Bizanta, istraživač kao da vidi dublje korijene tradicija koje su logično postojale na tom prostoru, dugo prije kršćanstva. Takvo božanstvo je imalo funkciju zaštitnika stoke kao bogat-

stva, »blaga« u hrvatskom pojmovniku i što je odigravalo vodeću ulogu u sakraliziranju lokacija. Upravo takvu funkciju imale su osobine prirodnoga okoliša u kojem su prastari nazivi kao Ragusa–Dubrovnik mogli biti kulturnim središtem s postupnim pretvaranjem u grad.¹⁶ Na tome mjestu su postojali kulturni likovi, idoli u izgledu stupova kakvi su s vremenom evolucionirani u kulturne kipove kao što je Orlandov lik i kip. Opažanje Medinija da »povijest Orlandova stupa gubi se dakle u davnini« (259) ima duboki podtekst kao i sama povijest grada.

Knjiga Milorada Medinija *Starine dubrovačke* je značajno znanstveno djelo bazirano na pomnom proučavanju povijesnih radova, predstavlja autora kao skrupuloznog istraživača, poznavatelja konkretnih izvora, na temelju kojih donosi vrijedne za povijest Dubrovnika zaključke. Monografija je važna kao historiografski putokaz prema tekstovima srednjega vijeka, pruža informaciju o sadržaju analiziranih djela. Aktualna su kritička upozorenja glede određenih tendencija u tumačenju dubrovačke prošlosti, što ne gubi značaj za suvremenu znanost. Pomni analitičar Medini dao je temeljite poredbe izvora na kojima je nastajala rana historiografija o Dubrovniku, nastupa kao kompetentan medievalist, tekstolog, etimolog. Korektno iznoseći kritička opažanja prema prethodnicima, nadopunjavajući vlastitim promatranjima, autor pruža nova tumačenja koja su još jedan iskorak prema spoznaji o prošlosti grada.

U kontekstu europske slavistike i hrvatske historiografije Medinijev rad *Starine dubrovačke* ističe se posebnošću sadržaja, znanstvenim, nacionalnim dostojanstvom. Razdoblje 1930-ih obilježeno je propagandnom agresijom totalitarnih režima u kojima je slavistika bila žrtvom represija dok u neposrednom susjedstvu aktivizirali su se antihrvatski ispadi, ili ekstremistička tumačenja u hrvatskom društvu. Medini-slavist prikazuje povijesne korijene nacionalne kulture na primjeru Dubrovnika, a kao istraživač čije je rodoljublje argumentirano konkretnim povijesnim činjenicama, ne daje se povući u tendencioznost koja obilježava neka istraživanja.

Dubrovnik je u njegovoj viziji predodčen kao područje prastarih komunikacija – od uvjetno govoreći autohtonih do neprekidnih novih doseljavanja, što je u biti model etnogenetskih procesa na prostoru Hrvatske. Predstavlja dinamično obogaćivanje, preplitanje genetske informacije koja formira etniju od slojevitoga supstrata, sve do hrvatskog naroda, u temeljima kojega je bogati povijesni grunt. Nezasluženo zaboravljena, sinteza Milorada Medinija predstavlja nužnu, nezaobilaznu građu u proučavanju dubrovačke povijesti.

¹⁶ O tome: Jevgenij Paščenko, »Počeci grada kao kulturnog središta. (Europski kontekst)«, *Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij. FEB 2012. Zbornik radova. Dubrovnik*, 11. – 13. prosinca 2012., Zagreb, 2013., str. 458–468.

Literatura

- Francesco Maria Appendini, *Povijesno-kritičke bilješke o starinama, povijesti i književnosti Dubrovčana*, Matica hrvatska – Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 2016.
- Lovro Kunčević, *Mit o Dubrovniku. Diskursi o identitetu renesansnoga grada*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb – Dubrovnik, 2015.
- Ivan Lozica, »Vitomir Belaj. *Hod kroz godinu, Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*, 2. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Zagreb, 2007.«, *Narodna umjetnost*, 44, br. 2, str. 289; Zagreb, 2007.
- Josip Lučić, *Povijest Dubrovnika. II Dio. Od VII stoljeća do godine 1205.*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, Historijski institut, Zagreb, 1973.
- Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1935.
- Grga Novak, *Povijest Dubrovnika. I. Dio*, Izdavački zavod Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1972.
- Jevgenij Paščenko, »Počeci grada kao kulturnog središta. (Europski kontekst)«, *Međunarodni znanstveni interdisciplinarni simpozij. FEB 2012. Zbornik radova*. Dubrovnik, 11. – 13. prosinca 2012., Zagreb, 2013., str. 458–468.
- Jevgenij Paščenko, »Povijesni tekst prijelaznoga razdoblja. Neke osobitosti sadržaja i forme *Kraljevstva Slavena* Mavra Orbinija«, *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr: Zbornik radova s XIX. Međunarodnoga znanstvenog skupa*, Književni krug – Split, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, Split – Zagreb, 2017., str. 48–63.
- Jevgenij Paščenko, »The importance of landscape in toponymy contextualization«, *Sacralization of landscape and Sacred Places. Book of Abstracts*, ur. Juraj Belaj, Institute of archeology, Zagreb, 2016., str. 12–13.

POVIJESNI KORIJENI DUBROVNIKA U SINTEZI MILORADA MEDINIJA

Sažetak

Knjiga Milorada Medinija *Dubrovačke starine* predstavlja značajan znanstveni rad kao analitička sinteza ranih tekstova o postanku naselja. Autor knjigu temelji na prvim poznatim pisanim izvorima, uvodi svjedočenja iz doba od ranoga srednjeg vijeka i nadalje. Opažanja autora značajna su za povijesni kontekst u rekonstruiranju nastanka grada. Poseban interes predstavlja informacija o lokalnom stanovništvu od prije romanskih, slavenskih intervencija. Na temelju predočenog gradiva ostvarena je vizija nastanka Dubrovnika kao naselja različitih etnija, gdje je slavenski sloj zadnji. Medinijev rad je sagledan kao moguće svjedočenje za pretpostavku o početku Dubrovnika pretpovijesnoga razdoblja kao kulturnog središta koje se postupno pretvara u grad.

Ključne riječi: Ragusa, sakraliziranje okoliša, sveta gora Srđ, Vlahi, stočari

HISTORICAL ROOTS OF DUBROVNIK IN MILORAD MEDINI'S SYNTHESIS

Summary

Milorad Medini's work *Dubrovačke starine* [*Dubrovnik History Chronicles*] represents a significant scientific research work as an analytical synthesis of early texts about the emergence of the settlement. The work is based on the analysis of the first known written sources, introducing testimonies from the early Middle Ages onward. A number of author's observations are significant for the historical context in reconstructing the city's emergence. Particularly important is the material about the local population, before the Roman, Slavic interventions. Based on the presented material, a vision of the emergence of Dubrovnik has been realized as a settlement of different ethnicities, where the Slavic layer is the last one. The work of Medini is considered as a possible testimony for the assumption of the beginning of prehistoric period Dubrovnik as a cultic centre that gradually transforms into a city.

Keywords: Ragusa, sacralisation of the environment, holy mountain Srd, Vlachs, cattlemen

*Govor. Prof. dr. Stjepan Tavčić
o Medicini*

STARINE DUBROVAČKE

NAPISAO

MILORAD MEDINI

ŠTAMPARIJA „JADRAN“
DUBROVNIK 1935

Sl. 9.: Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Dubrovnik, 1935.

Andrea Sapunar Knežević

Recepcija Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Recepciju Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* objavljenu godine 1902. moguće je pratiti od njezina objavljivanja do današnjih dana. Brojni autori, poznati i anonimni, u različitim su se publikacijama osvrnuli na to djelo. Preglednosti radi ovaj ćemo rad strukturirati prema mjestu i vremenu objave pojedinog članka, pa ćemo se tako najprije osvrnuti na važniju recepciju u književnim časopisima neposredno po izlasku Medinijeva djela, zatim na recepciju u povijestima hrvatske književnosti i napokon onu u enciklopedijskim i leksikonskim natuknicama.

A) Recepcija u književnim časopisima

Godine 1903. i 1904., nakon objavljivanja Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) tiskano je nekoliko prikaza njegova djela u dubrovačkim časopisima (*Crvena Hrvatska*, *Dubrovnik*, *Srđ*),¹ što je razumljivo jer je autor Dubrovčanin, te u ostaloj periodici; u zadarskom *Glasniku Matice dalmatinske* u kojem je objavljen prikaz koji je napisao Tomo Matić,² slijede dva članka u tršćanskom hrvatskom književnom časopi-

¹ A[nonim], »Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti*. Knjiga prva«, *Dubrovnik*, XII, br. 13, str. 3–4; *Dubrovnik*, 29. ožujka 1903.; D[anilo] Ž[ivaljević], »O povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I.) koju je napisao prof. Milorad Medini«, *Dubrovnik*, XII, br. 17, str. [5]; *Dubrovnik*, 25. travnja 1903.; A[nonim], »*Letopis Matice srpske* o Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I, XVI. stoljeće«, *Crvena Hrvatska*, XIII, br. 18; *Dubrovnik*, 1903.; Petar Kolendić, »Prilozi historiji srpske knige u Dubrovniku«, *Srđ*, III, br. 11, str. 521–522; br. 12, str. 566–569; br. 13, str. 606–612; br. 14, str. 663–667; *Dubrovnik*, 16. lipnja, 30. lipnja, 16. srpnja i 31. srpnja 1904. (Osvrt na članak Milorada Medinija izašlog u *Glasniku Matice dalmatinske*, veljača 1904., str. 273, u kojem Medini tvrdi da je hrvatsko ime za dubrovačku književnost opravdanije nego srpsko.)

² Tomo Matić, »*Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji* (knjiga I.) – Napisao Dr. Medini. – Izdanje 'Matice hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, god. III, sv. 1, (1. svibnja 1904. – 30. travnja 1904.), str. 50–65; Zadar, 1903. – 1904.

su *Jadran* od kojih je jednom članku autor Arsen Wenzelides,³ zatim prikaz Davida Bogdanovića u sarajevskom *Školskom vjesniku*,⁴ Radivoja Vrhovca u novosadskom *Letopisu Matice srpske*,⁵ Milana Rešetara u bečkom *Archiv für slavische Philologie*,⁶ a ponajviše u zagrebačkim književnim časopisima (*Agramer Zeitung*, *Kolo*, *Vienac*)⁷ što je razumljivo, s obzirom na nacionalni okvir samog predmeta Medinijeve knjige. U zagrebačkoj *Hrvatskoj smotri* godine 1907. objavljen je i članak Srećka Perišića »Iz novije dalmatinske knjige« u kojem se osvrće i na Medinijev književnopovijesni rad u kontekstu cjelokupnog književnog događanja u toj hrvatskoj pokrajini.⁸

Poseban osvrt zaslužuju prikazi što su ih u književnim časopisima napisali književni povjesničari; jedan od najtemeljitijih je prikaz Medinijeva djela što ga u *Vienacu* potpisuje Branko Vodnik.⁹ Kao prvi hrvatski književni povjesničar koji će u svom književnopovijesnom pregledu srušiti oštru granicu između književne kritike i književne povijesti Vodnik, ocjenjujući Medinijev književnopovijesni pregled, iznosi svoje kritičko motrište: »A i literarna historija, ako hoće da bude naučnom, znanstvenom, mora da bude dio današnje literarne kritike.«¹⁰ Tako je Medinijeva *Povjest* potakla razmišljanja budućih književnih povjesničara kako je svako daljnje shvaćanje povijesti književnosti, posve sigurno, nezamislivo bez književne kritike, osobito ako se imaju u vidu oni zadatci i kriteriji koji su se sve to više u doba hrvatske moderne postavljali pri proučavanju povijesti književnosti. Ocjenjujući Medinijevu knjigu Vodnik nadalje zaključuje: »Današnja je kritika nauka što opsiže kulturni život, a napose razvoj umjetnosti u svim vremenima i na-

³ A[nonim], »*Povjest hrvatske književnosti, u Dalmaciji i u Dubrovniku*, piše Milorad Medini, knjiga I. Izdaje 'Matica Hrvatska', *Jadran*, I, br. 5, str. [3]; Trst, 9. svibnja 1903.; Arsen Wenzelides, »Medinijeva *Povjest književnosti* i Drechsler«, *Jadran*, I, br. 34, str. [3]; Trst, 12. prosinca 1903.

⁴ D[avid] Bogdanović, »Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I. XVI stoljeće. U Zagrebu 1902. Naklada 'Matice hrvatske', *Školski vjesnik*, X, str. 683–684; Sarajevo, svibanj–lipanj 1903.

⁵ R[adivoje] Vrh[ovac], »Milorad Medini. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i (u) Dubrovniku*. Knjiga I., XVI. stoljeće. Zagreb 1902.«, *Letopis Matice srpske*, LXXIX, knj. 218, sv. II, str. 103–111; Novi Sad, 1903.

⁶ M[ilan] Rešetar, »Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902, 8°, VIII + 360 S. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

⁷ A[nonim], »Matica hrvatska, Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti*. Knjiga prva«, *Agramer Zeitung*, LXXVIII, br. 64, str. 5–6; Zagreb, 1903.; D. A. Ž[ivaljević], »Crtice iz hrvatske književnosti III. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji u Dubrovniku*«, *Kolo*, V, br. 7, str. 437–441; Zagreb, 1903.; Branko Vodnik, »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.

⁸ S[rećko] Perišić, »Iz novije dalmatinske knjige«, *Hrvatska smotra*, XI, str. 343–350; Zagreb, 1907.

⁹ B. Vodnik, nav. dj.

¹⁰ Isto.

rodima, a baš ovaj silan historijski smisao kojim se moderni kritičar umije poistovjetiti s dušom najudaljenijeg naroda i najdrevnije epohe, karakterizira današnju literarnu naučnu kritiku i mi taj smisao nazivljemo šestim ćutilom, jer je tako očit i snažan«,¹¹ stoga je u Vodnikovom viđenju zadaća književne historiografije, na koje upućuje Medinija, da putem povijesti književnosti nastoji prikazati historiju duha, ili povijest civilizacije, dok je osnovni aspekt njezina proučavanja historizam, to jest rekonstrukcija prošlosti, ulaženje u duh i misli prošlih razdoblja.

U zadarskom *Glasniku Matice dalmatinske* opširan prikaz Medinijeva književnopovijesnog pregleda 1903. objavljuje Tomo Matić.¹² On pozdravlja Matičinu inicijativu da, nakon što je Ivanu Brozu objavila dva sveska *Crtica iz hrvatske književnosti*, nastavlja obrađivati povijest hrvatske književnosti tako što je odabrala za taj posao stručnjake za pojedina razdoblja, te je Mediniju povjereno da obradi hrvatsku književnost nastalu u Dalmaciji i Dubrovniku u XVI. stoljeću, pri čemu je najavljeno da će isti autor u zasebnim knjigama obraditi XVII. i XVIII. stoljeće. Analizirajući na pojedinim primjerima uspješnost Medinijevih književnopovijesnih postupaka Tomo Matić zaključuje da je većinu pitanja autor solidno riješio, pokazavši veliko razumijevanje u tumačenju hrvatske književne prošlosti, a najveća je vrijednost njegova historiografskog zahvata to što se »prvi osmjelio da nam u sistenskoj cjelini prikaže povijest dalmatinsko-dubrovačke književnosti, a valja mu priznati da je svoju zadaću uspješno riješio«.¹³

Od ostalih kritičkih prikaza Medinijeva djela *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* kojima su autori sami književni povjesničari, prikazavši to djelo u književnim časopisima, spomenimo onaj Davida Bogdanovića u *Školskom vjesniku*,¹⁴ te onaj u berlinskom *Archiv für slavische Philologie* što ga je napisao Milan Rešetar.¹⁵ Zastupajući tezu o srpskoj naravi dubrovačke književnosti, o Medinijevu djelu u *Srđu* piše i Petar Kolendić ističući srbokatoličke stavove o tobožnjoj srpskoj naravi dubrovačke književnosti, jezika i cjelokupne dubrovačke kulturne baštine.¹⁶

Poslije Medinijeve smrti u Dubrovniku 20. rujna 1938. autori brojnih nekrologa, objavljenih mahom u zagrebačkom tisku, ističu kao najvažniju

¹¹ Isto.

¹² T. Matić, nav. dj.

¹³ Isto, str. 65.

¹⁴ D. Bogdanović, nav. dj.

¹⁵ Milan Rešetar, »Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

¹⁶ P. Kolendić, nav. dj.

činjenicu njegove znanstvene djelatnosti da je on autor književnopovijesne sinteze *Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*.¹⁷

B) Recepcija u povijestima hrvatske književnosti

Medinijevo djelo u svojim književnopovijesnim pregledima hrvatske književnosti navode brojni autori; tako Branko Vodnik, pišući o kanconijeru Nikole Ranjine (koji su istraživači datirali u godinu 1507.) godine 1913. u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti*,¹⁸ navodi kako se Medini ne slaže s tom datacijom, te u svojoj raspravi »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine« smatra da nije moguće da je Ranjina, kao mladić od 13 godina, prepisivao pjesme uvrštene u taj kanconijer, te pretpostavlja da je Ranjina kasnije prepisivao iz rukopisa iz godine 1507. i da je tako taj nadnevak došao zajedno s pjesmama u njegov zbornik.¹⁹ S Medinijevim mišljenjem Vodnik se ne slaže i navodi dokaz tomu. Vodnik piše: »Ovo mišljenje ne stoji«, te navodi dokaz za takav stav: »Jugoslavenska akademija ima jedan rukopisni lektionarij *Pištrole i vandjelja* Nikole Ranjine, datiran izrijekom g. 1508., pa je prema tome mladi Ranjina mogao i godinu dana pred tim prepisivati prvi dio ovoga zbornika pjesama, a za taj dio zacijelo znamo, da je samo prijepis.«²⁰ Vodnikovo mišljenje razlikuje se od Medinijeva kada je u pitanju atribucija *Prikazanja od poroda Jezusova* koji Medini pripisuje Vetranoviću a Vodnik Držiću.²¹ To je prikazanje, ističe Vodnik, »zapravo pastirska igra, jer porod Kristov samo je središte, oko kojeg se razvija idila biblijskih pastira (s narodnim imenima: Tasovac, Uglješa, Pribat, Miljat, Vukas, Kresoje), crtanih posve u maniri renesansne pastoralne poezije. [...] Istina, jezik je čistiji i narodniji od Držićeva, ali i bogatiji od Vetranovićeve; no kako je Držić kao komediograf hotimice pisao običnim govorom svojih junaka, a u drugu ruku, gdje je crtao svoje seljačke likove, umio je doista vrlo lijepo pogoditi ton čistoga narodnoga govora, to se ta činjenica ne opire tradiciji i rukopisu ovoga prikazanja, gdje je Držić označen kao pisac. Vetranovićeve dikcija tako se

¹⁷ [Anonim], »Milorad Medini«, *Obzor*, LXXV, br. 85, str. 1; Zagreb, 1934.; A[nonim], »Smrt dra Milorada Medinija«, *Jutarnji list*, XXVII, br. 9575, str. 8; Zagreb, 1938.; A[nonim], »Dr. Milorad Medini, M. M.«, *Dalmatien Samstag-Ausgabe*, XI, str. 1–3; 1938.; A[nonim], »Dr. Milorad Medini, M. M. gestorben«, *Morgenblatt*, LIII, 226, str. 5; Zagreb, 1938.; A[nonim], »Dr. Milorad Medini«, *Narodna svijest*, XX, 38, str. 3; Zagreb, 1938.; Ivan E[sih], »Dr. Milorad Medini«, *Obzor*, LXXVII, br. 219, str. 1; Zagreb, 1938.

¹⁸ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. I. Od humanizma do potkraj XVIII stoljeća. S uvodom Vatroslava Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti. Izdanje Matice dalmatinske, izdala Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 93, 161.

¹⁹ Milorad Medini, »Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine«, *Rad JAZU*, CLIII.

²⁰ B. Vodnik, nav. dj., str. 93.

²¹ Isto, str. 161–162.

lako odaje, te možemo i za manju pjesmu umah pogoditi, da je njegova, a za ovo djelo to se ne može reći«, poručuje Vodnik Mediniju i njegovim istomišljenicima u pogledu atribucije *Prikazanja od poroda Jezusova*, navodeći niz razloga zbog kojih je mišljenja da se autorstvo upravo Marinu Držiću valja pripisati, a ne Vetranoviću: »vještina u kompoziciji, lijepa mjera u svemu, naročito nerastezana dikcija, pa predigra, što dolazi prije prologa, jasni su znaci, da prikazanje *Od poroda Jezusova* pripada Držiću«. ²² Vodnik naposljetku zaključuje polemički odgovor Mediniju književnom ocjenom djela kojemu se nastoji odrediti autorstvo: »Ovo prikazanje, pisano stihovima, osim predigre, gdje se izmjenjuje proza sa stihovima, pjesnički je najvrednije djelo te vrste u dubrovačko-dalmatinskoj književnosti«. ²³

Književni povjesničar Slavko Ježić godine 1944. u svom književnopovijesnom pregledu *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100. – 1941.*, analizirajući spjev *Vila Slovinka* Jurja Barakovića navodi mišljenje Milorada Medinija kako bugarštica o majci Margariti što ju pisac navodi u svom spjevu i nije prava narodna pjesma, kakvom su je smatrali brojni istraživači, nego da ju je Baraković prema narodnom uzoru ispjevao. ²⁴ Ježić ističe da je Medini »pisac mnogih rasprava o dubrovačko-dalmatinskim piscima i prve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) od koje je izašla samo prva knjiga koja obrađuje XVI. stoljeće«. ²⁵

Medinijevo djelo u svom književnopovijesnom pregledu hrvatske književnosti objavljenom sredinom XX. stoljeća, uz Slavka Ježića, navodi i Mihovil Kombol godine 1945., posebno izdvojivši Medinijevo raspravu »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«, objavljenu u *Radu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*. ²⁶ Mate Ujević godine 1932. u svom kratkom »pregledu hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama«, *Hrvatska književnost*, Medinija nigdje ne spominje, ²⁷ kao ni Antun Barac u književnopovijesnom pregledu *Jugoslavenska književnost*, niti Ivo Frangeš 1987. u svom sintetskom književnopovijesnom pregledu *Povijest hrvatske književnosti*, pa niti u faktografijom bogatom »Leksikonu pisaca« na kraju knjige (osim što u popisu

²² Suvremena znanost smatra da je Medini bio u pravu kada je Vetranoviću pripisao autorstvo *Prikazanja od poroda Jezusova*.

²³ B. Vodnik, nav. dj., str. 161–162.

²⁴ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100. – 1941.*, II. izd., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 114, te: Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Zagreb, 1902., str. 206.

²⁵ S. Ježić, nav. dj., str. 363.

²⁶ Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1945., str. 406.

²⁷ Mate Ujević, *Hrvatska književnost. Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama*, Jeronimska knjižnica, Uređuje dr. Josip Andrić, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, knj. 364, Zagreb, 1932.

literature navodi njegovu knjigu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*),²⁸ a Medinija ne spominje ni 1996.,²⁹ ni 2003.,³⁰ ni 2004.³¹ Slobodan Prosperov Novak u svojim pregledima povijesti hrvatske književnosti.

Međutim, krajem XX. stoljeća to čine književni povjesničari Miroslav Šicel i Dubravko Jelčić. Tako godine 1978. Miroslav Šicel u književnopovijesnom pregledu *Književnost moderne*, petoj knjizi *Povijesti hrvatske književnosti*, što ju kao zajednički projekt objavljuju izdavačke kuće Liber i Mladost, piše o prinosu Milorada Medinija hrvatskoj književnoj historiografiji početkom XX. stoljeća, ističući da je Milorad Medini ostao više-manje u okvirima filoloških ispitivanja, naročito kad je riječ, na primjer, o njegovu razmatranju *Ljetopisa popa Dukljanina* – no ipak je njegov rad značio korak naprijed u metodološkom smislu. Medinijeva *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) u kojoj je obradio XVI. stoljeće, naglašava Šicel, ne predstavlja samo sistematizaciju gradiva, nego i pokušaj ostvarenja jedne opće sinteze, prikaza sveukupnosti duha kulture tog vremena, što autor i jasno metodološki utvrđuje, stoga Šicel citira samog Medinija iz predgovora njegove knjige: »Više mi je, dakle, bilo na srcu pokazati što je koje kolo radilo i postiglo, nego što su pojedini članovi tog kola uradili«. I ne samo to, naglašava Šicel, Medini je u ovoj knjizi vrlo često polazio i od komparativnih proučavanja, što je isto tako bio znak kretanja naprijed u odnosu na staru filološku školu.³²

Godine 1997. Miroslav Šicel, u svojoj knjizi *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća* nalazi da Milorad Medini, slično kao i Milčetić, premda po svojim najpoznatijim ostvarenjima pripada razdoblju hrvatske moderne, iskazuje određena htijenja u prevladavanju isključivosti filološke metode što je obilježavala književnopovijesnu djelatnost u XIX. stoljeću. Tu je novost Medinijeve metodologije moguće prepoznati u činu unošenja nekih novih, pozitivističkih metoda, što ga izdvaja u odnosu na koncepcije povijesti hrvatske književnosti u XIX. stoljeću, čiji je rad pretežno bio skupljački i izrazito filološki.³³ Taj

²⁸ Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske / Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987., str. 547.

²⁹ Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, izdanja Antibarbarus [Biblioteka Antibarbarus], Zagreb, 1996.

³⁰ Isti, *Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003. (Medinijevu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* ovaj autor nije uvrstio niti u poglavlje s bibliografskim jedinicama svoje *Povijesti hrvatske književnosti*: »Temeljna bibliografska grada o hrvatskoj književnosti«, str. 701–716).

³¹ Isti, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. I–IV, Marijan tisak, [Dalmatinska biblioteka], Split, 2004.

³² Miroslav Šicel, *Književnost moderne*, 5. sv. *Povijesti hrvatske književnosti*, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 139–140.

³³ Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, 2. nadopunjeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 271, 274.

proces što su ga u književnoj historiografiji započeli Medini i Milčetić tek će na svojoj punoj vrijednosti dobiti u književnopovijesnom radu Branka Vodnika, smatra Šicel, budući da je on kao prvi moderniji književni povjesničar »u znanstvenim istraživanjima znao postići izrazito kreativan odnos prema književnopovijesnom gradivu i više teoretski nego praktički znao zahtijevati estetsko vrednovanje u literarnim, književnopovijesnim ispitivanjima«. ³⁴ Miroslav Šicel više prostora posvećuje Mediniju u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti*, objavljenoj 2005., uglavnom ponavljajući svoj sud o književnom povjesničaru ranije iznesen u njegovoj knjizi *Književnost moderne*. ³⁵ U zadnjem dijelu svog književnopovijesnog pregleda Miroslav Šicel donosi »Bio-bliografije važnijih pisaca« među kojima je i ona Milorada Medinija, gdje se uz znanstvenikov sažeti životopis donosi i popis njegovih važnijih djela. ³⁶

Smještajući Medinija u povijesni razvitak hrvatske književne historiografije Dubravko Jelčić godine 1997., u svojoj *Povijesti hrvatske književnosti*, navodi ga među književnim povjesničarima koji su stvarali, kako kaže, »parcijalne književno-povijesne prosudbe«, nalazeći da je u pristupu svojoj *Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) pošao sa stajališta kulturnog materijalizma, ³⁷ a u popis literature uvrštava i Medinijev književnopovijesni pregled. ³⁸ U »drugom, znatno proširenom izdanju« svoje *Povijesti hrvatske književnosti* godine 2004. Dubravko Jelčić posvećuje nešto veću pozornost Miloradu Mediniju. Tako, kada piše o Mavru Vetranoviću Čavčiću, središnjoj osobi dubrovačkoga književnog kruga sredinom XVI. stoljeća, ističe kako pisac u spjevu *Pelegrin*, prožetom živom srednjovjekovnom tradicijom, želi opjevati pročišćavanje ljudske duše i prikazati dramatiku, te navodi kako Medini kaže, »čovjeka u vječitoj borbi i težnji za srećom«. ³⁹ U dijelu svoje povijesti u kojem se osvrće na hrvatsku književnu historiografiju u doba moderne Jelčić Milorada Medinija navodi, uz Đuru Šurmina, Nikolu Andrića, Vladimira Gudela, Franu Bučara, Rudolfa Strohala i druge, kao jednog od onih književnih povjesničara koji su svojim djelom prethodili Branku Drechsleru Vodniku čija je *Povijest hrvatske književnosti* iz 1913., kako on

³⁴ Isto, str. 274.

³⁵ Miroslav Šicel, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. III, Moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 292–293.

³⁶ M. Šicel, nav. dj., str. 328.

³⁷ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.

³⁸ Isto, str. 403.

³⁹ Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 58.

kaže, »našoj znanosti pored obilnog bibliografskog i drugog činjeničnog gradiva donijela i prve sigurnije estetske sudove«. ⁴⁰

Opisujući godine 2017. stanje hrvatske književne historiografije početkom XX. stoljeća hrvatski književni povjesničar Slobodan Prosperov Novak u svojoj raspravi »Vodnikov Šurmin« tiskanoj u *Zborniku o Đuri Šurminu*, 15. svesku edicije *Hrvatski književni povjesničari*, uz ostale književne povjesničare, navodi i prinose Milorada Medinija, za kojega tvrdi da je u odnosu na ostale znanstvenike kroatističke struke, koji su se okupili oko slavističkih središta u Zagrebu i Beču, »dopao dubrovačke gimnazije pa se nije idealno razvijao«. ⁴¹ Nadalje, Novak nalazi da je Branko Vodnik prvi shvatio puninu odnosa Nikole Nalješkovića i Mavra Vetranovića prema Marinu Držiću, što je zbunjivalo Đuru Šurmina, a nešto kasnije i Milorada Medinija. ⁴²

C) Recepcija u enciklopedijama i leksikonima

Prva leksikonska natuknica o Miloradu Mediniju je ona što ju je u leksikonu *Znameniti i zaslužni Hrvati* godine 1925. objavio Ljubomir Maštrović. Već i samo uvrštavanje Medinija u sveobuhvatni leksikonski pregled hrvatske povijesti i kulture, od koje je književnost važan odsječak, neosporno je priznanje književnom znanstveniku i njegovu djelu. To je tim važnije jer je leksikon *Znameniti i zaslužni Hrvati* predšasnik niza leksikografskih djela u XX. stoljeću. Stoga tu leksikonsku natuknicu ovdje donosimo u cjelosti:

»MEDINI MILORAD. Rodio se u Dubrovniku 13. IV. 1874. Svršivši sred. školu u Dubrovniku, učio u Beču filozo., 1895. doktor filoz. Od 1896. – 1907. prof. na gim. u Dubrovniku, Splitu i opet u Dubrovniku. Radi polit. prilika zatraži umirovljenje, pak preuze uredništvo *Crv. Hrvatske* (Dubrovnik). G. 1908. nar. zastupnik na Dalmat. saboru. G. 1910. član zem. odbora u Zadru do riješenja sudbine grada Zadra poslije svjet. rata. Istaknuo se kao jedan od najboljih poznavaca naše stare dalmat. dubrov. književnosti. Napisao *Povjest hrv. književnosti u Dalmaciji i u Dubrovniku knj. I* (Izd. »Matica hrv.«). U *Archiv-u für slav. Phil.* izašle su mu dvije dobre radnje o Vetranoviću i Čubranoviću, a u *Radu Jugosl. akad.*: 'Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine' i 'Pjesme

⁴⁰ Isto, str. 337–338.

⁴¹ Slobodan Prosperov Novak, »Vodnikov Šurmin«, u: *Zbornik o Đuri Šurminu*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 15, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2017., str. 67.

⁴² Isto, str. 70.

Mavra Vetranića i Marina Držića'. U zem. odboru mnogo je radio oko procvata dalmat. općina, a bavio se i proučavanjem kmet. pitanja u Dalmaciji, pak je o tome pisao. – Lj. M.«.⁴³

Naslovi Medinijevih radova u navedenoj natuknici Lj. Maštrovića o piscu uvršteni su i u opću literaturu leksikona *Znameniti i zaslužni Hrvati*, te su popisani u »Pregledu vrela i pomagala«, time da je na prvom mjestu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Zagreb, 1902.⁴⁴

Godine 1943. u leksikonskom zborniku *Naša domovina* Vinko Nikolić u popis važnijih djela o povijesti hrvatske književnosti uvršta i Medinijevu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*.⁴⁵ U istom izdanju Branimir Livadić se, pišući o dubrovačkim crkvenim prikazanjima, osvrće i na Medinijeve ocjene iznesene u njegovoj *Povjesti* o Držićevu *Prikazanju od poroda Isusova* u kojem se navješta dramatičarev veliki dramski talent. Livadić izdvaja Medinijev stav kako je zanimljivo da kod Držića već prizori *Posvetilišta*, a još više *Poroda*, odaju očito sklonost idili, po kojoj su onda crkvena prikazanja prešla posve u pastirske igre.⁴⁶

O Mediniju i njegovom književnopovijesnom djelu pisalo se i izvan granica Hrvatske. Tako je godine 1974. u uglednom bečkom *Österreichisches Biographisches Lexikonu* objavljena leksikonska natuknica o književnom povjesničaru i političaru Miloradu Mediniju kojoj je autor hrvatski književnik i teatrolog Slavko Batušić.⁴⁷ Donose se osnovni Medinijevi životopisni podatci s naglaskom na Medinijevo uređivanje dubrovačke *Crvene Hrvatske* te njegov politički rad u Dalmatinskom saboru u Zadru. Natuknica sadrži i izbor iz znanstvenikove bibliografije (dakako, tu se spominje i njegova *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku / Geschichte der kroatischen Literatur in Dalmatien und Ragusa*) kao i literatura o Mediniju.⁴⁸

⁴³ Lj[ubomir] M[aštrović], »Medini Milorad«, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. – 1925.* Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige *Zaslužni i znameniti Hrvati 925.-1925.* Tisak i oprema Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925., str. 184.

⁴⁴ *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. – 1925.*, Zagreb, 1925., nepag. str. na početku leksikona.

⁴⁵ Vinko Nikolić, »Djela o povijesti hrvatske književnosti«, Zbornik *Naša Domovina*, sv. 2, Hrvatska kultura – politička poviest Hrvata, gl. urednik Filip Lukas, Zagreb, 1943., str. 668.

⁴⁶ Branimir Livadić, »Poviest hrvatskoga kazališta«, Zbornik *Naša Domovina*, sv. 2, Hrvatska kultura – politička poviest Hrvata, gl. urednik Filip Lukas, Zagreb, 1943., str. 775.

⁴⁷ S[lavko] Batušić, »Medini, Milorad (1874–1938), Literarhistoriker und Politiker«, u: *Österreichisches Biographisches Lexikon*, 1815–1950, Bd. 6 (Lfg. 27, 1974), Wien, 1974., str. 185.

⁴⁸ Isto.

Hrvatski leksikon iz godine 1997. u svom drugom svesku objavljuje natuknicu »Milorad Medini« u kojoj se u 15 redaka donose znanstvenikovi važniji bio-bibliografski podatci. Ističe se da je uglavnom objavljivao radove koji se odnose na tzv. stariju hrvatsku književnost, te da se pročitao raspravom o *Ljetopisu popa Dukljanina*, te da mu je glavno djelo *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.), »gdje je pokušao sintetizirati hrvatsku književnost XVI. stoljeća«. ⁴⁹

U *Leksikonu pisaca Jugoslavije* godine 1997. objavljena je natuknica o Miloradu Mediniju autorice Vere Živančević iz Novog Sada. ⁵⁰ Uz podatke o Medinijevom školovanju i njegovoj političkoj djelatnosti, navodi se popis časopisa u kojima je surađivao, a donosi se i podatak da je od 1907. Medini bio dopisni član HAZU. Uz piščevu bibliografiju objavljen je i popis izabrane literature o Mediniju.

Leksikon hrvatske književnosti iz 1998. što ga je uredio Vlaho Bogišić, Milorada Medinija uopće ne spominje, ⁵¹ pa niti u izboru literature književno-povijesnih pregleda o hrvatskoj književnosti, jedino se navode četiri njegova članka u rubrici »Radovi u periodici, knjigama i zbornicima«. ⁵²

U *Leksikonu hrvatskih pisaca* (Zagreb, 2000.) među natuknice o brojnim zaslužnicima koji spadaju među utemeljitelje hrvatske znanosti o književnosti a djelovali su u XIX. i početkom XX. stoljeća, uz Ivana Kukuljevića Sakcinskog (1816. – 1889.), V. Jagića (1838. – 1923.), A. Pavića (1844. – 1914.), F. Markovića (1845. – 1914.), M. Šrepela (1862. – 1905.), Đ. Šurmina (1867. – 1937.), N. Andrića (1867. – 1942.), K. Šegvića (1867. – 1945.), B. Vodnika (1879. – 1926.) i D. Prohasku (1881. – 1964.), uvrštena je i enciklopedijski obrađena natuknica o Miloradu Mediniju (1874. – 1938.).

U sedmom svesku *Hrvatske enciklopedije* iz godine 2005. objavljena je natuknica o hrvatskom književnom povjesničaru i političaru Miloradu Mediniju (Dubrovnik, 13. travnja 1874. – Dubrovnik, 20. rujna 1938.) u kojoj se spominje kako je u Beču studirao slavistiku, a 1895. doktorirao filozofiju. Od 1896. radio je kao gimnazijski profesor u Dubrovniku i Splitu, a od 1907. do 1910. bio je urednik lista *Crvena Hrvatska*. Godine 1908. izabran je za narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru, a potom je bio član

⁴⁹ »Medini, Milorad«, *Hrvatski leksikon*, sv. II, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1997., str. 89.

⁵⁰ V[era] Živančević, »Medini, Milorad«, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Matica srpska, Novi Sad, 1997., str. 284.

⁵¹ *Leksikon hrvatske književnosti*, ur. Vlaho Bogišić, Naprijed, Zagreb, 1998.

⁵² Isto, str. 494. To su Medinijevi članci: »Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku i Čubranovićevi nasljednici«, *Program c. k. velike gimnazije u Dubrovniku*, Dubrovnik, 1897./1898., str. 19–40; »Prvi dubrovački pjesnici i Zbornik Nikole Ranjine«, *Rad JAZU*, knj. 153, str. 98–114; Zagreb, 1903., te »Antun Kazali«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, br. 1, str. 8–30; Zadar, 1903.–1904.

Zemaljskog odbora u Zadru (1910. – 1918.). Nakon Prvog svjetskog rata do umirovljenja bio je tajnik Trgovačko-industrijske komore u Dubrovniku. U znanstvenom radu ponajviše se bavio poviješću Dubrovnika te starijom dalmatinskom i dubrovačkom književnošću. Ujedno je proučavao izvore za stariju hrvatsku povijest, među ostalim i *Ljetopis popa Dukljanina*. Članke je uglavnom objavljivao u stručnim časopisima (*Archiv für slavische Philologie*, *Rad JAZU*). U natuknici se navode i Medinijeva djela: *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnosa u Dalmaciji* (1921.), *Dubrovačke starine* (1935.), *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.).⁵³

Godine 2009. Leksikografski zavod Miroslav Krleža u Zagrebu objavio je *Leksikon Marina Držića* u kojem se donosi i natuknica o Miloradu Mediniju koju je napisala Ivana Brković.⁵⁴ Uz iscrpne podatke o Medinijevu životu i djelu, autorica, pišući o znanstvenikovu viđenju Marina Držića, ističe kako Medini u svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, koja se smatra prvim pokušajem sustavne hrvatske književne povijesti, navodi da je Držić autor jedne od inačica *Posvetilišta Abramova*, te se Držićevim djelima bavi u nekoliko poglavlja: u devetom (»Ljubavna trubadurska lirika«), pri čemu se o Držićevu kanconijeru donose tek podatci o broju pjesama i izdanju iz 1607., uz kratak osvrt na sadržaj »zaglavaka«; u dvadesetom (»Pastirska igra«) nakon uvoda o talijanskoj pastirskoj igri i dubrovačkoj tradiciji toga žanra, obradio je *Novelu od stanca, Tirenu, Pripovijes kako se Venere božica užeže u ljubav lijepoga Adona u komediju stavljena, Grižulu i Džuha Krpetu*; u dvadeset prvom (»Plautovska komedija«) bavi se komedijama (*Triče de Utočce, Dundo Maroje, Skup, Arkulin, Pjerin*), s osvrtom na tadašnju talijansku komediografiju i plautovsku tradiciju.

Autorica nadalje izdvaja ocjenu da je Medini na temelju tadašnjih filoloških i književnopovijesnih spoznaja u *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, osim što je jednu od inačica *Posvetilišta Abramova* pripisao Držiću, velikom je hrvatskom dramatičaru pripisao i Vetranovićevo *Prikazanje od poroda Jezusova*, a samom Vetranoviću pripisao je *Hekubu*. »Uz faktografske podatke i komparatističke uvide Medini donosi sadržajno-formalnu analizu, interpretaciju i vrijednosni sud, pri čemu se oslanja na *Historiju dubrovačke drame* (1871.) Armina Pavića. Iako je isticao estetske nedostatke Držićevih drama, zaključuje da je riječ o znamenitu komediografu te ga stavlja uz bok talijanskim suvremenicima«.⁵⁵

⁵³ »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska enciklopedija*, sv. VII (Mal–Nj), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 177.

⁵⁴ Ivana Brković, »Milorad Medini«, u: *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 491–492.

⁵⁵ Isto, str. 491.

Ivana Brković nalazi da je Medini u raspravi »Pjesme Mavra Vetrančića i Marina Držića« objavljenoj 1909., na temelju analize gramatičkih i metričkih oblika, ustvrdio, u približno isto vrijeme, ali potpuno neovisno o Petru Kolendiću (*Srpskohrvatski prevod Dolčeove »Hekube«*, 1909.), da *Hekubu* nije napisao Vetranović, što mu se dotad pripisivalo, navodeći Držića kao vjerojatnog autora. Autorica ističe kako je Medini bio potaknut Vetranovićevom *Pjesanom Marinu Držiću u pomoć* u svom pokušaju razjašnjenja spora oko *Tirene*, pretpostavljajući da je izvor kletve o plagijatu u istoj temi što ju je možda prije Držića obradio Vetranović. Za *Prikazanje od poroda Jezusova* Medini tvrdi da nije Držićevo djelo, argumentirajući to filološkom analizom te iznosi pretpostavku o mogućem Vetranovićevu autorstvu, što je poslije prihvaćeno u struci: Držića kao autora tog prikazanja osporavaju P. Kolendić (»Vetranovićevi oblici /I. Plural imenica«, *Izveštaj kotorske gimnazije za šk. god. 1909./1910*, 1910.) i Milan Rešetar (*Djela Marina Držića*, 1930.), a također Vetranovićevo autorstvo potvrđuje Antun Djamić (»Dva problema iz stare hrvatske književnosti«, *Građa za povijest književnosti hrvatske*, 1950., 18). Držićevih se djela dotaknuo i u radu »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje« (*Glasnik Matice dalmatinske*, Zadar, 1904., sv. 3), u kojem književnosti u Dubrovniku pristupa na tragu herderovske ideje narodnog duha. Nadalje, osvrćući se na politički i konfesionalni kontekst ističe da se *dubrovčanizam* u književnosti očituje ponajprije u onih autora (M. Vetranović, M. Držić, I. Gundulić, I. Bunić, J. Palmotić) koji su se, s obzirom na talijanske uzore, istaknuli originalnošću, a tezu potkrepljuje primjerima iz Vetranovićevih, Držićevih i Gundulićevih djela.⁵⁶

Godine 2011. u trećem svesku *Hrvatske književne enciklopedije* objavljena je natuknica o Miloradu Mediniju.⁵⁷ Autorica Petra Rajković ističe da je Medini u svom glavnom djelu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* prvi sustavno i cjelovito prikazao povijest dubrovačke i dalmatinske književnosti, napominjući kako se služio dotadašnjim znanstvenim radom i komparativističkim istraživanjem povijesti književnosti (ponajviše vezama s talijanskom renesansom), ali svoje djelo nije zasnovao na strogoj znanstvenoj osnovi. Ipak, iznio je nove prosudbe o hrvatskim starijim piscima i njihovim djelima, stavljajući tzv. stariju hrvatsku književnost u povijesnokulturni kontekst XVI. stoljeća.

⁵⁶ Isto, str. 492.

⁵⁷ Petra Rajković, »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, III. sv. (Ma–R), Zagreb, 2011., str. 55.

Zaključak

Razmatrajući recepciju Milorada Medinija, pogotovo onu nastalu nakon objavljivanja njegove književnopovijesne sinteze *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* godine 1902., može se s pravom zaključiti da je ona bila iznimno brojna i raznolika, s time da su se u časopisima odmah po izlasku Medinijeva književnopovijesnog djela pojavili vrijedni prikazi što su ih napisali autori koji su i sami u XX. stoljeću objavili svoje književnopovijesne preglede hrvatske književnosti: Branko Drechsler Vodnik, Tomo Matić, David Bogdanović i Milan Rešetar. Njihove su ocjene Medinijeve sinteze bile pozitivne. Medinijeva smrt godine 1938. obilježena je brojnim nekrolozima, objavljenim ponajviše u zagrebačkom tisku. Sredinom stoljeća na Milorada Medinija hrvatska je književna historiografija ponešto zaboravila (u svojim književnopovijesnim pregledima uopće ga ne spominju neki od uglednih književnih povjesničara: Antun Barac, Mate Ujević, Ivo Frangeš, da spomenemo tek njih trojicu). Potkraj XX. i početkom XXI. stoljeća zanimanje za Milorada Medinija ne slabi već se, naprotiv, povećava; o njemu se piše u enciklopedijama i leksikonima a pozornost mu posvećuju autori novijih književnopovijesnih pregleda – književni povjesničari Dubravko Jelčić, Slobodan Prosperov Novak, te osobito Miroslav Šicel. Ta stalna, pozitivnom recepcijom potvrđena vrijednost znanstvenikova opusa, najbolji je dokaz da su prinosi Milorada Medinija trajno utkani u povijest hrvatske književnosti.

Literatura

- [Anonim], »*Letopis Matice srpske o Medinijevoj Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I, XVI. stoljeće«, *Crvena Hrvatska*, XIII, br. 18; Dubrovnik, 1903.
- [Anonim], »'Matica hrvatska'. Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti*. Knjiga prva«, *Agramer Zeitung*, LXXVIII, br. 64, str. 5–6; Zagreb, 19. ožujka 1903.
- [Anonim], »Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti*. Knjiga prva«, *Dubrovnik*, XII, br. 13, str. 3–4; Dubrovnik, 29. ožujka 1903.
- [Anonim], »*Povjest hrvatske književnosti, u Dalmaciji i u Dubrovniku*, piše Milorad Medini, knjiga I. Izdaje 'Matica Hrvatska'«, *Jadran*, I, br. 5, str. [3]; Trst, 9. svibnja 1903.
- [Anonim], »Milorad Medini««, *Obzor*, LXXV, br. 85, str. 1; Zagreb, 1934.
- [Anonim], »Dr. Milorad Medini«, M. M., *Dalmatien Samstag-Ausgabe*, XI, str. 1–3; 1938.

- [Anonim], »Smrt dra Milorada Medinija«, *Jutarnji list*, XXVII, br. 9575, str. 8; Zagreb, 1938.
- [Anonim], »Dr. Milorad Medini, M. M. gestorben«, *Morgenblatt*, LIII, 226, str. 5; Zagreb, 1938.
- [Anonim], »Dr. Milorad Medini«, *Narodna svijest*, XX, 38, str. 3; Zagreb, 1938.
- S[lavko] Batušić, »Medini, Milorad (1874–1938), Literarhistoriker und Politiker«, u: *Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950*, Bd. 6 (Lfg. 27, 1974), Wien, 1974., str. 185.
- D[avid] Bogdanović, »Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I. XVI stoljeće. U Zagrebu 1902. Naklada 'Matica hrvatske'«, *Školski vjesnik*, X, str. 683–684; Sarajevo, svibanj–lipanj 1903.
- Ivana Brković, »Milorad Medini«, u: *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 491–492.
- Ivan E[sih], »Dr. Milorad Medini«, *Obzor*, LXXVII, br. 219, str. 1; Zagreb, 1938.
- Ivo Frangeš, *Povijest hrvatske književnosti*, Nakladni zavod Matice hrvatske / Cankarjeva založba, Zagreb – Ljubljana, 1987.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne*, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti. Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.
- Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100. – 1941.*, II. izd., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993.
- Šimun Jurišić, *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć i Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 484.
- Petar Kolendić, »Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku«, *Srđ*, III, br. 11, str. 521–522; br. 12, str. 566–569; br. 13, str. 606–612; br. 14, str. 663–667; Dubrovnik, 16. lipnja, 30. lipnja, 16. srpnja i 31. srpnja 1904.
- Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1945.
- Branimir Livadić, »Poviest hrvatskoga kazališta«, u: Zbornik *Naša Domovina*, sv. 2, Hrvatska kultura – politička poviest Hrvata, gl. urednik Filip Lukas, Zagreb, 1943.
- Lj[ubomir] M[aštović], »Medini Milorad«, u: *Znameniti i zaslužni Hrvati te pomena vrijedna lica u hrvatskoj povijesti od 925. – 1925.* Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige *Zaslužni i znameniti Hrvati 925. – 1925.* Tisak i oprema Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. u Zagrebu, Zagreb, 1925., str. 184.
- T[omo] Matić, »*Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji* (knjiga I.) – napisao Dr. Medini. – Izdanje 'Matica hrvatske'«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 1, (1. svibnja 1904 – 30. travnja 1904.), str. 50–65; Zadar, 1903.–1904.
- »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska enciklopedija*, sv. VII (Ma–Nj), Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 177.

- Vinko Nikolić, »Djela o povijesti hrvatske književnosti«, u: Zbornik *Naša Domovina*, sv. 2, Hrvatska kultura – politička povijest Hrvata, gl. urednik Filip Lukas, Zagreb, 1943.
- Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, izdanja Antibarbarus [Biblioteka Antibarbarus], Zagreb, 1996.
- Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti. Od Bašćanske ploče do danas*, Golden marketing, Zagreb, 2003.
- Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, sv. I–IV, Marijan tisak, [Dalmatinska biblioteka], Split, 2004.
- Slobodan Prosperov Novak, »Vodnikov Šurmin«, u: *Zbornik o Đuri Šurminu*, Hrvatski književni povjesničari, sv. 15, gl. ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2017.
- S[rećko] Perišić, »Iz novije dalmatinske knjige«, *Hrvatska smotra*, XI, str. 343–350; Zagreb, 1907.
- Petra Rajković, »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, III. sv. (Ma–R), Zagreb, 2011., str. 55.
- M[ilan] Rešetar, »Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I.: XVI. stoljeće. Agram 1902, 8°, VIII + 360 S. – Wien, 7. VII. 1903.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.
- Miroslav Šicel, *Književnost moderne*, 5. sv. *Povijesti hrvatske književnosti*, Liber – Mladost, Zagreb, 1978.
- Miroslav Šicel, *Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća*, 2. nadopunjeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997.
- Miroslav Šicel, *Povijesti hrvatske književnosti*, knj. III, Moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005.
- Mate Ujević, *Hrvatska književnost*, Pregled hrvatskih pisaca i knjiga sa slikama, Jeronimska knjižnica, Uređuje dr. Josip Andrić, Hrvatsko književno društvo sv. Jeronima, knj. 364, Zagreb, 1932.
- Branko Vodnik, »Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*«, *Vienac*, XXXV, br. 18, str. 579–581, br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.
- Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. I. Od humanizma do potkraj XVIII stoljeća. S uvodom Vatroslava Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti, Izdanje Matice dalmatinske, izdala Matica hrvatska, Zagreb, 1913.
- R[adivoje] Vrh[ovac], »Milorad Medini. *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i (u) Dubrovniku*. Knjiga I., XVI. stoljeće. Zagreb 1902.«, *Letopis Matice srpske*, LXXIX, knj. 218, sv. II, str. 103–111; Novi Sad, 1903.
- Arsen Wenzelides, »Medinijeva *Povijest književnosti* i Drechsler«, *Jadran*, I, br. 34, str. [3]; Trst, 12. prosinca 1903.

- D[anilo] Ž[ivaljević], »O povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I.) koju je napisao prof. Milorad Medini – D. A. Ž.«, *Dubrovnik*, XII, br. 17. str. [5]; Dubrovnik, 25. travnja 1903.
- D. A. Ž[ivaljević], »Crtice iz hrvatske književnosti III. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji u Dubrovniku*«, *Kolo*, V, br. 7, str. 437–441; Zagreb, 1903.
- V[era] Živančević, »Medini, Milorad«, u: *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Matica srpska, Novi Sad, 1997., str. 284.

RECEPCIJA MEDINIJEVE POVJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU

Sažetak

U godinama neposredno nakon objavljivanja Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) tiskano je nekoliko prikaza njegova djela u dubrovačkim časopisima (*Crvena Hrvatska*, *Dubrovnik*, *Srđ*), što je razumljivo jer je autor Dubrovčanin, te u bečkom *Archiv für slavische Philologie*, zadarskom *Glasniku Matice dalmatinske*, tršćanskom *Jadranu*, novosadskom *Letopisu Matice srpske*, sarajevskom *Školskom vjesniku*, a ponajviše u zagrebačkim književnim časopisima (*Agramer Zeitung*, *Kolo*, *Vienac*), što je također razumljivo, s obzirom na nacionalni sadržaj samog predmeta Medinijeve knjige. Poseban osvrt zaslužuju prikazi što su ih napisali književni povjesničari; tako u *Viencu* izlazi prikaz Medinijeva djela što ga potpisuje Branko Vodnik, u *Školskom vjesniku* svoj prikaz donosi David Bogdanović, u zadarskom *Glasniku Matice dalmatinske* prikaz objavljuje Tomo Matić, a u berlinskom *Archiv für slavische Philologie* Milan Rešetar. Zastupajući tezu o srpskoj naravi dubrovačke književnosti, o Medinijevu djelu u *Srđu* piše i Petar Kolendić.

Medinijevo djelo u svojim književnopovijesnim pregledima hrvatske književnosti objavljenim sredinom i krajem XX. stoljeća navode književni povjesničari Slavko Ježić, Miroslav Šicel i Dubravko Jelčić. Izdvojivši Medinijevu raspravu »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina« na nj se poziva i Mihovil Kombol, dok Ivo Frangeš u svom književnopovijesnom pregledu Medinija uopće ne spominje. Miroslav Šicel nalazi da Milorad Medini, slično kao i Milčetić, iskazuje određena htijenja u prevladavanju isključivosti filološke metode i to unošenjem nekih novih, pozitivističkih metoda, što ga izdvaja u odnosu na koncepcije povijesti hrvatske književnosti u XIX. stoljeću, budući da je njihov rad pretežno bio skupljački i izrazito filološki. Smještajući Medinija u povijesni razvitak hrvatske književne historiografije Dubravko Jelčić ga navodi među autorima koji su stvarali »parcijalne književnopovijesne prosudbe«, nalazeći da je u pristupu svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.) pošao sa stajališta kulturnog materijalizma.

Gljučne riječi: Milorad Medini, hrvatska književna historiografija

THE RECEPTION OF MEDINI'S *POVJEST HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI U DALMACIJI I DUBROVNIKU* [HISTORY OF CROATIAN LITERATURE IN DALMATIA AND DUBROVNIK]

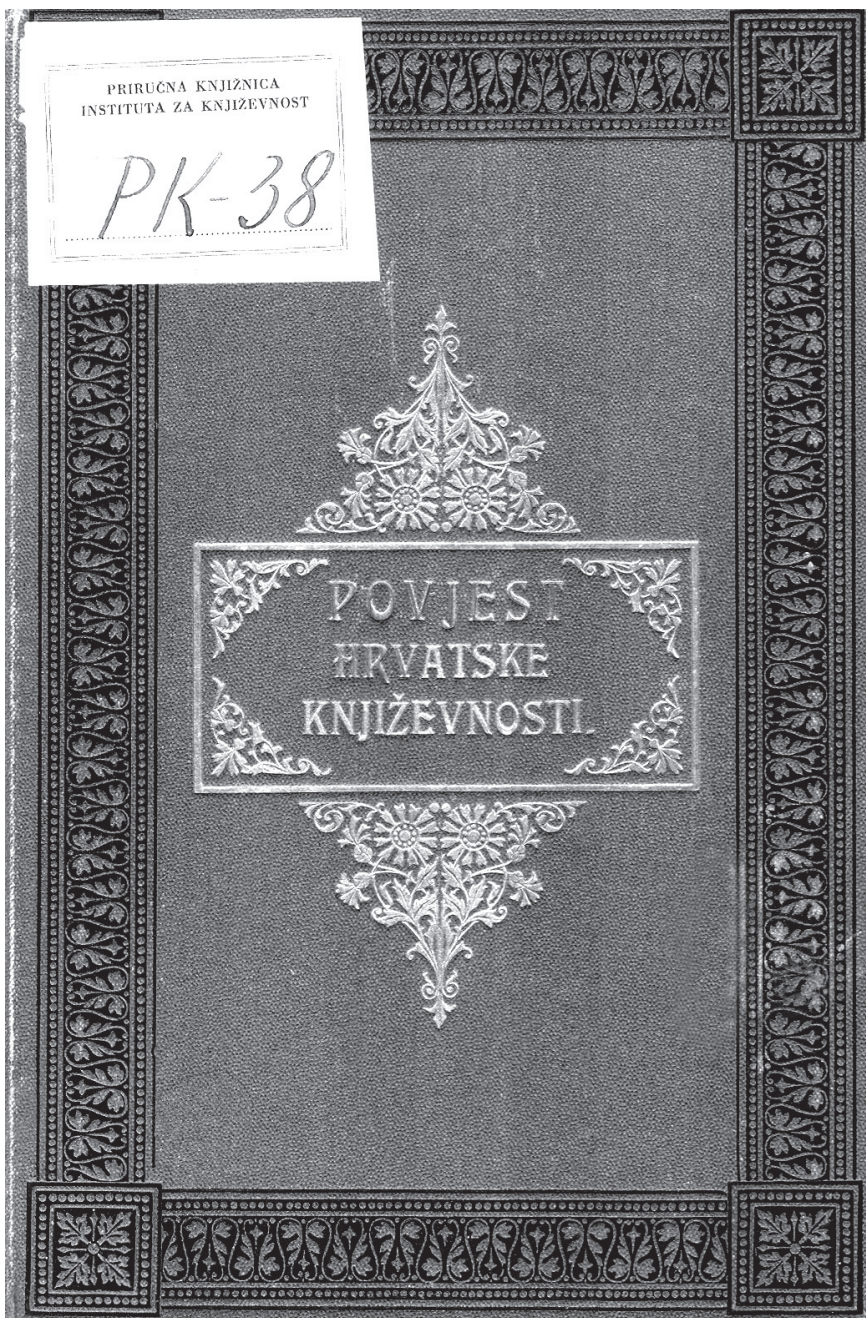
Summary

In the years immediately after the publication of Medini's *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*] (1902) several reviews of his work were published in Dubrovnik magazines (*Crvena Hrvatska*, *Dubrovnik*, *Srđ*), which is understandable because he is from Dubrovnik, but also in *Archiv für slavische Philologie* published in Berlin, in *Glasnik Matice dalmatinske* from Zadar, *Jadran* from Trieste, *Letopis Matice srpske* published in Novi Sad, in *Školski vjesnik* from Sarajevo, and for the most part in literary magazines published in Zagreb (*Agramer Zeitung*, *Kolo*, *Vienac*), which is also understandable considering the national framework of the very subject of Medini's book. Articles written by literary historians deserve special reference: a review on Medini's work published in *Vienac* was written by Branko Vodnik, the one from *Školski vjesnik* by David Bogdanović, the one published in Zadar's *Glasnik Matice dalmatinske* by Tomo Matić and in *Archiv für slavische Philologie* from Berlin by Milan Rešetar. The review of Medini's work in *Srđ* was published by Petar Kolendić, supporting the thesis about the Serbian nature of the Dubrovnik literature.

In their literary-historical surveys of Croatian literature published in the middle and at the end of the 20th century, Medini's work is analysed by literary historians Slavko Ježić, Miroslav Šicel and Dubravko Jelčić. Singling out Medini's study »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina« [»How The Chronicle of the Priest of Duklja came into being«] Mihovil Kombol also refers to it, while Medini is completely left out from Ivo Frangeš's literary-historical synthesis. Miroslav Šicel finds that Milorad Medini, similar to Milčetić, shows certain aspirations in overcoming the narrow-mindedness of the philological method by introducing some new, positivistic methods, which sets him apart with regard to the approaches to the history of Croatian literature in the 19th century, since the work of previous literary historians was mostly in the form of collecting data and markedly philological. Placing Medini within the historical development of Croatian literary historiography, Dubravko Jelčić mentions him among authors who created »partial literary-historical judgements«, concluding that in the approach in his *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902) he started from a viewpoint of cultural materialism.

Keywords: Milorad Medini, Croatian literary historiography

Sl. 10.: Naslovnica knjige Milorada Medinija *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Matica hrvatska, Zagreb, 1902.

Miljenko Buljac

Sustav renesansnih lirskih i epskih vrsta, podvrsta i pjesničkih oblika Milorada Medinija

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42 (091)

Milorad Medini, autor *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* iz 1902. godine od 68 natuknica u »Popisu znatnijih stvari«, kako je u knjizi nazvao »Predmetno kazalo«, samo se 22 odnose na vrste, podvrste te pjesničke oblike ili pak pojave i njihove nositelje. Navodimo ih: alegorija, duhovne pjesme, epika, heroikomična poezija, lirske narodne pjesme, idilski ep, klasicizam (učenje starine), komedija, legenda aurea (zlatna legenda), lirika po klasičnim uzorima, ljubavna poezija, maškerate, novolatinsko pjesništvo, pastirske igre, pastirske pjesme, pokladne igre, pokladne pjesme, poslanice, prikazanja, pritvori (metamorfoze), romantični ep i trubadurska lirika. Medini nije držao važnim navesti ostalih osamdesetak koliko ih se javlja u cjelovitu tekstu. U okviru onodobnih poticaja u pisanju književne povijesti, Medini cijeni ranije prinose Vatroslava Jagića koji je, kako tvrdi, udario temelje našoj filološkoj znanosti, rekli bismo pozitivističkoj književnopovijesnoj paradigmi, zatim ističe Jirečekova arhivska istraživanja u Dubrovniku, također i prinose prof. Šrepela o našim latinistima. Prihvatio je stav da je latinitet naš iako nije pisan hrvatskim jezikom. Zahvalan je dr. Milanu Rešetaru za prinose jezičnih istraživanja. Predmet proučavanja i istraživanja starije hrvatske književnosti, tvrdi Medini, obuhvaća razvoj književnosti i idejā; književnih nastojanja, senzibiliteta doba uz primjenu komparatističkoga pristupa i usporedbā s djelima »tuđih« književnosti (usp. Medini, 1902: V–VI), koje kadšto mogu biti nepouzdana. Medini je postupno slagao književni mozaik nazvavši ga *dubrovačko-dalmatinskim*, pogrješno kao i njegovi predšasnici, ali i brojni nastavljači, kakvih ima i danas. Unatoč svjesnim i nesvjesnim grješcima, svoj pokušaj Medini drži opsežnijom povijesti hrvatske književnosti unatoč suženu rakursu, ograničenju na XVI. stoljeće te svedenu na pojave i protagoniste Dubrovnika, Hvara, Splita i Zadra. Pišući o nejasnim počecima hrvatske književnosti Mediniju je prvo književno ime Ivan Gučetić, a slijedi ga oveća skupina dubrovačkih trubadura, pjesnika okupljenih oko

Šiška Menčetića i Džore Držića. Potom izlučuje imena Marina Krstičevića, Andrije Čubranovića, pjesnika *Jeđupke*, čije je autorstvo novija književna povijest pripisala Mikši Pelegrinoviću (usp. Kolumbić, 1980: 206). Za Nikšu Ranjinu tvrdi kako je »zaneseni ljubilac književnosti, pokupio je pjesme ovih pjesnika, pa i drugih, kojima ni imena ne znamo, u jedan zbornik« (Medini, 102–103). U nastavku posvetit ćemo se lirskim i epskim književnim vrstama, podvrstama i pjesničkim oblicima.

Lirske i epske književne vrste i oblici u razdoblju predrenesanse i renesanse

U pregledu lirskih i epskih pjesničkih vrsta i podvrsta Medini u razdoblju koje je prethodilo XVI. stoljeću navodi *duhovnu liriku, pobožno crkveno i liturgijsko pjesništvo* potvrđeno i sinonimskim nizom: *prava duhovna crkvena lirika, pjesme bogoljubne, psalmički stihovi, duhovna moralna pjesma, religiozno-idilska poezija, korizmene i pjesme Velikoga petka*, a od proznih oblika *poslanice*, kojima će književni teoretičari i povjesničari kasnije dati atribuciju *pjesničke*, ukoliko su stihovima uobličene. Razdoblje predrenesanse donosi i niz novih lirsko-epskih pjesničkih oblika: liriku po klasičnim uzorima, *provencalsku* (provansalsku) pučku pjesmu, ljubavnu poeziju, trubadursku liriku, heroičnu komičnu poeziju, duhovne, crkvene i pastirske pjesme, novolatinsku poeziju, romantični ep, idilski ep i epske pjesme. Medini uopće ne rabi naziv *marijanska lirika*, niti *pasionska baština*, što je i razumljivo jer su stvoreni kasnije. U dvadeset i jednom poglavlju povijesnoga pregleda predrenesanse i stilske formacije renesanse, odnosno hrvatske književnosti XVI. stoljeća, prikazao je književna zbivanja, autore i književna djela u Dubrovniku i većim dalmatinskim gradovima, uspješnije od svojih suvremenika ovladao je klasifikacijskim načelima razvrstavanja, književnim rodovima i vrstama, književnim žanrovima, prepoznavanjem književnih postupaka u nastanku samih djela, također i sviješću o razvojnim pjesničkim oblicima. Nailazio je na teškoće pri usustavljanju i razvrstavanju nekih prijelaznih književnih vrsta u kojima bi se našla kakva sastavnica drugog književnoga roda, odnosno žanra, tada bi intuitivno dao prednost čvršćim odrednicama. Niz započinjemo lirskim pjesničkim oblicima i pojavama koje kadšto obilježavaju i određuju njihovi nositelji: začinjavci, trubaduri, petrarkisti. Dramski rod i vrste ovdje ne uključujemo. Medini provodi klasifikaciju na književne rodove, vrste, podvrste i pjesničke oblike, dijelom uspostavlja i razinu klasifikacije na poeziju i prozu.

Pregled lirskih vrsta, podvrsta i pjesničkih oblika

ZAČINJAVCI

Iako Medini nije dao sasvim pouzdan odgovor tko su bili *začinjavci* iz Marulićeva proslava *Juditi*, barem je uklonio dvojbu, navodeći da su to tvorcima *umjetnoga* pjesništva, a ne narodni pjevači. Budući da je *Judita* pjesma biblijske građe, i da je bez ukrasnih epiteta, začinjavci bi mogli biti oni koji su mu pjesmom prethodili tumačiti biblijsku povijest (usp. Medini, 83).

PROVANSALSKA LJUBAVNA POEZIJA, TALIJANSKA PUČKA PJESMA, TRUBADURSKO PJSNIŠTVO, INTIMNE I ISPOVJEDNE PJESNI LJUVENE I NJIMA BLISKE IZ *RANJININA ZBORNIKA*

»Provencalsku«, provansalsku pučku pjesmu autor dovodi u vezu s uglađenom trubadurskom lirikom koja se udomila na dvorima talijanskih velikaša, ali i u Kataloniji (Katalunji), Kastilji i Portugalu: »Prodirući sa sjevera, baš iz prve postojbine svoje, u pitomu Italiju, dostignu *provencalska ljubavna poezija* svoj vrhunac u Petrarci; prodirući pak s juga preko španjolskoga napuljskoga dvora, ona ne nađe, istina, drugoga Petrarca, ali se zato još više po puku raširi te valja da baš preko talijanske *pučke pjesme* prijeđe i u naš narod, gdje joj prvi dadoše umjetnički oblik Menčetić i Držić« (Medini, 1902: 122). *Intimnoj ljubavnoj trubadurskoj lirici* posvećuje nekoliko poglavlja, istražuje izvore i početke, osvrće se na hrvatsku *narodnu lirsku poeziju*, prikazuje njihove sličnosti. Iz *Zbornika Nikše Ranjine* navodi pjesnike Krstičevića, Čubranovića, Šiška Menčetića i Džoru Držića, Lucića, Nalješkovića, Držića, piše o značajkama *trubadurske lirike* te o prijelazu na *liriku po klasičnim uzorima* (usp. Isto, 121). Za Šiška Menčetića navodi da je uveo obazrivo ophođenje i galantne geste, pravila kako se pred *gospojama* vladati, a to je naučio u Italiji. Ističe ugled dvojice pjesnika što je i bio zalog trajnosti njihovoj pjesničkoj maniri. Medinijevom tezom o vremenu od zaljublivanja do ljubavi kasniji su teoretičari obrazlagali pjesničke kanconijere, ustvari, stvarali su uvide o osjećajnosti, o cikličnosti, sižejnoj osnovi tj. razvoju ljubavi od proljeća do zime, »ljubovniku« i adresantu, djevojci koja može prihvatiti ili pak odbaciti ljubav (usp. Isto, 132; Kravar, 1997: 30). Hrvatska komparatistika rano je upućivala na veze *Ranjinina zbornika* s europskom galantnom lirikom, o čemu navodimo: »Za cjelokupnu književnost renesanse, bogatu oblicima i žanrovima, takva orijentacija bila je prijeko potrebna, nezaobilazna zbog njezinih relacija s talijanskim uzorima. Istina pri tome je došlo do stanovite emocionalne odbojnosti (recimo kod M. Medinija) prema tzv. utjecajima iz

Italije« (Tomasović, 1988: 8). Gotovo svi književni povjesničari navodili su Medinijeve opservacije o trubadurskim i petrarkističkim jezičnim odabirima u opisima djevojačkoga tijela: *rumeno lice, bijeli zubi, gorki plač, grozne suze, prebijeje prsi, ruse kosi, zlatan vlas, zlatu kosu, grlo pribilo, rumeno cvijeće, rumenu ružicu, prisvitlo sunašce, pridrago kamenje, rosnu travicu, planinski bor, perenu stril, slatki med, bijeli mjesec, bil dan, studeni mramor, ljuveni plami* itd. Potom i o nizanju sinonima: *čas i srića, jad i čemer, gizda i ljepost, vlas i kripost* (usp. Medini, 124–125). Uzaludno bi bilo iz gomile stihova, tvrdi Medini, upoznati dušu i srce pjesnikovo, te iz pregršti naučenih riječi i fraza pronaći iskrena čuvstva, čežnje i osjećaje (Isto, 140). Nestanak, gašenje trubadurske poezije Medini objašnjava nedostatkom slobode i života te novim daškom epohe. Navodi raznolike pjesničke podvrste Dinka Ranjine: trubadursko jadikovanje za mladom, pogrđne pjesme naslovljene zavidnicima i krasnom spolu, pastirske pjesme, epigrame i poslanice. Književni povjesničar donosi stavove o slabostima strukture, stihova i forme pjesama iz *Zbornika Nikše Ranjine*, ali bez obrazloženja. Jednostran je i u prepoznavanju pjesničkih oblika Marka Marulića koji je »pjevao za narod, da ga osokoli u mukotrpnj borbi s istočnim zmajem« (Isto, 85). Medini učvršćuje stav kako je Marulić izvrstan poznavatelj domaće trubadurske lirike navodeći senzualne opise udovice Judite, a to ga odvodi tvrdnji kako je Maruliću bila poznata domaća trubadurska lirika (usp. Isto, 84). Isto tvrdi i za *Suzanu*, pjesmu koja se »približuje u opisima ljepote trubadurskom ukusu« (Isto, 86). Medini pak naziva Marulića i *mrkim pjesnikom* koji mu je utonuo u sivilo i mrak, a u drugoj prigodi i našim Savonarolom (usp. Isto, 95 i 87). Primjeri su to pogrješnih prosudba, loših strana ove književne povijesti, neprihvatljivih ocjena i tumačenja. Književni povjesničar navodi *ljuvene pjesni* Oracija Mažibradića u kojima je 66 trubadurskih i 32 klasicističke pjesme, čime utvrđuje »prijelaz s trubadurštine na klasicizam« (Isto, 142). Izraz »klasicizam« Medini koristi u značenju »učenje starine«. Naziv nije dobar zato što je uvriježen za književno razdoblje i stilsku formaciju čiju je poetiku puno prije Medinija prikazao Nicolas Boileau (vidi, 1982: 5–119). Trubadurska lirika sinonim je za ljubavnu poeziju, barem što se tiče Zlatarićevih pjesama, u kojima ima istinitih čuvstava (usp. Medini, 200). Medinijevu zabludu o Lucićevo oponašanje stihova Držićevih i Menčetićevih razdijeljenih na stope nije potrebno komentirati.

TRUBADURSKA LIRIKA KOJOJ JE VRHUNAC U PETRARCI
(BOBALJEVIĆEVO OPONAŠANJE PETRARCE), PETRARKISTIČKE PJESME

Nositelji su Sabo Bobaljević Mišetić Glušac i njegova družina. Medini navodi kako se mlađi naraštaj počeo »ogrijavati na ognju klasičnih nauka«

(Isto, 109), i kako na pozornicu stižu oni »u kojima se složilo u skladnu cjelinu i klasični odgoj i ljubav prema rođenom jeziku i udivljenje Italiji. Ti ljudi pjevaju većinom i latinski i hrvatski i talijanski, samo jedan voli onako, a drugi ovako, a njihove su pjesme, bile pisane u kojem god hoćeš jeziku, ipak dio dubrovačke književnosti, jer su naše po duhu, koji iz njih izbija, pa i bile tuđe po samom obliku« (Isto). Prihvatljiva je prosudba književnog povjesničara da izbor tuđega jezika u pjesništvu i stranih, romanskih oblika ne mora značiti sklonost tuđinstvu.

ODJECI TALIJANSKE PASTIRSKE POEZIJE (PASTIRSKE PJESME NA TALIJANSKOME JEZIKU), PASTIRSKA POEZIJA (PASTIRSKE LJUBAVNE PJESME, PASTORALE)

Pastirske ugođaje u ljubavne izljeve unio je Sabo Bobaljević Mišetić u *Canzoniero* pisan talijanskim jezikom, a čuvstva što ih Damon, koji je nedvojbeno pjesnik, gaji prema lijepoj Clori, nikla su u njegovu srcu (usp. Isto, 181) tj. nisu presađena paradigma. Pastirska poezija odjek je bukolike aleksandrijskoga doba. Prototip navedenim pjesmama je u *Pjesanci od pošljice* Mavra Vetranovića (Medini mu je pisao ime Vetranić, ali je to književna povijest odbacila): »Tu se spominje elikonska družba, vile vodene, vile ljuvene, satiri, morenske sirene, Arion, pastiri, djevice i gospođe, gusari, vojnici, sužnji, ptice razlike, zvjerinje, mlada udovica, majka, sestra, grlica, javor suh, lovor, jela i zeleni bor« (usp. Isto, 174). Medini tvrdi kako su se pjesnici teško mogli unijeti u dušu pastirovu da bi pogodili ton pastirski. Njihova senzualnost oprječna je platonskim uzdisajima trubadura. Književni povjesničar kadšto upozori na ljepotu jezika i lakoću versa, na dikciju i retoriku te na kakvu versifikacijsku posebnost (usp. Isto, 180). Pastiri su prurušeni građani pod krabuljama pa su i njihove pjesme nenaravne, nedoživljene.

NOĆNE LJUBAVNE PJESME PO UGLEDU NA TIBULA, PROPERCIJA, GALA I SAPHO, NOĆNE LJUBAVNE PJESME MLADEŽI, EOLSKA POEZIJA (LIRIKA LJUBAVNOGA ŽARA, STRASTI, UŽITAKA, RAZUZDANIH RASPOLOŽENJA)

Medini navodi *noćne ljubavne pjesme mladeži*, poznate u napolitanskim glazbenim napjevima, večernje pjesme u kojima se mogu prepoznati »uglađeni Tibul, meki Propercije, strastven Gal, ili Lesbijka Safo« (Isto, 75). Naziv »podoknice« nastao je kasnije. U osvrtu na Dinka Ranjinu i pjesnike koji su se približili antičkim uzorima navodi da su »bili učenjaci, koji su kao pčele tamo amo sisali po cvijeću atičke i eolske lirike« (Isto, 192). Ovdje bismo izlučili *eolsku poeziju*, subjektivnu, zasnovanu na osjećajnosti i razigranosti čuvstava.

PJESME UZ LIJERICU (LEUT), TUŽALJKE (NENIAE), NARICALJKE,
ŽALOSTINKE, STILIZIRANE ŽALOSTINKE

Leut simbolizira lirski pjev. Rafo Bogišić je za epsko pjevanje kasnije pridodao »trublju«, antonim leutu, lijericu. Pjesnik *tužaljki* Vetranović najavljuje čas: »tadaj će svak čuti, tadaj će svak vidjet, / što srce me ćuti i ke ću pjesni pjet« (Isto, 119). Otad »mu leut ne će više zvoniti, kako je dosad bio naučan« (Isto, 174). Upravo tako nove poetske odabire dum Mavra Vetranovića najavljuje Medini nakon njegovih ljubavnih pjesama, potom preuzima svjedočenje Jurja Šižgorića: »Žene [...] na pogrebu pjevaju tužaljke (neniae), ganjajuć i potičuć na suze duhove snažnih ljudi, vruće od plača Tetidina i majke Eurijalove, koje naricahu za poginulim sinovima« (Isto, 75). Pjesme u kojima pjesnik »samo svoje tuge nabraja« naziva *žalostinkama* (Isto, 194). Naziv »balada« mu je nepoznat, a *bugarštice* su mu samo pjesme duga stiha. Za Jurja Barakovića tvrdi kako pjeva »žalosnim srcem« (Isto, 55). U dužoj eksplikaciji književni povjesničar na 4–5 stranica posve slobodno preuzima osvrt Franje Petračića o poeziji Dinka Ranjine (usp. Isto, 193–197).

TRUBADURSKJE PJESNI U KLASIČNOM RUHU

Medini tvrdi kako su Zlatarić i Ranjina kao zastupnici »klasicizma« svojom učenosti zadali smrtni udarac trubadurskoj poeziji. Obrazovani su na antičkoj latinskoj i grčkoj poeziji i »postali pravi pravcati Grci i Rimljani« (Isto, 140). Naziva ih trubadurima u klasičnom ruhu zbog njihove sklonosti prema antici, a dopisuje im Miha Bunića Babulinova, Marina Burešića, Maroja i Oracija Mažibradića (usp. Isto, 140–142).

NOVOLATINSKO HRVATSKO PJESNIŠTVO: IDILSKE, ELEGIJSKE
PJESME, EGLOGAS ALTERNAS

Novolatinsko hrvatsko pjesništvo potvrdilo se raznolikim pjesničkim oblicima. Medini navodi *idilske*, *elegijske pjesme* koje svrstava u lakšu vrstu lirike kojom su se ogledali Teokrit, Mosh, Vergilije, Sannazzaro, Pulcher i Aloysius (usp. Isto, 46) potom *eglogas alternas*, vrstu idilične pjesme: »A vrteći tijest za ulje izmišljaju 'eglogas alternas'« (Isto, 75). Medini ne piše o emocionalnom ustroju elegije, iskustvu kakvoga gubitka, niti o strukturi renesansne elegije u odnosu na antičku, pisanu elegijskim dvostisima od kojih je prvi heksametar, a drugi pentametar.

SONETI, ŽUČNOPOJKE

Žučnopoijke su Barakovićev sinonim za sonete, što i Medini navodi. Njegovo doba površno je poznavalo versifikaciju, također i pravu prirodu *sonet-*

noga pjesništva čije poetske vrijednosti ne pripadaju klasičnoj versifikaciji građenoj na stopama nego na silabičnoj versifikaciji, u čemu je i Medini griješio. Medini ne pokazuje zanimanje za sonetnim oblicima, strukturom soneta, navodi samo kako su to tuđinski oblici, time i zahtjevni izazov učenim klasičarima, pjesnicima. Književni povjesničar navodi Bobaljevićev *sonet* u čast Mavru Vetranoviću (usp. Isto, 119).

SKLADANJA IZVARSNA HANIBALA LUCIĆA, KANCONE

Medini je uspostavio krivulju s usponima i padovima hrvatske književnosti: oprječni Crijević mu je samo pjesnik, Šižgorić uz pjesme piše i o prilikama svoga doba, a Marulić mu je »starinar, i filosof, i teolog, i učenjak, u jednu riječ neka vrst enciklopediste« (Isto, 78). Poetski »slog jednoga Lucića mnogo uglađeniji [je] od Marulićeva« (Isto, 90). To su Medinijevi stavovi. Lucića naziva »pravim pjesnikom« (Isto, 135) i »najvećim našim trubadurinom« (Isto, 134) pri čemu se oslanja na pjesnikovu iskrenost i maštovitost. U razmatranju *Jur niedne na svit vile* ostaje na dojmu, ne analizira strukturu i kompoziciju, ne zamjećuje njezino savršenstvo u izričajnom i u formalnom smislu koje nadrasta poetske dosege trubadura i Petrarce. Obličjem je izvorni Lucićev artefakt s osmeračkim strofama sastavljenim od šest stihova u kojima se ponavlja prvi u osmom, a drugi u sedmom stihu s pravilnim rimarijem. Osim toga, na viteški način pjesnik opijeva ljubav i stavlja se na raspolaganje svojoj dragoj (prema Kravar, 1986: 409). Ne samo da je uradak mjerljiv s romanskim uglađenim oblicima nego ih u svemu nadilazi.

UTJECAJI NARODNE ŽENSKJE PJSME NA TRUBADURSKO PJEVANJE

Pitanje *utjecaja narodne ženske pjesme na trubadursko pjevanje* prvi je potaknuo Jensen. Medini je ocijenio njegove prinose teoriji književnosti: »Taj vrijedni ispitivalac Osmanov pominjući leoninske srokovje, aliteraciju, asonancu, pa pleonazme, etimološke figure, igru riječi i šalu *naše narodne popijevke* zgodno opaža, da se to nalazi i u trubadurskoj poeziji« (Medini, 123). Primjeri koje navodi, ističemo, oglagoljene su metonimije koje pripadaju lirsko-epskom izričaju: »ruke su joj krila labudova / bijele dojke dva siva goluba / kad govori, kan' da golub guče; / kad se smije, kan' da sunce grije«; »Iz lica joj sunce sjaše« i sl. Svoje stavove Jensen je učvrstio primjerom iz srpske narodne pjesme: »Ustrelj me strela, / dušo Joco iz tvog belog lica: / oči tvoje, to su strele moje« koju svojim komparativnim pristupom podmeće velikom Petrarčinu stihu: »ljubav [je] u oku gnijezdo savila« (Isto, 124), što Medini nekritički unosi u svoj pregled. Prvotno umanjuje značenje ovog

podudaranja kojim bi »narodna ženska pjesma [...] pozajmila ove motive preko dubrovačke trubadurske lirike iz tuđine, kako to Jensen natuca«, da bi onda utvrdio: »lirika prvih dalmatinskih pjesama ima na sebi jasnih tragova utjecanja narodne pjesme, a vidni su tomu znakovi ukrasni pridjevi« (usp. Isto, 124). Ističe razlike u formi umjetničkoga i narodnog pjesništva; slikoviti govor zajednički je obama, shvaćanje ljubavi, zatravljenosti, strahom od nemilosti, snazi pogleda, metonimijama (»ljubav u oku gnijezdo savila«), koje naziva frazama, ali je bio svjestan njihove poetske snage. Motiv razgovora djevojke sa slavujem u pjesmi »Djevojka je podranila, ružicu je brala« Jagiću je prepoznatljiv narodni motiv (usp. Isto, 126). Lirika se razvijala iz pučke popijevke pod utjecajem trubadurštine, klasične književnosti i novotalijanske lirike XVI. stoljeća, do stupnja kako su je razvili preteče klasicizma (usp. Isto, 202; Boileau, 1982: 1–181). Pojam »klasicisti«, prema Mediniju, podrazumijeva učitelje starine.

Lirsko-epsko pjesništvo

Renesansno razdoblje bilježi brojne prijelazne oblike pjesama u kojima se zametnula sižejna osnova iako su po vokaciji lirske, subjektivne, ali obvezno s nekakvom zametnutom radnjom. Iz tog razloga u ovom razmatranju uz lirske i epske vrste uveli smo i najbrojniju prijelaznu, lirsko-epsku skupinu, kategoriju koja je u Medinijevu žanrovskom sustavu prikazana kao lirska ili epska. Medini je pokušao odgovoriti na davno pitanje što je Vergilije Danteu i pritom potvrdio pogrešno shvaćenu njihovu bliskost (usp. Isto, 35). Medini i njegovi suvremenici nisu zamijetili razlike, a i danas su mnogima nejasne. Vergilijevo pjesništvo temelji se na stopama i sasvim je oprječno Danteovu silabičnom, a razlika je i u njihovim oprječnim pjesničkim oblicima. Unatoč prividnoj sličnosti, dostatno je jedno svojstvo koje ih razdjeljuje i raščinja. Vergilije je Danteu simbol mudrosti, ali ne i pjesnički uzor zato što na posve drukčiji način doživljava umjetničko poslanje, stvaralački čin i pjesništvo.

ODE

Uz pjesme Jurja Šižgorića Medini unosi asocijacije na Stacijeve »Silve«, ali i upozorava kako su to uglavnom »epske pjesme u epskom mjerilu, a gdje koje je u melskom, no u Šižgorićevim *odama* ne ćemo naći one razvratnosti i uslužnosti, kojom obiluju Stacijeve *Silvae*« (Medini, 74). Pjesme su to posvećene slavlju, pobjedama, proslavama i s unosom mitoloških sadržaja (Kravar, 1986: 408) koji su u renesansnim oblicima izostali.

CINGARESKE, IMITACIJE JEĐUPKE, POKLADNE PJESME, PJESAN OD MAŠKERATE

Nastavljači su prihvatili Čubranovića, tvrdi Medini: »njegova [je] *Jegjupka* cvijet, koji ne miriše sâm, nego i okolinu napunja svojim mirisom« (Medini, 146). Kasnije je književna povijest *Jeđupku* pripisala Mikši Pelegrinoviću (usp. Franičević, 1974: 77). Od Medinija doznajemo da su *cingareske*, *jeđupke*, dobile naziv prema središnjoj protagonistici ciganki koja gata gospođama, a ustvari je dosjetkom prurušeni pjesnik u poderanim haljinama koji vara lakovjerne, ali ne kako bi sebi pribavio kakvu dobit nego pridobio voljenu djevojku. *Pokladna pjesma* nastala je u dodiru s talijanskim pjesništvom. Preporod ju je stvorio i darovao Dubrovniku, tvrdi Medini (usp. Medini, 143). Zasluge su Lorenza de' Medicija što ju je od pučke uzvisio do umjetne (umjetničke) pjesme. Medini citira Vasarija o priređenu slavlju uz imenovanje Lava X. rimskim papom 1213. godine: »Troja kola obilazila su po Florenci prikazujući djetinjstvo, muževnost i starost. Poviše prvih kola bilo je napisano: Erimus, poviše drugih: Sumus, a poviše zadnjih: Fuimus« (Isto, 143). Nalješkovićeva *Pjesan od maškerate* niz je povezanih pjesama u kojima vragovi tumače svoje istine i narav odjeveni kao zaljubljenici, ubogari, sužnji i pastiri. I spjev *Derviš* Stijepa Gjorgjića imitacija je *Jeđupke*, u kojemu izlaže smijehu i ruglu sebe, i ljubav, i dragu tj. milku (usp. Isto, 159). Skupine zaljubljenih trubadura pokladnom pjesmom veličaju i kite svoje djevojke (usp. Isto, 160). *Jeđupku* Medini naziva vrstom bliskoj talijanskoj *cingareski*, zatim *pokladnim prikazanjem*, *maskeratom*, *contrastom*, *farsom*. Dubrovnik je osjećao nemoral tih pjesama i neprihvatljivost takvih pučkih zabava, ali sklonost šali otvorila je mogućnost razvijanja pokladne pjesme (usp. Isto, 145). Medini je razvio tezu kojom »Pastirske ljubavne pjesme nemaju u sebi ništa pastirskoga, već su odjek trubadurske lirike« (Isto, 240) što ne bismo mogli sasvim prihvatiti.

ODJECI ANAKREONTSKIH PJESAMA, EROTIČNE PJESME

Šest anakreontskih pjesama Sabe Mišetića Bobaljevića, tvrdi Medini, pjesme su vina i vinskih raspoloženja: »kao da mu se Bako prijavio i kazivao riječi u pero« (Isto, 187). Doznajemo da je Dinko Ranjina erotičnom 15. pjesmom htio slavu steći (usp. Isto, 195). Mjerila su se promijenila: književni povjesničar nazvao je erotskim ono što je nekad bilo senzualno.

STACIJEVE SILVĚ, PJESME PRIGODNICE, PJESME POHVALNICE, POČASNICE (PANEGIRICI)

Obavijest o *Stacijevim silvama* upućuje kako je Medini razlikovao »epske pjesme u epskom mjerilu od onih u melskom mjerilu« (Isto, 74), a to je nepozna-

to i danas onima koji silabičan stih naše epske poezije ne razlikuju od pjesničkih stopa klasičnoga kvantitativnog stiha. Navodi i *pjesme prigodnice*: »Stacije silvĕ« ili pak »selve de amore«. Pisali su ih talijanskim jezikom Lorenzo de' Medici, Poliziano i Janus Pannonius. Od počasnica ističe *Pohvalu gradu Dubrovniku* Hanibala Lucića za odolijevanje prijetnjama Turaka (usp. Isto, 93). Također navodi Barakovićeve i Hektorovićeve *pjesme pohvalnice* Maruliću, učenu čovjeku i pjesniku. Hektorovićeve ribari nakon objeda pjevaju gospodaru *počasnica (panegirik)*: »Naš gospodin poljem jizdi / jizda da mu je« (Isto, 211). Riječ je o pjesmama s naglašenom retoričkom gorljivosti i nakitom.

PJESME OD KOLA, ALEKSANDRINSKA POEZIJA (S ALUZIJAMA NA MITOLOGIJU), ATIČKA POEZIJA (ZDRAVOGA ŽIVOTA I VATRE)

»Pjesme od kola« česte su u Dinka Ranjine koji se, doduše, udaljava od narodne pjesme, a približava Dubrovčanima. Ranjina je moderan čovjek koji slijedi starinu grčku i rimsku: »Pjesnici latinski, koje je Ranjina upotrebljavao, jesu Tibul, Marcijal, Propercij, Katul, pa i Ovidij, a još više nego ove parafrazovao je aleksandrijske grčke pjesnike Teokrita, Moshā, Filemona, Antipatra tesalonskoga, Julijana Egipćanina, Nikarha i neke druge, kako je to Fr. Maixner dokazao« (Isto, 191). Medini ističe Ranjininu sklonost aleksandrijskim pjesnicima koji crpe vrijednosti atičke i eolske lirike, a iz sklonosti prema mitologiji nastoje pripovijedati mit, zanemaruju pjesničku snagu i poet. Čuvstvo nestaje pred retoričkim nakitima, lirski subjekt je »ranjenik od ljubavi« koji poput trubadura jadikuje za mladom, kako je to i Dinko Ranjina 1563. u *Pjesni razlike* (usp. Isto, 190). U odnosu na klasično pjesništvo Mediniju su Sabo Bobaljević Mišetić i Dinko Ranjina antipodi.

POPIJEVKE IZ RANJININA ZBORNIKA

Pjesmu »Djevojka hodi po zeleni travi« Medini naziva *popijevkom* iz *Ranjinina zbornika*, iako *intimna ljuvena pjesan* nije sinonim za popijevku. Tvrdnjom kako su Šiško i Džore uzimali građu iz narodne popijevke, Medini otplaćuje dug Jensenu (usp. Isto, 162). Za Šiška i Džoru »hotješe upisat u njih domaći jezik stvari, kē im se zgođiše na službi ljuvenoj, veće svojim nego tuđim, čuvši se držani, i ne htješe tuđe zemlje uzorane i naređene kopat, znajući, er tko tuđa pomaga, ki potrebe ne ima, sve gubi« (usp. Isto, 175). Sadržaj i biće stvari zanimalo je Dubrovčane više od same forme (usp. Isto, 162), a to je već ranije utvrdio naš književni povjesničar.

KORIZMENE PJESME

U spomenu Marulićevih pjesama i pjesničkih oblika Medini ih veže s nasljedovanjem »začinjavaca« te vezama s domaćom *trubadurskom lirikom*,

ali i građom iz Biblije s nepouzdanom ocjenom »kad mu ponestane pjesničke mašte, osobito u težnji moraliziranju« (Isto, 84, 85). Medini je uz *pokladne* naveo i neke *korizmene* iz niza *duhovno-emoivnih* Marulićevih pjesama.

EPITAFI (NADGROBNICE), POGREBNE PJESME

Medini piše o Marulićevim epigramima te *nadgrobnicama* tj. *epitafima*, ali ne navodi da su spjevani latinskim jezikom. Ističe kako se Marulić ne šteti u obračunu s redovnicima koji raskošno žive (usp. Isto, 87), ali ih nije označio satiričnim. Nije mimoišao ni odnos prema ženama i navod neprihvatljive kvalifikacije kojom je Marulić »ženomrzac« (usp. Isto). Doznajući za Vetranovićevu smrt dvjema epitafima (nadgrobnicama) počastio ga je Hektorović (usp. Isto, 103). Medini navodi raznolike pjesničke podvrste Dinka Ranjine u kojima slijedi trubadurske jadikovke za djevojkom, ali i pogrdne pjesme naslovljene zavidnicima, čak i krasnom spolu, pastirske pjesme i poslanice. Juraj Baraković u *Vili Slovinci* posvećuje pogrebnu pjesmu Strižojeviću poput Zoranićeve Diviniću u *Planinama* (usp. Isto, 259).

EPIGRAMI (POGRDNE PJESME)

U »Epigramu nepoznatu nadrikritičaru« Ranjina raspaljuje bijes oslovivši ga: »Jadovni zleče moj« što iz zavisti odbacuje njegove pjesme samo zato što u njima nema »onijeh sve riči. / kim staro nekada brijeme se tač diči« (Isto, 175). Medini je prepoznao dvostruku ulogu epigrama: isticanje i pokuđu, sažeto, britko i duhovito izrečenu istinu, a kad tema zahtijeva i s neočekivanom poantom i satirično. Pohvalno je zazvučao epigram Dinka Zlatarića uz Bobaljevićevu smrt: »Nije umro! Žive sad i živ će bit u vik / Glušac, ki rodni grad proslavi Dubrovnik« (Isto, 115). Nema spomena o Marulićevim epigramima na latinskom jeziku. Mediniju tada nisu bili dostupni.

PISANCA U POMOĆ POETAM

»Pisancom u pomoć poetam« ne samo da je dum Mavro Vetranović priskočio u pomoć mladcu Marinu Držiću, autoru *pastirske igre Tirene*. Vetranović »kao nekakav viši svećenik muzā, koji je mlade vodio i hrabrio« (Isto, 103), spasio je Držića od javne klevete i zateklih nevolja kad su ga onodobni protivnici prikazali dum Mavrinim plagijatorom.

PSALMI, PSALMIČKI (PSALMIČNI) STIHOVI, PJESNI BOGOLJUBNE

Mediniju je Mavro Vetranović rodonačelnik duhovne lirike te »pobožni i uvjereni katolik koji se strogo drži crkvenih dogma i zapovijedi« (Isto, 167).

Autor je *Pet psalama*, a od dva stiha psalma »De profundis« (»Iz dubina«) napisao je 56 svojih psalmičkih stihova. Medini navodi i Nalješkovića koji ga slijedi *Pjesnima bogoljubnim*.

ALEGORIJSKA PJESMA O RASUTOJ BAŠĆINI, ALEGORIČNE (ALEGORIJSKE) PJESNI

Zoranićev pastir Marul u *Planinama* traži spas od gospodara mora (usp. Isto, 56). U usta Maruliću stavlja *alegoričnu pjesmu o rasutoj bašćini*, ciljajući na njegove pjesme protiv Turaka (usp. Isto, 90). Pišući o Čubranovićevoj tj. Pelegrinovićevoj *Jeđupki* Medini navodi originalnost u odnosu na talijanske izvore: »čuvao se je nemoralne alegorije, da mu ne okalja iskrene ljubavi, što je gojio prama miljenici« (Isto, 147), a to očituje prihvaćanje tzv. Halerove distance (usp. Kombol, 1961: 139).

DOMOLJUBNI POETSKI VAPAJI, DOMOLJUBNE PJESME KAO ODGOVOR NA TURSKA, OSMANSKA NADIRANJA I OSVAJANJA

»Lino ad Ipermestra« pjesma je Miha Monaldija u kojoj slavi pobjedu u Lepantskoj bitci. Medini tvrdi: »Pjesma je retorički puno iskićena; ima u njoj mjesta, gdje je pjesnik pokazao poznavanje srca *čovječijega*, ali ima i znatnijih grijehaka« (Isto, 188). Prosudbe su mu na razini dojma o retoričkim pojedinostima.

ZAPIS JUNIJA (DŽONKO) KALIĆEVIĆA DVA I POL DVOSTRUKO RIMOVANA DVANAESTERACA HRVATSKIM ĆIRILIČNIM PISMOM NA KORICAMA STATUTA CARINARNICE GRADA DUBROVNIKA

Književni povjesničar navodi šest stihova »pisanih ćirilovicom« (Isto, 123), zapravo hrvatskom bosanicom, koje je Jireček pronašao »u dubrovačkoj knjizi«. Medini nije u njima prepoznao najstariju potvrdu dvostruko rimovanih dvanaesteraca, također ni vrstu pisma.

STILIZIRANA NARODNA BUGARŠTICA – PJESME ZASVAGDA (MEDINI JE NE NAZIVA NARODNOM BALADOM)

U *Ribanje...* Petar Hektorović upleo je dvije »narodne bugarštice«; i tako pobudio senzaciju unosima kasnije nazvanim *intertekstualnim* i *intermedijalnim* (Biti, 1997: 154–155). U uvodnom dijelu, u poslanici Mikši Pelegrinoviću ispričao se zbog unosa tuđih pjesama, pri čemu je naveo razlog »za stvari istine brez sumnje svake, a ne za lažne, kako su pripovisti / nike i pisni mnoge« (Medini, 205–206). Za obje pjesme Medini navodi kako su po sadržaju epske, »ali po tonu je i jedna i druga lirska, jer je i jednoj i drugoj glavno, da iskaže

čuvstvo« (Isto, 218). Mogli bismo ih nazvati još »pjesmama zasvagda« jer su stare 3–4 stotine godina. Medini odbacuje usporedbu s talijanskim pastirima koji su platonski ljubavnici, mlitavi, bljutavi, raskalašeni (usp. Isto, 221), što držimo prihvatljivim. Hektorović je otklonio moguće optužbe za kićenje tuđim perjem: »ča je Paskoj i Nikola bugaril i spival; koje stvari ali su se oni od drugih naučili, ali druzi od njih, toj meni ništore ni daje, ni odnosi« (Isto, 206). Bojao se prigovora na unose stiliziranih pjesama u svoj spjev (eklogu, putopis). »Ribari pjevaju 'srpskim načinom', a pod tim riječima razumijem ton pjevanja i napjev, kojim su pjevali ove pjesme, a koji se po svoj prilici razlikovao od običnoga« (Isto, 217), navodi Medini, ali svoje stavove ovjerava tumačenjima Franje Kuhača, znalca narodnih napjeva, a na kraju odlomka i notnom, glazbenom obradom umetnutih pjesama iz njegove kajdanke. Medini navodi i *Bugaršticu o događaju kod Lepanta* Jurja Barakovića koju valja »spivati jadovito« (Isto, 250). Tvrdi da je imitacija narodne, koju obilježava šesnaesterački stih s odmorom u sredini, kao i u *Majci Margariti* (usp. Isto, 247). Baraković ju je stilizirao i unio u *Vilu Slovinku* (Isto, 206), a obilježavaju je brojna ponavljanja, gomilanje motiva, pjev, cviljenje, a ne kazivanje.

PISNI SKUPNE – DVANAESTERAČKI DISTISI, PISNI U OSMOREDKE, PISNI U POLUREDKE

Vila Slovinka, u četare vrsti petja složena, ča jest: u pisni skupne, u osmoredke, u žučnopoijke i poluredke. Prema Jurju Barakoviću Medini navodi *pisni skupne* – dvanaesteračke distihe i trostihe istoga sroka; *žučnopoijke* koje su talijanski osmerački soneti; a *poluredke* su pjesme u kiticama po četiri osmerca, od kojih se sriče prvi s četvrtim, drugi s trećim, dakle vezani su obgrljenom rimom. Pjesnici zadarskoga književnog kruga u Medinijevim prikazima sasvim odgovaraju Maštrovićevim pogledima: »I kad se čovjek zanese u tu lijepu prošlost, kada duševnim okom zahvati djela i rad Zoranića, Barakovića, Kožićića, Karnarutića i tolikih drugih žarkih Hrvata zadarskih, sve mu se nekud čini, da ni u hladnoj smrti nije ugasnuo žar ljubavi njihove« (Maštrović, 2001: 16). Svojim oblicima ta je poezija raznolika, polifonična, s potvrdama romanskih pjesničkih oblika, a svojom ključnom sastavnicom ona je domoljubna.

ROMANTIČNI EP

Romantičnom epu koji je cvao u Italiji kod nas nema traga, tvrdi Medini. Viteške igre iz moralnih razloga nisu našle plodno tlo u Dubrovniku u kojem je izostao burni i strastveni život talijanskih gradova. Epika se već na početcima povodila za onodobnim tuđinskim, talijanskim uzorima. Mnogi ma je Danteov »pogled u tajne bića ljudskoga« (Medini, 204) i u »skroveni

uzrok našega življenja« (Isto, 203) bio uzorom, a ne Ludovico Pulci, Mateo Maria Boiardo te nadasve proslavljeni Ludovico Ariosto. Medini tvrdi kako su objašnjenja naših epskih pjesama u talijanskim djelima, i to u izravnim utjecajima, a ne u susretima, prožimanju, dodirima.

LIRSKO-EPSKA PJESNIČKA PROZA: POSLANICE, PJESNIČKE POSLANICE

Pismo papi Hadrianu VI. pjesnička je poslanica koju Medini prosuđuje u njezinoj povijesnoj domovinskoj zadaći, Marulićevoj zauzetosti da spasi kršćanski svijet od osmanske najezde. Medini podsjeća na Vetranovićevu razmjenu poslanica s Nalješkovićem i Hektorovićem. U proslavu *Ribanja i ribarskoga prigovaranja* pjesničkom poslanicom, ustvari najvišom prijateljskom gestom Hektorović daruje Jerka Bartučevića (usp. Isto, 93–94). Medini pohvaljuje poetičnost Dimitrovićevih, a ističe samo kulturnopovijesne vrijednosti Nalješkovićevih (usp. Isto, 106). Ako je njihovim autorima nedostajalo dara i načitanosti, tvrdi Medini, marljivim radom i istinskim zanosom za hrvatsku knjigu slabosti su nadomjestili svojim trudom (usp. Isto, 108). »Lijepi su spomenik pjesničkoga drugovanja *poslanice* Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića« (Isto, 105). Baraković je poznao pjesnike iz dubrovačkog kruga, tvrdi Medini i navodi stihove: »Dubrovnik Livijom procvita, / ku Dinko Ranjina u pismi počita« (Isto, 117). Iako su bili krhki, naglašava dodire i veze koje su književnike na daljinu povezivale, a onda ih u drugoj polovici XVI. stoljeća pomalo nestaje tako da »što je s početka bilo po naravi i srcem združeno, postaje različito i po duhu i po obliku« (Isto). Za svoju »Satiru u obliku poslanice« kojom baca svjetlo na onodobne prilike, Bobaljević tvrdi kako je napisana *poetikom po Horaciju*, a odgovor je na poruge usmjerene na njegovu gluhoću: »Neka mi reče razlog lijepa i dobra, te nezgrapna i loša stila, oštra i niska te slatka i visoka zvuka? Nek mi pokaže, zašto je jedna pjesan prosta i mlitava, naduvena i tvrda druga, a treća u svem ubava« (Isto, 185). Navodimo to kako bismo stekli predodžbu kako su u renesansnom dobu postojali raznoliki motivi pisanju poslanica. Postale su omiljene i odgovarale su ondašnjem ukusu zato što su pouzdano bilježile događaje s nakanom poticanja na krjeposti, osobito na umjerenost. I *Vila Slovinka*, Barakovićev epski spjev istodobno je i pjesnička poslanica. Osvrt na lirsko-epske vrste zaključili smo pjesničkim poslanicama, proznim prijelaznim oblicima.

Epsko pjesništvo i epska proza

Na popisu epskih književnih vrsta i podvrsta lako je utvrditi neke prijelazne oblike koji su se pojavili i u prethodnom nizu. Medini navodi i nastojanja

niza hrvatskih književnika XVI. stoljeća sa svrhom traganja za starinskom epikom kako bi se dovinuli do visine i objektivnosti kakvu zahtijeva *epska pjesma* iz zlatnoga doba antičke, grčke i latinske književnosti. Medini navodi antičke i humanističke velikane: Homera, Vergilija, Cicerona, Horacija, Teokrita, Stacija, Ovidija, zatim Petrarca, Dantea, Boccaccia (usp. Isto, 44–47). Ističemo kako se nije puno osvrtao na antičke i romanske pjesničke oblike i njihove potvrde u hrvatskoj književnosti.

EPSKA PJESMA BIBLIJSKE GRADNJE, EPSKE DOMOLJUBNE PJESME

Pišući o Maruliću Medini navodi *stare poete i začinjavce i epsku pjesmu biblijske gradnje*. Marulićevo domovinsko zauzimanje utkano je u epskim pjesmama: *Tuženju grada Jerusolima* i *Molitvi suprotivu Turkom*. Istančanin osjećajima književni povjesničar iskazuje duh vremena u pogledu na »gornjodalmatinske« pjesnike: »Prilike su tu bile zagušile u postanku književni pokret hrvatski, pa se jedini još Baraković svrhom stoljeća usuđuje prkositi tuđinačkom duhu« (Isto, 117). Strogim kritičkim mjerilima prosuđuje o Antunu Sasinu: »stihotvorcu, a ne pjesniku«. Ipak, izdašan je u isticanju njegove *domoljubne pjesme*, zanosa i ponosa prema domovini. Medini prati domovinski zanos u *domoljubnim pjesmama* Marina Burešića, Antuna Sasina i Oracija Mažibradića. Upozorava na razlike između Dinka Ranjine i trubadura, na neoboriv utjecaj koji je u Zlatarića jasniji: »Ljubav iskrena proviruje dakle i ispod nakita pozajmljenih u trubadura, a ta je očučena ljubav uvijek nepresušno vrelo poezije« (Isto, 179). Opisi ljepote i emfatični izljevi ljubavi Sabe Bobaljevića Mišetića odjeci su trubadurštine, navodi Medini. Ima ih također i u pjesnika po klasičnim uzorima (usp. Isto, 176–177).

SVATOVSKJE I PJESME U KOLU

Svatovske pjesme i pjesme u kolu po uzoru na Katula i Klaudijana podsjećaju Medinija na saturnalijske u Rimu. Marulić popularizira etički pristup promicanjem načela pouzdanja u Boga i u vječnu pravdu oslanjajući se na tumačenje »Kata« (usp. Isto, 85–88).

JUNAČKA EPSKA PJESMA (SLOGA), JUNAČKA REFLEKSIVNA PJESMA

»Ovako svršava pjesnik svoju pjesan, koju nazivlje *sloga*, bit će prema *složiti*, što znači *sricati stihove*. Sloga je po svojoj naravi junačka epska pjesma. Epom je ne možemo nazvati, jer joj nedostaje svega onoga, što se zahtijeva od epa« (Isto, 272). Tako Medini komentira zaključne stihove *Vazetja Sigeta grada* Brne Karnarutića, vjerojatno stoga što ju je sam pjesnik nazvao pjesmom podijeljenom u četiri dijela.

EP, EPSKI SPJEV

Marulićeva *Judita* nije, kako Medini piše, »epška pjesma biblijske građe« (Isto, 83), niti biblijska priča koju čini 16 glava u 6 knjiga, nego epski spjev od šest pjevanja koje autor naziva librima. Neprikladni su strukovni nazivi kojima se koristi: »epška pjesma«, »pripovijesti«, »suho pripovijedanje« i »klasično štivo«. Marulić je bio otvoren prema starozavjetnim kanonskim knjigama, ali u svemu Medini ne zamjećuje da je na taj način obogatio poetsku podlogu svojem spjevu. Preoštra je i ocjena po kojoj se mlađi epičari nisu mogli od Marulića naučiti puno o pisanju epa (usp. Isto, 205). Mediniju je Vetranović pjesnik epskih pjesama i spjeva *Piligrin* (usp. Isto). Ocjena je dijelom prihvatljiva, treba dodati poetičnost u izričajima i osobito subjektivnost.

OD IDILSKE POEZIJE DO IDILSKOG EPOSA
(HEKTOROVIĆEVO *RIBANJE*)

Hektorovićevo *Ribanje*... Medini naziva *idilskim eposom*, u kojem se *idilska poezija* miješa s pripovijedanjem pouka, a tu ima raznih književnih smjerova. *Planine* su poput zrcala koje odsijava baš sve što je u Italiji do toga doba bilo u književnosti. Cijela epika odjek je književnih struja iz Italije, osobito Sannazzara, njegovih vizija isprepletenih elementima idilske poezije (usp. Isto, 260). Medinijevo razmišljanje o književnim utjecajima je u začetcima: tek što bi pisci prionuli uz jedan, već bi se u Italiji pojavio drugi, kao Dante koji je bio tako moćan, da mu se naši pjesnici nisu mogli oteti ni onda, kad su pjevali baš protivnim načinom jer su okupani humanizmom tog velikana. Navedenu prosudbu prepoznajemo u čvrstu stavu brojnih kroatologa koji drže da su Hrvati i Dante povezani trajno (Frano Čale i Mate Zorić, 1976: 764), a recepcija i povijest tih dodira, započeta u pjesnikovo doba s raznim aspektima traje u kontinuitetu do danas.

JUNAČKA REFLEKSIVNA PJESMA, JUNAČKI EP, JUNAČKA EPIKA,
JUNAČKI, DUHOVNI, IDILSKI, MISTIČNI EP

Uvjetno možemo prihvatiti Medinijevu tvrdnju da prave junačke epike u Dalmaciji nije ni bilo. Hektorović ju je zahvaljujući usmenoj predaji upoznao, a da se nije morao micati s otoka Hvara. Medini navodi primjer unosa elemenata iz romantike kršćanskoga viteštva u *junačkoj refleksivnoj pjesmi* »*Vazetje Sigeta grada*«, a Brnu Karnarutića ipak naziva »prvim našim pjesnikom *junačkoga epa*« (Medini, 266), unatoč primjedbi o grješkama protiv pravila epske opširnosti, primjerima zbijenih misli, sažetih u dva-tri stiha umjesto opširnije eksplikacije. Medini razmatra fabulu epa, piše o prikazanim sukobima s Turcima, turskom pitanju, hirovima padišahova, turskih gusara, šiljatih

i bosanskih vezira (usp. Isto, 267–271). Kršćanskim svijetom odjeknula je vijest o padu Sigeta i junačkoj smrti Nikole (Miklouša) Zrinskoga, hrvatskog Leonide i hrabrih branitelja. Karnarutićeva tema ne zasniva se na povijesnoj istini; izgledala je poput epopeja ili priča iz davnih vremena. Jedan čovjek s dvije tisuće vojnika, tvrdi Medini, usudio se zakrčiti put silnom caru Sulejmanu i golemoj njegovoj vojsci, kojemu se nitko dotad nije usudio oprijeti. Medini je shvatio okrutnost vremena. Nije pretjerao kad je upozorio na sličnosti Prvog pjevanja s Herodotovim pripovijedanjem o vojni Kserksovoj: »Most preko rijeke Drave odgovarao bi mostu preko Helesponta, koji oholi Perzijanac sazida, a Siget – to su hrvatske Termopile« (Isto, 274). Književni je povjesničar prepoznao djelo kojim je poravnat put Gunduliću, pjesniku *Osmanide*, autoru duhovnog, idilskog i mističnoga epa.

PRIPOVISTI I PRITVORI JUNAKOV I DEKLIC, PASTIRSKI ROMAN

Vila Milostja poput Vergilija upozorila je mladoga Zorana neka se kloni grješna puta. Petra Zoranića uvrstio je Medini u Danteove nasljednike ne samo opisom silaska u pakao ili susreta sa sedmoglavom zvijeri nego prvenstveno zbog alegorijske sugestije nasilja, prijevare i lakomosti. Zoranić je crpio građu iz tuđine, tvrdi Medini, ali sve je u *Planinama* naše unatoč raznolikostima, *Perivoj od Slave*, žalopojka o rasutoj baštini, *pripovisti i pritvori*, tumačenje pastira Repelje, ljubavne zgrade, pastirska družina i natjecanje u petrarkističkom pjevanju koje usput nosi »tužbeni poj pastirov od rasute baščine i poj slavnoga Marula pastira« (Isto, 240–243). Hrvatski književnici koji su razvijali alegorijsku sliku svijeta od Zoranića do Gundulića nailazili su na izrazito kritička raspoloženja na prijelazu u XX. stoljeće. Medini je umjereniji od svog suvremenika »kročeanca« Alberta Halera, dubrovačkog gimnazijskog profesora, pred čijom je »veleučenošću« pokošen pao ne samo Gundulić, nego i Dante Alighieri. Kritičar Haler osporavao je pravo književnicima rabiti alegorijsku sliku svijeta (usp. Kombol, 1938: 12, 602–604), figuru misli pred kojom bi uzmicao svaki istinski realizam, a to je Kombol držao ishitrenim. *Pritvori junakov i deklia te pripovisti* potvrde su prvih spomena navedenih proznih vrsta u hrvatskoj književnosti. Medini odvodi recipijenta Polizianu i Sanazzaru. Slaganjem mozaika nazvao je već postupke u Vetranovićevu *Pelegrinu*, a Zoranićeve unose književnoteorijska misao poslije je nazvala intertekstualnim i intermedijskim. Medini ističe Zoranićevo izvrsno poznavanje talijanske književnosti, ali i domoljublje, njegovu želju da nešto slično stvori svome narodu, a ta ljubav nagnala ga je na pisanje. Iako *Planine* nije izravno nazvao *pastirskim romanom* isticao je: »ni Talijanci nijesu [se] žacali dovađati i uvađati u svoje pastirske romane i pripovijesti starogrčka i starorimska božanstva, pa oprostimo to i našem Petru« (Medini, 244). »*Planine*

su pastirski roman s pripoviješću jedne ljubavi« utvrdio je Mihovil Kombol (1961: 139), Marin Franičević pisao je »o prvom našem izvornom romanu« (1974: 91), Nikica Kolumbić isticao je pak »sklonost putopisnom doživljaju« (1980: 229). »Čega sve tu nema?« zapitao se Ivo Frangeš nazvavši *Planine* »svjetovnom prozom« (1987: 67). Prihvaćamo povijesne razloge kad Medini prema Zoraniću rabi naziv »pripovijest« za kratku pripovjednu vrstu, iako ona u suvremenoj uporabi upućuje na usmenu predaju za razliku od »crtice«, »pričice«, »priče«, »pripovijetke« i »novele«, ukratko, onih vrstā fiksnih tekstom (Buljac, 2008: 57–77), dakle, sustav koji bitno razlikujemo od teorije Milivoja Solara (usp. 2005: 215–217). O nekim drukčijim rješenjima pisali su i Vladimir Biti, Helena Sablić Tomić, Krešimir Nemeć i Pavao Pavličić. Nedavno je s naratoloških uporišta Kristina Peternai Andrić upozorila na distinkciju pojmova »pripovijesti« i »pripovijetke«. Obveza bi odgovornog znanstvenika trebala »biti diferenciranje pojmova i njihovo brižljivo, dosljedno korištenje, barem u okviru znanstvenog članka« (usp. Peternai Andrić, 2017: 45). Od navedenih izdvajamo i Pavličića (usp. 2017: 11–22) koji promiče različite razine klasifikacije, genološka obilježja književnih rodova i vrsta, precizna žanrovska određenja usmene i pisane književnosti te jasnu terminologiju u teoriji i praksi.

NARODNE ILIRSKÉ POSLOVICE (DICTERIA), PRIČICE, GNOME

Medini je poznao *narodne poslovice (dicteria)* koje je J. Naupleo preveo na latinski. Naziva ih oštroumnim, a sućeljava *Zakonima Solomonovim*, Pompiliju i Pitagori. *Pričice, ilirske poslovice (dicteria)* protuteža su antičkim mudroslovima i prigodnicama, Stacijevim silvama. Baraković je Mediniju izvrstan poznavalac staroklasične, crkvene i talijanske književnosti; do zadnjega daha vjeran svome narodu, gradu Zadru i rodnom kraju, koje slavi i časti pjesmom i živim pripovijedanjem u kojem je mnoštvo gnoma (usp. Medini, 251–254) tj. aforističnih izraza.

Zaključak

Milorad Medini vrlo rano uočio je problem književne periodizacije prema stoljećima. Prihvatio je izraz talijanski humanizam, a nazive »renesanca« tj. renesansa i »preporod« izveo je prema talijanskom *rinascimento* (usp. Isto, 1903: 42). Na taj način učvrstio je pravi naziv navedenom književnom razdoblju, odnosno stilskoj formaciji, ali za sve ono što je nastajalo na književnom polju u drugoj polovici XVI. stoljeća i kasnije, nazvao je klasicizmom, nepouzdanim nazivom za novi naraštaj koji je napustio »trubadurštinu«

ili pak sinonim za probuđeno zanimanje »učenja starine« (Isto, 142). Naziv nije dobar zato što je obilježio književno razdoblje i stilsku formaciju koja je nastupila u XVIII. stoljeću, čiju je poetiku prikazao Nicolas Boileau (v. 1982: 5–119). Prvotnu namjeru da svako stoljeće daruje jednim sveskom Medini nije ostvario. U žarištu pokretačkih sila prepoznao je subjektivnost, prinose pojedinaca, zbog čega je osjećao strah da će u književnoj sintezi zanemariti sveukupna zbivanja (usp. Isto, VII). *Renesanca* mu je epoha koja je donijela preokret u mišljenju, doba u kojem je *individuum*, tj. (ljudska) individualnost slavila pobjedu. Uveo je pojam *reformacije*, kojim istodobno pobija renesansnu razuzdanost, ali i strogi crkveni nauk, i *protureformacije*, kojim se nauk ponovo učvršćuje, štoviše zahtijeva *sljepu vjeru*. Autor je svjestan kako ovakva dioba na stoljeća ugađa donekle razvitku književnosti, jer je XVI. stoljeće bilo pripremom za veći književni rad, iako se kroz dva sljedeća književnost potpuno ugasila, kao i sloboda koju je Dubrovnik izgubio. Medini je najvećim dijelom hrvatsku književnost motrio mjerilima koja su se odnosila na dubrovački književni krug i veće dalmatinske gradove. Započeo je razmatranje o estetskim učincima književnoga djela unoseći poznate kategorije o »ukusu pojedinca« i »ukusu doba«. Sama književnost ima u sebi svoj razvoj, kojem pridodaje razvoj ideja (usp. Isto, V.). Šesnaesto stoljeće donijelo je procvat; XVII. mu je vrhunac, a u XVIII. književnost se ugasila.

U skladu s onodobnim književnoteorijskim spoznajama Milorad Medini je u dvadeset i jednom poglavlju povijesnoga pregleda hrvatske književnosti XVI. stoljeća iscrpno prikazao i protumačio humanistička načela i svrhu preporoda, prilike i kulturno stanje, autore i djela, prikazao je filozofe, historike i nadasve pjesnike, suptilno protumačio književna djela i razvrstao ih prema vrstama, podvrstama, oblicima ili pak nositeljima književnih pojava. Isticao je poznati kanon: Dante, Petrarca, Boccaccio; nametnuo ga našim književnim veličinama, također i kanon prvih humanista u kojem ističe Aeliusa Lampridiusa Cervu, njihov zanos za latinskim jezikom. Uspješno je razgraničio posebnosti i razlike odjeka i potvrda trubadurskog pjesništva i petrarkizma, Marulića, njegova života, znanja i ugleda, razloga zbog kojih je ispjevao *Juditu*, prijelaza pokladnih pjesama u heroikomičnu poeziju, potom naših novolatinskih pjesnika i dubrovačke Akademie dei concordii, Hanibala Lucića i Petra Hektorovića, Petra Zoranića i Jurja Barakovića, naravno i dubrovačkoga niza u kojem istaknuto mjesto pripada Marinu Držiću. Književni povjesničar nema potvrdu za *bukolične* pjesme, iako smo mogli prepoznati njihov opis uz idilične pjesme. Medini je nailazio na teškoće pri usustavljanju i razvrstavanju nekih prijelaznih književnih vrsta u kojima bi se našla kakva sastavnica drugoga žanra. Medinijev diskurz je pseudoznanstven, opterećen brojnim priložnim izrazima: »dobro smišljeno« i pridjevskim izrazima:

»veoma lijepih«, »odličnih misli« (Isto, 280). Metafore naziva *pjesničkim prisposobama*, a metonimije koje su redovito oglagoljene, dinamične, koje Antun Lučić (usp. 2007: 45) naziva *pomaknutim metonimijama*, prepoznajemo u njegovoj odrednici *fraze* (usp. Medini, 88). »Svašta možeš kazati, ali ‘prilično’, tj. upotrebivši za sve određenu formu, frazu i prisposobu« (Medini, 140), navodi Medini, koristeći se izrazima »frazu« i »prisposoba« koje su mu sinonimi za »metonimiju« odnosno za »metaforu«.

Zoranićev naziv *pripovisti* u ijekavskoj inačici prihvaćen je i prije Medinija oznakom za gotovo sva kraća pripovjedna prozna djela, ispričana prema modelu usmenoga, ali i pisanoga ostvarenja, za ispričane, ispričovijedane priče, ostvarene u govornom činu u kojem narator otima vlast nad zbivanjima prošlosti i zaboravu pretočivši ih u »po-vijest«. U sinkronijskom presjeku Medinijevih proznih vrsta i oblika susrećemo naziv »pripovijesti« prema Zoranićevu modelu ispričovijedanoga događaja, koji je bio prihvatljiv za sve pripovjedne oblike do Šenoe u kojima se mogao prepoznati takav model, za razliku od pripovijetke, novele i drugih narativnih oblika s prelomljenim sižejima i stilizacijom literarnih vrijednosti, od kojih navodimo: crtice, pričice, priče, pripovijetke i novele. Stoga se zalažemo za novu nomenklaturu suvremenih pripovjednih proza pisane književnosti koju čine: ukratko, vrste fiksirane tekstem, za razliku od »pripovijesti« koja se odnosi na usmenu proznu vrstu i pripada usmenoj književnosti. Budući da su se novi oblici pripovjedne proze pojavili tek u razdoblju moderne, tj. na prijelazu u XX. stoljeće, Medini ih nije mogao razlikovati. Sve to nipošto ne umanjuje vrijedne prinosse Milorada Medinija književnoj teoriji, učvršćenju spoznaja temeljenih na klasifikaciji književnih djela, odabiru prepoznatljivih svojstava i stvaranju glavnih tipova odabira, selekcije, prepoznavanju genoloških karakteristika i prepoznavanju kanonskih vrijednosti književnih djela.

Literatura

- Biti, Vladimir (2000) *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Bogišić, Rafo (1968) *Dinko Ranjina. Zbornik stihova XV. i XVI. stoljeća*. Zagreb: Zora – MH, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 5.
- Boileau, Nicolas (1982) *Pjesničko umijeće*. Split: Logos, Knjižnica Korugva, prepjev, predgovor i bilješke napisao Mirko Tomasović.
- Buljac, Miljenko (2008) »Od pripovijesti do pripovijetke«, u: *Zbornik o Stjepanu Zlatoviću*. Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, 57–77.
- Čale, Frano – Mate Zorić (1976) »Dante u hrvatskoj književnosti«, u: *Dante Aligieri, Djela. Božanstvena komedija*. knj. 2, Zagreb: SN Liber – NZ MH, 763–835.

- Dukat, Zdeslav (2005) »Bilješke« u: Aristotel, *O pjesničkom umijeću*. Zagreb: Školska knjiga, 63–459.
- Frangeš, Ivo (1987) *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb – Ljubljana: NZ MH – Cankarjeva založba.
- Franičević, Marin (1974) »Razdoblje renesansne književnosti«, u: *Povijest hrvatske književnosti*. knj. 3, Zagreb: SN Liber – Mladost, 7–174.
- Kolumbić, Nikica (1980) *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*. Zagreb: NZ MH.
- Kombol, Mihovil (1938) »Gundulić u hrvatskoj književnosti«. *Hrvatska revija*, god. XI, br. 12, 602–604.
- Kombol, Mihovil (1961) *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*. Zagreb: MH.
- Kravar, Zoran (1986) »Lirska pjesma«, u: Zdenko Škreb – Ante Stamać. *Uvod u književnost. Teorija, metodologija*. Zagreb: Globus, 379–412.
- Lučić, Antun (2007) *Veze ljudi, životinja i stvari*. Mostar – Zagreb: Naklada DHK – Erasmus naklada, 1–388.
- Maštrović, Tihomil (2001) *Nad jabukama vile Hrvatice*. Kroatističke studije. Zagreb: Hrvatski studiji – Studia Croatica, Biblioteka Croaticum, sv. 3, 1–372.
- Medini, Milorad (1902) *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Zagreb: Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), 1–360.
- Nemec, Krešimir (2011) »Novela«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslava Krležje.
- Pavličić, Pavao (1983) *Književna genologija*. Zagreb: Liber.
- Pavličić, Pavao (2017) »Književna genologija u teoriji i praksi«, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr*. Zbornik radova, Split – Zagreb: Književni krug Split – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Biblioteka Knjiga Mediterana, sv. 97, 11–22.
- Peternai Andrić, Kristina (2017) »Pojam pripovijesti u književnoj teoriji«, u: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Vrsta ili žanr*. Zbornik radova s XIX. međunarodnog skupa održanog od 29. do 30. rujna 2016. u Splitu. Split – Zagreb: Književni krug Split – Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta u Zagrebu, 38–47.
- Sablić Tomić, Helena (2012) *Uvod u hrvatsku kratku priču*. Zagreb: Leykam International.
- Solar, Milivoj (1974) *Ideja i priča*. Zagreb: Liber.
- Solar, Milivoj (2005) *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, XX. izdanje, 1–320.
- Tomasović, Mirko (1988) *Tradicija i kontekst. Komparativističko-kroatističke teme*. Zagreb: August Cesarec, 1–192.

SUSTAV RENESANSNIH LIRSKIH I EPSKIH VRSTA, PODVRSTA
I PJSNIČKIH OBLIKA MILORADA MEDINIJA

Sažetak

Milorad Medini je godine 1902. objavio povijesni prikaz hrvatske književnosti XVI. stoljeća tj. renesansnoga razdoblja i stilske formacije u skladu s onodobnim književnoteorijskim spoznajama. Prikazao je pjesništvo svjetovno i duhovno, pučko i umjetničko, književna zbivanja, autore i djela na suženu prostoru Dubrovnika i Dalmacije. U ovom radu proučili smo renesansne pjesničke oblike, više od stotinu lirskih i epskih vrsta te podvrsta. Iako ih je bio svjestan, Medini nije razvio senzibilnost za lirsko-epske pjesme, prijelazne podvrste koje smo izlučili iz cjeline, utvrdili njihove posebnosti i razlike, ključne sastavnice, genološka obilježja i razine klasifikacije, utvrdili im i žanrovska određenja, prikazali ih i protumačili te uznastojali na primjeni jasne terminologije. Istražili smo dodire, utjecaje i odjeke »provencalske« tj. provansalske poezije, trubadurskog pjesništva, talijanske pučke i pastirske pjesme, klasičnih uzora i novolatinske lirike; također i utjecaje narodnoga na lirsko i epsko »umjetno« pjesništvo. Važna je i sinkronijsko-dijakronijska klasifikacija koja obuhvaća načela: tematsko, ugođaja / raspoloženja, nastanka i versifikacije pjesničkih vrsta i oblika.

Ključne riječi: hrvatsko »umjetno« renesansno pjesništvo, dijakronijsko-sinkronijska klasifikacija, genološka obilježja vrsta i žanrova, strukovno nazivlje

SYSTEM OF MILORAD MEDINI'S RENAISSANCE LYRIC
AND EPIC FORMS, SUBFORMS AND POETIC FORMS

Summary

In 1902 Milorad Medini published a historical account of the 16th century Croatian literature, ie of the Renaissance period and stylistic formation, in accordance with the then literary-theoretical notions. He depicted secular and spiritual, folk and artistic poetry, literary events, authors and works in the narrowed space of Dubrovnik and Dalmatia. In this paper, we have studied Renaissance poetic forms, more than a hundred lyric and epic forms and subforms. Although aware of them, Medini did not develop a sensibility for the lyric-epical poems, the transient subform that we have extracted from the full text of the historical presentation, determined their peculiarities and differences, key elements, genealogical characteristics and classification levels, also established their genre features, presented and interpreted them, continuously insisting on applying a clear terminology. We have explored the contacts, influences and reverberations of Provencal poetry, troubadour poetry, Italian folk and pastoral poem, classical patterns and neo-Latin lyric poetry; and also the influences of folk poetry on lyrical and epical »artificial« poetry. There is also an important synchronic-diachronic classification that encompasses the following principles: thematic, the one of atmosphere / mood, of creation and versification of poetic genres and forms.

Keywords: Croatian »artificial« renaissance poetry, diachronic-synchronic classification, genealogical characteristics of forms and genres, scientific terminology

Lidija Bogović

Pitanje autorstva prikazanja koja se pripisuju Maruliću u Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Medini, M.

Prikazanja smještamo u dio srednjovjekovne dramske književnosti religioznoga sadržaja koji se razvio iz uskrasnih obreda i pučke nabožne pjesme. Crkvena je drama dramska vrsta u koju žanrovski spada crkveno prikazanje,¹ kao podvrsta hrvatskoga crkvenoga teatra većim dijelom tiskana i objavljena u raznim edicijama, ali se mnoga još čuvaju u rukopisima raznih arhiva. Taj književni žanr predmetom je mnogih historiografskih rasprava i danas, započelih još u doba Milorada Medinija, autora *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* iz 1902.

Prvi počeci crkvene književnosti na narodnom jeziku

Medini, koji svoju *Povjest* započinje poglavljem »Prvi počeci crkvene književnosti u narodnom jeziku« piše da je i prije Marka Marulića i Šiška Menčetića u Dalmaciji bilo ljudi koji su se bavili pjesmom, ali ističe da je taj rad nastao iz sile, da se udovolji potrebi kršćanskoga puka.² Dalje navodi lektionare kao potvrdu tome, pisalo se tada na hrvatskom u prostom narodnom govoru, ali taj je rad bio namijenjen samo potrebama crkve. Medini ističe da se »malo zatim proširi gospodarstvo narodnog jezika i dalje, pa su se počele pisati hrvatski i takve stvari, koje baš nijesu crkvene, ali su za crkvu vezane. To su tako zvana crkovna prikazanja: to je dalji korak k svjetovnoj književnosti, a sreća je htjela, da nam se baš toga nekoliko sačuvalo, te kako možemo sigurnijim okom pratiti razvitak naše knjige«.³

¹ Crkvena se drama kao dramska vrsta najčešće dijeli na crkveno prikazanje i liturgijsku dramu kao dramske žanrove.

² Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. I. knjiga, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Matica hrvatska, Zagreb, 1902., str. 8.

³ Isto, str. 9.

Dubrovačko-dalmatinska književnost prema ovom historiografu počinje upravo crkvenim prikazanjima, no u tim prikazanjima nema umjetničke vrijednosti, drame su to koje su pjesnici ispjevali za potrebe puka na razini povjestica iz starozavjetne objave ili života svetaca, kako piše Medini, »što ih još i sada spominju postarije žene«. ⁴ Što se same terminologije crkveno-prikazajnskih žanrova tiče, ona je nerijetko vrlo nejasna, isti se pojmovi nazivaju različitim nazivima, a pojedini autori izjednačuju međusobno različite termine. Primjerice, Medinijev prethodnik, Armin Pavić kompozicijski podudarne književne forme, najčešće pogrešno ocjenjuje kao prijevode s talijanskoga, a čiji su sadržaji birani iz Svetoga pisma ili različitih svetačkih legendi naziva prikazanjima ili skazanjima, odnosno crkvenim dramama. ⁵ Adriana Car-Mihec u *Dnevniku triju žanrova* definira terminologiju crkveno-prikazajnskih žanrovskih oblika u dramskim tekstovima te navodi misterije, mirakule i moralitete kao podvrste crkvenoga prikazanja. ⁶

Medini smatra kako su misteriji nastali u XIV. i XV. stoljeću kada nestaje viših ideja za koje će se kršćanstvo boriti te da su njima svećenici na svečanostima pokušali doskočiti jenjavanju kršćanskoga duha. Također, navodi kako misterije pod tim ili nekim drugim imenom poznaju svi narodi, ovisno o tome je li tematika iz Isusova života pa se nazivaju misterijima, ili su teme o životima svetaca i mučenika pa se nazivaju mirakulima, dok kod nas nema te diobe nego su, prema Mediniju, to sve prikazanja. O talijanskim prikazanjima i načinu njihova izvođenja postoje zapisi, no Medini ističe kako u Dalmaciji nije bilo kroničara koji su opisali svečanosti i sjajne sprovode koje je podržavala primjerice obitelj Medici, a sve što možemo saznati je iz uputa za prikazivača koje je pisac sam uvrstio u tekst i oko njega. Takve su opaske kratke i često u obliku zapovijedi, npr. »Angjel stavši na mestu podobnu – počni s visokim glasom i reci«. ⁷ Već spomenuti Armin Pavić, početak dubrovačke hrvatske literature smješta u Split, a za prve književnike, slično kao i Medini navodi, Marulića te Papalića, Martinčića, Natalića, Božičevića i Matulića, ističući Marulića kao svojevrsna učitelja ostalima. ⁸

Crkvena su prikazanja u XV. stoljeću u čitavoj gornjoj Dalmaciji vrlo proširena, a sve iz potrebe da se, kako kaže Medini, »vanjskim sjajem pobudi narod na pobožnost«. ⁹ Usporedbe radi za Branka su Vodnika, pri-

⁴ Isto, str. 275.

⁵ Usp. Adriana Car-Mihec, *Dnevnik triju žanrova*, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2003., str. 11.

⁶ Isto, str. 9.

⁷ M. Medini, nav. dj., str. 11.

⁸ Usp. Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871., str. 5.

⁹ Usp. M. Medini, nav. dj., str. 10–21.

mjerice, crkvena prikazanja vrsta crkvene drame nastala iz crkvenih obreda pod utjecajem svjetovnih elemenata, pisana narodnim jezikom i s izričito moralno-didaktičkom svrhom te s gotovo nikakvom pjesničkom vrijednosti. On tu vrstu književnosti smatra pučkim dramama.¹⁰ Franjo pak Fancev crkvena prikazanja dijeli u tri skupine: prvu, pučka prikazanja, drugu, prijelaznu, tu se elementi pučkih prikazanja miješaju s elementima umjetničke tvorbe, te treću, crkvena prikazanja koje smatra čistim umjetničkknjiževnim tvorbama.¹¹

Crkvena prikazanja i Marulić

Mirko Tomasović u monografiji o Maruliću istaknuo je: »Prikazanja su neosporno još jedan čimbenik svestranosti ‘oca hrvatske književnosti’, koji je na svojem materinskom jeziku slagao stihove u lirskim i dramskim vrstama, a najvišu ambiciju, prema rodovskoj hijerarhiji svoje epohe usmjerio je prema epskoj tvorbi.«¹² U književnosti pisaca gornje Dalmacije, u koju Medini smješta Marka Marulića, crkvena su prikazanja upravo ondje opstala sve do njegova vremena, a to pripisuje nerazvijenošću narodnoga života te zadovoljstvom puka mrvicama koje su mu dane. Također, navodi Dubrovnik kao primjer grada u kojem crkvena prikazanja nisu mogla dulje zaživjeti pored Držićevih komedija i ostaloga književnoga rada.¹³ *Prikazan’je historije svetoga Panucija, Skazan’je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti i Govoren’je sv. Bernarda od duše osujene*, prikazanja su koja su pronađena u rukopisnom zborniku *Vrtal* Petra Lucića te se pripisuju Marku Maruliću, ali ih se uglavnom ne smatra izvornim djelima već preradbama talijanskih crkvenih prikazanja.

S problemom autorstva tih prikazanja književni su se povjesničari više puta susretali te analizirali i donosili svoje zaključke. Za potonja se dva prikazanja još od Kukuljevića i Jagića, koji su također dvojili oko autorstva navedenih djela, nagađalo da im nije autor sam Marulić jer o tom nije pronađena službena bilješka. Iako je listove iz Lucićeva *Vrtla* Kukuljević u prvo vrijeme vezivao za XIV. i početak XV. stoljeća, kasnije je promijenio mišljenje i pripisao druga dva prikazanja Maruliću,¹⁴ pa su tako, godine 1869. u Akademijinu

¹⁰ Usp. Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

¹¹ Usp. Franjo Fancev, *Hrvatska crkvena prikazanja*, Poseban otisak iz XI. knjige »Narodne stazine«, Zagreb, 1932., str. 5–28.

¹² Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul – monografija*, Erasmus naklada, Zagreb – Split, 1999., str. 172.

¹³ Usp. M. Medini, nav. dj., str. 29.

¹⁴ Usp. Francesco Saverio Perillo, *Hrvatska crkvena prikazanja*, Mogućnosti, Split, 1978., str. 39.

izdanju *Starih pisaca hrvatskih*¹⁵ (urednika Ivana Kukuljevića i Vatroslava Jagića) tiskana i Maruliću pripisana upravo sva tri dramska teksta.

U predgovoru prve knjige *Starih pisaca hrvatskih*, Vatroslav Jagić navodi kako se ne može za sve što je tiskano s jednakom sigurnošću utvrditi da je Marulićevo. Veći broj Marulićevih djela za to je izdanje preuzeto iz Lucićeva *Vrtla* te iz Lucićevih rukopisa koji je napisao napomenu »Marul ča je složil«, a s obzirom da je u tom zborniku nekolicina sadržaja nepotpisana, da nije bilo te Lucićeve napomene, vjerojatno se ne bi ni raspravljalo o Marulićevu autorstvu tih djela. Također, valja napomenuti da kod pjesama koje sigurno nisu Marulićeve, u zborniku stoji ime njihova autora.¹⁶ Dokaz za *Prikazan'je historije svetoga Panucija* Jagić vidi u mjestu na kojem se tekst nalazi, odnosno na listu gdje su sigurno Marulićeva djela, ali za druga dva nije toliko siguran. Jagić ističe da s obzirom da ih je Lucić uvrstio u *Vrtal* te da nisu potpisana, ta je prikazanja Lucić sigurno smatrao Marulićevima, a još jednu potvrdu za *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* vidi u tome što dolazi u rukopisu pod brojem 969, koji sadrži Marulićeva djela. Da je *Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti* Marulićevo Jagić brani jezikom, te nastavlja da se većina tiskanih djela mogu »obraniti kao neprijeporna svojina Marulićeva«, te je uvjeren da u *Vrtlu* i rukopisu Lucićevu postoji još koja zanemarena Marulićeva pjesma.¹⁷

Prema Kukuljeviću, prikazanja nisu izvorno Marulićevo djelo, već prijevodi s talijanskoga, a dok za *Prikazan'je historije svetoga Panucija* dokaz autorstva vidi u stihovima na kraju dijela u kojem se nalaze Marulićeva djela, »Marula Marka toj da je složenje znaj«. Iako uz druga dva nema nikakove bilješke, sluti se da su Marulićeva s obzirom da su ostali predmeti većinom prepisani iz Marulićevih rukopisa.¹⁸ Dalje navodi Kukuljević, za *Prikazan'je historije svetoga Panucija* moglo bi se reći da je radnja Marulićeva, ili se barem tako držalo u XVI. stoljeću, no i za druga dva prikazanja Kukuljević je našao razloge da ih pripiše Maruliću, te je istaknuo da je tu vrstu srednjovjekovne drame kod nas prvi pisao Marko Marulić u trima svojim prikazanjima.¹⁹ Kao razlog tome navodi Kukuljević: »budući da se je u XV. i početkom XVI. vieka, po našem barem znanju, Marulić jedini pisanjem duhovnieh pri-

¹⁵ *Stari pisci hrvatski*, knj. I, ur. Ivan Kukuljević Sakcinski i Vatroslav Jagić, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869.

¹⁶ Usp. Vatroslav Jagić, »Predgovor«, u: *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869., str. 3–5.

¹⁷ Isto, str. 11.

¹⁸ Usp. Ivan Kukuljević Sakcinski, »Pjesme Marka Marulića«, u: *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869., str. LXXII.

¹⁹ Isto.

kazanjah bavio, te sav smier i duh posljednjih dviju prikazanjah njegovomu smieru i duhu pisanja podpuno odgovara, budući nadalje isti jezik rečenih prikazanjah jeziku Marulićevih prikazanjah sasvim naliči, a pošto i glede forme pjevanja znamo, da je Marulić kadikad ne samo u aleksandrinih nego u i u osmercih pjevati običavao, to mislim, da mi može saviest čista biti, što sam i posljednja dva prikazanja uvrstio među djela Marulićeva, sve do tog, dok se za izvjestno dokazalo ne bude, da su prouzvod kojega drugoga hrvatskoga pjesnika«. ²⁰ Kukuljević zaključuje da iako se ne može sa sigurnošću tvrditi da su druga dva prikazanja Marulićeva, ona su napisana u duhu i smjeru Marulićeva pisanja, a jezik nalikuje jeziku ostalih Marulićevih djela. ²¹

Ti su zaključci sporni za Ivana Broza koji ističe da su izvedeni iz neosnovanih premisa. Što se tiče smjera i duha, oni nisu svojstveni samo Maruliću, a ni jezične dokaze ne priznaje relevantima te navodi kako su prijevodi *Prikazan'je historije svetoga Panucija* i *Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti* toliko različiti da im ne može autor biti jedna osoba. ²² Tako u članku »Sitni prilozi za povjest hrvatske književnosti« spominje Marulićeva tri skazanja tiskana u prvoj knjizi *Starih pisaca hrvatskih*, te dodaje kako nijedno od ta tri djela nisu originalne radnje te da se ni za jedno ne može pouzdano dokazati da je napisao Marulić, ²³ štoviše Broz je pokušao osporiti Marulićevo autorstvo.

Carlo Verdiani u djelu *O Marulićevu autorstvu firentinskog zbornika* siguran je da je *Prikazan'je historije svetoga Panucija* Marulićev prijevod, dok za druga dva prikazanja navodi kako ih je Kukuljević atribuirao Maruliću s čim se složio i Jagić, dok primjerice Maretić nije siguran u te tvrdnje pa je pojedine stihove pripisao Menčetiću. Franjo Fancev, u djelu *Hrvatska crkvena prikazanja*, navodi da »ako je istina, da je upravo Splitsanin Marko Marulić autor hrvatskoga prijevoda talijanske reprezentacije, što nam ga je pod natpisom *Prikazan'je historije svetoga Panucija kako moli Boga da mu očituje ko mu biše takmen na zemlji* sačuvao Trogiranin Petar Lucić u svomu *Vrtlu*, tada bi počeci ovog novog razvojnog stepena crkvenih prikazanja padali još na sam početak 16. stoljeća, jer je Marko Marulić umr'o god. 1524.«. Nastavljajući: »A ako mu Marulić nije autor, iz dramskoga rada hrvatskih crkvenih prikazanja«, ²⁴ ipak pokazuje svoju nesigurnost oko Marulićeva autorstva prikazanja, dok s druge strane Carlo Verdiani na osnovi poprilično pouzdanih

²⁰ Isto, str. LXXIV.

²¹ Isto.

²² Usp. Ivan Broz, »Skazanje od nevoljnoga dne od suda ognjenoga«, *Nastavni vjesnik*, I, str. 136–138; Štamparija »Narodnih novina«, Zagreb, 1893., str. 136–137.

²³ Isto.

²⁴ F. Fancev, nav. dj., str. 19–20.

dokaza citata koji se javljaju i u drugim Marulićevim djelima, utvrđuje da to jesu Marulićevi stihovi.²⁵

Tome se priklonio i Josip Badalić koji je ispitaio hrvatske rukopise sačuvane u Arhivu JAZU, te pozivajući se na Marulićevu grafiju utvrdio da se u Lucićevu *Vrtlu* čuvaju i Marulićevi autografi jednaka duktusa, tipično marulićevska.²⁶ Do takvih je zaključaka došao i Marin Franičević, nakon što je uspoređujući ritmičku liniju druga dva prikazanja (*Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti* i *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene*) s istom u djelima za koje se pouzdano zna da su Marulićeva, zaključio da je Marulić autor.²⁷

I Perillo ističe da oko autorstva prijevoda *Prikazan'je historije svetoga Panucija* ne bi trebalo biti sumnje s obzirom na to da u *Vrtlu* nakon dramskog teksta i raznih stihova nalaze se dva distiha s indikacijom o piščevu imenu,²⁸ a ni Arminu Paviću nema dvojbe oko autorstva *Prikazan'ja historije svetoga Panucija kako moli Boga, da mu očituje komu biše takmen na zemlji* koji smatra prijevodom Belcarijeva talijanskoga misterija, no za ostala dva prijevoda oprezno navodi kako se ne zna je li Marulić autor, »barem nema tomu izrično upisana svjedočanstva u rukopisu, iz kojega su uzeta, dočim za ono prvo ima«.²⁹

Kada je riječ o dramskim djelima koja se »opravdano ili sa stanovitim rezervama pridaju Marku Maruliću«, a ponajprije o crkvenim prikazanjima, Nikica Kolumbić ističe da je *Prikazan'je historije svetoga Panucija* Marulićevo djelo bez svake sumnje,³⁰ a za *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* navodi da je vjerojatno Marulićev tekst.³¹ Dalje, *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* Kolumbić obrađuje kao Marulićev tekst te ističe da osim naslanjanja dvanaesteračkih na osmeračke stihove, Marulićevo autorstvo pokazuje i neke druge osobitosti. Iako je u Marulićevim sabranim djelima *Dijaloški i dramski tekstovi* uvrstio samo *Prikazan'je historije svetoga Panucija*,³² da

²⁵ Usp. Carlo Verdiani, *O Marulićevu autorstvu Firentinskoga hrvatskog zbornika iz XV stoljeća*, Novinsko poduzeće »Narodni list«, Zadar, 1973., str. 84–85.

²⁶ Usp. Josip Badalić, »Marulićevi hrvatski autografi u Arhivu Jugoslavenske akademije«, *Filologija*, I, str. 37–59; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1957., str. 37–48.

²⁷ Usp. Marin Franičević, *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 454–459.

²⁸ Usp. F. S. Perillo, nav. dj., str. 39.

²⁹ A. Pavić, nav. dj., str. 5.

³⁰ Usp. Nikica Kolumbić, »Elementi dramskog u Marulićevu pjesničkom postupku«, *Dani Hvarskoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, XV, br. 1, str. 286–305; Split, svibanj 1989., str. 286.

³¹ Isto, str. 293.

³² Usp. Marko Marulić, *Dijaloški i dramski tekstovi*, ur. Nikica Kolumbić, Književni krug Split, Split, 1994.

djela smatra Marulićevim vidljivo je u uvodnom dijelu teksta u kojem ističe da se ta prikazanja pripisuju Maruliću te da im se ne zna neki drugi izravni izvor,³³ ali i u zaključku u kojem navodi da bi »repertoar njegovih autorski potvrđenih dramskih djela trebalo obogatiti i nadopuniti dijelom dijaloškom-dramskih tekstova« koje obrađuje.³⁴

O Maruliću kao načitanom humanistu i poznavatelju antičke komedio-grafije piše Mirko Tomasović u poglavlju »Prikazanja« u monografiji o Marku Maruliću.³⁵ Tomasović navodi kako komparativna raščlamba pojedinosti u pjesmama, prozi i dramama može dovesti do pouzdanih znakova o autor-skoj pripadnosti te ističe intertekstualnost, samocitatnost i intermedijalnost kao znakovite fenomene.³⁶ Dalje navodi da kod *Prikazan'ja historije svetoga Panucija* na Marulića kao autora upućuje i versifikatorska razina, pozivajući se na dvostruko rimovane dvanaesterce, konvergentni leksik, stil i retoričku razvedenost, ali i odabir upravo pustinjaka Panucija koji je inspirirao Marulića te ispravlja Kukuljevića da nije riječ o pukom prijevodu, nego o prijevodu, prepjevu i doradbi s obzirom da je Marulić unosio i samostalne stihove i izostavljao izvorne, što potvrđuje i Novak koji ističe da »u doba kada u nas dramsko autorstvo gotovo da i nije postojalo, ostvario je Splitsanin Marko Marulić jedan od najstarijih i najkompaktnijih dramskih sistema naše kulturne povijesti«. ³⁷ Tomasović zaključuje da je Marulić Belcarijevu dramu prilagodio scenskoj zamisli i okolini u kojoj je stvarao.³⁸ Nadalje, Tomasović ističe kako je Marulić dramaturška nastojanja prilagodio okolnostima i sredini u kojoj je djelovao te napisao *Prikazan'je historije svetoga Panucija, Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti i Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* kao svoju dramsku trilogiju koja predstavlja početak hrvatske dramske umjetnosti.³⁹

Medinijevo viđenje prikazanja koja se pripisuju Maruliću

O prikazanjima koja se pripisuju Maruliću, Medini piše da sudeći prema jeziku i rukopisu te gdje su nađena mogu se smatrati splitskima, ali da to nije dovoljan dokaz s obzirom na to da primjerice prikazanje *Muka gospodina našega* dokazuje kako su prikazanja prenošena iz jednoga mjesta u drugo

³³ N. Kolumbić, nav. dj., str. 286.

³⁴ Isto, str. 303.

³⁵ M. Tomasović, nav. dj., str. 165.

³⁶ Isto, str. 166.

³⁷ S. P. Novak, nav. dj., str. 75.

³⁸ M. Tomasović, nav. dj., str. 166–168.

³⁹ Isto, str. 172.

te da su se na tom putu mijenjala. U prikazanjima se ne može govoriti o književnom jeziku, svako je prikazanje pisano govorom kraja u kojem je nastalo. Pozivajući se na Ivana Kukuljevića koji navedena prikazanja pripisuje Marku Maruliću, Milorad Medini u svom djelu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* ističe da po svoj prilici djela jesu Marulićeva te navodi svoje dokaze za takvo gledište. U fusnoti, sitnijim slovima, Medini ističe kako je Marulić kao teolog znao preinačiti ono što mu se nije činilo prema nauku crkve te »ima li takih inačica i ovdje, to bi bio priličan dokaz, da su djela Marulićeva«. ⁴⁰

Skazan 'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti, Medini navodi kao prijevod talijanskoga prikazanja *La representatione del di di giudicio* Antonija Araldia te dalje ističe: »Za ovo se prikazanje mislilo, da je Marulićevo«. ⁴¹ *Govoren 'je sv. Bernarda od duše osujene* prijevod je slične talijanske reprezentacije, kako je naziva Medini, iz XV. stoljeća, te ističe kako je i za ovo prikazanje Kukuljević mislio da je Marulićevo. ⁴² *Prikazan 'je historije svetoga Panucija*, prema Mediniju, najjednostavnije je od svih prikazanja koje obrađuje. Također, pozivajući se na Kukuljevića, Medini prikazanje pripisuje Maruliću iako napominje da neki tvrde kako za to nema dokaza. Dalje navodi, »rekao bih i ja, da je po svoj prilici djelo Marulićevo, prvo zato, što se napis /Marula Marka toj da je složenje znaj.../ može ticati baš ovoga djela; a drugo zato, što i Marulić, kako ćemo vidjeti, ljubi jednostavnost, a bježi od svih zapletaja«. ⁴³ Medini kao da ovim navodima opravdava Kukuljevića što tiska navedena tri prikazanja s Marulićevim potpisom. Ono što Medini ističe kao zajedničko trima prikazanjima jest da ne govore o mucu ili životu svetca, nego se bave apstraktnim teološkim pitanjima.

Medini, kao i u čitavoj *Povjesti*, ostavlja prostor za daljnja istraživanja te ističe kako će detaljnije analize odrediti jesu li sva tri prikazanja Marulićeva, čime kao da se ponovno ograđuje od svih učinjenih propusta i manjkavosti u njegovu pregledu povijesti književnosti. Nedosljednost i mogli bismo reći Medinijeva nesigurnost očituje se u daljnjem tekstu gdje kaže da tko god da je autor *Prikazan 'ja historije svetoga Panucija*, nije autor originala već se radi o prijevodu s talijanskoga. ⁴⁴

Na dubrovačku literaturu onoga vremena snažno je utjecala već spomenuta talijanska književnost. Medini u svojoj *Povjesti* postavlja pitanje jesu

⁴⁰ Usp. M. Medini, nav. dj., str. 10–21.

⁴¹ Isto, str. 19.

⁴² Isto.

⁴³ Isto, str. 20.

⁴⁴ Isto, str. 19–20, 78.

li naša prikazanja originalna ili su prijevodi i preradbe talijanskih drama. Pa zaključuje kako su iz *Legende auree*, latinske zbirke koja sadrži živote i smrti mučenika, talijanski i hrvatski pjesnici preuzimali izvore za svoje crkvene igre, ali se ponovno ograđuje izjavom da to treba još detaljnije istražiti.⁴⁵

Usporedbe radi, Armin Pavić odlučniji je da su talijanski uzori najvidljiviji u dubrovačkoj drami, koja u početku nije nego puki prijevod talijanske.⁴⁶ O teoriji koju je većina usvojila kao točnu da je *Prikazan'je historije svetoga Panucija* tek prijevod u kojem nema autorove originalnosti, osporio je Slobodan Prosperov Novak koji je uspoređujući Belcarijev izvornik *La Rappresenazione di san Panuzio quando prego Iddio che gli rivelasse a quale uomo santo fosse simile sopra la terra* s prijevodom utvrdio da prikazanje niti sadržajno, niti kvantitativno ne može biti puki prijevod, a tekst u cjelini ima 20-ak stihova više, ali i ti dodani stihovi sadržajno su srodniji hrvatskim tekstovima i tradiciji.⁴⁷ Nezanemariva je tvrdnja Francesca Saveria Perilla u kojoj ističe kako su hrvatski dramski tekstovi od svojih početaka originalni i oslobođeni od utjecaja sličnoga žanra u talijanskoj, francuskoj i njemačkoj literaturi te zaključuje da su u nekim glavnim formalnim elementima jedinstveni. Kada se uspoređuju navedene teorije s Medinijevom da je *Prikazan'je historije svetoga Panucija* tek prijevod s talijanskoga u obzir treba uzeti vrijeme u kojem je Medini pisao svoju *Povjest*, vrijeme na razmeđu XIX. i XX. stoljeća u kojem za taj problem književni povjesničari tek počinju pokazivati interes. Medini se u svojim zaključcima, iako vrlo oprezno uglavnom oslanjajući na Kukuljevića, ne daje izriječom svoj sud, a kao i u ostatku njegova djela naglašava potrebu za detaljnijom analizom koja će rezultirati relevantnijim ocjenama.

Muka svete Margarite

Među prikazanjima koja se pripisuju Maruliću posebno je sporno autorstvo *Muke svete Margarite*. Valja napomenuti da je Novak, među prikazanja koja se još od Kukuljevića pripisuju Maruliću, pridodao i taj tekst.⁴⁸ Prema Novaku, ta Marulićeva verzija *Muke svete Margarite* sačuvana je u rukopi-

⁴⁵ Isto, str. 18.

⁴⁶ Usp. A. Pavić, nav. dj., str. 5.

⁴⁷ Usp. Slobodan Prosperov Novak, »Dramski rad Marka Marulića«, u: *Marko Marulić: Drame*, ur. Nikola Batušić, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa – Teatrološkijska biblioteka, Zagreb, 1986., str. 46.

⁴⁸ Slobodan Prosperov Novak o tome je pisao u članku »Dramski rad Marka Marulića«, Isto, str. 7–78.

su Ex-libris vojvode od Saussexa s datacijom Firentinskoga rukopisa iz XV. stoljeća.⁴⁹ Tada se spominje Marulića kao autora i toga četvrtoga prikazanja, »*Muka svete Margarite*, djelo koje se barem u onoj oštećenoj firentinskoj verziji ima bez rezervi pribrojati Marulićevu peru«.⁵⁰

Dragica Malić, koja ističe da atribucija određenomu piscu može biti potpuna ili djelomična (da se svede na mogući krug autora), neposredna (koja se zasniva na pouzdanim podacima) te posredna (zasnovana na analizi jezika, stila, ideja i fomi), navodi da pouzdanih podataka nema te da sustavna analiza jezika i stila nije provedena te zaključuje da se jezik i struktura protive Marulićevo autorstvu.⁵¹ Također, Malić ističe kako raščlamba grafijskih i jezičnih odlika u trima sačuvanim prijepisima *Muke svete Margarite* ukazuje na njezino starije i sjevernije podrijetlo u odnosu na Marulića.⁵² Nadalje, Malić se slaže da se *Prikazan'je historije svetoga Panucija* stihotvorno uklapa u Marulićevo opus, ali u osmeračkim prikazanjima *Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti te Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* upravo se osmeračkim pjevanjem nerijetko osporava Marulićevo autorstvo, a iako sadrže sve bitne Marulićeve jezične značajke, po kojima se može zaključiti da ipak jesu Marulićeve, pokazuju »podosta početničkih boljki i teološku neizrađenost, odnosno stihotvorno i idejno naslanjanje na pučku srednjovjekovnu poeziju«.⁵³

Medini pri obradi crkvenih prikazanja uopće ne spominje *Muku svete Margarite*, a Maruliću je pripisuje tek Carlo Verdiani koji je provedenim poprilično argumentiranim komparativnim istraživanjem dokazao da Marulićevo prikazanje o Margariti nije direktno povezano s talijanskim izvorima. Primjerice, Eduard Hercigonja u doba Novakove teze, analizirao je tekst *Muke svete Margarite*, ali ga ne pripisuje Maruliću, pitanje autorstva kod njega je ostalo neriješeno.⁵⁴ Novak, pozivajući se na Verdianija, ističe i citate koje je uočio u *Muci svete Margarite* i kod *Prikazan'ja historije svetoga Panucija*, te napominje da je to dokaz snažne veze između Marulića i obje navedene drame.⁵⁵

⁴⁹ Usp. Marko Marulić, *Drame*, ur. Nikola Batušić, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa – Teatrologijska biblioteka, Zagreb, 1986., str. 82.

⁵⁰ S. P. Novak, nav. dj., str. 47.

⁵¹ Usp. Dragica Malić, »Zašto Margarita nije Marulićeva?«, *Colloquia Maruliana*, XIX, br. 19, str. 185–218; Književni krug Split – Marulianum, Split, travanj 2010., str. 187–188.

⁵² Isto, str. 214.

⁵³ Isto, str. 188.

⁵⁴ Usp. Eduard Hercigonja, »Latiničko prikazanje *Muke svete Margarite* i hrvatsko-glagoljska hagiografsko-legendarna tradicija«, *Croatica*, XVIII, br. 26–27, str. 29–70; Zagreb, 1987.

⁵⁵ Usp. S. P. Novak, nav. dj., str. 14.

* * *

Književni rad Marka Marulića dijeli se na latinski koji mu je donio svjetsku slavu i s kojim se smjestio u središte europskoga humanizma, ali i nezamarnarivi i vrlo vrijedan dio stvaralaštva napisan hrvatskim jezikom. Tim Marulićevim djelima, kako piše Medini u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* još 1902., treba dodati prikazanja i diviti se »Markovoj radinosti« koja je mogla doprijeti do tako obilne književne radnje koja je po opsežnosti u starijoj hrvatskoj književnosti bez dostojnoga konkurenta. Pitanje autorstva prikazanja *Prikazan 'je historije svetoga Panucija, Skazan 'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti i Govoren 'je sv. Bernarda od duše osujene* postavljeno još u doba Jagića i Kukuljevića, aktualizirano je u doba Medinija, a s obzirom da se književni povjesničari nisu usuglasili oko konačnoga odgovora o njemu se raspravlja i danas.

Zanimljivo je kako se Marulićevo autorstvo *Prikazan 'ja historije svetoga Panucija* nije dovelo u pitanje sve do trenutka kada je u pitanje dovedeno autorstvo ostala dva prikazanja, tada se sumnja, kako ističe Tomasović, nepotrebno proširila i na *Prikazan 'je historije svetoga Panucija*,⁵⁶ a nezamarnariva je i činjenica da se od Kukuljevića (1869.)⁵⁷ do Batušića (1986.)⁵⁸ ti stihovi nisu iznova tiskali, niti su uzimani u obzir pri izborima Marulićevih djela.

Važno je naglasiti i da među književnim povjesničarima koji negiraju Marulićevo autorstvo pojedinih ili svih prikazanja (zanemarimo li pripisivanje Marulićevih stihova Šišku Menčetiću), zapravo nitko nije predložio drugoga autora prikazanja ako to nije Marulić; tako primjerice i Kolumbić ističe da se prikazanja pripisuju Maruliću te da im se ne zna drugi izravni izvor.

U istraživanjima Marulićevih tekstova ponekad je teže razlučiti bavi li se pojedini povjesničar književnosti pitanjem autorstva ili izvornosti djela pa kada uspoređuje jezik ili duh pisanja ponekad nema usklađene polazišnu pretpostavku i konačni zaključak, odnosno započinje dokazima koji utvrđuju pitanje izvornosti teksta, a završava odgovaranjem na pitanje autorstva.

Odlučan u činjenici da crkvenim prikazanjima počinje hrvatska književnost, Milorad Medini u tom se poglavlju dotaknuo i prikazanja koja se pripisuju Marku Maruliću.⁵⁹ Medini, kao ni mnogi u to vrijeme, ali i nakon njega, nije dovoljno detaljno obradio crkvena prikazanja, te se vrlo površno

⁵⁶ Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989., str. 170.

⁵⁷ Ivan Kukuljević Sakcinski, »Pjesme Marka Marulića«, *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869.

⁵⁸ Marko Marulić, *Drame*, ur. Nikola Batušić, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa – Teatrologijska biblioteka, Zagreb, 1986.

⁵⁹ Izuzev *Muke svete Margarite* koju Medini u *Povjesti* uopće ne obrađuje.

posvetio našoj najstarijoj književnosti. Nisu naravno zanemareni ni vrijeme u kojem je istraživao i donosio zaključke, niti dotadašnja istraženost. U obzir treba uzeti i činjenicu da je problem autorstva Marulićevih drama Medini susreo na njegovu početku kada je taj problem tek ulazio u obzor književne povijesti. Medini je još 1904. napisao da »tako slabo još poznavamo dubrovačko-dalmatinsku književnost, da se svaki čas možemo nadati novomu iznenađenju«. ⁶⁰

Iz pristupa prikazanjima koja se pripisuju Maruliću, a koje u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* obrađuje, Medini također djeluje pomalo iznenađeno kada se očekuje njegov stav i ocjena. Pozivajući se na Kukuljevića vrlo oprezno na trenutke prikazanja pripisuje Maruliću, dok se već u sljedećoj rečenici ograđuje napominjući da neki tvrde da za to nema dokaza. Trenutak u kojem Medini izlazi iz sigurne zone i ne pozivajući se na prethodnike zaključuje da je trima prikazanjima zajedničko to da ne govore o mucu ili životu svetaca, nego se bave apstraktnim teološkim pitanjima. U ostatku je djela dosljedan pristupu kao i u ostatku svoje *Povjesti* te se ne upušta u ozbiljniju analizu i donošenje zaključaka.

Uzimajući u obzir trajnost problema te još uvijek postojeće pitanje Marulićeva autorstva, kao i istraživanja u ovom radu obrađenih književnih povjesničara koji ili smatraju da prikazanja jesu Marulićeva, ili smatraju da je samo *Prikazan'je historije svetoga Panucija* Marulićevo, a ostalima je autor nepoznat, pa čak i oni koji negiraju Marulićevo autorstvo, dosada nitko nije predložio nekoga drugoga književnika koji bi mogao biti autor stihova navedenih prikazanja. Kukuljevićevo i Jagićevo kolebanje ipak je rezultiralo uvrštavanjem spomenutih prikazanja u djela Marka Marulića i dok Kukuljević ističe kako mu je savjest čista vezano za tu odluku, Jagić je uvjeren kako u Lucićevo *Vrtlu* postoji još koja zanemarena Marulićeva pjesma. Ne treba zanemariti ni Verdianijevu usporedbu stihova iz prikazanja s drugim dokazano Marulićevim tekstovima, niti jednako Franičevićovo uspoređivanje ritmičkih linija, ali ni Badalićevo istraživanje grafije hrvatskih rukopisa i njihove zaključke da je stihove napisao upravo Marko Marulić.

Razmatrana su i oprečna mišljenja, primjerice Broza koji smatra da su zaključci izvedeni iz neosnovanih premisa te da smjer i duh nisu svojstveni samo Maruliću, a za njega su sporni i jezični dokazi, on čak negira i Marulićevo autorstvo *Prikazan'ja historije svetoga Panucija*. Svoju je nesigurnost istaknuo i Franjo Fancev.

⁶⁰ Milorad Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, veljača, 1904., str. 258.

Kod ostalih nema dvojbe oko autorstva *Prikazan'ja historije svetoga Panucija*; za Perilla, Pavića i Kolumbića bez sumnje to je Marulićevo djelo, a Kolumbić kasnije i druga dva pripisuje Marulićevu stvaralaštvu.

Tomasović navodi kako komparativna raščlamba pojedinosti u pjesmama, prozi i dramama može dovesti do pouzdanih znakova o autorskoj pripadnosti te ističe intertekstualnost, samocitatnost i intermedijalnost kao znakovite fenomene te zaključuje da je Marulić dramaturška nastojanja prilagodio okolnostima i sredini u kojoj je djelovao te napisao *Prikazan'je historije svetoga Panucija*, *Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga*, *napokonji koji ima biti* i *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene* kao svoju dramsku trilogiju koja predstavlja početak hrvatske dramske umjetnosti. Za Novaka su sva tri teksta nedvojbeno Marulićeva, a prikazanjima koja se još od Kukuljevića pripisuju Maruliću, pridodao i *Muku svete Margarete*, čemu se usprotivila Dragica Malić.

Nekim negiranjima ili književnopovijesnim kritikama unatoč, mogli bismo zaključiti da su i danas suvremeno pitanje Marulićeva autorstva prikazanja otvorili Kukuljević i Jagić sredinom XIX. stoljeća. Njima se priklonio i Medini na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće, a iako ga možda nisu u potpunosti zatvorili Tomasović i Novak u drugoj polovici XX. stoljeća, svakako su napravili velik korak u njegovu razrješenju. Medinijev prinos istraživanju crkvenih prikazanja nije bitno izmijenio ukupnu sliku toga dijela hrvatske književne historiografije, već dokazuje kontinuitet jednoga i danas suvremenoga problema. Temeljeći se na navedenim kasnijim istraživanjima povjesničara književnosti, nećemo pogriješiti ako crkvena prikazanja dopišemo popisu žanrova u kojima se okušao Marko Marulić.

Literatura

Bibliografija

- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. I. knjiga, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, veljača, 1904.

Literatura

- Josip Badalić, »Marulićevi hrvatski autografi u Arhivu Jugoslavenske akademije«, *Filologija*, I, str. 37–59; Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1957.

- Ivan Broz, »Skazanje od nevoljnoga dne od suda ognjenoga«, *Nastavni vjesnik*, I, str. 136–138; Štamparija »Narodnih novina«, Zagreb, 1893.
- Adriana Car-Mihec, *Dnevnik triju žanrova*, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2003.
- Franjo Fancev, *Hrvatska crkvena prikazanja*, Poseban otisak iz XI. knjige »Narodne starine«, Zagreb, 1932.
- Marin Franičević, *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Eduard Hercigonja, »Latiničko prikazanje *Muke svete Margarite* i hrvatsko-glagoljska hagiografsko-legendarna tradicija«, *Croatica*, XVIII, br. 26–27, str. 29–70; Zagreb, 1987.
- Vatroslav Jagić, »Predgovor«, u: *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869., str. 1–12.
- Nikica Kolumbić, »Elementi dramskog u Marulićevu pjesničkom postupku«, u: *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, XV, br. 1, str. 286–305; Split, svibanj 1989.
- Ivan Kukuljević Sakcinski, »Pjesme Marka Marulića«, *Stari pisci hrvatski*, knj. I, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1869., str. LXXII–LXXXV.
- Dragica Malić, »Zašto Margarita nije Marulićeva?«, *Colloquia Maruliana*, XIX, br. 19, str. 185–218; Književni krug Split – Marulianum, Split, travanj 2010.
- Marko Marulić, *Drame*, ur. Nikola Batušić, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa – Teatrologijska biblioteka, Zagreb, 1986.
- Marko Marulić, *Dijalološki i dramski tekstovi*, ur. Nikica Kolumbić, Književni krug Split, Split, 1994.
- Slobodan Prosperov Novak, »Dramski rad Marka Marulića«, u: *Marko Marulić: Drame*, ur. Nikola Batušić, Hrvatsko društvo kazališnih kritičara i teatrologa – Teatrologijska biblioteka, Zagreb, 1986., str. 7–78.
- Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1871.
- Francesco Saverio Perillo, *Hrvatska crkvena prikazanja*, Mogućnosti, Split, 1978.
- Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989.
- Mirko Tomasović, *Sedam godina s Marulom*, Književni krug Split – Marvliavm, Split, 1996.
- Mirko Tomasović, *Marko Marulić Marul – monografija*, Erasmus naklada, Zagreb – Split, 1999.
- Carlo Verdiani, *O Marulićevu autorstvu Firentinskoga hrvatskog zbornika iz XV stoljeća*, Novinsko poduzeće »Narodni list«, Zadar, 1973.
- Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 1913.

PITANJE AUTORSTVA PRIKAZANJA KOJA SE PRIPISUJU MARULIĆU U
MEDINIJEVOJ *POVJESTI HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI*
U DALMACIJI I DUBROVNIKU

Sažetak

Otac hrvatske književnosti Marko Marulić, najznačajniji pisac hrvatskoga humanizma i prema Novaku pisac renesansne harmonije, autor djelā hrvatskoga latinizata europske slave, ali i djelā na hrvatskom jeziku, vjerojatno je, još u XV. stoljeću, napisao četiri crkvena prikazanja. *Prikazan 'je historije svetoga Panucija, Skazan 'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti, Govoren 'je sv. Bernarda od duše osujene i Muku svete Margarite*, prikazanja su koja se pripisuju Marku Maruliću, ali se ne smatraju izvornim djelima već prijevodima, prepjevima i doradbama talijanskih crkvenih prikazanja. S problemom autorstva tih prikazanja književni su se povjesničari više puta susretali te analizirali i donosili svoje zaključke, a ta je i danas aktualna tema otvorena još u Medinijevo vrijeme. Za *Skazan 'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti i Govoren 'je sv. Bernarda od duše osujene*, još se od Kukuljevića i Jagića, koji su također dvojili oko autorstva navedenih djelā, nagađalo da ih nije preveo i preradio sam Marulić jer o tom nije pronađena službena bilješka. Ipak, godine 1869. u Akademijinu izdanju *Stari pisci hrvatski* (urednika Ivana Kukuljevića i Vatroslava Jagića) tiskana su i Maruliću pripisana upravo prva tri navedena dramska teksta preuzeta iz rukopisnoga zbornika *Vrtal Petra Lucića*. Pozivajući se na Kukuljevića, Milorad Medini u svom djelu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* ističe da po svoj prilici djela jesu Marulićeva te navodi svoje dokaze za takvo gledište. U radu je prikazana Medinijeva analiza crkvenih prikazanja kojima, kako smatra, počinje dubrovačko-dalmatinska književnost, a naglasak je stavljen na Marulićeva prikazanja i Medinijevu percepciju istih u usporedbi s gledištima ostalih povjesničara književnosti.

Ključne riječi: Marko Marulić, prikazanja, povijest književnosti

THE QUESTION OF THE AUTHORSHIP OF MIRACLE PLAYS ATTRIBUTED
TO MARULIĆ IN MEDINI'S *HISTORY OF CROATIAN LITERATURE*
IN DALMATIA AND DUBROVNIK

Summary

The father of Croatian literature Marko Marulić, the most significant writer of Croatian humanism, and according to Novak, the writer of renaissance harmony, the author of the works of Croatian latinity which were widely appreciated among European scholars, but also of the works in Croatian language, probably wrote four miracle plays in the 15th century. *Prikazan 'je historije svetoga Panucija, Skazan 'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti, Govoren 'je sv. Bernarda od duše osujene* and *Muka svete Margarite* are the miracles ascribed to Marko

Marulić, yet they are not considered to be his original works, but translations, adaptations and elaborations of Italian ecclesiastical miracles. Literary historians have repeatedly encountered and analysed the problem of the authorship of those miracles and made their own conclusions, and that topic, which is interesting even today, has been opened since Medini's time. For the *Skazan'je od nevoljnoga dne od suda ognjenoga, napokonji koji ima biti* and *Govoren'je sv. Bernarda od duše osujene*, even from Kukuljević's and Jagić's research, who also had their doubts about the authorship of these works, speculations were made that it was not Marulić himself who translated and adapted them, since no official note was found regarding that issue. Nevertheless, in 1869, in the Academy's edition, *Stari pisci hrvatski / Old Croatian writers* (edited by Ivan Kukuljević and Vatroslav Jagić), the first three of the four listed dramatic texts, taken from the manuscript collection *Vrtal* by Petar Lucić, were printed and ascribed to Marulić. Referring to Kukuljević, Milorad Medini in his work *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku [History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik]* pointed out that the works probably are Marulić's and introduces his evidence for such a view. The paper presents Medini's analysis of ecclesiastical miracle plays which, as he considers, are the beginning of Dubrovnik – Dalmatian literature, and the emphasis is placed on Marulić's miracle plays and Medini's perception of them compared to the views of other literary historians.

Keywords: Marko Marulić, miracle plays, literary history

Estela Banov-Depope

Usmena književnost i tradicijska kultura u Medinijevom književnopovijesnom radu

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09 Medini, M.

1. Komparativno povijesno usustavljenje književnog gradiva

Milorad Medini pripada krugu hrvatskih književnih povjesničara koji su se javili nakon što je sredinom šestoga desetljeća XIX. stoljeća iskazana potreba da se povijesti hrvatske književnosti pristupa iz poredbene perspektive. Breda Kogoj-Kapetanić u svojoj opsežnoj studiji o komparativnim istraživanjima u hrvatskoj književnosti opisuje kako su Jagić, Šrepel, Andrić i Matić stvorili tijekom XIX. stoljeća čvrstu podlogu za daljnju izgradnju komparativnog proučavanja književnosti kod nas. Uz Vladoja Dukata i Tomu Matića, Medinija izdvaja kao jednog od autora koji su svoje književnopovijesno djelovanje započeli u posljednjem desetljeću XIX. stoljeća. Rad ovih književnih povjesničara bio je obilježen poredbenim ciljevima, a Medini je već u raspravi o Vetranovićevu *Pelegrinu* objavljenoj u Jagićevu *Archivu* 1895. godine istakao potrebu za metodološkim osvježenjem u istraživanju stare dubrovačke i dalmatinske književnosti. Istaknuo je kako u studiju literarnih kontakata treba napustiti zastarjela gledišta, te da u poredbenom proučavanju hrvatsko-talijanskih dodira valja postupati objektivno i oprezno. Posebno je naglasio kako ne bi trebalo obraćati pozornost samo na sličnosti već i na razlike među djelima, a osobito ističe potrebu za izdvajanjem izvornih elementa u djelima naših književnika.¹

Medini je višekratno uključivao u svoje djelo poticaje začetnika komparativističkoga pristupa u hrvatskoj književnoj historiografiji Vatroslava Jagića. Svoj metodološki dug prema Jagiću naznačio je već u uvodu knjige, a po-

---

¹ Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga 350, Zagreb, 1968., str. 305–404, 370–371.

glavlja knjige koja intenzivnije razmatraju usmene književne poticaje, posebno one vezane uz ljubavnu liriku dubrovačkih pjesnika prve polovine XVI. stoljeća koje i Jagić i Medini nazivaju trubadurima, istodobno često ponovno upućuju na Jagićeve komparatističke radove. Jagić je u ovoj studiji istaknuo važnost komparatističke metodologije u književnopovijesnom istraživanju: »Literarni historik, koji pristaje uz današnja načela literarno-historijskog istraživanja, dužan je svagda predmet svoga zanimanja čak onamo pratiti, gdje mu historijsko-genetički pravac njegovih studija izvore i uzore njegova predmeta pokazuje«. ² U nastavku ćemo, među ostalim, pokušati razmotriti i u kojoj je mjeri ranija hrvatska komparatistička praksa i Jagićev odnos prema usmenoj poeziji djelovao na Medinijev pristup pojedinim pitanjima povezanim s bilježenjem primjera i slijeđenjem poetike usmene književnosti kod autora XVI. stoljeća.

Knjigu pod naslovom *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Medini je zamislio kao trodijelni pregled starije hrvatske književnosti, ali usprkos planovima, objavio je samo prvi svezak posvećen XVI. stoljeću. Pri prezentaciji sadržaja u izboru i rasporedu građe vodila ga je intencija za objektivnim prikazom književnih pojava u širem međunarodnom kontekstu, no osobito je nastojao izdvojiti izvorne sastavnice analiziranih pojava. U uvodu je opširno opisao kulturne prilike, književnike i književna djela reprezentativna za stvaralaštvo tog razdoblja. U skladu s ranije iznesenim stavovima o koncepciji poredbenog istraživanja književnih pojava starije dubrovačke i dalmatinske književnosti, nastojao je smjestiti književne fenomene u opći tijek kulturne povijesti pa je promatrane hrvatske književne pojave dovodio u suodnos s talijanskom književnošću, ali i s drugim povijesno relevantnim književnim korpusima. Najvažniji je doprinos Medinijeva povijesnog pregleda dalmatinske i dubrovačke književnosti XVI. stoljeća sustavna potraga za književnim izvorima i uzorima koje su pojedini pisci slijedili u svojim djelima.

Raspored tema osmišljen je kroz pregled književnih rodova i vrsta, pa su opusi pojedinih književnika i prikazi njihovih djela u nekim slučajevima razdijeljeni u više poglavlja i smješteni na različitim mjestima knjige. O svojim je intencijama za sistematizacijom građe i oblikovanjem cjelovite slike o književnim tendencijama razmatranog književnopovijesnog razdoblja Medini pisao u uvodu knjige te je istaknuo težnju za objedinjavanjem i usustavljivanjem postojećih spoznaja i stvaranjem opće slike o književnim i kulturnim prilikama. Na kraju uvodne riječi zaključuje: »Nije ovo knjiga za

² Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga IX, str. 202–233; Zagreb, 1869., str. 215.

učenje, nego za čitanje, pa mi je glavno bilo, da čitaocu bude jasno ukupno stanje knjige kroz XVI. stoljeće».³

Autor već u naslovu nastoji precizirati zemljopisno i kulturno područje kojim se njegov pregled bavi. Ovaj je književni korpus obilježen mediteranizmom i dodirima s književnom baštinom romanskih prostora Europe. Tako Medini već u uvodnim segmentima rada izlazi iz najuže zacrtanog okvira studije i opisuje kulturne prilike i književnost Apeninskog poluotoka te djela hrvatskih autora pisana latinskim jezikom. Očito je da je time nastojao kontekstualno povezati djela o kojima piše u središnjem dijelu rada s njihovim uzorima i još čvršće uključiti svoju povijest u širi europski okvir vremena kojim se bavi. Kako je ovaj autor već u ranijim raspravama pokazao intenciju da komparativni pristup pomogne uočavanju izvornih, a ne preuzetih segmenata kod tvoraca ključnih djela starije književnosti, i u ovom je pokušaju sinteze prisutna ista intencija. Pritom valja uočiti kako je Medini baš zapise usmenih primjera i intertekstulnu prisutnost usmene poetike izdvojio kao one domaće i autentične sastavnice koje smatra ključnima za prepoznavanje izvornih poetičaja dalmatinskih i dubrovačkih književnika XVI. stoljeća.

Brojne kasnije književnopovijesne rasprave, koje su se bavile pitanjima čije je okvire Medini zacrtao u ovom svojem povijesnom pregledu, potvrdile su da je pitanje dodira starije hrvatske književnosti s drugim romanskim književnostima (kako s klasičnim uzorima rimske književnosti, tako i sa srednjovjekovnom i rano novovjekovnom učenom literaturom na latinskom jeziku, te s onodobnim književnim ostvarenjima na talijanskom jeziku) jedno od iznimno važnih pitanja komparativne kroatistike. U tom kontekstu valja izdvojiti i tezu Davora Dukića kako bi svaka »potpunija analiza književnopovijesne prakse pokazala da se istraživanja književnih kontakata uglavnom ostvaruju kao komparatistički dio nacionalnofiloloških projekata».⁴ Dukić je svoje kritičko propitivanje odnosa između komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike započeo promišljanjem kako je danas svaki sintetički projekt vezan uz povijest nacionalne književnosti neizbježno povezan s poredbenim pristupom. Ističući nadnacionalno motrište kao disciplinarno uporište komparatistike, on je na temelju teorijskih postavki međunarodno priznatih komparatista zaključio kako su gotovo sva tradicionalna istraživanja izvora i utjecaja posao nacionalne filologije. Medinijev poredbeni pristup uklapa se u takvo vrednovanje komparativne kroatistike, a uključivanje i komentari o

³ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I. XVI. stoljeće*, 1902., str. VI.

⁴ Davor Dukić, »Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti. Pretpostavke za kritičko propitivanje komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, str. 3–26; Zagreb, siječanj–lipanj, 2003., str. 4.

usmenim književnim poticajima, kulturnom kontekstu i etnografskim ishodištima obrađenih literarnih tekstova svjedoče o objektivnom, sustavnom i kritičkom vrednovanju svih izvora i utjecaja na obrađeni literarni korpus.

2. Raspored gradiva i terminologija

Književno je gradivo u Medinijevom povijesnom pregledu grupirano na temelju nekoliko kriterija. Raspored poglavlja slijedi prvenstveno kronološku liniju, a zatim književna djela u sustavu književnih rodova i vrsta dok se autori grupiraju i prema gradovima i književnim krugovima uz koje su bili povezani. U početku se nalaze poglavlja koja se bave političkim i kulturnim prilikama u talijanskim i dalmatinskim gradovima te se opisuju početci književnosti na narodnim jezicima. Kako nije bio usmjeren na davanje detaljnih podataka o pojedinim književnicima, Medini je rijetko navodio točne životopisne podatke, a datumi i godine objavljivanja ili postanka pojedinih djela javljaju se tek sporadično. Zbog nastojanja da što cjelovitije prikaže pojedine žanrove, Medini je stvaralaštvo plodnijih književnika koji su imali raznovrsne opuse podijelio u nekoliko poglavlja pa je tako primjerice prikazan opus Marina Držića, dok je Barakovićeva *Vila Slovinka* fragmentarno prikazana najprije u poglavlju o epici, a zatim cjelovito u poglavlju posvećenom njenom autoru.

Terminologija kojom se Medini koristi u skladu je s terminološkom aparaturom njegovih suvremenika i neposrednih prethodnika te se ova povijest, svojom sintetičkom intencijom, najuže nadovezuje na tendencije u kanonizaciji tekstova starije hrvatske književnosti karakteristične za istraživačku i prezentacijsku praksu XIX. stoljeća. No, dok su povjesničari XIX. stoljeća obično prema usmenoj književnosti imali izrazito afirmativan stav, s novim se modernističkim tendencijama, u razdoblju kada postoji donekle ambivalentan odnos prema usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi, ovim aspektima literarnog stvaralaštva pridaje manje pozornosti. Pišući o književnicima koji su bili inspirirani usmenom / narodnom poezijom, Medini je posvetio dosta pozornosti načinima suodnosa tzv. umjetne i narodne pjesme pa je za bolje razumijevanje razvojnih tendencija hrvatske književne historiografije važno uočiti kakav je bio njegov stav prema interferentnom području ovih dvaju književnih tijekova i koje je autore XVI. stoljeća smatrao relevantnim za valorizaciju usmene književnosti tog razdoblja. U skladu s rasporedom gradiva, ulomci i podpoglavlja koja se odnose na usmenu književnost (koju Medini naziva »narodnom«) najbrojniji su u početcima nizova koji se bave pojedinim književnim rodovima: o narodnoj lirici raspravlja u sklopu analize

Ranjinina zbornika i povezano s fenomenom trubadurske lirike, a o junačkoj poeziji vezano uz početke raspravljanja o epskoj poeziji.

Budući da je svoju knjigu namijenio široj čitateljskoj publici, Medini je ispustio cjelovite bilješke o izvorima, autorima i radovima koje je koristio, pa je katkad teško razabrati u kojoj je mjeri ova književnopovijesna sinteza objedinila spoznaje ranijih filologa, a kada Medini nadilazi svoje izvore i novim spoznajama doprinosi boljem razumijevanju književnopovijesnih procesa tijekom XVI. stoljeća. Opširniji navodi nekih prethodnika pokazuju čije je književnopovijesne radove osobito cijenio. No, iako je mjestimice spomenuo poznatije istraživače pojedinih tema, nakon čitanja knjige ostaje dojam da je njen autor trebao biti precizniji u navođenju izvora koje je koristio.

3. Suodnos zapisa usmenih tradicija i oblika s književnim tekstovima XVI. stoljeća

U skladu s rasporedom gradiva u Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, mjesto usmene književnosti i tradicijske kulture u njegovom književnopovijesnom pregledu pratit ćemo u sklopu četiri tematska bloka. Autor pregled započinje opisom kulturnih prilika u Dalmaciji, Dubrovniku i na Apeninskom poluotoku pa će se najprije prikazati dijelovi u kojima se u radovima hrvatskih latinista opisuje izvođenje tradicionalnih usmenih oblika. Zatim će se pratiti suodnosi usmene i pisane književnosti kroz pojedine književne rodove: bit će opisani Medinijevi komentari o lirskim i epskim usmenim infiltracijama u opusima pojedinih autora XVI. stoljeća, a na kraju će se promotriti teatralne i obredne forme bliske dramskim tekstovima renesansnih književnika.

3.1. Izvedbeni aspekt usmene tradicije

Na početku Medinijeva povijesnog pregleda prikazuju se dodiri i napetosti između slavenskih i romanskih lingvističkih i kulturnih sfera. Nakon poglavlja o talijanskim kulturnim prilikama za humanizma i renesanse, autor posvećuje pozornost kulturnim prilikama u dalmatinskim gradovima i u skladu s time prezentira radove nekih od hrvatskih latinista. Neprestana želja za sintetičkim prikazom i oblikovanjem cjeline vodi Mediniju u tezi da se u djelovanju hrvatskih latinista, osobito Crijevića, Šižgorića i Marulića, mogu pratiti stupnjevi adaptacije humanističkih tendencija na lokalne prilike i njihovo ugrađivanje u temelje hrvatske književnosti. Tako uspoređujući Crijevićev i Šižgorićev odnos prema učenoj literaturi na latinskom jeziku tvrdi:

»U jednu riječ: Crijević je sličan onim talijanskim humanistima, koje starina bijaše zasljepila, da nisu vidjali, dapače su mrzili prilike, u kojima su živjeli, a Šižgorić je novolatinski pisac, koji pojmi duh vremena, a piše latinski samo iz predsude: da lijepo može biti samo ono, što je pisano Ciceronovim jezikom, ne hoteći tim nimalo škoditi svojoj narodnosti«.⁵

Opisujući djelovanje Jurja Šižgorića zadržava se na tezi da ga ne zanima toliko njegov poetski talent, koliko želja da, unatoč tome što je pisao latinskim jezikom, istakne narodnu tradiciju kao kulturni fenomen. Kako je Milivoj Šrepel u drugom svesku *Grade za povijest književnosti hrvatske* 1899. godine opisao i objavio pretisak rasprave Jurja Šižgorića »De situ Illyriae et civitate Sibenici a. 1487«, Medini se oslanja na ovaj tekst te u bilješci opisuje sadržaj cjelovitog Šižgorićeva djela, a posebno obraća pozornost na poglavlje o običajima u Šibeniku. Pritom donosi prijevod dijela latinskog izvornika na hrvatski u kojem se opisuje poslovično gradivo, navodi kako se autor bavio njihovim sabiranjem i prijevodom na latinski te se navode tipovi pjesama i napjeva karakterističnih za četiri različite prigode. U skladu s humanističkim idealima, ovi se tipovi usmene poezije uspoređuju s estetskim dosezima klasične antičke poezije.⁶ Ovaj se ulomak sve do danas navodi u gotovo svim pregledima i prikazima hrvatske usmene lirike kao jedno od najstarijih pisanih svjedočanstava o njezinim izvedbenim karakteristikama.

Izdvajanje opisa načina pjevanja lirskih pjesama pokazuje i specifičnost interesa komparatistički orijentiranih kroatista za obredni kontekst usmene lirike. Iako je većina povjesničara hrvatske književnosti sve do sredine XX. stoljeća na tragu herderovskog pristupa koristila termin narodna književnost ili narodna poezija, komparatistički orijentirani autori rano su uočili važnost usmene izvedbe kao jednog od obilježja tradicionalnog pjesništva. Stavljanje akcenta na izvedbeni aspekt usmenih književnih tekstova upućuje na njihov kontekst i preplitanje pučkih i učenih kulturnih slojeva.

Odnosi slavenskih i romanskih lingvističkih i kulturnih sfera dalje se mogu pratiti kroz poglavlja u kojima se analiziraju Marulićeva latinska i hrvatska djela te se raspravlja o ulozi začinjavaca u oblikovanju njegova hrvatskog proznog diskursa. *Začinjavci* su privukli pozornost književnih povjesničara vezano uz proslavu 400 godina Marulićeve *Judite* 1900. godine te su o njima pisali Đuro Šurmin i Ivan Milčetić povezujući ih s početcima glagoljaške književnosti. I Medini je bio među književnim povjesničarima koji su nastojali skrenuti pozornost na ulogu glagoljaške crkvene tradicije u nastajanju hrvatske književnosti. Nikica Kolumbić je u raspravama hrvatskih

⁵ M. Medini, nav. dj., str. 73.

⁶ Isto, str. 75.

književnih povjesničara u razdoblju moderne prepoznao potencijal za analizu uloge glagoljaštva u hrvatskoj književnoj historiografiji, a ne samo u općim kulturnim pregledima, no ustvrdio je da se nakon završetka Marulićeva jubileja književni povjesničari ovom temom nisu pomnije pozabavili.⁷

3.2. *Hrvatska narodna lirika i poezija* Ranjinina zbornika

Deveto je poglavlje svog povijesnog pregleda Medini naslovio »Ljubavna trubadurska lirika«, a prikaz je započeo europskim ishodištima trubadurske lirike u Provansi i povezanošću s portugalskom tradicijom. Terminološki odabir pojma trubadurske lirike za pjesnike *Ranjinina zbornika* upućuje na izrazit utjecaj Jagićeve studije »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«⁸ na ovaj dio književnopovijesnog pregleda dubrovačke i dalmatinske književnosti XVI. stoljeća. Kao i za Jagića, i za Medinija su Šiško Menčetić i Džore Držić zapravo hrvatski trubaduri. Medini upućuje na Jagićevo proučavanje njihove poezije u skladu s dubrovačkim kulturnim i trgovačkim vezama s cijelom Italijom te posebno s njenim jugom. O utjecaju Jagićeva autoriteta svjedoče i dva opsežna ulomka preuzeta iz navedene studije koji opisuju konvencionalnu ljubav kao osnovnu tematiku trubadurske lirike te tako upućuju na neke od izvora i poticaja u pjesništvu *Ranjinina zbornika*.⁹

Intencija da opiše širi kulturni kontekst književnih pojava relevantnih za oblikovanje novih lirskih tendencija na mediteranskom prostoru početkom ranog novog vijeka očituje se i u dijelu koji opisuje poveznice španjolskih i talijanskih pjesnika s dubrovačkim liricima: »Prodirući sa sjevera, baš iz prve postojbine svoje u pitomu Italiju, dostignu provencalska ljubavna poezija svoj vrhunac u Petrarki; prodirući pak s juga preko španjolskog napuljskoga dvora, ona ne nadje, istina, drugoga Petrarku, ali se zato još više po puku raširi te valja da baš preko talijanske pučke pjesme prijedje i u naš narod, gdje joj prvi dadoše umjetnički oblik Menčetić i Držić«.¹⁰

Za Medinijev je odnos prema poeziji *Ranjinina zbornika* važno da on ističe domaće prethodnike Menčetića i Držića, posebno narodnu pjesmu, kao potvrdu njihovih autohtonih ishodišta. Medini propituje rad švedskog slavista Alfreda Jensena, poznatog i po analizi Gundulićeva *Osmana*, te izdvaja njegovu usporedbu figura karakterističnih za narodnu poeziju s trubadurskom

⁷ Nikica Kolumbić, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 28, No. 1, svibanj 2002., str. 193–199; str. 197.

⁸ Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga IX, str. 202–233; Zagreb, 1869.

⁹ Isto, str. 220 i 212. navedeno u: M. Medini, nav. dj., str. 128 i 131–132.

¹⁰ M. Medini, nav. dj., str. 122.

lirikom. Uz slikovit govor, poveznica s narodnom poezijom je i shvaćanje ljubavi pa Medini i ovdje sugerira da je baš tradicionalna usmena lirika pridonijela izvornosti književnih prvijenaca ranonovovjekovnog Dubrovnika: »Ne bih htio pretjerati značenje ovog podudaranja, pa tvrditi, da je narodna ženska pjesma odaljivši se od prirodjene joj prostote pozajmila ove motive preko dubrovačke trubadurske lirike iz tudjine, kako to Jensen natuca; ali je ovo slaganje ipak znamenito, jer dokazuje, da jedna i druga pjesma nijesu toliko daleke, kako bi tko na prvi mah pomislio«. ¹¹

Obrazlažući svoje mišljenje, Medini promatra epite te karakteristične za usmenu poeziju u Menčetićevoj i Držićevoj lirici te zaključuje da lirika prvih dalmatinskih pjesnika upućuje na brojne, premda spontane i nenamjerne, utjecaje narodne poezije. Tragajući za izvornošću dubrovačkih pjesnika, iznosi stav kako su Menčetić i Držić više slijedili stil hrvatske usmene lirike nego talijanske poezije. Ovakva je argumentacija nalik na metodologiju manjih autorovih rasprava (primjerice o Mavru Vetranoviću i Marinu Držiću, o prvim dubrovačkim pjesnicima i nekim drugim temama iz dubrovačke književnosti) i pokazuje filološku naobrazbu koja je primjenjivala jezikoslovne spoznaje u oblikovanju spoznaja o širim književnim i kulturnim pitanjima.

U nastavku Medini sažimlje kako je iz promatranih aspekata vidljivo da je umjetna poezija pozajmljivala od narodne, te da se usmena poezija svojim bogatim jezikom i stilistikom sama nametala dubrovačkim lyricima. Ističući utjecaj usmene poezije na hrvatsku renesansnu književnost, Medini kao književnopovijesno relevantan podatak smatra postupno promjenu odnosa između domaćih usmenih i stranih pisanih uzora u korist ovih prvih: »Govorili smo do sad o odnosu medju narodnom i umjetnom poezijom u početku XVI. vijeka i vidjeli, kako je umjetni pjesnik koješta pozajmio od narodnoga. Nije bio svjestan onoga, što je radio, ili bolje: nijesu prvi naši pjesnici hotimice pozajmljivali iz narodne poezije, nego im se ona sama nametala svojim bogatim pjesničkim jezikom, kao što su se nametali Talijanci svojom naprednom i podobro razvijenom umjetnom pjesmom. Borba medju domaćim i tuđjim uzorima potraja dosta dugo«. ¹² U prvom svesku Liberove *Povijesti hrvatske književnosti* posvećenom usmenoj i pučkoj književnosti, Maja Bošković-Stulli izdvojila je Medinijev opis dodira pisane i usmene tradicije kao nehotičnog preuzimanja kao književnopovijesno relevantnu činjenicu među objavljenim povijesnim pregledima. ¹³

¹¹ Isto, str. 123–124.

¹² Isto, str. 127.

¹³ Maja Bošković-Stulli, »Usmena književnost«, u: Maja Bošković-Stulli – Divna Zečević, *Usmena i pučka književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 68–353, 157.

Osim utjecaja usmene književnosti na pjesnike *Ranjinina zbornika*, zanimaju ga i najstariji zapisi usmenih tekstova koje je Jagić u drugom svesku Akademijine edicije *Stari pisci hrvatski* nazvao »Pjesme spjevane na narodnu«. ¹⁴ Opisujući skupinu pjesama koje su dugo smatrane najstarijim zapisima hrvatske usmene lirike, Medini ih naziva imitacijom narodnih popijevaka i kaže: »Poznate su pod različnim imenima. Najstarije su one u *Ranjininu zborniku* god. 1507. (?), izmiješane sa pjesmama Gjoreta Držića i Šiška Menčetića. Jagić dapače misli, da ih je baš Držić pobilježio, ali dokaza nema. Prvo svega nije tačno ni kazati 'pobilježio', jer to nijesu čiste narodne pjesme, nego pjesme ispjevane, ili preinačene po narodnim motivima od umjetnih pjesnika«. ¹⁵ Valja napomenuti da je i sam Jagić iskazao dvojbu u pripadnost navedenih pjesama bilo tijeku usmene bilo pisane književnosti te da je i njegova studija o trubadurima određena isticanjem specifičnosti spornih pjesama u zborniku i filološkog opreza prema fenomenu za čije tumačenje manjkaju pozitivne činjenice i podaci. ¹⁶

Navodeći nekoliko primjera pjesama iz ove skupine, autor izdvaja motive karakteristične za tradicionalnu usmenu poeziju i dokazuje kako se radi o povodnju pjesnika za narodnim motivima koji su još i danas živi i optjecajni, a mjesto pjesama nalazi »na granici umjetnog i narodnog pjesništva«. Zaključan je stav autora da je ova skupina pjesama dokaz »da je narodna popijevka bila poznata našim prvim pjesnicima i da se je nijesu stidili, kako se to vidi kod kasnijih pokoljenja«. ¹⁷ Ističući da je književnopovijesna analiza druge polovice XIX. stoljeća imala pozitivan stav prema usmenom pjesništvu, Medini argumentira i svoj interes za prisutnost usmenih poticaja u hrvatskoj renesansnoj književnosti. Tijekom XX. stoljeća, ovaj će aspekt kanona u književnosti postepeno slabjeti, osobito kod dijela književnih povjesničara usmjerenih urbanim temama i ukusu.

Iako je o začinjavcima pisao ranije u poglavlju posvećenom Maruliću, ovoj se temi pisac ponovno vraća i u vrednovanju književnopovijesnog mjesta pjesnika *Ranjinina zbornika*: »Nazivljemo ih prvim pjesnicima, no oni nijesu bili prvi po vremenu, nego po ukusu svojega doba, po tom, što je tada nje pokoljenje vidjelo ljepotu samo u tuđini, a svoje zanemarivalo. Mi sada drukčije sudimo: za nas više vrijede tragovi narodne poezije, koje nadjemo

¹⁴ *Stari pisci hrvatski: Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, uredio Vatroslav Jagić, Zagreb, 1870., str. 505.

¹⁵ M. Medini, nav. dj., str. 125.

¹⁶ Estela Banov, »Vatroslav Jagić o suodnosima usmene i pisane književnosti«, *Riječ*, časopis za slavensku filologiju, br. 3/14, str. 167–197; Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 2008.

¹⁷ M. Medini, nav. dj., str. 127.

tamo i amo razasute po pjesmama naših trubadura, nego ovi njihovi umjetni uzdisaji, kojima su kušali zadobiti milost svoje drage».¹⁸

U kasnijoj se hrvatskoj književnopovijesnoj literaturi razvila polemika o tome koliko je utemeljena teza o pjesnicima *Ranjinina zbornika* kao o trubadurima, u kojoj je do sredine XX. stoljeća sudjelovao veći broj hrvatskih književnih povjesničara. Rasprava Ivana Slamniga »Trubaduri ili petrarkisti«¹⁹ u kojoj je za poeziju napuljskoga kruga predložen naziv kariteanski petrarkizam (prema pjesniku Chariteu) pridonijela je konačnom razrješenju problema. Njen je autor pojasnio ulogu pjesnika s juga Italije u formiranju literarnog ukusa dubrovačke publike i književnika te uočio infiltraciju trubadurskih stilskih postupaka karakterističnih za kariteanski smjer petrarkizma u dubrovačko pjesništvo prve polovine XVI. stoljeća.

3.3. Zapisi usmenih epskih tekstova

Poglavlje posvećeno epici Medini započinje razmatranjem stranih utjecaja na najvažnije hrvatske epičare XVI. stoljeća. Od talijanskih utjecaja izdvojio je Dantea i idiličnu poeziju, a od klasičnih Ovidija i njegove *Metamorfoze*. Kao posljedicu čitanja lektire na romanskim jezicima, Medini sagledava čestu pojavu mitskih nimfi uz ranije spominjanje vila koje su književnici posudili iz domaće usmene predaje. Već je u ovom uvodnom poglavlju znatnu pozornost posvetio zapisima usmenih pjesama koje su književnici uključivali u svoja umjetnička djela. Na pitanje jesu li na epičare XVI. stoljeća djelovali Marulićevi epski tekstovi i narodna poezija ovdje je, za razliku od ranijeg razmatranja o lirici, utvrdio kako su se književnici većinom stidjeli slijediti epske narodne pjesme.

Najveći je dio ovog poglavlja posvetio Petru Hektoroviću i njegovu djelu *Ribanje i ribarsko prigovaranje*.²⁰ Posebno je izdvojio Hektorovića kao jedinog autora čije je cjelovito djelo usklađeno s poetikom odabrane vrste, popularne i u talijanskoj književnosti pod nazivom ribarske ekloge (*Eclogae piscatoriae*). Josip Torbarina bavio se ovom temom u svom radu »Hektorovićevo *Ribanje* u kontekstu europske književne tradicije«²¹ te je uputio na Sannazzarovo mjesto u oblikovanju ribarske i pastirske ekloge dovodeći ga u odnos s poetikom *Ribanja*. Jacopo Sannazaro bio je autor pet *Ribarskih ekloga*, u kojima prikazuje svijet ribara po uzoru na bukolički svijet

¹⁸ Isto, str. 127.

¹⁹ Ivan Slamnig, »Trubaduri ili petrarkisti«, *Republika*, br. 2–3, str. 118–119; Zagreb, 1968.

²⁰ M. Medini, nav. dj., str. 210–222.

²¹ Josip Torbarina, »Hektorovićevo *Ribanje* u kontekstu europske književne tradicije«, *Kroatističke studije*, Zagreb, 1997., str. 157–182.

pastira. Hektorović je njegov model primijenio u svom književnom djelu, no kako je opisao stvaran događaj iz vlastita života, odstupio je od nekih stilskih konvencija karakterističnih za ribarske ekloge. Medini razmatra odnos poetike književne vrste i Hektorovićeva djela *Ribanje i ribarsko prigovaranje*. Kao manu ribarske ekloge izdvojio je neprirodno pridavanje ribarima osobina građana te je zaključio da je u Hektorovićevo djelu realističnost prikaza doprinijela njegovoj kvaliteti.

Medini je Hektorovića izdvojio kao iznimku u odnosu prema usmenoj književnosti jer je uključio znatan broj narodnih pjesama u svoje djelo. Opširno je pisao o narodnim pjesmama objavljenim u Hektorovićevo *Ribanju*, a kako bi kontekstualizirao odnos prema bugaršticama, Medini navodi ulomak iz pjesnikove poslanice Jeronimu Bartučeviću u kojem razmatra pitanje autorskog udjela u bugaršćicama. Posebno je istaknuo vrijednost dviju zapisanih bugarštica te opisao njihov baladni karakter: »Po sadržaju je i jedna i druga pjesma epske vrsti, ali po tonu je i jedna i druga lirska, jer je i jednoj i drugoj glavno, da iskaže čuvstvo. Nad jednim i drugim junakom objesio je svoj mač grozan fatum, a to se osobito ističe u pjesmi o Radosavu Severincu, kojemu srce na zlo sluti, kad se dijeli od doma, pa se prostim ali krasnim riječima dijeli od svoga Severina«. ²² Medini je, vrednujući Hektorovićevo djelo, naglasio vrijednost zapisa usmenih tekstova, a kao manje uspjele elemente naveo je filozofske rasprave među Paskojem i Nikolom i izostavljanje zapisa ili sadržaja pučkih priča čije se pripovijedanje opisuje (stihovi 1219–1232). Poglavlje o Hektorovićevo *Ribanju* Medini završava donoseći notne zapise zabilježenih usmenih pjesama koje je suvremenom načinu bilježenja prilagodio Frano Kuhač. Time još jednom pokazuje da je pri vrednovanju zapisa usmene književnosti osobitu pozornost gdje god je to bilo moguće posvetio i načinu izvedbe zapisanih tekstova.

Medini je pisao o bugaršćicama koje su zapisali Hektorović i Baraković, a unutar poglavlja o epici donio je cjeloviti tekst bugarštice *Majka Margarita*. ²³ Nakon cjelovitog teksta ove bugaršćice, Medini je istaknuo ponavljanje stihova kao stilsku osobinu koja upućuje na pjevanje kao izvedbeni modus karakterističan za bugarštice, no u komentaru navedene pjesme iznio je tezu kako ona nije narodna pjesma, već dijelom prerađeno autorsko Barakovićevo djelo. U nastavku je istaknuo kako su se pjesnici u svojim manjim epskim tvorevinama povodili za usmenom poezijom, dok su u većim epskim djelima slijedili talijanske i klasične uzore prema svom ukusu.

²² M. Medini, nav. dj., str. 218.

²³ Isto, str. 206–209.

Barakovićevoj *Vili Slovinci* posvetio je cijelo šesnaesto poglavlje te je i ovdje komparirao tekst sa stranim izvorima. Njegov zaključak o Barakoviće-
vu prikazu pakla karakterističan je za metodologiju ovog književnog povje-
sničara: »Opis pakla – to je baš glavno u pjesmi – i to je nekakva mješavina:
koješta sjeća Dantea (n. pr. kazne), koješta opet Enejina pohoda u podzemni
svijet u Vergilija; ali ima nešto toliko originalno, koliko to nije ni Dante, ni
Vergilij upotrebio. To nije baš djelo mašte Jurjeve, ali je on prvi u nas barem
pjesnički obradio priče, kojima su kršćanski svećenici strašili pobožne kršća-
ne i slušaocce. Zato je i zanimljiv pakao Barakoviće-
v, pa hoće li tkogod da uči
komparativno svjetsku književnost, a poglavito glavu o Danteu, njegovim
prešasnicima i nasljednicima, treba svakako da zna, što i Baraković kaže«. ²⁴
Isticanje utjecaja prilika ili prisposodba preuzetih iz homiletičke književnosti
još je jedan od uvida hrvatske književne historiografije u suodnose i isprepli-
tanja usmene i pisane narativne književnosti.

3.4. Vjerovanja, običaji i elementi tradicijske kulture

U dijelove ovog pregleda književnosti XVI. stoljeća posvećene kon-
tekstualizaciji kulturnih pojava, autor je uključio i opažanja o ranijim sred-
njovjekovnim religioznim dramskim igrama i crkvenim prikazanjima. Tako
je, služeći se radovima Šime Ljubića i Frane Kuhača, opisao i *Prikazanje*
svetog Lovrinca s otoka Hvara te opisao njegovu izvedbu:

»Ovo se je prikazanje pjevalo, a nije se besjedilo, pa je na taj način postalo kao
neka pučka igra, slična korčulanskoj moreški. Napjeve je uspjelo Kuhaču da
pokupi, pa veli, da je koncepcija tih popijevaka mnogo slična onim pjesmama,
koje je Hektorović sam ukajdio. Vrijedno je spomenuti, što su Hvarani pripovi-
jedali Kuhaču, da je Hektorović za tu dramu učinio cijelu glazbu i da će parti-
ture biti gdje god sačuvane. Vidi se po tom, kako je Hektorovića vezala predaja
usko uz ono prikazanje, pa ga je teško rastaviti. Mogla bi se ta predaja spojiti s
našim opažanjima o jeziku i o stihu, uzme li se, da prikazanje nije Hektoroviće-
vo, a muzika jest. Svakako ovo je jedina crkvena drama, za koju znamo, da je
imala svoje napjeve; u drugim se je pjevalo same u tonu psalma«. ²⁵

Medini je, pišući o dubrovačkoj pokladnoj književnosti, opisao niz teksto-
va koji se samo dijelom oslanjaju na talijansku tradiciju cingareski. Najde-
taljnije je opisao Čubranovićevu *Jeđupku* za koju kaže kako nije pokladna
pjesma već prije vrst pokladnog prikazanja (talijanski contrasti ili farse). I
ovdje izdvaja realizam naših autora te naglašava izvorne elemente njihovih

²⁴ Isto, str. 259.

²⁵ Isto, str. 28.

djela i oslanjanje na tradicijsku kulturu: »Sve je dosad Čubranović nezavisan u svome radu, ako nije to zavisnost, što ima pred očima narodne običaje. Pripovijedanju cigančinu može se naime i danas naći paralela u narodnom vjerovanju«. ²⁶

Kako su se 1902. godine, u vrijeme kad je nastala Medinijeva književna povijest, u hrvatskoj znanosti etnografija i etnologija tek počele razvijati i osamostaljavati kao zasebne znanstvene discipline, autorov interes za etnomuzikološka pitanja (Hektorovićeви notni zapisi, komentari o izvedbi i napjevima tradicijskih pjesama u Šibeniku i potraga za poveznicama trubadurske lirike mediteranske Europe i stvaralaštva pjesnika *Ranjinina zbornika*) predstavljaju iskorak prema dubljem razumijevanju tradicijske kulture. Radićeva je *Osnova za sabiranje građe o narodnom životu* bila objavljena samo pet godina prije Medinijeve knjige, a njen je pisac težio prvenstveno upoznavanju suvremene ruralne tradicijske kulture. U takvom kontekstu, Medinijevu želju da književne pojave XVI. stoljeća u urbanim središtima Dalmacije promatra u širem kontekstu tradicijske kulture, valjalo bi dodatno valorizirati jer u svom pristupu praktički nije imao domaćih prethodnika.

4. Kanonizacija suodnosa usmene i pisane književnosti

Vrednovanje usmenih književnih tvorevina, a u skladu s time i pristupi i koncepti pri uključivanju usmene književnosti u povijesne preglede hrvatske književnosti, razlikuju se ovisno o razdobljima i teorijskim polazištima pojedinih književnih historiografa. Usmena se književnost u konceptima autora povijesti hrvatske književnosti javljala na različite načine. Sve do šezdesetih godina XX. stoljeća nije bilo sustavnih promišljanja o načinu uključivanja usmene književnosti pri pisanju pregleda povijesti hrvatske književnosti. Rasprava Maje Bošković-Stulli pod naslovom »Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti« bila je prvi sustavni pokušaj teorijskog temeljenja uključivanja usmene književnosti u povijesne preglede hrvatske književnosti. Njena je autorica podijelila do tada oblikovane povijesti hrvatske književnosti na tri veće skupine – one koje ne govore odvojeno o usmenoj književnosti, ali je spominju, one koje je prikazuju zasebno i na pokušaje samostalnog oblikovanja povijesti hrvatske književnosti te je tom prilikom ovo Medinijevo djelo svrsta u prvu skupinu. ²⁷

²⁶ Isto, str. 150.

²⁷ Maja Bošković-Stulli, »Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, XI, br. 3, str. 237–260; Zagreb, 1967., str. 241.

Prema Josipu Kekezu, neki pisci izdvajaju samo povijest usmene književnosti, drugi povijesno opisuju usmenu književnost u sklopu pisane, najčešće otvarajući zasebno poglavlje, a treći »ne registriraju dijakronijske zakonitosti niti poetičke osobine usmene književnosti«. ²⁸ Ovaj autor navodi primjer Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* kao književnopovijesnog teksta koji nije zasebno izdvojio usmenu književnost u svom povijesnom pregledu. Činjenica je da je Medini težište opisa književnopovijesnih procesa u razdoblju humanizma i renesanse prvenstveno stavio na kontakte dalmatinskih gradova s talijanskom književnošću, no zbog interesa za kulturni kontekst, neizostavno je spomenuo i neke od elemenata tradicijske kulture te je u tome prethodio nizu kasnijih književnih povjesničara.

Usmenu književnost u djelima autora XVI. stoljeća Medini sagledava kao jedan od najzastupljenijih intertekstualnih elemenata koji pridonose izvornosti u odnosu na suvremene talijanske literarne tekstove. On ne piše zasebno o pjesmama, izvedbi ili usmenoknjiževnim vrstama koje opstoje tijekom odabranog razdoblja, već se zadržava na zapisima tekstova usmene poezije i njenih napjeva koje su pojedini književnici ugradili u svoja djela i na opisima običaja i vjerovanja koja su uključena u sačuvanim tekstovima, posebno dramskim.

Davor Dukić je u ranije navedenoj raspravi istaknuo postupke minoriziranja i prešućivanja nekih kulturnih i literarnih utjecaja u oblikovanju i situiranju kulturnog identiteta u širi nadnacionalni kontekst:

»Tako je primjerice rana hrvatska filologija pokazivala negativan vrijednosni stav prema talijanskim utjecajima na rano novovjekovnu književnost Dubrovnika i Dalmacije, dok je domaća komparatistika u drugoj polovici prošlog stoljeća u istome tražila europsku legitimaciju hrvatske književnosti, o čemu je već bilo riječi. U istom se ideološkom okviru kreće i duga tradicija pozitivnog vrednovanja utjecaja književnog folklora na takozvanu autorsku (umjetnu, umjetničku, pisanu) književnost«. ²⁹

Kao što je ranije uočila Breda Kogoj-Kapetanić u svom pregledu komparatističkih istraživanja u hrvatskoj književnosti, ³⁰ za Medinijev je pristup istraživanju tema iz hrvatske književnosti XVI. stoljeća posebno važan komparatistički pristup i težnja za objektivnom valorizacijom stranih, napose romanskih (talijanskih i latinskih) izvora. Medinijev interes za distribuciju

²⁸ Josip Kekez, »Usmena književnost«, *Uvod u književnost*, uredili Zdenko Škreb i Ante Stamać, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983., str. 175–252, 181.

²⁹ D. Dukić, nav. dj., str. 21.

³⁰ B. Kogoj-Kapetanić, nav. dj., str. 370–371.

knjiga i lektiru Dubrovčana i Dalmatinaca spominje i Nikola Banašević pa pišući o popularnosti viteških romana navodi svjedočanstvo o viteškom romanu Andrije dei Magnabottija *I reali di Francia* koje Medini navodi unutar šireg popisa u poglavlju o čitanju knjiga u Dubrovniku opisujući kulturne veze venecijanskog izdavaštva i dubrovačkih knjižara i distributera.³¹ Konačno, sintetizirajući spoznaje o autorima književnih povijesti u doba moderne, Miroslav Šicel zaključuje kako je Medini u svojoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* »vrlo često polazio i od komparativnih proučavanja, što je također bio znak kretanja naprijed u odnosu na staru filološku školu«. ³²

No, Medinijevo djelo, kao što pokazuje ovdje provedena analiza odnosa prema usmenoj književnosti i tradicijskoj kulturi, uz odnose nacionalne književne historiografije i komparatistike, također bilježi i vrednuje njene interdisciplinarne dodire s folkloristikom pa i etnografijom i etnologijom koje su se u to vrijeme u Hrvatskoj tek počele razvijati.

Nakon analize zapisa tekstova usmene književnosti i prikaza njene intertekstualne prisutnosti u djelima književnika XVI. stoljeća u Medinijevu književnopovijesnom prikazu, vidljivo je da je već na samom početku XX. stoljeća oblikovan kanonski odabir relevantnih primjera interferencije hrvatske usmene i pisane književnosti na početku ranog novog vijeka. Medinijev književnopovijesni pregled ne samo da navodi brojne primjere dodira i suodnosa usmene i pisane književnosti, nego nerijetko navodi i dijelove zapisa pa i cjelovite tekstove usmene književnosti koje su pojedini autori uključivali u svoja djela. Vezano uz te primjere, autor raspravlja i o udjelu tradicijske građe i autorskih intervencija u tim zapisima pri čemu mu stilski obrasci, kao što su primjerice stalni epiteti, kao što je bilo opisano u dijelu koji se bavio pjesnicima *Ranjinina zbornika*, služe kao kriterij za prepoznavanje umjetničkih intervencija u tradicijsku građu.

Pišući svoj povijesni pregled u vrijeme kada je za širu kulturnu javnost usmena književnost još uvijek jedan od znakova kulturnog identiteta i autonomije, Milorad Medini nastoji zabilježiti sve važnije zapise i svjedočanstva o usmenoj književnosti očuvana u književnim tekstovima dubrovačkih i dalmatinskih pisaca. Iako nije u zasebnim poglavljima prikazivao usmeno-pisane suodnose, ovaj je autor posvetio brojne stranice usmenim poticajima književnim djelima nastalim u Dubrovniku i dalmatinskim gradovima tijekom

³¹ Nikola Banašević, *Ciklus Marka Kraljevića i odjeci francusko-talijanske viteške književnosti*, Skopje, 1935., str. 13. Prema: M. Medini, nav. dj., str. 65.

³² Miroslav Šicel, »Književna povijest u doba hrvatske moderne«, u: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, priredio Miroslav Šicel, Zora, Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 375–386, 383.

XVI. stoljeća. O elementima tradicijske kulture pisao je najviše u uvodnim poglavljima posvećenima opisu šireg konteksta razvoja dubrovačke i dalmatinske književnosti i u dijelu posvećenom dramskim vrstama koje su od svih književnih rodova bile najintenzivnije povezane s tradicijskim obrednim i običajnim kontekstom. Kako je polazište u prikazu najvažnijih književnih rodova i vrsta XVI. stoljeća bilo u komparativnom sagledavanju ishodišta i uzora pojedinih književnih fenomena, Medini je, gdje god je to bilo relevantno, započinjao opis onovremenih pojava prikazom usmenih ishodišta i paralelnih folklornih žanrova.

Literatura

- Nikola Banašević, *Ciklus Marka Kraljevića i odjeci francusko-talijanske viteške književnosti*, Skopje, 1935.
- Estela Banov, »Vatroslav Jagić o suodnosima usmene i pisane književnosti«, *Riječ*. Časopis za slavensku filologiju, br. 3/14, str. 167–197; Hrvatsko filološko društvo, Rijeka, 2008.
- Maja Bošković-Stulli, »Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, XI, br. 3, str. 237–260; Zagreb, 1967.
- Maja Bošković-Stulli, »Usmena književnost«, u: Maja Bošković-Stulli – Divna Zečević, *Usmena i pučka književnost, Povijest hrvatske književnosti*, knj. 1, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 68–353.
- Davor Dukić, »Nacionalna vs. komparativna povijest književnosti. Pretpostavke za kritičko propitivanje komparativne kroatistike i hrvatske komparatistike«, *Umjetnost riječi*, XLVII, br. 1–2, str. 3–26; Zagreb, siječanj–lipanj, 2003.
- Vatroslav Jagić, »Trubaduri i najstariji hrvatski lirici«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga IX, str. 202–233; Zagreb, 1869.
- Josip Kekez, »Usmena književnost«, u: *Uvod u književnost*, uredili Zdenko Škreb i Ante Stamač, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983., str. 175–252.
- Breda Kogoj-Kapetanić, »Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Knjiga 350, Zagreb, 1968., str. 305–404.
- Nikica Kolumbić, »Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne«, *Dani Hvarškoga kazališta: Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, Vol. 28, No.1, svibanj 2002., str. 193–199.
- Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I. XVI. stoljeće*, 1902.
- Ivan Slamnig, »Trubaduri ili petrarkisti«, *Republika*, br. 2–3, str. 118–119; Zagreb, 1968.
- Stari pisci hrvatski: Pjesme Šiška Menčetića Vlahovića i Gjore Držića*, uredio Vatroslav Jagić, Zagreb, 1870.

Miroslav Šicel, »Književna povijest u doba hrvatske moderne«, u: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, priredio Miroslav Šicel, Zora, Matica hrvatska, Zagreb, 1975., str. 375–386.

Josip Torbarina, »Hektorovićevo *Ribanje* u kontekstu europske književne tradicije«, *Kroatističke studije*, Zagreb, 1997., str. 157–182.

USMENA KNJIŽEVNOST I TRADICIJSKA KULTURA U MEDINIJEVOM KNJIŽEVNOPOVIJESNOM RADU

Sažetak

Milorad Medini autor je *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku – Knjiga I. – XVI. stoljeće*, objavljene 1902. godine. U ovom je povijesnom pregledu književne pojave prikazao u njihovom širem kulturnom kontekstu. Osim što je opisao međunarodne književne i kulturne procese koji su djelovali na stvaralaštvo naših pisaca, posvetio je pozornost i elementima tradicijske kulture te poveznicama usmene i pisane književnosti obrađenog razdoblja. U radu se analizira taj Medinijev književnopovijesni i kulturološki pregled XVI. stoljeća, s posebnim osvrtom na komentare o usmenoj književnosti, tematskom, motivskom i versifikacijskom odnosu tekstova usmene i pisane književnosti te na etnografska svjedočanstva predstavljena prema arhivskim dokumentima i književnim tekstovima.

Ključne riječi: Milorad Medini, povijest hrvatske književnosti, usmena književnost, trubadurska lirika, etnografija

ORAL LITERATURE AND TRADITIONAL CULTURE IN MEDINI'S LITERARY-HISTORICAL WORK

Summary

Milorad Medini is the author of *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku – Knjiga I. – XVI. stoljeće* [History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik – Vol. I – 16th century] published in 1902. In this historical survey he showed literary phenomena in their wider cultural context. Apart from describing international literary and cultural processes having effect on the work of our writers, he also paid attention to the elements of traditional culture and mutual links between oral and written literature of an analysed period. The paper will deal with the mentioned Medini's literary-historical and culturological survey of the 16th century with a particular note on the comments about oral literature, on the relation between texts belonging to oral and written literature with regard to theme, motif and versification and on ethnographic testimonies presented according to archival documents and literary texts.

Keywords: Milorad Medini, history of Croatian literature, oral literature, troubadour lyrics, ethnography

Iz Pjesama
Paše Antuna Kazalija.

Probrao i za tisak priredio

Dr. Milorad Medini.

NAKLADA
KNJIŽARE JADRAN - DUBROVNIK.

Vinicije B. Lupis

Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovici XX. stoljeća

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
94(497.5 Dubrovnik)

Uvod

Zavičajna povijest, povijest malih sredina često u velikim povijesnim sintezama ostaje zapostavljena, kao nevažni dio političke i društvene povijesti nekog razdoblja. Rad povjesničara koji obrađuju mjesnu povijest, često tek znatno kasnije bude vrednovan. Van okvira povijesne teorije u utihnini svojih župnih dvorova u Dubrovačkoj biskupiji djelovalo je više svećenika koji su svojim radom ostavili sačuvane tragove prošlosti, bez ikakvih posebnih teorijskih pobuda. Njih je vodila misao vodilja, a to je bilježenje povijesti, važnih osoba i događaja. Generacija svećenika povjesničara i književnika iz Dubrovačke biskupije djelovala je u trenutku kada se cjelokupni sustav vrijednosti zatirao i kada se redefinirao svijet u kojemu su ponikli, posebice tijekom procesa hrvatske i srpske nacionalne integracije i pojave lokalnog političkog fenomena srbo-katoličkog pokreta, odnosno srpskog nacionalnog i političkog ekskluzivizma.¹ Oni su bili aktivni u vremenu djelovanja Milorada Medinija koji je kao jedan od rijetkih svojom *Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, izdane u nakladi Matice hrvatske, 1902. u Zagrebu, znanstvenom metodom opovrgao ova presizanja, odnosno obavio kulturološki integralistički proces. Moramo i konstatirati činjenicu kako se svojom knjižicom *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, tiskanoj u izdanju Biblioteke Duba, 1934. u Dubrovniku, podosta udaljio od svojih početnih stavova s početka stoljeća iz predgovora svoje knjige: »Knjiga, koju eto svijetu predajem, prvi je pokušaj opsežnije književne povijesti hrvatske«.

---

¹ Nikola Tolja, *Dubrovački Srbi katolici, istine i zablude*, vlastita naklada, Dubrovnik, 2011., str. 98–121.

Hrvatski jug je bio izvrnut izravnom velikosrpskom presizanju još od 1844. i izdavanja *Načertanija*, nadopunjenih *Memorandumom SANU* 1986.² Kroz prizmu treba promatrati proces otuđivanja dubrovačkog i bokeljskog književnog i povijesnog kruga od hrvatskog nacionalnog bića. Zoran primjer tu nam pruža Milan Rešetar sa svojom *Antologijom dubrovačke lirike*, Beograd, 1894., u izdanju Srpske književne zadruge, a također i njegova rasprava »Nikša Zvijezdić, dubrovački srpski kancelar XV. vijeka«, *Glas*, Srpska kraljevska akademija, 169, Beograd, 1936., pa i rasprava Pava Glunčića, *Iz prošlosti grada Stona XIV. – XIX. vijeka* (posebno izdanje *Spomenika*, SAN, CXI), Beograd, 1961. No, i dalje u Dubrovniku postoje suvremeni predstavnici takvih pobuda poput Orsata Ligorija: »Ja zastupam mišljenje da hrvatski jezik ne postoji odvojeno od srpskoga i da su sva bitna pitanja hrvatskoga jezika u suštini i pitanja srpskoga jezika.«³

Milivoj Srbinić u *Slava srpskoj Ateni!*, tiskanoj u Zagrebu 1890. (pretisak iz *Srbobrana*), »U spomen i slavu velikom Srbinu i neumrlom srp. pjesniku Ivanu F. Gunduliću«, piše: »Izmegju ostalog spomenuh još, kako je nebratsko od naše braće Hrvata, da siju, gdje ne mogu nići; kako njima nije bilo dosta, što su im se računi izjalovili u Bosni i Hercegovini, nego potražoše Hrvatstvo i po drugijem srpskim zemljama; kako njima nije bilo dosta, što uzeše srpski jezik za svoj književni i svojijem ga imenom okrstiše [...] Zadnja je pobjeda srpske misli u Dubrovniku, zabezknula je i u crninu zavila sve skoro, hrvatske novine. Stari, pitomi i uljudni Dubrovnik, kojijem su se Hrvati, kao 'svojijem' ponosili, pokazo je njima i cijelome svijetu, da on nije bio hrvatski, da on neće da bude hrvatski!«⁴

Episkop Nikodim Milaš bio je jedan od glavnih srpskih crkvenih povjesničara koji su temeljeći svoje teze na pseudoizvorima pisali povijesna djela poput: *Ston u srednjim vijekovima*, Dubrovnik, 1914. i kojima su pripremali kao »povijesnu podlogu« za velikosrpske projekte. Nikodim Milaš je rukopis *Ljetopis građanskih i crkvenih događanja* Simeona Končarevića, srpskog dalmatinskog povjesničara iz XVIII. stoljeća, koji je bio ruski agent, opisao u *Glasniku dalmatinske crkve* za 1897. (str. 129–131). Fantomski rukopis koji nije nitko vidio bio je osnovni izvor iz kojeg je crpio podatke Nikodim Milaš;

² Miroslav Brandt, Bože Čović, Slaven Letica, Radovan Pavić, Zdravko Tomac, Mirko Valentić, Stanko Žuljić, *Izvori velikosrpske agresije*, August Cesarec, Zagreb, 1991., str. 5–281; Petar Šimunović, *Načertanije*, Biblioteka Globus, Zagreb, 1992., str. 1–121; Dušan Bataković, »Ilija Garašanin's Načertanije – A Reassessment«, SANU, Institut des Études balkaniques, *Balkanica*, XXV-1, str. 157–183; SANU, Beograd, 1994.

³ <http://zareh.hr/clanci/nada-u-jedinstven-jezik> (preuzeto 7. 11. 2017. u 10.58).

⁴ Milivoj Srbinić, *Slava srpskoj Ateni!*, Knjigotiskara i litografija C. Albrechta, Zagreb, 1890., str. 6, 82.

među inim je i podatak kako je srpska kraljica Jelena sagradila za monahe »Svetobogorodičina manastira u Stonu« uz staru crkvu sv. Nikole i utemeljila »Svetonikoljski manastir«, koji su kasnije Dubrovčani dali franjevcima. Arheološka istraživanja su potvrdila povijesne izvore o vremenu gradnje, pobijajući ovu povijesnu izmišljotinu. Ovakvih tendencioznih primjera iz ove knjige moglo bi se navesti cijeli niz.⁵ Jedini koji se suprotstavio ovom pseudopovijesnom djelu bio je don Antun Liepopili u djelu *Ston u srednjim vijekovima, crkveno-istorijska studija odgovor episkopu Nikodimu*, tiskanom u Dubrovniku 1915., gdje je razložno odbacio kao neutemeljeno Miloševo pisanje.⁶ Isti Nikodim Milaš u svojem djelu *Dubrovnik u prošlosti i sadašnjosti*, tiskanoj u Nišu 1907. godine, započimlje svoje djelo riječima: »Vrlo je malo Srba, koji nisu čuli za srboslovensku antiku u srpskoj Atini – slavni i klasični grad Dubrovnik«. U istom duhu mota ranije knjige: »Dubrovnik je srpska zemlja, / Koju prošlost srpska zrači, / On će i sad kao nekad, / Srpskoj misli da prednjači [...] M. B.«, *Pravoslavna crkva u Dubrovniku u XVIII. i početku XIX. vijeka, iz bilježaka o pravoslavnoj vjeri i nekadašnjoj Dubrovačkoj Republici Episkopa Nikodima*, tiskanoj u Sarajevu 1913. godine, a koja je posvećena od strane pisca: »Uzornoj srpsko-pravoslavnoj crkvenoj opštini u Dubrovniku a u pohvalu njene revnosti za sv. pravoslavlje«, nastavit će sa svojim radom. Jovan L. Perović u *Govoru Jovana L. Perovića o Vidovdanu u Dubrovniku* iz 1909. jasno piše: »i dubrovačka republika očuvala je

⁵ Nikodim Milaš, *Ston u srednjim vijekovima*, Naklada piščeva, Štampa Srpske dubrovačke štamparije, Dubrovnik, 1914., str. 1–124.

⁶ O pravoslavnoj episkopiji pisali su: Nikodim Milaš, nav. dj., Dubrovnik, 1914., str. 1 – 124; Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Zahumska pravoslavna episkopija u XIII. do XIV. v.*, nakladom pisca, Dubrovačka hrvatska tiskara, Dubrovnik, 1928., str. 1–23; Vlada Čorović, »Značaj humske episkopije«, *Spomenica eparhije Zahumsko-hercegovačke*, Niš, 1929., str. 49–63; Jaroslav Šidak, »Humaska eparhija«, *Enciklopedija Jugoslavije*, IV, Leksikografski zavod, Zagreb, 1960., str. 304; Ilarion Ruvarac, »O humskim episkopima i hercegovačkim metropolitima«, u: *Spomenici Srpsko pravoslavna hercegovačko-zahumska metropolija pri kraju 1900*, Mostar, 1901., str. 25–30; S. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, V, SANU, Beograd, 1912., str. 600–602; R. Ivanović, »Srednjovekovni baštinski posedi humskog eparhiskog vlastelinstva«, *Istorijski časopis*, str. 79–95; SANU, Beograd, 1979.; R. Ljubinković, »Pitanja o hronologiji u delima svetog Save«, *Godišnjak Nikole Čupića*, XLIX, str. 22; Beograd, 1940.; Marija Janković, *Episkopije i mitropolije srpske crkve u srednjem veku*, SANU, Beograd, 1985., str. 141; Pavo Glunčić, *Iz prošlosti grada Stona XIV – XIX vijeka*, Spomenik SANU, CXI, odeljenje društvenih nauka 13, SANU, Beograd, 1963., str. 2, 17, 92; Ante Dražević, »Ponovno osnivanje katoličke biskupije u Stonu«, u: *Zbornik radova u čast 650. obljetnice planske gradnje Stona i Malog Stona*, NIŠPRO »Vjesnik« – Mjesna zajednica Ston, Ston, 1987., str. 77–89; Vinicije B. Lupis, »Povijesni pregled Zahumske (Stonske) biskupije od početka do 1300. godine«, u: *Hum i Hercegovina kroz povijest*. Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenoga 2009., Hrvatski povijesni institut, Zagreb, 2011., str. 133–154; Isti, »Prilog poznavanju kulturne baštine Zahumske (Stonske) biskupije u najranijem razdoblju«, u: *Humski zbornik*, XIII, *Od Dubrave do Dubrovnika, prigodom 300-godišnjice rođenja Ruđera Boškovića*, Muzej i galerija Neum i Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Neum – Dubrovnik, 2011., str. 355–378.

slobodu mudrom politikom svojijeh sinova, sve do onog vremena kad ustade Veliki Kara-Đorđe da kida ropske lance divne zemlje Srbije. Pjesnik naš Medo Pucić u pjesmi svojoj ‘Karađurđevki’ spominje, kako je pored sveg srpskog junaštva, propalo srpsko carstvo na Kosovu, velim kao je srpska Vila doletjela s Kosova u Dubrovnik, stajala je pak na krilu velikom Srbinu Gunduliću, kada je pjevao svoga Osmana«. ⁷ Ovaj govor je nastao u duhu sličnih vidovdanskih govora u ondašnjoj Kraljevini Dalmaciji. ⁸ Konačni cilj svih ovih težnji bio je izlaz Srbije na more: »Istorija našeg ujedinjenja stavila nam je u dužnost izgradnju ‘Izlaza Srbije na more’«, kako veli dr. Petar Sardelić 1922. ⁹ Rezultat te iste srbokatoličke ideje izražene kroz knjigu Alma Omladinskog, *Srbi i Hrvati*, tiskanu u Dubrovniku 1896., pa sve do Melka Čingrije, *Dubrovnik i hrvatsko pitanje*, Dubrovnik, 1939., značilo je trajno odnarođenje, koje i danas ima svoje plodove i cijeli taj proces se ne može i ne smije olako shvatiti kao bezazleni pokušaj otuđenja.

Grigorije Durić, episkop eparhije Zahumsko-hercegovačke i primorske podupire i danas slične velikosrpske projekte, poput knjige Valentine Babić, *Freske u crkvi svetoga Mihaila u Stonu*, gdje čitamo: »što stonske freske, uz činjenicu da se radi o jednom od najstarijih spomenika srpske srednjovjekovne umetnosti i prvoj poznatoj vladarskoj zadužbini – čini još značajnijom«. ¹⁰ Konačno u posljednjem pregledu srpske srednjovjekovne umjetnosti posve su nastavljene teze o srpskom Stonu i Dubrovniku, kao sastavnom dijelu srpskog kulturnog bića. ¹¹ Kontinuitet posezanja za hrvatskom kulturom i baštinom je trajan i on se nastavlja u duhu reformiranog memoranduma SANU, dok s druge, hrvatske strane ne postoji nikakav sustavni rad na istraživanju ovog kulturno-političkog imperijalnog projekta.

Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije iz XIX. stoljeća

Devetnaesto stoljeće za dubrovačku Crkvu bilo je iznimno bremenito. Ukidanjem Dubrovačke Republike nestao je stoljetni politički okvir, a ula-

⁷ Jovan L. Perović, *Govor Jovana L. Perovića o Vidov-danu u Dubrovniku 1909.*, Srpska dubrovačka štamparija, Dubrovnik, 1909., str. 1–16.

⁸ O. Danilo Vukorović, *Besjeda na Vidovdan, govor narodu u crkvi Lazarici na dalmatinskom Kosovu 15. juna 1907.*, Srpska dubrovačka štamparija dr. Gracića i dr., Dubrovnik, 1907., str. 1–7.

⁹ P. Sardelić, *Izlaz Srbije na more*, Izdanje knjižare Jovana Sekulovića, Hercegnovi, 1922., str. 1–69.

¹⁰ Valentina Babić, *Freske u crkvi svetoga Mihaila u Stonu*, Balkanološki institut SANU, Beograd –Trebinje, 2014., str. 1–304.

¹¹ Miodrag Marković, »Beginnings of artistic activity in the serbian lands (9th – 11th century)«, u: *Bizantine heritage and serbian art III – Sacral art of the serbian lands in the Middle ages*, SANU, Belgrade, 2016., str. 147, 163.

skom u složenu državu postaje njenim rubnim teritorijem. Rusko-crnogorska pljačka, francuska okupacija, sveopće osiromašenje i veliko iseljavanje najbogatijeg sloja, značilo je i posvemašnju promjenu društvene strukture Dubrovnika. U atmosferi ukidanja samostalnih dubrovačkih dominikanskih, benediktinskih i franjevačkih provincija, dokidanja Korčulanske i Stonske biskupije, te svođenje Dubrovnika od statusa metropolije na stupanj biskupije obilježila je crkvene prilike. Tek od druge polovice XIX. stoljeća bilježi se ekonomski oporavak. Među nezadovoljnicima austrijskom vlasti unutar klera ističe se fra Antun Agić (Dubrovnik, 12. II. 1753. – Assisi, 23. X. 1830.), koji je 1830. umro u Assisiju.¹² Agić spada u zanimljive pojavnosti dubrovačkog kraja XVIII. i početka XIX. stoljeća. Za Republiku je obavljao tajne diplomatske misije u Bosni i Carigradu. Odbivši biskupsku stolicu u Stonu, 1800. godine povukao se u franjevački samostan na Daksi. Francusku okupaciju je dočekao s iznimnim negodovanjem, a po zaposjednuću franjevačkih samostana Agić je napustio Dubrovnik i uputio se u Italiju kako bi istražio život humaniste Ilije Crijevića. Po raspuštanju talijanskih samostana 1810. vratio se u Dubrovnik, a neko vrijeme je proveo u zatvoru jer nije htio prisegnuti Napoleonu. Godine 1816. odlazi na Krf i sa sobom nosi grčke pjesme Damjana Beneše, ali zbog kuge dolazi na Maltu, te u Vatikan, gdje radi u knjižnicama. Poslije lutanja talijanskim gradovima umire u samostanu Santa Maria degl'Angeli kraj Assisija. Ova zanimljiva osoba bavila se književnim i kulturno-istraživačkim radom. Pisao je i na latinskom jeziku pjesme prigodnog karaktera.¹³

Druga iznimna pojavnost među dubrovačkim klerom svog vremena je istaknuti intelektualac o. p. Ivan Krstitelj Resaver (1771. – 1851.), koji je preminuo 8. II. 1851. u osamdesetim godinama svog života u mjestu San Severino u Italiji. Studirao je u Rimu, a po povratku u Dubrovnik je predavao teologiju, grčki i hebrejski. Bio je veliki stručnjak za stare jezike: grčki, latinski, hebrejski. Po dolasku Francuza napušta Dubrovnik, odlazi na turski teritorij i poslije puno peripetija stiže na otok Zante. Tada dubrovački samostan napušta i o. p. Pio Vittorio Giaime, koji 14. III. 1811. umire na turskom teritoriju, a dominikanac Resaver tada preživljava mučenje.¹⁴ S ovog grčkog otoka se po odlasku Francuza vraća u Dubrovnik. Nezadovoljan stanjem tijekom

¹² Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)*, Zavod za povijesne znanosti u HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999., str. 161.

¹³ Rafo Bogišić, »Agić, Antun Marija (Agich)«, *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1983., str. 32.

¹⁴ Giovanni Marotti, »Giovanni Battista Resaver domenicano e teologo (1771. – 1851.)«, *Sanctus Blasius*, sv. 1, Dubrovnik, 1938., str. 7; Isti, »Giovanni Battista Resaver domenicano e teologo (1771. – 1851.)«, *Sanctus Blasius*, sv. 2, Dubrovnik, 1938., str. 14.

austrijske okupacije Dubrovnika, kada vojska i dalje okupira dominikanski samostan, odlazi u Italiju i prijateljevajući s generalom dominikanskog reda o. p. Francescom Ferdinandom Jabalotom, Resaver vrši vizitaciju samostana u Napuljskom Kraljevstvu. Po povratku, general reda obvezuje ga da preuzme na Generalnom učilištu reda katedru glasovitog profesora Olivaresa. Resaver je bio poznat kao njegov najbolji student. Predavao je u Bologni, a tiskao je brojna djela među kojim valja istaknuti *Questiones de divinus scripturis, libri quattuor* i *Potestas Ecclesiasticas*.¹⁵

Od franjevac je tu fra Eugen Djedović iz Dubrovnika, koji je umro 1820. u Jeruzalemu kao 80-ogodišnjak. Fra Eugen bio je jedan u nizu istaknutih dubrovačkih svećenika koji su djelovali na Levantu u katoličkim kolonijama. U ovim kolonijama će tijekom kraja XIX. sve do četrdesetih godina XX. stoljeća djelovati Dubrovčanin rođen u Carigradu fra Jeronim Golubović (Carigrad, 7. II. 1865. – Firenca, 9. I. 1941.). Ovaj hrvatski franjevac i povjesničar, nakon svećeničkoga zaređenja 1888., službovao je na Cipru (1889. – 1893.; 1895.), u Alepu (1893.), Aleksandriji i Port Saidu te Jeruzalemu, gdje je napisao djelo *Kronološki niz prečasnih poglavara Svete Zemlje (Serie cronologica dei Rmi. superiori di Terra Santa, 1898.)*. Godine 1904. pozvan je u franjevački kolegij sv. Bonaventure u Quaracchiju, gdje je radio na njihovim izdanjima i pripremao za tisak djelo ljetopisca Bartolomeja iz Pise, *O sličnosti života svetoga Franje s Isusovim životom (De conformitate vitae beati Francisci ad vitam Domini Jesu, 1906.)*. Istodobno je prikupio i pripremio obilnu građu o povijesti franjevačkoga reda koju je objavio pod naslovom *Bio-bibliografska knjižnica Svete Zemlje i franjevačkoga reda (Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Ordine Francescano, 22 sv., 1906. – 1932.)*. U Quaracchiju je kratko radio kao urednik časopisa *Archivum franciscanum historicum* (1907.), profilirajući njegov budući izgled. Zaslužan je za treće izdanje *Analae Male braće (Annales Minorum)* Luke Waddinga (25 sv., 1931. – 1934.).¹⁶

Među inim koji su napustili Dubrovnik je i don Antonio Sivrić, pjesnik i prevoditelj, koji je za vrijeme francuske uprave napustio Dubrovnik i nastanio se u Trstu.¹⁷ Opat Marko Faustin Galjuf, sekularizirani pijarist bio je

¹⁵ Arhiv dominikanskog samostana Dubrovnik (dalje ADSD), 36-IV_18, *Cenni Biografico-letterarii dei Personaggi più illustri della Congregazione Ragusina di San Domenico Dall' 1750 in poi Del Padre Bacciliere Fra. Agostino Giurgevich Dello stesso Ordine 1864.*, 36–42.

¹⁶ Giovanni Marotti, »P. Girolamo Golubovich O.F.M. missionario apostolico di Terra Santa, storiografo dall'apostolato francescano e cristiano«, *Sanctus Blasius*, sv. 2, Dubrovnik, 1938., str. 11.

¹⁷ S. Ćosić, nav. dj., str. 54; Marijan Sivrić, *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje od potresa 1667. do pada Republike 1808. godine*, Biskupijski ordinarijat Mostar i Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik – Mostar, 2003., str. 290–292; Marijan Sivrić (alias Nikola Vidović), »Opat Antun Sivrić, pjesnik, prevoditelj i jezikoslovac«, *Hercegovina*, 4/5, str. 149–165; Mostar, 1998./99.

nastanjen u Genovi kao profesor književnosti, svećenik Ignacije Ban bio je nastanjen na Krfu kao privatni učitelj.

Sekularizirani franjevac Hadrijan Antica, poput ranije spomenutog don Antona Sivrića bio je učitelj, nastanivši se u Livornu, vrlo važnom pomorskom centru, gradu u kojem je Dubrovačka Republika imala svoj konzulat. Franjevac Hadrijan Antica u predstavi trinaest dubrovačkih kapetana iz 1786. predlaže se za dubrovačkog kapelana. On se 1793. javio Republici da mu se kao kapelanu Dubrovčana u Livornu omogući da bude lektor za trgovinu i nautiku u Dubrovniku. On je već u Livornu obavljao tu funkciju. Senat je prihvatio molbu fra Hadrijana svojim zaključkom od 23. II. 1793., udarivši tako temelj sustavnoj naobrazbi dubrovačkih pomoraca, ali poslije napoleonskog potresa ponovo se našao u Livornu.¹⁸

Svakako, benediktinac Anzelmo Antica, poznat je po diplomatskoj aktivnosti u Madridu. On je 1790. dubrovačkoj vladi savjetovao da stupi u kontakt s novom silom na američkom kontinentu u čemu su Dubrovčani oklijevali, smatrajući da postoje dovoljne mogućnosti za sklapanje trgovačkog ugovora između SAD-a i Dubrovnika. Očito je da po ukidanju svih benediktinskih samostana na području Dubrovnika nije imao razloga za povratak u rodni kraj.¹⁹ Iseljavanje, ekonomska neimaština ostavila je dubokog traga na intelektualni nivo svećenstva, kojemu je bilo ograničeno kretanje, kao i onemogućavano školovanje u inozemstvu.

Normaliziranje crkvenih prilika zbiva se pastoralnim radom troje dubrovačkih biskupa rodom s otoka Krka: Antuna Giuricea (1830. – 1842.), Tome Jederlinića (1843. – 1855.) i Vicka Čubranića (1856. – 1870.). Potom dvoje domaćih biskupa: Ivana Zaffrona (1872. – 1881.) i Mata Vodopića (1882. – 1893.), koji prethode biskupu Josipu Marčeliću (1894. – 1928.), najznačajnijoj osobnosti Dubrovačke biskupije od njene reforme.

U takvim prilikama stasaju mnogi svećenici s književnim i znanstvenim sklonostima, a koji su svoj talent uložili u podizanje obrazovne slike dubrovačkog kraja. Ranija generacija prvih desetljeća bavi se ponajviše pisanjem prigodnih stihova, skromnih tiskovina.²⁰ Uz biskupa književnika Mata Vodopića,²¹ tu je kotorski i splitski biskup Marko Kalogjera (1819. – 1888.)

¹⁸ Vinko Ivančević, *Luka Livorno i dubrovački brodovi (1760. – 1808.)*, Pomorski muzej, Zavod za historijska istraživanja Južne Dalmacije, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, sv. 4, Dubrovnik, 1968., str. 91–92.

¹⁹ Žarko Muljačić, »Odnosi Dubrovnika i Sjedinjenih Američkih Država«, *Naše more*, III, 1, Dubrovnik, 1956., str. 69.

²⁰ Jelena Lakuš, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split i Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815. – 1850.)*, Splitski književni krug, Split, 2005., str. 231–288.

²¹ »Mato Vodopić, svećenik – biskup«, u: *Don Ante Dračevac, izabrane studije*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2016., str. 168–175.

– jedna od ključnih figura hrvatskog narodnog preporoda na hrvatskom jugu. Biskup Kalogjera kao mladi svećenik bavio se pjesništvom. Još kao mladi teolog u Zadru surađivao je u književnom tršćanskom listu *La Favilla* (*Iskra*) i u mletačkoj i zadarskoj *Gazetti*. Tršćanska *La Favilla* pokrenuta je 1836., a ugasila se 1846., kada su novi politički pritisci onemogućili sva napredna glasila diljem Carevine. Dva Dubrovčanina, Ivan August Kaznačić i Orsat Pucić naizmjenično su potpisivali niz od petnaest napisa pod zajedničkim nazivom »Studije o Slavenima«. *La Favilla* se, sredinom svog izlaženja, počela sustavno baviti slavenskom problematikom, i to prije svega hrvatskom književnošću i narodnom tradicijom, općom i književnom povijesti te suvremenim i političkim problemima. U *La Favilli* javljao se i Nikola Tommaseo, koji ju je smatrao jednim od najboljih talijanskih listova. Suradnja u tom tršćanskom listu mladim Dubrovčanima i Marku Kalogjeri, njihovom znancu iz školskih klupa, značila je afirmaciju njihovog kulturnog i publicističkog djelovanja.²² Kalogjera je pisao prigodne sonete; tako je 1840. spjevao sonet grofu Venceslavu Veteru, civilnom i vojnom guverneru Dalmacije, isto tako i prigodom vjenčanja Edvarda pl. Bona s Marijom pl. Bizzaro i Marije pl. Caboga s Aleksandrom Marusyjem 1849. Godine 1849. preveo je na talijanski pjesmu u čast bana Josipa Jelačića, s hrvatskog izvornika Dubrovčanina Antuna Kaznačića (1784. – 1874.) »Priuzv. Priplem. Gosp. Jozipu Knezu Jelačiću banu i vladaocu Trojo-kraljevine Horvatske Slavonske Dalmatinske Ec. Ec. Ec. Piesan po Adv. Antunu Casnacichu« – »A sua Eccellenza Giuseppe Barone Jelacich bano e Governatore del trino regno di Croazia, Slavonia e Dalmazia ecc. Ecc. Ecc. Canzone dell' Avv. Antonio Casnacich. Versione del prof. Marco Calogera«. ²³ Pjesmu je tiskao u Beču 1849. u armenskoj tiskari otaca mehitarista. U pjesmi o banu Jelačiću Antun Kaznačić kao da je sumirao konačni politički program narodnjaka. U 19 Kaznačićevih strofa nižu se osnovne postavke narodnjačke ideologije tijekom 1848.: ujedinjenje Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na temelju nacionalne ideje, slavenska uzajamnost, ustavna lojalnost Monarhiji, suprotstavljanje revoluciji kao oholosti, oslobođanje Bosne i Hercegovine od turskog jarma itd. Pjesma programatski postavlja Josipa Jelačića kao jedinog narodnog vođu koji je izrečene ciljeve sposoban ostvariti. Očito da je mladi Kalogjera u Dubrovniku u kolu dubrovačkog ilirskog kruga duhovno formiran, od prijatelja školovanih u padovanskom slavenskom krugu. Mladi Marko Kalogjera preveo je također na talijanski jednu poljsku romansu koja pjeva o litvanskom gradu Vilnu

²² Stanislava Stojan, *Ivan August Kaznačić, književnik i kulturni djelatnik*, Posebna izdanja, Monografije (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku), knj. 8, Povijesni institut JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1993., str. 55.

²³ Znanstvena knjižnica Dubrovnik, R. 1208.

za dubrovački tjednik *L'Avvenire*, koji je započeo izlaziti sredinom 1848., a urednik je bio dvije godine stariji Ivan August Kaznačić (1817. – 1883.). Mladi Kalogjera tada je bio vezan uz krug mladih dubrovačkih intelektualaca: Balda Bizzara, Iva Galjufa, Nika Velikog Pucića, Pašu Antuna Kazalija, Miha Klaića, Đura Pulića. Hrvatsko-mađarski odnosi 1848. stavili su pitanje sjedinjenja hrvatskih zemalja u prvi plan, a u žarište svog zanimanja postavio ga je i dubrovački *L'Avvenire*.²⁴ Biskup Kalogjera jasnim i laganim stilom sastavio je kasnije na latinskom jeziku *Metafiziku*, a među svojim biskupskim poslanicama ističu se one u čast sv. Dujma i sv. Stošije (*Sveta Anastazia M. zaštitnica Zadra*), tiskane u Splitu 1884., a čiji se jedan primjerak čuva u Župnom uredu Blato s posvetom koja glasi: »Alla Bibliotheca pievenale di Blatta«. Dopisivao se s mnogim piscima i znanstvenicima, o čemu svjedoče posvete autora u biskupovoj knjižnici sačuvanoj u Župnom uredu u Blatu. Tako se dopisivao s tršćanskim pjesnikom Franjom Dall'Ongarom. Političar i svećenik Mihovil Pavlinović poklonio mu je svoju knjigu *Različiti spisi Mihovila Pavlinovića god. 1859–74*, tiskanu u Zadru 1875. i napisao mu je posvetu koja glasi: »Svome Biskupu Presv. Preč. Marku Kalogjera u znak privrženosti Pisac«. Ova posveta rječito govori o poštovanju ovog velikog dalmatinskog političara druge polovice XIX. stoljeća biskupa Kalogjere. Među ostalim treba navesti iz 1867. *Propis za Postavljanje skrinje uzajamne pomoći na korist zanatčiah grada i zagrađjah Splita od popa Ivana Devića*, s posvetom: »Pervi put ulazeć prisvitli i pripostovani gospodin Marko Kalodjerà splitski i makarski biskup u svoju državu da bude andjelom i tišteljom siromadi ovo dielo kerstjanske ljubavi posvećuje i vruće priporučuje tvorac«. Isti je bio autorom djela *Giovanni di Ravenna e Lorenzo Dalmata cenni stotrici ed elogio*, tiskanom u Splitu 1882. Mladi don Frano Bulić i Alois Hauser poklonili su mu svoj rad, *S. Donato in Zara*, tiskan u Beču 1882., s posvetom: »Presvietlome Prepoštovanomu Gosp. Marku Kalogjerà Biskupu Spljetskomu itd. U znak štovanja pisci A. H. F. B.«. Ovaj rad nastao je tijekom boravka don Frane Bulića u Zadru, kada je bio imenovan za kotarskog školskog nadzornika poslije svog drugog boravka u Beču.²⁵

Antonio Giuseppe Fosco posvetio je Kalogjeri svoju raspravu *Stridon o Sidrom patria del massimo dottore San Girolamo Rivendicata alla Diocesi di Sebenico*, tiskanu u Šibeniku, 1885. i raspravu pisanu u suradnji s Nikolom Tommaseom, *La Cattedrale di Sebenico e Giorgio Dalmatico suo architetto, memorie raccolte dal canonico Antonio Fosco, osservazioni di Nicoló Tommaseo*, tiskanu u Zadru 1974. Giambattista Dionisi posvetio mu je rad *Il terzo*

²⁴ S. Stojan, nav. dj., str. 76.

²⁵ Frane Bulić, *Izabrani spisi*, Splitski književni krug, Split, 1984., str. 12–13.

centenario della Riforma gregoriana del calendario, discorsi letti nella sala del Seminario Arcivescovile di Zara dal p. Giambattista Dionisi, tiskan u Zadru 1882., kao i Ivan Matijaca svoje djelo *Nell'occasione sua signoria illustrissima e reverendissima monsignor Marco Calogera' trasferito dalla sede vescovile di Cattaro a quella di Spalato prende possesso della sua diocesi verso di Giovanni Matiazza parroco di Castel Vitturi in segno di ossequiosa stima ed ammirazione*, tiskano u Splitu 1867., kada je nastala i počasnica don Stjepana Buzolića »Per la consacrazione di Marco Calogera' professore in teologia pastorale e rettore nel Seminario arcidiocesano di Zara a vescovo di Cattaro«, tiskana u Zadru 1857. Biskup Kalogjera, ponikao u dubrovačkoj intelektualnoj sredini, zaslužan je za razvoj vjerskog tiska pokretanjem *Lista Spljetske i Makarske biskupije* 1878., a uredništvo je povjerio narodnjaku don Tomi Moroviću.²⁶

Isto tako kotorski biskup i prevoditelj Dantea Frano Uccellini (1847. – 1937.), književnik don Niko Batistić (1846. – 1929.), sakupljač dubrovačke književnosti don Stijepo Tomašević (1823. – 1897.), te književnik don Antun Pasko Kazali (1815. – 1894.) bili su pripadnici katoličke inteligencije koja se borila za hrvatski jezik i stvaranje osnovnih nacionalnih kulturnih institucija, kao predstavnici mlađe generacije, kojoj je starija generacija, poput biskupa Marka Kalogjere, utrla put.

Krug svećenika povjesničara Dubrovačke biskupije treba započeti s naj-istaknutijim crkvenim povjesničarom druge polovice XIX. stoljeća, a to je Stjepan S(Š)kurla. On je prethodio dubrovačkom krugu crkvenih povjesničara s kraja XIX. i prvih desetljeća XX. stoljeća. Uistinu se radi o zanimljivoj osobnosti među dubrovačkim svećenstvom XIX. stoljeća. Rođen je 1832. od oca Ivana Škurle i majke Jele Bandur.²⁷ Poslije pohađanja osnovnih disciplina zaređen je za svećenika. Potom radi u biskupskoj kancelariji. Tijekom 1855. i 1856. je kapelan u Šumetu. Deset godina bio je koralni kapelan u zbornoj crkvi sv. Vlaha. Godine 1856. postaje župnikom u Ponikvama, potom postaje upravitelj beneficija sv. Jurja na Tri Crkve i 1858. postaje članom Popovskog zbora. Godine 1863. postaje pristavom Crkvenog bračnog suda, a 1865. je promoviran u člana suda za crkvene poslove i izradu biskupijskog shematizma. Iste godine postao je članom Trgovačke komore u vijeću koje je trebalo skrbiti o slanju poljoprivrednih i industrijskih proizvoda na Parišku izložbu. Bio je članom Društva za istraživanje prirode u Brünu, te je bio počasnim ka-

²⁶ Vinicije B. Lupis, »Odnos biskupa Marka Kalogjere prema kulturi, umjetnosti i politici«, u: Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u prosincu 2008. u Blatu *Biskup Marko Kalogjera o 120. obljetnici smrti*, sv. 1, Općina Blato, Župa Svih svetih Blato, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Blato, 2008., str. 103–135.

²⁷ ADB, Župa Pile, M. M. od 1875. do 1887., vol. V., 23–24.

nonikom zborne bazilike sv. Nikole u Rimu, a bio je kateheta u gimnaziji od 1868. do 1872. Mladi don Stjepan Škurla umro je u četrdeset i petoj godini od upale pluća. Nažalost, preranom smrću ostali smo uskraćeni za jedan značajan opus, ali usprkos kratkoći života uspio je tiskati više vrijednih povijesnih radova: *Dubrovnik: zabavnik narodne štionice dubrovačke* (Dubrovnik, 1867.); *Ragusa cenni storici* (Zagreb, 1876.); *Moćnik stolne crkve dubrovačke, izvješće o drvu sv. Križa, Pelenici Isukrstovoj, i ostalijem moćima posvećenijem životom i smrti Našega Spasitelja* (Dubrovnik, 1868.); *Historijska geografija Palestine: sa opisom bližnjih pokrajina spomenutih u Sv. pismu radi lakšeg razumjevanja biblijske povijesti* (Beč, 1873.); *O. Arkangjela Kalića Dubrovčanina reda sv. Dominika Korizmene pripovjedi i besjede za različite svečanosti i prigode* (Dubrovnik, 1873.); *Sveti Vlaho: biskup i mučenik od Sevasta, dubrovački obranitelj, Tiskom Dragutina Pretnera* (Dubrovnik, 1871.). Povjesničar Škurla bavio se uz povijesne teme i sakupljanjem i izdavanjem dubrovačke književne baštine poput plejade dubrovačkih svećenika XIX. stoljeća, i tako je u Dubrovniku 1878. tiskao *Dubrovnik ponovljen i Didone / spjevao Jaketa Palmotić Gjonorić*. U kulturnom ozračju biskupa i pisca Mata Vodopića (1882. – 1893.), kao i društvenih i kulturnih prilika, formirale su se brojne zanimljive intelektualne osobnosti među svećenstvom Dubrovačke biskupije.

Na određeni način možemo u krug dubrovačkih svećenika koji su se bavili povijesnim temama zakratko uvrstiti i don Franu Bulića koji od 1874. do 1878. djeluje u Dubrovniku.²⁸

Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije mlađe generacije

Nešto mlađi svećenik od don Stjepana Škurle (iz Dubrovačke biskupije) je don Antun Liepopili (1848. – 1940.). On je među najmarkantnijim osobnostima svećenika i intelektualaca Dubrovačke biskupije,²⁹ koji je kao zreo političar razotkrio naivnost dubrovačko-slovinskog jugoslavenstva, i kao pravaš 1885. godine ušao u žestoku polemiku s Nikšom Gradijem. Uz svećenički poziv intenzivno se bavio političkim i intelektualnim radom. Svoj spisateljski rad započeo je u časopisu *Slovinac*, a brojni netiskani rukopisi čuvaju se u Znanstvenoj knjižnici u Dubrovniku. Jačanje srbokatolika u Dubrovniku navelo ga je da započne s pisanjem povijesnih studija. Otada je

²⁸ Katalog izložbe *Don Frane Bulić*, Arheološki muzej Split, Split, 1984., str. 72–73.

²⁹ ABD, ser. 1, pod. Ser. 1., kut. 18, 112., Tablica o sposobnosti za natječaj na ispražnjena mjesta prepozita Stolnog kaptola u Dubrovniku.

njegov spisateljski i politički rad neraskidivo vezan s obranom i promidžbom hrvatske kulture i nacionalnog identiteta. U Splitu mu je 1892. objavljena etnološka studija o narodnim običajima u Konavlima, a 1895. bio je među utemeljiteljima časopisa *Lista Dubrovačke biskupije*, u kojemu je od 1905. do 1911. bio i urednikom. U njemu je Liepopili objavio više arhivski utemeljenih i iznimno vrijednih crkvenih studija pod zajedničkim nazivom »Iz povijesti dubrovačke biskupije«. Predmet njegova istraživanja bila je dubrovačka katedrala, poglavito katedralni moćnik i ostale umjetnine. Godine 1915. izdao je važnu knjižicu *Ston u srednjim vjekovima crkveno-istorijska studija – na odgovor episkopu Nikodimu*, u kojoj je argumentirano i znanstveno utemeljeno pobio tvrdnju episkopa Nikodima Milaša o autohtonosti pravoslavlja na stonskom području. Unatoč činjenici što je nastala u politički opterećenom kontekstu i kao odgovor na velikosrpska presizanja, Liepopili je pisao na temelju dobrog poznavanja povijesnih izvora i činjenica. Knjiga *O dubrovačkom Moćniku, razjašnjenja nekih pitanja* (Dubrovnik, 1934.) i danas je jedna od temeljnih studija za poznavanje dubrovačkog Moćnika, a *Dubrovačka katedrala i njezine slike* (Dubrovnik, 1930.) temeljna je suvremena studija o inventaru dubrovačke katedrale. Kao suradnik Jugoslavenske akademije objavio je više crkvenopovijesnih i etnoloških rasprava u njezinim izdanjima – *Radu* i *Starinama*. Tijekom dvadesetih i tridesetih godina redovito je objavljivao znanstvene priloge u dubrovačkom i splitskom tisku. Kao kulturni djelatnik bio je istaknuti član Matice hrvatske, Pjevačkog društva Gundulić, Društva Dub i Braće hrvatskog zmaja.³⁰ Svakako, kanonik Liepopili kao član dubrovačkog zmajskog stola usko je surađivao i s Nikolom Zvonimirom Bjelovučićem, odvjetnikom koji se bavio povijesnim temama.³¹

Opreka don Antunu Liepopiliju bio je don Ivan Stojanović (17. XII. 1826. – 19. IX. 1900.), svećenik i povjesničar, te jedan od najborbenijih dubrovačkih srbokatolika.³² Uz pastoralni rad aktivno se bavio izučavanjem povijesti i književnosti Dubrovnika. Usto se i sam bavio književnošću pišući drame i pripovijetke. Najvažnija su mu djela *Dubrovačka književnost* i *Najnovija*

³⁰ Stjepan Ćosić, »Dum Antun Liepopili – svećenik, pisac i političar«, *Dubrave hrid*, 9, Dubrovnik, 1996., str. 15–16; Don Antun Liepopili bio je upisan u Družbu »braće hrvatskog zmaja« pod brojem ZB DBHZ 832, u: *Matica članstva Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja« sastavio i uredio Viktor Mohr, Meštar protonotar Družbe, Zmaj Svetoandrijski*. Za podatke iz pismohrane Družbe braće hrvatskog zmaja zahvaljujem Josipu degl' Iveglliu, Meštaru obredničaru Družbe.

³¹ Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Poluotok Rat ili Pelješac*, Tisak braće Kralj u Zagrebu, Zagreb, 1907., str. 1–19; Isti, *Zahumska pravoslavna episkopija u XIII. do XIV. v.*, Nakladom pisca, Dubrovnik, 1928., str. 1–23; Isti, *Od kojih vladara kupi ili dobi dubrovačka republika pojedine svoje krajeve*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1930., str. 1–16; Isti, *Povijest poluotoka Rata (Pelješca)*. (*Hercegovine i Dubrovnika.*), Leonova tiskara, Split, 1921., str. 1–207.

³² N. Tolja, nav. dj., str. 591.

povijest Dubrovnika od Ivana kanonika Stojanovića. S njemačkog je preveo i nadopunio *Povijest Dubrovačke Republike* od Johanna Christiana Engela (Dubrovnik, 1903.). Uređivao je dubrovački časopis *Slovinac*.

S otoka Korčule tu je i don Maksimilijan (Makso) Bodulić (24. V. 1866. – 23. VII. 1934.), koji za vrijeme studija u Zadru prijateljuje s don Franom Bulićem. Brinuo se o korčulanskim spomenicima i napisao je djelo *Korčula: kratak izvadak iz povijesti grada Korčule na istoimenom otoku* (Dubrovnik, 1922.). Među svećenicima s otoka Korčule koji su se istaknuli na humanističkom polju je i don Nikola Batistić (1. V. 1846. – 29. VIII. 1929.), književnik i pjesnik koji je napisao: *Život svete Lucije*, Zadar, 1908.; *Život sv. Katarine*, Zagreb, 1910.; *Križ*, Dubrovnik, 1922.; *Isus Krist ljubljen i mržen*, Šibenik, 1925.; *Vinculum charitatis*, Split, 1928. Don Nikola Batistić koji je predavao na Dubrovačkoj gimnaziji i sjemeništu, te na zadarskoj muškoj preparandiji, nakon umirovljenja u Beču je radio kao recenzent školskih knjiga za hrvatski jezik. Tiskao je još *Život sv. Vida*, *Nekyia* i *Sotona i sotonski šegrti*.

Don Niko Gjivanović (21. XI. 1876. – 12. IX. 1949.) započeo se baviti javnim znanstveno-kulturnim radom 1902. kad je u *Listu Dubrovačke biskupije* objavio svoj prvi članak »Uspomeni Marka Marulića«, nastavljajući djelovanje sve do svoje smrti. Kroz to vrijeme tiskao je veliki broj članaka u raznim listovima i publikacijama. Pisao je o crkvenoj povijesti, hrvatskoj književnosti, glazbi, slikarstvu, svećenstvu, sv. Vlahu, dubrovačkim crkvama i crkvicama, o bratstvima. Između ostaloga sudjelovao je u arheološkim istraživanjima crkve sv. Stjepana, te u lociranju Gundulićeva groba u crkvi Male braće. Njegovi članci, razasuti po brojnim listovima, prvenstveno onima, što su izlazili u Dubrovniku, puni su vrijednih i novih spoznaja, crpljenih iz dubrovačkog arhiva. Gjivanović objavljuje u publikacijama: *Dubrava*, *Dubrovački list*, *Dubrovački zabavnik*, *Dubrovnik*, *Glasnik Dubrovačkog učenog društva* »Sveti Vlaho«, *Glasnik Skopskog naučnog društva*, *Glasnik sv. Terezije Maloga Isusa*, *Hrvatska*, *Hrvatska dubrava*, *Hrvatska revija*, *Hrvatska straža*, *Jež*, *Jugoslaven*, *La sentinella*, *L'Epidauritano*, *List Dubrovačke biskupije*, *Narod*, *Narodna svijest*, *Narodni list*, *Nova Europa*, *Novo doba*, *Obzor*, *Prava Crvena Hrvatska*, *Rad*, *Sletski sokolski vesnik*, *Smotra dalmatinska*, *Spomenica Rugjera Josipa Boškovića*, *Srgj*, *Učitelj u školi i narodu*, *Crvena Hrvatska*, *Dubrovnik* i *Česky svet*. Nažalost, don Niko Gjivanović kao iskusni crkveni povjesničar nije nikada napravio povijesnu sintezu svojih istraživanja. Među njegovim raspravama zauzima trajnu vrijednost rasprava »Tri veoma stare sačuvane crkvice dubrovačke: Sv. Nikola na Prijekom, Sv. Jakob na Pelinama i Sigurata«, koja je objavljena u *Glasniku Dubrovačkog učenog društva* »Sveti Vlaho« 1929. godine.³³

³³ Ivan Bošković, »Popis članaka Dum Nika Gjivanovića«, *Dubrovnik*, 1, Dubrovnik, 1967., str. 1–13.

Među crkvenim povjesničarima trebamo spomenuti pomoćnog splitsko-ga biskupa msgr. Vicka Palunka (31. XI. 1842. – 2. IV. 1921.), rodom s otoka Šipana, koji se bavio pitanjem vjerodostojnosti iskrcavanja sv. Pavla na otok Mljet. Godine 1919. ovom problemu posvetio je opsežnu raspravu na talijanskom jeziku: *Melita del naufragio di S. Paolo é l'isola Meleda in Dalmatia*.³⁴ Don Vicko Palunko objavio je i više knjižica razne tematike: *Papa i njegovo kraljevstvo*, Dubrovnik, 1871., *Ključci od raja ili Skrušeno pokajanje*, Split, 1908., *Žena na svome mjestu i socijalno pitanje sretno riješeno*, Split, 1913. i *O postanku svijeta*, Split, 1917.

Don Nedjeljko Subotić (17. IX. 1882. – 7. IX. 1950.) svakako je jedan od najznačajnijih pisaca i povjesničara među dubrovačkim svećenicima svoga vremena, koji je obnašao i službu upravitelja Hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Započeo je s objavljivanjem 1905. godine, pa do 1944. objavljuje u brojnim časopisima i revijama: *Kršćanska obitelj*, *Hrvatska smotra*, *Serafinski perivoj*, *Prava Crvena Hrvatska*, *Prosvjeta*, *Naša misao*, *Književni jug*, *Hrvatska prosvjeta*, *Novo doba*, *Katolički list*, *Jadran*, *Obitelj*, *List Dubrovačke biskupije*, *Kalendar sv. Ante*, *Danica kalendar*, *Katolička riječ*, *Hrvatska straža*, *Jadranska straža*, *Nova revija*, *Katolička riječ* i *Hrvatsko kolo*. Među povijesnim temama kojima se bavio dominirale su pelješke teme: »Je li sv. Sava osnovao biskupiju u Stonu?«, *Hrvatsko kolo*, 24, 1943.; »Franjevci s poluotoka Pelješca«, *Spomenica Gospe od Anđela u Orebićima*, Omiš, 1970.; *Dolazak franjevaca na Pelješac i samostan Delorite u Kuni* (rkp. U Arhivu Male braće u Dubrovniku), te *Crkva Gospe Delorite i franjevački samostan u Kuni 1681 – 1981.*, Kuna, 1981.

Don Vicko Lisičar (12. XII. 1879. – 23. III. 1938.) zauzima među dubrovačkim svećenicima povjesničarima posebno mjesto, a sustavno je objavio cijeli niz rasprava i knjiga iz crkvene povijesti: *Lopud, historički i suvremeni prikaz* (Dubrovnik, 1931.), *Lopud, eine historische und zeitgenössische Darstellung* (Dubrovnik, 1932.), *Koločep nekoć i sada* (Dubrovnik, 1932.), *Program dubrovačkog senata za doček pape Pija II. (1464.)*, (poseban otisak iz: *Croatia Sacra*, br. 5, Zagreb, 1933.), *Osvjetljenje jedne činjenice odgovor gosp. Dr. Jorju Tadiću* (Dubrovnik, 1933.), *Obrana Korčule od Turaka 1571.* (Dubrovnik, 1934.), *Otok Ruda* (Dubrovnik, 1935.). U tisku je sustavno obrađivao sakralnu baštinu Elafita, poput ciklusa članaka iz *Liste Dubro-*

³⁴ Miho Demović, »Dva tisućljeća dubrovačke tradicije svetopavlovskog brodoloma u vodama hrvatskog otoka Mljeta«, u: *Brodolom sv. Pavla u vodama hrvatskog otoka Mljeta*. Zbornik radova znanstvenog skupa »Ignjat Đurđević i dubrovačka tradicija svetopavlovskog brodoloma u vodama hrvatskog otoka Mljeta«, Dubrovačka biskupija i Matica hrvatska – dubrovački ogranak, Zagreb, 2009., str. 139.

vačke biskupije – »Kapele na elafitskim otocima«.³⁵ Smrt ga je prekinula da tiska knjigu o otoku Šipanu, odnosno posljednju od povijesnih monografija Elafitskih otoka. Lisičarove povijesne rasprave o elafitskim otocima bile su temeljito napisane na osnovi dobro proučenih arhivskih izvora, i uživale su veliku popularnost, o čemu svjedoče kritike u onodobnom tisku: *Narodnoj svijesti*,³⁶ *Dubrovačkoj tribuni*,³⁷ *Listu Dubrovačke biskupije*,³⁸ *Obzoru*,³⁹ *Jutarnjem listu*⁴⁰ i *Novostima*⁴¹.

Don Vicko Lisičar surađivao je s dr. Emilom Laszowskim, dr. Arthurom Schneiderom, dr. Mirkom Deanovićem, hrvatskom intelektualnom elitom svog doba u trenutku snažnog velikosrpskog pritiska na hrvatsku baštinu Dubrovnik. Pružio je prvi otpor velikosrpskim historiografskim eksponentima poput Jorja Tadića. Kao član Braće hrvatskog zmaja, don Vicko – Zmaj Vrnički s matičnim zmajskim brojem 841 bio je članom od 7. siječnja 1931. kao član utemeljitelj, jasno nacionalno usmjeren, temeljio je svoj rad na solidnom poznavanju pomoćnih povijesnih disciplina, arhivskih izvora i praćenja suvremene povijesne literature i djelovao je kao samostalni istraživač, te kao jedan u nizu dubrovačkih svećenika koji je u kasnijim godinama svog svećeništva oslobođen pastoralnog rada, nastojao je osvijetliti dio crkvene povijesti Dubrovačke biskupije.⁴² Don Vicko Lisičar, možemo slobodno reći, je uz don Antuna Liepopilija najistaknutiji predstavnik dubrovačkih svećenika povjesničara i upravo u polemičnoj studiji *Osvjetljenje jedne činjenice odgovor gosp. Dr. Jorju Tadiću* (Dubrovnik, 1933.) izrazio je historiografski stav ove generacije kojoj je pripadao i don Vladimir Taljeran:

» Neću poručivati ništa g. Jorju Tadiću, nego ću samo na njegovu poruku 'za svaki kulturno naučni rad nije dovoljno imati ambicije, dobre volje i mnogo solidnog znanja', nadodati ovo: već se treba uživiti u događaj i postaviti ga na pravo mjesto, a ne dati se voditi od simpatije ili antipatije, te poštivati tugje uvjerenje, makar se s njima ne slagao«.

³⁵ *List Dubrovačke biskupije*, 1, 2, 3, str. 5–6; Dubrovnik, 1933.

³⁶ Dr. N. Z. Bjelovučić, *Narodna svijest*, 13, str. 4; Dubrovnik, 1931.

³⁷ Nepoznati autor, *Dubrovačka Tribuna*, 103, str. 2; Dubrovnik, 1931.

³⁸ Nepoznati autor, *List Dubrovačke biskupije*, 4/5, str. 45; Dubrovnik, 1931.

³⁹ Nepoznati autor, *Obzor*, 75, str. 3; Zagreb, 1931.

⁴⁰ Nepoznati autor, *Jutarnji list*, 6885, str. 8; Zagreb, 1931.

⁴¹ Nepoznati autor, *Novosti*, 99, str. 16; Zagreb, 1931.

⁴² Don Vicko Lisičar bio je upisan u Družbu »braće hrvatskog zmaja« pod brojem ZB DBHZ 841, u: *Matica članstva Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja« sastavio i uredio Viktor Mohr, Meštar protonotar Družbe, Zmaj Svetoandrijski*. Za podatke iz pismohrane Družbe braće hrvatskog zmaja zahvaljujem Josipu degl' Ivelliu, Meštaru obredničaru Družbe. Među dubrovačkim dijecezanskim svećenstvom bilo je još članova Družbe: don Spaso Korunić, don Ivo Čuković, don Đuro Krečak, don Ante Kriletić, don Ivan Petković, don Mato Vlahušić, don Ivo Kinkela, don Ivo Gregov, don Ante Jasprica, don Ante Bačić, don Jerko Kovačević, don Ivo Milić, don Vice Radecki, don Ivo Fabris i don Spaso Fabris.

Don Vice Medini (1. I. 1865. – 20. II. 1929.) jedna je od zanimljivih osobnosti Dubrovačke biskupije koji je 1890. u Senju objavio knjigu *O Fotijskom raskolu*, a iste godine u Mlecima *De s. Johannis*. Potom *Ogledalo filosofije Ljudevita Vuličevića* tiskao je u Dubrovniku 1915., a pet godina kasnije u istom mjestu *Središnje književno narječje i njegovi novi protivnici*. Pisao je satire, rasprave i polemike. Bio je suradnik u više listova: *Crvenoj Hrvatskoj*, *Narodnom listu* i *Narodnoj svijesti*. Kao pripadnik pravaškog pokreta 1895. pokrenuo je list *Pravo* kao protutežu *Crvenoj Hrvatskoj*.⁴³

Don Niko Štuk (28. X. 1866. – 16. IV. 1939.), rođen u kapetanskoj obitelji u Kućištu na poluotoku Pelješcu, možda je svoju ljubav za povijesne teme dobio tijekom školovanja u kotorskoj gimnaziji od don Srećka Vulovića.⁴⁴ Isto tako kao mladi klerik sakupljao je na poluotoku Pelješcu narodne pjesme koje je slušao od svoje majke i ostalih staraca u Kućištu. Narodne pjesme objavio je u zbornicima Matice hrvatske, »hrvatske narodne pjesme« koje su se tiskale početkom XX. stoljeća i tako ih je spasio od zaborava. U *Jadranskoj straži* objavio je odlomke pojedinih satiričnih, ljubavnih i prigodnih pjesama. *Alternativa o Hristu ili pravi pojam o njegovoj ličnosti* tiskana je u Dubrovniku 1926., gdje je i dvije godine ranije objavljena *Telepatija*. Uz teološke rasprave pisao je arheološke, etnološke i povijesne rasprave. Isto tako se bavio i povijesnim dubiozama: »Dva sporna historična pitanja o dvjema važnim ličnostima iz 5.oga i 15.oga vijeka navodno sa poluotoka Pelješća (Rata)«.⁴⁵ Napisao je i »Crtice iz života Srijemskog biskupa Nikole Gjivovića dubrovačkog dijeceznanca«.⁴⁶ Don Niko Štuk bavio se rado i najčešće arheologijom i poviješću, a dopisivao se s uglednim hrvatskim arheolozima i povjesničarima umjetnosti, Mihovilom Abramićem i Ljubom Karamanom, te surađivao u *Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku* u Splitu. U međunarodnoj polemici povodom tumačenja brodoloma sv. Pavla, Niko Štuk zastupao je mišljenje da se taj brodolom zbio kod otoka Mljeta, a ne kod otoka Malte. U dubrovačkoj novini *Narodna svijest* nekritički je prikazao knjigu *Povijest poluotoka Rata*, autora Nikole Zvonimira Bjelovučića.⁴⁷ Suradivao je u *Jadranskoj straži*, *Jugoslavenskom pomorcu*, *Našem mornaru*, *Dubrovačkom listu* i *Dubravi*.

⁴³ N. Tolja, nav. dj., str. 117.

⁴⁴ ABD, ser. 1, pod. ser. 1, kut. 29, 186, *Svjedočba zrelosti* C. K. Gimnazije u Kotoru od 4. 10. 1884.

⁴⁵ *List Dubrovačke biskupije*, 3, Dubrovnik, 1935., str. 31–32.

⁴⁶ *List Dubrovačke biskupije*, 2, Dubrovnik, 1926., str. 53–54.

⁴⁷ Ivo Šišević, »Nikola Štuk Ivanov«, *Pelješki zbornik*, 2, Zagreb, 1980., str. 241–244. Autor u svom prilogu donosi popis dijela bibliografije don Nikovih članaka raspršenih u više znanstvenih časopisa.

Don Niko Štuk je dao najoriginalniji prilog krugu dubrovačkih povjesničara iz redova svećenstva Dubrovačke biskupije upravo raspravama iz povijesti pomorstva i starije crkvene povijesti: »Borba s gusarima u Arcipelagu«, »Ilirska i grčka historička perioda na istočnoj obali Jadrana (do godine 229. Pr. Hrista)«, »Bokelji u mornaričkoj službi Mletačke Republike«, »Brodolom naših pomoraca iz 1876.«, »Još neki podaci o brodolomu naših pomoraca iz 1875. Na pustošnoj obali Australije«, »Crtice o dubrovačkoj bojnoj i trgovačkoj mornarici u srednjoj i novijoj dobi«, »Sv. pismo o moru i pomorcima«, »Feničani i Izraelci u brodarstvu i trgovini«, »Pomorsko-geografska kontroverzija iz 'Djela Apostolskih' o Malti i Mljetu«.

Don Vladimir (Miro) Taljeran (12. X. 1872. – 20. X. 1949.)⁴⁸ rođen je u Stonu. Kao župnički pomoćnik na Pilama 1905. bio je supotpisnikom prosvjdnog pisma koje su dubrovački svećenici hrvatskog usmjerenja, inače glavni dioničari *Crvene Hrvatske*, predvođeni don Jozom Crnicom i don Antunom Liepopilijem uputili Peru Čingriji, oštro prosvjedujući, što je temeljem politike *novog kursa* – *Crvena Hrvatska* izmijenila svoju uređivačku politiku.⁴⁹ Svoj povijesni način razmišljanja tijekom obnašanja ove dužnosti je izrazio u izradbi protokola Feste sv. Vlaha, sukladno tradiciji iz vremena Dubrovačke Republike, kako je razvidno iz opaske upućene dubrovačkom biskupu Careviću od 25. I. 1940. glede ceremonijala otvaranja.⁵⁰ Upravo je knjiga don Vladimira Taljerana o Stonu iz 1935. godine – *Zrnca za povijest Stona*, bila prva povijesna monografija o ovom srednjovjekovnom gradu uopće, te je ispunila svoju zadaću približavanja povijesnih činjenica i tadašnjih suvremenih povijesnih spoznaja širem čitateljstvu u vremenu kada je hrvatski jug bio snažno izložen srpskom presizanju, utemeljenom na povijesnim neistinama i iskrivljenim povijesnim činjenicama. Knjiga *Zrnca za povijest Stona* tiskana je povodom Dekanatskog euharistijskog kongresa u Stonu, održanog 16. VII. 1933., u teškim političkim uvjetima, te pod žandarmerijskim pritiskom.⁵¹ Taljeranova knjiga tim je dragocjenija jer je za tri desetljeća preduhitrila Stonjanina Pava Glunčića i njegovu knjigu *Iz prošlosti grada Stona* (Beograd, 1961.), djelo odnarođenog povjesničara, koji je Ston pokušao otuđiti iz nacionalnih tijekomova povijesne znanosti.

Ovih par izabranih biografija dubrovačkih svećenika pružaju nam mogućnost boljeg razumijevanja posebne autodidaktične povijesne »škole«, teme-

⁴⁸ Ivan Šimić, *Šematizam Dubrovačke biskupije*, Dubrovačka biskupija, Dubrovnik, 2011., str. 367.

⁴⁹ N. Tolja, nav. dj., str. 372–373.

⁵⁰ ABD, sig. 36., ser. 1, Opći spisi Zborne crkve sv. Vlaha, 25/1.1940.

⁵¹ ABD, ser. 14, pod. ser. 4, kut. 2, Euharistijski kongresi (1923 – 1935), *Euharistijski kongres u Stonu 1933.*

ljene na dobrom poznavanju klasičnih jezika, kao i znanja paleografije i znanstvene literature. Bilo je još svećenika intelektualaca i političara poput don Joza Crnice (11. I. 1844. – 1. IX. 1919.), don Iva Prodana (10. XII. 1852. – 9. III. 1933.), don Đura Pulića (14. X. 1816. – 24. V. 1883.), ali oni su se bavili drugim temama, i nisu ulazili u istraživanje povijesnih izvora ili pomoćnih povijesnih disciplina.

U susjednoj Boki kotorskoj najpoznatiji predstavnici autodidaktične povijesne škole bili su nešto stariji predstavnik don Srećko Vulović, biskup Pavao Butorac, don Gracija Brajković i don Niko Luković. Don Antu Dračevcu (Lumbarda na Korčuli, 22. VIII. 1920. – Dubrovnik, 17. XI. 1993.), povijesnom piscu, sačuvana je fotografija s ravnateljem gimnazije fra Antom Matijevićem (11. IX. 1895. – 10. X. 1956.). Možda je upravo fra Ante Matijević, ugledni povjesničar koji je doktorirao u Beču, gdje je apsolvirao diplomatiku i paleografiju, ulio ljubav prema povijesnim temama mladom Dračevcu. Svjesno je krenuo u jedan svijet koji će ga odvesti među katoličke intelektualce Dubrovačke biskupije. On je pamtio stariju generaciju koja je bila na zalasku, a mladih nije bilo na vidiku. Poslije plejade crkvenih povjesničara s kraja XIX. i početka XX. stoljeća osjećala se praznina.

Don Ante Dračevac stvara autodidaktički, možda potaknut i biskupom – mons. Pavom Butorcem koji ga je kao intelektualac od formata potaknuo na pisanje i izučavanje dubrovačke povijesti. Mons. Pavao Butorac (26. III. 1888. – 22. XI. 1966.) bio je intelektualac *par excellence* i vrstan povjesničar. Svojim knjigama koje su nažalost brojne izašle tek u posljednje vrijeme, u izdavačkom poduhvatu don Srećka Majića, peraškog župnika (*Kulturna povijest grada Perasta, Kotor za samovlade (1355. – 1420.)*, *Razvoj i ustroj Peraške općine*, *Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću*) biskup Butorac je postao poznatiji širem znanstvenom krugu. Butorac, koji je postao 1940. apostolskim upraviteljem Dubrovačke biskupije, do 1944. upravlja iz Kotora, a od tada stoluje u Dubrovniku, bio je biskup intelektualac s margina nacionalnog teritorija i intelektualnog života. Ne smijemo smetnuti s uma da je takav intelektualac poput don Pava Butorca bio izvrgnut konstantnim poniženjima, poput njegovih svećenika, ali vremenu usprkos, do svoje smrti bavio se znanstvenim radom, svjestan da komunizam neće biti vječan, ali predviđajući da će praznina materijalizma ostaviti pustinju duha u kojoj se i mi danas nalazimo.

Dračevčevi radovi primjer su znanstvenika autodidakta, ponekad doduše s manjkavim znanstvenim aparatom, nedosljednim citiranjem, metodološkom akribijom, ali mu kroz znanstvene zaključke izvire prirodna pronicivost i logika zaključivanja, poznavanje lokalne stare literature, nedostupne istra-

živačima sa strane, i bogatstvo arhivskih izvora. Rad na terenu u sjeni velikih imena nametnuo je don Antu Dračevca kao nezaobilazno ime tadašnjeg znanstvenog kruga. Makar na margini socijalističkog društva kao katolički svećenik, ipak je našao svoje mjesto i usprkos svemu tiskao zavidni broj radova.

Don Ante Dračevac svojim člankom »Dva važna arheološka nalaza za povijest Stona«, tiskanim u časopisu *Dubrovački horizonti*, u Zagrebu 1971., privukao je pažnju srpskog autora Stevana Roce koji je u prilogu »Pelješac i Ston kroz istoriju« u *Pravoslavju*, broj 99 od 6. svibnja 1971., izvrgnuo velikosrpskoj kritici starohrvatsku baštinu Stona i Pelješca. Srpski autor je izravno prozvao don Antu kako nigdje ne spominje srpstvo Stona i Pelješca i navodi: »Gospodin Dračevac piše: 'Jedan gradić južne Hrvatske jest Ston, koji se nalazi na istočnoj strani poluotoka Pelješca. Na njegovom tlu i okolini razvijala se ilirska, rimska i osobito starohrvatska kultura koja se sačuvala do danas (...)'. Dakle, g. župnik našao je u istoriji Pelješca i Stona ilirsko i rimsko ime, ilirsku i rimsku kulturu, a ni jednom nije spomenuo srpsko-pravoslavnu kulturu«. Srpski novinar posvetio je cijelu stranicu prozivanju don Antina rada, i to u olovnim vremenima Hrvatskog proljeća kada se pratila svaka pisana riječ, poglavito jednog župnika iz Stona, koji se nalazio na listi mjesta s »reakcionarnom« prošlosti.⁵² Dubrovački svećenici su se svakodnevno susretali s vrijednim arhivskim materijalom koji im je na oči propadao i bio raznašan kojekuda, a osjećali su potrebu zabilježiti prošle događaje, temeljeći svoj rad na povijesnim izvorima. Bilježenje povijesnih događaja bilo je potvrđeno i odlukom dubrovačkog biskupa Josipa Marčelića o zadaći vođenja crkvenih kronika. Vođenje kronike spadalo je u redovitu dužnost jednog svećenika, koji su istraživali župne arhive i bilježili događaje u prošlosti. Brojne crkvene kronike koje su ovom odlukom nastale, postale su često prvorazredni izvori tkz. »male« – mjesne povijesti dubrovačkog kraja.

Niz svećenika Dubrovačke biskupije svojim poznavanjem klasičnih jezika, crkvenih arhiva i pomoćnih povijesnih disciplina, sukladno svojem obrazovanju udarilo je temelje suvremenoj mjesnoj historiografiji, temeljeći svoj rad na dobrom poznavanju arhivskoga gradiva i terena. Praktično auto-didakti nisu u strožem smislu slijedili neku od znanstvenih škola svoga vremena. Kao ljudi klasične naobrazbe neprijeporno su doživljavali činjenice i njihovo utvrđivanje kao primarnu zadaću, i kao prethodnicu bilo koje druge

⁵² Vinicije B. Lupis, »Životopis don Ante Dračevca«, u: *Don Ante Dračevac. Izabrane studije*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2016., str. 17, 18.

argumentacije. Za krug dubrovačkih svećenika predmet proučavanja je voljen, poput dragog bića prema kojemu postoji dug sjećanja, pieteta. Poput don Lovre Katića, don Frane Bulića, fra Luja Maruna, svećenika i redovnika koji su uz brojne svećenike u bremenitim vremenima prvih desetljeća XX. stoljeća nastojali sačuvati hrvatsku povijesnu i književnu baštinu za buduća pokoljenja pridružio se krug dubrovačkih svećenika – zavičajnih povjesničara i književnika, među kojima treba istaknuti biskupa Mata Vodopića, don Antuna Paska Kazalija, don Stjepana Škurlu, don Antuna Liepopilija, don Nika Štuku, don Vicka Lisičara i don Vladimira Taljerana.⁵³

Literatura

Popis arhivskih izvora

Arhiv Biskupije dubrovačke (dalje ABD), ser. 1, pod. ser. 1, kut. 29, 186, *Svjedočba zrelosti* C. K. Gimnazije u Kotoru od 4. 10. 1884.

ABD, Župa Pile, M. M. od 1875. do 1887., vol. V., 23–24.

ABD, sig. 36., ser. 1, Opći spisi Zborne crkve sv. Vlaha, 25/1.1940.

ABD, ser. 14, pod. ser. 4, kut. 2, Euharistijski kongresi (1923 – 1935), *Euharistijski kongres u Stonu 1933*.

ABD, ser. 1, pod. ser. 1, kut. 18, 112, Tablica o sposobnosti za natječaj na ispražnjena mjesta prepozita Stolnog kaptola u Dubrovniku.

Znanstvena knjižnica Dubrovnik, R. 1208.

Arhiv dominikanskog samostana Dubrovnik, 36-IV_18, *Cenni Biografico-letterarii dei Personaggi più illustri della Congregazione Ragusina di San Domenico Dall' 1750 in poi Del Padre Bacciliere Fra. Agostino Giurgevich Dello stesso Ordine 1864.*, 36–42.

Arhiv Družbe »Braće hrvatskog zmaja«, 841, *Matica članstva Družbe »Braća Hrvatskoga Zmaja« sastavio i uredio Viktor Mohr, Meštar protonotar Družbe, Zmaj Svetoandrijski*.

Tiskani izvori

List Dubrovačke biskupije, 3, str. 31–32; Dubrovnik, 1935.

List Dubrovačke biskupije, 2, str. 53–54; Dubrovnik, 1926.

List Dubrovačke biskupije, 1, 2, 3, str. 5–6; Dubrovnik, 1933.

Dr. N. Z. Bjelovučić, *Narodna svijest*, 13, str. 4; Dubrovnik, 1931.

Nepoznati autor, *Dubrovačka Tribuna*, 103, str. 2; Dubrovnik, 1931.

Nepoznati autor, *List Dubrovačke biskupije*, 4/5, str. 45; Dubrovnik, 1931.

⁵³ Vinicije B. Lupis, »Krug svećenika – povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovini XX. stoljeća«, *Zrnca za povijest Stona*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2014., str. 15–35.

Nepoznati autor, *Obzor*, 75, str. 3; Zagreb, 1931.

Nepoznati autor, *Jutarnji list*, 6885, str. 8; Zagreb, 1931.

Nepoznati autor, *Novosti*, 99, str. 16; Zagreb, 1931.

Elektronički izvori

<http://zarec.hr/clanci/nada-u-jedinstven-jezik> (preuzeto 7. 11. 2017. u 10.58)

Popis literature

Valentina Babić, *Freske u crkvi svetoga Mihaila u Stonu*, Balkanološki institut SANU, Beograd – Trebinje, 2014.

Dušan Bataković, »Ilija Garašanin's Načertanije – A Reassessment«, SANU, Institut des Études balkaniques, *Balkanica*, XXV-1, str. 157–183; SANU, Beograd, 1994.

Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Poluotok Rat ili Pelješac*, Tisak braće Kralj u Zagrebu, Zagreb, 1907.

Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Povijest poluotoka Rata (Pelješca)*. (*Hercegovine i Dubrovnika.*), Leonova tiskara, Split, 1921.

Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Zahumska pravoslavna episkopija u XIII. do XIV. v.*, Nakladom pisca, Dubrovnik, 1928.

Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Zahumska pravoslavna episkopija u XIII. do XIV. v.*, Nakladom pisca, Dubrovačka hrvatska tiskara, Dubrovnik, 1928.

Nikola Zvonimir Bjelovučić, *Od kojih vladara kupi ili dobi dubrovačka republika pojedine svoje krajeve*, Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Sarajevo, 1930.

Rafo Bogišić, »Agić, Antun Marija (Agich)«, *Hrvatski biografski leksikon*, 1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 1983., str. 32.

Ivan Bošković, »Popis članaka Dum Nika Gjivanovića«, *Dubrovnik*, 1, str. 1–13; Dubrovnik, 1967.

Miroslav Brandt, Bože Čović, Slaven Letica, Radovan Pavić, Zdravko Tomac, Mirko Valentić, Stanko Žuljić, *Izvori velikosrpske agresije*, August Cesarec, Zagreb, 1991.

Frane Bulić, *Izabrani spisi*, Splitski književni krug, Split, 1984.

Vlada Čorović, »Značaj humske episkopije«, *Spomenica eparhije Zahumsko-hercegovačke*, Niš, 1929., str. 49–63.

Stjepan Ćosić, »Dum Antun Liepopili – svećenik, pisac i političar«, *Dubrave hrid*, 9, Dubrovnik, 1996., str. 15–16.

Stjepan Ćosić, *Dubrovnik nakon pada Republike (1808. – 1848.)*, Zavod za povijesne znanosti u HAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1999.

Miho Demović, »Dva tisućljeća dubrovačke tradicije svetopavlovskog brodoloma u vodama hrvatskog otoka Mljeta«, u: *Brodolom sv. Pavla u vodama hrvatskog otoka Mljeta – Zbornik radova znanstvenog skupa »Ignjat Đurđević i dubrovačka tradicija svetopavlovskog brodoloma u vodama hrvatskog otoka Mljeta*«, Dubrovačka biskupija i Matica hrvatska – dubrovački ogranak, Zagreb, 2009.

- Ante Dračevac, »Ponovno osnivanje katoličke biskupije u Stonu«, u: *Zbornik radova u čast 650. obljetnice planske gradnje Stona i Malog Stona*, NIŠPRO »Vjesnik« – Mjesna zajednica Ston, Ston, 1987., str. 77–89.
- Ante Dračevac, »Mato Vodopić, svećenik – biskup«, u: *Don Ante Dračevac, izabrane studije*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2016., str. 168–175.
- Pavao Glunčić, *Iz prošlosti grada Stona XIV – XIX vijeka*, Spomenik SANU, CXI, odeljenje društvenih nauka 13, SANU, Beograd, 1963.
- Vinko Ivančević, *Luka Livorno i dubrovački brodovi (1760. – 1808.)*, Pomorski muzej, Zavod za historijska istraživanja Južne Dalmacije, Građa za pomorsku povijest Dubrovnika, sv. 4, Dubrovnik, 1968.
- R. Ivanović, »Srednjovekovni baštinski posedi humskog eparhiskog vlastelinstva«, *Istorijski časopis*, SANU, Beograd, 1979., str. 79–95.
- Marija Janković, *Episkopije i mitropolije srpske crkve u srednjem veku*, SANU, Beograd, 1985.
- Katalog izložbe *Don Frane Bulić*, Arheološki muzej Split, Split, 1984.
- Jelena Lakuš, *Izdavačka i tiskarska djelatnost na dalmatinskom prostoru (Zadar, Split i Dubrovnik) u prvoj polovici 19. stoljeća (1815. – 1850.)*, Splitski književni krug, Split, 2005.
- Vinicije B. Lupis, »Odnos biskupa Marka Kalogjere prema kulturi, umjetnosti i politici«, u: *Zbornik radova znanstvenog skupa održanog u prosincu 2008. u Blatu Biskup Marko Kalogjera o 120. obljetnici smrti*, sv. 1., Općina Blato, Župa Svih svetih Blato, Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, u: *Biskup Marko Kalogjera o 120. obljetnici smrti*, sv. 1., Općina Blato, Blato, 2008., str. 103–135.
- Vinicije B. Lupis, »Povijesni pregled Zahumske (Stonske) biskupije od početka do 1300. godine«, u: *Hum i Hercegovina kroz povijest, Zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Mostaru 5. i 6. studenoga 2009.*, Hrvatski povijesni institut, Zagreb, 2011., str. 133–154.
- Vinicije B. Lupis, »Prilog poznavanju kulturne baštine Zahumske (Stonske) biskupije u najranijem razdoblju«, u: *Humski zbornik, XIII, Od Dubrave do Dubrovnika, prigodom 300-godišnjice rođenja Ruđera Boškovića*, Muzej i galerija Neum i Hrvatsko kulturno društvo Napredak, Neum / Dubrovnik, 2011., str. 355–378.
- Vinicije B. Lupis, »Krug svećenika – povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovini XX. stoljeća«, *Zrnca za povijest Stona*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2014., str. 15–35.
- Vinicije B. Lupis, »Životopis don Ante Dračevca«, u: *Don Ante Dračevac. Izabrane studije*, Matica hrvatska Ston, Ston, 2016., str. 17, 18.
- R. Ljubinković, »Pitanja o hronologiji u delima svetog Save«, *Godišnjak Nikole Čupića*, XLIX, Beograd, 1940.
- Miodrag Marković, »Beginnings of artistic activity in the serbian lands (9th – 11th century)«, u: *Bizantine heritage and serbian art III – Sacral art of the serbian lands in the Middle ages*, SANU, Belgrade, 2016.

- Giovanni Marotti, »Giovanni Battista Resaver domenicano e teologo (1771. – 1851.)«, *Sanctus Blasius*, sv. 1, Dubrovnik, 1938., str. 7.
- Giovanni Marotti, »Giovanni Battista Resaver domenicano e teologo (1771. – 1851.)«, *Sanctus Blasius*, sv. 2, Dubrovnik, 1938., str. 14.
- Giovanni Marotti, »P. Girolamo Golubovich O.F.M. missionario apostolico di Terra Santa, storiografo dall apostolato francescano e cristiano«, *Sanctus Blasius*, sv. 2, Dubrovnik, 1938., str. 11.
- Nikodim Milaš, *Ston u srednjim vijekovima*, Naklada piščeva, Štampa Srpske dubrovačke štamparije, Dubrovnik, 1914.
- Žarko Muljačić, »Odnosi Dubrovnika i Sjedinjenih Američkih Država«, *Naše more*, III, 1; Dubrovnik, 1956.
- S. Novaković, *Zakonski spomenici srpskih država srednjeg veka*, V, SANU, Beograd, 1912.
- Jovan L. Perović, *Govor Jovana L. Perovića o Vidov-danu u Dubrovniku 1909.*, Srpska dubrovačka štamparija, Dubrovnik, 1909., str. 1–16.
- Iliarion Ruvarac, »O humskim episkopima i hercegovačkim metropolitima«, u: *Spomenici Srpsko pravoslavna hercegovačko-zahumska metropolija pri kraju 1900*, Mostar, 1901., str. 25–30.
- Petar Sardelić, *Izlaz Srbije na more*, Izdanje knjižare Jovana Sekulović, Hercegnovi, 1922.
- Marijan Sivrić (alias Nikola Vidović), »Opat Antun Sivrić, pjesnik, prevoditelj i jezikoslovac«, *Hercegovina*, 4/5, str. 149–165; Mostar, 1998./99.
- Marijan Sivrić, *Migracije iz Hercegovine na dubrovačko područje od potresa 1667. do pada Republike 1808. godine*, Biskupijski ordinarijat Mostar i Državni arhiv u Dubrovniku, Dubrovnik / Mostar, 2003.
- Milivoj Srbinić, *Slava srpskoj Ateni!*, Knjigotiskara i litografija C. Albrechta, Zagreb, 1890.
- Stanislava Stojan, *Ivan August Kaznačić, književnik i kulturni djelatnik*, Posebna izdanja, Monografije (Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku), knj. 8, Povijesni institut JAZU u Dubrovniku, Dubrovnik, 1993.
- Jaroslav Šidak, »Humska eparhija«, *Enciklopedija Jugoslavije*, IV, Leksikografski zavod, Zagreb, 1960., str. 304.
- Ivan Šimić, *Šematizam Dubrovačke biskupije*, Dubrovačka biskupija, Dubrovnik, 2011.
- Petar Šimunović, *Načertanije*, Biblioteka Globus, Zagreb, 1992.
- Ivo Šišević, »Nikola Štuk Ivanov«, *Pelješki zbornik*, 2, Zagreb, 1980., str. 241–244.
- Nikola Tolja, *Dubrovački Srbi katolici, istine i zablude*, vlastita naklada, Dubrovnik, 2011.
- O. Danilo Vukorović, *Besjeda na Vidovdan, govor narodu u crkvi Lazarici na dalmatinskom Kosovi 15. juna 1907.*, Srpska dubrovačka štamparija dr. Gracića i dr., Dubrovnik, 1907.

KRUG SVEĆENIKA POVJESNIČARA I KNJIŽEVNIKA DUBROVAČKE BISKUPIJE U PRVOJ POLOVICI XX. STOLJEĆA

Sažetak

Generacija svećenika povjesničara i književnika djelovala je na razmeđu XIX. i XX. stoljeća i tijekom prve polovice XX. stoljeća, u vremenu kada se cjelokupni sustav tadašnjih vrijednosti zatirao i kada se redefinirao svijet u kojemu su ponikli, posebice tijekom procesa hrvatske i srpske nacionalne integracije i pojave lokalnog političkog fenomena srbo-katoličkog pokreta. Oni su bili aktivni u vremenu djelovanja Milorada Medinija koji je, kao jedan od rijetkih, svojom *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, izdanoj u nakladi Matice hrvatske 1902. u Zagrebu, znanstvenom metodom opovrgnuo srpska presizanja, odnosno obavio kulturološki integralistički proces, nasuprot srpskog nacionalnog i političkog ekskluzivizma u presizanju na Dubrovnik i njegovu civilizacijsku ulogu u ovom dijelu europskog kulturnog ozemlja. Srbo-katolički politički fenomen značio je trajno odnarođenje, koje i danas ima svoje plodove i cijeli taj proces se ne može i ne smije olako shvatiti kao bezazleni pokušaj otuđenja. Političko okruženje onda, a i danas ima svoje paralele, stoga je Milorad Medini svojim radom gledanim kroz prizmu suvremene znanstvene metodologije u sklopu dubrovačkog autodidaktičkog povijesnog kruga svećenika Dubrovačke biskupije zanimljiva i iznimno važna pojavnost u nacionalnim okvirima.

Ključne riječi: Milorad Medini, svećenici, Dubrovnik, povjesničar, srbokatolici

THE CIRCLE OF PRIESTS-HISTORIANS AND PRIESTS-WRITERS FROM THE DUBROVNIK DIOCESE IN THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

Summary

The generation of priests – historians and writers – was active at the turn of the 19th and 20th century and during the first half of the 20th century, at the time when the entire system of the up to then values was being obliterated and when the world from which they emerged was being redefined – especially during the process of Croatian and Serbian national integration and the rise of a local political phenomenon: the Serb-Catholic movement. They were active at the time of the research work of Milorad Medini. He was one of the few who by his *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*], published in 1902 by Matice hrvatska in Zagreb, relying on a scientific method refuted Serbian territorial and cultural claims, that is, performed an entire culturological process in contrast to Serbian national and political exclusivism reflected in their claims to Dubrovnik and its civilizational role in this part of a European cultural territory. The Serb-Catholic political phenomenon signified a permanent loss of ethnic identity, which has consequences even today, and the whole process cannot and must not be taken lightly as a harmless attempt at seizing land. Political environment then, and even today, has its parallels, therefore Milorad Medini – analysed through his work from the standpoint of contemporary scholarly methodology within the context of the Dubrovnik autodidactic historical circle of priests from the Dubrovnik diocese – is, on a national level, an interesting and an extremely important person.

Keywords: Milorad Medini, priests, Dubrovnik, historian, Serbian-catholics

Robert Bacalja

Milorad Medini, suradnik i urednik *Crvene Hrvatske*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42-05 Medini, M.

Uvod

U radu će se ukazati na sadržaj suradnje Milorada Medinija u *Crvenoj Hrvatskoj*, premda je vrlo teško proniknuti u tu dionicu jer je veći dio naslova nepotpisan, i na njegov drugi nastup u *Crvenoj Hrvatskoj*, onaj urednički (a težište neće biti na političkom aspektu, već na uredničkom prinosu književnom programu *Crvene Hrvatske*). Treba istaknuti da se Medini javio u *Crvenoj Hrvatskoj*, najprije u onoj pravaškoj, Supilovoj, od 1891. do 1901. kada Supilo odlazi za Rijeku i pokreće *Novi list*. Na svoj način to je značilo i polagano zaokretanje *Crvene Hrvatske* prema politici novog kursa, tj. u političkom smislu valja iščitavati u listu dva razdoblja, prvo bi bilo ono od pokretanja lista 1891. do pobjede na općinskim izborima u Dubrovniku 1899. Razdoblje je značajno jer je glavni polemičar lista, ujedno pokretač i glavni urednik, Frano Supilo. U naznačenom razdoblju pravaška politika nastojala je s narodnjacima vratiti vlast u Dubrovniku koju je držala koalicija Srba i autonomaša, a novo razdoblje u političkom svrstavanju lista označava dolazak Milana Marjanovića 1903. za urednika kada se politika lista okreće prema suradnji sa Srbima, odnosno prema kursaškoj platformi (Usp. Bacalja, Ivon, 2017: 385–387). Zanimljivo je da se još početkom te godine na pravaškoj liniji polemizira s akterima srpske politike u Dubrovniku i Dalmaciji, osobito s onim Hrvatima koji su pripadali pokretu Srba-katolika, npr. u članku »Luko Zore i Antun Fabris«: »Fabris i Zore, jedan sa političkim, a drugi sa književnim listom [misli se na list *Dubrovnik* i časopis *Srđ*, op. R. B.], razmeću se po Dubrovniku najvećim srpskim radikalizmom. U taj skrajni radikalizam ove ljude nagnao je još skrajniji oportunistički oportunizam. Pitanje materijalno, i upravno pitanje hljeba otjeralo ih je u skrajnosti, gdje se razmeću pitanjem ideala« (*Crvena Hrvatska*, 1903: 1). Tako su intonirani te 1903. godine i članci »Megju Srbima« u istom broju i u 3. broju »Srpski kicoši« i »Kako 'pravoslavni' pop

piše povijest 'pravoslavlja'«. Zanimljiv je i osvrt urednika u članku »Jagić i Srbi«: »Naši prkos Srbi naljutiše se na glasovitoga slavistu Jagića. Zašto? Jer je nedavno izjavio u novinam: u staroj Srbiji imade malo Srba; nego da je ogromna većina Albaneza. Pa po tom, da je kosovski vilajet tako rekuć izgubljen za Srbe, a kako i po Macedoniji imade malo Srba: to nije ni čudo, da su se Srbi dali na pustu viku i denuncijacije Turskoj i Evropi proti Bugarim, kao što i Albanezim« (*Crvena Hrvatska*, 1903: 2). No upravo od tog broja Marjanović preuzima uredništvo i već u 16. broju u članku »Srbima oko Dubrovnika« šalje se poziv da iznesu svoje prijedloge (Usp. Bacalja, Ivon, 2017: 399). Vrhunac takve politike predstavlja Hrvatsko-srpska koalicija, tj. 1905., i već se tada u listu »politički razmišlja (piše) o Hrvatima i Srbima u širem slavensko/južnoslavenskom kontekstu što će kulminirati 'mitskom slikom Srbije' 1913. i 1914. na stranicama lista« (Bacalja, Ivon, 2017: 385). Ta politika okretanja prema južnoslavenstvu, koju je zastupala Hrvatska stranka zatekla je Milorada Medinija dolaskom u *Crvenu Hrvatsku* za urednika krajem 1907., kada preuzima list od Iva de Giullija. U to doba dubrovačku političku scenu obilježava polemika *Crvene Hrvatske* i *Prave Crvene Hrvatske*, koja je nastavila pravašku politiku u Dubrovniku. U radu će se osobito analizirati tih nekoliko godina izlaženja *Crvene Hrvatske* (od 1907. do 1910.), s obzirom da je na čelo lista došao književni povjesničar i kritičar s osjećajem za književnost i već autor jedne povijesti hrvatske književnosti (*Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*) i niza studija o starijoj i novijoj hrvatskoj književnosti, s velikim znanjem o značenju medija novinstva u promicanju književnosti. Dotad je književnost u listu različito zastupljena s obzirom na urednike, premda se već u Supilovom programu najavljuje da će *Crvena Hrvatska* uz politički sadržaj objavljivati i književne priloge: »donoseći pripovijedaka iz domaćeg života, ili prijevoda iz stranih jezika« (Supilo, 1891: 1). Može se reći da dinamika političke borbe preuzima u prvoj dionici *Crvene Hrvatske* primarno mjesto s obzirom na sadržaj, a tek dolaskom Milana Marjanovića (od br. 14, 1903.), književni prilozi se redovitije objavljuju, a svoj vrhunac su književne objave dostigle upravo dolaskom Milorada Medinija. Proučavajući građu, zamjetno je da prethodnik Milorada Medinija u onih nekoliko mjeseci prije njegova dolaska nije objavio niti jedan književni tekst, a nije to učinio ni Medini do kraja 1907. godine. Programska shema se potpuno mijenja sljedeće godine, stoga ostvaruje kao urednik (do 100. broja od 14. prosinca 1910.) bogatiji književni program *Crvene Hrvatske* s ritmom objave književnih priloga gotovo u svakom drugom broju. Taj se Medinijev pomak i doprinos može vrednovati s obzirom na ciljeve moderne: u prvom redu posredništvo, zatim književnu kritiku i novelistiku, ali i uspješno žanrovsko proširenje objava jer se po prvi put u listu objavljuju i putopisi. Tom

objavom putopisa iz Južne Amerike Medini je ukazao na problem iseljavanja koje je ugrožavalo hrvatski narod u to doba. S druge strane tim objavama Medini ukazuje i na težak život Hrvata u Južnoj Americi i na taj način odvraća narod od iseljavanja, a recentni novinski prostor je u velikoj mjeri ispunjen reklamama brodskih tvrtki za putovanja u prekomorske zemlje.

Medini kao suradnik

U *Crvenoj Hrvatskoj* tijekom dugog perioda izlaženja objavljen je velik broj kritika, prikaza, ocjena, književnopovijesnih članaka i polemika koje su se bavile različitim temama. No, pogledom u taj korpus možemo zaključiti kako se suradnici najviše bave suvremenom književnom produkcijom, što je i odlika mladih u drugom razdoblju hrvatske moderne. Šicel napominje kako »u drugoj se fazi Moderne, uglavnom od pojave časopisa *Život* (1899.) težište stavlja na kritičke prikaze pojedinačnih književnih ostvarenja – najvećim dijelom suvremenih pisaca« (Šicel, 1975: 17). Proučava se bogato književno nasljeđe hrvatske književnosti u Dubrovniku i niz tema iz starijeg dijela hrvatske književnosti. Proučavaju se i poljsko-hrvatske kulturne i književne veze, posreduje se iz talijanske književnosti, problematizira politika u književnosti, te raspravlja o borbi starih i mladih, odnosno o njihovim polazištima. Veći broj članaka je posvećen problematici književnih časopisa (napose 1903., kada se vode polemike oko gašenja središnjeg časopisa hrvatske književnosti *Vienca*). Ti tekstovi nisu redovito izlazili, kako smo već naznačili. U nekim godinama ih je izišlo više (1903.), a u nekim tek jedan ili dva (1896., 1897.), a od 1892. do 1896. niti jedan. Književnu kritiku i članke na stranicama *Crvene Hrvatske* objavljivali su tada poznati kritičari i znanstvenici: Milorad Medini, Milan Marjanović, Arsen Wenzelides, Frano Kulišić, Milan Rešetar, Albert Haler, Stjepan Roca i dr. Književnom kritikom, publicistikom i prevođenjem bavio se i cijeli niz danas manje poznatih autora: Ante Anić, Božo Cvjetković, Walter barun Ljubibratić, Vladimir Drinovac, Pavo Roca, Josip Onyskiewitz, Pavo Mitrović, S. Perišić i dr. Veći broj tekstova ostao je nepotpisan ili pod pseudonimima (Livanov, Bogoslav i sl.). Kritike i članci uglavnom izlaze u *Podlistku*, povremeno u rubrici *Književnost* (jedno vrijeme pod nazivom *Književnost i Umjetnost* te *Prosvjeta*), u feljtonu *Diljem književnosti* koji je pisao Arsen Wenzelides tijekom 1903. godine. Prva prava književna kritika koja se bavi suvremenom književnošću, ali i prva uopće u listu je »Ekvinocij Iva Vojnovića«, koju je napisao Milorad Medini (br. 12, 21. ožujka 1896., str. 1–3). Jedna od prvih kritika tog značajnog Vojnovićeva djela započinje s Medinijevom ocjenom da je zbog slabog razvoja hrvatske drame u to doba, svaki, pa i najmanji napredak u tom književnom rodu zna-

čajan. S druge strane svodi rezultate Vojnovićeva dotadašnjeg dramskog rada, pa navodi kako je već svojim prvijencem *Psyhe* stekao ime kao dramatičar, te iznosi kako su polemike koje su se pojavile u javnosti i prije izlaženja *Ekvinocija*, a vezane su za nagradu na natječaju Zemaljskog kazališta u Zagrebu izazvale velik interes za ovu dramu. Kako znamo, književna povijest se bavila ovim »slučajem« prve moderne drame, a Povjerenstvo koje je odlučivalo 1894. podijelilo se oko izbora *Simeona Velikog* Ante Tresića-Pavičića i Vojnovićeva djela. Zanimljivo je kako je i sam reformator hrvatskog kazališta Stjepan pl. Miletić nekoliko godina kasnije izjavio kako je ipak *Simeon Veliki* bolja drama i, kako ističe Šicel, kasnije piše kako je *Simeon Veliki* »po svojoj ideji ipak bio u to vrijeme nenadmašiv, što znači bolji od Vojnovićeve drame« (Šicel, 2005: 215). Medinijev povod za kritiku je sam sadržaj drame koji je vezan za dubrovački ambijent: »to više, što ona uzimajući za sujet, svoje radnje sliku iz života dubrovačkog, kadra je da zanima i šire slojeve našeg puka« (Medini, 1896: 1). Nadalje ističe originalnost likova koje je Vojnović oblikovao u drami, jer su u Vojnovićevoj umjetničkoj interpretaciji sačuvali životnost i autentičnost. Vojnović, nastavljajući Vodopićevu galeriju ljudi iz dubrovačkog puka, na razmeđu stoljeća to radi u svom *Ekvinociju*, a Medini upravo apostrofira tu umjetničku transpoziciju, taj njegov veristički zahvat u drami: »Jedna od najboljih strana drame jest ta što je sastavljaču pošlo za rukom da vjerno naslika život dubrovačkih pomoraca i prostoga puka. Slike Pava, Kate, Marije, Luvije, Vlaha Slijepoga, svaka u svojoj vrsti izvrsno su pogođene. To su tipi vagjeni baš iz života pa čitajući njihove razgovore n. pr. U kući Jelinoj prije oluje divim se piscu, koji je znao na hartiju prenijeti ono, što svaki dan vigjamo« (Medini, 1896: 1). Napokon, daje ocjenu tog dijela Vojnovićeva stilskog postupka, kao uspjelo transponiranje stvarnosti u umjetničku stvarnost: »Da to kopiranje nije baš lako nego dapače jedna od najtrudnijih stvari dostatan je dokaz to, što su se mnogi od nas trsili, da nam naslikaju život prostoga naroda a koliko ih je u tome uspjelo, može ih se nabrojiti na prste« (Medini, 1896: 2). Uzimajući ovu činjenicu u obzir, Medini ipak ne zaključuje da se samim tim hrvatska drama započela baviti suvremenim temama, i uz tradicionalno povijesne teme okrenula se između ostalog analizi društvenih pojava. Jer ne smijemo smetnuti s uma uz simboliku Vojnovićeva *Ekvinocija* i društvenu zbilju iz koje je vjerojatno uzet Nikin karakter koji uništava sve pred sobom, pa i našu mladost koju šalje u Ameriku na težak rad, na put bez povratka čime je Vojnović otvorio put društvenoj drami, koju kasnije realiziraju i Cihlar-Nehajev, Srđan Tucić i Josip Kosor i s apostrofiranjem teške životne priče Jeline kao žrtve žene onoga vremena. Kao vrhunac drame Medini ističe Simfonički intermezzo, te navodeći Vojnovićeve uvodne riječi iz tog dijela drame zaključuje: »Groza ekvinocijalne

noći, kada se regbi svi elementi rote proti svemu, što diše, kada hoće da uguše dah, što nas oživljuje, zgodno je odabrata, da tajnom koprenom zastere burne momente duševnog života Ivova koga muči ljubav i bojazan, da mu ko ne otme dragu. Urlikanje oluje sjeća Jelu na prošlost, kada joj dragi uzevši joj cvijet njezina djevovanja pobjegne u bijeli svijet, ostavljajući je samu sa plodom njezine sramote, a i u grudima Nikovijem bude se slutnje prošlih vremena, njegove mladosti. Sva su trojica zaokupljeni borbom za opstanak« (Medini, 1896: 1). Interpretirajući tijek radnje drame Medini ističe Nikovu negativnu stranu karaktera i nepopustljivost koja bi dovela do katastrofe da nije ona majčina, roditeljska ljubav nadvladala zlo. Mogli bismo reći ona roditeljska odgovornost i odricanje, ne samo u djetinjstvu djeteta nego kroz cijeli život i u ovoj drami nosi ideju kroz Jelino djelovanje: »Ona kojoj je cilj života bio jedino taj, da bude čuvarom sinovljevim, koja je amo živjela kako majka Ivova, nipošto kao Jele Ledinić, plaća svojom smrću grijeh mladosti, zadovoljna da je osigurala sreću jedincu« (Isto). Premda Medini piše pohvalno o drami, ipak pronalazi u Vojnovićevu djelu i neke nedostatke i to u crtanju pojedinih karaktera, ne umanjujući potrebu da se pojedini karakter u funkciji dramske radnje ne razvije upravo tako. Najviše mu zamjera na nekim karakternim crtama u građenju lika Nike Marinovića, vjerojatno aludirajući na onu scenu u drami kada se Marinović hvali Franu Dražiću čitajući iz knjige umrlih: »NIKO (*Franu, pokazujući mu knjigu*): Pogledaj odika! – Od 20 do 30 godišta umire ih polovica, – od 30 do 35 nešto malo više – 60 posto. Tako ti je! Tko je mlađi i jači ti ostane, a ko ne – ne. (*Zatvara knjigu.*)« (Vojnović, 1964: 170). Čini mu se da Niko ne može s takvim načinom hvalisanja postići u društvu ugled i to smatra pretjeranim u građenju njegova lika: »u crtanju Nika cijenim, da je pisac i prekoračio mjeru. On je istina kadar za svoj vlastiti 'ja' i umoriti čovjeka, ali da se tijekom hvasta on, koji hoće da zauzme u društvu ugledan položaj, čini nam se nevjerovatno. Njegov cinizam moći je naći u društvu razbojnika, ali razbojnik ostavi li svoju špilju i zagje li u bijeli svijet, ne hvali se svojim lopovštinama« (Medini, 1896: 2). Na sličan način komentira i oblikovanje karaktera Frana Dražića: »Nije pak bilo potrebno dapače je bilo sasvim suvišno slikati ga tako da on zna, kakva je hulja Niko koji uzimlje ženu samo da mu ragja djecu i redi kuću, pa kad mu Niko priča svoja junaštva, ne samo ne reagira nego se smije. Čovjek bi pomislio da je on hotio upropastiti svoju jedinicu a je li to bila zbilja namjera piščeva?« (Isto). No, iznosi da je Frano, sporedni lik, te da nije to toliko važno za cjelinu drame. Kako smo već naveli u tekstu, Medinijev sud o drami, što se tiče drugih karaktera je pozitivan: »Slikanje ostalih lica drame ne samo da ne mogu što prigovoriti nego dapače smatram, da su glavne crte njihova karaktera sasvim jasno izražene i konsekvantno provedene do kraja« (Isto). I kao dobru odliku

drame iznosi i unošenje u smislu neizravne karakterizacije stilski postupak izbora lokalnog govora: »Istina pri tomu je g. Ivu Vojnoviću dosta koristilo to, što se držao načela, da treba pisati pučke komade dialektom onog kraj, gdje se što dogagja. Dubrovački dialekat nije ni za ostalu čitalačku publiku nerazumljiv, ubjegne li se nepotrebno umećanje talijaštine« (Isto). Medini se još kritički osvrće na sud »dobrih« ljudi, jer smatra da bi takav završetak odgovarao povijesnoj drami, a ne temi iz suvremenog života: »Ne poričemo opstanak suda dobrih ljudi, ali da mu je na čelu svećenik, zastupnik da tako rečemo vlasti na selu, pa da taj priječi, ne znamo kojom vlasti, majci *oslobođenoj od puka* više vidjeti sina, čini nam se odviše« (Medini, 1896: 3). I u prikazu protoka vremena Medini nalazi neku nedorečenost i u činjenici da grobar ostavlja motiku na groblju u vrijeme sv. Nikole, jer je tek tada (nekoliko mjeseci kasnije) čistio groblje i granje od ekvinocionalne oluje koja se zbila u rujnu (jer Medini ističe činjenicu da se prva tri čina događaju oko 20. rujna). No, Medini u sintezi naglašava (uz neke mane koje je istaknuo u tekstu) značaj pojave Vojnovićeva *Ekvinocija* u cjelokupnom tadašnjem dramskom stvaralaštvu: »Da svršimo! Po mom mnijenju Ekvinocij je drama koja uzimlje odlično mjesto u sadašnjoj hrvatskoj dramatici. Zapletu i zamisli teško bi se dalo što prigovoriti. Karakteri neki slabije su izvedeni, a u raspletu čini mi se, da ima odviše toga što bi, da tako rečemo, sjećalo na nekakvoga Deus ex machina« (Isto). Treba istaknuti kako je Medinijeva kritika *Ekvinocija* jedan od prvih osvrta na tada recentnu Vojnovićevu dramu, o kojoj su tijekom razdoblja hrvatske moderne pisali značajni književni kritičari od Prohaske do Wenzelidesa, i koja je kasnije imala snažnu recepciju kako na domaćoj kazališnoj sceni, tako i u inozemstvu postavši najprevođenija Vojnovićeva drama.

Sljedeći Medinijev tekst je onaj iz 10. broja od 9. ožujka 1901. u kojem piše o Jensenovoj monografiji o Gunduliću. Ocjenjuje da je autorov, kako bismo danas rekli »vidik očekivanja«, nedostatan da bi mogao dobro poznavati povijest hrvatske književnosti u Dubrovniku prije Gundulića (Usp. Bacalja, 2011: 46). Ističe da autor monografije svoje znanje o talijanskoj i starijoj dubrovačkoj književnosti temelji na pojedinim studijama, a za shvaćanje Gundulićeva djela, smatra Medini, potrebno je dobro iščitati djela Gundulićevih prethodnika. Pritom navodi imena Vetranovića, Čubranovića, Marina Držića (u njih ističe dubrovčanizam), zatim Zlatarića i Ranjine (»htjeli su uvesti klasičizma u formi i sadržaju«), »trubadurštinu« Menčetića i Đore Držića: »Skupiš li sve to u jedno, eto ti Gundulića, samo treba opaziti da je i Gundulić bio dijete svojega doba, te da su na njega djelovali i talijanski romantici i sećentisti« (Medini, 1901: 3). S nekim zaključcima se ne slaže, koje povezuje s nekim prethodnim književnopovijesnim raspravama, npr. Jensenovo i Markovićevo

usko povezivanje Gundulića s Tassom: »Ali Marković i Jensen tjeraju mak na konac hoteći svemu naći uzora za Osmana u Tassa. Uspomene iz Gerusaleme liberata isprepletene su tako reminiscencama iz Vergila, da nije uvijek moguće ni razabrati što je čije. To se inače dosad nije ni pokušavalo uraditi« (Medini, 1901: 3). Kasnije će Medini ipak istaknuti Tassa u jednom svom tekstu iz 1910. kada govori o prožimanju hrvatske književnosti s talijanskom (*Jedna pogriješka u književnosti*) kao uzora Gunduliću, ali čije djelo nosi pečat originalnosti u odnosu prema svom uzoru: »Gundulićev Osman n. pr. književno djelo komu ćeš zaludu u talijanskoj književnosti iskati u cjelini slično, a ako nađeš kakvu epizodu, koja te Tassa sjeća, te epizode nose na sebi pečat pjesnikove originalnosti, kako nije Osman nikao na istom tlu kao Gerusaleme Liberata« (Medini, 1910: 1–2). Također Medini u svojoj kritici navodi da se ne slaže da je na Gundulića presudno utjecala usmena poezija, te se čudi što se Jensen isuviše kritički osvrnuo na Pavićevu teoriju: »Malo će ko istina pristati uz nju bez rezerve, jer o dvjema pjesmama, koje je, vele, sam pjesnik ili ko drugi htio staviti u jednu, teško je i govoriti, a dokazati da ih je bilo, nije nikako moguće. Ipak treba da svak prepozna, da u Osmanu ima mnogo, što je najlakše protumačiti hipotesom, da je Gundulić prvi plan epa o smrti Osmanovoj htio preinačiti i proširiti umećući romantične episode, u čemu će ga zateći smrt« (Medini, 1901: 3). Još zamjera Jensenu na neznanstvenom stilu, što ne priliči, kako ističe kritičar Medini, djelu koje ima očito i znanstvene pretenzije, ali upravo u takvom stilu vidi mogućnost da je čitaju i oni koji nisu znanstvenici: »Knjiga je pisana lako, možda prelako za znanstvenu radnju, nu baš bi to moglo ponukati i nestručnjake, da se je dohvate i da je prouče. Iz nje bi dosta naučili, jer je pisac upotrebio dobra vrela a i sam pokazuje jakog kritičkog dara. Ispunila mu se želja, da i drugi narodi upoznadu po njemu našeg pjesnika – prvaka« (Isto). Dakako, vrednuje i Jensenov doprinos recepciji djela Ivana Gundulića u inozemstvu. Već se sljedeće godine pisalo o Medinijevoj *Povjesti (Crvena Hrvatska, br. 18, str. 1–2, Dubrovnik, 1902.)*, tj. riječ je o prikazu Radivoja Vrhovca »Ljetopis Matice srpske o Medinijevoj Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku knj. I. XVI stoljeće (Matica hrvatska, 1902.)«. No o toj recepciji Medinijeve knjige na ovom mjestu neće biti riječi.

Medini se 1905. u *Crvenoj Hrvatskoj* oglasio i prilogom »O životu i radu Marina Držića« (broj 4 od 28. siječnja 1905.) pod šifrom –ni. (Milorad Medini). U tom tekstu donosi glavne naznake iz njegova životopisa: o datumu njegova rođenja navodi oko godine 1510. ili 1503. (u tekstu je pogriješkom otisnuto 1610. ili 1603., op. R. B.), te piše o grofu Rogendorfu te spominje njegov prvi boravak u Dubrovniku 1545., o čemu svjedoče (kako podcrtava autor) arhivski izvori (Usp. Bacalja, 2011: 74). Prema tim izvorima po gradu su ga pratili Marin Crijević i Marin Bunić, a u vrijeme ručka pozvali su Mari-

na Držića da gosta razveseli (Usp. –ni., 1905: 1). Prema tom arhivskom izvoru Medini zaključuje kako to pokazuje da je Držić tada »u gradu bio poznat zbog svojih šala i duhovitosti« (–ni., Medini, 1905: 1). Napominje prema dostupnom arhivskom gradivu i neke druge detalje iz Držićeva života, npr. ustupanje nasljedstva po majčinoj liniji za studij u Sieni (Usp. Bacalja, 2011: 74). Tamo, kako ističe Medini, »se upoznao s književnim pokretom talijanskim, koji je – poslije zablude humanista, da lijepo mora biti napisano samo latinski – našao vrsnih zastupnika i u jednom Polizianu, Sannazzaru i Ariostu. Držić će bit u Italiji zacijelo obaznao i za pokušaje Machiavellijeve, Petra Aretinca, Ariostove i Gelijeve, da se uskrisi stara Plautova igra – naslućivati je dapače, da se i sam u pjesmi okušao« (–ni., Medini, 1905: 1). Pregled Držićevih radova započinje s prvijencem *Tirenom* i recepcijom te drame u njegovih suvremenika: »Koji su znali Držića, znali su ga kako veseljaka, no vas prijašnji književni rad njegov nije dao naslućivati, kakav se pjesnički dar skriva u popu, kojega su upotrebljavali kao lakrdijaša, da im društvo razveseli. S toga je iznenađenje, kad se je Tirena pojavila bilo toliko, da su ljudi posumnjali, je li je Držić ispjevao. Oni su upirali oči na Čavčića, koji se valjda već prije bio okušao u toj vrsti pjesme, te je trebalo da Vetranic sam ustane na obranu Držićevu« (Isto). Napose piše o kazališnom životu starog Dubrovnika koji je oživio povratkom Držića, odnosno o pojedinim izvedbama i onodobnim družinama koje su igrale Držićeva djela u Dubrovniku (odmah po nastanku njegovih drama): »Negdje se u ovo doba prikazivao pri zdencu i *Stanac* o piru Martojice Vidova; ‘mjeseca marča godišta 1555.’ glumio se napokon na piru u Saba Gajčina *Skup*« (Isto). Unatoč Držićevoj »lektiri« ističe izvornost njegova djela, jer prema karakterima koje je izgrađivao u svojim dramama riječ je o pravom interpretatoru ondašnje dubrovačke zbilje (Usp. –ni., Medini, 1905: 2). Kako se ističe u notici o Mediniju u *Leksikonu Marina Držića*, Medini se dotaknuo Držića i u opširnom tekstu iz *Glasnika Matice dalmatinske* (Usp. Brković, 2009: 492): »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje (1904. 3), u kojem književnosti u Dubrovniku pristupa na tragu herderovske ideje nar. duha. Osvrćući se na politički i konfesionalni kontekst ističe da se *dubrovčanizam* u književnosti očituje ponajprije u onih autora (M. Vetranović, Držić, Ivan Gundulić, Ivan Bunić, Junije Palmotić) koji su se, s obzirom na tal. uzore, istaknuli originalnošću, a tezu potkrjepljuje primjerima iz Vetranovićevih, Držićevih i Gundulićevih djela« (Brković, 2009: 492). Napose, Medini u navedenom tekstu upućuje na originalnost Vetranovića i Držića: »U moru takvih sumnja i nagađanja jedino su nam sigurno pristanište u XVI. V. djela Maura Vetranovića Čavčića i Marina Držića. Iz njih prosijeva takova originalnost, da čovjek *a priori* može zaključivati, da se tu očituje dubrovčanizam u svoj svojoj snazi« (Medini,

1904: 259–260). Medini zaključuje svoju suradnju i javljanje u *Crvenoj Hrvatskoj*, nadovezujući se na temu talijansko-hrvatskih prožimanja u tekstu »Jedna pogriješka u književnosti«, a povod ovoj kritici bila je objava prijevoda Danteove *Božanstvene komedije* Frana Uccelinija (Tice). To je otvorilo prostor Mediniju da raspravlja o jeziku i jezičnom pitanju, a s druge da piše o temi hrvatsko-talijanskih književnih prožimanja. Naime, Uccelini se u prijevodu držao dubrovačkog govora, što Medini ističe kao prednost u prevođenju jednog od temeljnih djela svjetske literature. Bogato književno nasljeđe Dubrovnika izgradilo je diskurz, podcrtava Medini, koji se može nositi s takvom zahtjevnom zadaćom: »Taj jezik – možemo odmah kazati – nije onaj književni jezik, kojim se piše u Zagrebu i Beogradu. Jezik Uccelinijev je dubrovački govor koji je 500 godina kulture i književnosti izgledilo, te mu omogućilo da bude vjerno ogledalo misli, koja se u duši začela« (Medini, 1910: 1). Medini navodi kako je jezik Gundulića i Palmotića daleko bogatiji od jezika koji se od vremena Gaja razvijao u književnosti. On suprotstavlja bogatstvo preporučenog književnog jezika koji počiva na dugoj tradiciji onom aktualnom i kratkom razdoblju razvitka hrvatskog književnog jezika (svega osamdesetak godina) upravo, prema njegovoj ocjeni prijevoda kotorskog biskupa Frana Uccelinija: »To nam potvrđuje i prijevod ‘Divne Glume’ biskupa Uccelini. Jezični znanci u svom cjepidlačenju možda će se oboriti na nj, da piše dialektom. To je zbilja istina, da, on piše dubrovačkim dialektom, ali i kad je taj dialekat mogao dati narodu prijevod ‘Divina Comedia’, tad to pokazuje još jednom, da su grdno pogriješili ljudi, što su književnom jeziku išli u svoje doba tražiti druge osnove, a nijesu gradili dalje na onim, koje im je Dubrovnik bio dohраниo« (Medini, 1910: 2). Lamentira na neizboru dubrovačkog govora za normu i uzroke vidi u mišljenju iz četrdesetih godina devetnaestog stoljeća da je taj jezik nenarodan jer da ima u njemu previše talijanskih utjecaja i leksika. Medini baš u tome vidi prednost i zaključuje kako je taj utjecaj bio blagotvoran, a druge strane ističe i blagotvoran rezultat talijansko-hrvatskih prožimanja koji je na području jadranskog prostora dominantan, kao što je njemački na sjeveru Hrvatske (time se na neki način približava i programu mladih, odnosno onodobnom htijenju da se sve pozitivne vrijednosti i dostignuća europskih književnosti implementiraju u modernoj hrvatskoj književnosti): »Jedan dio našeg naroda podvržen je njemačkom, drugi talijanskom kulturnom djelovanju. To je činjenica, koja se ne može poreći, i s kojom s toga valja i računati. A mislimo da to nije baš nikakvo zlo. Različiti kulturni utjecaji mogu samo koristiti narodnom razvitku, ali da te koristi bude, treba da ih narodni organizam jednako prima« (Isto). S druge strane Medini sažima i rezultate utjecaja drugih književnosti u razvoju novije hrvatske književnosti, napose njemačke i ruske, te ističe kako se isto tako osjeća utjecaj talijanske

književnosti u dubrovačkih pjesnika, a da oni pritom nisu samo oponašatelji, već izvorni pisci: »Dubrovački pjesnici – bolji dakako – ovisni su od talijanskih, ali ni više ni manje nego je n. pr. Vraz ovisan o Kelleru. Gundulićev Osman [...], a ako nađeš kakvu epizodu, koja te Tassa sjeća, te epizode nose na sebi pečat pjesnikove originalnosti, te baš po njima možeš raspoznati, kako nije Osman nikao na istom tlu kao ‘Gerusalemme Liberata’« (Medini, 1910: 1–2). Samim navodom ulazimo u prostor njegova urednikovanja i vrlo kvalitetnih prijevoda iz talijanske književnosti, osobito tada aktivnog pisca Gabriela D’Annunzija, i svakako recentni članak »Futurizam« koji je objavio u istom broju (br. 81, 1910.) kao urednik *Crvene Hrvatske*.

Književni prilozi u *Crvenoj Hrvatskoj* u vrijeme uredništva Milorada Medinija

U svojem uredničkom poslu Medini će podržavati navedenu »talijansku orijentaciju« u odnosu hrvatske prema europskim literaturama. On smatra dobrim takva prožimanja jer jačaju hrvatsku književnost, no ne slaže se s tvrdnjom, što je napisao u više tekstova, da je hrvatska književnost što se ostvarivala u »starom« Dubrovniku kopija talijanske. Talijanski recentni autori su u Dalmaciji gotovo u svim glasilima prevedeni ili su o njima pisani posrednički članci, a dosadašnja »istraživanja jasno pokazuju da su na hrvatsku književnost u doba moderne nezaobilazan utjecaj imale mediteranske književnosti, osobito talijanska i francuska, što je posljedica mediteranskoga usmjerenja hrvatske kulture, obzirom na njezin zemljopisni položaj« (Maštrović, 2011: 103). Osobito se piše u moderni o Carducciju (učitelju), D’Annunziju, Pascoliju, prevodi se Fogazzaro, nešto kasnije piše se i o Pirandellu i dr. Među prvima prijevod D’Annunzija objavili su zadarski časopisi, pa u *Iskri* izlaze njegovi soneti već 1893. »Ne ima se« i »Odrpani ribar« (Usp. Bacalja, 2010: 76). I *Crvena Hrvatska* dosta rano prevodi iz njegova djela. Već 1906. prevodi se novela »Junak« iz ciklusa *Terra Vergine*, koja je tiskana u *Peskarskim novelama* 1902. I Medini kao urednik objavljuje prijevode iz *Peskarskih novela*, i to jedne od ponajboljih, pod nazivom »Neuki ljekar« 1909. Na skupu u Pescari *L’ Adriatico tra sogno e realta*, u organizaciji Sveučilišta Gabriele D’Annunzio, 18. i 19. listopada 2017., Monica di Rosa je baš apostrofirala tu D’Annunzijevu novelu kao poveznicu dvije obale Jadrana (u referatu »Tra miti, novelle e leggende la rappresentazione dell’ Adriatico in tre autori *fin de siecle*: Pàntini, Ciampoli e D’Annunzio«), jer se radnja događa na trabakulu koji plovi iz Peskare prema nekoj dalmatinskoj luci. Trabakul »Sv. Trojica« vozi u Dalmaciju žito iz Italije i kad su prešli Jadran pred Šoltom susreću brodove Raimunda Callara koji voze u Pescaru smokve i magarčiće: »S. Trojica

uputi se smjerom prema Šolti. Nakon dva sata najpovoljnijeg vjetra, prijeđu uvalu. [...] Iz splitske luke plovile su dvije lađe u susret sv. Trojici. Momčad je na obima pjevala. Kad su čuli pjesmu, reče Ciru: Tako mi boga! Ovi su iz Piskare. [...] Mornari, njihovi mješćani, uzvrtiše velikom vikom. Jedan od brodova bio je nakrcan smokvama, a drugi magarčićima« (D'Annunzio, 1909: 4). Na brodu se događa tragedija jer je golema oteklina na vratu mornara Gialluce pošla po zlu. Posada koju su činili kapetan Ferrante La Selvi, dva brata Talmonte, Ciru i Massacese te »mali« koji se zvao Nazareno vijećaju što će učiniti s bolesnikom: »Svaki je imao svoju metodu [...] Massacese je bio vidio dvije godine natrag, gdje je u sličnom slučaju neki diplomirani liječnik operirao na boku Ivana Margadonna. Liječnik je bio prerezao, zatim očistio i sa dva komadića drva umočena u neku vrelu rastopinu spalio ranu« (D'Annunzio, 1909: 2). Koristeći ono što su našli na brodu da mu pomognu, iz neznanja samo mu ubrzavaju smrt. Novela je puna naturalizma: »Massacese zareže još tri ili četiri puta, veoma brzo, kako mu se desilo. Iz otvora curila je krv pomiješana bjelkastom materijom. Svi su bili zakrvavljeni izim Nazarena, koji je stajao na provi i drhtao, ustavljen usred strahotnog prizora« (D'Annunzio, 1909: 2). Kulminacija njihove borbe i nemogućnosti da pomognu oboljelom mornaru događa se pred Visom, gdje je brod, ostavljen bez nadzora, bio u pogibelji: »Pusti škote! Okreni kormilo prama sjeveru. [...] Brod je jedrio u sav mah. U daljini se vidio Vis« (D'Annunzio, 1909: 2). A njihova zauzetost bolesnikom opet pušta brod bez nadzora koji se okreće onda prema Šibeniku: »Trabakul gonjen jakim vjetrom sašao bi kad i kad sa pravoga puta i zajedrio prama Šibeniku izgubiv sa pogleda otok« (D'Annunzio, 1909: 3). Konačno se posada dogovori da će tijelo umrlog Gianluce baciti u more i reći njegovoj obitelji da su ga izgubili u oluji. Vjerojatno je upravo sadržaj novele ponukao Medinija da objavi novelu, jer je veći dio radnje D'Annunzio smjestio na našu stranu Jadrana, a itekako mu se i uklapa u njegove zaključke o povezanosti dviju kultura, u ovom slučaju se radnja jednog talijanskog teksta odigrava na našoj strani. Što naravno svjedoči o povezanosti, suradnji i razmjeni dviju obala Jadrana. Također valja istaknuti i ovu životnu istinu koju je autor realistično prikazao (s nekim naturalističkim prizorima), o teškom životu pomoraca, njihovim sudbinama i tragedijama. U prethodnjem broju koji je kao urednik potpisao Milorad Medini (br. 99, 1910.) objavljena je i novela »Lazar« istoga pisca, u kojoj je u naturalističkom opisu prikazana epizoda iz života siromaha koji živi s bolesnim djetetom. Sivo i crno, gotovo makabrično stanje i opis podređen propasti glavnoga lika Lazara u koju ga vodi neutaživa glad: »gledaše pusto, mučaljivo, tužno polje s gdje kojim golim drvetom, koji izbijaše iz niske magle pod zagušljivom vlagom nebeskom [...] dašćara obložena mokrim zavjesama u

polusjeni izgledaše ogromna mršava zvijer, stegnute kože« (D'Annunzio, 1910: 2). Sve se urotilo protiv napuštenog siromaha kojemu slijedi propast: »Iz oblačnog neba padaše sitna, neprestana kišica; bijesna, koja se uvlačila svuda i probijala do kostiju i hrptenjače. [...] Nije se vidjelo nikoga. Iz jedne tamne uličice izbi sjena psa, koji prođe brzo podvita repa [...] Zatim tišina; a kroz tišinu čuje se pasje glodanje, padanje kiše, na mahove muklo hripanje dječakovo nalik hripanju prerezanog grkljana« (Isto). U noveli ćemo naći neke motive koji se mogu naći i u Krležinoj najznačajnijoj ekspresionističkoj noveli: »Ali ne bijaše ni žive duše, a dječak zavaljen ležao je na hrpi odrpanih prnja s malim zgrčenim nogama, velike glave, cvokoćući zubima u grčevima vrućice« (Isto), ili u Krleže u *Hrvatskoj rapsodiji* u opisu djeteta druge matere doznajemo: »Njeno je dijete gušavi idiot. Noge su mu se savile pod težinom tijela kao lojene rastopljene svijeće. Glava mu nabrekla kao lubenica, pa poiskakale na njoj oči« (Krleža, 1982: 313). U knjizi *Razumjeti drugoga*, u poglavlju »Miroslav Krleža – preko Kvarnera do Apeninskog poluotoka«, Valnea Delbianco i Sanja Roić ističu vezu D'Annunzija i Krleže i upućuju na članak Andre Jutronića koji o tome piše u zadarskom *Narodnom listu* 1917.: »Jutronić zatim zaključuje: 'Ne znam da li Krleža zna talijanski, ali su fini izrazi, a i grubi jednaki' nalazeći sličnosti između D'Annunzijeve *Canto novo* i Krležine *Tri simfonije*, za koje veli da ih kritičari 'još nisu opazili' te dodaje da je i 'sujetna mjestima jedan'« (Delbianco i Roić i Jutronić prema Delbianco i Roić, 2014: 228). O D'Annunziju su pisali na razmeđu XIX. i XX. stoljeća i Jakša Čedomil, Dinko Politeo, Arsen Wenzelides, Ivo Tartaglia, Milan Marjanović i dr. (Usp. Bacalja, 2013: 77–90). Smotra bečko-zagrebačke skupine *Život* objavila je 1901. i D'Annunzijevu parabolu »Raskošnik i Lazar« koju je prevela Nina Vavra u knj. III., sv. II., str. 39, i možda je obimna recepcija D'Annunzija u hrvatskoj periodici ponukala Krležu u njegovim prvim tekstovima da se ugleda na djelo talijanskog pisca (svakako o utjecaju D'Annunzija u hrvatskoj književnosti pisao je i Mate Zorić u članku »D'Annunzio nelle letterature iugoslave«, *Studia Romanica et Anglica Zagrabiensia*, 44, 1977. i to na Nazora, Tresića Pavičića, Lovrića, Begovića, Ujevića, Koroliju, Vojnovića i dr.). Lik Lazara Ivo Tartaglia ističe i u kritici D'Annunzijeve drame *La figlia di Jorio*: »ali i Lazar ima jednu ogromnu manu, on je naime star kao najstarije D'Annunzijevo djelo, on je jedini karakter, što ga je D'Annunzio stvorio kroz cijelo svoje književno djelovanje, to je napokon karakter, s kojim se susretamo u svakom pjesnikovom djelu« (Tartaglia, 1905: 54).

U doba Medinijeva uredništva prikazan je i novi umjetnički pravac futurizam. Prijevod *Manifesta* objavljen 1909. u *Savremeniku*, što je i bila nakana Marinettija, da svi središnji europski književni časopisi objave polazišta

toga umjetničkoga pokreta (preveo ga je Arsen Wenzelides, a o futurizmu se iste godine piše i u *Narodnom listu*). Slovo o Marinettijevu futurizmu, eto je propušteno i u *Crvenu Hrvatsku*, pa se tako u 81. broju od 8. listopada 1910. autor, uz prikaz Marinettijeva *Manifesta*, kritički osvrće na neka polazišta: »Ja zbilja ne ću ovdje da propagiram ostavke profesora, zatvaranje muzeja i slikarskih ateliera« (Futurizam, 1910: 2). Usto autor članka pokazuje i naklonost, prema tada recentnom umjetničkom pokretu jer smatra da mnogi ne razumiju ciljeve koje je pokret postavio, a i referira i već vidljivoj umjetničkoj realizaciji (koju je očito pratio): »Futurizam shvaćen od svih mogućih literata je jedna nova i moderna i dobra stvar [...] U malo si je godina za se pribavio malne sve talijanske krugove, a da o francuskim ne govorim. [...] Pogledajmo samo u kojem milieu živi Bracco, što piše i zašto biva optužen Notari, kakvi su siže-i Luccinia i Palazzesci-a? Sve jedna stvar bolja od druge« (Isto). A pišući o Marinettiju, referira i o motivima futurizma: »Treba pročitati njegova djela, pjesme o automobilima i aeroplanima pak onda opojeni stihovima budućnosti, vidjeti kako nas kao kakav aviator vodi u jednu atmosferu čistu, još pred nedoglednim vizijama oblaka i zvijezda, kojim se tko nije tako približio kao on« (Futurizam, 1910: 2–3). S druge strane ističe nedovoljnu realizaciju, i kao da prepoznaje, više aktivističku, propagandnu narav pokreta, što se može iščitati i u suvremenoj literaturi: »S toga su motrišta talijanski futuristi zapravo zanimljiviji kao umjetničko-sociološka pojava. Prodorna promotivna glasnoća [...] svojstvena njihovim nastupima u domovini a zatim i u pojedinim europskim središtima, nagovještavala je nove oblike umjetničke komunikacije [...] Nedostatak je futurističke književne prakse, koja je pobudila manje pozornosti nego likovna, ili višak dosljednosti ili njezin manjak« (Žmegač, 2014: 61–63). U *Crvenoj Hrvatskoj* tijekom Medinijeva uredništva preveden je niz tekstova iz talijanske književnosti, više ili manje poznatih autora: Roberto Bracco (»Robert Bracce, Hitac iz samokresa«, *Crvena Hrvatska*, br. 28, str. 2–3; Dubrovnik, 1908.), Grinelli, Jarro, Montet i Venturi, a ovdje se kao prevoditelj javlja Pavo Mitrović. Možemo zaključiti da je posredništvo iz te, po Medinijevim raspravama bliske i vjekovima utjecajne mediteranske kulture na hrvatsku književnost, bilo za njegova uredništva najzastupljenije. Svakako, kao i svi ondašnji dalmatinski periodici, i *Crvena Hrvatska* donosi vijesti o smrti Lava Nikolajeviča Tolstoja (Usp. Bacalja, 2010: 25–27). Pod uvodnikom već u 95. broju od 26. studenoga 1910. stoji tekst naslovljen »Umro je...«, (Tolstoj je preminuo 21. studenoga), koji na poetski način donosi misao o značenju književnog i životnog puta stavljajući ga uz bok Danteu, Voltaireu, Rousseau, Dostojevskom. Pored tog poetskog teksta koji dijelom i beletrizira posljednje trenutke Tolstojeva života, objavljen je u istom broju i nekrolog, u kojem

se naravno, u skladu s politikom ideje južnoslavenstva zaključuje: »Mi se Slaveni, pa zvali se Srbi ili Hrvati ili ma kako, osobito ponosimo, što je najveći živući um, bio naš po krvi brat Sloven, Rus« (Lav Nikolajević Tolstoj, 1910: 2). *Crvena Hrvatska* u Medinijevo vrijeme podržava i slavensku orijentaciju, što je u skladu s politikom lista, odnosno političkom platformom koja je podržavala južnoslavenske integrativne procese. U tom smislu od Marjanovićeve se uredništva objavljuju i ruski pisci (Gorki, Andrejev i dr.), a za vrijeme Medinija objavljuje Pavo Mitrović i prijevod novele »Osuda« ruskog Vasilija Nemiroviča Dančenka koji je uz Stanislavskog bio utemeljiteljem Moskovskog huđužestvenog teatra 1897. i uz književnu karijeru bio i kazališni redatelj. Zanimljiv je i Medinijev osjećaj za suvremenu književnu produkciju, jer je za vrijeme svojega mandata poticao i izvornu prozu. Već je Vojnović, po Vodopićevom modelu u nedovršenoj pripovijesti *Iz Gjenevrije*, uvodio stvarne likove s dubrovačkih ulica (primjer je to Vlaha Slijepoga), koji je u jednoj izvedbi *Ekvinocija* u Bondinom teatru igrao samog sebe. Medini kao urednik objavljuje niz tekstova o dubrovačkim oridinalima. Grad koji je, po svemu sudeći (s obzirom na velik broj tekstova), imao popriličan broj ovakvih pojava nije mogao svoje ulice zamisliti bez tih simpatičnih pojava, prosjaka, prodavača lutrije, prodavača pozamanterije, skupljača kostiju i krpa/»štraca«. Veći broj tekstova o ovoj specifično dubrovačkoj pojavi djelo je istog, ali nepotpisanog autora, možda Josipa Onyskiewicza. Neponovljiv humor dubrovačke mladeži, koju možemo pratiti od Držića (napose u *Noveli od Stanca*), nalazila je predmete svojih šala upravo u ovih simpatičnih i neobičnih ljudi s dubrovačkih ulica (Usp. Bacalja, 2011: 109). U tekstu »Vica Beranova« nepoznati autor crta situaciju u kojoj siromašni Vica i Beran nisu mogli više trpjeti zadirkivanje školske mladeži pa su se došli potužiti u školu. Još je u *Crvenoj Hrvatskoj* dobio svoj portret i Terce, ubogi prodavač lutrije od kojeg su sa strahom kupovali lutriju prolaznici, a u istom tekstu čuje se i glas Vlaha Slijepoga: »Vlaho bi Slijepi: 'Žene kurdelice, traka i bumbaka!'« (Terce, 1909: 2). U više su tekstova portretirani dubrovački oridinali: »Vlaho Žic« (br. 24, 24. ožujka 1909.), zatim sjećanje na Škaprlendu (Škaprlenda, br. 31, 17. travnja 1909.), »Zano Sette« (br. 49, 19. lipnja 1909.), crtica »Punch« (br. 103, 24. prosinca 1909.). Zanimljivo je da je tu crticu potpisao autor s inicijalima M.S.G. (u jednom tekstu ti su inicijali dijelom otkriveni, pa je mjesto G. bilo dodano ime Gordov). Tekstovi o dubrovačkim oridinalima osvježuju priloge, i rekao bih najznačajniji su dio proze u *Crvenoj Hrvatskoj* uopće. Vjerno se prenose životni potezi i životne crte pojedinog karaktera, a to je i označeno, pa tekst »Vica Beranova« nosi podnaslov »s ulice u Dubrovniku«. Gotovo da su svi »viđeniji« oridinali, barem s nekoliko slika, zaustavljeni u vremenu. Ova beletrizirana stvarnost, kako je konačno, kako smo naveli i

Vojnović u svojem djelu istaknuo u slici Vlaha Slijepoga i drugih, privlači i živom dokumentaristikom: »Vazda je krivio ustima, grknuo i njamio sam sobom riječi, a osobito bilo mu na ustima: – ‘Karoono, k . . . sine!’ Potezao je noge za sobom i šepao, a uz to je bio slijep u lijevo oko, bila mu na oku zaoblica kao pest. Gledao je kao jastog, kečio glavom i podizao uzgori ono zdravo oko, žvakao i obazirao se ide li mu žena, koja je nosila po dvije *broke* vode kao i on. [...] U *đakobini* bi obično nosio pet-šest žalovaca, oblijeh kao jaje, pa niko nije smio u nj ni pogledati, a nastao bi urnebes, kad bi mu kakvo dijete prolilo *broku* (vode)« (Zanno Sette, 1909: 2). Zanimljivo je kako u ovaj satirični tekst o ovom poznatom liku s dubrovačkih ulica, umeće i lik profesora Josipa Peričića iz dubrovačke gimnazije kojemu se Zano Sette tuži na đake: »‘Karoone, tužit ću te *dileturu!*’ I eto ti ga jednom u gimnaziju ispred upraviteljstva s dva žalovca u ruci a kao jaje u guske. [...] – ‘Kako te nije sram, prlabuću, muždrupe, da se tužiš Peričiću, dobrome gosparu, na one skladne mladiće, koji ti ništa ne čine, srami se *grdobo!*’« (Isto).

Ovdje treba spomenuti da se u vrijeme Medinija razvila u novinama i novelistika i svojim se priložima izdvajaju dva imena. Prvi je Josip Onyskiewicz te, pogledamo li njegovu suradnju, možemo osjetiti ritam objava književnih priloga u Medinijevo vrijeme (kako smo naveli u svakom drugom broju): u 21. broju 1909. objavljuje prijevod »Svjedoka« češkog pisca A. E. Mužika, već u 23. broju objavljuje satiru »Razmaženci« češkog pisca Eduarda Kučere, a u 25. broju feljton »Prvi Aprila«. Pored toga što je prevodio s poljskog i češkog, upravo u Medinijevo vrijeme ostvaruje plodnu suradnju kao prozaik, autor izvorne proze, a teme crpi (u većini crtica i novela) iz suvremenog života Dubrovnika, a s druge obrađuje teme iz bogate dubrovačke kulturne povijesti. Zanimljiv novelist koji se potpisuje kao suradnik *Crvene Hrvatske* u vrijeme Medinija jest i Vladimir Dračevac. Najprije ga treba izdvojiti po broju objavljenih radova, jer se potpisao kao autor devet tekstova, ali i kao autor rijetkih pripovijesti objavljivanih u listu (»Pobjeda ljubavi«). Po prvi put se javlja kada Medini uvodi praksu objave književnih priloga u svakom drugom broju *Crvene Hrvatske*, u 87. broju od 30. listopada 1909. i to tekстом »Žrtve ljubavi«. Riječ je uglavnom o prozi s ljubavnom tematikom, a iz njegova opusa izdvajam aktualnost satire »Iz maloga svijeta« (objavljen u broju 55 od 9. srpnja 1910.) gdje piše o praznovjerju vezanom za tumačenje suvremenog događaja – pojavu Halejevog kometa (Usp. Bacalja, 2011: 112). U listu su se rijetko objavljivale pripovijesti, uglavnom zbog manjka prostora kratke novele, crtice i feljtoni. Vladimir Dračevac, koji se afirmirao u Medinijevom uredničkom programu, godinu kasnije (1911.) objavljuje gotovo cijelu godinu u nastavcima pripovijest, ili kratki roman-feljton »Pobjeda ljubavi« od broja 9–10 od 1. veljače 1911. do zaključno s brojem 40 od 30.

svibnja 1911. Premda je već osvrst kritike u to doba istaknuo slojeve lektire koji se mogu prepoznati u tom tekstu; veza s *Romeom i Julijom, Miljenkom i Dobrilom*, ali i veza s Manzoničevim *Zaručnicima*, ponegdje ćemo naći izvorne motive, osobito u jednom opisu noćnog ribolova sa svijećama na moru (Usp. Bacalja, 2011: 113–114). Medini je u listu objavio nekoliko putopisa, tako da je žanrovski obogatio književni prilog *Crvene Hrvatske* (a kako smo već naveli bio je urednik i izdavač *Crvene Hrvatske* od 89. broja iz 1907. do 5. broja iz 1910. i onda opet od 65. broja iz kolovoza 1910. te ostaje urednikom do 100. broja od 14. prosinca 1910.). Odmah nakon njegova povratka na uredničko mjesto u kolovozu 1910. pojavljuje se u 69. broju putopis »Putovanje od Huaraza do Llate«. Dean Duda ističući žanrovske odrednice putopisa da su »putopisci prvi izvjestitelji o stranoj kulturi«, a s druge strane putopisac »predstavlja vlastitu kulturu u stranom prostoru i upoznaje matični prostor s tuđom kulturom« (Duda, 1998: 11). Napominje kako putopis »nije žanr kojim se otkrivaju jedino drugi. I matični prostor predstavlja zbog niza razloga zanimljivu putopisnu tezu« (Duda, 1998: 17). Upravo prema tim polazištima možemo pratiti pojavu putopisa u *Crvenoj Hrvatskoj* (Usp. Bacalja, 2011: 121). Prvi putopisni zapis u *Crvenoj Hrvatskoj* objavljen je u 64. broju 6. kolovoza 1908. (Miho Belin, »Takmaci na liri«) koji donosi slike putovanja po Pelješcu i ugođaj seoskih zabava na kojima se svira lira ili lijericica. Na putu s Mihom Belinom je i slikar Celestin Mato Medović (Usp. Bacalja, 2011: 127–130). Dva zanimljiva teksta stigla su iz daleke Južne Amerike, odnosno iz Perua. Tekst »O putovanju za vrijeme revolucije« poslao je nepoznati autor, a objavljen je u 95. broju, 27. kolovoza 1909., a putopis »Putovanje od Huaraza do Llate« trgovca Martina Glavine objavljen je u tri nastavka od 69. broja iz kolovoza 1910., zatim u 71. i 75. broju. Nepoznati putopisac u putopisu »O putovanju za vrijeme revolucije«, koji se krije iza inicijala M. K. piše o putovanju do peruanskog grada Cerro de Pasco (rudarskog središta Perua) i odlasku prema Limi. Zanimljiv je opis samog rudarskog središta: »Cerro de Pasco nema nikakva ploda osim rude. Nema nikakve vegetacije visoke 20 cm. Uslijed niske temperature cijelu godinu« (M. K., 1909: 2). Mnogo je poučniji putopis Martina Glavine, koji je također vezan za Peru. Taj tekst je kudikamo aktualniji i u kontekstu društvenih prilika u Hrvatskoj jer donosi i snažnu poruku odvratanja naših ljudi od iseljavanja iz domovine jer prilog počinje pismom uredništvu samog autora kojim želi »predočiti čitaocima Vašeg lista uopće cijelom našem narodu, da se kane 'seljenja u Ameriku', nego rađe, da ostanu na svom domu, jer uz dobru volju za rad i tamo se živi tisuću puta bolje nego u ovim krajevima, daleko od domovine svoje, od svojih milih i dragih, ne poznajući ni jezik ni običaje ni ćud ovoga naroda, koji gleda na svakog Europejca s prezirom i ne vidi časa, da ga baci u ponor bez dna« (Glavina, br.

69, 1910: 2). Autor je iznio i niz pojedinosti o stranoj kulturi koje je zatekao na putovanju. Npr. informira o koridi: »Prigodom svake glavne svečanosti dovedu nekoliko volova i na glavnom trgu okruženom sa svih strana gredama i daskama puštu po jednog vola, na što izađe nekoliko 'toreres' ili 'utrkača' i počne igrati glazbu svira, a 'utrkači' sa plaštem u ruci idu u susret volu, koji videći se okružen sa svih strana, pobjesni i nasrne na svog protivnika« (Glavina, br. 75, 1910: 2). A napose se govorilo o borbi pijetlova: »dvama kokotima privežu oštru britvu i šiljastu za nogu, postave ih zajedno na što oni po svojoj naravi boreći, nasrne jedan na drugoga; kojemu bolja sreća posluži probode svoga protivnika« (Isto). Glavina kao Europljanin osuđuje takve grube igre: »Čudiš se nad ovim narodom, gdje uživa u tako okrutnim igrama, ali se utješih u misli, da i ovdje mora doći kojeg dana klica kulture i civilizacije, gdje će prestati odigravati se tako strašni prizori i zamijeniti ih drugi korisniji i poučniji« (Isto). I kao da mu je prikaz tih društvenih događaja koji su dio kulture južnoameričkih naroda poslužio da istakne te različitosti od naše kulture i kao uvod u prilike u kojima naši ljudi u nepoznatoj kulturi žive. Zato kad govori o rudnicima u Peruu iznosi teške uvjete života i rada naših iseljenika koji uglavnom obavljaju najteže poslove: »U ovim rudnicima radi više stotina radnika, a osobito našeg naroda, koji su izloženi svim pogibeljima. Kažu, da će Cerro de Pasco postati drugi Rim, budući da je ispod grada sve probušeno poput katakomba, u kojima življahu prvi kršćani za doba progonstva« (Glavina, br. 71, 1910: 2). Kada se zna iz prethodnog putopisa da se Cerro de Pasco nalazi na visini od 4 500 metara, može se zamisliti kakav je bio život naših ljudi koji su iz sunčane Dalmacije krenuli prema novoj zemlji. I danas lista li se internetske izvore, može se vidjeti kako gradom dominiraju veliki iskopi, ili bolje rečeno goleme rupe na koje se vezuje grad malih i siromašnih kuća na vjetrometini i ledu surove planinske klime. Tako je Medini objavom nekoliko putopisa s južnoameričkom tematikom taknuo u gorući problem našeg naroda, iseljavanje u prekomorske zemlje koje je opustošilo Hrvatsku onog vremena, napose Dalmaciju.

Zaključak

Kao suradnik Medini se u *Crvenoj Hrvatskoj* javio s nekoliko zrelih i zanimljivih kritika recentnih djela: Vojnovićeva *Ekvinocija* (1896.), Jensenove monografije o Gunduliću (1901.) i prijevoda Dantea Frana Uccelinija (1910.) i dao doprinos osvjetljavanju književnog djelovanja i života Marina Držića, u vrijeme kada se o njemu nije puno znalo, i kada se tek piščev književni rad predstavljao našoj književnoj javnosti. Unio je nevjerojatno živu književnu aktivnost za vrijeme urednikovanja, u usporedbi s prethodnicima i onima koji su list uređivali nakon njega. Posebno mjesto dao je talijanskim piscima koji

su u njegovo vrijeme najviše prevedeni, napose u tom kontekstu valja gledati na prijevode tada recentnog talijanskog pisca Gabriela D'Annunzija koji u listu dobiva prostor sa značajnim prijevodima iz njegova poznatog djela *Peskarske novele* i to onih sadržaja koji su tematikom vezani za Dalmaciju (»Neuki ljekar«). Taj izuzetan urednički iskorak treba gledati u kontekstu Medinijevih književnopovijesnih promišljanja o blagotvornom utjecaju prožimanja hrvatsko-talijanskih iz starije dionice hrvatske književnosti, napose u dubrovačkih renesansnih pisaca. Za prijevode izabrao je dobre suradnike, napose se ističe u listu Josip Onyskiewicz (a pojavljuje se kao prevoditelj i Pavo Mitrović) koji svojim prijevodima iz češkog i poljskog drži balans između slavenskih i romanskih književnosti, jer je u Medinijevu uredničkom mandatu *Crvena Hrvatska* bila okrenuta politici koja je kao svoju platformu postavljala južnoslavenske integracije. Žanrovski je proširio i obogatio podlistak, odnosno književne objave u *Crvenoj Hrvatskoj*. Razvila se u njegovo doba novelistika (jedan od vodećih suradnika koji objavljuje izvornu prozu je Vladimir Dračevac), a osobito je značajan ciklus o dubrovačkim oridinalima, što je duboko urezano u povijest Dubrovnika, ali i u zrelim umjetničkim interpretacijama od Vodopića (*Iz Gjenevrije*) do Vojnovića (u *Ekvinociju*). Izborom i uvrštavanjem u list nekoliko putopisa iz Južne Amerike naznačio je i uputio na velik problem koji je mučio ondašnje hrvatsko društvo, napose u Dalmaciji, problem iseljavanja. Zrelo, odmjereno i promišljeno Medinijevo urednikovanje približilo je dubrovački list onim kretanjima koji pozitivno djeluju na osnaživanje i europeizaciju hrvatske književnosti onoga doba.

Literatura

- Bacalja, Robert (2011) *Dubrovačke teme i portreti*, Zadar, Sveučilište u Zadru.
- Bacalja, Robert (2013) Gabriele D'Annunzio u hrvatskoj periodici na razmeđu 19. i 20. stoljeća, u: *Književnost, umjetnost, kultura između dviju obala Jadrana III. / Letteratura, arte, cultura tra le due sponde dell' Adriatico III* (ur. N. Balić-Nižić, L. Borsetto i A. Jusup Magazin), Zadar, Sveučilište u Zadru, 73–92.
- Bacalja, Robert (2010) Slavenske književnosti u dalmatinskim periodicima u razdoblju hrvatske moderne, *Fluminensia*, 22 (2), 21–35.
- Bacalja, Robert, Ivon, Katarina (2017) Hrvatsko-srpski odnosi na stranicama *Crvene Hrvatske*, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 59, 385–406.
- Brace, Robert (1908) Hitac iz samokresa, *Crvena Hrvatska*, 18 (28), 2–3.
- Brković, Ivana (2009) Medini, Milorad, u: *Leksikon Marina Držića* (ur. S. P. Novak, M. Tatarin, M. Mataija, L. Rafolt), Zagreb, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 491–492.

- D'Annunzio, Gabriele (1910) Lazar, *Crvena Hrvatska*, 20 (99), 2.
- D'Annunzio, Gabriele (1909) Neuki ljekar, *Crvena Hrvatska* 19 (1), 2–3; (2), 2; (3), 2–4.
- Delbianco, Valnea, Roić, Sanja (2014) Miroslav Krleža – preko Kvarnera na Apeninski poluotok, u: *Razumjeti drugoga*, Zagreb, Hrvatska sveučilišna naklada, 221–248.
- Duda, Dean (1998) *Priča i putovanje*, Zagreb, Matica hrvatska
- Futurizam (1910) *Crvena Hrvatska*, 20 (81), 2–3.
- Glavina, Martin (1910) Putovanje od Huaraza do Llate, *Crvena Hrvatska*, 19 (69), 2–4; (71), 2–3 i (75), 2–3.
- Jagić i Srbi (1903) *Crvena Hrvatska*, (13) 14, 2.
- Jutronić, Andre (1917) Novi pjesnik i kritika, *Narodni list*, 54 (76), 1.
- Krleža, Miroslav (1982) Hrvatska rapsodija, u: *Hrvatski bog Mars*, Sarajevo NIŠRO »Oslobođenje« i IKRO »Mladost«, 305–333.
- Lav Nikolajević Tolstoj (1910), *Crvena Hrvatska*, 20 (95), 2–3.
- Luko Zore i Antun Fabris (1903) *Crvena Hrvatska*, 13 (4), 1.
- Maštrović, Tihomil (2011) Zadar – metropola hrvatske književnosti, u: *Neukrotivo svoji*, Zagreb, Erasmus naklada, 103–127.
- Medini, Milorad (1901) Alfred Jensen-Gundulić, *Crvena Hrvatska*, 11 (10), 3.
- Medini, Milorad (1896) Ekvinocij od Iva Vojnovića, *Crvena Hrvatska*, 6 (12), 1–3.
- Medini, Milorad (1910) Jedna pogriješka u književnosti, *Crvena Hrvatska*, 10 (81), 1–2.
- Medini, Milorad (1904) Malo odgovora i i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje, *Glasnik Matice dalmatinske*, 3 (3), 255–280.
- M. K. (1909) U putovanju za vrijeme revolucije, *Crvena Hrvatska*, 19 (95), 2–5.
- Nemirović-Dančenko, Vasilije (1908) Osuda (prev. M. P.), *Crvena Hrvatska*, 17 (84), 2–4.
- ni. [Medini, Milorad] (1905) O životu i radu Marina Držića, *Crvena Hrvatska*, 15 (4), 1–2.
- Supilo, Frano (1891) Program, *Crvena Hrvatska*, 1(1), 1.
- Š. (1910) Umro je...., *Crvena Hrvatska*, 20 (95), 1.
- Šicel, Miroslav (1975) Kritika u doba hrvatske moderne, u: *Hrvatska moderna*, Zagreb, Zora, Matica hrvatska, 7–26.
- Šicel, Miroslav (2005) *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća (Knjiga III. moderna)*, Zagreb, Naklada Ljevak
- Tartaglia, Ivo (1905) La figlia di Jorio (Tragedia pastorale di Gabriele D'Annunzio), *Lovor*, 1 (2), 52–56.
- Terce (1909) *Crvena Hrvatska*, 19 (19), 2–3.
- Vica Beranova (1909) *Crvena Hrvatska*, 19 (7), 2–3.
- Vojnović, Ivo (1964) Ekvinocij, u: Ivo Vojnović, *Pjesme. Pripovijesti. Drame*, Zagreb, Matica hrvatska, Zora
- Zano Sette (1909) *Crvena Hrvatska*, 19 (49), 2–4.
- Žmegač, Viktor (2014) *Strast i konstruktivizam duha*. (Temeljni umjetnički pokreti 20. stoljeća), Zagreb, Matica hrvatska

MILORAD MEDINI, SURADNIK I UREDNIK *CRVENE HRVATSKE**Sažetak*

U radu se analizira Medinijev književnokritički doprinos u *Crvenoj Hrvatskoj*, te njegove kritike i književnopovijesni osvrti na Jensenovu monografiju o Gunduliću, na život i djelo Marina Držića te na prijevod Dantea Frana Uccelinija. Zasebno se analizira i Medinijev urednički rad u *Crvenoj Hrvatskoj* u kojoj je bio urednik i izdavaatelj od broja 89, od 6. studenog 1907. do broja 5, od 15. siječnja 1910. i još kratko od broja 65, od 14. kolovoza 1910. do broja 100, od 14. prosinca 1910. i njegova otvorenost prema posredništvu iz europskih literatura. Za njegova uredništva prevodi se osobito iz talijanske literature: D'Annunzиеve novele, zatim se piše o futurizmu i dr., a u svojim osvrtima dotiče se i aktualnih prožimanja hrvatske literature sa slavenskim, napose ruskom. U kontekstu moderne vrednovat će se i prinos Dubrovnika i dubrovačke periodike hrvatskoj književnosti toga doba i Medinijeva uloga u tom intenzivnom književnom životu.

Ključne riječi: Milorad Medini, književna kritika, književna povijest, prijevodi i posredništvo, *Crvena Hrvatska*

MILORAD MEDINI, CONTRIBUTOR AND EDITOR OF *CRVENA HRVATSKA*
[*RED CROATIA*]*Summary*

The article deals with Medini's literary-critical contribution in *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*], as well as his criticisms and literary-historical reviews on Jensen's monograph on Gundulić, on the life and work of Marin Držić and on the translation of Dante by Fran Uccellini. Medini's editorial work in *Crvena Hrvatska*, in which he was an editor and publisher from no. 89, from November 6th 1907 to no. 5, from January 15th 1910, and also for a short time a bit later, from no. 65, from August 14th 1910 to no. 100, December 14th 1910, will also be analyzed, as well as his openness to mediation from other European literatures. During his editorship, Italian literature was especially translated: D'Annunzio's short prose, and also articles on futurism are written etc., and in his reviews he was also concerned with the then current permeation of Croatian literature with Slavic, especially Russian literature. In the context of Modernism, the contribution of Dubrovnik and the periodicals of Dubrovnik to Croatian literature of that time and Medini's role in that intense literary life will be evaluated.

Keywords: Milorad Medini, literary criticism, literary history, translations and mediation, *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*]

Ernest Fišer

Politički uvodnici Milorada Medinija u *Crvenoj Hrvatskoj*

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 821.163.42-05 Medini, M.

1.

Među najistaknutijim hrvatskim književnim povjesničarima XIX. i XX. stoljeća tek se manji broj, uz primarni profesionalni književni, književno-znanstveni i (najčešće) publicistički ili pedagoški rad, aktivno uključivao i u politički i gospodarski život svoje uže, zavičajne sredine ili matične hrvatske domovine (nekad unutar drugih, velikih država). U taj uski krug aktivnih političara iz plejade značajnih hrvatskih književnih historiografa valja svakako uključiti i rođenog Dubrovčanina Milorada Medinija (1874. – 1938.), uz čije se ime redovno ističe da je bio »hrvatski filozof, književni povjesničar, publicist, novinar i *političar*«. ¹ Štoviše, u onim sažetijim enciklopedijskim jedinicama navodi se samo da je bio »književni povjesničar i političar«, ² premda se njegovo višegodišnje angažirano djelovanje čak i u dnevnoj politici i gospodarstvu potom svodi na gotovo taksativno nabranje najvažnijih javnih dužnosti.

Prema natuknici u *Leksikonu Marina Držića*, ³ Medini je u Beču studirao slavistiku, doktorirao filozofiju (1895.) i položio profesorski ispit (1900.), a ukupno je deset godina radio kao gimnazijski profesor u Dubrovniku i Splitu. Međutim, on se već ranije vrlo aktivno uključio u politički i gospodarski život rodnoga grada, i to kao pripadnik Supilovih pravaša i Narodne stranke, zbog čega je prije vremena bio i umirovljen. Budući da su dubrovački pravaši na čelu s Franom Supilom, u suradnji s narodnjacima, još 1891. pokrenuli i politički tjednik *Crvena Hrvatska*, Medini je u turbulentnom političkom razdoblju od 1907. do 1910., razdoblju koje je obilježila aneksijska kriza,

---

¹ Tako je atribuiran u natuknici: https://hr.wikipedia.org/wiki/Milorad_Medini.

² V.: »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39770>.

³ Usp. <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/medini-milorad/>

obnašao i dužnost glavnog urednika tog lista. (Kao što je poznato, Aneksijska kriza ili Bosanska kriza bila je politička kriza koja je trajala tijekom 1908. i 1909. zbog aneksije Bosne i Hercegovine u sastav Austro-Ugarske, 7. listopada 1908. No, već Berlinskim sporazumom iz travnja 1909. ta je kriza bila okončana.)

O političkim prilikama i odnosima snaga u Dubrovniku, Dalmaciji i cijeloj Monarhiji u Medinijevo doba, a posebice o pokretanju tjednika *Crvena Hrvatska* i njegovoj uređivačkoj koncepciji, najpregnantnije je referirao ugledni povjesničar dr. sc. Ivo Banac. Poslušajmo njegovu ekspertizu:

»*Crvena Hrvatska*, pravaški tjednik, izlazio je svake subote u Dubrovniku od 1891. do 1914. godine. Pokrenula ga je skupina dubrovačkih pravaša na čelu s Rokom Mišetićem, premda je središnja ličnost pothvata bio Fran Supilo, tada 21-godišnjak. On je do 1899. obavljao poslove ‘upravitelja, izdavatelja i odgovornog urednika’ te je uz malen broj suradnika (M. Pišta, A. Krespi) ‘branio ugroženo i nemilo napadnuto Hrvatsvo naše, bilo gdje bilo, a nadasve i u prvom redu u ovim vrlo izloženim krajevima’. Cilj utemeljitelja bilo je okupljanje oporbenih snaga protiv lokalnih vlasti – koalicije talijanskih autonomaša i ‘Srba katolika’. Zato Supilo, za razliku od pravaških polemičara u Banskoj Hrvatskoj, promiče jedinstvo hrvatskih snaga – pravaša i narodnjaka Pere Čingrije, a na općehrvatskom planu traži okupljanje svih snaga – pravaša i obzoraša – u borbi za ujedinjenje hrvatskih zemalja, a samim tim i protiv (nepovoljne Hrvatsko-ugarske) nagodbe (iz 1868.). On priznaje srpski identitet, ali ne i ‘velikosrpsku propagandu u odori austrijskog činovnika’, (jer Srbi ‘vole da Dubrovnik postane polu-talijanski, tuđinski, negoli hrvatski’) [...] Supilo (također) osuđuje vjerski indiferentizam, ali i klerikalizam, protivni se Frankovu cijepanju Stranke prava i taktici borbe s trijalizmom protiv dualizma, zauzima se za ravnopravnost svih naroda u Monarhiji, za federalizam i ‘državnu neodvisnost sviju nas’, a protivni se i laviranju između Beča i Pešte.«⁴

Ukratko, takve je političke stavove i teze zastupao i prenosio svojim čitateljima tjednik *Crvena Hrvatska*, od početka svog izlaženja 7. veljače 1891. pa sve do zabrane izlaženja uoči Prvog svjetskog rata, 1914. godine. List je od 1906. do 1912. izlazio i kao polutjednik, a nakladnici su mu tijekom izlaženja poimence bili Frano Supilo, Ivo de Giulli, Milorad Medini i Antun Šapro, s tim što su ga pojedinih godina uređivali i Frano Kovačević, Filip Čaroki, Frano Supilo, Vlaho Kelez, Milan Marjanović, Ivo de Giulli, Milorad Medini, Antun Šapro i Ivo Arsete. Kako ističe povjesničar Josip Horvat u svojoj poznatoj monografiji *Povijest novinstva Hrvatske (1771. – 1939.)*:

⁴ V.: Ivo Banac, »Crvena Hrvatska«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, sv. I, A–G1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010., str. 286–287.

»već nakon godinu dana izlaženja list (*Crvena Hrvatska*) je premašio značaj lokalnog lista. Postao je publicističko oruđe koje počinje pokretati s mrtve točke politički život Hrvatske, davati nove inicijative njezinu novinstvu. Bilo je to isključivo djelo urednika *Crvene Hrvatske*. Od Gajevih vremena nije pojedinac putem novina toliko utjecao na razvitak narodni«. ⁵

2.

Jedan od prvih ciljeva pokretanja *Crvene Hrvatske* 1891. bio je nedvojbeno, što ni Supilo nije prikrivao, da dovede tadašnju opoziciju na vlast u Dubrovniku već prilikom sljedećih općinskih izbora (što mu je napokon uspjelo, ali tek 1899.). Posebno su tome služili urednički uvodnici u svakom broju lista, o čemu izvješćuje i povjesničar hrvatskoga novinstva Josip Horvat:

»*Crvena Hrvatska* nikad nije bez uvodnika. Bez uvodnika tada još nije bilo moguće zamisliti politički list. Uvodnike u *Crvenoj Hrvatskoj* uglavnom piše sam Supilo [premda ih uglavnom ne potpisuje, op. E. F.]. Uvodnici su potpuno individualistički, lome spona stranačke dogmatike, okove historizma. U cjelini su dnevnik u koji Supilo bilježi kako je on doživljavao hrvatsku politiku onih godišta«.

A u nastavku svoje pedantne analize autor iznosi i osnovnu uređivačku koncepciju *Crvene Hrvatske*, koju su prakticirali svi njeni urednici, pa tako i Milorad Medini:

»Uz poneki manji politički članak dolazila je iza uvodnika rubrika 'Pogled po svijetu', zbijena, pronicava kronika vanjske politike. 'Domaće vijesti' izvještaji su iz svih hrvatskih krajeva, i nije tu izmakao nijedan važniji događaj, dašto i nepolitički. 'Gradsku kroniku', reportažu, vršio je samo glavni urednik. List ima povremeno i književni podlistak. Stalna je rubrika 'Diskoras na Poljani' (Razgovor na Gundulićevu trgu). Pisan je dubrovačkim govorom i satirički je komentar gradskih stranačkih zbivanja, skica ljudi i njihovih mišljenja, hrvalište naročite dubrovačke duhovnosti. 'Diskorse' je pisao ili Supilo ili njegov prijatelj dum Mate Pišta, katkad jedini suradnik lista Antun Krespi; ponajčešće su ti 'diskorsi' bili rad kolektiva, report peckavih kavanskih domjenaka dubrovačkih intelektualaca. Mjerilo je vrsnoće tjednika da li može nadomjestiti čitatelju ideološke i informativne dnevnikove jedne sedmice. Čitatelj *Crvene Hrvatske* zaista nije trebao posizati za drugim novinama, iz nje je mogao saznati sve novosti«. ⁶

⁵ Usp. Josip Horvat, *Povijest novinstva Hrvatske, 1771–1939*, Stvarnost, Zagreb, 1962., str. 288.

⁶ Isto, str. 290.

Da je dubrovački čitatelj *Crvene Hrvatske* i davne 1907. doista mogao saznati sve novosti iz tadašnje rascjepkane Hrvatske, pa čak iz njenog najsjevernijega dijela – iz baroknoga grada Varaždina, svjedoči članak pod naslovom »Hrvatsko varaždinsko kazališno društvo«, objavljen u rubrici »Gradska kronika«. Pogledajmo:

»Čujemo da bi ovo izvrsno društvo rado došlo u naše kazalište gostovati, kad bi im se stanovite potpore dale. Mislimo da bi najbolje bilo, da se društvo aranžira za do godine, jer je naše (dubrovačko) općinstvo dosta iscrpljeno talijanskom operetom. Varaždinsko kaz[ališno]. društvo daje opere, operete i drame, te već stoga najbolje može zadovoljiti publiku. Vidjet ćemo kako će se u ovoj stvari podnijeti naša kazališna uprava«. ⁷

Prethodno opisana uređivačka načela, logično je zaključiti, savršeno je poznavao i uzorno primjenjivao i dr. Milorad Medini, kada je u XVI. godištu kao *izdavatelj i odgovorni urednik* preuzeo uređivanje *Crvene Hrvatske*, od 89. broja, s nadnevkom 6. studenoga 1907. Suradivao je Medini i u ranijim godištima *Crvene Hrvatske*, budući da je već do tada objavio i više zapaženih književnopovijesnih djela, ⁸ među kojima je posebno važna njegova *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* iz 1902. Međutim, bio je on i veliki poznavatelj europskih jezika i nacionalnih literatura, a pratio je i svjetska politička zbivanja, pri čemu je ponajveću pozornost posvećivao političkim previranjima i problemima Habsburške Monarhije i susjednog Balkana. A poput kolege Milana Marjanovića, idejno je pripadao dubrovačkom narodnjačkom »kulturno-političkom krugu obojenog stavovima Pere Čingrije«. ⁹ Stoga nije neobično što se već nakon prvoga godišta svoga urednikovanja u *Crvenoj Hrvatskoj* toliko nametnuo svojim javnim djelovanjem, da ga je Dubrovačka trgovačko-obrtnička komora kao svog zastupnika poslala 1908. u Dalmatinski sabor u Zadru, koju je dužnost Medini obnašao do konca Prvog svjetskog rata, godine 1918.

Naime, ondašnji je izborni sustav bio takav da su i trgovačko-obrtničke komore davale svoje zastupnike u Dalmatinski sabor, a Medini je od 1908. bio i voditelj financijsko-gospodarskog referata u Zemaljskom odboru, u kojem je radio sve do upravne reorganizacije Kraljevine SHS godine 1921., a uz to je obavljao i dužnost tajnika Dubrovačke trgovačko-obrtničke komore

⁷ V.: *Crvena Hrvatska*, XVI, br. 92, str. 3; *Dubrovnik*, 16. studenoga 1907.

⁸ Riječ je o sljedećim Medinijevim djelima: *Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku* i *Čubranovićeve nasljednici* (gimnazijski školski program), *Dubrovnik*, 1898.; *O učenju srpsko-hrvatskog kao nastavnog jezika po dalmatinskim gimnazijama*, *Dubrovnik*, 1900.; *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, 1902.; *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*, 1903.

⁹ https://hr.wikipedia.org/wiki/Milorad_Medini.

(sve do 1934.). Na političkoj pozornici Medini je, također još 1908., postao tajnikom dubrovačke Samostalne organizacije Hrvatske stranke, dok je već spominjani Pero Čingrija bio predsjednik, a Roko Arneri potpredsjednik. Ta je organizacija okupljala većinu bivših pristaša Hrvatske stranke iz dubrovačkoga i korčulanskoga kotara. Riječ je o političkoj organizaciji koja se otvoreno suprotstavila novoj struji u Hrvatskoj stranci, tada zagađenoj austrofilstvom, zbog masovnog priljeva članstva iz Narodne hrvatske stranke. Odvajanje ove političke grupacije bilo je i uzrokom kasnijega sloma politike tzv. novog kursa u Dalmaciji.

Valja naglasiti kako sve pobrojene javne političke i gospodarske dužnosti ipak nisu onemogućavale Milorada Medinija da uspješno obavlja i poslove izdavatelja i odgovornog urednika tjednika *Crvena Hrvatska*, i to sve do 4. broja od 12. siječnja 1910. i potom još nakratko od 65. broja od 14. kolovoza 1910. sa zaključno 99. brojem od 10. prosinca iste godine. Za Medinijeva urednikovanja *Crvena Hrvatska* posebno se isticala, što je i razumljivo s obzirom na njegove ipak primarne književne afinitete, sa stalnim i zanimljivim tekstovima u rubrikama *Književnost* odnosno *Književnost i umjetnost*, kao i u satiričnoj rubrici s nazivom *Diskoras na Poljani*. Za našu pak naslovljenu temu poglavito su važni politički uvodnici Milorada Medinija u brojevima *Crvene Hrvatske* koje je on uređivao. U ovoj prigodi usmjerit ćemo pozornost samo na tri nedvojbena Medinijeva (iako nepotpisana!) uvodnika, na samom početku, tijekom i na kraju njegove četverogodišnje glavnouredničke prakse.

Dok se za uvodnik u prvom broju *Crvene Hrvatske* koji kao urednik potpisuje Milorad Medini (dakle, 89. broj od 6. studenoga 1907.) sasvim sigurno može ustvrditi da mu on nije autor (zbog niske razine pismenosti i rogovatnog stila, između ostalog), već je za uvodnik u sljedećem broju ovog lista (tada polutjednika) posve jasno da mu je upravo Medini autor. Jer pod znakovitim naslovom »Novi atentat« pisac nas izvješćuje o tada aktualnoj političkoj temi – o domoljublju i Supilovoj politici:

»Bilo je doba, kad su 'patrioti' na sva usta govorili, da je Supilo prodan Madžarima. U isto doba širili su glasove, da se je prodao Italiji i Beogradu. Kako se jedno, drugo i treće moglo složiti, to je bio veliki *rebus*, koji uostalom gospoda klevetnici nijesu ni kušali riješiti. Oni su vidjeli neke pojave, koje nijesu mogli u svojoj ograničenosti dokučiti, ili su se prečinjali da ne dokučuju, samo da mogu izbaciti infamiju, da ljudi nove politike rade iz vlastitog interesa, eda dođu do jasala, kako se to u našim novinama kaže.

Pa dobro! Politika Supilova bila je zbilja nedokučiva ljudima koji misle srcem, i mi smo takove političare mogli barem donekle ispričati – o n d a dakako, t.j. prije nego su se vidjeli plodovi rada ljudi Supilova kova. Ali sada je došlo doba, da posumnjaš i u ljude kojih patriotizam nijesmo se tada ni usudili staviti u

sumnju. Svi ti Starčevići, Pavelići i drugi propovjednici slobodne i ujedinjene Velike Hrvatske mogli bi napokon shvatiti, da delegati u Pešti nijesu nikakvi prodanici i da je njima na srcu budućnost Hrvatske više nego mnogim i mnogim njihovim drugovima.

Oni bi morali razumjeti i to, da bacati ovaj čas klipove pod noge delegatima, znači olakotiti posao Madžarima, i da uz ovaki zborni red, kakav je sada u Hrvatskoj, zavisi mnogo o slozi opozicije, hoće li kod eventualnih izbora birači sačuvati svoju neodvisnost. Prema tomu trebalo bi da sad udese svoj rad, a ne pustiti Franka i Frankoviće, da slobodno vrše žalosnu ulogu skrivenih tuđinskih pomagača«. ¹⁰

I zatim pisac lucidno zaključuje: »Jer koliko je sada jasno, da Supilo nije radio ni za čast ni za novac, toliko je jasno i to, da bi politika Frankova, kada ne bi našla protivnika u Supilu, bila predala Hrvatsku na milost i nemilost Madžarima«. ¹¹

U tom politički i društveno krajnje turbulentnom vremenu (u godinama prije Prvog svjetskog rata), kada su i hrvatski i srpski političari zapravo glavinjali između državotvornih interesa Beča i Pešte, jedini je Supilov koncept tzv. *realne politike* imao ne samo jasnu viziju buduće jedinstvene i samostalne Hrvatske, nego i nacrt praktičnih i izvedivih putova do toga povijesnog cilja (koji će se, na žalost, ostvariti tek krajem XX. stoljeća, nakon tlačenja Hrvata u državi SHS, a potom u dvije Jugoslavije i do konačnog raspada SFRJ). Evo kako Medini još davne 1909. u svom uvodniku elaborira tadašnju Supilovu realnu politiku:

»Sanja o realizmu ne će nas zavesti da batalimo *politiku realna rada*, koja računa s prilikama kakve jesu. Razjasnit ćemo što pod tim razumijevamo.

Naš narod podijeljen je na pet grupa, svaka od kojih ima svoj osobiti državno-pravni položaj. Istra n.pr. u istoj je državi kao što i Dalmacija, ali Istra je austrijska pokrajina, dok Dalmaciji sam zakon jamči pravo da traži sjedinjenje s Hrvatskom. Isto tako položaj Banata i Međumurja posvema je različit od položaja Hrvatske i Slavonije, koje imaju zakonom uvrđenu autonomiju. Bosna i Hercegovina naprotiv ne znadu još ni komu pripadaju te će koliko je predvidati, i one imati autonomiju svoje vrsti«. ¹²

U svom pak posljednjem (nepotpisanom) političkom uvodniku koji mu se zasigurno može atribuirati, pod naslovom »Ne ide, pa ne ide«, Medini u

¹⁰ V.: *Crvena Hrvatska*, XVI, br. 90, str. 1; Dubrovnik, 9. studenoga 1907., izdavaatelj i odgovorni urednik Dr. Milorad Medini.

¹¹ Isto.

¹² Vidi članak/uvodnik: »Realna politika«, *Crvena Hrvatska*, XIX, br. 91, str. 1; Dubrovnik, 13. studenoga 1909.

Crvenoj Hrvatskoj, u 99. broju od 10. prosinca 1910., duhovito lamentira o ustavnim eksperimentima u dvojnoj Monarhiji:

»Ima četiri godine, da se u Hrvatskoj eksperimentira. Prvi je eksperimenat bio sa Rakodczayjem, drugi sa Rauchom, treći sa Tomašićem. Rakodczay je bio pasivan, Rauch je ovjekovječio svoje ime sa veleizdajničkim procesom, Tomašić hoće da bude hrvatski patriot. Prvom su kumovali Mađžari, drugomu Beč i Pešta, a trećemu reklo bi se ni jedni ni drugi, već ga samo i tamo i ovamo trpe, jer ne znadu komu će se drugom svecu obratit. Sada se pak čuje o komisaru. To bi značilo ukinuće ustava, jerbo kad je Rauch vladao i kad su se događale one lijepe stvari, koje su upozorile Europu na austrijski Napulj, onda je sve to bilo ustavno!

E se non ridi na ovakove ustave! Ali neka ga dignu, tad će se moguće ipak osvjedočiti, da ovako dalje ne ide ni s ustavom ni bez ustava, i da ako hoće riješiti hrvatsko pitanje, mogu ga riješiti samo onako, kako priroda zahtijeva«. ¹³

Na koncu, možemo zaključiti kako je medijska uloga Supilove *Crvene Hrvatske* kao političkog tjednika u Dubrovniku na raskršću dvaju stoljeća bila iznimno plodna i utjecajna, jer je otvoreno zagovarala hrvatsku državnu misao, branila hrvatski značaj Dubrovnika i njegovu povezanost s hrvatskim narodom i cjelovitom Hrvatskom, borila se protiv talijanskog iredentizma, srpskog ekskluzivizma te protiv velikosrpske propagande i autonomaša. A u životopisu i bibliografiji istaknutog hrvatskog književnog povjesničara Milorada Medinija upravo je višegodišnje uspješno izdavanje i uređivanje lista *Crvena Hrvatska* ne samo bitno obilježilo njegov svojedobni respektabilan društveni i politički status, nego mu i priskrbilo zapaženo mjesto u povijesti novinstva u Hrvatskoj.

Literatura

- Ivo Banac, »Crvena Hrvatska«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, svezak 1, A–G1, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2010.
- Ivana Brković, »Medini, Milorad«, u: *Leksikon Marina Držića*, Dubrovnik. <http://leksikon.muzej-marindrzic.eu/medini-milorad/>
- Leopold Gedö, *Zbirka portreta i biografija znamenitih ljudi kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca*, 1926.
- Josip Horvat, *Povijest novinstva u Hrvatskoj, 1771–1939.*, Biblioteka novinarskih djela, ur. Fadil Hadžić, Stvarnost, Zagreb, 1962.
- Josip Horvat, *Frano Supilo*, Zagreb, 1938.

¹³ Vidi članak/uvodnik: »Ne ide, pa ne ide«, *Crvena Hrvatska*, XX, br. 99, str. 1; Dubrovnik, 10. prosinca 1910.

Tomo Matić, »Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji«, *Glasnik Matice dalmatinske*, 1903.–1904.

»Medini, Milorad«, u: *Hrvatska enciklopedija*, mrežno izdanje, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2017. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=39770>

»Milorad Medini«, Wikipedia. https://hr.wikipedia.org/wiki/Milorad_Medini

Petra Rajković, »Medini, Milorad«, u: *Hrvatska književna enciklopedija*, svezak 3, Ma–R, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011.

Frano Supilo, *Politika u Hrvatskoj*, Rijeka, 1911.

POLITIČKI UVODNICI MILORADA MEDINIJA U *CRVENOJ HRVATSKOJ*

Sažetak

Dubrovački pravaši, u suradnji s narodnjacima, pokrenuli su 1891. u Dubrovniku politički tjednik *Crvena Hrvatska*, da bi jasno artikulirali svoje političke poglede koji su bili oštro suprotstavljeni radikalnom nacionalizmu pristaša Srpske stranke i njihovu savezu s autonomašima, te da bi preuzeli vlast u dubrovačkoj općini, koja je tada bila privremeno u njihovim rukama. List je izlazio do 1914., s tim da je od 1906. do 1912. bio polutjednik. Među urednicima i izdavateljima bili su Frano Supilo, Ivo de Giulli, Milorad Medini, Antun Šapro i dr. Medini je *Crvenu Hrvatsku* uređivao od 6. studenoga 1907. do početka 1910. te u još nekoliko brojeva krajem 1910. U razdoblju Medinijeva uređivanja objavljeni su u *Crvenoj Hrvatskoj* njegovi brojni (nepotpisani) politički članci/uvodnici, u kojima je argumentirano branio Supilovu realnu politiku u borbi za državnopravno cjelovitu Hrvatsku uoči Prvog svjetskog rata. U listu je također objavljivao vrijedne književnokritičke i književnopovijesne tekstove i prijevode djela stranih pisaca.

Ključne riječi: Milorad Medini, *Crvena Hrvatska*, politički uvodnici, hrvatsko pitanje

MILORAD MEDINI'S POLITICAL EDITORIALS IN *CRVENA HRVATSKA* [*RED CROATIA*]

Summary

Political weekly *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*] was launched in Dubrovnik in 1891 by members of the Croatian Party of Right from Dubrovnik in cooperation with members of the Party of People, in order to clearly articulate their political standpoints that were strongly opposed to the radical nationalism of the Serbian Party supporters and their alliance with the autonomists, and also in order to take over the government in the municipality of Dubrovnik, which at that time was temporarily in their hands. The weekly was published until 1914, from 1906 until 1912 as a semiweekly. Among editors and publishers were Frano Supilo, Ivo de Giulli,

Milorad Medini, Antun Šapro etc. Medini was the editor of *Crvena Hrvatska* from November 6th 1907 until the beginning of 1910 and in several more numbers at the end of 1910. During the period of Medini's editorship *Crvena Hrvatska* published his numerous (unsigned) political articles/editorials, in which he in a well-argued manner defended Supilo's realistic politics in fighting for an – in terms of international law – integral Croatia on the eve of the First World War. The paper also printed his important literary-critical and literary-historical articles and translations of the foreign writers' works.

Keywords: Milorad Medini, *Crvena Hrvatska*, political editorials, the Croatian question

CRVENA HRVATSKA

ČITAJE SE BESPLATNO: ZA NEKOLIKO SE DANA
IZDANJE ČITAJE ZA ODREĐEN I NA ZA ODREĐEN
I NA I ODREĐENI TRAJANJE, NA SVAKI DAN, I NA
SVAKI DAN, I NA SVAKI DAN, I NA SVAKI DAN.

IZLAZI SVAKE SRIJEDE I SUBOTE.

ODGOVORNI UREĐNIK
Dr. MILORAD MEDINI.

PROJEKTOVA I ODLUČIO JE O SVAKI I O SVAKI
TRAJANJE I NA SVAKI DAN, I NA SVAKI DAN, I NA
SVAKI DAN, I NA SVAKI DAN, I NA SVAKI DAN.

POJEDINI BROJ 10 PARA.

IZDAJE ŠTAMPARIJA DRIGULLI I DR.

Sve je jasno, samo je jedno jasno.

Čitalac zagrebačkih novina zaludu se muči, da se u općoj zbrci pojmovna, koja tamo vlada, ako hoćeš i malo orijentira. On vidi gdje se stranke miču, sastaju, kreću u izbore, psuju, grde, podmeću jedna drugoj izdajstvo, ali da barem razabira iz svega toga, što koja stranka hoće. Ne samo što to nije slučaj, već ako je mislio, da mu je što jasno, sada vidi da se je varao.

Nije tako bilo nazad godina, kad je koalicija po prvi put, pa opet malo za tim za Rauchove strukovlade išla u izbore. Onda se je jedne strane nalazila ona, a druge udruženi protivnici. Program je njezin bio jasan i svakomu prihvatljiv, a znalo se za čim idu i protivnici. U njegovim redovima nije bilo ni „munakača“ ni tajnih prijatelja sistema, svi su bili složni, oduševljeni i odlučni. Za to je i došlo do izborne pobjede, koju su i protivnici i prijatelji priznali.

Što naprotiv sada vidimo! Fuzionirali su se pravaši i naprednjaci na temelju programa, pri „sklapanju kojeg vodilo se računa o želji „viših“. Ali to ovim nije bilo dosta, i taj program bio im je sumnjiv, pa po njihovoj komandi ustraja se stranka, koja drugoga programa nema do ulagivanja Tomašiću. Te dvije stranke ne idu na izbore otvoreno i na svim linijama jedna prema drugoj, već je Tomašićevcima samo svrha da zapriječie da prođu neki članovi koalicije. Kako da nije dosta toga pazara, make su se i druge stranke da pomnožaju zbrku pojmova. Kandidiraju Rađićević, kandidiraju Starčevići, kandidiraju udruženi čisti i furtinaši, ljudi izvan strana. I u cijeloj toj lomjavini stranačkih i ličnih takmenja imaju se izbornici orijentirati.

Sve je dakle mutno, od nigdje sunčane zrake da rasbije ovu političku magluštinu, što se slegla nad banovinom. Samo je jedno jasno, a to je ono, što hoće Tomašić. A ono što on hoće, hoće i u Beču i u Pešti. To pak pokazuje, da oni nijesu iz po-

vjesti zadnjih godina ništa naučili i da imaju još volje igrati se vatrom.

Kad je stol sedmorice ukinuo osudu prvomolbenog suda, te riješio „veleizdajnike“, narodu je odahnulo. Državni odvjetnik istina mogao je podignuti opet optužnicu, nu svak je smatrao stvar riješenom, a odustanje državnog odvjetnika od optužnice za stvar, koja mora doći po sebi. Ipak nije došla. Optužnici su na slobodi, ali još uvijek pod prijetnjom novog veleizdajničkog procesa.

Ovih dana Petar Petrović, učitelj u Novom Skradu, jedan od „veleizdajnika“, bio je opet zatvoren, jer da se je bez dozvole suda odalečio iz svog mjesta.

Izbori su blizu, i valjalo je spomenuti Probiševića da veleizdajnički proces nije još svršio.

Ovaj dokaz „ad hominem“ djelovat će, to smo sigurni, ali da se je jedna vlast njim služi u izborne svrhe, te je za našu državu i sistem vladanja vrlo značajno, a ujedno poruka hrvatskom narodu vrlo razgovjetna.

Dok opozicija u banovini ne zna što hoće, oni u Beču to vrlo dobro znadu i u tomu smislu glase nalozi, koje ima Tomašić. Ako uspiju, mi se vraćamo u doba pred riješkom resolucijom, a da sve što se događa u banovini upućuje, da bi barem za sad mogli uspjjeti, to je na žalost istina.

Kažemo barem za sad, jer iskustvo dokazuje, da sredstva, koja Beč i Pešta upotrebljavaju, ne mogu imati trajnog uspjeha. To nije riješenje pitanja južnih slavena, već samo odgađanje rješavanja.

Pogledi po svijetu.

U Sofiji je svetom proslavljena 25-godišnjica ujedinjenja Bugarske sa istočnom Rumelijom. Slike su svetom bile priložene po svoj Bugarskoj.

Na stotine Bugara bijegomca iz Makedonije dolazi danomice u Bugarsku. Turške oblasti još nijesu prestale sa zahvalima protiv macedonskih kršćana.

U Caritino u južnoj Rusiji kažneno je neki dan strahoviti požar. Za četiri je dana

izgorjelo 2600 kuća, a 15,000 ljudi ostalo je bez krova. Vatra se je porodila u okolištu panska tvrtke Derevenaki, gdje su dva djeca pokušala, da zapale pamuk. Požar je zahvatio odmah više bašta, a dokolava i cijelo skladište, koje se je za nekoliko časova pretvorilo u more plamena.

Pripovjela se, da se je srušila jedna kuća i pod svojom ruševinama pokopala tri deset osoba. Nestalo je mnogo djece.

Prole sedmice je u Rimu i po svim njezinima kraljevino Italije svezano proslavljena 40-godišnjica dana, kada su talijanske čete kroz provala Porta Pia utjele u Rim i time kraju privedo ujedinjenje Italije.

Vojnička ustanova o jednogodišnjem dobrovoljstvu već je pred tri godine otkinuta u Francuskoj, a sada se i Rusija sprema, da je dočine. U našoj monarhiji bit će ta ustanova izmijenjena tako, da će se ograničiti pravo na jednogodišnju vojnu službu, jer ima i povile članika u rezervi.

Grčka narodna skupština primila je nakon dugo debate sa 148 glasova proti 124 prijedlog, da se ima polagati zakletva na ustav. Debatu o tom, da li će narodna skupština imati snažaj ustavotvorne ili revizionističke skupštine, odgođena je, dok zastupnici ne polože zakletva na ustav.

U Beogradu javljaju, da je tugučki ugovor s Austro-Ugarskom i sa srpske strane potpisan. Kao pismonošci Srbije bili su Paču i Đakšević.

Milanaki „Corriere della Sera“ proglašuje autentičnom bečku vijest o skorašnjem utapanju ajmanško-austro-ugarsko-turske vojne konvencije i s Italijom da su se vodili pregovori s tom snjega. Konvencija će imati za posljedica nov politički položaj Evrope.

U Njirni rođila je jedna odjakinja dijete s normalnim tijelom a sa dvije glave. Hube i noge također su mu normalne. Na kosa ova, koja je rođena mrtva, bit će prepavirana.

Bivši aspotratnik Hofrichter, koji je, kako što nam je poznato radi otrovanja osuđen na 20 godina tamnice, kasnije evrojin tamniškim drugovima, da je on savin. I evrojin rođakima leta pite, te traži da se ponovno povede istraga. Ljubavni volj, da se te Hofrichterove igrave snak lažila.

Kongres ajmanških socijalista, koji, kako je već javljeno, a ovaj mah snajaha u Mag-

Vlasta Rišner

O jeziku Milorada Medinija i *Crvene Hrvatske*

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42.09 Medini, M.

1. Uvod

Milorad Medini najpoznatiji je kao književni povjesničar, autor *Povjesti¹ hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (knj. I., XVI. stoljeće), u kojoj je dao »sintezu ne samo literature, nego i povijesti duha i kulture toga doba (XVI. st.)« (Leksikon, 2000: 485). Uz književnopovijesne studije o piscima i djelima stare hrvatske književnosti bavio se i historiografijom te objavio studiju »Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina«. Milorad Medini bio je i urednikom novina *Crvene Hrvatske*, i to od 1907. do 1910. (od broja 89,² 1907. do broja 5, 1910. te od broja 65 do broja 100 iste godine).

Ovaj će tekst biti orijentiran na dvoje: slovopis, pravopis i jezik *Crvene Hrvatske*, dubrovačkih novina koje su kao politički list izlazile od 1891. do 1914., te slovopis, pravopis i jezik *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Pritom će se uzeti u obzir da *Crvena Hrvatska* počinje izlaziti godinu dana prije Brozova *Hrvatskoga pravopisa*, dok je *Povjest* objavljena 1902. godine, kada su iz tiska već izašla tri najznačajnija normativna djela hrvatskih vukovaca – uz Brozov pravopis *Gramatika i stilistika* Tome Martića te Broz-Ivekovićev rječnik. Osim toga, izlaženje se *Crvene Hrvatske* protegnulo u prvo desetljeće i polovicu drugoga desetljeća XX. stoljeća, te se tijekom toga razdoblja očekuju promjene, osobito slovopisne i pravopisne.

2. *Crvena Hrvatska* – za hrvatske političke ideje

Prvi je broj spomenutih dubrovačkih novina izašao 7. veljače 1891., a u zaglavlju novina navodi se 7. februara. Već tradicija uporabe latinskoga

---

¹ U cijeloj se Medinijevoj knjizi imenica *povjest* upotrebljava s kratkim odrazom jata, a nalazi se i drugih riječi u kojima odraz jata dužinom ne odgovara suvremenom hrvatskom jeziku. Nije riječ samo o obilježju Medinijeva slovopisa i pravopisa jer novine i časopisi toga doba često nedosljedno bilježe odraz jata.

² Broj 89 izašao je 6. studenoga 1907., a broj 5 tiskan je 15. siječnja 1910. Nakon prekida Medini je urednikom *Crvene Hrvatske* od broja 65 do broja 100 (iz prosinca 1910.).

umjesto hrvatskoga naziva³ pokazuje da jezik (u navedenu primjeru leksik) *Crvene Hrvatske* u potpunosti ne slijedi programsko načelo iz prvoga broja u kojem se ističe hrvatstvo:

»Glavna zadaća Crvene Hrvatske jest zagovarati hrvatsku državnu misao, braniti ime i svetinje hrvatske u svim onim krajevima gdje se nekoć pod vlastitim kraljem sterala Crvena Hrvatska. [...] A ti, o slavni mučenički narode Hrvata, primi ovim oduševljeni pozdrav što ti iz ove proslavljene dubrave upravlja mlada Crvena Hrvatska! Vjeruj da ona za te diše i živi, ona s tobom uspijeva ili gine, ona se s tobom ima boriti na život ili na smrt!« (CH, 1891: I, 1⁴).

Godine 1895., obraćajući se »čitaocima i prijateljima«, F. Supilo u *Crvenoj Hrvatskoj* ističe da se ima boriti »samo za hrvatstvo« jer »nikakve koristi donijeli nijesu« »slovinstvo, srpstvo-hrvatstvo, jugoslavenstvo itd.« (CH, 1895: br. 1, 1). Time je pokazano da se *Crvena Hrvatska* ne nastavlja na ideološku tradiciju *Slovinca*, koji je u Dubrovniku počeo izlaziti 1878., kada P. Budmani, A. Kazali, I. Kaznačić, M. Pucić, J. Sundečić, V. Vrčević i L. Zore potpisuju Proglas kojim program časopisa opisuju sadržajno, a ne ideološki: »Zadaća je 'Slovincu' promicanje književnosti, umjetnosti i obrtnosti, a ne će izostati ni 'pogled po svijetu' ni 'sitnice'« (S, 1878: br. 1, 4). Već u prvom broju u *Slovincu* se imenuje hercegovački govor kao osnovica književnoga jezika »za sva naša četiri plemena na jugu« (Hrvate, Srbe, Bugare i Kranjce) (S, 1878: br. 1, 4), a *Slovinčevo* zalaganje za sveslavenstvo i dvopismenost izazvalo je i polemiku sa zagrebačkim *Obzorom*.

3. O pravopisu, slovopisu i jeziku *Crvene Hrvatske*

Ideološke su razlike između *Slovinca* i *Crvene Hrvatske* nedvojbene već u nazivima tiskovina (časopisa *Slovinca* i novina *Crvene Hrvatske*). Kako se u ovom radu istražuje jezik Milorada Medinija i *Crvene Hrvatske*, pitanje na koje se pokušava odgovoriti odnos je rečenoga hrvatstva i izraza kojim se sadržaj *Crvene Hrvatske* ostvaruje. Na početku se izlaženja *Crvene Hrvatske* kaže i sljedeće: »Evo ti, hrvatski narode, a naosob tebi, slavni naš Dubrovniče, 'Crvena Hrvatska'« (CH, 1891: br. 1, 1). S obzirom na isticanje hrvatstva moglo bi se pretpostaviti da će *Crvena Hrvatska* slijediti ideje zagrebačke filološke škole, koje podrazumijevaju morfonološki pravopis i slovopis kojim se potkraj XIX. stoljeća dugi odraz jata bilježi s *ie*, a kratki s *je*. Takvo

³ U gradivu digitaliziranom na portalu *Stare hrvatske novine* imenica *veljača* potvrđena je 27 480 puta, a februar 2 681 put.

⁴ Brojčani podatci koji se u radu donose uz kraticu novina izriču godinu izdavanja, broj novina i broj stranice.

bilježenje prevladava u onodobnim novinama: u zagrebačkom je *Obzoru* *ie* za dugi odraz jata pretežito do 1913., iako se od polovice prvoga desetljeća rubno nalazi i *ije*. Dugi se odraz jata bilježi dvoslovno (kao *ie*) ne samo krajem XIX. stoljeća, nego i u prvom desetljeću XX. stoljeća, među ostalim novinama, u osječkoj *Narodnoj obrani*,⁵ vinkovačkoj *Svjetlosti*, *Jutarnjem listu*, a do završetaka izlaženja *ie* se nalazi u *Našoj slozi*,⁶ *Novom listu* (od 1907. *Riječkom novom listu*)⁷, kao i u zadarskom *Narodnom listu*⁸ te u *Hrvatu*, koji se s podnaslovom »Novine Starčevićeve hrvatske stranke prava« tiska u Petrinji do 1911. godine. Dvoslovno bilježenje odraza dugoga jata u XX. stoljeću čuvaju i *Narodne novine*, kao i časopis *Dom i svijet*, u kojem se ostataka njegova bilježenja nalazi i nakon 1919., kada se uvodi *ije*. Takvo je, staro, slovopisno rješenje vezano uz pretežito morfonološki pravopis navedenih novina i časopisa i pokazuje da oni krajem XIX. i početkom XX. stoljeća ne slijede slovopisnu i pravopisnu normu propisanu Brozovim *Hrvatskim pravopisom*. Novinsko-časopisno gradivo većinom odstupa od vladajuće norme i bilježenjem slova *đ*: dvoslovi *dj* i *gj*⁹ nalaze se i nakon što je Daničić u Akademijin *Rječnik* uveo, a Broz *Hrvatskim pravopisom* normirao, pisanje slova *đ*.¹⁰

Crvena Hrvatska i slovopisom i pravopisom umnogome se razlikuje od većine onodobnih novina i časopisa. Ondje prevladava fonološki pravopis, dugi se odraz jata bilježi troslovno, kao *ije*, za fonem /*ʃ*/ od početka tiska do 1906. upotrebljava se pretežito dvoslov *gj*, a od 1906. slovo *đ*, koje se u nekim hrvatskim novinama ne nalazi do kraja izlaženja (u *Našoj slozi*, petrinjskom *Banovcu*...). U većini ostalih novina i časopisa slovo *đ* nalazi se od dvadesetih godina XX. stoljeća (u *Hrvatskoj obrani*, *Domu i svijetu*, *Obzoru*,

⁵ *Narodna obrana* kao prvi osječki dnevnik s prekidom se tiska od 1902. do 1933. godine, a 1914. mijenja ime u *Hrvatsku obranu*. Do 1922. izlazi kao dnevnik, nakon toga kao tjednik.

⁶ *Naša sloga* bile su prve novine koje su u Istri izlazile na hrvatskom jeziku. Tiskane su u Trstu (od 1870. do 1899.) i Puli (od 1901. do 1915. godine).

⁷ *Novi list* počinje izlaziti na Sušaku godine 1900., a upravitelj, izdavač i urednik bio mu je Frano Supilo, koji je do 1899. bio urednikom i izdavačem *Crvene Hrvatske*. Nakon toga ostaje samo njezinim izdavačem, a urednički posao od 1900. obavlja u *Novom listu*. Razdoblje od početka izlaženja *Crvene Hrvatske* do 1899., kada u Dubrovniku na izborima pobjeđuju pravaši, smatra se prvim značajnim razdobljem u životu *Crvene Hrvatske* (Bacalja – Ivon, 2017.).

⁸ Od 1862. do 1869. uz narodnjačke novine na talijanskom jeziku *Il Nazionale* u Zadru izlazi *Prilog k Narodnom listu* na hrvatskom jeziku, dok od 1869. do 1876. *Il Nazionale* i *Narodni list* izlaze usporedo. Sam *Narodni list* na hrvatskom jeziku tiska se od 1876. do 1920.

⁹ *Dj* se rabi znatno češće, dok se *gj* bilježi samo u tuđicama, kako i opisuje Mažuranić (1859 [2008]: 49).

¹⁰ Da *đ* u sve stilove hrvatskoga jezika nakon Brozova pravopisa nije ušlo odjednom, nego »ulazi polako« potvrđuju Maretićeve riječi u *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika* 1899. godine: »Samo slovo *đ* malo je bolje sreće; ono je god. 1892. uvedeno u sve škole po Hrvatskoj i Slavoniji, i iz škola ulazi ono polako i u život« (Maretić 1899: 15).

osječkom *Hrvatskom listu...*),¹¹ dok se u splitskom *Novom dobu* *đ* nesustavno bilježi od tridesetih, a sustavno od četrdesetih godina XX. stoljeća.¹²

Već uporaba dvoslova *gj* umjesto pretežitoga *dj* za fonem /ǰ/ upućuje na razliku između *Crvene Hrvatske* i većine novinsko-časopisne građe: *gj* se slovopisno podudara s »južnom« tradicijom – prevladavalo je u dubrovačkom časopisu *Slovinac*, a do 1893. i u zadarskoj *Iskri*, koja rano, već 1893., uvodi slovo *đ*, iako se na njezinim stranicama nalaze i ostatci dvoslovnoga pisanja – pretežitoga *gj* i rjeđe *dj*. Da uporaba dvoslova *gj* pripada dubrovačkoj tradiciji, potvrđuju i riječi Milana Rešetara: »Ponajviše se za nj piše *dj* (*rodjen, medju* itd.), dok je Vuk predlagao *gj*, kao što je bilo prihvaćeno u Dubrovniku, a poslije i u Bosni« (Samardžija [prir.], 2001: 315). Rešetar, i sam Dubrovčanin, podržava izbor *gj* umjesto *đ*:

»Nego to je Daničićovo slovo slabe sreće – u privatnim publikacijama, a osobito u novinama i žurnalima, jako se drži staro *dj*: a i nije čudo što je tako, jer je to slovo vrlo nepraktično, obično se tako slabo razlikuje od *d*, da vrlo često treba naprezati oči da se vidi je li štampano meda ili međa, grada ili građa, a može se protiv njega, s čisto teoretskog gledišta, iznijeti i to da se protivi principu naše latinice, za koju smo zadržali latinska slova ne dirajući u njihov oblik [...]; ako se neće uvoditi nešto novo, onda ja mislim da bi opet najbolje bilo da pridržimo *gj*, jer u našem jeziku nema ni jedne riječi gdje bi *gj* trebalo izgovarati kao dva glasa *g* i *j*« (Samardžija [prir.], 2001: 315).

Može se stoga pretpostaviti da *Crvena Hrvatska* slijedi tradiciju prevladavajuće uporabe dvoslova *gj* za fonem /ǰ/, a rano je uvođenje slova *đ* u skladu i s tradicijom »južnih« časopisa.

Da se za uredništvo *Crvene Hrvatske* pravopis i slovopis ne smatraju značajnim pitanjima niti se vezuju uz politiku, potvrđuju riječi nepotpisana autora iz 1894. R. Bacalja (2011: 81) drži da je autor »možda Supilo«, koji je tada bio urednikom:

»Ima na pr. pravaša koji su uzeli zadaću da napadaju na fonetiku, ali ne kao filolozi nego kao političari. Tim se naravno nanosi škoda interesima stranke, jer se od nje odbija-¹³ svi oni ljudi kojim je milije pisati fonetikom nego li etimologijom. Za ime božije kako to spada u stranačko pitanje? Ako pak spada, te su 'lijepo' i 'liepo', 'obće' i 'opće' tako važna pitanja, da nas mogu i moraju podijeliti u dva tabora, onda zbogom ozbiljnosti naša!« (CH, 1894: br. 33, 3).

¹¹ Više o tome: Rišner, 2015.

¹² V.: Milinović, 2014: 73–76.

¹³ Kako se riječ nalazila na kraju retka, može se pretpostaviti da je pogreška što u sljedećem retku glagolu nije dodano *-ju* jer postoji znak za rastavljanje [*odbija-*].

Pretežito fonološki pravopis *Crvene Hrvatske* izazivao je prijepore, kao i uporaba latinskih umjesto hrvatskih naziva mjeseci. Vidljivo je to i iz teksta koji uredništvo upućuje čitateljima na početku prvoga broja 1895. godine, kada se kaže:

»predbrojnik A neće da mu se piše fonetikom, predbrojnik B je doduše fonetičar ali bar da mu se mjeseci nazivlju po hrvatski« (CH, 1895: br. 1, 1).

O odnosu prema jeziku u *Crvenoj Hrvatskoj* doznaje se iz komentara uredništva na prikaz Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knj. I., XVI. stoljeće, iz 1902. Prikaz je napisao Radivoj Vrhovac, koji progovara o pretjerano lokalno obojenom jeziku (dubrovačkom). Uredništvo pak odgovara:

»Dopuštamo da se u pisca jako osjeća dubrovački način govora, ali se u kritičara još jače ističe istočni [...] ima i ona: jezik nije gvožđe, da ga se kuje u pravila« (CH, 1903: br. 18, 2).

Milorad Medini pak izriječno govori o jeziku u raspravi o Uccellinijevu prijevodu *Božanstvene komedije* ističući da je najbolji jezik dubrovački, koji je u vrijeme ilirizma, kada se u Hrvatskoj tek raspravlja o zajedničkom književnom jeziku, već bio izgrađen književni jezik:

»teško je preći preko drugoga, većega zla: mi smo imali književni jezik, a otišli smo stvarati novi¹⁴ (CH, 1910: br. 81, 1); grdno [su] pogriješili ljudi, što su književnom jeziku išli u svoje doba tražiti druge osnove, a nijesu gradili dalje na onim, kojim im je bio Dubrovnik dohranio« (CH, 1910: br. 81, 2).

Dubrovački je jezik, smatra Medini, sredstvo koje je prevoditelju omogućilo izvrsnost prijevoda:¹⁵ »Ako je prevodilac uspio, mogao je uspjeti samo za to, što mu je bio pri ruci jezik, kojim je bilo moguće prikazati kadikad do u najdublje tančine misao pjesnikovu«. Međutim, taj jezik »nije onaj književni jezik kojim se piše u Zagrebu i Beogradu. Jezik Uccellinijev je dubrovački govor, koji je 500 godina kulture i književnosti izgradilo, te mu omogućilo da bude vjerno ogledalo misli, koja je u duši začela« (CH, 1910: br. 81, 1). Iako razvijen, jezik dubrovačke književnosti nije prihvaćen kao književni jezik, što Medini oštro kritizira:

¹⁴ M. Medini veliča i dubrovačku književnost, govoreći da ju je trebalo »prigriliti kao posrednika između romanskog zapada i našeg naroda« (CH, 1910, br. 81: 1). Tako i M. Tomasović Medinija spominje kao jednoga od autora povijesti hrvatske književnosti koji je, uz Vodnika i Kombola, utjecaje iz Italije držao »pogubnim i degradirajućim za hrvatsku poetsku tradiciju« (Tomasović, 1978: 191).

¹⁵ U istom tekstu Medini drži da se kakvoća prijevoda ogleda i u tom što »stih odgovara stihu, dapače čestoputa riječ riječi« (CH, 1910, br. 81: 1).

»Tako se razvijao u Zagrebu jedan književni jezik, u Beogradu drugi, a obadva bacajuć anatemu na jezik dubrovačke književnosti kao nenarodan, i nepodesan za noviju književnost« (CH, 1910: br. 81, 2).

S obzirom na negativan odnos i prema »jeziku Zagreba« i prema »jeziku Beograda« jasno je da Medini svjesno ne namjerava slijediti slovopis, pravopis i jezik zagrebačke filološke škole, ali ni hrvatskih vukovaca, koje izrijeckom ne razlikuje:

»Neka je od vremena Vuka Karadžića i Gaja bio pomno njegovan i preučešivan za potrebe višeg kulturnog života, on je još uvijek u tom pogledu siromašniji od jezika Gundulića i Palmotića, a to s toga što je ovaj bio produkt tisućljetne kulture, a naš sadašnji književni jezik ima za sobom samo povjest od kakovih 80 godina« (CH, 1910: br. 81, 1).

Iz Medinijevih riječi može se pretpostaviti da odstupanja od morfonološkoga pravopisa, kao i od starih nastavaka zagrebačke filološke škole te nova slovopisna rješenja (pisanje *ije* umjesto *ie*, rano uvođenje slova *đ*) ukazuju na dubrovačku tradiciju. Usporedba slovopisnih, pravopisnih i jezičnih obilježja *Crvene Hrvatske* i Medinijeve *Povjesti* pokazat će sličnosti i razlike među njima.

4. Neka slovopisna, pravopisna, morfološka, tvorbeni i sintaktička obilježja *Crvene Hrvatske* i Medinijeve *Povjesti*

Slovopis i pravopis

Od početka izlaženja *Crvene Hrvatske* do 1906. fonem /ǰ/ ostvaruje se dvoslovom *gj*, (kako je u dubrovačkoj tradiciji), a od 1906. upotrebljava se slovo *đ*, što jest u skladu s vladajućom slovopisnom i pravopisnom normom propisanom *Hrvatskim pravopisom* Ivana Broza, ali takav slovopis i pravopis nije obilježjem većine hrvatskih novina prvoga desetljeća XX. stoljeća. U Medinijevoj je *Povjesti* (1902.) drukčije: prevladava *dj*, a *gj* je samo u tuđicama (*Jegjupka, angjel...*), kako je i u većini hrvatskih novina i časopisa, a potvrđuje se Mažuranićevom *Slovnícom* kao normativnim djelom zagrebačke filološke škole. Dugi odraz jata i u *Crvenoj Hrvatskoj* i u *Povjesti* bilježi se s *ije*, kratki s *je*. Kako Medini ističe vrijednost dubrovačkoga jezika, može se pretpostaviti da slijedi dubrovačku tradiciju.

Za razliku od većine onodobnih novina, na čijim se stranicama piše morfonološki,¹⁶ pravopis je *Povjesti* ujednačeno fonološki, dok se u *Crvenoj Hr-*

¹⁶ V. Rišner, 2015.

vatskoj nalazi i primjera pisanja futura I. prema izgovoru (*ostaće*, CH, 1871: br. 86, 1; *znaće, biće mu teško*, CH, 1895: br. 1, 1).¹⁷ Prema fonetskom se načelu na stranicama *Crvene Hrvatske* bilježi i jednačenje po zvučnosti; *t* se jednači ispred *s*: *pretstavnici* (CH, 1910: br. 95), *Otstup bana* (CH, 1910: br. 89, 3).

Iza pokrivenoga *r* i u *Povjesti* i u *Crvenoj Hrvatskoj* češće se bilježi *je* ili *ije* nego *e*; uporaba se *ijel/jelle* vezuje uz pojedine riječi:

- *ijel/je* redovito je u izvedenicama tvorenim od glagola *griješiti*: *pogrješka* (CH, 1910: br. 99) / *griješka, grijehota* (Medini, 1902: 354), *grješnici* (Medini, 1902: 257), čime se nastavlja tradicija nabožnih tekstova
- iza pokrivenoga *r* u prefiksalmom morfemu imenica izvedenih iz glagola predmetkom *prije* znatno se češće bilježi dugi odraz jata: *prijevlast* (CH, 1891: br. 3, 1), *prijelom(a)* (Medini, 1902: 118, 127), *prijelaz* (Medini, 1902: 142), *prijegled* (Medini, 1902: VI, 202), *s prijezirom* (Medini, 1902: 33); do kraćenja dolazi u pojedinačnim primjerima na stranicama *Crvene Hrvatske*; *iza preloma* (CH, 1907: br. 56, 2), *proti [...]* *predlozima* (CH, 1907: br. 56, 2), a zabilježeni su i primjeri dugoga jata iza pokrivenoga *r*: *zbog [...]* *uvrijede* (CH, 1910: br. 80, 3)
- iza pokrivenoga *r* i Medini i *Crvena Hrvatska* bilježe *e* u oblicima glagola *upotrijebiti*: *upotrebio* (Medini, 1902: 19, 109), *upotrebim* (Medini, 1902: VIII, 223), *upotrebiti* (CH, 1906: br. 37, 1), a neke su imenice hiperjekavizirane te je njihov odraz jata različit od suvremenoga hrvatskog jezika – *lijepih prijedmeta* (CH, 1891: br. 30–31, 6), *vrijednine* (CH, 1907: br. 56, 7), *vrjednine* (CH, 1907: br. 56, 8).

S obzirom na zamjene ikavskoga ili ekavskoga odraza jata (i)jekavskim, i u *Crvenoj Hrvatskoj* i u Medinijevoj *Povjesti* može se govoriti o hiperjekavizmu. Potvrđuju to primjeri: *osjeguranje*, uz hiperekavizirano *oseguranje* (CH, 1891: br. 30–31, 6; 1906: br. 37, 8), *sjegurno* (CH, 1894: br. 33, 3), *Spljet*,¹⁸ *Splječanin Martinčić* (Medini, 1902: 94), *od spljetskog prijatelja* (Medini, 1902: 95), *Bernardin Splječanin, Hvarska i spljetska crkvena prikazanja* (Medini, 1902: 10), *Biograd(a)* (umjesto *Beograd(a)*, Medini, 1902: 264).

¹⁷ O pisanju futura prvog (kao i o spomenutim slovopisnim ostvarajima fonema /ʒ/) raspravlja M. Rešetar u tekstu »Unifikacija našega pravopisa«, ističući da je norma koju propisuje Brozov pravopis »po savjetu Pavićevu« odstupila od Vukova pisanja; Brozovim pravopisom »normirano je da se piše *dat ću, govorit ću, izvest ću, ugrist ću* itd.«. Rešetar brani fonetski pravopis govoreći da »Vukovo pisanje odgovara izgovoru, dok ovo novo pisanje napušta princip fonetskoga pravopisa« (Samardžija [prir.], 2001: 312).

¹⁸ Imenicu *Spljet* jekavizirali su još dubrovački pisci, a oblik *Spljet* smatra se pravilnim i u Bora- nićevu izdanju Brozova pravopisa (Broz, 1906: 179) te postoji u većini onodobnih hrvatskih novina i časopisa.

Morfologija

U *Crvenoj Hrvatskoj*, kao i u *Povjesti*, prevladavaju novoštokavski nastavci, stari se množinski nastavci nalaze u pojedinačnim primjerima na stranicama *Crvene Hrvatske*, npr. u dativu imenica i zamjenica: *povratiše se kućam* (CH, 1891: br. 30–31, 6), *Čujem da govorite [...] da sam ja Vami učinio zla* (CH, 1910: br. 80, 3). Navesci se dativa i lokativa¹⁹ zamjениčno-pridjevne sklonidbe u *Crvenoj Hrvatskoj* i *Povjesti* razlikuju; završni samoglasnik *u* na stranicama se novina rabi rijetko, a pravilnosti u uporabi *e* i *ø* nema, dok Medini u *Povjesti* dijelom slijedi jezik zagrebačke filološke škole: u dativu je najčešći navezak *u*, lokativ je uglavnom bez naveska, iako se (rjeđe) nalazi i završno *e* te (u pojedinačnim primjerima) *u*:

- dativ: *približavao narodnomu govoru* (Medini, 1902: 5), *neka plati 100 škuda onomu* (Medini, 1902: 345), *koji su tomu krivi* (Medini, 1902: 352)
- lokativ: *u tome nije učinjen, na tom osnovu* (Medini, 1902: V), *u našem i talijanskom jeziku* (Medini, 1902: 108), *pijev u lijepom, milom, narodnom govoru* (Medini, 1902: 110), *U čem se razlikuju* (Medini, 1902: 275).

Nenaglašeni akuzativ osobne zamjenice *ona* u *Crvenoj Hrvatskoj* glasi *ju* kako je i u jeziku zagrebačke filološke škole, dok je u *Povjesti* češće *je*, ali nalazi se i *ju*:

»koji su *ju* [Hrvatsku] radi svojih interesa osramotili« (CH, 1910: br. 65, 2), »a onda će biti pozvano cijelo građanstvo, da *ju* potpiše« (CH, 1910: br. 95, 2), »tuži *je*, pusti *je*« (Medini, 1902: 22), »koji *je* iz pučke pjesme uzvisi do umjetne« (Medini, 1902: 143), »uzevši *ju* kao 'prikazanje'« (Medini, 1902: 280).

Tvorba glagola

Treba istaknuti tvorbu glagola koja je i u *Crvenoj Hrvatskoj* i u *Povjesti* pod utjecajem dubrovačkoga govora: *crpali gradivo*, *poznadu Bibliju* (Medini, 1902: 18), *živu* (CH, 1895: br. 1, 1; Medini, 1902: 126), *dok im poštu razdijelu* (CH, 1910: br. 64, 3), *grubo se nagrdu* (CH, 1910: br. 80, 3).

Sintaksa

Prijedlog se *proti* u Medinijevoj *Povjesti* rabi s dativom, kao u jeziku zagrebačke škole: *bedem proti mletačkim težnjama* (Medini, 1902: 100), *pod-*

¹⁹ U genitivu i instrumentalu nema u toj mjeri izraženih razlika, iako se može reći da genitiv zamjениčno-pridjevne sklonidbe češće (mada ne redovito) ima završno *a* u *Povjesti* nego u *Crvenoj Hrvatskoj*. Instrumental je uglavnom bez naveska, ali nalaze se i oblici zamjenica sa završnim *e*: *s njome* (Medini, 1902: 107).

goše pravu bunu proti državi (Medini, 1902: 112), *proti očevoj volji* (Medini, 1902: 345), dok se u *Crvenoj Hrvatskoj* nalazi i genitivna rekcija, a zabilježen je i prijedlog *protiv* s genitivom, što upućuje na prodor novijega sintaktičkoga sustava hrvatskih vukovaca: *proti svim vrstama prsnih i grlenih bolesti* (CH, 1910: br. 35, 5), *proti jedne grupe tršćanskih iredentista* (CH, 1910: br. 99, 1), *sapun protiv pjega* (CH, 1907: br. 56, 7).

Medini u *Povjesti* potvrđuje još jedno sintaktičko obilježje navedeno u slovnici XIX. stoljeća i živo u novinama i časopisima XIX. i prvih nekoliko desetljeća XX. stoljeća: uporabu infinitiva i prezenta glagola *biti* pri izricanju htijenja. M. Divković u *Hrvatskoj sintaksi za školu* (1899: 103–104) piše: »Glagol *jesam*, *biti* s infinitivom pokazuje, da se radnja *mora* ili *može* vršiti [...]«, a Medini u skladu s tim rabi: *Nadodati je* (Medini, 1902: 19), *Ovdje je spomenuti* (Medini, 1902: 95), *pa mi je ovdje dosta upozoriti na neke razlike u fabuli* (Medini, 1902: 279).

5. Umjesto zaključka

Milorad Medini bio je prije svega književni povjesničar, ali ne može se zanemariti ni njegovo uredništvo dubrovačkih novina *Crvene Hrvatske*, i to od 1907. do 1910. godine. Na stranicama *Crvene Hrvatske* i prije no što je bio urednikom, kao i za uredništva, Medini objavljuje nekoliko članaka kojima se dodiruju pravopisna i jezična pitanja. Najviše poštuje dubrovački jezik, koji je rezultat »tisućljetne kulture«, za razliku od jezika koji su ilirci odabrali kao književni. I u *Povjesti* veliča dubrovačke pisce, njihovu frazeologiju i leksik:

»Je li govora o ljudskom tijelu, Menčetić i Držić znadu za rumeno lice, bijele zube, gorki plač, grozne suze, prebijele prsi, ruse kosi, zlatan vlas, zlatu kosu, grlo pribilo; on zna i za rumeno cvijeće, rumenu ružicu, za prisvitlo sunašće, pridrago kamenje, rosnu travicu, planinski bor, perenu stril, slatki med, bijeli mjesec, bil dan, studeni mramor i t. d. Svoju dragu nazivlje sada srdašcem, sada krunom ili povitom krunicom, sada gizdavim vencem, pa ružicom. Spominjem i gomilanje sinonima, koje i u narodnoj pjesmi često nalazimo, kao: čas, i srića, zabava i zazor, jad i čemer, rič ni slovo, razbor i razum, gizda i ljepost, vlas i kripot. Sve ovo jamačno nije ni Menčetić ni Držić uzeo iz talijanske pjesme, već iz narodne popijevke [...], ili bolje: [...] prijedjoše ovi pridjevi po malo iz naroda u vlasništvo umjetnih pjesnika, te i ostaše« (Medini, 1902: 124–125).

Da se Medini brinuo o jeziku, potvrđuje i dio *Povjesti* u kojem piše o *Vili Slovinci* te vrijeme djelovanja Jurja Barakovića naziva dobom koje u Zadru »nije bilo ni najmanje pogodno hrvatskoj književnosti«. Pritom navodi Barakovićeve stihove u kojima se nepovoljno vrijeme potvrđuje kao vrijeme

u kojem se vlastiti jezik (»jazyk slovinski«) zamjenjuje latinskim / rimskim jezikom (Medini, 1902: 245).

Iako je *Crvena Hrvatska* pravaški dnevnik koji mnogim tekstovima ističe hrvatstvo, fonološkim pravopisom, bilježenjem dugoga odraza jata s *ije*, prevladavanjem dvoslova *gj* za fonem /ǰ/ te ranim uvođenjem samoga slova *đ* (1906.) kao slovopisnim i pravopisnim se obilježjima razlikuje od većine onodobnih hrvatskih novina i časopisa. Može se pretpostaviti da su spomenuta obilježja većim dijelom rezultat dubrovačkoga utjecaja. U svome najznačajnijem književnopovijesnom djelu, *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (knj. I., XVI. stoljeće), Medini također slijedi Dubrovčane uporabom troslova *ije* za dugi odraz jata, ali se pretežitom uporabom dvoslova *dj* za fonem /ǰ/ od njih odmiče i približava zagrebačkoj filološkoj školi, čiji se utjecaj prepoznaje i u uporabi navezaka te dativnoj rekciji prijedloga *proti*.

Literatura

Izvori

- Banovac*, Petrinja. 1901. – 1912.; <http://dnc.nsk.hr/>
Crvena Hrvatska, Dubrovnik. 1891. – 1914.; <https://issuu.com/duknjiznice/>
Dom i sviet, Zagreb. 1888. – 1918., *Dom i svijet* od 1919. – 1923.; <http://dnc.nsk.hr/>
Hrvat, Gospić. 1895. – 1911.; <http://dnc.nsk.hr/>
Hrvatska obrana, Osijek. 1914. – 1933.
Hrvatski list, Osijek. 1920. – 1945.
Jutarnji list, Zagreb. 1912. – 1916.; <http://dnc.nsk.hr/>
Narodna obrana, Osijek. 1902. – 1914.
Narodni list, Zadar. 1902., 1910., 1914., 1919.
Naša sloga, Trst. 1870. – 1915.; <http://www.ino.com.hr/>
Novi list, Rijeka. 1926.; *SVeVID digitalna knjižnica*; 1927.; <http://dnc.nsk.hr/>
Novine horvatzke, od 1843. *Narodne novine*. Zagreb. 1835. – 1900., 1914. (većina godišta dostupna na adresi <http://dnc.nsk.hr/> uz različite, dijelom promijenjene, naslove novina)
Novo doba, Split. 1918. – 1941.; <http://dalmatica.svkst.hr/>
Obzor, Zagreb. 1871., 1886. – 1900.; Jutarnje izdanje, 1905. – 1920.; <http://dnc.nsk.hr/>
Slovinac, Dubrovnik. 1878. – 1884.; <http://dnc.nsk.hr/>
Svjetlost, Vinkovci. 1906. – 1914.; http://dnc.nsk.hr

Literatura

- Robert Bacalja, *Dubrovačke teme i portreti*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2011.
Robert Bacalja, Katarina Ivon, »Hrvatsko-srpski odnosi na stranicama *Crvene Hrvatske*«, *Radovi Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 59, str. 385–406; Zadar, 2017.

- Ivan Broz, *Hrvatski pravopis*, priredio D. Boranić, Zagreb, 1906.
- Mirko Divković, *Hrvatska sintaksa za školu*, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb, ²1889.
- Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč, Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000.
- Tomo Maretić, *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, štampa i naklada knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb, 1899.
- Antun Mažuranić, *Slovnica Hèrvatska za gimnazije i realne škole*, 1859. Pretisak Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2008.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, knjiga I., XVI. stoljeće, Matica hrvatska, Zagreb, 1902.
- Andela Milinović, *Jezik i pravopis splitskoga novinstva između dvaju svjetskih ratova*, Doktorski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2014.
- Vlasta Rišner, »Jezik hrvatskih novina i časopisa u 19. stoljeću«, u: *Povijest hrvatskoga jezika*, 4. knjiga: 19. stoljeće, Društvo za promicanje hrvatske kulture i znanosti Croatica, Zagreb, 2015., str. 245–299.
- Marko Samardžija [prire.], *Jezikoslovne rasprave i članci*. Franjo Iveković, Ivan Broz, Tomo Maretić, Vatroslav Rožić, Milan Rešetar, Antun Radić, Nikola Andrić, Dragutin Boranić, *Stoljeća hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2001.
- Mirko Tomasović, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, u: *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta – Liber, Zagreb, 1978.

O JEZIKU MILORADA MEDINIJA I CRVENE HRVATSKE

Sažetak

U radu se istražuje slovo- i pravopis i jezik *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (knj. I., XVI. stoljeće) Milorada Medinija te slovo- i pravopis i jezik *Crvene Hrvatske*, dubrovačkih novina kojima je od 1907. do 1910. Medini bio urednikom. Uspoređena se obilježja opisuju u odnosu na Medinijevu raspravu o Uccellinijevu prijevodu *Božanstvene komedije* u kojoj se veliča dubrovački kao izgrađen književni jezik. Stoga se zaključuje da su bilježenje dugoga odraza jata s *ije*, uporaba dvoslova *gj* za fonem /*ǰ*/ te uvođenje slova *đ* (u odnosu na ostalu novinsko-časopisnu građu rane 1906. godine) većim dijelom rezultat dubrovačkoga utjecaja. Od toga se utjecaja razlikuje uporaba dvoslova *dj* za fonem /*ǰ*/, kao i navesci te dativna rekcija prijedloga *proti*, kojima se Medini u *Povjesti* približava jeziku zagrebačke filološke škole.

Ključne riječi: Milorad Medini, pravopis, slovo- i pravopis, *Crvena Hrvatska*, novine

ON THE LANGUAGE OF MILORAD MEDINI AND *CRVENA HRVATSKA*
[*RED CROATIA*]

Summary

The paper analyzes the spelling, orthography and language in Milorad Medini's *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* [*History of Croatian Literature in Dalmatia and Dubrovnik*, vol. 1, 16th century] and the spelling, orthography and language of the Dubrovnik newspaper *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*] in which Medini from 1907 to 1910 worked as an editor. The compared characteristics are described in relation to Medini's treatise on Uccellini's translation of *The Divine Comedy* in which Medini glorifies the language of Dubrovnik as a fully developed literary language. It is therefore concluded that the writing of the long reflex of *jat* as *ije*, the use of the digraph *gj* for the phoneme /*ǰ*/ and the introduction of the grapheme *đ* as early as in 1906 (earlier than in other newspapers and magazines) are to a great extent the result of the Dubrovnik influence. In the use of the digraph *gj* for the phoneme /*ǰ*/ as well as in the use of movable vowels and of the dative government of the preposition *proti* in his *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Medini does not follow that influence but comes closer to the language of the Zagreb philological school.

Keywords: Milorad Medini, orthography, spelling, *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*], newspapers

Josipa Dragičević

Medinijeva suradnja u časopisu *Kršćanska škola*

Izvorni znanstveni članak

UDK 821.163.42 (091)

U usporedbi sa suvremenicima koji su ostavili pisanoga traga u književnohistoriografskim raspravama, a uzimajući u obzir bibliografiju koja broji četrdesetak jedinica,¹ za Milorada Medinija bi se moglo zaključiti da spada među pisce manjega znanstvenoga i stručnoga opusa. No pažljivim uvidom u Medinijeve tekstove razvidno je da iza svakoga od njih stoji golem istraživački napor i ozbiljna analiza materijala na kojoj gradi argumentaciju i izvodi zaključke, što valja posebno napomenuti, neopterećen ondašnjim trendovima i strujanjima u hrvatskoj znanosti, nadomještajući tako kvantitetu visokom kvalitetom objavljenih radova. No, podjednako je važno naglasiti da su mnoge od Medinijevih interpretacija, ali i argumentacija, utemeljene u njegovu kršćanskom svjetonazoru i dalmatinsko-pravaškoj političkoj ideologiji, pa se analizom Medinijevih radova zasigurno mogu proširiti spoznaje o smjernicama i primjenama takvih svjetonazorsko-ideoloških postavki njegova doba, a pri čem se Medini izdvaja od brojnih suvremenika upravo uspješnošću interpolacije tih stavova u znanstveno-stručni rad. Zbog tih činjenica, svaki Medinijev tekst, koliko god se tematski ili na druge načine činio perifernim, istraživačima može poslužiti kao koristan izvor podataka i interpretacija koje nadilaze osnovnu temu pojedinoga rada, što je slučaj i s tekstovima koje Medini objavljuje u časopisu *Kršćanska škola*.

* * *

Godine 1903. Savez hrvatskih učiteljskih društava održao je izvanrednu opću skupštinu kako bi se iznijeli zahtjevi o poboljšanju učiteljskoga položaja te se oni, u obliku peticije, odaslali Visokomu saboru kraljevina Hrvatske i Slavonije. Uz opširnu argumentaciju peticija sadrži osam učiteljskih zahtjeva:

---

¹ Bibliografija ne uključuje nepotpisane uvodnike iz *Crvene Hrvatske* koje je Medini napisao dok je bio glavnim urednikom novina od 1907. do 1910. Cjelovitu Medinijevu bibliografiju koju je sastavila Lidija Bogović vidi u ovom zborniku.

- »1. Da se pravni, naročito materijalni odnošaji pučkoga učiteljstva kraljevina Hrvatske i Slavonije, urede posebnim zakonom.
2. Da se učiteljstvu prizna značaj zemaljskih činovnika sa svjema pravima, što su skupčana s tim položajem, i da se isplaćuje iz zemaljske blagajnice, u koju bi općine uplaćivale potrebne prinose.
3. Da se prema tomu učiteljstvo nižih i viših pučkih škola uvrsti u XI., X. i IX. činovni razred s pravom na unapređenje svake pete godine u viši stepen plaće, odnosno u viši činovni razred.
4. Da se učitelji posebno nagrađuju za rukovođenje školske uprave; a za rad u opetovnici da se nagrađuju kao i za rad u šegrtskim školama.
5. Da se orguljaška, odnosno pojačka služba sasvim odvoji od učiteljske, i u svakom događaju prepusti sporazumku učitelja s dotičnom crkvenom općinom.
6. Da se ukine §152. školskoga zakona od 31. listopada 1888., kojim je s udajom učiteljice zajedno naređeno napuštenje učiteljske službe.
7. Da se ustanove o umirovljenju zemaljskih činovnika u potpunom opsegu protegnu i na pučko učiteljstvo, ali tako, da se učitelji i učiteljice s potpunom plaćom umirovljuju nakon 30. godina službovanja, a najbližoj rodbini neoženjenih učitelja, odnosno neudatih učiteljica, da se prigodom smrti podijeli pokopnina.
8. Da se ukinu mjesni školski odbori i mjesni nadzornici, a uvede stručnjački kotarski nadzor pučkih škola.«²

U glasilu Hrvatskoga pedagoško-književnog zbora Saveza hrvatskih učiteljskih društava *Napredak* objavljeni su navedeni zahtjevi zajedno s obrazloženjem peticije te stenografski zapisnici zbivanja i održanih govora pojedinaca prije samoga izglasavanja peticije. Iz tih je zapisa razvidno da, iako je polazište propagirane hrvatske politike i ideologije vladajućih »da je pučka škola za četiri petine našega naroda jedini uzgojno-obrazovni zavoda« te »da u prosvjeti i uljudbi puka leži njegova sadašnja i buduća snaga, narodna svijest i razmah gospodarskoga života«,³ odnos vlasti prema učiteljima u velikoj je mjeri zapostavljajući, a »pučki učitelj u našoj domovini tako je slabo plaćen za svoj teški i znameniti rad, da u današnjim prilikama ne može namirivati ni onih potreba, koje su opće ljudske«.⁴ Takav položaj učitelja, može se iščitati, u velikom je dijelu rezultat posljednjega školskoga zakona iz 1888. kada su se ukinula brojna prava učitelja osigurana prvim školskim zakonom iz 1874., a povećao im se opseg posla, dok je posebice sporna odluka o za brani udaje učiteljica.

² »Uređenje pravnih odnošaja pučkoga učiteljstva«, *Napredak*, XLIV, br. 28, str. 433–437; br. 29, str. 449–453; br. 30, str. 468–471; 11., 18. i 25. srpnja 1903., cit. str. 471.

³ Isto, str. 433.

⁴ Isto, str. 433–434.

Izvješće Saborskoga odbora za peticije i pritužbe o peticiji učitelja našlo se na dnevnom redu saborske sjednice 21. siječnja 1904., dakle pola godine nakon što je peticija odaslana vladi. Izvješće navedenoga odbora, saborska rasprava, ali i javno mijenje upućuju na opravdanost učiteljskih zahtjeva i potrebu da se učiteljski položaj bolje regulira i materijalno bolje osigura, pa su u tom smislu i njihovi zahtjevi uvaženi. No i ovaj je put politika prevagnula nad nužnošću što hitrije provedbe zahtjeva te pod izlikom nedostatka sredstava i potrebe za pravnim izmjenama koje bi osigurale izvršenje dijela zahtjeva, realizaciju odgodila na neodređeno vrijeme sa zaključkom »da se kod revizije školskoga zakona zahtjevi molbe po mogućnosti uvažavaju«, iako do tada nisu ni počele pripreme za reviziju školskoga zakona niti se pretpostavljalo kada bi do toga moglo doći.⁵

Milorad Medini, koji u to doba radi kao gimnazijski profesor, podržava učiteljsku inicijativu, ali ima potrebu oglasiti se oko pojedinih zahtjeva te posebice njihove argumentacije. Medini se očituje oko zahtjeva o orguljaškoj / pojačkoj službi te zahtjeva za ukidanjem celibata učiteljicama, ali tek sedam mjeseci nakon izglasavanja peticije odnosno kada ona već ulazi u saborsku proceduru, te tom prigodom piše dva opširna teksta objavljena u nastavcima u Pedagogijsko-naučnom listu *Kršćanska škola* – »Ne će da budu orguljaši« i »O djevojaštvu učiteljica«.⁶

Problem orguljaštva odnosno pojenja, kako ga iznose učitelji, vezan je za zakon iz 1888. koji učiteljima dopušta obavljanje orguljaške službe, ali koji je u praksi shvaćen kao obvezujući, pa učitelji tu dužnost ne mogu izbjeći vršeći je besplatno ili uz tek neznatnu naknadu iako je naredbom od 24. siječnja 1896. preporučeno da se učiteljima »isplaćuje u pravilu iz dotične crkvene blagajnice nagrada u najmanjem iznosu od šezdeset for. na godinu«.⁷ Prijedlogom učitelja želi se odvojiti učiteljska služba od orguljaške tako da je svaki učitelj slobodan odlučiti želi li ili ne želi biti orguljašem i to neovisno o naknadi. Taj je zahtjev na skupštini učitelja detaljnije argumentirao učitelj Josip Sačer iz Podgorača. Milorad Medini ovom se prijedlogu zakona oštro protivi smatrajući, između ostaloga, da je njegova izvedena argumentacija nedovoljno uvjerljiva da bi zahtjev bio prihvaćen. Smatrajući da se zakonska odredba iz 1888. u peticiji pogrešno tumači kao neobvezujuća, Medini kao

⁵ Saborska rasprava objavljena je u: *Napredak*, XLV, br. 5, str. 74–80; br. 6, str. 89–92; br. 7, str. 107–109; br. 8, str. 122–125; br. 9, str. 140–142; Zagreb, 30. siječnja, 6., 13., 20. i 27. veljače 1904.

⁶ M[ilorad] M[edini], »O djevojaštvu učiteljica«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 3, str. 41–43; Zagreb, 10. veljače 1904.; M[ilorad] M[edini], »Mali osvrt na lanjski 'Napredak'. Ne će da budu orguljaši«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 4, str. 56–58; br. 5, str. 72–74; br. 6, str. 84–88; Zagreb, 25. veljače, 10. i 25. ožujka 1904.

⁷ »Uređenje pravnih odnošaja pučkoga učiteljstva«, str. 450.

jedini uvjerljivi argument da se raspravi pitanje orguljaške službe nalazi u činjenici da se brojnim učiteljima orguljaška služba ne honorira, ali nikako da se dovede u pitanje obavljanje orguljaške službe ističući »nerazmjerje između onoga, što se traži, i onoga, za što se traži«. ⁸ Preopterećenost učitelja dodatnim poslovima, pa tako i orguljanjem, Medini drži neophodnim u hrvatskom društvu čiji je razvoj tek u začetcima, tim više, kako smatra Medini, što posao orguljaša ne ometa učiteljev rad u školi te ga ne iscrpljuje ni fizički ni psihički kako se može iščitati iz argumentacije zahtjeva o oslobođenju učitelja od obveze orguljanja. ⁹ No, Medini najviše zamjerki pronalazi u jednom dijelu obrazloženja učiteljā koji glasi: »Čast našem svećenstvu, no baš orguljaška služba čestoput dovodi u neugodan odnošaj učitelja prema svećeniku. Mnogo prijevora i nesporeda treba da zahvali svoj postanak upravo tomu podređenom odnošaju učitelja prema svećeniku«. ¹⁰ Medini tvrdi da: »Ovaj podređeni odnošaj učitelja prema svećeniku, taj podređeni njegov socijalni položaj, bit će po našem mijenju najjače poticalo, zašto učiteljstvo traži, da se orguljaška služba odvoji od učiteljske«. ¹¹ Govor o socijalnom položaju Medini usmjera va prema staleškom diskursu tvrdeći da je uobičajeno »da se staleži nadmeću želeći promaknuti svoje interese i da kod toga i sađu s pravoga puta«, pa tako i u ovom slučaju učiteljā. ¹² No, za Medinija podređenost učitelja svećenstvu je samorazumljiva, jer »ima neka vrst podređenosti svećeničkome staležu, ali ne samo za učiteljski nego i za sve staleže. Ta podređenost ima svoj izvor u tom, što je svećeništvo Božja institucija«. ¹³ Zato Medini zahtjev za oslobođenjem učitelja od orguljanja iščitava kao promociju ideje o slobodnom čovjeku i težnju za oslobodenjem od svega što »učiteljski stalež [...] steže«, ¹⁴ ali takve tendencije Medini iščitava kao »zlo shvaćena sloboda« jer »emancipiranje od popova vodi postepeno do emancipacije od crkve, vjere itd. I obratno neprijatelji Boga i vjere, počinju redovito napadati najprije na svećenstvo kao vidljive predstavnike ideje, koje ne vole«. ¹⁵

Drugi zahtjev na koji se osvrće Milorad Medini o ukidanju zakona kojim se učiteljice moraju odreći učiteljske službe nakon udaje, na skupštini je obrazlagao Josip Binički, učitelj u Nikincima. ¹⁶ Kada je taj zakon stupio na

⁸ M. Medini, »Ne će da budu orguljaši«, str. 57.

⁹ Isto, str. 58, 72–73.

¹⁰ Prema: Isto, str. 73.

¹¹ Isto.

¹² Isto, str. 73–74.

¹³ Isto, str. 74.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto.

¹⁶ [Josip Binički], »Skupštine 'Saveza hrv. učiteljskih društava'«, *Napredak*, XLIV, br. 32, str. 507–511; Zagreb, 8. kolovoza 1903.

snagu s novim školskim zakonom iz 1888., dio hrvatske inteligencije koji je podupirao ideju o zabrani udaje učiteljica argumentirao je to stavovima, kako govori Binički, »da udata učiteljica ne može uspješno vršiti svoga zvanja, jer da se tomu opiru materinske i porodične brige«, »da udatoj učiteljici treba oduzeti službu i radi toga, kako bi druge došle do kruha«. ¹⁷ Nadalje, smatralo se »da je udata učiteljica u blagoslovenom stanju prava sablazan za školsku djecu« te da je »teško kazniti udatu učiteljicu«. ¹⁸ Binički pokazuje kako su učiteljice podjednako sposobne, obrazovane i jednakoga obujma posla kao i učitelji, a dokazuju se i na drugim kulturno-prosvjetnim poljima, zaključujući da s obzirom na to da su »učiteljice jednake s učiteljima u svem« trebaju biti »i u najsvetijem svome pravu u pogledu udaje i službe«. ¹⁹

Binički nadalje smatra, pozivajući se i na mađarskoga pedagoga Gézu Somogyija, kako su »učiteljice majke pravi idejal valjanih učiteljica«, jer »majka je majka, ona je najbolja učiteljica i odgojiteljica mladeži«, iznoseći i osobni stav kako bi trebalo »radi odgojnoga uspjeha u našim školama, da se svaka učiteljica najprije uda, pa tek udata pusti u svetište školskoga rada«. ²⁰

Binički u svoje obrazloženje za slobodnu udaju učiteljica uvodi i argument financijske prirode. Naime, učiteljice su kod napuštanja učiteljske službe radi udaje, ukoliko su imale više od pet godina radnoga staža, dobivale i određeni novčani iznos kao otpremninu, što je osiromašivalo, ionaku siromašnu, učiteljsku mirovinsku zakladu. Prema istraživanju koje iznosi Binički u obliku tablice, u petnaest godina od donošenja zakona 1888. umrlo je 80 učiteljica, njih 130 se umirovilo, ali ih je čak 217 napustilo učiteljsku službu zbog udaje. ²¹

Zbog svega navedenoga Binički se zalaže za osobnu slobodu svakoga pojedinca, pa tako i učiteljica, ističući:

»Naše su dične hrvatske učiteljice kao naše najprosvjetljenije kćeri zaista toliko samosvjesne i ponosne, da će same znati odobriti najbolji način, kako će uspješno služiti Bogu i narodu svomu. Valja im s toga pustiti svakoj pojedinoj na volju, da služi, kako hoće, udata ili neudata, ali samo neka služi hrvatskoj domovini svojoj«. ²²

¹⁷ Isto, str. 508.

¹⁸ Isto.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto, str. 508–509.

²¹ Isto, str. 510. Na otpremnine je, prema Biničkomu, u petnaestogodišnjem razdoblju potrošeno 217 000 kruna.

²² Isto, str. 511.

Prema stenografskom zapisniku može se zaključiti kako je ovaj prijedlog dočekan s velikom potporom sudionika skupštine, pa i kada se Milorad Medini javlja u *Kršćanskoj školi* već u uvodnim riječima i on ga podržava, ali ne bezuvjetno i s određenom dozom zadržke – »nijesmo protivni ni tome, da učiteljice ostanu i poslije udaje u službi, samo neka je kraj toga zajamčen uspjeh u školi i neka ne bude štete kod uzgoja vlastite djece«. ²³

No rasprava u koju Milorad Medini ulazi s Josipom Biničkim tiče se argumentacije koju je Binički iznio. Medini zapravo vodi teološku raspravu o istočnom grijehu, potaknut izjavom Biničkoga koji tvrdi da je u prirodnoj naravi svakoga čovjeka, time i žena, združivanje s drugom osobom s daljnjom svrhom stvaranja obitelji i podmlatka te da ženu »na udaju sili (!) sam Bog, budući ju je stvorio ženom«. ²⁴ Tim stavom Binički ponajviše i eksplicitno opravdava ponašanje onoga dijela učiteljica koje se »teško uzdrže, da moralno ne padnu«. ²⁵ No Medini takvu argumentaciju smatra »pomankanje[m] logike«, ali i »pljus[om] kršćanskome moralu«, ²⁶ jer je stav da se radi o prirodnom, Božjem zakonu koji učiteljice tjera na grijeh u potpunoj suprotnosti s postulatima katoličke vjere, odnosno jednom »od glavnih istina vjere naše« – »Pohota tijela koja čovjeka napastuje i na grijeh vabi, jest posljedica toga grijeha istočnoga. Kad bi to imao na pameti g. B., ne bi govorio ovako o božanskim zahtjevima, o božjim zakonima pokvarene puti čovječje, jer ovu pokvarenost nije dao prirodi čovječjoj Bog, nego si ju je sam čovjek svojim grijehom prouzročio«. ²⁷

Medinijevo prozivanje Biničkoga za neprimjereno argumentiranje zahtjeva doveo je do njegove reakcije i odgovora koji objavljuje u *Napretku*. ²⁸ Odgovor Biničkoga, mjestimice i duhovit, može se svesti na obranu stava o božanskoj prirodi braka – »Brak je postavio sam Bog, a izvodi ga prirodnim zakonom ljubavi« ²⁹ – te namjeru da »braneći slobodu braka prirodnim zakonom« ³⁰ to radi »baš radi čistoće i svetosti morala«. ³¹ Medini je tim tekstom Biničkoga posebno nezadovoljan, pa će na desetak stranica, u tri broja *Kršćanske škole*, vrlo oštro napadati kako Biničkoga osobno, smatrajući ga

²³ M. Medini, »O djevojaštvu učiteljica«, str. 41.

²⁴ Prema: Isto, str. 42.

²⁵ Isto, str. 41.

²⁶ Isto, str. 43.

²⁷ Isto, str. 42.

²⁸ Josip Binički, »O djevojaštvu učiteljica. Odgovor bratu M. M. u 'Kršćanskoj školi'«, *Napredak*, XLV, br. 11, str. 170–172; Zagreb, 12. ožujka 1904.

²⁹ Isto, str. 171.

³⁰ Isto, str. 172.

³¹ Isto.

slabim poznavateljem kršćanskoga nauka, tako i njegove stavove te posebice njihovu argumentaciju.³²

Medini je u tim tekstovima još oštriji u kritici Biničkoga te drži »da je teško i gotovo ne moguće raspravljati s takovim piscem, koji se ne drži predmeta, nego povlači u raspru sve što jest i što bi m o g l o b i t i u savezu s tim predmetom, a ipak nije«,³³ pa za Biničkoga tvrdi da »piše kao loši učenik, komu učitelj mora gotovo svaku izreku ispravljati« ističući da »predaleko bismo stoga zašli, kad bismo kušali ispravljati sve, što je g. B. rekao, da rečemo najblaže, netočno«. ³⁴ Medini smatra da Binički u mnogim stvarima o kojima je govorio »exagerira« odnosno pretjeruje, pa u prilog toj tvrdnji osim navedenih tekstova potaknutih raspravom o celibatu učiteljica navodi i primjer članka Biničkoga o obuci u religiji objavljenoga godinu ranije u časopisu *Napredak*, što svjedoči i o revnosti kojom Medini prati zbivanja u Banskoj Hrvatskoj.

Zbog toga Medini prvotnu raspravu nadopunjuje s još primjera razmišljanja Biničkoga koje je iznio na skupštini učitelja, ali i kasnije, u članku potaknutim Medinijevim primjedbama, a s kojima se Medini ne slaže i misli da su pogrešno argumentirani. Odnosi se to na stav Biničkoga da bi jedino majke trebale biti učiteljice, isticanje prirodnoga prava na udaju, na stav o ne/istovjetnosti prirodnih i božjih zakona, o istočnom grijehu i pitanjima odnosa vrijednosti braka spram celibata. No ono što se čini da Medini ponajviše zamjera Biničkomu jest njegovo nepoznavanje službenoga crkvenoga učenja i njegovih zakona. Pohota i blud u koje zapadnu pojedine učiteljice, kao činjenica o kojoj se oba autora slažu, rezultat su istočnoga grijeha i nipošto ne podliježu Božjem zakonu kako ga tumači Binički. Medini nadalje ispravlja Biničkoga koji u govoru o svetom Pavlu tvrdi da »je vredniji brak od djevojaštva« te pozivajući se na kanon Tridentskoga sabora (Sess. XXIV. can. 10) Medini zaključuje: »Djevičanstvo jest veće cijene, vrijednosti nego ženidba«. ³⁵

Medinijevi tekstovi nerijetko se dotiču pitanja o vjerskim i crkvenim učenjima, ali i praksama. Ističući službeno crkveno učenje kao jedini ispravan put u rekreiranju vjere, što je neupitno i ne bi se smjelo dovesti u pitanje kod deklariranih katolika, Medini naglašava ipak njegovo nepoštivanje u praksi. Tu je i najeksplicitnija kritika Biničkoga:

³² M[ilorad] M[edini], »Kako i što g. Binički odgovara«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 6, str. 91–93; br. 7, str. 105–107; br. 8, str. 119–124; Zagreb, 25. ožujka, 10. i 25. travnja 1904.

³³ Isto, str. 91.

³⁴ Isto, str. 122.

³⁵ Isto, str. 123.

»G. B hoće da na način protestanata tumači sv. Pismo baš po miloj svojoj volji, i ne pita, kako sv. oci i crkva shvaća pojedina mjesta sv. P[isma]. [...] Da se g. B. još bolje uvjeri, kako je na krivom putu, neka si uzme u ruke knjige, što o tom rade, ali katoličke, a ne protestantske možda. To je i dužan učiniti, najviše radi sebe, hoće li da ostane katolik. Dužan je također j a v n o o p o z v a t i ovaj svoj krivi nauk«. ³⁶

Medini u svojim razmatranjima o katoličanstvu uočava nesrazmjer između vjere u Boga i života prema katoličkim načelima te ističe da se vjera očituje različito ovisno radi li se o hrvatskom puku ili pak o hrvatskoj »inteligenciji«. U tekstu o orguljanju Medini smatra da su orguljaši zajedno s upraviteljima crkve moralne vertikale puku i da puku ne treba podilaziti posebice ne podupirati »neumjesne želje župljana i njihov pokvaren ukus«³⁷ implicirajući neukost puka u vjerskim pitanjima i njihove loše vjerske prakse. No, s druge strane kod toga istoga puka sama vjera u Boga je puno iskrenija i neposrednija nego kod obrazovanih Hrvata o čemu će govoriti i u posljednjem od tekstova objavljenih u *Kršćanskoj školi*. Radi se o tekstu naslovljenom »Dvije sličice« u kojem Medini opisuje dvije situacije kada je kao slučajni promatrač svjedočio molitvama jedne djevojke i jedne žene o crkvenom zvonu u podne.³⁸ Sabranost i unesenost u dugu molitvu, pobožnost, dostojanstvenost, uzdignutost od zemaljskih stvari i obaveza što je u tim trenutcima i kod tih žena Medini prepoznao, nagnalo ga je da navedene situacije zabilježi i to, čini se, ponajviše kao opomenu dijelu hrvatskih obrazovanih društvenih skupina koji u svom djelovanju nerijetko ne uvažavaju hrvatsku tradiciju ali i obilježja hrvatskoga identiteta očuvana u narodu, pa će među završnim riječima zapisati:

»Promatrajući ove i ovakove stvari – ima ih više – u našega prostoga naroda, divim se njegovom toli tankočutnom osjećaju, ali i žalim, što mi naobraženi ljudi – pa i svećenici i učitelji – ne znamo se katkada jednako ponašati kao i taj 'prosti puk'. I nama bi taj fini osjećaj i te kako dolikovao. Nu mi smo i nesmotreni spram naroda ne pazeći ništa ovakovih njegovih običaja. Učitelji i duhovni i svjetovni kao prosvjetitelji naroda trebali bi paziti, da ne samo ne povrijede ovakovih osjećaja narodnih, da ne bi svojim primjerom ništili ono, što je silom dobrih primjera nastalo, nego bi dapače imali takove običaje podržavati, što primjerom a što uputom i tumačenjem u školi«. ³⁹

³⁶ Isto, str. 122–123.

³⁷ M. Medini, »Ne će da budu orguljaši«, str. 73.

³⁸ M[ilorad] M[edini], »Dvije sličice«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 20, str. 317–318; Zagreb, 25. listopada 1904.

³⁹ Isto, str. 318.

* * *

Uspoređujući članke iz *Kršćanske škole*, a uzimajući u obzir i ostale Medinijeve radove, posebice njegovu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*,⁴⁰ uočavaju se brojne međusobne dodirne točke, s naglaskom na teme koje su Mediniju od posebnoga zanimanja. One se odnose na pitanja odnosa države i Crkve, odnosa hrvatskoga prostora s geografski, ali i kulturološki kontaktnim područjima, a onda i odnosa pojedinca i društva odnosno nacije.

Iako se ne može točno utvrditi kakav bi bio odnos države i Crkve u Medinijevoj nacionalnoj ideji te unatoč Medinijevim mjestimice mogućim sekularističkim tonovima, plauzibilno je zaključiti da Medini smatra da je taj odnos međusobno duboko prožimajući i kao takav nužan za optimalno funkcioniranje kako Crkve tako i države. Ideja o obrazovanju kao preduvjetu razvoja hrvatskoga društva na svim poljima, posebice artikulirana u drugoj polovici XIX. stoljeća, kod Medinija se oblikuje u suodnosu kako onoga svjetovnoga tako i duhovnoga obrazovanja, pa ne čudi da Medini predstavlja svećenike kao duhovne učitelje, a učitelje kao one svjetovne tražeći njihov savez i bolju suradnju u svrhu realizacije potentnoga, zdravoga, na kršćanskim etičkim vrijednostima obrazovanoga hrvatskoga društva. Odgoj i obrazovanje temeljeni na kršćanskom ćudoređu, tijekom XIX. stoljeća diskurzivno često rezervirano za govor o obrazovanju žena kojima, kako je dio pedagoških pisaca smatrao, ne trebaju dodatna znanja osim onih potrebnih za obavljanje dužnosti supruge, majke i domaćice, kod Medinija se može iščitati kao programsko načelo cijeloga obrazovnoga sustava. No, Medini će prepoznati da se njegovo shvaćanje veze svjetovnoga i duhovnoga obrazovanja ipak ne podudara sa shvaćanjima učitelja, podnositelja peticije, iako će Josip Sačer govoriti:

»Čast Bogu, i svaka čast vjeri! Da nas s koje strane ne bi krivo razumjeli, osobito ističem, da se hrv. pučki učitelj nigda ne će emancipovati od vjere i crkve. To uvjerenje ne slijedi ni iz kakve zakonske ustanove; ono je tradicionalno i sveto, kako Hrvatima tako i Srbima. Jadna bi bio uzgoj onaj, koji se ne bi temeljio na religijsko-moralnom temelju. Pa zato hrv. pučki učitelj kliče: 'Sve za vjeru i za domovinu!'«.⁴¹

Medini takvu i slične izjave smatra očekivanima, ali neiskrenima i isključivo deklarativnima, napominjući da kada bi takav stav bio iskren nikada ne bi došlo do zahtjeva za odvajanjem orguljaške od učiteljske službe. Dapače, Medini taj zahtjev smatra jednim od prvih koraka koji vodi potpunom razdvajanju crkvenih i državnih pitanja. Svoj stav o nužnosti povezivanja Crkve

⁴⁰ Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I., XVI. stoljeće, Naklada »Matice hrvatske«, U Zagrebu, 1902.

⁴¹ [Josip Sačer], »Skupštine 'Saveza hrv. učiteljskih društava'«, *Napredak*, XLIV, br. 30, str. 477–479; Zagreb, 25. srpnja 1903., cit. str. 478.

i države prilično je jasno iznio u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* gdje je osvrćući se na razvoj kršćanstva ustvrdio da se pojedinci mogu »dobrovoljnim stradanjem uzvisiti do višega vjerskoga života, ali da se i mnoštvo uzdrži u vjeri, treba mu i vanjskih znakova, inače vjera jenja«. ⁴²

Emancipaciju učitelja od Crkve, kako Medini iščitava zahtjev vezan za orguljanje, Medini izravno povezuje s idejama koje dolaze iz zapadnoeuropskih zemalja, referirajući se na njih kao na moderne ideje, a kojima se uspostavlja potpuni sekularizam u društvu. Tako u pitanjima orguljanja Sačerove riječi kako »najliberalniji (učitelji) bi htjeli posvemašnju emancipaciju učitelja od orguljaške službe; neki bi pače htjeli, da se učitelju u p r a v o z a b r a n i orguljati i pojeti«, Medini tumači kao dokaz za »i onu daljnju emancipaciju, znamo i od druguda«. ⁴³

Kada je riječ o zahtjevu o dopuštenju za udaju učiteljica, Medini je i eksplicitniji u iznošenju svojih stavova o idejama i utjecajima sa Zapada. Na stav Biničkoga da je majka najbolja učiteljica i da bi jedino majke trebale biti učiteljice Medini reagira riječima: »Možda je ovo načelo ne samo jednoga mađarskoga pedagoga na koga se g. B. pozivlje, nego i francuske vlade, koja oduzima škole r e d o v n i c a m a?«, ⁴⁴ a suprotstavlja mu mišljenje francuskoga nadbiskupa, teologa i pedagoškoga pisca Fénelona prema kojemu je »majka najbolja uzgajateljica djece, ali s v o j e«. ⁴⁵

Zapadnoeuropske ideje koje u središte zanimanja stavljaju čovjeka, Mediniju su problematične u pitanju propagirane slobode vezane za svakoga pojedinca. Kao što Biničkom neprestano zamjera tumačenje Sv. pisma prema vlastitom nahođenju, a ne u skladu sa službenim crkvenim tumačenjem, tako i filozofski pojam slobode u shvaćanju njegove praktične primjene smatra netočnim. U tekstu o orguljanju Medini će zahtjev za slobodnim izborom učitelja o orguljanju nazvati »zlo shvaćena sloboda«, ⁴⁶ jer je podređenost Bogu i svećeniku kao »Božjoj instituciji« immanentna svakom pojedincu, pa je odmak od crkvenih dužnosti odmak i od Crkve i od vjere. Drugi ograničavajući čimbenik slobode je društvo u kojem pojedinac djeluje. U okviru pitanja slobode, Medini pojedinca ne suprotstavlja kolektivu, kao dio kolektiva pojedinac, a posebice intelektualac, prema Mediniju, ima dužnost djelovati za njegovu dobrobit, pa ako treba i žrtvovati vlastito viđenje slobode. Da je to Medinijev doslijedan stav koji implementira u radove baveći se različitim temama svjedoči i njegovo viđenje talijanske renesanse: »hoteći biti praktični te provesti načela humanizma raširiše ovi potonji [»talijanski preporo-

⁴² M. Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, str. 10.

⁴³ Prema: M. Medini, »Ne će da budu orguljaši«, str. 84.

⁴⁴ M. Medini, »Kako i što g. Binički odgovara«, str. 92.

⁴⁵ Isto.

⁴⁶ M. Medini, »Ne će da budu orguljaši«, str. 74.

dioci«, prema Mediniju, op. J. D.] i proti volji nemoralnost, koja se razvija, kad se pojedinac, krivo shvaćajući slobodu, ne će da podredi skupnosti«. ⁴⁷ U okviru hrvatske nacionalne ideje, Medini smatra moralnom dužnošću služiti hrvatskom narodu, pa i nauštrb vlastitih potreba ili interesa. Tako smatra da učitelji moraju gledati »ne samo interese svoje, nego interese cjelokupnoga naroda«, ⁴⁸ priznajući da »bilo bi doista najbolje, kad bi se čovjek samo jednome posvetio, ali to je rijetko moguće, napose kod naroda, koji je tek počeo da se razvija, kako je to hrvatski narod«. ⁴⁹

Valja naglasiti da »moderne« ideje, koje spominje Medini, vuču korijene više od stoljeća prije Medinija i nasljeđe su, uz devetnaestostoljetni razvoj znanosti, Francuske revolucije, pa unatoč različitom političkom i društvenom razvoju srednjoeuropskoga prostora i otporu vladajućih struktura, u različitim su oblicima pronalazile put do hrvatske inteligencije puno ranije. Nije stoga suviše naglasiti da za razliku od dalmatinskih pravaša⁵⁰ koje odlikuju nepovjerenje i zazor prema Zapadu, a što je obilježje i Medinijevih tekstova, među pravašima u Banskoj Hrvatskoj već se od 70-ih godina XIX. stoljeća javljaju više ili manje glasni podupiratelji zapadnoeuropskih materijalističkih pogleda o čemu se, unatoč cenzuri i zabrani širenja takvih ideja, može povremeno čitati u hrvatskoj periodici.⁵¹ Ideje su to koje će daljnjim razvojem znanosti posebno zaživjeti u hrvatskoj književnosti modernističkih tendencija Medinijeva doba. No dok će njihovu ulogu u hrvatskom društvu interpretirati isključivo kao otklon od Boga, vjere i Crkve i kao put u sekularno društvo i državu, Medini će podjednako negativno gledati i na političku ulogu europskih država te njihov utjecaj na hrvatske političke i društvene procese. Milorad Medini, dalmatinski pravaš koji pristaje uz pravašku politiku Frana Supila, sprovodeći je i tijekom uredničke pozicije u *Crvenoj Hrvatskoj*, vezuje se za teoriju političkoga realizma⁵² prema kojoj i politiku europskih država prema hrvatskom, tada upravno-teritorijalno razdvojenom, prostoru

⁴⁷ M. Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, str. 40.

⁴⁸ M. Medini, »Ne će da budu orguljaši«, str. 86.

⁴⁹ Isto, str. 58.

⁵⁰ O dalmatinskom pravaštvu u nizu tekstova iscrpno je pisao Marjan Diklić. Usp. npr. Marjan Diklić, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Matica hrvatska / Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zadar, 1998.

⁵¹ Usp. Aleksandar Flaker, »O pravaškom radikalizmu 80-ih godina XIX. stoljeća«, *Historijski zbornik*, VII, br. 1–4, str. 85–101; Zagreb, 1954. U historiografiji je poznat i neuspješan pokušaj zagrebačkoga studenta, Bugarina Ilije Milarova pokretanja časopisa *Svijetlo* koji je okupio mlade pravaše, a koji je, uz zapadnoeuropski materijalizam prožet i rusko-revolucionarnim idejama, »bio namijenjen popularizaciji prirodnih i ekonomskih znanosti i isticanju njihove uloge u društvenom životu, unošenju socijalnih pitanja u Hrvatsku i borbi za realizam u književnosti«, ali je trebao djelovati i antiklerikalno. A. Flaker, »Časopis 'Svijetlo'«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Knjiga II, str. 133–144; Zagreb, 1954.

⁵² O političkom realizmu v.: Tvrtko Jolić, »Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima«, *Prolegomena*, X, br. 1, str. 113–130; Zagreb, 2011.

shvaća isključivo kao rekreiranje interesa tih država kojima nipošto nije cilj napredak hrvatskoga naroda već vlastita korist.

Sve teme koje su okupirale Medinija i kojima se posvetio u književnom i javnom djelovanju, njihove interpretacije, Medinijev svjetonazor i politička ideologija trag su ostavile i u navedenim člancima iz *Kršćanske škole*, iako se na prvi pogled može činiti kako je riječ o uskoj, stručnoj raspravi o nekoliko manje važnih učiteljskih zahtjeva upućenih Vladi. Ne treba zanemariti ni činjenicu da Medini tim člancima iskazuje zanimanje i reagira na pitanja školstva u Banskoj Hrvatskoj unatoč njegovoj različitoj organizaciji i autonomiji od onoga u Dalmaciji,⁵³ što opet svjedoči o stavu (a što je i sjecište ideologija svih pravaških opcija Medinijeva doba) o pripadnosti Dalmacije hrvatskom nacionalnom i kulturološkom krugu i nužnosti političkoga sjedinjenja čitava hrvatskoga prostora. Rasprava o školstvu tako za Medinija postaje mjesto rasprave o identitetu hrvatske nacije, njegove opstojnosti, njegove prošlosti i budućnosti, a takav široki diskurs kao obilježje i drugih Medinijevih radova svjedoči o Medinijevu zahtjevu za temeljitim poznavanjem i pomnom analizom predmeta o kojem se piše, zahtjev koji postavlja i pred druge autore, i u čem treba tražiti dio razloga za skromniji bibliografski opus, ali vrlo vrijedan i poticajan čak i današnjim istraživačima hrvatske povijesti, kulture i književnosti.

Literatura

- [Josip Binički], »Skupštine 'Saveza hrv. učiteljskih društava'«, *Napredak*, XLIV, br. 32, str. 507–511; Zagreb, 8. kolovoza 1903.
- Josip Binički, »O djevojaštvu učiteljica. Odgovor bratu M. M. u 'Kršćanskoj školi'«, *Napredak*, XLV, br. 11, str. 170–172; Zagreb, 12. ožujka 1904.
- Marjan Diklić, *Pravaštvo u Dalmaciji do kraja Prvoga svjetskog rata*, Matica hrvatska / Zavod za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zadar, 1998.
- Aleksandar Flaker, »O pravaškom radikalizmu 80-ih godina XIX. stoljeća«, *Historijski zbornik*, VII, br. 1–4, str. 85–101; Zagreb, 1954.
- Aleksandar Flaker, »Časopis 'Svijetlo'«, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Knjiga II, str. 133–144; Zagreb, 1954.
- Tvrtko Jolić, »Politički realizam i anarhija u međunarodnim odnosima«, *Prolegomena*, X, br. 1, str. 113–130; Zagreb, 2011.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, Knjiga I., XVI. stoljeće, Naklada »Matica hrvatske«, U Zagrebu, 1902.
- M[ilorad] M[edini], »O djevojaštvu učiteljica«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 3, str. 41–43; Zagreb, 10. veljače 1904.

⁵³ Usp. npr. Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera / Hrvatski pedagoško-književni zbor, Osijek / Slavonski Brod, 2009.

- M[ilorad] M[edini], »Mali osvrt na lanjski 'Napredak'. Ne će da budu orguljaši«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 4, str. 56–58; br. 5, str. 72–74; br. 6, str. 84–88; Zagreb, 25. veljače, 10. i 25. ožujka 1904.
- M[ilorad] M[edini], »Kako i što g. Binički odgovara«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 6, str. 91–93; br. 7, str. 105–107; br. 8, str. 119–124; Zagreb, 25. ožujka, 10. i 25. travnja 1904.
- M[ilorad] M[edini], »Dvije sličice«, *Kršćanska škola*, VIII, br. 20, str. 317–318; Zagreb, 25. listopada 1904.
- Emerik Munjiza, *Povijest hrvatskog školstva i pedagogije*, Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera / Hrvatski pedagoško-književni zbor, Osijek / SlavonSKI Brod, 2009.
- [Josip Sačer], »Skupštine 'Saveza hrv. učiteljskih društava'«, *Napredak*, XLIV, br. 30, str. 477–479; Zagreb, 25. srpnja 1903.
- »Uređenje pravnih odnošaja pučkoga učiteljstva«, *Napredak*, XLIV, br. 28, str. 433–437; br. 29, str. 449–453; br. 30, str. 468–471; 11., 18. i 25. srpnja 1903.

MEDINIJEVA SURADNJA U ČASOPISU KRŠĆANSKA ŠKOLA

Sažetak

Tijekom 1904. Milorad Medini objavljuje nekoliko članaka u časopisu *Kršćanska škola*. Osim jednoga kratkoga osvrta, članci su reakcija na zahtjeve Saveza hrvatskih učiteljskih društava o poboljšanju učiteljskoga položaja, iznijete 1903. na izvanrednoj općoj skupštini, te, u obliku peticije, odaslane Visokomu saboru kraljevina Hrvatske i Slavonije. Medini se osvrće na dva od ukupno osam zahtjeva i to onih koji se tiču učiteljskoga obavljanja orguljaške službe te pitanja celibata učiteljica, pri čem se Medinijevi stavovi iščitavaju kao rezultat njegova kršćanskoga svjetonazora i dalmatinsko-pravaške ideologije.

Gljučne riječi: Milorad Medini, časopis *Kršćanska škola*, povijest školstva

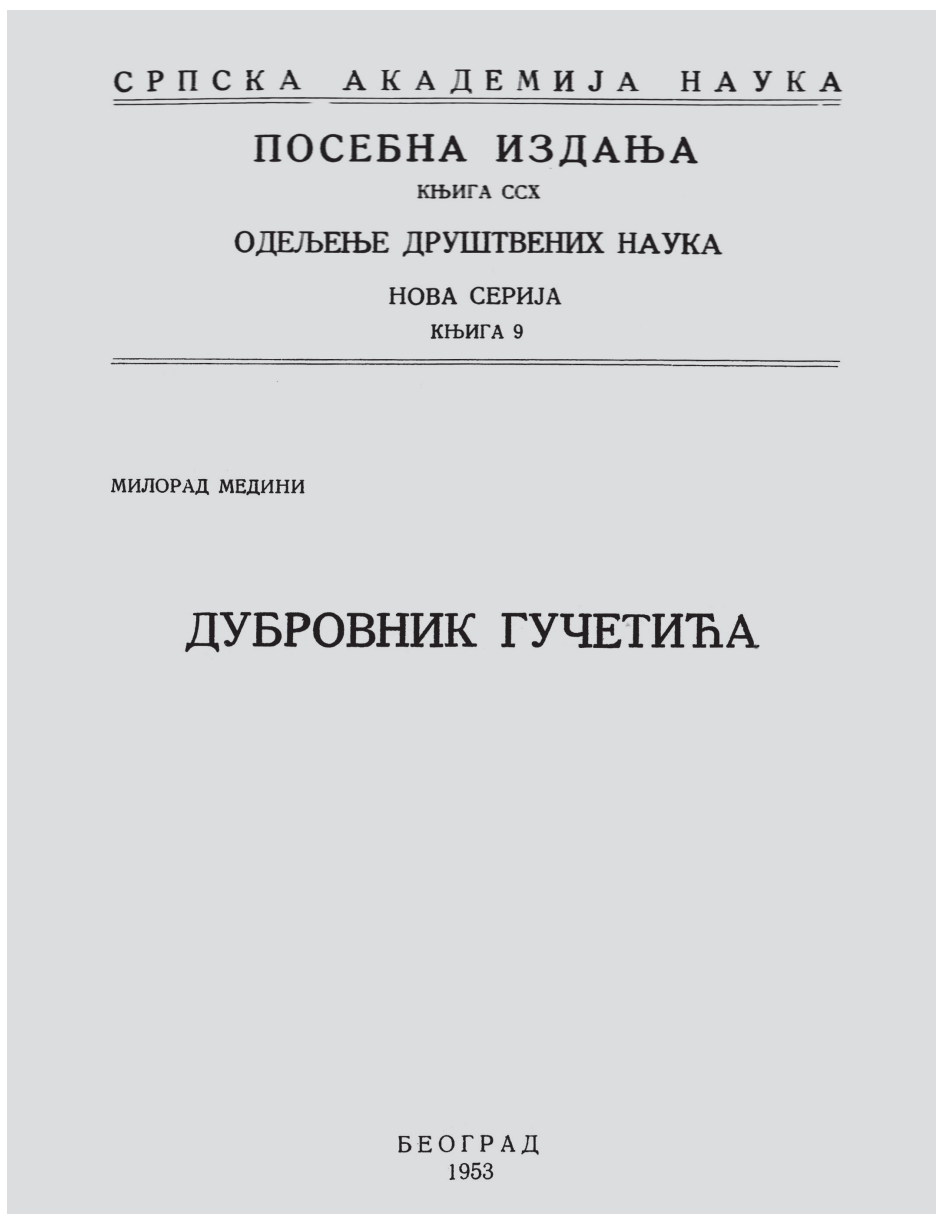
MEDINI'S CONTRIBUTIONS IN A MAGAZINE KRŠĆANSKA ŠKOLA [CHRISTIAN SCHOOL]

Summary

During 1904 Milorad Medini published several articles in a magazine *Kršćanska škola* [*Christian School*]. Apart from one short review, the articles were a reaction to the requests of the Union of Croatian Teachers' Associations regarding the improvement of teachers' position, put forward in 1903 at an emergency general meeting and sent to a High Parliament of the Kingdom of Croatia and Slavonia in the form of a petition. From eight requests all together, Medini discusses two of them: the one referring to teachers engaged as organists and the one dealing with an issue of female

teachers' celibacy, and his standpoints are interpreted as the result of his Christian worldview and a Dalmatian-Party-of-Right ideology.

Keywords: Milorad Medini, magazine *Kršćanska škola* [*Christian School*], the history of Croatian educational system

Sl. 13.: Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Beograd, 1953.

Marija Benić Penava / Daniel Dujmić

Prinos Milorada Medinija u području turizma

Pregledni članak
UDK 94 (497.5 Dubrovnik)

Uvod

Dubrovnik je tijekom prošlosti privlačio brojne pjesnike, književnike, umjetnike koji su mu se rado vraćali. Iznimna kulturno-povijesna baština Dubrovnika izdvajala ga je od ostalih odredišta i bila je izvor brojnih nadahnuća. Tražeći izgubljeno zdravlje, olakšanje boli (poput A. B. Šimića u 1924.) ili tek odmak od svakodnevice (nobelovac George Bernard Shaw u 1929. i u 1931.) književnici su posjećivali Grad. Međutim tek rijetki su oni koji su posebnu pozornost i energiju usmjerili prema napretku turizma u Dubrovniku.

Naime, Dubrovnik je nakon Prvog svjetskog rata bilježio ekonomski i socijalni uspon, postupno se razvijajući u privlačno turističko odredište unutar monarhističke Jugoslavije. Tako je u međuratnom Dubrovniku održano ukupno 13 međunarodnih i brojnih drugih domaćih skupova. Razvijao se kongresni, zdravstveni, kulturni i manifestacijski turizam. U radu će autori temeljem relevantne literature i onodobnog tiska prikazati prinos književnog povjesničara Milorada Medinija u području turizma koji se tek afirmira u razdoblju između dva svjetska rata.

1. Medinijeva ostavština

U potrazi za izvorima o Medinijevu djelovanju u području turizma, istraživanje je počelo prvim zapisom i dokumentom u Državnom arhivu u Dubrovniku. Riječ je o smrtovnici pohranjenoj u fondu *Kotarski sud u Dubrovniku* (Slika 1.) koja ima neobičan sadržaj – naveden je pogrešan datum smrti pokojnika Milorada Medinija.¹ Greška je neobična utoliko što podsjeća na onu koju je učinio sam Medini u oproštajnom govoru od preminulog Pera Čingrije sedamnaest godina ranije. Tako je 1921. Medini naveo pogrešan datum Čingrijina ro-

---

¹ Smrtovcu je sastavio javni bilježnik V. Svilokos u svrhu ostavinske rasprave, a pogrešno je naveden 19. rujna, dan ranije od datuma Medinijeve smrti (20. rujna 1938.). HR DADU 325, Kotarski sud u Dubrovniku, Ostavine, 311/38.

đenja koji je slijedom pogrešnih navoda neprimjereno dugo zauzimao prostor čak i u referentnim izdanjima.² Šturo izvješće o smrti iz 1938. je svjedočanstvo o prolaznosti u kojem se navodi da pokojnik nije ostavio imovinu, pa stoga nema potrebe za ostavinskom raspravom. Doista, Medinijeva ostavština nije ni mogla biti zabilježena na stranicama predviđenim za njen popis.

Novi kurs obilježio je političku scenu u prvom desetljeću XX. stoljeća. Pod Čingrijinim vodstvom Hrvatske stranke donesena je Riječka rezolucija u Rijeci 1905. Međutim, radi loših unutarstranačkih odnosa, svega tri godine kasnije Čingrija je istupio iz članstva i utemeljio Samostalnu organizaciju Hrvatske stranke za dubrovački i korčulanski kotar u 1908. Tada je iskusni publicist Medini postao tajnik Samostalne organizacije Hrvatske stranke.³ Iste godine postao je zastupnik Dubrovačke trgovačko-obrtničke komore u Dalmatinskom saboru. Bavio se ekonomskom problematikom Dubrovnika i Dalmacije unutar Austro-Ugarske Monarhije. Osim toga, obnašao je dužnost tajnika Dubrovačke trgovačko-obrtničke komore i bio urednik *Crvene Hrvatske* u neizvjesnom razdoblju političkih previranja od 1907. do 1910. Međutim, početkom XX. stoljeća ekonomski interesi Beča bili su usmjereni prema ekonomskom napretku Dalmacije ali isključivo u okviru vlastitog interesa. Gospodarska elita Beča osobitu je pozornost pridavala unapređenju turizma na istočnoj obali Jadrana dok joj je pitanje kolonata bilo nametnuto uslijed rastućeg nezadovoljstva težaka i jačanja njihovog pokreta u splitskom području 1908. i 1909.⁴ Razvojem turizma i prometa putnika se prvenstveno bavilo Društvo za promicanje narodno-gospodarskih interesa Kraljevine Dalmacije pod pokroviteljstvom Franje Ferdinanda.⁵

Medinijev književni opus poznatiji je dio njegova djelovanja. Usporedo s društvenim angažmanom, Medini je objavljivao, pa je njegova *Povjest hr-*

² Dugovječni Pero Čingrija (1837. – 1921.) bio je uz Frana Supila najutjecajniji dubrovački političar na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Vodio je Hrvatsku stranku od 1905. do 1907. Čingrije su ostavile neizbrisiv trag u povijesti Dubrovnika. Ivo Perić, »Politički portret Pera Čingrije«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 12, br. 1, str. 128; Zagreb, 1979.

³ Organizaciju je vodio Pero Čingrija s ciljem uvođenja određenih promjena u politici Hrvatske stranke. Izdvajanje Čingrijine struje Depolo smatra posljedicom sloma politike novog kursa. Pero Depolo, »Političke struje u Dubrovniku i aneksija Bosne i Hercegovine (I. dio)«, *Anali*, vol. 36, str. 281; Dubrovnik, 1998. Uoči Prvog svjetskog rata Hrvatska stranka bila je stranka starih političara koja svojim zastarjelim metodama nije privlačila širu javnost. Ante Bralić, »Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata«, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 39, br. 3, str. 738; Zagreb, 2008.

⁴ Igor Karaman, »Društveno-ekonomsko stanje pokrajine i tzv. 'Vladina akcija za gospodarsko podizanje Dalmacije' početkom 20. stoljeća«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 22, br. 1, str. 285; Split, 1980.

⁵ Društvo je osnovano u Beču 1894. Lavoslav Golf, *Razvoj turizma (planinarstva, saobraćaja putnika) u Dalmaciji*, Primorsko planinarsko društvo Dinara u Splitu, Split, 1929., str. 35.

vatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku iz 1902., dragocjen prinos na području hrvatske književne povijesti. Riječ je o prvom poznatom pokušaju sustavne sinteze hrvatske književnosti. Uslijedile su Medinijeve rasprave i članci nastali temeljem autorova proučavanja izvora za stariju hrvatsku povijest, primjerice *Ljetopisa popa Dukljanina*. Članci su uglavnom objavljivani u stručnim časopisima poput *Archiv für slavische Philologie* i *Rad JAZU*.

U području Medinijeva interesa bile su česte povijesne teme i istraživačko usmjerenje prema Dubrovniku i Dalmaciji. Godine 1920. Medini je objavio djelo *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*, zatim *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* 1934. te *Dubrovačke starine* 1935. Isto tako, književni povjesničar Medini bio je vrijedni zagovornik razvoja turizma u Dubrovniku i njegovoj okolici.

Br. 26 15 28
R. 14757

Poslovni broj O 311/38

SMRTOVNICA
sastavljena po *Janušu Mihoviliću* dneva *19/11/1939*

1. Porodično i rođeno ime umrloga:
(kod udatih žena i mjesto djevojačke i porodično ime) *Meduni de Mihalov p. Luke*

2. Zanimanje: *profesor u mirovini*

3. Vještostranstvo: *M. R.*

4. Godine života: *64 g.*

5. Dan, mjesec, godina, a po mogućnosti, čas i mjesto smrti: *19/9-1938*

6. Mjesto i stan redovnog prebivališta:
(ako je pokojnik bio pod kruničnom ili skrbljivom, treba navesti krunički (skrbljnički) sud i položiti skrbljivku dekret): *kuća*

7. Dravljanstvo kao i sve drugo što bi moglo biti odlučno za nadležnost ostavinskog suda:

8. Ime, boravište i stan bratovog drugog (ako nije u životu, kada i gdje je umro):
Mesto S. Miska

9. Punoletna djeca i punoletni potomci već umrle djece:
(ime, doba, zanimanje, boravište i stan uz naznačenje dana njihovog rođenja):

10. Maloletna djeca i maloletni potomci već umrle djece:
(ime, doba, zanimanje, boravište i stan uz naznačenje dana njihovog rođenja):
Imaju li maloletnici već zakonitog zastupnika, ako ne, tko hiva za to predložiti:
Je li udovica nosača:

Negazbeni postupak br. 4 (smrtovnice)

a) papira od vrijednosti i kalibra obilnicio (razvod i broj):

Ima li velikih dugova:

Potpis:

stranke: *Januš Mihovilić* sastavljača smrtovnice: *Mihovilić*

svjedoka:

Z.
Nema mjesta ostavinskoj raspravi, jer prema sadržaju smrtovnice umri nije ostavio imovine (§ 59 st. 1 Vp)
~~Nema mjesta raspravi ostavinskoj raspravi, jer prema sadržaju smrtovnice umri nije ostavio imovine (§ 59 st. 2 Vp).~~

M. R. Januš Mihovilić

VRHOSUD U DUBROVNIKU
SPEKTRIJ CIVILNO PRAVNO
Datum: 6. II. 1939
Prisustvo: 3
Prisjednici: 3

Dna (važi samo za slučaj § 59 st. 2 Vp):
za takovu od *M. Mihalov p. Luke*
M. R. Januš Mihovilić
M. R. Januš Mihovilić
M. R. Januš Mihovilić
M. R. Januš Mihovilić
Dne 19. 11. 1939
M. R. Januš Mihovilić

Izvor: HR DADU 325, Kotarski sud u Dubrovniku, Ostavine, 311/38.

Sl. 1.: Smrtovnica Milorada Medinija

U svrhu istraživanja potrebno je pojasniti pojavu turizma u razdoblju između dva svjetska rata koja se u mnogočemu razlikovala od suvremenog turizma. Promet stranaca, kako se turizam nazivao početkom XX. stoljeća, bio je u počecima svoga razvoja. Stoga se turizam u Medinijevom razdoblju bit-

no razlikovao od gospodarske, društvene i kulturne djelatnosti koju turizam obuhvaća danas. Medini je bio otvoren i usmjeren prema toj novoj djelatnosti gotovo pola stoljeća ranije od pojave masovnog turizma. Postupno se tijekom XX. stoljeća turizam afirmirao u jednu od najznačajnijih i najprogresivnijih djelatnosti suvremenog društva ali i vodeću djelatnost na dubrovačkom području.

2. Turizam u Dubrovniku i djelovanje Saveza za unapređenje turizma

Turizam se na istočnoj obali Jadrana počeo razvijati pod austrijskom upravom. Tada moderna pojava potrebe boravka u prirodi, odmora, promjene klime i uživanja u ljepoti krajolika promijenila je izgled dijela hrvatske obale i pretvorila Opatiju u mondano turističko odredište. Ulaskom u novu državnu zajednicu, Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca, Opatijska rivijera izgubila je značaj jer je nakon Rapalskog ugovora 1920. pripojena Kraljevini Italiji. Istodobno Dubrovnik i njegova okolica bilježe dojmljiv turistički uspon u monarhističkoj Jugoslaviji.

Razvoj turizma na Dubrovačkoj rivijeri nadzirao je Savez za unapređenje turizma, jedna od prvih takvih institucija u Kraljevini SHS. Osnovan je 1923. pod nazivom Savez društava i institucija za unapređenje prometa stranaca u Dubrovniku radi unaprjeđenja turizma izravno i djelovanjem svojih članova. Koliko je Dubrovnik bio turistički ispred svog vremena, potvrđuje činjenica da je Odsjek za turizam pri Ministarstvu trgovine Kraljevine SHS utemeljen iste 1923. Savez za unapređenje turizma djelovao je na dubrovačkom području, a od 1936. u svoj djelokrug obuhvatio je i turistička središta u Boki kotorskoj, te na cijelom Crnogorskom primorju.⁶ Najutjecajnija osoba Saveza, a time i turističke djelatnosti bio je Melko Čingrija, koji je dužnost predsjednika Saveza obnašao dugi niz godina te odstupio s dužnosti radi preuzimanja dužnosti viceguvernera Narodne banke Kraljevine Jugoslavije u Beogradu.⁷ Dubrovački Savez okupljao je sva udruženja za unaprjeđenje turizma na području svog djelovanja i bio krovna ustanova u području turizma.

⁶ *Pravila Saveza društava i institucija za unapređenje prometa stranaca u Dubrovniku, Savez društava i institucija za unapređenje prometa stranaca u Dubrovniku, Dubrovnik, 1923., b.o.s.*

⁷ Melko Čingrija bio je sin Pera Čingrije. Uspješan političar, član stručnog tima Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u pregovorima oko razdiobe austrougarske flote, bio je član Uprave Narodne banke Kraljevine Jugoslavije i v. d. guvernera. Više o ranijem političkom djelovanju i utjecaju dinastije Čingrija u Dubrovniku u: Ivo Perić, »Stranačko-politički odnosi u Dubrovniku krajem 19. i početkom 20. stoljeća«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku*, 26, str. 175–222; Dubrovnik, 1988.

Primjerice, Savez je surađivao s društvom Dub za razvitak Dubrovnika i okolice koje je osnovalo dubrovački rasadnik (1926.) i meteorološku stanicu.⁸

Dubrovački Savez u prvih devet godina djelovanja osposobio je Informativni odjel, koji je vodio tek osnovani Putnički ured te Propagandni odjel. Turističkoj promidžbi se pridavala velika pozornost. Primjerice tijekom priprema za turističku sezonu 1931. tiskao se veliki broj plakata na hrvatskom, češkom, njemačkom, poljskom, engleskom, francuskom i mađarskom jeziku a kvaliteti turističke promocije pridonio je rad autora plakata poput Hannsa Wagule, renomirana austrijskoga slikara i grafičara.⁹

Međutim, kada je vođenje Putničkoga ureda preuzela filijala Putnika u Dubrovniku 1932., Savez za unapređenje turizma bio je financijski iscrpljen. Uz potporu dubrovačke općine, Kraljevske banske uprave, Ministarstva trgovine i industrije, te društva Putnik, Savez započinje pozitivno poslovati uz izmijenjenu unutrašnju organizaciju. Novim Pravilnikom iz 1934. područje djelovanja Saveza obuhvaćalo je djelokrug Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku, a najavljeno je širenje prostora djelovanja. Cilj Saveza nije bio izmijenjen te je Savez i dalje izravno i preko svojih članova razvijao i unaprjeđivao turizam na svom području, vodio statistiku posjeta turista, prikupljao podatke o turističkim naseljima, ugostiteljstvu, prometu i svemu vezanome uz turizam. Članovi Saveza mogli su biti redovni, dobrotvorni i počasni. Savez je počasnim članovima proglasio svoje bivše predsjednike: Melka Čingriju (1923. – 1930.) i Milorada Medinija (1931. – 1933.).¹⁰ Dužnost predsjednika Saveza za unapređenje turizma nakon Medinija preuzeo je Matija Vidoević.

Brojne priredbe, koncerti, vrtne zabave, jedriličarske regate, šahovski turniri, predavanja i izložbe organizirane su pod pokroviteljstvom Saveza. Savez je omogućio osnivanje radiopostaje u Dubrovniku (1937.), ali vrhunac djelovanja označilo je otvorenje Turističkoga doma u Palači Sponza.¹¹ U pri-

⁸ Dub je kontinuirano promovirao turizam i podržavao sve što bi moglo privući gosta, npr. otvaranje Gradskoga ptičjeg vrta, osnivanje Dubrovačke biblioteke, Muzeja Iva Vojnovića, osnivanje Dubrovačkog kurorkestra, obnovu tvrđave Lovrijenac i sl. Više o projektima vidi u: *Izveštaj o radu 1933. Društva za razvitak Dubrovnika i okolice DUB*, Društvo Dub za razvitak Dubrovnika i okolice, Dubrovnik, 1934.

⁹ Hanns Wagula (1894. – 1964.) autor je brojnih jugoslavenskih turističkih propagandnih materijala iz 1920-ih i 1930-ih. Lovorka Magaš Bilandžić, »Hanns Wagula i turistički plakat u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, vol. 40, br. 1, str. 183–195; Zagreb, 2016. Također je na promociji Dubrovnika radio Ljubo Babić, kasniji redoviti profesor na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu i član JAZU, Vladimir Kirin, umjetnički urednik *Kola* i *Hrvatske revije* i kasniji redoviti profesor na Umjetničkoj akademiji u Zagrebu i Petar Dobrović, profesor na Umjetničkoj akademiji u Beogradu. Petar Dobrović bio je brat poznatog arhitekta Nikole Dobrovića i predsjednik tzv. Baranjsko-Bajske Srpsko-Mađarske republike. *Narodna svijest*, XIII, br. 2, str. 3; Dubrovnik, 14. siječnja 1931.

¹⁰ *Dubrovački turizam I.*, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1935., str. 44–51.

¹¹ *Turistički dom u Palači Sponza*, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1936.

zemlju Palače Sponze bili su smješteni svi turistički odjeli Saveza i to: Informativni odjel, koji je nudio putničke informacije i bavio se prodajom karata, Propagandni odjel, kao i Znanstveni odjel u kojem je bio Arhiv za turizam.¹² Turistički djelatnici i posjetitelji preseljeni su u ambijent koji je mješavinom kasne gotike i renesanse dao osebujuan ugođaj i dodatni poticaj, što se odrazilo u nizu umjetničkih i propagandnih manifestacija koje su održane u Sponzi u kratkome razdoblju do početka Drugoga svjetskog rata.

3. Razvoj turizma u Dubrovniku u razdoblju Medinijeva mandata

Velika svjetska ekonomska kriza (1929. – 1933.) započela je slomom na njujorškoj burzi u listopadu 1929., zahvatila industrijska gospodarstva i proširila se Europom i to uglavnom radi povlačenja kapitala koji se iz Sjedinjenih Američkih Država tijekom poslijeratnih godina investirao u pojedina nacionalna gospodarstva. Ekonomska kriza je poprimila svjetske razmjere u godini uvođenja diktature kralja Aleksandra u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Promjena naziva države u Kraljevina Jugoslavija i uspostava nove upravno-političke podjele države nije spriječio ulazak jugoslavenskog gospodarstva u krizu koja je nastupila kasnije nego na Zapadu. Učinak velike ekonomske krize je bio neujednačenog intenziteta na čitavom hrvatskom prostoru, kao i u pojedinim gospodarskim djelatnostima. U Dubrovniku je kriza imala slabiji zamah te nije poprimila drastične razmjere. Razlog je bila usmjerenost njegova gospodarstva na prosperitetne uslužne djelatnosti – pomorstvo i turizam.¹³

U razdoblju velike svjetske gospodarske krize, predsjednik Saveza za unapređenje turizma u Dubrovniku bio je Milorad Medini za čijeg se mandata Dubrovnik profilirao u poželjno međunarodno turističko odredište. Povezanost Milorada Medinija i dubrovačkog turizma datira još iz vremena dok je Medini bio tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku budući da je Komora u Savezu za unapređenje turizma imala svoje predstavnike. Tako je na Konferenciji privrednih komora Kraljevine Jugoslavije održanoj u Dubrovniku 1930. Medini sudjelovao u dugoj raspravi o turizmu. Na konferenciji je zastupao stajališta Trgovačko-obrtničke komore Dubrovnik. U

¹² Arhiv je započeo izdavačku djelatnost objavljivanjem triju publikacija i to: Informativnog priručnika Dubrovnik i Boka kotorska, studije Jorja Tadića o prometu putnika u starom Dubrovniku i studijskoga prikaza Đura Orlića o klimi dubrovačkoga područja.

¹³ Uzimajući u obzir broj turista može se govoriti o svega tri *krizne* godine (1931., 1932. i 1933.) budući da su dolasci 1934. dosegli razinu iz 1930. Ukoliko se uzme u obzir broj ostvarenih noćenja, tada su razmjeri krize još manji jer je broj noćenja već 1933. nadmašio razinu iz 1930.

predsjedništvu konferencije bio je Melko Čingrija kao tadašnji predsjednik Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku, ujedno i predsjednik Saveza za unapređenje turizma, dok je Milorad Medini kao tajnik Komore bio u tajništvu konferencije.¹⁴ Materijali za izlaganje bili su pomno pripremljeni a turizam kao prosperitetna gospodarska grana bio je odvojena točka dnevnog reda. Tako je Referat o turizmu bio dostavljen ranije sudionicima konferencije. Referat je analizirao one elemente koji su nedostajali u gospodarskoj strukturi i koji su usporeivali razvoj turizma. Dubrovački turizam je usporavala loša prometna povezanost odnosno nedovoljno razvijen željeznički promet koji se temeljio na uskotračnoj željeznici. Izgradnja adekvatnih cestovnih prometnica uslijedila je tek tri desetljeća kasnije i to gradnjom Jadranske turističke ceste sredinom 1960-ih. Zračni promet bio je skup i u začecima. Jedino je povezanost morskim putem ocijenjena kao relativno zadovoljavajuća. Istaknuta je potreba i direktnog povezivanja obale s Venecijom. U raspravi o turizmu sudjelovao je predstavnik Ministarstva trgovine i industrije Ćiril Žižek. U Referatu su kao temeljne odrednice turizma ili industrije stranaca istaknute privlačivost odredišta, udobnost i prometna povezanost. Dubrovnik je bio tradicionalno odredište posjetitelja čiji su dolasci bili motivirani njegovim kulturnim, povijesnim, spomeničkim znamenitostima. Kulturni turizam bio je dominantan oblik turističke ponude Dubrovnika koja bi se kao takva trebala održati i u XXI. stoljeću.

Prilikom otvaranja rasprave o turizmu Milorad Medini je istaknuo važnost turizma za gospodarstvo ali isto tako i činjenicu da je dosadašnji turistički napredak ostvaren gotovo isključivo privatnom inicijativom. Stoga je uključivanje države u rad na unaprjeđenju turizma Medini smatrao iznimno važnim. To se prvenstveno odnosi na investicije u turizmu budući da izgradnja turističkih objekata zahtijeva znatna sredstva, ali i na prometnu povezanost turističkih mjesta kroz izgradnju prometnica, što je također u nadležnosti države. Medini je procijenio dobit dubrovačkoga turizma u Kraljevini Jugoslaviji:

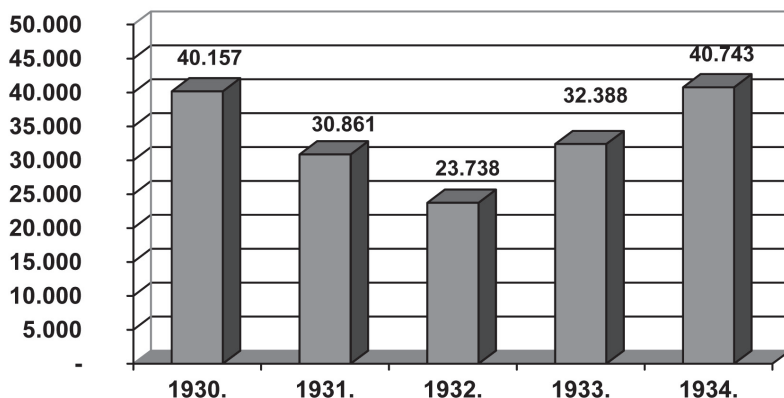
»A radi se ne o milijunima, već o milijardama. Od godine 1925. do godine 1931. posjetilo je Dubrovnik 229.131 ljudi koji su se u njemu zadržali, od toga

¹⁴ Tajnik Komore Medini uređivao je izvještaje Komore koji su sadržavali pokazatelje o turizmu odnosno prometu stranaca. Dnevni red konferencije sastojao se od tri točke: 1. Značaj privrednih komora i njihov zadatak, 2. Turizam i 3. Podizanje voćarstva i stočarstva u primorskom krajevima. Točka 2. bila je od posebnog značaja za Dubrovnik, te je dubrovačka Trgovačko-obrtnička komora pripremila i referat koji je bio podijeljen sudionicima konferencije. »Referat« se nalazi u Prilogu II., str. 114–122. *Izveštaj o konferenciji privrednih komora Kraljevine Jugoslavije u Dubrovniku, dne 25 i 26 maja 1930 god.*, Trgovačko obrtnička komora za Dubrovnik i Kotor, Dubrovnik, 1930.

115.459 stranca, a 113.672 domaćih. [...] Ti su stranci koje je Dubrovnik u zemlju doveo, ostavili dakle kroz ovo 6 godina u Jugoslaviji oko milijardu dinara, a samo godine 1929. koja je bila najbolja, oko 225.000.000 dinara«.

Dakle, Medini je procijenio da je strani turist potrošio oko 300 dinara dnevno u 1929. godini, ujedno prvoj godini svjetske ekonomske krize.¹⁵

Na konferenciji je prihvaćena rezolucija o turizmu s ciljem razvoja i rada na prepoznatljivosti turizma kao prosperitetne djelatnosti. Rezolucijom se hitno tražila izgradnja novih turističkih kapaciteta, donošenje zakonskih okvira odnosno poreznih i carinskih olakšica koje bi potaknule poduzetništvo u turizmu. Također, inzistiralo se na hitnom uvođenju jedinstvene statistike u turizmu. Zaključeno je da bi moguća izgradnja turističkog središta na Jadranu prema uzoru na vodeća turistička odredišta u inozemstvu svakako doprinijela produljenju turističke sezone.¹⁶

Izvor: *Dubrovački turizam: Izvještaji Saveza za unapređenje turizma. Svezak prvi 1934–1935*, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1935., str. 14–15.

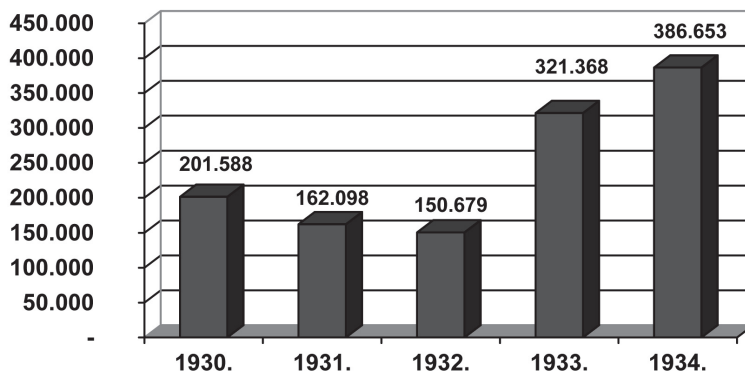
Grafikon 1. Broj turista u Dubrovniku od 1930. do 1934.

Premda je tijekom velike svjetske ekonomske krize broj turista u Dubrovniku bio smanjen (Grafikon 1.) svjetska ekonomska kriza nije ostavila znatne posljedice na području turizma u Dubrovniku. Iako je tijekom krize osim pada broja turista zabilježen i pad broja ostvarenih noćenja, broj ostvarenih noćenja u Dubrovniku (Grafikon 2.) je za razliku od broja turista već 1933. znatno nadmašio rezultate iz 1930. godine.

¹⁵ Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, str. 17–18.

¹⁶ Rezolucija je jednoglasno prihvaćena, a turizam je prepoznat u gospodarstvenim krugovima tadašnje Kraljevine Jugoslavije. Koliko je to bilo ispred svog vremena potvrđuje činjenica da su slične mjere i danas aktualne. *Izvještaj o konferenciji privrednih komora Kraljevine Jugoslavije u Dubrovniku, dne 25 i 26 maja 1930 god.*, Trgovačko obrtnička komora za Dubrovnik i Kotor, Dubrovnik, 1930.

Izvor: *Dubrovački turizam: Izvještaji Saveza za unapređenje turizma. Svezak prvi 1934–1935, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1935., str. 15.*

Grafikon 2. Broj ostvarenih noćenja u Dubrovniku od 1930. do 1934.

Milorad Medini bio je predsjednik mjesne organizacije Jugoslavenska nacionalna stranka Dubrovnik koja je imala 700 članova u 1933. godini.¹⁷ Svojim je vrijednim političkim angažmanom pokušao poboljšati prilike u turizmu. Kontinuirano se zalagao za potrebu bolje prometne povezanosti, izgradnje turističkih kapaciteta i smanjenja boravišne takse. Medini je konstantno djelovao i istupao u korist razvoja turizma, pa tako i na Konferenciji turističkih organizacija Zetske banovine u Dubrovniku 1931. Kao vijećnik u Općinskom vijeću a kasnije i član financijskog odbora Općinskog vijeća jasno se zauzimao za smanjenje takse pa je općinska uprava prihvatila Medinijev prijedlog krajem iste godine.¹⁸ Dubrovački turizam se izvrsno oporavio već 1934. kada su turistički rezultati nadmašili one iz razdoblja prije krize.

Istodobno su se u Dubrovniku održavali međunarodni skupovi i kongresi. Primjerice, 1932. održan je 5. kongres pravnika Kraljevine Jugoslavije. Kongres je okupio više od 600 sudionika početkom listopada 1932. Otvaranje se održalo u Bondinom Teatru a kongres je uvodnim govorom otvorio Ivo Politeo, predsjednik Odvjetničke komore u Zagrebu.¹⁹ Sljedeće godine, 1933., održan je 5. kongres Međunarodne unije odvjetnika koji je okupio predstavnike iz čak 16 država sudionica. Na skupu je sudjelovao dubrovački odvjetnik Matija Vidoević koji je kasnije naslijedio Milorada Medinija na mjestu predsjednika Saveza. Kongres se održao sredinom rujna u Bondinu Teatru te okupio oko 200 sudionika. Predsjednik Unije odvjetnika M. W. de

¹⁷ Stranka je okupljala istaknute predstavnike gospodarske i političke elite Dubrovnik poput nekadašnjeg župana Stijepa Kneževića, gradonačelnika Mića Mičića te istaknutih radikala Luka Bona i dogradonačelnika Iva Hadžije. *Dubrovačka tribuna*, br. 208; Dubrovnik, 28. lipnja 1933.

¹⁸ *Dubrovačka tribuna*, br. 126, str 3; Dubrovnik, 4. studenoga 1931.

¹⁹ *Narodna svijest*, br. 41, str. 1; Dubrovnik, 12. listopada 1932.

Brauw je u svom govoru posebno istaknuo ljepote Dubrovnika kao i gostoljubivost njegovih stanovnika.²⁰

U svibnju iste godine, uslijedio je 11. međunarodni kongres PEN (Poets and Playwrights, Essayists and Editors, Novelists) koji je okupio tristotinjak domaćih i stranih književnika, koji su razmatrali teme iz područja književnosti, raspravljajući o slobodi tiska, komercijalnom pristupu umjetnosti i tada aktualnom uništavanju knjiga židovskih autora.²¹ S kongresom PEN-a povezani su počeci manifestacijskog turizma u Dubrovniku. Naime, ispred Kneževog dvora 25. svibnja 1933. tijekom održavanja kongresa PEN-a izvedena je Gundulićeva *Dubravka* u režiji Tita Strozziija. Dirigent je bio Jakov Gotovac.²² Taj događaj se smatra idejnim polazištem za kasnije Dubrovačke ljetne igre. Ipak, dio struke početke igara vezuje uz Marka Foteza.²³

Godine 1934. Medini je objavio knjigu pod naslovom *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* u kojem orijentiranost na turizam ističe kao važnu odrednicu razvoja Dubrovnika. Medini turizam, koji naziva promet stranaca, smatra temeljem budućeg razvoja Dubrovnika, a ujedno i definira turizam vrlo blisko aktualnoj WTO definiciji te ističe sljedeće:

»U povijesti Dubrovnika javio se malo prije rata nov ekonomski faktor; promet stranaca. O ovom se prometu mnogo pisalo i to imajući uvijek u vidu interese onoga kraja koji je piscu bio najbliži. Ta razumljiva pristranost, miješanje putovanja po poslu sa putovanjima po zabavi, koja jedino spadaju u ovu privrednu granu, nepotpune i neispravne statistike, nerazlikovanje prave, dobro organizovane industrije stranaca od slučajne zarade na strancu, koji na prolazu put mjesta, koji je cilj putovanju, skrene u koji restaurant na ručak, ili u hotel na noćenje, zadovoljavajući se onim, što mu mjesto pruži – sve je to učinilo, da se u javnosti zaboravila bitnost same stvari i da je akcija za podizanje prometa stranaca zabasala s pravog puta. Treba, dakako, nastojati da u svakome mjestu u zemlji imamo pristojne hotele u koje bi mogao svrnuti i stranac, ali takove hotele moramo da gradimo za sebe, za domaću publiku. Ako takovi hoteli budu računali na stranu publiku njihova je propast gotova, isto kako je gotova propast

²⁰ *Dubrovačka tribuna*, br. 219, str. 1; Dubrovnik, 19. rujna 1933.

²¹ O 11. međunarodnom PEN-ovom kongresu i popratnim događajima izvještavao je onodobni tisak – listovi *Dubrovačka tribuna* i *Narodna svijest*. Više u: *Narodna svijest*, br. 21, Dubrovnik, 24. svibnja 1933., *Dubrovačka tribuna*, br. 205; Dubrovnik, 2. lipnja 1933. Šezdeset godina nakon 11. kongresa PEN-a u Dubrovniku je tijekom Domovinskog rata ponovo održan PEN-ov kongres. Glavni protagonist 59. kongresa PEN-a bio je Slobodan Prosperov Novak, predsjednik hrvatskog PEN-a. Više o PEN-ovim kongresima održanim u Dubrovniku: *Dubrovnik (Matica hrvatska)*, N. s. 4, br. 2, Dubrovnik, 1993.

²² Slavko Batušić, »Dubravka prid Dvorom 1933«, *Dubrovnik (Matica hrvatska)*, N. s. 4, br. 2, str. 200–201; Dubrovnik, 1993.

²³ Tvrđava Lovrijenac prepoznata je kao idealna pozornica za izvedbu Shakespearea. Boris Vukonić, *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb, 2005., str. 144.

i u mjestima, gdje se promet stranaca već uvriježio, svakom preduzeću, koje ne računa s publikom koju može prema prilikama imati.«²⁴

Danas su turizam i održivi razvoj međusobno uvjetovani s obzirom na to da svaka turizmu orijentirana zemlja prati trenutne i buduće gospodarske, društvene i okolišne učinke razvoja turizma, potrebe posjetitelja ali i utjecaja turizma na okoliš i turističko odredište.²⁵ Medinijeva promišljanja na temu održivog razvoja turizma su aktualna i 85 godina nakon objave:

»Gruž se ne može uređivati samo u svrhu trgovačkog prometa, već treba paziti i na potrebe prometa stranaca i na socijalne potrebe radništva i higijenske uređaje. Hiljade stranaca, koje posjećuju Dubrovnik, po onome što ovdje vide, prosuđuju opće prilike kod nas, pa je i dužnost Dubrovnika, da poradi, da ti stranci ponesu sa sobom najbolji utisak«.²⁶

Zaključak

Usmjerenost Dubrovnika na turizam omogućila je održivost njegovog gospodarstva i u najtežim godinama velike svjetske ekonomske krize (1929. – 1933.) koja je imala poguban učinak na europska gospodarstva. Oskudica u Dubrovniku nije poprimila drastične razmjere zahvaljujući njegovim prosperitetnim uslužnim djelatnostima. Milorad Medini je prepoznao turizam kao pojavu koja će obilježiti budućnost Dubrovnika. Bio je glavni tajnik Trgovačko-obrtničke komore a obnašao je dužnost predsjednika dubrovačkog Saveza za unaprjeđenje turizma u razdoblju od 1931. do 1933. Nakon isteka mandata, radi svog prinosa u području unapređenja turizma proglašen je počasnim članom Saveza, krovne turističke institucije koja je izravno i preko svojih članova razvijala i unaprjeđivala turizam na području dubrovačkog i bokokotorskog kotara. Savez je također vodio statistiku posjeta turista, prikupljao podatke o turističkim naseljima, ugostiteljstvu, prometu i svemu vezanome uz turizam.

Medini je dao veliki prinos Gradu i njegovoj dominantnoj djelatnosti turizmu koji je u razdoblju njegova djelovanja počeo poprimati obilježja koja ima i danas. Činio je to na njemu svojstven način tijekom svog političkog djelovanja, predsjedanja Savezom za unapređenje turizma u Dubrovniku ali i predanim radom, vrijednim istraživanjima, brojnim izlaganjima, referiranjima iz područja turizma i sl. S obzirom na značaj turizma u dubrovačkom odnosno hrvatskom gospodarstvu, Medinijeva nastojanja bila su ispred svog vremena.

²⁴ Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1934., str. 16–17.

²⁵ Kristina Bučar, Sanela Škorić, Darko Prebežec, »Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam«, *Acta Turistica*, Vol. 22, No. 2, str. 222; Zagreb, 2010.

²⁶ M. Medini, nav. dj., str. 16.

Literatura

- Slavko Batušić, »Dubravka prid Dvorom 1933«, *Dubrovnik (Matica hrvatska)*, N. s. 4, br. 2, str. 200–205; Dubrovnik, 1993.
- Ante Bralić, »Zadarski fin-de siècle – Političke i društvene prilike u Zadru i Dalmaciji uoči Prvoga svjetskog rata«, *Časopis za suvremenu povijest*, vol. 39, br. 3, str. 731–775; Zagreb, 2008.
- Kristina Bučar, Sanela Škorić, Darko Prebežec, »Pravila ponašanja u turizmu i njihov utjecaj na održivi turizam«, *Acta Turistica*, Vol. 22, No. 2, str. 221–246; Zagreb, 2010.
- Pero Depolo, »Političke struje u Dubrovniku i aneksija Bosne i Hercegovine (I. dio)«, *Anali*, vol. 36, str. 251–389; Dubrovnik, 1998.
- Dubrovački turizam: Izveštaji Saveza za unapređenje turizma. Svezak prvi 1934–1935*, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1935.
- Lavoslav Golf, *Razvoj turizma (planinarstva, saobraćaja putnika) u Dalmaciji*, Primorsko planinarsko društvo Dinara u Splitu, Split, 1929.
- Izveštaj o konferenciji privrednih komora Kraljevine Jugoslavije u Dubrovniku, dne 25 i 26 maja 1930 god.*, Trgovačko obrtnička komora za Dubrovnik i Kotor, Dubrovnik, 1930.
- Izveštaj o radu 1933. Društva za razvitak Dubrovnika i okolice DUB*, Društvo Dub za razvitak Dubrovnika i okolice, Dubrovnik, 1934.
- Igor Karaman, »Društveno-ekonomsko stanje pokrajine i tzv. 'Vladina akcija za gospodarsko podizanje Dalmacije' početkom 20. stoljeća«, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, vol. 22, br. 1, str. 274–289; Split, 1980.
- Lovorka Magaš Bilandžić, »Hanns Wagula i turistički plakat u Hrvatskoj između dvaju svjetskih ratova«, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, vol. 40, br. 1, str. 183–195; Zagreb, 2016.
- Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1934.
- Ivo Perić, »Politički portret Pera Čingrije«, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, vol. 12, br. 1, str. 127–264; Zagreb, 1979.
- Ivo Perić, »Stranačko-politički odnosi u Dubrovniku krajem 19. i početkom 20. stoljeća«, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra JAZU u Dubrovniku*, 26, str. 175–222; Dubrovnik, 1988.
- Pravila Saveza društava i institucija za unapređenje prometa stranaca u Dubrovniku*, Savez društava i institucija za unapređenje prometa stranaca u Dubrovniku, Dubrovnik, 1923.
- Turistički dom u Palači Sponza*, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik, 1936.
- Boris Vukonić, *Povijest hrvatskog turizma*, Prometej, Zagreb, 2005.

Izvori

- HR DADU 325, Kotarski sud u Dubrovniku, Ostavine, 311/38.
- Dubrovačka tribuna*, Dubrovnik, 1931., 1933.
- Narodna svijest*, Dubrovnik, 1931., 1932., 1933.

PRINOS MILORADA MEDINIJA U PODRUČJU TURIZMA

Sažetak

Književni povjesničar i političar Milorad Medini bio je gimnazijski profesor, tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku, te urednik novina *Crvena Hrvatska*. U Medinijevu opusu dominiraju teme iz povijesti Dubrovnika te starije hrvatske književnosti, koje ukazuju na njegov znanstveno-istraživački interes pri tomu ne nudeći uvid u ona manje poznata područja Medinijeva djelovanja. Turistička vizija Dubrovnika izdvajala je tog osebujnog intelektualca u dio političke elite koji se priklanjao suvremenim trendovima u razvoju gospodarstva. Osim u političkom, Medini je aktivno sudjelovao u gospodarskom životu Dubrovnika do umirovljenja. Međutim, njegovo djelovanje u Savezu za unapređenje turizma u Dubrovniku relativno je nepoznato i slabo istraženo.

Turizam je dominantna gospodarska djelatnost u Dubrovniku, koja se afirmirala krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina XX. stoljeća. Važnu ulogu u razvoju turizma imao je dubrovački Savez za unapređenje turizma, jedna od prvih turističkih organizacija u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, osnovana 1923. Prvi predsjednik Saveza bio je Melko Čingrija (1923. – 1930.), a drugi Milorad Medini (1931. – 1933.) koji je ranije obnašao dužnost tajnika Saveza. Temeljem arhivskog gradiva i relevantne literature, u izlaganju će se prikazati djelovanje Milorada Medinija na području turizma, odnosno njegov prinos u orijentaciji dubrovačkog gospodarstva prema toj djelatnosti.

Ključne riječi: Milorad Medini, turizam, Savez za unapređenje turizma, Dubrovnik

MEDINI'S CONTRIBUTION IN THE AREA OF TOURISM

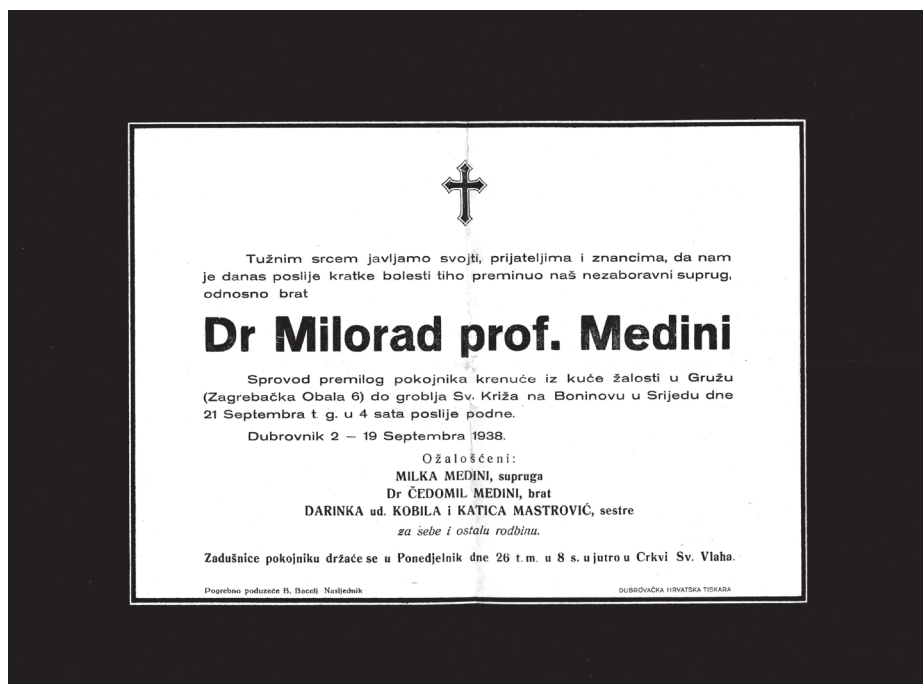
Summary

Literary historian and politician Milorad Medini was a gymnasium professor, the secretary of the Chamber of Commerce and Crafts in Dubrovnik and editor of the newspaper *Crvena Hrvatska* [*Red Croatia*]. Medini's opus is largely dominated by topics concerning the history of Dubrovnik and early Croatian literature, which reveal his scientific and research interests while not entirely offering insight into the lesser-known areas of Medini's work. A vision of Dubrovnik as a tourist location has led this peculiar intellectual to become associated with the part of the political elite that was geared towards modern trends in the development of the economy. Apart from participating in the political life of Dubrovnik, Medini actively engaged in Dubrovnik's economic life until his retirement. However, his activity in the Association for the Advancement of Tourism in Dubrovnik is relatively unknown and poorly researched.

Tourism is the dominant economic activity in Dubrovnik, which affirmed itself in the late '20s and the early '30s of the 20th century. The Dubrovnik Association for

the Advancement of Tourism played an important role in the development of tourism; it was one of the first tourist organizations in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, founded in 1923. The first president of the Alliance was Melko Čingrija (1923–1930), followed by Milorad Medini (1931–1933) who had previously served as the secretary of the Association. The presentation will depict Milorad Medini's work in the field of tourism, as well as his contribution to the orientation of Dubrovnik's economy towards said field, on the basis of archival material and relevant literature.

Keywords: Milorad Medini, tourism, Association for the Advancement of Tourism, Dubrovnik

Sl. 14.: Osmrtnica Milorada Medinija

Viktoria Franić Tomić

Milorad Medini – prvi tumač dubrovačkih maskerata

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42.09"15/16"
821.163.42-05 Medini, M.

Već u prvoj rečenici svoje opsežne rasprave *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeви nasljednici* koju je objavio 1898. pokazuje dvadesetpetogodišnji Milorad Medini u godišnjaku dubrovačke gimnazije novi metodološki pristup proučavanja književnosti koji se primjenjivao na bečkoj slavistici u Jagićevom seminaru.¹ Za razliku od drugih suvremenika koji su tada pisali o hrvatskoj renesansnoj književnosti Medini odlučuje govoriti o korpusu hrvatske pokladne lirike kao o zasebnom žanru, čvrsto određujući u istom pogledu promjene ovoga žanra u različitim epohama kao i njegove talijanske poticaje. Njegova metodološka i kritička inovacija najbolje je vidljiva ukoliko se Medinijev pristup uspoređi s onim Đure Šurmina u sintetskom pregledu hrvatske književnosti.² O korpusu pokladnih tekstova Šurmin u samo desetak redaka navodi imena i djela, ne prosuđujući mu ni vrijednost niti talijanske izvore a sve bez pripremnog filološkog rada pri čemu je očito da Medinijeve rasprave nije poznavao prije tiskanja svoje sinteze. Što se tekstova iz korpusa hrvatske pokladne lirike tiče, Medini utvrđuje da se oni nisu približili ni dikciji ni pjesničkom poletu svojih firentinskih uzora ali da im moramo priznati kako, a po tomu je Medini inovator u tadašnjoj hrvatskoj književnoj znanosti, ako ih »uzmemo svih skupa oni sačinjavaju jednu granu domaće književnosti!«. ³ Ova žanrovska svijest i kritičke odrednice koje iz nje proizlaze velik su doprinos Milorada Medinija tadašnjoj kroatistici. Ovakva žanrovska deskripcija korpusa hrvatskih pokladnih tekstova svojom

---

¹ Milorad Medini, *Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku i Čubranovićeви nasljednici. Posebni otisak iz Programa Kraljevske velike gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1897/98*, Dubrovnik, 1898.

² Iste godine kad Medini objavljuje svoju raspravu o pokladnoj lirici bit će objavljena *Povjest književnosti hrvatske i srpske* Đure Šurmina koju on nije mogao poznavati. U svim starijim sintetskim radovima kompleks pokladne lirike i maskerata nije bio izdvajan niti je prije Medinija itko pisao u Hrvatskoj o tom kompleksu kao izdvojenom žanru. Može se zaključiti da se Šurmin i Medini s obzirom na pitanje žanra pokladne lirike nisu poznavali.

³ M. Medini, nav. dj.

je važnošću srodna žanrovskom ograničenju i opisu baroknih plačeva, komičnih poema, zatim motivsko-tematskom ograničavanju korpusa tekstova o hrvatskim dramskim robinjama kao i onim deskripcijama o isusovačkom tipu tragičkih dramatizacija.

Prije nego što nastavimo tumačiti ovdje najavljene Medinijeve doprinose potrebno je da razjasnimo i njegovu atribuciju najbolje hrvatske pokladne maskerate Čubranoviću. Milorad Medini kao i svi drugi hrvatski književni povjesničari, a tako je bilo do sredine XX. stoljeća, vjerovao je da je autor najvrjednije i najbolje sačuvane dubrovačke *Jeđupke* bio Andrija Čubranović. Uz to Medini je uvjeren kako je u odnosu na Čubranovićevu *Jeđupku* istoimeno djelo Mikše Pelegrinovića iskvarena verzija Čubranovićeva teksta i da, kako je rekao Franjo Rački, »nosi krpljenu haljinu«. ⁴ Ovaj stav Račkoga iz 1876. kasnije se nekritički preuzimao pri čemu se zaboravilo kako je Šime Ljubić u svom *Ogledalu književne povjesti* 1869. s pravom zaključio kako upravo Mikša Pelegrinović, jer je bio stariji od Čubranovića, nije od njega mogao ništa preuzeti. ⁵ Isto kao Medini zaključuje još 1945. Mihovil Kombol koji kaže da je Pelegrinovićeva *Jeđupka* vrlo neoriginalna, nedarovita imitacija Čubranovićeve istoimene poeme. ⁶

Ipak Miloradu Mediniju nije promakla ova Ljubićeva pretpostavka pa ju je on pokušao poduprijeti uz pomoć teze prema kojoj se Pelegrinović boraveći na Korčuli upoznao u tridesetim godinama XVI. stoljeća s Čubranovićevim tekstom. Naime tu sumnju Medini iskazuje zato jer mu je bilo poznato da Petar Hektorović u pismu Pelegrinoviću tvrdi kako je Pelegrinovićeva *Jeđupka* (*Jupka*) bila napisana prije 1528. Na tom podatku kao i onom o Pelegrinovićevom boravku na Korčuli temelji Medini svoju pretpostavku o vezi ove dvojice književnika pri čemu on očito zanemaruje tada poznatu činjenicu da je Pelegrinović na Korčuli boravio između 1535. i 1538. a to je svakako bilo barem sedam godina nakon što je napisao *Jeđupku*. ⁷

Sasvim sigurno da je na Medinijevo određivanje atribucije *Jeđupke* utjecala činjenica da je tiskano izdanje Čubranovićeve *Jeđupke* iz 1599. uz Drži-

⁴ Rački o ovomu piše u predgovoru izdanju *Pjesme Nikole Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Mikše Pelegrinovića i Saba Bobajevića i Jegjupka neznana pjesnika*, Stari pisci hrvatski, sv. VIII, JAZU, Zagreb, 1876.

⁵ Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, Zagreb, 1864./1869.

⁶ Usp. Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, 1945. Zatim Andrija Čubranović, *Jeđupka*, priredio M. Kombol, Zagreb, 1949.

⁷ Najbolji rezime ovih pitanja pa i svih drugih prijedora koji su trajali do šezdesetih godina XX. stoljeća vidi u: Marin Franičević, »O autorstvu Jeđupke i o Mikši Pelegrinoviću«, u: *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969. Franičevićev rad izvorno je objavljen u *Kolu*, 9, 10, Zagreb, 1963. Također je zanimljiv premda zavodi nizom proizvoljnosti godinu dana stariji rad Antona Kolendića, »Jeđupka i njen autor«, *Republika*, br. 2–3, 4, 6–7; Zagreb, 1962.

ćev rukovet pjesama iz 1551., *Ranjinin kanconijer* iz 1563. i Lucićeve *Pjesni* iz 1556. bila četvrta tiskana hrvatska zbirka svjetovne lirike. Taj argument prema kojemu je pjesnik Andrija Čubranović autor navedene knjige, dakle autor koji je u knjizi kao takav označen, bio je toliko čvrst da nitko čak pola stoljeća nakon Medinijeva teksta ovo autorstvo nije doveo u pitanje. Naravno bila su poznata svjedočanstva koja su dovodila u pitanje Čubranovićevu egzistenciju, dakle postojanje njegove osobe pa time i njegova opusa. O njemu naime nema sačuvanih biografskih podataka ni u arhivima niti igdje drugdje, dočim o Pelegrinoviću takvih svjedočanstava ima a osobito dragocjenih tekstovima iz pera vršnjaka i književnih prijatelja. Spominje ga tako Vinko Pribojević u svom govoru održanom na Hvaru 1525. u dominikanskom samostanu. To je predavanje bilo nesumnjivo poznato Mediniju jer ga navodi i Rački u svojim tada vrlo utjecajnim predgovorima iz edicije Stari pisci hrvatski. Uz to i Petar Hektorović spominje da je Pelegrinovićeva *Jeđupka* napisana svakako prije 1528. Nadalje u jednom mlađem prijepisu *Jeđupke* koji je poznao Ignjat Đurđević, datiranom na početak XVIII. stoljeća, stoji da se ista pokladna pjesma recitirala u Dubrovniku 20. VII. 1527. U tom navodu ne spominje se ni Čubranovićev, niti Pelegrinovićev ime.

O Čubranoviću pored spomena u Battitorreovom izdanju iz 1599. koje je financirao liječnik i avanturist Toma Nadal Budislavić ima spomena još i u stihovima ali i didaskalijama Antuna Sasina koji u drami *Flora* govori da će se kao intermedij izvesti *pjesan* slavnog Andrije Čubranovića zlatara.⁸ Sasinov tekst pribilježen je u rukopisu iz XVIII. stoljeća pa je tu didaskaliju mogao netko naknadno dodati jer Sasin nigdje drugdje ne spominje pjesnika Čubranovića nego uvijek Andriju Zlatara koji se prvi put javlja u *Zborniku Nikše Ranjine*, dakle spominje pjesnika koji je živio koncem XV. ili početkom XVI. stoljeća. U Sasinovoj drami *Filida* postoji mjesto na kojem se *začinja intermedij Andrije Zlatara*, dakle tekst koji nije imenovan kao Čubranovićev. Ipak je i Miloradu Mediniju bilo poznato da Sasin od svih hrvatskih pjesnika prvi spominje *Jeđupku* kad hvali pjesnike dubrovačke i kad doslovno kaže da ju je spjevao Andrija Zlatar te da je zbog nje po smrti stekao slavu i čast. Kako je Sasinova pjesma *U pohvalu pjesnika dubrovačkih* u kojoj je inauguriran navedeni spomen bila napisana 1591. a kako je tada u Dubrovniku živio Toma Nadal koji se upravo vratio iz Poljske možemo sa sigurnošću pretpostaviti da je on koji je inače dao tiskati više tuđih knjiga s pohvalnicama samom sebi, već tad bio došao na ideju da objavi knjigu za koju se u Dubrovniku iz nekog

⁸ Usp. Irena Arsić, »Maskerate«, u: *Antun Sasin dubrovački pesnik XVI veka*, Banja Luka, 2002. O Tomi Nadalu Budislaviću izvrstan portret napisao je Jorjo Tadić u knjizi *Dubrovački portreti*, Beograd, 1948.

razloga govorilo da je i Čubranovićeva. U to vrijeme pjesnika Andriju Zlatara kao vrijednog autora uz Đoru Držića spominje i Horacije Mažibradić.⁹ Toliko je o Čubranovićevoj *fortuni* od Medinija do Kombola bilo poznato pri čemu oni u isto vrijeme nisu marili za činjenicu da Mikšu Pelegrinovića kao pisca *Jeđupke* spominju vrlo vjerodostojni Petar Hektorović, Nikola Nalješković i Sabo Bobaljević koji pjesniku piše 1557. i u toj ga epistoli moli da prenese pozdrave Marinu Držiću. Uostalom Petar Hektorović kad se iz Dubrovnika vratio u Hvar izričito je izvijestio Mikšu Pelegrinovića da je njegova *Jeđupka* u Dubrovniku »vele pohvaljena«, da je ondje »stvar izvrsna i zamirita«, a što je najvažnije ističe samome piscu kako je on *Jeđupku* napisao u neka prethodna vremena a da ona i dalje živi kod čitatelja i publike.

Da nešto nije bilo u redu s autorstvom Čubranovićem moglo se vidjeti po bilješki Marina Battitorrea kad u izdanju iz 1599. kaže da mu se Toma Nadal hvalio da je rođak kuće Čubranovića i da će on jer je u srodstvu s autorom tu pjesmu sada braniti od »zlobnijeh jezika«, zatim od »nenavidosti« onih koji bi htjeli nepravom uzeti ime svijetloga pjesnika Andrije »kteći ovi njegov drag porod k sebi prigrabiti i pod svoje ime svijetu pripodat«. Takvo što mogao je izreći samo onaj koji je znao da u vezi s autorstvom postoje dvojbe kao što su postojale i u vezi srodstva Nadala i nepostojećega Čubranovića.¹⁰

Inače najpotpuniji sačuvani prijepis *Jeđupke* djelo je Horacija Mažibradića i on je njegovom rukom datiran u 1557. U tom prijepisu sačuvana je verzija, danas pripisana u cjelini Pelegrinoviću, pri čemu treba reći da prepisivač Mažibradić nije znao za neku Čubranovićevu *Jeđupku* a da se imalo sumnjalo da je ona koju prepisuje Čubranovićeva on bi to svakako zapisao. Uz to ne bi bilo moguće da Horacije Mažibradić u svom prijepisu doda tekst u kojem neki Tulije, vjerojatno Hvaranin Tulije Bartučević, slavi Pelegrinovića. O *Jeđupki* kao djelu hvarskog pjesnika a bez spomena Čubranovića govorio je i Šime Budinić, učeni prevodilac psalama i čitatelj starijih pisaca.

Tezu o nepostojanju pjesnika Andrije Čubranovića i o tomu da čovjek s tim imenom nikad nije postojao te da zato nije ni mogao napisati *Jeđupku* prvi je iznio Milivoj Petković u knjizi *Dubrovačke maskerate* 1950.¹¹ Petković zaključuje da je Pelegrinović autor svih dvadeset sreća u *Jeđupci*, da nije on potkradao Čubranovića nego da je Toma Nadal falsificirao opus Čubranovićev, te da je isti sam napisao *Pjesancu neznana spjevaoca* u kojoj se hvali

⁹ Dragoljub Pavlović, »Horacije Mažibradić – dubrovački pesnik XVII veka«, u: *Glas SAN*, CCXL, Odeljenje literature i jezika, 5, Beograd, 1960.

¹⁰ Usp. J. Tadić, nav. dj.

¹¹ Može se reći da je nakon Medinija Petković bio prvi koji je ova pitanja kritički razmotrio. Usp. Milivoj Petković, *Dubrovačke maskerate*, SAN, Beograd, 1950.

Čubranovićeva *Jeđupka* što je razvidno i po činjenici da u toj pjesmi Nadal samog sebe naziva »vitezom plemenitim Budislavića kuće«. Nakon pojave Battitorreovog izdanja na Parnasu je ustoličen nepostojeći Andrija Čubranović kojega su kao najmiliju lektiru čitali i Ivan Gundulić i Junije Palmotić, te svi drugi hrvatski pjesnici XVII. stoljeća. Ignjat Đurđević toga pjesnika posebno hvali u svojim *Životima dubrovačkih pisaca* kao jednog od najvažnijih autora dubrovačke književnosti.¹² Saro Crijević preuzima Đurđevićevu književnu valorizaciju u *Biblioteca raghusini*. Povjesničari književnosti nakon 1950. prihvatili su tezu Mivoja Petkovića o nepostojanju pjesnika Čubranovića. Tu su postavku neki povjesničari kasnije dodatno rasvijetlili a osobito zbog novih priloga o biografiji Toma Nadala Budislavića, inače sina Vicka Lunardovića, dubrovačkog brijača. Ovaj dubrovački pučanin bio je opsjednut plemićkim podrijetlom. On je nakon studija u Padovi i Bologni jedno vrijeme bio sultanov liječnik, da bi nakon toga u Poljskoj špijunirao za više dvorova, da bi kasnije postao papinim posrednikom te liječnikom krakovskog biskupa a sve pod lažnim plemićkim imenom Thomas Natalis Rhacusanus. U Dubrovniku on za tisak nije priredio samo lažnog Čubranovića nego je objavio i drugo izdanje latinskih stihova portugalskog Židova Didaka Pira u koje je dodao neke svoje stihove i neke pohvalnice posvećene samom sebi. U drugoj knjižici koju je dao objaviti 1683. unaprijedio je sebe u profesora medicine i filozofije, a u sljedećoj je objavio dokumentaciju o tomu kako je bio izabran među poljsko plemstvo. Zbog Nadalove opsesije izmišljenom plemićkom provenijencijom rugalice su mu upućivali neki od njegovih dubrovačkih suvremenika kao što su pjesnici Dominko Zlatarić, Vale Sorkočević i Paskoje Primović. Nakon toga da bi utišao svoje kritičare Tomo Nadal naručio je anonimnu pjesmu u svoju počast a sam je napisao odgovor Primoviću. Ovi podaci nisu mogli biti poznati Miloradu Mediniju a još manje činjenica da je Nadal dao falsificirati od nekog pisara svoj plemićki dokument te je za života u klaustu malobraćana sagradio grobnicu na koju je dao upisati slovo E što je bio plemićki znak. To je potaklo danas nepoznate dubrovačke mladiće da noću uklone taj znak pa mu je Vale Valović napisao pogrđnu pjesmu s prvom rimom »kavaljer barbijer«.¹³ Izdanje Čubranovićeva-

¹² O važnosti ovih dubrovačkih biografa iz XVIII. stoljeća ima mnogo literature. Usp. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskog iz 1756*, sv. III, Antibarbarus, Zagreb, 1999.

¹³ O Budislaviću pored već navedenih Tadićevih *Dubrovačkih portreta*, Beograd, 1948. v.: Vladimir Bazala, »Stric Grgur i nećak Toma Budislavić-Budisaljić«, *Republika*, X, br. 2/3, str. 255–259; Zagreb, 1954. Isti, »Noviji podaci o medicini i ljekarništvu u starom Dubrovniku«, *Farmaceutski glasnik*, XIII, br. 1, str. 48–50; Zagreb, 1957. Također već navedeni Anton Kolendić, »Jeđupka i njen autor«, *Republika*, XVIII, br. 2/3, str. 79–93; br. 4, str. 155–162; br. 6/7, str. 253–260; Zagreb, 1962. Isti, »Šest latinskih knjižica štampanih u Krakovu u čast Dubrovčanina Tome Natalisa Budislavića«, u: *Zbornik*

ve *Jeđupke* Nadal je odlučio financirati uz pomoć Mara Battitorrea koji je u to vrijeme vrlo uzorno tiskao Monaldijeve *Rime*. Potpomognut novčano od Nadala Battitorre je već na prvoj stranici svoga izdanja Čubranovićeve knjige posvetio *Jeđupku* svome meceni, nazvavši ga »izvrsnim naučiteljem i mudracom, dubrovačkim vitezom i kanonikom kraljevstva Poljačkoga«.

Ukoliko onih pedesetak pjesama iz *Ranjinina zbornika* koje se pripisuju Andriji Zlataru jesu djelo toga autora one svakako nisu djelo ovoga Andrije Čubranovića iz Nadalova i Battitorreova izdanja. Ovi podaci na osnovu kojih su donesene nove teze o atribuciji *Jeđupke* nisu bili poznati Miloradu Mediniju.

Medini već u drugom odlomku svoje studije o pokladnoj poeziji pokazuje jasan odnos prema cjelovitosti hrvatske književnosti pa je on jedan od prvih koji nakon Armina Pavića ili Vatroslava Jagića govori da nije dobro uspoređivati književnu povijest jednoga grada s onom čitave nacije. Uz to on je doista smion u ocjeni Vetranovićevih stihova pa veli da ovaj u svakoj pjesmi drži istu dikciju ili kako na jednom mjestu kaže: »gudi uvijek isto«. Stoga Vetranović, prema Mediniju, više dostiže zanos religijskog nego što se približava poetskom nadahnuću, više iskazuje neka znanja o prirodi i stvarnosti a manje stvara pjesničke slike. Ta ocjena se nakon Medinija učestalije ponavljala, a posebno su na njoj inzistirali Jagićevi učenici Milan Rešetar i Petar Kolendić. Posve drugačiju ocjenu donosi Medini u prikazu poetskog dosega *Jeđupke* i to osobito one arhetipske ali i njezinih mlađih varijacija. Medinijeva se valorizacija temeljila na kritičkom instrumentariju koji je u to vrijeme upotrebljavao nad starim tekstovima još jedino Petar Kasandrić.¹⁴

Premda na početku svoje studije o pokladnoj lirici nalazi *Jeđupkama* izravne talijanske poticaje pa neke odmah bez detaljnijih izvoda spominje kao posve dokazane i nedvojbene Medini naglašava, a što je posve nov stav u tadašnjoj hrvatskoj komparatistici, da premda kod Čubranovića »nema što se samog sadržaja tiče ništa novo da je u njega nov [književni] oblik«. Medini s pravom tvrdi da je Čubranović dobro poznao talijansku književnu građu koju su poznavali i drugi njegovi suvremenici ali je on za razliku od mnogih znao iz tih izvora izabrati ono što je bilo bolje i vrjednije te tu građu oblikova-

istorije književnosti SANU, 3, str. 211–243; Beograd, 1962. Vidi i Miroslav Pantić, »Dubrovački lekari-književnici iz XVIII veka«, *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*, IX, br. 1/2, str. 25–45; Beograd, 1969. Vladimir Bazala, »Medicinski epigrafi Dubrovnika«, *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*, XIV, br. 1, str. 59–75; Beograd, 1974.

¹⁴ Ove ocjene osim u specifičnom radu o pokladnoj poeziji iznosi Medini u svojoj sintetskoj knjizi *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, I. knjiga, Zagreb, 1902. a zatim u posebnom radu: »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnjec«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, 1904.

ti na posve nov način koji je autonoman od talijanskih iskustava. Medini opservira da se dubrovački autor prve domaće maskerate čuvao opscenih alegorija tako čestih u talijanskim predlošcima, te je u toj novoj strukturi naglasio Jeđupkino proricanje budućnosti kao središnji pjesnički glas pri čemu se nije držao uobičajenih pretjerivanja i besmislica iz talijanskih predložaka nego je tekst temeljio na predodžbama o vračarstvu svoje sredine. U ovakvom je tumačenju Medini anticipirao kasnija mnogo mlađa istraživanja u građi starije hrvatske književnosti koja su redom pokazivala samo prvotnu zavisnost od talijanskih predložaka a onda njihovo napuštanje i stvaranje autohtonih struktura koje su imale karakteristike žanra. Takvi su primjeri motivsko-tematske interpretacije korpusa tekstova o hrvatskih dramskim robinjama ili istraživanja o formalnoj uvjetovanosti sadržajne razine ranonovovjekovnih tragikomedija talijanskim opernim libretima.¹⁵

Ljepota ove arhetipske hrvatske Jeđupke, kako prvi kritički tumači Milorad Medini, a koja je bila uzor svim drugim mlađim slijednicama jest u tomu što tzv. Čubranovićeva Jeđupka nije nikakva fata talijanskih romantičkih epova, nego je ona karnevalska krabulja s usmjerenim centralnim glasom koji neće kao što je slučaj sa srodnim talijanskim *canti carnascialeschi* biranim riječima promijeniti tijek rijekama i zaustaviti hod suncu. Nisu dubrovačke Jeđupke, nastavlja Medini, Čirče da pretvore ljude u zvijeri. Dubrovačka pokladna Sibila je Ciganka koju svatko može (Medini upotrebljava taj prezent) vidjeti na ulici i pred svojom kućom, ona je u hrvatskoj književnosti scenska ali i stvarna osoba, Ciganka koja ti gata na način da ti u izrazu lica traži što je tebi mило a što nije, jer zna da ako kaže nešto nemilo neće dobiti svoju plaću. *Jeđupka* je Mediniju cvijet među renesansnim poemama, cvijet koji ne miriše sam nego i okolicu napunja svojim mirisom. I kad mu je izraz metaforičan vraća se Medini omiljenoj odrednici žanra pa kaže: »Treba sagledati okoliš koji štiti sjena Čubranovićeva jer da ih ne štiti tko bi njih uopće i spominjao«.¹⁶

Ovaj je književni povjesničar iz najboljih izvora onoga vremena izvodio u svom radu kontrastnu sliku Firence koja je mjesto neopisivih zločina. Medini točno naglašava povijest trivijalnih firentinskih ubojstava, gomilanje javnih i tajnih mutilacija i egzekucija a nije mu promakla ni činjenica da je upravo Ivan Krstitelj zaštitnik toga grada pa su Firenci, koja po njemu

¹⁵ Usp. Slobodan P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Književni krug, Split, 1977.; Isti, *Vučistrah i dubrovačka tragikomedija*, Književni krug Split, Split, 1979. Vidi o komparativističkim pitanjima rad: Mirko Tomasović, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ur. A. Flaker i K. Pranjić, Zagreb, 1978., str. 167–192.

¹⁶ Vidi o maskeratama i o pokladnoj lirici ocjene dvojice suvremenih pisaca: Ivan Slamnjig, »Maskerate Mavra Vetranovića«, u: *Sedam pristupa pjesmi*, Rijeka, 1986., str. 80–85 i Pavao Pavličić, »Maskerata«, u: *Leksikon Marina Držića*, ur. S. P. Novak et al., Zagreb, 2009., str. 479–480.

nikad nije imala čestitog grba, zaštitni znakovi stratište, mač i vatra. U tom Medinijevom prikazu antitetične Firence rijeka Arno postaje uski kanal koji je progutao brojne samoubojice i moćne urotnike, krvnike i njihove žrtve. Ne spominje slučajno u tom prikazu renesansne Firence Medini i napjev, gotovo pokladni, koji narod pjeva nakon što smaknu i bace u Arno urotnika Jakopa de' Pazzija: »Messer Iacopo giu per Arno se ne va«. Medini opisuje ponašanje firentinskog puka koji kao da se okružen nasiljima natječe kako će još više ugoditi svojim okrutnim tiranima. Stilski vrlo naglašeno zaključuje autor kako je firentinski zrak bio zasićen mijazmama iskvarenosti a da je tamo nemoral bio opće zlo i nevolja. U kontekstu ovih snažnih slika uspostavlja Medini portret vladara Lorenza Medicija koji se okružuje na svom raskošnom dvoru učenom i šarolikom svitom, koji se okružuje iz Carigrada odbjeglih umjetnicima i učenjacima. Sjaj medičejskog dvora Medini odlično poentira kad iz najboljih onodobnih povijesnih izvora prenosi opis trionfa iz 1513. izvedenog u prilici kad se ustoličuje papa Medičejac Lav X. i kad gradom kruže troja kazališna kola na kojima se prikazuju prizori djetinjstva, muževnosti i starosti s natpisima *Eriums*, *Sumus* i *Fuimus*. Navodi ovdje Medini fragment iz Vasarijevih *Vitea* i to onaj o životu Jakova iz Pontorma pa kaže kako su svi vjerovali da su ta alegorijska kola posjedovala najveću moguću spektakularnost ali da ih je nadmašio sam Lorenzo koji je osobno dao ukrasiti kazališnim inscenacijama šestora kola i to tako da su prva prikazivala Saturnovo i Janusovo doba, a onda na svakim sljedećim kolima sjedili su vladari od Nume Pompilija preko Cezara, Augusta, Tita Manlija Torkvata i konačno Trajana. Na zadnjim kolima u prispodobi zemaljske kugle ležao je u zahrđalom oklopu mrtvac, a iz tog oklopa pomaljalo se golo pozlaćeno dijete prikazujući novo doba koje se utjelovljuje u osobi novoga pape. Iz ovakvih običaja i kazališnog spektakla koje izdašno citira Medini, rodila se u Firenci pokladna poezija. Tim zaključkom autor uvodi svog čitatelja u izvore svojih komparatističkih teza pa posebno izdvaja zbirku maskerata *Olinda Guerrinija* u kojoj je sakupljeno čak 360 pokladnih sastavaka pri čemu su manje-više svi oni iz žanra zvanog *canti carnascialeschi* a ima samo u toj zbirci 26 trionfa. Taj zaključak navodi Medini samo stoga jer želi naglasiti kako je onaj raskošni žanr bio trionfo dok su pokladne cingareske i maskerate bile skromnije i namijenjene običnom puku. Medini tumači kako je taj oblik bio dominantan u medičejskoj Firenci jer su pisci iz Lorenzova kruga shvatili da puku treba prikazivati glazbene ali vrlo jednostavne pokladne sastavke pa su stvorili miješani književno-glazbeni žanr u kojem nisu uplitali ni rimsku ni mitološku povijest, gdje nije bilo alegorije jer su stvorili fabulaciju s nekoliko likova i ljubavnom temom s obveznim proročanstvima i seksualnim aluzijama. Taj

oblik vrlo se brzo svidio puku najprije u Firenci a onda i drugim italskim krajevima.¹⁷

Od tristetinjak tekstova njih sedamdeset sačuvani su s glazbenim zapisima. U vezi postanja ovih tekstova teško je utvrditi neku unutrašnju kronologiju ali je jasno da je najveći dio tih pjesama nastao početkom XVI. stoljeća. Veliki kazališni glumac i pisac toga vremena Grazzini zvan i Lasca sastavio je zbirku pokladne poezije 1559. u kojoj je utvrdio da se ona svakako mora povezati s Lorenzom Medicijem koji je, po njemu, utemeljitelj ovoga žanra. Grazzini doslovno zapisuje Magnifico: »pensò di variare, e non solamente il canto, ma le invenzioni e il modo di comporre le parole, facendo canzoni con altri piedi vari«. ¹⁸ Sve su te pokladne pjesme koje su njemu pripisane organizirane u formi balada, sve one imaju jednak stih, razvezani *endecasillabo*, a najstarija među njima čini se da je bila *Canzone de' confortini* koja počinje stihom: »Berricuocoli, donne, e confortini«. O invenciji Lorenzovoj u tom novom žanru može se govoriti s obzirom da je on u ovim baladama dao glas čvrstim maskama pri čemu su se neke od tih maski očitovale učenošću, neke su bile povezane sa zanatima a neke je karakterizirao najčešće najniži društveni položaj pa su nekim od tih socijalnih grupa pripadale pućanke u lošim brakovima, ali i obrtnici kao što su primjerice postolari i pekari. Bilo je u tim firentinskim pjesmama i mitoloških figura ali one su u korpusu onih najmanje sofisticiranih pjesama obično svedene na puku lako gonetljive osobe kao što su Bakho ili Arijadna. U njima su se također pojavljivale i alegorijske figure koje su se uglavnom odnosile na vrline iz crkvenih prikazanja pa su iz tog žanra uzimale osobnost pod imenima Vjere ili Nade. Ono što je bilo svim ovim pokladnim pjesmama zajedničko jest njihov dvosmisleni erotski iskaz tako da u tim pjesmama pekari kad govore o pečenju ili doktori o medi-

¹⁷ Premda je to danas teško rekonstruirati čini se da je Milorad Medini da bi napisao ove stranice o renesansnoj Firenci koristio svakako knjigu Jacoba Burckhardta *Kultura renesanse u Italiji* koja je u njegovo vrijeme bila rezimirana u izvrsnoj hrvatskoj verziji pod naslovom *Preporod u Italiji* Milivoja Šrepela a objavljena godinu dana nakon Medinijevog prikaza renesanse Firence. Čini se da je on svakako konzultirao knjigu *Trionfi, carri, mascherate o canti carnaschialeschi andati per Firenze all tempo del magnifico Lorenzo de Medici sino 1559*, sv. II, Cosmopoli, 1750. jer je to najbolji stariji prikaz žanra i njegovih fundamentalnih tekstova. Moglo bi se pretpostaviti da je Medini konzultirao u njegovo doba vrlo popularnu knjigu Charlesa Yriartea, *Florence: l'histoire, les Médecis, les humanistes, les lettres, les arts*, Pariz, 1881. Posebno kad se zna da je isti pisac napisao izvrstan prikaz hrvatske obale i otoka. O obitelji Medici u Medinijevo vrijeme bio je vrlo popularna nešto starija knjiga Alexandra Dumasa *Les Médicis* koja je često pretiskavana i dosta se čitala a u njoj su se parafrazirali podaci koje navodi Medini u svojoj studiji. Od njemačkih monografija koje tretiraju Lorenza Medicija svakako je najviše ugleda imala ona koja je djelo Alfreda von Reumonda, *Lorenzo de Medici ili Magnifico*, Leipzig, 1883. a koja je svakako našem piscu mogla biti poznata.

¹⁸ Usp. novije izdanje Grazzinijeve zbirke koju je Medini sigurno poznao: *Trionfi, carri, mascherate o canti carnaschialeschi andati per Firenze all tempo del magnifico Lorenzo de Medici sino 1559*, sv. II, Cosmopoli, 1750.

cinskim instrumentima ili Amazonke o borbama iskazuju izravnu aluziju na spolnost i konkretnu stihom kriptiranu kopulaciju.

U Medinijevoj raspravi o Čubranovićevoj *Jeđupki* i njezinim hrvatskim slijednicima a koja je prva na ovu temu u hrvatskoj književnoj historiografiji, dosta je važan izvor dubrovački arhiv. U istraživanju arhivskog gradiva Medini vidi mogućnost za potporu svojih teza o pokladnim običajima u Dubrovniku, a najviše u onima koji opisuju strogost dubrovačke vlasti koja je zabranjivala svako javno izvođenje maskerata. Na osnovu navedenih istraživanja Medini utvrđuje razlog zbog kojeg u Dubrovniku nije bilo raskošnih trionfa na ulicama. Ipak valja reći da Medinija donekle opovrgavaju neki mladi zapisi a koje ovaj književni povjesničar nije mogao poznavati. Medini nije mogao poznavati putopis Francuza Poulleta koji sa svojega puta kroz Dubrovnik opisuje običaj prema kojem su žene mirišljavim sapunima gađale mladiće dok su im oni pjevali pjesme, kao ni onaj zapis Evlije Čelebije nastao pred veliki potres koji opisuje jedan posve pobožan ali vrlo raskošan trionfo s brojnim naoružanim vitezovima i dijamantima ukrašenom Madonom.¹⁹ Medini je svjestan da je nekih oblika trionfa bilo u Dubrovniku pa sasvim opravdano u tom kontekstu navodi Bobaljevićevu pjesničku tvorbu *Venere ište Ljubav oliti Kupida svoga sina od nje izgubljena* premda je bilo i starijih primjera pa čak i u *Zborniku Nikše Ranjine*.

Medini u svom seminalnom radu o dubrovačkim pokladama izravno saopćava iz arhivskih izvora zanimljivo gradivo na osnovu kojega izvodi zaključke o važnosti književne djelatnosti za dubrovačku državnu ideju. Referirajući se na sudske zabrane izvođenja nekih književnih djela autor rasvjetljava potrebu dubrovačke vlasti da cenzurira i otkloni svaku moguću lascivnost u scenskom ili književnom iskazu. Tako Medini opsežno navodi arhivski dokument datiran u lipnju 1535. u kojem se naređuju gradskim stražama dvostruke ophodnje i noćno pregledavanje ulica u kojima se sakupljaju mladi a to su prije svega Prijeko i Pustijerna, te kraj oko Svetog Stjepana. Taj dokument posebno naglašava propis prema kojem nije moguće ulaziti u tuđe kuće sat nakon zalaza sunca pa sve do jutarnje Ave Marije a što se prije svega odnosilo na sprječavanje običaja ondašnjih Dubrovčana da se u sklopu kućnih zabava izvode maskerate i pokladne balade. Ono što je posebno važno u tom dokumentu koji podastire Medini jest činjenica da su se za prekršaje u tim stvarima izricale drakonske kazne prekršiteljima. U ovom kontekstu treba uzeti u obzir desetke sličnih zabrana maskiranja od strane dubrovačke vlasti u vrijeme karnevala ali i uoči Ivandana. Nije slučajno, piše Medini navodeći opservacije Armina Pavića zabilježene u njegovoj *Historiji dubrovačke dra-*

¹⁹ Usp. Jorjo Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik, 1939.

me, da je sam Nalješković bio blizak Senatu, te je on premda pučanin pokušavao pomoći da se u književnom smislu ne širi nemoral na ulicama i u dubrovačkim palačama.²⁰ Ova Medinijeva pretpostavka postaje neodrživa upravo na primjeru književnog opusa Nikole Nalješkovića koji je napisao čitav niz seksualno aluzivnih stihova kako onih koji su integrirani u pojedina njegova dramska djela tako i čitav korpus lascivnih maskerata.²¹ Kada uzmemo u obzir ovu činjenicu te Nalješkovićevu književnu i političku djelatnost bliži smo pretpostavci da su zabrane od strane dubrovačkih vlasti češće dolazile zbog izravnih političkih aluzija a mnogo manje zbog same *lasciviae*. Medini ističe da propis koji ekstenzivno navodi ima zasigurno veze s književnom djelatnošću a kako dolazi u vrijeme najsnažnije produkcije maskerata bit će da se izravno na njih odnosio. Vrlo su dobra ona mjesta u Medinijevoj raspravi na kojima se raspravlja o odnosu satire i novog pokladnog žanra koji u početku nije trebao biti aluzivan ali se ta tendencija ni u Firenci a niti u Dubrovniku nije mogla održati. Primjer satirične antinjemačke poezije u svjetlu agresivnih apeninskih ratova i nasilnog osvajanja Rima, Medini vidi u pjesmi Giovannija Battiste dell' Ottonaia pod nazivom *Canto dei Lanci che suonano tromboni* a koja je dala izravni okvir Vetranovićevoj maskerati *Lanci Alemanni, trumbetari i pifari* ili što Medini posebno naglašava, u Macchiavellijevoj maskerati *Canto de' romiti* koja je nastala kao odgovor na pomamu koja se 1524. širila oko najava posljednjeg suda. Milorad je Medini gradivo o tim temama, prema vlastitom svjedočanstvu intenzivno tražio u Dubrovniku, nešto je pronašao ali sa žalom spominje izgubljeno pismo koje je Junije Resti primio od svoje sestre i u kojemu je ona opisivala poklade. To pismo, kazuje Medini, bilo je darovano po smrti kanonika Arbanasa isusovcu Budiniću nakon čega je nestalo. Važnim Medini tretira i podatak o javnom izvođenju *Jeđupke* u Dubrovniku za Ivandan, dakle u lipnju 1527., a zatim s pouzdanošću navodi podatak o nekom piru na kojem su maskari u četrdesetim godinama XVI. stoljeća dali povoda tučnjavi svatova što opet ima veze s jednim spomenom pira u Nalješkovićevim maskeratama, ali ima veze i s didaskalijama u Sasinovoj pirnoj drami, točnije u pokladnoj pjesmi koju izgovaraju *crevljari* govoreći o maski Bembelja. Već je spomenuto da su neki intermediji u Sasinovim dramama sigurno bili izvedeni na osnovu nekih tekstova o Jeđupki. U tekstu Milorada Medinija ima i posve aktualnih aluzija na političke događaje

²⁰ Za razliku od Pavića koji isključivo radi na tekstovima i u samostanskim rukopisnim knjižnicama Medini pokazuje interes za arhivski dokument i njegovu interpretaciju pa je po tomu blizak nekim svojim suvremenicima a prije svega Konstantinu Jirečku i njegovim arhivskim nalazima. Usp. Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1870.

²¹ Nikola Nalješković, *Književna djela*, priredio i popratne tekstove napisao A. Kapetanović, Zagreb, 2005.

iz Sasinova vremena. Takvo što nije bilo uobičajeno kod njegovih vršnjaka. To je razvidno na primjeru usporedbe zabave Medinijevog vremena s onom iz ranoga novovjekovlja. U toj usporedbi Medini kao da anticipira scenu s gostima koji podsjećaju na lica iz ljetnikovca trećeg dijela Vojnovičeve *Dubrovačke trilogije*. Medini ovako poentira: »I sadašnja i ondašnja zabava bit će jednaka bila, ali vremena, kad Dubrovčani nijesu trebali tuđih pjesnika da ih zabavljaju, već su imali svoje pjesnike, svoje pjesme i svoje družine, ta su žalibože vremena su prošla, a ne dao Bog zauvijek«. ²²

Teza Medinijeva o Čubranoviću prva je afirmativna komparatistička uspostava vrijednosti u tadašnjem hrvatskom književnom kanonu. Medini, za razliku od brojnih negatorskih valorizacija tekstova stare hrvatske književnosti, tvrdi da je Čubranovićeva pojava toliko sjajna da je ona potpuno potamnila talijanske uzore. Autor smatra da se bitna vrijednost Čubranovićevog arhetipa očituje u velikom utjecaju na mlađe domaće pjesnike, utjecaju koji je bio takav da se ne može takmiti s onim koji uspostavlja taj tekst prema stranim uzorima. ²³ Milorad Medini uspoređuje Čubranovićev i Pelegrinovićev tekst a to svakako valja priznati u aktivu njegovom pomnom bavljenju tekstovima svih hrvatskih Jeđupki. On zaključuje da je Pelegrinović preuzimajući od Čubranovića kvario izvornu verziju djela. Premda je to onaj dio rasprave koji je nominalno posve išao u pogrešnom smjeru on je odličan primjer da pokaže kako izvođenje vrijednosnih sudova ipak ovisi o filološkim predradnjama koje ovdje nisu bile ni dostatno obavljene, niti su sve tada poznate činjenice dovedene u kritički odnos. Naravno nije ta pogreška ona koju treba pripisati Mediniju jer je riječ o konstrukciji koja se zadržala u hrvatskoj književnoj historiografiji sve do 1950. dakle više od jednog desetljeća i nakon njegove smrti. Medini je u brojnim navodima i tvrdnjama nastojao objasniti nelogičnosti a prije svega odgovoriti na pitanje kako je uopće moglo doći do takve sličnosti između dva autora, Čubranovića i Pelegrinovića, kad su oni razdvojeni prostorom ali i vremenom kad su njihova djela mogla biti fiksirana ili u mlađem vremenu od drugih preuzimana. Pri tomu je važno što Medini zajedno s filologom Milanom Žepićem zaključuje da je u toj fazi poznavanja predmeta teško donijeti konačan zaključak. ²⁴ Naime, autor iskazuje svijest da o raspravljanoj temi postoji premalo tekstualnih izvora jer da postoji samo

²² M. Medini, *Dubrovačke poklade*.

²³ Poneki podatak o povijesti hrvatske komparatistike toga vremena s literaturom o predmetu vidi u: Viktoria Franić Tomić, »O komparativnoj književnosti danas«, *Croatica et Slavica Iadertina*, V, str. 281–290; Zadar, 2009.

²⁴ Milan Žepić bio je hrvatski klasični filolog i stariji Medinijev vršnjak. Bio je autor brojnih školskih udžbenika latinskog i grčkog jezika i književnosti, primjerice *Pregleda grčke i rimske književnosti za srednje i nalik škole*, Zagreb, 1908.

jedan stariji rukopis koji nije pripisan Čubranoviću a ono što mu je pripisano jest knjiga objavljena 1599. U Medinijevo vrijeme prevladavalo je uvjerenje među proučavateljima književnosti da je bolje ne sumnjati u autentičnost toga izdanja pa se tako vjerodostojnim tretiralo izdanje tiskano u vrijeme kad je bilo očito da historijski (a ustvari nepostojeći) Čubranović nije mogao biti živ. Zato Medini odmah nakon dulje analize odlomaka uspostavljanja srodnosti među djelima dvojice pisaca zaključuje da Pelegrinovićeva verzija *Jeđupke* nije potekla iz potreba srca, iz potrebe da se progovori i iskaže ono što pjesnika zaista zaokuplja nego da je djelo nastalo iz zabave, kao posljedica udvaranja nekim stvarnim gospođama. Uz to Medini tvrdi da je veza među pojedinim srećama, to jest pjesmama u Pelegrinovićevom pjesničkom sustavu znatno labavija nego kod Čubranovića te da Pelegrinović posve originalno inzistira na tipskim gatanjima koja se ponavljaju i dolaze na kraju svake cjeline. Milorad je Medini upravo minuciozno analizirajući Pelegrinovićevo djelo uočio da u njemu ima više starine nego u drugim Jeđupkama pa veli da je neobično što je ta opservacija u suprotnosti s nekim njegovim prethodnim navodima. Prema tim Medinijevim izvodima Pelegrinovićeva *Jeđupka* ocijenjena je izražajno jednostavnijom samo stoga jer u njoj opažamo tragove onoga što se tek kasnije u Dubrovniku razvilo pa i prevladalo. Posebno se Mediniju kod Pelegrinovića činilo vrijednim to što on neke sreće posvećuje određenim ženskim osobama, pa tako naglašava onu u kojoj se kazuje da je neka gospođa porijeklom iz Trogira ili kad se aludira na oživljenje nekog mladog bolesnog čovjeka na Hvaru ili kad se spominju zbiljska putovanja u Italiju. Formalnu inovaciju odbacivanja medičejskog *ritornella* kao čvrstog elementa preuzetog iz talijanskih cingareski, Medini smatra da treba pripisati Pelegrinoviću koji je po njemu u svoju pokladnu maskeratu uveo čvrstu formu uzdarja pa zato nije kao pseudoČubranović samo odbacio *ritornello* bez uvođenja neke autohtone forme. Upravo zato jer su nam danas poznate mnoge okolnosti koje Medini nije uočavao ili ih zbog predrasuda nije bio svjestan možemo opservirati da je ovaj autor bio samo korak od zaključka o najstarijem Pelegrinovićevom autorstvu ali ga je u izvođenju tog zaključka ometala posve bjelodana činjenica postojanja Čubranovićevog izdanja iz 1599. kao i činjenica da u to vrijeme nije još bila obavljena kritička analiza biografskih podataka iz avanturističkog života Tome Nadala Budislavića koji je navedeno izdanje uz pomoć Mara Battitorrea pripremio i financirao.

Da bi se razumjelo koliko je Medinijeva žanrovska svijest o hrvatskim pokladnim pjesama bila ispred onog vremena dovoljno je pogledati što iste godine, kada Medini u gimnazijskom ljetopisu piše studiju o pokladnoj poeziji i Čubranovićevim sljednicima i kad referati o njoj izlaze na njemačkom jeziku u Jagićevom *Archivu* u Beču, piše Đuro Šurmin koji bez osobite si-

stematičnosti i filoloških predradnji posvećuje desetak redaka ovom korpusu pokladnih pjesama u kojima kronološki posve pogrešno povezuje Andriju Čubranovića i Stijepa Đurđevića ponesen činjenicom Nadalova izdanja iz 1599. Uz to Šurmin opsežno navodi posve neutemeljeni Crijevićev tekst iz *Bibliotheca Ragusina* o navodnom nastanku *Jeđupke*.²⁵ Zanimljiva je činjenica da u tom kratkom tekstu Šurmin poznaje podatak o javnom izvođenju *Jeđupke* u Dubrovniku 1527. ali ga isti ne navodi na opisivanje atmosfere u kojoj su se te maskerate izvodile ili na komparativnu analizu koju je Medini obavio sa srodnim talijanskim tvorbama. Usto Šurmin ne propituje vezu Pelegrinovićeve i Čubranovićeve *Jeđupke*, niti interpretira one mlađe inačice iz pera Saba Bobaljevića i Horacija Mažibradića. Sve to Medini čini lucidnije, kritički točno i vrlo opširno pa će zbog toga njegov prinos ostati najvažniji sve do kasnijih proučavatelja i njihovih priloga iz sredine XX. stoljeća. Govoreći o Bobaljevićevoj verziji *Jeđupke* Medini primjećuje njezinu vezu s arhetipom pri čemu naglašava utjecaj stihova Lorenza Medicija. Analizirajući stihove u kojima se opisuju ljubavni lijekovi što ih Jeđupka preporučuje zaljubljenima, Medini zaključuje da je Bobaljević od svih pisaca ovakvih dubrovačkih maskerata najbolje uspio predočiti atmosferu domaćih ljekarija. Inače Medini koji ima osjećaj za biografski podatak pokušava kod Saba Bobaljevića otkriti vezu s nekim stvarnim ženama, pri čemu ne spominje njegovo oboljenje od sifilisa niti liječenje ove bolesti, nego tek govori kako je Bobaljević prije odlaska u Ston volio neku Martu koja je neudata preminula 1564. a da se u njegovoj *Jeđupki* govori o nekoj neudatoj ženi.²⁶ Zanimljivo je da na primjeru Bobaljevićeve *Jeđupke* Medini uočava prodor klasicističkih elemenata u već učvršćen žanr pa ističe u tomu udio Akademije Složnih (*degli Concordi*) i navodi primjere izgovaranja čarobnih formula ozdravljenja te izdvaja vrlo uspjele stihove Bobaljevićeve u kojima se proročica dok bere jabuke i dunje razgolićuje, zatim raspliće kose sve do pasa »obrativ se na istok sunca, zvijezde, mjesec i nebesa zaklinjući da se čini još više čuda«.

U smjeru kojim je išao Bobaljević još je dalje otišao Mavro Vetranović uvodeći u maskerate mitološka lica koja, prema Mediniju, zlatar Andrija Čubranović nije poznao. Mediniju se ipak kao najveća književna vrijednost kod sljedbenika Čubranovićevih ističe *Jeđupka* Horacija Mažibradića. Ovdje je proročica išla na naukovanje u Zlatoglave zorobulje a sama se zove Znahorica mrkolica, ona zna što se tvori u paklu i kako je na osmom nebu, ona

²⁵ Đ. Šurmin, nav. dj.

²⁶ Vidi o vezi sifilisa i hrvatske književnosti s navođenjem starijih izvora: Viktorija Franić Tomić, »Marin Držić u Hektorovićevo očištu i Nalješkovicevom posredovanju«, u: *Hvar – književnost i kazalište. Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, sv. 38, HAZU, Zagreb – Split, 2012., str. 115–158.

može od leda stvoriti oganj, može plam učiniti da sam razgori i bez ognja, može oboriti goru, učiniti da svene dub, može vjetrove izazvati, razbiti u oblacima grom, razvedriti nebo, pomladiti staro lice te ozdraviti samrtnike. Ona je, zaključuje Medini, poput neke fate iz talijanske epike pa joj autor nalazi izravne veze s nekim licima iz *Oslobođenog Jeruzalema* Torquatta Tassa. U četvrtoj *Jeđupki* anonimnog pjesnika Medini uočava da je i ovdje proročica bliska vješticama, da govori njihovim jezikom pa je naziva vilenicom. Stoga ovaj autor zaključuje da je navedenu pokladnu pjesmu napisao pisac koji je naizust poznao sve druge dubrovačke *Jeđupke* pri čemu u tvorbi anonimusa Medini primjećuje lakoću stiha koji najavljuje Gundulićevo doba kako zbog osmerca a tako i zbog lapidarne jasnoće slika. Ovaj je književni povjesničar suvereno komparirao sve dubrovačke *Jeđupke* te s pravom zaključio da je pseudoČubranovićeva *Jeđupka* u hrvatsku renesansnu književnost unijela iskustvo talijanskih pokladnih arhetipova. Kako Medini nije uspio rekonstruirati odnos Pelegrinovića i Čubranovića pogrešno je izvodio zaključak da svi mlađi pjesnici nisu slijedili Pelegrinovićev model pokladne pjesme onoliko koliko je navodno on slijedio Čubranovića. Milorad je Medini Pelegrinovićevo inzistiranje na maskiranju muškarca u *Jeđupku* ocijenio znakom pjesničke slabosti kojim se uvodi potpuno suvišna teatralizacija. Valja reći da je Medini potpuno previdio da su upravo ovakve pjesničke i tematske inovacije najavile put kojim je žanr hrvatskih renesansnih maskerata krenuo i okvir u kojem se on kasnije kretao.

U tom smislu Medini nije griješio kad je u svojoj interpretaciji korpusa pokladne lirike uključio maskerate Nikole Nalješkovića.²⁷ Njegove *Pjesni od maškarate* nakon Čubranovićeva arhetipa, prema Mediniju, ključnim su djelom u ovom pokladnom žanru. U Nalješkovićevoj pokladnoj poeziji Medinija osobito impresioniraju vragovi koji se pojavljuju kao djelatna lica. Medini točno uočava izravnu vezu Nalješkovićevih stihova s onima nešto starijega Mavra Vetranovića te tomu posvećuje posebnu pozornost. Ipak Miloradu je Mediniju još važnije bilo uspostaviti vezu Nalješkovićevih i Vetranovićevih maskerata s konkretnim talijanskim primjercima toga žanra. Te usporedbe mu polaze za rukom upravo u vezi inauguracije lica đavla kao govornika, zatim on uočava srodnosti talijanskih i hrvatskih pjesama o robovima pri čemu su mu Vetranovićeve *Dvije robinjice* najbolji primjer tih od *Jeđupke* i njezine čvrste žanrovske forme oslobođenih maskerata.²⁸

²⁷ O Nalješkovićevim maskeratama vidi: Tomislav Bogdan, »Nalješkovićeve maskerate«, u: *Pučka krv, plemstvo duha. Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću*, ur. D. Đukić, Zagreb, 2005., str. 125–137.

²⁸ Usp. Branko Drechsler (Vodnik), »Postanje Lucijeve Robinje«, *Rad JAZU*, 176, Zagreb, 1909., str. 83–134.

U svojim komparatističkim usporedbama Medini je vrlo iscrpan i uspješan. Dovoljno je usporediti njegov komparatistički uvid s posve neumjesnim usporedbama što ih u ono doba uspostavlja Ivan Kasumović.²⁹ Medini talijansko-hrvatske veze konstatira ali ne dopušta da se njegova interpretacija svede na puku tekstološku analizu. On najradije piše o duhu pokladne poezije s obje strane Jadrana a manje o izravnim posudbama koje poznaje ali ih vrlo primjereno tumači. Posebnu analizu posvećuje Medini po njemu najmlađoj *Jeđupki* a to je poema *Derviš* Stijepa Đurđevića te opovrgava tvrdnje nekih tadašnjih književnopovijesnih diletanata da je riječ o djelu koje bi bilo još jedan Čubranovićev plod. Zbog toga Medini ponešto pedantistički sprovodi uspješnu jezičnu analizu *Jeđupke* iz 1599. i Đurđevićeva *Derviša* da bi zaključio kako je nemoguće zbog jezičnih a još više zbog stilskih razloga datirati nastanak *Derviša* na početak XVI. ili kraj XV. stoljeća. U toj argumentaciji Medini poput Šurmina preuzima iz *Bibliotheca Ragusine* Ilije Crijevića posve legendarne tekstove o nastanku *Jeđupke* iz 1599. i *Derviša*, dokazujući da njima samo pučka legenda a ne znanstvena autopsija pridaje istoga autora. Ipak za razliku od Đure Šurmina, njega prenošenje legendi ne zanima nego on sprovodi vrlo lucidnu i točnu usporedbu *Derviša* i *Jeđupke* pokazujući im srodnosti osobito u vezi s formiranjem središnjeg zaljubljenikova glasa pri čemu *Derviša* sasvim točno uspoređuje i s mlađim srodnim djelima a prije svega s komičkom poemom *Suze Marunkove* Ignjata Đurđevića.³⁰ Dakle Medini je davne 1898. godine uspoređujući *Derviš* i *Suze Marunkove* dokazao izravne žanrovske podudarnosti između ovih poema a što će kasnije mlađim istraživačima postati polaznom točkom u deskripciji korpusa baroknih komičkih poema.

Ovaj čvrsti žanrovski sustav koji je u Medinijevom tekstu prvi put uopće uspostavljen preuzet će Pavao Pavličić kada s većom upućenošću, što zbog metodoloških promjena a što zbog protoka vremena, bude opisivao korpus komičkih poema kao tipično barokni književni žanr. Stoga nam se čini nužnim revalorizirati Medinijevo mjesto u hrvatskoj književnoj historiografiji i naglasiti važnost doprinosa Milorada Medinija koji je prvi s vrlo oskudnim filološkim pripravama presudno utvrdio korpus pokladnih pjesama i poema od Vetranovića i Nalješkovića, preko pseudoČubranovića, Pelegrinovića, Bobaljevića i Mažibradića pa onda Stijepa i Ignjata Đurđevića pokazujući kako ta djela tvore važnu kopulu u kanonu hrvatske književnosti kojoj se onda

²⁹ Ivan Kasumović bio je hrvatski filolog i književni povjesničar Medinijevog naraštaja te dugogodišnji gimnazijski profesor u Zagrebu, a od 1905. do 1919. docent za rimsku književnost na Filozofskom fakultetu. Imao je vrlo neobična metodološka polazišta i poglede na književne izvore.

³⁰ Vidi o tomu uspješnu žanrovsku analizu u: Pavao Pavličić, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Split, Književni krug, 1979.

moгу dodavati pojedinačna djela Ivana Bunića Vučića ili Antuna Gleđevića ali da se konstrukcija i struktura koju je uspostavio Milorad Medini nimalo ne promijeni. Naravno ne treba posebno naglašavati da je Miloradu Mediniju već tada u tom nizu imalo primat Držićevo djelo *Novela od Stanca* koje je uz *Jeđupku* najuspješniji plod starije hrvatske pokladne poezije. Kada je sve ovdje spomenuto još pregnantnije i lucidnije ponovio nakon četiri godine u tekstu svoje *Povjesti hrvatske književnosti* Medini je samo učvrstio u svijesti šire publike ono što je podastro u svojem prvom relevantnom znanstvenom radu u kojem je dao svoj najveći doprinos istraživanjima i analizama hrvatske renesansne književnosti.

Milorad Medini na koncu zaključuje da je nakon *Derviša* pokladna pjesma preuzela heroikomične oblike te da se značajnije vezala uz talijanske izvore čime je izgubila izvornost. Ovu su ocjenu korigirali mlađi istraživači i književni povjesničari obzirom da su novi metodološki pristupi uspostavili nešto drugačiji odnos prema tretiranju originalnosti ranonovovjekovnih djela. Zanimljivo je da na samom kraju svoje studije o pokladnoj poeziji spominje Medini kao posljednju rečenicu svoga članka Mavra Vetranovića i njegove satirične pjesme koje izgovara Orlača ridanka i to onu izgovorenu u Blatu ribarom i onu upućenu Peraštanima.³¹ U tom spomenu Medini posve svjesno izostavlja treću Vetranovićevu pjesmu *Orlača ridanka Kotoru govori pronostik*. Milorad je Medini znao da taj pronostik nikad nije bio pokladnim govorom kako su ga neki tumačili već da je riječ o verziji domaćega mita o heroini te da je *pronostik* religioznog karaktera. Taj detalj samo svjedoči o dubokoj promišljenosti i točnosti Medinijevih izvoda kao i o činjenici da je on svoj interes za stariju književnost zaokružio u razmjerno kratkom vremenu, pa je u tom korpusu kritičkih tekstova najbolji njegov rad o pokladnoj poeziji dubrovačkoj, prvi ali i njegov najznačajniji rad o renesansnoj književnosti. Napisao ga je kad mu je bilo svega dvadeset i pet godina. Na istom polju radit će manje od deset godina nakon čega će otpočeti Medinijeva politička a završiti istraživačka karijera. Proći će neko vrijeme a da će njegove kritičke i književnopovijesne izvode o hrvatskoj pokladnoj poeziji i maskeratama prvi potpuno uvažiti književni povjesničar Branko Vodnik, a onda nakon njega i mnogi drugi.

³¹ Vidi o prvoj Vetranovićevoj pjesmi: Lahorka Plejić Poje, »Vetranovićeva Orlača ridanka rečeno u Blatu ribarom«, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 44, br. 2, str. 119–134; Zagreb, 2007.

Literatura

- An., *Trionfi, carri, mascherate o canti carnaschialeschi andati per Firenze all tempo del magnifico Lorenzo de Medici sino 1559*, sv. II, Cosmopoli, 1750.
- Irena Arsić, »Maskerate«, u: *Antun Sasin dubrovački pesnik XVI. veka*, Banja Luka, 2002.
- Vladimir Bazala, »Stric Grgur i nećak Toma Budislavić-Budisaljčić«, *Republika*, X, br. 2/3, str. 255–259; Zagreb, 1954.
- Vladimir Bazala, »Medicinski epigrafi Dubrovnika«, *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*, XIV, br. 1, str. 59–75; Beograd, 1974.
- Tomislav Bogdan, »Nalješkovićeve maskerate«, u: *Pučka krv, plemstvo duha. Zbornik radova o Nikoli Nalješkoviću*, ur. D. Dukić, Zagreb, 2005., str. 125–137.
- Jacob Burckhardt, *Kultura renesanse u Italiji*, preveo M. Prelog, Zagreb, 1953.
- Andrija Čubranović, *Jeđupka*, priredio M. Kombol, Zagreb, 1949.
- Branko Drechsler (Vodnik), »Postanje Lucijeve Robinje«, *Rad JAZU*, 176, str. 83–134; Zagreb, 1909.
- Marin Franičević, »O autorstvu Jeđupke i o Mikši Pelegrinoviću«, *Čakavski pjesnici renesanse*, Matica hrvatska, Zagreb, 1969.
- Viktoria Franić Tomić, »O komparativnoj književnosti danas«, *Croatica et Slavica Iadertina*, V, str. 281–290; Zadar, 2009.
- Viktoria Franić Tomić, »Marin Držić u Hektorovićevom očištu i Nalješkovićevom posredovanju«, u: *Hvar – književnost i kazalište. Dani Hvarškoga kazališta, Građa i rasprave o hrvatskoj književnosti i kazalištu*, sv. 38, HAZU, Zagreb – Split, 2012., str. 115–158.
- Anton Kolendić, »Jeđupka i njen autor«, *Republika*, XVIII, br. 2/3, str. 79–93; br. 4, str. 155–162; br. 6/7, str. 253–260; Zagreb, 1962.
- Anton Kolendić, »Šest latinskih knjižica štampanih u Krakovu u čast Dubrovčanina Tome Natalisa Budislavića«, u: *Zbornik istorije književnosti SANU*, 3, Beograd, 1962., str. 211–243.
- Mihovil Kombol, *Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb, 1945.
- Šime Ljubić, *Ogledalo književne poviesti jugoslavjanske na podučavanje mladeži*, Zagreb, 1864./1869.
- Milorad Medini, *Dubrovačke poklade u 16. i 17. vijeku i Čubranovićeve nasljednici. Posebni otisak iz Programa Kraljevske velike gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1897/98*, Dubrovnik, 1898.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, I. knjiga, Zagreb, 1902.
- Milorad Medini, »Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje«, *Glasnik Matice dalmatinske*, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, 1904.
- Nikola Nalješković, *Književna djela*, priredio i popratne tekstove napisao A. Kapetanović, Zagreb, 2005.

- Slobodan Prosperov Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Književni krug, Split, 1977.
- Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti od Gundulićeva poroda od tmine do Kačićeva Razgovora ugodnog naroda slovinskog iz 1756*, sv. III, Antibarbarus, Zagreb, 1999.
- Miroslav Pantić, »Dubrovački lekari-književnici iz XVIII veka«, *Acta historica medicinae, pharmaciae, veterinae*, IX, br. 1/2, str. 25–45; Beograd, 1969.
- Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame*, Zagreb, 1870.
- Pavao Pavličić, *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Književni krug, Split, 1979.
- Pavao Pavličić, »Maskerata«, u: *Leksikon Marina Držića*, ur. S. P. Novak et al., Zagreb, 2009., str. 479–480.
- Dragoljub Pavlović, »Horacije Mažibradić – dubrovački pesnik XVII veka«, *Glas SAN*, CCXL, Odeljenje literature i jezika, 5, Beograd, 1960.
- Milivoj Petković, *Dubrovačke maskerate*, SAN, Beograd, 1950.
- Pjesme Nikole Nalješkovića, Andrije Čubranovića, Mikše Pelegrinovića i Saba Bobajevića i Jegjupka neznana pjesnika*, Stari pisci hrvatski, priredio F. Rački, sv. VIII, Zagreb, JAZU, 1876.
- Lahorka Plejić Poje, »Vetranovićeva Orlača riđanka rečeno u Blatu ribarom«, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 44, br. 2, str. 119–134; Zagreb, 2007.
- Alfred von Reumont, *Lorenzo de Medici ili Magnifico*, Leipzig, 1883.
- Ivan Slamnig, »Maskerate Mavra Vetranovića«, u: *Sedam pristupa pjesmi*, Rijeka, 1986., str. 80–85.
- Milivoj Šrepol, *Preporod u Italiji*, Zagreb, 1899.
- Đuro Šurmin, *Povijest književnosti hrvatske i srpske*, Zagreb, 1898.
- Jorjo Tadić, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Dubrovnik, 1939.
- Jorjo Tadić, *Dubrovački portreti*, Beograd, 1948.
- Mirko Tomasović, »Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu«, u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, ur. A. Flaker i K. Pranjić, Zagreb, 1978., str. 167–192.
- Charles Yriarte, *Florence: l'histoire, les Médecis, les humanistes, les lettres, les arts*, Pariz, 1881.

MILORAD MEDINI – PRVI TUMAČ DUBROVAČKIH MASKERATA

Sažetak

Autorica je u svom radu uspostavila dijakronijski pogled na razvitak kritičkih interpretacija korpusa hrvatskih pokladnih pjesama i renesansnih maskerata. U radu se nakon historiografskog i metodološkog uvoda ponudilo gradivo za novu interpretaciju toga žanra s pogledom na dodire tog uvida s onima Milorada Medinija koji u kroatistici imaju kronološki primat. S posebnom pozornošću obradio se razvitak istraživanja ove teme kao i teatrološka komponenta tih tekstova te je u tom smislu naglašen njihov dodir s talijanskim renesansnim karnevalizacijama. U radu se pokazala akribičnost većine Medinijevih ocjena koje su izdržale provjeru vremena ali je naglašena i ona razina koja je vremenom morala biti odbačena. Autorica je afirmirala Medinijeva rana proučavanja ove teme i pokazala kako je njegov doprinos dugo bio zanemaren i nedovoljno priznat posebno s obzirom na činjenicu da je on prvi u skladu sa svojim vremenom metodološki opisao žanr hrvatskih maskerata i pokladne lirike.

Ključne riječi: Milorad Medini, pastoralna, maskerata, renesansa, Mikša Pelegrinović, Andrija Čubranović, Nikola Nalješković, Sabo Bobaljević, Horacije Mažibradić

MILORAD MEDINI – THE FIRST INTERPRETER OF THE
MASQUES FROM DUBROVNIK*Summary*

In her work, the author established a diachronic view on the development of critical interpretations of the corpus of Croatian pastoral poetry and renaissance masques. After a historiographical and methodological introduction, the paper offers material for a new interpretation of this genre with a perspective on the contacts of that insight with the views that Milorad Medini applied in his study of Croatian masques, because of the fact that in this subject he had been chronologically first. The author of the paper paid special attention to two topics: the first one is the history of the research of this subject and the second one is the teatrological component of these texts. In that sense she emphasized their relation with Italian *canti carnevaleschi*. The paper shows the meticulousness of the majority of Medini's critical remarks which endured the test of time, but also pointing out the level of his research that with time had to be dismissed. The author brought recognition to Medini's early studies of this topic and showed that until now his contribution was neglected and insufficiently recognized, especially considering the fact that Medini was the first to, in accordance with his time, methodologically describe the genre of Croatian masques and carnival poetry.

Keywords: Milorad Medini, Pastoral Poetry, Masque, Renaissance, Mikša Pelegrinović, Andrija Čubranović, Nikola Nalješković, Sabo Bobaljević, Horacije Mažibradić

Dodatak

Josipa Dragičević

Nacrt za životopis Milorada Medinija

Stručni članak

UDK 821.163.42(01) Medini, M.

Milorad Medini, hrvatski književni povjesničar i političar, rođen je 13. travnja 1874. u Dubrovniku gdje je i umro, 20. rujna 1938. Studirao je slavistiku u Beču, 1895. doktorirao filozofiju, a 1900. je položio profesorski ispit. Od 1896. radio je kao gimnazijski profesor u Dubrovniku i Splitu no zbog političkih stavova umirovljen je 1905. Od 1907. do 1910. bio je urednik dubrovačkoga lista *Crvena Hrvatska*. Godine 1908. izabran je za narodnoga zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru gdje je bio voditeljem financijsko-gospodarskoga referata u Zemaljskom odboru od 1910. do upravne reorganizacije Kraljevine SHS. Nakon Prvoga svjetskoga rata do umirovljenja 1934. bio je tajnikom Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku. U rujnu 1908. postao je tajnikom Samostalne organizacije Hrvatske stranke kojoj je Pero Čingrija bio predsjednikom, a Roko Arneri potpredsjednikom, a koja je okupila većinu bivših pristasa Hrvatske stranke iz dubrovačkoga i korčulanskoga kotara suprotstavljajući se novoj struji u Hrvatskoj stranci koja se okretala austrofilstvu povezanom s masovnim priljevom članstva Narodne hrvatske stranke. Odvajanje ove skupine je bio jednim od razloga sloma politike novoga kursa u Dalmaciji.

Milorad Medini pratio je svjetska politička zbivanja, posebice ona na prostoru tadašnje Austro-Ugarske i susjednoga Balkana koja su imala utjecaj na hrvatsku političku zbilju, ali i budućnost hrvatskoga prostora što je definiralo njegove političke stavove i angažiranost u političkom životu. Istodobno se bavio znanstvenim radom koji je usmjeren k izučavanju povijesti Dubrovnika te starije dalmatinske i dubrovačke književnosti pri čem je zbog komparatističkoga pristupa razvidno Medinijevo dobro poznavanje i (povijesti) europskih književnosti.

Najvažnije mu je djelo *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*,¹ koje je objavila Matica hrvatska 1902., a koje je bilo zamišlje-

---

¹ *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Milorad Medini. Knjiga I., XVI. stoljeće. Naklada »Maticе hrvatske«. U Zagrebu, 1902. – br. str. 360. Tiskano u ediciji *Crtime iz hrvatske književnosti*, sv. 3, Matica hrvatska, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek), Zagreb, 1902.

no kao prva knjiga troknjižja kojim bi se obradila dubrovačko-dalmatinska književnost XVI., XVII. i XVIII. stoljeća, no Medini druge dvije knjige nije napisao. Prvi je to sustavan i cjelovit prikaz povijesti dubrovačke i dalmatinske književnosti, od najstarijih zapisa crkvene književnosti na narodnom jeziku do dubrovačke drame XVI. stoljeća, pri čem je Medini donio nove, argumentirane sudove o našim starim piscima i njihovim djelima stavljajući hrvatsku stariju književnost u povijesnokulturni kontekst XVI. stoljeća.² Tadašnja kritička recepcija knjigu je razmatrala u okviru rasprava o sustavnosti i uspješnosti metodologije prikaza književnosti obuhvaćene knjigom, no filološka analiza je kod dijela kritike izostala, diskurzivno se zadržavajući na nijekanju pripadnosti dalmatinske i dubrovačke renesansne književnosti korpusu hrvatske književnosti. Medinijeva knjiga je u hrvatskoj književnoj historiografiji danas prepoznata kao jedno od mjesta odmaka od isključivosti filološke metode XIX. stoljeća i metodološkoga zaokreta u pisanju hrvatske književne povijesti.

Osim *Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* važnija Medinijeva djela su: *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici* (1898.),³ *O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnasijima* (1900.),⁴ *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine* (1903.),⁵ *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti* (1909.),⁶ *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji* (1920.),⁷ *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* (1934.),⁸ *Starine dubrovačke* (1935.),⁹ *Kako je postao Ljetopis popa*

² Petra Rajković, »Medini, Milorad«, *Hrvatska književna enciklopedija*, 3, Ma–R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 55.

³ *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici*. Napisao Dr. Milorad Medini. Preštampano iz Programa za šk. god. 1897–8 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku, U Dubrovniku, Pišćevom nakladom, Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku, 1898. – br. str. 24.

⁴ *O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnasijima*. Napisao Dr. Milorad Medini. Preštampano iz Programa za šk. god. 1899–1900 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku, U Dubrovniku, Pišćevom nakladom, Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku, 1900. – br. str. 23.

⁵ *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*. Napisao Dr. Milorad Medini. (Preštampano iz 153. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.), U Zagrebu, Tisak Dioničke tiskare, 1903. – br. str. 18.

⁶ *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića*. (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.) Napisao Milorad Medini. (Preštampano iz 176. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.), U Zagrebu, Tisak dioničke tiskare, 1909. – br. str. 27.

⁷ *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*. Napisao Milorad Medini, Izdalo Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, Nagr. tisk.-lit. zavod E. Vitaliani, 1920. – br. str. 125.

⁸ *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*. Dr. Milorad Medini. Biblioteka »Duba«, knjiga 2, Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1934. – br. str. 20.

⁹ *Starine dubrovačke*. Napisao Milorad Medini, Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1935. – br. str. 314.

Dukljanina (1942.).¹⁰ Za tisak je priredio djelo *Iz pjesama Paše Antuna Kazalija*,¹¹ objavljeno 1903. u nakladi Dubrovačke hrvatske tiskare. Postumno tiskano Medinijevo djelo *Dubrovnik Gučetića*,¹² napisano 1936., a objavljeno 1953., važan je prinos i metodološki inovativan pristup u sagledavanju i vrednovanju dubrovačke povijesti XIV. stoljeća.

Milorad Medini priloge je objavljivao u časopisima *Archiv für slavische Philologie*, *Crvena Hrvatska*, *Glasnik Matice dalmatinske*, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, *Kršćanska škola*, *Hrvatska*, *Dubrovački list*, *Naše pomorstvo*, *Jugoslavenski Lloyd*, *Novosti*, *Almanah Jadranska straža za 1927. godinu*, *Dubrovnik*, *Vreme*. Od 1907. bio je dopisnim članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (JAZU, danas HAZU).

Bibliografija

- Milorad Medini, *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićevi nasljednici*. Preštampano iz Programa za šk. god. 1897–8 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku, U Dubrovniku, Pišćevom nakladom, Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku, 1898.
- Milorad Medini, *O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnasijima*. Preštampano iz Programa za šk. god. 1899–1900 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku, U Dubrovniku, Pišćevom nakladom, Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku, 1900.
- Milorad Medini, *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I., XVI. stoljeće, Naklada »Matice hrvatske«. U Zagrebu, 1902.
- Milorad Medini, *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine*. (Preštampano iz 153. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.), U Zagrebu, Tisak Dioničke tiskare, 1903.
- Iz Pjesama Paše Antuna Kazalija*. Probrao i za tisak priredio Dr. Milorad Medini, Nakladom Dubrovačke Hrvatske Tiskare, Dubrovnik, 1903.
- Milorad Medini, *Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića*. (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.) (Preštampano iz 176. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.), U Zagrebu, Tisak dioničke tiskare, 1909.
- Milorad Medini, *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji*, Izdalo Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko, Zadar, Nagr. tisk.-lit. zavod E. Vitaliani, 1920.

¹⁰ *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*. Dr. Milorad Medini. Poklon od pisca. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Historičko-filologičkoga razreda. Knjiga 273 (85), U Zagrebu, Narodna tiskara, Zagreb, Kaptol 27, 1942. – br. str. 44.

¹¹ *Iz Pjesama Paše Antuna Kazalija*. Probrao i za tisak priredio Dr. Milorad Medini, Nakladom Dubrovačke Hrvatske Tiskare, Dubrovnik, 1903. – br. str. 201.

¹² *Dubrovnik Gučetića*. Milorad Medini. Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCX. Odjeljenje društvenih nauka, nova serija, knjiga 9, Beograd, 1953. – br. str. 131. [Ćir.]

- Milorad Medini, *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak*, Biblioteka »Duba«, knjiga 2. Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1934.
- Milorad Medini, *Starine dubrovačke*, Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1935.
- Milorad Medini, *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina*. Poklon od pisca. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Historičko-filologičkoga razreda. Knjiga 273 (85), U Zagrebu, Narodna tiskara, Zagreb, Kaptol 27, 1942.
- Milorad Medini, *Dubrovnik Gučetića*, Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCX. Odeljenje društvenih nauka, nova serija, knjiga 9, Beograd, 1953. [Ćir.]

Literatura

- [Anonim], »Medini, Milorad«, *Hrvatski leksikon*, II. svezak, L–Ž, Naklada Leksikon, Zagreb, 1997., str. 89.
- [Anonim], »Medini, Milorad«, *Hrvatska enciklopedija*, sv. 7, Ma–Nj, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 177.
- Ivana Brković, »Medini, Milorad«, *Leksikon Marina Držića*, Leksikografski zavod Miroslava Krleže, Zagreb, 2009., str. 491–492.
- Šimun Jurišić, »Medini, Milorad«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeč i Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 484.
- M. U. [Mate Ujević], »Medini, Milorad«, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6, Maklj–Put, Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zagreb, 1965., str. 66.
- Petra Rajković, »Medini, Milorad«, *Hrvatska književna enciklopedija*, 3, Ma–R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 55.
- Marko Samardžija i Ante Selak, »Medini, Milorad«, *Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti*, Nakladnik Pergamena, Zagreb, 2001., str. 417.
- V[era] Živančević, »Medini, Milorad«, *Leksikon pisaca Jugoslavije*, Matica srpska, Novi Sad, 1997., str. 284.

*Bibliografija Milorada Medinija
i literatura o Miloradu Mediniju*

Lidija Bogović

Bibliografija Milorada Medinija

Stručni članak
UDK 821.163.42
01

Bibliografija Milorada Medinija priređena za *Zbornik o Miloradu Mediniju* temelji se na Katalogu retrospektivne bibliografije članka Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže koji sadrži dostupne podatke o člancima iz periodičnih publikacija za razdoblje do 1945. Popis je dopunjen bibliografskim jedinicama poglavito dostupnima u Katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu te Državnom arhivu u Zadru, ali i katalozima Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i Knjižnica grada Zagreba. Za izvore, korišteni su i *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova*¹ iz 1956. i 1957., zatim *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835.–1940.*² iz 1990., *Leksikon pisaca Jugoslavije*³ iz 1997., dva dijela *Jadertine Croaticae, bibliografije knjiga, časopisa i novina*⁴ Vjekoslava Maštrovića iz 1949. i 1954., kao i ostale znanstveno-stručne enciklopedijske i leksikonske publikacije.

Bibliografija Milorada Medinija sadrži 45 kronološki sastavljene bibliografske jedinice. Unutar pojedine godine na prvom mjestu nalaze se objavljene knjige Milorada Medinija, a nakon njih autorske bibliografske jedinice objavljene u serijskim publikacijama. Popis je sastavljen kronološki ili abecednim redom prema nazivu publikacije ako nije definirano vrijeme izlaska publikacije. Svaka bibliografska jedinica sadrži precizno naveden potpis autora, naziv knjige ili naslov priloga i naziv serijske publikacije u kojoj je

---

¹ *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova*, I, Nauka o književnosti, I/1, Književnost općenito. Teorija književnosti. Usporedna književnost, A–K. Izdanje i naklada Leksikografskoga zavoda FNRJ, Zagreb, 1956. *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova*, I, Nauka o književnosti, I/2, Historija jugoslavenskih književnosti, L–Ž. Izdanje i naklada Leksikografskoga zavoda FNRJ, Zagreb, 1957.

² *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835.–1940.* Knjiga 14, Me–Nap. Nacionalna i sveučilišna biblioteka Zagreb, Zagreb, 1990.

³ *Leksikon pisaca Jugoslavije*, IV, M–Nj, Matica srpska, Novi Sad, 1997.

⁴ Vjekoslav Maštrović, *Jadertina Croatica*, bibliografija knjiga, časopisa i novina izdanih na hrvatskom ili srpskom jeziku u Zadru, I. dio. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1949. Vjekoslav Maštrović, *Jadertina Croatica*, bibliografija knjiga, časopisa i novina, II. dio. Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1954.

prilog objavljen te ostale bibliografske podatke (godište, svezak, broj, broj stranice, mjesto izdanja) te napomenu uz pojedine priloge. Pretežno zbog nedovoljno dobre očuvanosti publikacija, do nekih izvornika nije bilo moguće doći te su ostali neprovjereni i kao takvi obilježeni su zvjezdicom. Uz bibliografiju Milorada Medinija izrađeno je i kazalo imena abecednim redom, a uz svako navedeno ime označen je broj bibliografske jedinice.

Godine 1891. u Dubrovniku je pokrenut politički tjednik *Crvena Hrvatska* koji je izlazio do 1914. (od 1906. do 1912. kao polutjednik). Milorad Medini je bio urednikom od kraja 1907. do početka 1910. te nekoliko brojeva krajem 1910. U svakom je broju časopisa izlazio uvodnik koji je uglavnom bio nepotpisan. Uz desetak potpisanih članaka za koje sa sigurnošću možemo reći da je napisao Milorad Medini, prema mr. sc. Ernestu Fišeru, još su tri uvodnika (9. studenoga 1907., 13. studenoga 1909. te 10. prosinca 1910.), iako nepotpisana, nedvojbeno Medinijeva. Fišer ističe kako je u vrijeme Medinijeva urednikovanja njegovih uvodnika bilo mnogo više od tri prethodno navedena, ali bez detaljnije analize ne može ih se sa sigurnošću atribuirati i uvrstiti u bibliografski popis.

Cijeli je niz bibliografskih jedinica u Katalogu retrospektivne bibliografije članaka Leksikografskoga zavoda, objavljenih u zadarskom *Narodnom listu* 1909., a potpisanih pseudonimom Šeremeta,⁵ pogrešno pripisan Miloradu Mediniju. Riječ je Vici Mediniju koji je pisao pod tim pseudonimom na što je upozorio i izv. prof. dr. sc. Robert Bacalja u svojem izlaganju na Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju. Nezanemariva je to pogreška na koju valja ukazati budućim istraživačima hrvatske književne historiografije koji u svojim radovima neće izostaviti Milorada Medinija, autora važnoga prinosa hrvatskoj književnoj povijesti.

Uz *Zbornik o Miloradu Mediniju* i Bibliografija Milorada Medinija predstavlja vrelo za proučavanje važnoga dijela hrvatske književne povijesti te svojevrsnu pomoć pri donošenju novih znanstvenih spoznaja. Zahvaljujem svim pojedincima koji su svojim znanjem, strpljenjem i korisnim savjetima na razne načine pomogli u izradi bibliografije. Posebno zahvaljujem mr. sc. Ernestu Fišeru koji je ugodnim razgovorom i savjetima pomogao oko biblio-

⁵ – Vidjet ćemo ... – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 76, str. 4; Zadar, 22. rujna 1909.
 – U očekivanju – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 77, str. 3; Zadar, 25. rujna 1909.
 – Kuparska žaba – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 88, str. 3; Zadar, 3. studenoga 1909.
 – U slavu ženskog klobučica! – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 93 – Prilog, str. 2; Zadar, 20. studenoga 1909.
 – Dr. Friedjung pomamljen – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 103 – Božićni prilog, str. 3; Zadar, 24. prosinca 1909.
 – Hrvat »della Lega« – Šeremeta. *Narodni list*, XLVIII, br. 103 – Božićni prilog, str. 3; Zadar, 24. prosinca 1909.

grafskih jedinica vezanih za *Crvenu Hrvatsku* te prof. dr. sc. Tihomilu Maštroviću koji je prikupio kopije serijskih publikacija iz Državnoga arhiva u Zadru te time omogućio i olakšao provjeru toga dijela građe.

1895.

1.

Vetranic's Pelegrin. Ein allegorisches Epos der ragusäischen Literatur des XVI. Jahrhunderts. – Milorad Medini

Archiv für slavische Philologie, XVII, str. 505–544; Berlin, 1895.

– Napisano u Beču u svibnju 1895. u povodu izdanja djela Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.

1896.

2.

Ekvinocij od Iva Vojnovića – Dr. M. M.

Crvena Hrvatska, VI, br. 12, str. [1–3]; Dubrovnik, 21. ožujka 1896.

1898.

3.

Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićevi nasljednici. Napisao Dr. Milorad Medini. Preštampano iz Programa za šk. god. 1897–8 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku. U Dubrovniku, Pišćevom nakladom. Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku, 1898. – br. str. 24.

4.

Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićevi nasljednici – Dr. M. Medini *Program Ć. K. velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1897–98.*, str. 19–40; Nakladom Ć. K. Velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1898.

– O Miši Pelegrinoviću Hvaraninu, Sabi Mišetiću Bobaljeviću, Horaciju Mažibradiću, Nikoli Nalješkoviću i Stjepanu Đorđiću kao književnim nasljednicima Andrije Čubranovića.

1900.

5.

O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnasijima. Napisao Dr. Milorad Medini. Preštampano iz Programa za šk. god. 1899–1900 c. k. vel. gimnazija u Dubrovniku. U Dubrovniku, Pišćevom nakladom, Tipografija D. Pretnera u Dubrovniku. 1900. – br. str. 23.

– Dubrovnik, lipanj 1900.

6.

Čubranović und seine Beziehungen zu der einheimischen und der italienischen Literatur
– M. Medini

Archiv für slavische Philologie, XXII, sv. 1–2, str. 69–106; Berlin, 1900.

– Split, siječanj 1899.

7.

O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavnoga jezika po dalmatinskim gimnazijama – Dr.
Milorad Medini

Program Ć. K. Velike državne gimnazije u Dubrovniku za školsku godinu 1899–1900.,
str. 3–23; Nakladom Ć. K. Velike državne gimnazije, Dubrovnik, 1900.

1901.**8.**

Alfred Jensen-Gundulić – M.

Crvena Hrvatska, XI, br. 10, str. [3]; Dubrovnik, 9. ožujka 1901.

1902.**9.**

Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Milorad Medini. Knjiga I., XVI.
stoljeće. Naklada »Matice hrvatske«. U Zagrebu, 1902. – br. str. 360.

– Tiskano u ediciji *Crtime iz hrvatske književnosti*, sv. 3, Matica hrvatska, Tisak C. Albrechta (Jos. Wittasek),
Zagreb, 1902.

10.

Marko Marulić – Dr. Milorad Medini

Crvena Hrvatska, XII, br. 1, str. 1; br. 2, str. 1; Dubrovnik, 4. siječnja i 11. siječnja 1902.

– Rasprava čitana na Marulićevoj proslavi u Dubrovniku, koju su organizirala dubrovačka društva.

1903.**11.**

Iz Pjesama Paše Antuna Kazalija. Probrao i za tisak priredio Dr. Milorad Medini. Nakla-
dom Dubrovačke Hrvatske Tiskare, Dubrovnik, 1903. – br. str. 201.

12.

Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine. Napisao Dr. Milorad Medini. (Pre-
štampano iz 153. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Za-
grebu, Tisak Dioničke tiskare, 1903. – br. str. 18.

13.

Antun Kazali – Milorad Medini

Glasnik Matice dalmatinske, III, sv. 1, str. 8–30; Zadar, srpanj 1903.

14.

Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine – Dr. Milorad Medini

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 153, str. 98–114; Zagreb, 1903.

– U članku se dokazuje da zbornik Nikole Ranjine osim pjesama Šiška Menčetića i Đore Držića sadrži pjesme i drugih starijih pjesnika.

1904.**15.**

O djevojaštvu učiteljica – M. M.

Kršćanska škola, VIII, br. 3, str. 41–43; Zagreb, 10. veljače 1904.

– Polemika s Josipom Biničkim.

16.

Mali osvrt na lanjski »Napredak«. Ne će da budu orguljaši – M. M.

Kršćanska škola, VIII, br. 4, str. 56–58; br. 5, str. 72–74; br. 6, str. 84–88; Zagreb, 25. veljače, 10. ožujka i 25. ožujka 1904.

17.

Malo odgovora i razgovora o Dubrovniku i književnosti njegovoj prije trešnje – Dr. M. Medini

Glasnik Matice dalmatinske, III, sv. 3, str. 255–280; Zadar, veljača 1904.

– Napisano u Dubrovniku u prosincu 1903.

18.

Kako i što g. Binički odgovara – M. M.

Kršćanska škola, VIII, br. 6, str. 91–93; br. 7, str. 105–107; br. 8, str. 119–124; Zagreb, 25. ožujka, 10. travnja i 25. travnja 1904.

– Pisac prema: *Kršćanska škola*, VIII, br. 20, str. 317–318; Zagreb, 25. listopada 1904.

19.

Dvije sličice – M. M.

Kršćanska škola, VIII, br. 20, str. 317–318; Zagreb, 25. listopada 1904.

1905.**20.**

O životu i radu Marina Držića – ni. [Milorad Medini]

Crvena Hrvatska, XV, br. 4, str. 1–2; Dubrovnik, 28. siječnja 1905.

21.

Naš odgoj – M. Medini

Crvena Hrvatska, XV, br. 24, str. 1–2; br. 25, str. 1–2; Dubrovnik, 1905.*

– O gimnazijskom odgoju mladeži.

– Autor prema ostaloj suradnji u časopisu.

1906.**22.**

Gundulić i Dubrovnik – M. Medini

Crvena Hrvatska, XVI, Vanredno izdanje, str. 3–5; Dubrovnik, 28. svibnja 1906.

– Poseban prilog 28. svibnja 1906.

23.

Gundulić i Dubrovnik – prof. dr. M. Medini

Hrvatska, br. 31, str. 1–2; br. 32, str. 1–2; br. 33, str. 1–2; 10. srpnja, 11. srpnja i 12. srpnja 1906.

– Pretiskano iz *Crvene Hrvatske*, XVI, Vanredno izdanje, str. 3–5; Dubrovnik, 28. svibnja 1906.

– Ime pisca prema katalogu Gradske knjižnice u Zagrebu.

1908.**24.**

Nekoliko riječi Dum Jozu Crnici – Dr. Medini

Crvena Hrvatska, XVII, br. 17, str. 1; Dubrovnik, 26. veljače 1908.

1909.**25.**

Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića. (Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti.) Napisao Milorad Medini. (Preštampano iz 176. knjige »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.) U Zagrebu. Tisak dioničke tiskare. 1909. – br. str. 27.

26.

Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti. – Milorad Medini

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 176, str. 135–161; Zagreb, 1909.

1910.**27.**

Gaj i ilirizam – Dr. M. Medini

Crvena Hrvatska, XX, br. 1, str. 2–5; Dubrovnik, 1. siječnja 1910.

– Predavanje s Gajeve proslave u Dubrovniku.

28.

Jeftina besmrtnost – Dr. Milorad Medini

Crvena Hrvatska, XX, br. 59, str. 2–3; Dubrovnik, 23. srpnja 1910.

– Odgovor Branku Vodniku, koji je u članku »Što je plagijat?« objavljenom u *Zvonu*, IV, br. 14, str. 334; Zagreb, 16. srpnja 1910., naveo da ga je Medini plagirao u uvodniku »Gaj i ilirizam« objavljenom u *Crvenoj Hrvatskoj*, XX, br. 1, str. 2–5; Dubrovnik, 1. siječnja 1910.

29.

Jedna pogrješka u književnosti – M. M.

Crvena Hrvatska, XX, br. 81, str. 1–2; Dubrovnik, 8. listopada 1910.

- Rasprava o jezičnoj ostavštini starih dubrovačkih pjesnika povodom Uccellinijeva prijevoda Alighierijeve »Divne Glume«.
- Pisac prema izjavi Ljubomira Maštrovića.

30.

[Komentar članka Giulia de Frenzija o Dubrovniku] – [Milorad Medini]

Crvena Hrvatska, XX, br. 83, str. 1–2; Dubrovnik, 15. listopada 1910.

- Komentar na članak Giulia Frenzija pod naslovom »La rivale di Venezia«, *Il giornale d' Italia*, 30. rujna 1910.
- Autor prema izjavi Ljubomira Maštrovića.

1920.**31.**

O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji. Napisao Milorad Medini. Izdalo Zemaljsko gospodarsko vijeće dalmatinsko. Zadar. Nagr. tisk.-lit. zavod E. Vitaliani. 1920. – br. str. 125.

- Zadar, 6. rujna 1920.

1924.**32.**

Dubrovnik u našoj privredi – Medini, M[ilorad]

Dubrovački list, str. 31–32; Dubrovnik, 24.–26. kolovoza 1924.*

1926.**33.**

Dubrovnik kao uvozna i izvozna luka – g. Dr. Medini

Dubrovački list, III, br. 24, str. 1; Dubrovnik, 1926.*

- Predavanje.

34.

Naša spoljna trgovina i trgovinska politika u vezi sa interesima našeg pomorstva. Trgovačka konkurencija stranih luka Trsta i Rijeke. Naša carinska politika. Pitanje slobodnih zona i javnih skladišta. Posljedice željezničko-tarifne politike. Zahtjevi u pogledu lučkih tarifa. – Medini, M[ilorad]

Naše pomorstvo, 83–90; 184–201; 1926.*

- Referat održan 25. lipnja 1926. na konferenciji privrednih komora Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca u Ljubljani.

1927.**35.**

Lučke pristojbe – M. Medini

Jugoslavenski Lloyd, XIX, br. 132, str. 1–2; Zagreb, 9. lipnja 1927.

36.

Uloga gruške luke u našem privrednom razvoju – Dr. Milorad Medini

Novosti, XXI, br. 355, str. 26; Zagreb, 23. prosinca 1927.

– Razgovor s dr. Miloradom Medinijem, tajnikom Trgovačke komore.

37.

Naša spoljna trgovina i naše luke – Medini, Milorad

Almanah Jadranska straža za 1927. godinu, str. 245–266; Izdanje Jadranska straža, Glavni Odbor Beograd, 1927.

1929.**38.**

Dubrovački razgovori – Milorad Medini

Dubrovnik, mjesečna ilustrovana revija, I, br. 1, str. 24–30; Dubrovnik, ožujak 1929.

– Dubrovnik, 3. veljače 1929.

39.

Damjan Juda – M. Medini

Dubrovnik, mjesečna ilustrovana revija, I, br. 4–5, str. 138–143; Dubrovnik, lipanj–srpanj 1929.

40.

Sejanje žita u Dalmaciji – Dr. M. Medini

Vreme, IX, br. 2730, str. 5; Beograd, 2. kolovoza 1929. [Ćir.]

– O problemu ekonomskoga podizanja primorskih krajeva.

1930.**41.**

Stanje i potrebe privrede u području Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku.

Izveštaji Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku, 5, 67–93; 1930.*

– Podatci o trgovini, pomorstvu, turizmu i brodogradnji za Dubrovnik, Kotor i Korčulu.

1934.**42.**

Dubrovnik u borbi za svoj razvitak. Dr. Milorad Medini. Biblioteka »Duba«, knjiga 2.

Štamparija »Jadran«, Dubrovnik, 1934. – br. str. 20.

1935.**43.**

Starine dubrovačke. Napisao Milorad Medini. Štamparija Jadran, Dubrovnik, 1935. – br. str. 314.

1942.**44.**

Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina. Dr. Milorad Medini. Poklon od pisca. *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Historičko-filološkoga razreda. Knjiga 273 (85). U Zagrebu. Narodna tiskara, Zagreb, Kaptol 27, 1942. – br. str. 44.

1953.**45.**

Dubrovnik Gučetića. Milorad Medini. Srpska akademija nauka. Posebna izdanja, knjiga CCX. Odeljenje društvenih nauka, nova serija, knjiga 9. Beograd, 1953. – br. str. 131. [Ćir.]

– Dubrovnik, 20. prosinca 1936.

Kazalo imenā bibliografije Milorada Medinija

A

ALIGHIERI, Dante 29

B

BINIČKI, Josip 15, 18

C

CRNICA, Jozo 24

Č

ČUBRANOVIĆ, Andrija 3, 4, 6

D

DRŽIĆ, Đore 14

DRŽIĆ, Marin 20, 25, 26

Đ

ĐORĐIĆ, Stjepan 4

F

FRENZI, Giulio de 30

G

GAJ, Ljudevit 27, 28

GUČETIĆ, Nikola Vitov 45

GUNDULIĆ, Ivan 8, 22, 23

J

JENSEN, Alfred 8

JUDA, Damjan, *dubrovački knez* 39

K

KAZALI, Paša (Paško) Antun 11, 13

M

MARULIĆ, Marko 10

MAŠTROVIĆ, Ljubomir 29, 30

MAŽIBRADIĆ, Horacije 4

MENČETIĆ, Šiško 14

MIŠETIĆ BOBALJEVIĆ, Sabo 4

N

NALJEŠKOVIĆ, Nikola 4

P

PELEGRINOVIĆ, Mišo (Mikša) Hvaranin 4

POP DUKLJANIN 44

R

RANJINA, Nikola (Nikša) 12, 14

U

UCCELLINI, Frano Tice 29

V

VETRANIĆ; *vidi*: VETRANOVIĆ, Mavro

VETRANOVIĆ, Mavro 1, 25, 26

VODNIK, Branko 28

VOJNOVIĆ, Ivo 2

Lidija Bogović

Literatura o Miloradu Mediniju

Stručni članak

UDK 821.163.42(01)Medini, M.

01

Popis literature sastavljen je prema bibliografskim jedinicama iz Kataloga retrospektivne bibliografije članaka Leksikografskoga zavoda Miroslava Krleže koji sadrži podatke o člancima iz periodičnih publikacija do 1945. Popis je nadopunjen bibliografskim jedinicama dostupnima većinom u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, a uvrštene su i bibliografske jedinice iz enciklopedija i leksikona. Popis literature, koji sadrži 263 bibliografske jedinice, sastavljen je kronološki, unutar godine na prvom mjestu nalaze se bibliografske jedinice objavljene u knjigama, a nakon njih bibliografske jedinice objavljene u serijskim publikacijama, kronološki ili abecednim redom prema nazivu publikacije ako nije definirano vrijeme izlaska publikacije. Svaka bibliografska jedinica sadrži precizno navedeno ime autora i naslov priloga, naziv knjige ili serijske publikacije u kojoj je prilog objavljen te ostale bibliografske podatke (godište, svezak, broj, broj stranice, mjesto izdanja) te napomenu uz pojedine priloge. Izvornici do kojih nije bilo moguće doći te su ostali neprovjereni obilježeni su zvjezdicom. Uz literaturu o Miloradu Mediniju izrađeno je i kazalo imena abecednim redom, a uz svako navedeno ime označen je broj bibliografske jedinice.

Tri bibliografske jedinice u Katalogu retrospektivne bibliografije članaka Leksikografskoga zavoda pogrešno navode Milorada Medinija. Članak je to B. Medinija¹ objavljen u časopisu *Obrana* u travnju 1920. u povodu ubojstva suca Medinija u Trogiru. Zatim članak Ilije Zečevića² objavljen u časopisu *Jadranska pošta* u veljači 1928., kao odgovor na članak iz časopisa *Novo doba* iz kojega je vidljivo da je riječ o dr. Čedomilu Mediniju. Posljednji takav

---

¹ B. Medini, »Zle posljedice agrarne reforme. U povodu umorstva suca Medini-a u Trogiru«, *Obrana*, I, br. 4, str. 5; 1920. (Članak je preuzet iz *Jugoslavenskoga lista*, 15. travnja 1920.).

² Ilija Zečević, »Orjune Sjeverne Dalmacije i saopćenje Glavnog Sekretarijata u Beogradu. Odgovor Dru Medini-u«, *Jadranska pošta*, IV, br. 34, str. 2; Split, 10. veljače 1928. (Polemike oko lažnoga prikazivanja Orjune u Dalmaciji, koja je osudila rad glavnoga sekretarijata u Beogradu. Odgovor na članak »Komunikej Mjesnog odbora šibenske Orjune u pogledu posljednjeg komunikeja glavnog sekretarijata u Beogradu«, *Novo doba*, X, br. 30, str. 2; Split, 6. veljače 1928.).

članak je objavljen u zagrebačkom časopisu *Novosti* u travnju 1928. u kojem Branimir Truhelka³ piše o Tomi Mediniju.

Među istraženom literaturom prevladavaju kritike i prikazi Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti*, a da ovaj književni povjesničar nije zaboravljen, dokazuje nemali broj bibliografskih jedinica napisanih i objavljenih u novije vrijeme. Literatura sastavljena za ovaj zbornik, uz znanstvene članke objavljene u njemu, služi za daljnje bavljenje, istraživanje i valorizaciju rada Milorada Medinija.

1900.

1.

REŠETAR, M[ilan]

Nachtrag zu Dr. M. Medini's Aufsatz über Čubranović – M. Rešetar

Archiv für slavische Philologie, XXII, sv. 1–2, str. 230–232; Berlin, 1900.

– Dodatak članku Milorada Medinija »Čubranović und seine Beziehung zu der einheimischen und der italienischen Literatur«, *Archiv für slavische Philologie*, XXII, sv. 1–2, str. 69–106; Berlin, 1900.

1903.

2.

[ANONIM]

»Matica hrvatska«. Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti*. Knjiga prva.

Agramer Zeitung, LXXVIII, br. 64, str. 5–6; Zagreb, 19. ožujka 1903.

– Prikaz djela.

3.

[ANONIM]

Književnost i umjetnost. Milorad Medini: *Povijest hrvatske književnosti*. Knjiga prva.

Dubrovnik, XII, br. 13, str. 3–4; Dubrovnik, 29. ožujka 1903.

– Prikaz knjige.

4.

Ž[IVALJEVIĆ], D[anilo]

O povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku (knjiga I.) koju je napisao prof. Milorad Medini – D. A. Ž.

Dubrovnik, XII, br. 17. str. [5]; Dubrovnik, 25. travnja 1903.

– Prikaz.

– Pretiskano iz beogradskog *Kola*.

– Pisac prema godišnjem sadržaju beogradskog *Kola*, 1903.

³ B[ranimir] Truhelka, »Casanova – Medini – Bošković. Jedan ljubavnik i pustolov, jedan šef kriminalne policije i kockar, jedan Isusovac i naučenjak: Talijan, Bokelj i Dubrovčanin. – Prsten paradoksan kao toliko toga u XVIII. stoljeću!«, *Novosti*, XXII, br. 118, str. 10–11; Zagreb, 29. travnja 1928.

5.

[ANONIM]

Povjest hrvatske književnosti, u Dalmaciji i u Dubrovniku, piše Milorad Medini, knjiga I. Izdaje »Matica Hrvatska«.

Jadran, I, br. 5, str. [3]; Trst, 9. svibnja 1903.

– Prikaz.

6.

BOGDANOVIĆ, D[avid]

Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I. XVI stoljeće. U Zagrebu 1902. Naklada »Matice hrvatske«. – D. Bogdanović *Školski vjesnik*, X, str. 683–684; Sarajevo, svibanj–lipanj 1903.

– Prikaz.

– Ime autora iz ostale suradnje.

7.

WENZELIDES, Arsen

Medinijeva »Povjest književnosti« i Drechsler. – Arsen Wenzelides

Jadran, I, br. 34, str. [3]; Trst, 12. prosinca 1903.

– Prikaz.

8.

[VRHOVAC, Radivoje]

Letopis Matice Srpske o Medinijevoj Povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, knjiga I, XVI. stoljeće.

Crvena Hrvatska, XIII, br. 18; Dubrovnik, 1903.*

– Iz *Letopisa Matice srpske*, 1903. II.

9.

Ž[IVALJEVIĆ], D[anilo]

A. Crtice iz hrvatske književnosti III. Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Piše Milorad Medini. Knjiga I. Zagreb, 1902, izdanje »Matica Hrvatska«. – D. A. Ž.

Kolo, knj. V, sv. 7, str. 437–441; Beograd, 1903. [Ćir.]

– Prikaz knjige.

– Ime pisca prema godišnjem sadržaju..

10.

VRH[OVAC], R[adivoje]

Milorad Medini. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i (u) Dubrovniku*. Knjiga I., XVI. stoljeće. Zagreb 1902. – R. Vrh [Ćir.]

Letopis Matice srpske, knj. 218, sv. II, str. 103–111; Novi Sad, 1903.

– Pisac prema sadržaju istoga broja časopisa.

– Podatak o prikazu latinicom, pisac i tekst ćirilicom.

11.

OSTOJIĆ, Tih[omir]

Rad na domaćoj istoriji u g. 1902. – Tih. Ostojić

Letopis Matice srpske, knj. 218, sv. II, str. 122–141; Novi Sad, 1903.**12.**

[VODNIK, Branko]

Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902. Milorad Medini: Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Prikazuje Branko Drechsler. – Branko Drechsler

Vienac, XXXV, sv. 2, br. 18, str. 579–581; br. 19, str. 612–614; br. 20, str. 636–638; Zagreb, 1903.**1904.****13.**

KOLENDIĆ, Petar M.

Prilozi historiji srpske knjige u Dubrovniku – Petar M. Kolendić

Srđ, III, br. 11, str. 521–522; br. 12, str. 566–569; br. 13, str. 606–612; br. 14, str. 663–667; Dubrovnik, 16. lipnja, 30. lipnja, 16. srpnja i 31. srpnja 1904.

- Sadržaj: Preštampavanje Đorđićevih pjesama. Jedan Appendinijev članak. Dubrovčani i srpski jezik.
- O potrebi tiskanja Đorđićevih pjesama. Pisac upozorava priređivača novih izdanja Đorđićevih pjesama na važnost usporedbe rukopisa i djela već tiskanih za života pjesnikova. Donosi se u originalu članak Frana Marije Appendinija koji nosi naslov: »Provedimenti da accottarai per la perfezione della lingua Illirica«, koji je trebao poslužiti kao predgovor Appendinijevoj gramatici: »Grammatica della lingua Illirica«. Osvrt na članak Milorada Medinija objavljenoga u *Glasi Matice dalmatinske*, veljača 1904., str. 273 u kojem Medini tvrdi da je hrvatsko ime za dubrovačku književnost opravdanije nego srpsko.

14.

REŠETAR, M[ilan]

M. Medini, Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku. Knjiga I: XVI. stoljeće. Agram 1902, 8°, VIII + 360 S. – M. Rešetar

Archiv für slavische Philologie, XXVI, sv. 1, str. 128–130; Berlin, 1904.

– Prikaz.

– Beč, 7. srpnja 1903.

15.

MATIĆ, T[omo]

Povjest hrvatske književnosti u Dubrovniku i Dalmaciji (knjiga I.) – Napisao Dr. Medini

– Izdanje »Matice Hrvatske«. – Dr. T. Matić

Glasnik Matice dalmatinske, III, sv. 1, str. 50–65; Zadar, 1904.

– Prikaz.

1907.**16.**

PERIŠIĆ, [Špiro] Srećko

Iz novije dalmatinske knjige – Srećko Perišić

Hrvatska smotra, II, str. 343–350; Zagreb, 1907.

1910.**17.**

[VODNIK], Branko

Što je plagijat? – Dr. Branko Drechsler

Zvono, IV, br. 14, str. 334; Zagreb, 16. srpnja 1910.

- Vodnikov odgovor na optužbe da ga je Medini plagirao u članku »Gaj i ilirizam« objavljenom u *Crvenoj Hrvatskoj*, XX, br. 1, str. 2–5; Dubrovnik, 1. siječnja 1910.

1911.**18.**

[ANONIM]

[Medini]

Crvena Hrvatska, III, str. 3; Dubrovnik, 1911.*

- Bilješka o odlasku Milorada Medinija s funkcije urednika časopisa u Zadar i preuzimanju funkcije predsjednika Zemaljskog odbora u Zadru.
- Podatak preuzet iz Peričeve *Dubrovačke periodike 1848–1918*, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, knj. 6, Dubrovnik, 1980., str. 18.

1913.**19.**

VODNIK, Branko

Drugo doba. – I. Hrvatska književnost od humanizma do reformacije. – 3. Šiško Menčetić i Gjore Držić. – Branko Vodnik

Povijest hrvatske književnosti, knj. I., od humanizma do potkraj XVIII. st., Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 93.

20.

VODNIK, Branko

Drugo doba. – I. Hrvatska književnost od humanizma do reformacije. – 10. Marin Držić – Branko Vodnik

Povijest hrvatske književnosti, knj. I., od humanizma do potkraj XVIII. st., Matica hrvatska, Zagreb, 1913., str. 161.

1920.**21.**

[ANONIM]

Vanstranačka akcija i agrarno pitanje u Dalmaciji.

Život, II, str. 131; 1920.*

- Polemika s Miloradom Medinijem povodom njegova predavanja »O kmetskim odnosima u Dalmaciji« održanog u Sokolani u Dubrovniku.

1921.**22.**

PROHASKA, Dragutin

II. Između realizma i moderne (1890.–1895.). Hrvatska književnost 90-tih godina. Milorad Medini – Dragutin Prohaska

Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921., str. 157–158.

23.

STOJANOV, R.

Dr. M. Medini: O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji. Izdalo Zemaljsko Gospodarsko Vijeće Dalmatinsko. Zadar, Tisk. lit. Zavod E. Vitaliani. – R. Stojanov *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, XLIV, str. 41–42; Split, 1921.

– Prikaz.

1925.**23a**

MAŠTROVIĆ, Ljubomir

Medini Milorad – Lj. M.

Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijednih lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925, sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskoga jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu, Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige »Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925.«, Zagreb, 1925.

1932.**24.**

FANCEV, Franjo

Hrvatska crkvena prikazanja – Dr. Franjo Fancev

Hrvatska crkvena prikazanja, Posebni otisak iz knjige »Narodne starine«, Zagreb, 1932., str. 3.

1934.**25.**

[ANONIM]

Dr. Milorad Medini – Uz 60-tu obljetnicu rođenja

Obzor, LXXV, br. 85, str. 1; Zagreb, 13. travnja 1934.

– Dubrovnik, 13. travnja 1874.

– Prikaz rada književnog povjesničara.

1935.**26.**

ŠIŠEVIĆ, Ivo

Dubrovačko novinstvo – I. Šišević

Dubrava, III, br. 22, str. 10; Dubrovnik, 3. veljače 1935.

27.

MORTIĐIJA, T[ias]

Prilozi našoj srednjovjekovnoj povijesti. Milorad Medini: Dubrovačke starine. – T. Mortiđija

Hrvatska revija, VIII, br. 10, str. 557–559; Zagreb, 1935.

28.

STANOJEVIĆ, St[anoje]

Milorad Medini: Starine dubrovačke. 1935. – St. Stanojević

Jugoslavenski istoriski časopis, I, sv. 3/4, str. 618–619; 1935. [Ćir]*

– Prikaz.

29.

ČREMOŠNIK, G[regor]

Medini Milorad, Starine dubrovačke. Dubrovnik, 1935, Štamparija Jadran. – Dr. G. Čremošnik

Narodna starina, XIV, br. 35, str. 131–133; Zagreb, 1935.

– Prikaz zbirke rasprava.

1936.

30.

[ANONIM]

Medini Milorad (*1874) knjiž. historik

Leksikon Minerva, praktični priručnik za modernog čovjeka, Minerva nakladna knjižara, Zagreb, 1936., str. 874.

1938.

31.

[ANONIM]

Gradske vijesti [Dr. Milorad Medini]

Narodna svijest, XX, br. 38, str. 3; Dubrovnik, 21. rujna 1938.

– Obavijest o smrti Milorada Medinija.

– Nekrolog, 20. rujna 1938.

32.

[ANONIM]

Smrt Dra. Milorada Medinija – Pisca prve povijesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku – [Anonim]

Jutarnji list, XXVII, br. 9575, str. 8; Zagreb, 22. rujna 1938.

33.

[ANONIM]

Dr. Milorad Medini

Dalmatien Samstag-Ausgabe, br. 11, str. 1–3; 24. rujna 1938.

– Nekrolog.

34.

[ANONIM]

Dr. Milorad Medini gestorben

Morgenblatt, LIII, br. 226, str. 5; 24. rujna 1938.

– Nekrolog, 1874.–1938.

35.

E[SIH], I[van]

Dr. Milorad Medini – IE.

Obzor, LXXVIII, br. 219, str. 1; Zagreb, 27. rujna 1938.

– Nekrolog, 1874.–1938.

– Pisac – trajni suradnik *Obzora*.**1943.****36.**

HORVAT, Viktor

Hrvatska kultura – XVI. Hrvatska znanost – ing. Viktor Horvat

Naša domovina, sv. 1, ur. Filip Lukas, Tiskara Matice hrvatskih akademičara, Zagreb, 1943., str. 569.**37.**

NIKOLIĆ, Vinko

Hrvatska književnost – I. Uvod u književnost – Književnost kao kritika i znanost – prof. Vinko Nikolić

Naša domovina, sv. 2, ur. Filip Lukas, Tiskara Matice hrvatskih akademičara, Zagreb, 1943., str. 628.**38.**

NIKOLIĆ, Vinko

XVII. Hrvatska književnost – VI. Djela o poviesti hrvatske književnosti – prof. Vinko Nikolić

Naša domovina, sv. 2, ur. Filip Lukas, Tiskara Matice hrvatskih akademičara, Zagreb, 1943., str. 668.**39.**

LIVADIĆ, Branimir

Hrvatska umjetnost – IV. Kazališna umjetnost – Dubrovačka crkvena prikazanja – dr. Branimir Livadić

Naša domovina, sv. 2, ur. Filip Lukas, Tiskara Matice hrvatskih akademičara, Zagreb, 1943., str. 775.**1944.****40.**

JEŽIĆ, Slavko

II. Renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo. 10. Posljednje dvie renesansne generacije u Dalmaciji i Dubrovniku (1560.–1600.) – Slavko Ježić

Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100. – 1941., Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944., str. 116.

41.

JEŽIĆ, Slavko

III. Hrvatski preporod i nova književnost. 15. Nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (1868.–1918.). D. Artizam hrvatske Moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895.–1918.) – Slavko Ježić

Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100. – 1941., Naklada A. Velzek, Zagreb, 1944., str. 392.

42.

HALER, Albert

XIII. Pisci stručnjaci – Albert Haler

Novija dubrovačka književnost, Izdanje Hrvatskog izdavačkog bibliografskog zavoda, Zagreb, 1944., str. 308.

1945.**43.**

KOMBOL, Mihovil

Bilježke – Mihovil Kombol

Poviest hrvatske književnosti do narodnog preporoda, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 406.

1956.**44.**

CRONIA, Arturo

III – Nel crogiolo della Jugoslavia – Nuovi »ismi« Serbi – Arturo Cronia

Storia della letteratura Serbo-Croata, seconda edizione, ur. Antonio Viscardi, Nuova Accademia Editrice, Milano, 1956., str. 458.

1957.**45.**

[ANONIM]

Medini, Milorad

Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, I, Nauka o književnosti, I/2, Historija jugoslavenskih književnosti, L–Ž, Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, 1957., str. 107, 108 i 656.

1965.**46.**

U[JEVIĆ], M[ate]

Medini, Milorad, književni historičar i političar – M. U.

Enciklopedija Jugoslavije, sv. 6, Maklj–Put, Izdanje i naklada Jugoslavenskog leksikografskog zavoda, Zagreb, 1965., str. 66.

1966.**47.**

KULUNDŽIĆ, Zvonimir

Problem Marulićevih »začinjavaca« – Zvonimir Kulundžić

Riječka revija, XV, br. 8–9, str. 779–780; Rijeka, kolovoz–studenj 1966.**1967.****48.**

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti – Maja Bošković Stulli

Umjetnost riječi – časopis za nauku o književnosti, XI, br. 3, str. 241; Zagreb, 1967.**1968.****49.**

BOGIŠIĆ, Rafo

O nekim protivurječjima u starijoj hrvatskoj književnosti – Rafo Bogišić

O hrvatskim starim pjesnicima, Matica hrvatska, Zagreb, 1968., str. 22.**50.**

BOGIŠIĆ, Rafo

Mitološka igra Mavra Vetranovića – Rafo Bogišić

O hrvatskim starim pjesnicima, Matica hrvatska, Zagreb, 1968., str. 85.**51.**

BOGIŠIĆ, Rafo

Pastoralni elementi u djelima Mavra Vetranovića – Rafo Bogišić

O hrvatskim starim pjesnicima, Matica hrvatska, Zagreb, 1968., str. 122–123, 152–153 i 155.**52.**

KOGOJ-KAPETANIĆ, Breda

Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti – Uvod – A) Poredbeno proučavanje književnosti kao sastavni dio hrvatske literarne historiografije – Breda Kogoj-Kapetanić

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, br. 350, poseban otisak, str. 306; Zagreb, 1968.**53.**

KOGOJ-KAPETANIĆ, Breda

Komparativna istraživanja u hrvatskoj književnosti – III. Literarni kontakti – Breda Kogoj-Kapetanić

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, br. 350, poseban otisak, str. 370–371; Zagreb, 1968.

1969.**54.**

FRANIČEVIĆ, Marin

Izvori i tokovi hrvatske renesansne književnosti – Marin Franičević

Čakavski pjesnici renesanse, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 28, 29 i 41.**55.**

FRANIČEVIĆ, Marin

O autorstvu Jeđupke i o Mikši Pelegrinoviću – Marin Franičević

Čakavski pjesnici renesanse, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 184, 188, 197 i 212.**56.**

FRANIČEVIĆ, Marin

Pjesnik Vazeća i zaboravljene ljubavi Pirama i Tizbe – Marin Franičević

Čakavski pjesnici renesanse, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 316.**57.**

FRANIČEVIĆ, Marin

O Vili Slovinki Jurja Barakovića Zadrana – Marin Franičević

Čakavski pjesnici renesanse, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 336 i 349.**58.**

FORETIĆ, Dinko

O ekonomskim prilikama u Dalmaciji u drugoj polovici XIX stoljeća do prvog svjetskog rata – Bilješke – Dinko Foretić

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 40.**59.**

RAVLIĆ, Jakša

Neke prilike iz kulture za vrijeme Narodnog preporoda – Bilješke – Jakša Ravlić

Hrvatski narodni preporod u Dalmaciji i Istri, Zbornik, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. [264].**60.**

ČALE, Frano

Što je Držiću *Hekuba*. 2. Kritika o *Hekubi* – Frano Čale*Marin Držić*, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 144.**61.**

PUPAČIĆ, Josip

Pjesnik urotnik (o političkim planovima Marina Držića) – Josip Pupačić

Marin Držić, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 168 i 169.

62.

ŠVELEC, Franjo

Marin Držić i renesansno kazalište – Franjo Švelec

Marin Držić, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 218 i 226.**63.**

FORETIĆ, Miljenko

Marin Držić i kazališni život renesansnog Dubrovnika – Miljenko Foretić

Marin Držić, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 247.**64.**

ČUBELIĆ, Tvrtko

Prisustvo izvorne narodne teatrologije u komediografiji M. Držića – Tvrtko Čubelić

Marin Držić, Zbornik radova, Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 329, 336 i 340.**1970.****65.**

MARKOVIĆ, Zdenka

Cvijeta Zuzorić (Zuzzeri) Pescioni – Zdenka Marković

Pjesnikinje starog Dubrovnika, Od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, Zagreb, 1970., str. 66.**66.**

MARKOVIĆ, Zdenka

Marija Dimitrović (Dimitri) Bettera – Zdenka Marković

Pjesnikinje starog Dubrovnika, Od sredine XVI do svršetka XVIII stoljeća u kulturnoj sredini svoga vremena, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Odjel za suvremenu književnost, Zagreb, 1970., str. 151.**1971.****67.**

ŠICEL, Miroslav

Realizam. Pisci i djela – Miroslav Šicel

Pregled novije hrvatske književnosti, Drugo, prošireno izdanje, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 112–113.**68.**

ŠICEL, Miroslav

Dosadašnje koncepcije povijesti hrvatske književnosti – Miroslav Šicel

Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti, Analize i sinteze, Matica hrvatska, Zagreb, 1971., str. 321–323.

1974.**69.**

BATUŠIĆ, S[lavko]

Medini, Milorad (1874–1938), Literarhistoriker und Politiker – S. Batušić

Österreichisches Biographisches Lexikon, 1815–1950, Bd. 6, Lfg. 27, Beč, 1974., str. 185.**1975.****70.**

HERCIGONJA, Eduard

Srednjovjekovna književnost – I. Gdo knjige počtuje da je knjigami počtovan – 1. Uvod – Povijesne i sociološke odrednice hrvatske književnosti srednjega vijeka. Pretpovijest i počeci – Eduard Hercigonja

Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Liber – Mladost, Zagreb, 1975., str. 25.**71.**

HERCIGONJA, Eduard

Srednjovjekovna književnost – II. Na vrelima staroslavenske baštine – Književni rad 1. razdoblja – pravni spisi – Eduard Hercigonja

Povijest hrvatske književnosti, knj. 2, Liber – Mladost, Zagreb, 1975., str. 118.**72.**

ŽIVANČEVIĆ, Milorad

Ilirizam – Pisci i djela – Ostali pisci preporoditelji i njihovi sljedbenici – Milorad Živančević

Povijest hrvatske književnosti, knj. 4, Liber – Mladost, Zagreb, 1975., str. 171.**1977.****73.**

VONČINA, Josip

Problemi »Ranjinina zbornika.« III. Nepoznati pjesnici u Zborniku – Josip Vončina

Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 48–49 i 53.**74.**

VONČINA, Josip

Dva portreta iz renesansnoga splitskog književnog kruga – Josip Vončina

Analize starih hrvatskih pisaca, Čakavski sabor, Split, 1977., str. 71.**1978.****75.**

HERCIGONJA, Eduard

Mjesto i udio hrvatske književnosti u književnom procesu slavenskog srednjovjekovlja – Eduard Hercigonja

Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 89, 97 i 102.

76.

TOMASOVIĆ, Mirko

Hrvatska renesansna književnost u evropskom kontekstu – Mirko Tomasović

Hrvatska književnost u evropskom kontekstu, ur. Aleksandar Flaker i Krunoslav Pranjić, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978., str. 169, 171, 177, 185 i 190.

77.

TOMASOVIĆ, Mirko

Europski kontekst hrvatske renesansne lirike i epike – Mirko Tomasović

O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji, Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb, 1978., str. 10, 12 i 34.

78.

TOMASOVIĆ, Mirko

Vetranovićeva sudbina u našoj književnoj historiografiji – Mirko Tomasović

O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji, Izdavačko knjižarsko poduzeće Mladost, Zagreb, 1978., str. 93–99 i 105.

79.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

Usmena književnost – II. Hrvatska usmena književnost od starih književnih odjeka i prepletanja do bilježenja i istraživanja – Srednjovjekovna književnost i usmenoknjiževna tradicija – Maja Bošković-Stulli

Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 73, 151.

80.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

Usmena književnost – II. Hrvatska usmena književnost od starih književnih odjeka i prepletanja do bilježenja i istraživanja – Usmena književnost u renesansnim i baroknim odjecima – Maja Bošković-Stulli

Povijest hrvatske književnosti, knj. 1, Liber – Mladost, Zagreb, 1978., str. 157, 184.

1979.

81.

VONČINA, Josip

Marulićevi »začinjavci« – Josip Vončina

Jezično-povijesne rasprave, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 80–83.

82.

VONČINA, Josip

Pogled na stilematске elemente Menčetićevih pjesni – Josip Vončina

Jezično-povijesne rasprave, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 107.

83.

ČALE, Frano

II. Djela. Marin Držić svojim prijateljima. 21. U smrt od Fjore Martinove Šumičić. – Frano Čale

Marin Držić – Djela, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 196.**84.**

ČALE, Frano

II. Djela. Marin Držić svojim prijateljima. 25. Svitlomu i vridnomu vlastelinu Sabu Nikulinovu Marin Držić. – Frano Čale

Marin Držić – Djela, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 202.**85.**

ČALE, Frano

II. Djela. Džuho Kerpeta. – Frano Čale

Marin Držić – Djela, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1979., str. 528.**86.**

LUČIĆ, Josip

Građevinska struka – Josip Lučić

Obrti i usluge u Dubrovniku od početka XIV stoljeća, Sveučilište u Zagrebu – Institut za povijest, Zagreb, 1979., str. 23.**87.**

LUČIĆ, Josip

Usluge. 5. Tržnica – Josip Lučić

Obrti i usluge u Dubrovniku od početka XIV stoljeća, Sveučilište u Zagrebu – Institut za povijest, Zagreb, 1979., str. 162.**1980.****88.**

PERIĆ, Ivo

Opis periodičkih publikacija koje su izlazile u Dubrovniku od 1848. do 1918. godine – I Novine – 6. Crvena Hrvatska – Ivo Perić

Dubrovačka periodika 1848–1918, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, knj. 6, Dubrovnik, 1980., str. 18.**89.**

PERIĆ, Ivo

Rasprave, članci i književni prilozi u dubrovačkim periodičkim publikacijama od 1848. do 1918. godine – II. Političke prilike, problemi i odnosi; IX. Književnost, književna kritika i povijest književnosti (6. Književne kritike, 7. Povijest književnosti); XI. Ostali prilozi (5. Napisi s područja pedagogije, psihologije i filozofije) – Ivo Perić

Dubrovačka periodika 1848–1918, Zavod za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, knj. 6, Dubrovnik, 1980., str. 71, 154, 159, 160 i 172.

90.

HORVAT, Josip

Priznanja – Josip Horvat

Kultura Hrvata kroz 1000 godina, Prvi svezak, ČGP Delo, OOUR Globus, Zagreb, 1980., str. 11.

1982.**91.**

[VODNIK, Branko]

Izdanja Matice hrvatske za godinu 1902., Milorad Medini: *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Prikazuje Branko Drechsler. – Branko Drechsler *Polemike u hrvatskoj književnosti*, Sve za obraz, obraz ni za što, priredio Ivan Krtalić, Kolo I, knjiga V, Izdavačko knjižarska radna organizacija Mladost, Zagreb, 1982., str. 256–264.

1983.**92.**

BOGIŠIĆ, Rafo

Mihovil Kombol kao historičar hrvatske drame – Rafo Bogišić

Mihovil Kombol, Književni povjesničar, kritičar i prevodilac, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18. – 20. studenoga 1981., ur. Nevenka Košutić-Brozović, Izdanja Hrvatskog filološkog društva Zadar, sv. 1, Hrvatsko filološko društvo Zadar i Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, 1983., str. 435 (171)–436 (172), 440 (176).

93.

KEKEZ, Josip

Kombolova »Povijest« i povijest usmene književnosti – Josip Kekez

Mihovil Kombol, Književni povjesničar, kritičar i prevodilac, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18. – 20. studenoga 1981., ur. Nevenka Košutić-Brozović, Izdanja Hrvatskog filološkog društva Zadar, sv. 1, Hrvatsko filološko društvo Zadar i Filozofski fakultet u Zadru, Zadar, 1983., str. 446 (182).

94.

HERCIGONJA, Eduard

Hrvatskoglagoljsko srednjovjekovlje u književnoj historiografiji (1867–1970). I. U susret književnoj povijesti (1850–1867) – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagoljskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 20.

95.

HERCIGONJA, Eduard

Hrvatskoglagoljsko srednjovjekovlje u književnoj historiografiji (1867–1970). II. Jagićeva »Historija književnosti naroda hrvatskoga i srbskoga« (1867) – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 25 i 27.

96.

HERCIGONJA, Eduard

Hrvatskoglagojsko srednjovjekovlje u književnoj historiografiji (1867–1970). III. Hrvatskoglagojsko srednjovjekovlje u književnopovijesnim prikazima I. Broza, M. Medinija, Đ. Šurmina, M. Murka i istraživačkim radovima drugih autora – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 38–40.

97.

HERCIGONJA, Eduard

Hrvatskoglagojsko srednjovjekovlje u književnoj historiografiji (1867–1970). IV. Milčetićeva »Hrvatska glagolska bibliografija« (1911) i Jagićeva »Hrvatska glagolska književnost« (1913) – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 63.

98.

HERCIGONJA, Eduard

Hrvatskoglagojsko srednjovjekovlje u književnoj historiografiji (1867–1970). V. Između Jagića i Kombola (1913–1945) – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 85, 90, 103 i 119.

99.

HERCIGONJA, Eduard

Za nov pristup... Za nov pristup kompleksu glagoljaške neliturgijske književnosti (Uz 500-godišnjicu Petrisova zbornika, 1468–1968) – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 163.

100.

HERCIGONJA, Eduard

Za nov pristup... Društveni i gospodarski okviri hrvatskog glagoljaštva od 12. do polovice 16. stoljeća. Pregled izvora relevantnih za procjenu društveno-gospodarskog položaja glagoljaškog kruga do polovice 16. stoljeća. A – Obalni pojas, otoci, Istra. Crikvenica – Eduard Hercigonja

Nad iskonom hrvatske knjige, Rasprave o hrvatskoglagojskom srednjovjekovlju, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1983., str. 194.

101.

KEKEZ, Josip

Usmena književnost – A) Teorija usmenoknjiževnih oblika – 2. Povijesni suodnos usmene i pisane književnosti – Josip Kekez

Uvod u književnost – Teorija, metodologija, ur. Zdenko Škreb i Ante Stamać, Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1983., str. 152–182.

1988.

102.

TOMASOVIĆ, Mirko

Komparativna kroatistika – Mirko Tomasović

Tradicija i kontekst, komparatističko-kroatističke teme, Izdavač Itro August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 8.

103.

GRACIN, Juraj

Milorad Medini u »Glasniku Matice dalmatinske« – Juraj Gracin

Radovi, br. 27 (17), str. 321–329; Filozofski fakultet u Zadru, Razdio filoloških znanosti, Zadar, 1987./88.

1989.

104.

BOGIŠIĆ, Rafo

Predgovor – Rafo Bogišić

Hrvatska pastoralna, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989., str. 8 i 11.

105.

FALIŠEVAC, Dunja

Između srednjovjekovlja i renesanse. Elementi grotesknog i fantastičnog u Vetranoviće-
vu *Pelegrinu* – Dunja Fališevac

Stari pisci hrvatski i njihove poetike, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989., str. 96–98 i 108.

106.

FALIŠEVAC, Dunja

Renesansa. Alegorijsko i mimetičko u Zoranićevim *Planinama* – Dunja Fališevac

Stari pisci hrvatski i njihove poetike, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1989., str. 133, 137 i 150.

1990.

107.

[ANONIM]

Medini, Milorad

Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835–1940, knjiga 14, Me–Nap, Nacionalna i sveučilišna biblioteka u Zagrebu, Zagreb, 1990., str. 3–4.

108.

ČALE, Frano

Talijanska lirika Saba Bobaljevića Glušca – Frano Čale

Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Zbornik II, ur. Mate Zorić, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1990., str. 14–15.**109.**

ŠVELEC, Franjo

Vetranovićeve prikazanja i srednjovjekovna tradicija – Franjo Švelec

Iz naše književne prošlosti (studije iz starije hrvatske književnosti), Književni krug Split, Split, 1990., str. 80 i 96.**110.**

ŠVELEC, Franjo

Prikazanje Mavra Vetranovića u redakciji Matije Divkovića – Franjo Švelec

Iz naše književne prošlosti (studije iz starije hrvatske književnosti), Književni krug Split, Split, 1990., str. 100 i 104.**111.**

ŠVELEC, Franjo

Odjeci Vergilijeve Eneide u Vili Slovinki J. Barakovića – Franjo Švelec

Iz naše književne prošlosti (studije iz starije hrvatske književnosti), Književni krug Split, Split, 1990., str. 158 i 162.**112.**

ŠVELEC, Franjo

Dometi »Drage, rapske pastirice« Jurja Barakovića – Franjo Švelec

Iz naše književne prošlosti (studije iz starije hrvatske književnosti), Književni krug Split, Split, 1990., str. 166 i 178.**113.**

MAŠTROVIĆ, Ljubomir

Medini Milorad – Lj. M.

Znameniti i zaslužni Hrvati, te pomena vrijednih lica u hrvatskoj povijesti od 925–1925, sa pregledom povijesti Hrvatske, Bosne i Istre, hrvatske književnosti i razvitka hrvatskoga jezika, te hrv. vladara, hercega, banova i biskupa, kao uvodom. Sa 9 zasebnih slika, te 421. slikom u tekstu, Prigodom proslave 1000-godišnjice Hrvatskoga kraljevstva izdao: Odbor za izdanje knjige »Zaslužni i znameniti Hrvati 925–1925.«, Zagreb, 1990., str. 184.**1991.****114.**

LUČIĆ, Josip

Dubrovčani na jadranskom prostoru od VII. stoljeća do godine 1205. – Josip Lučić

Dubrovačke teme, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991., str. 45.

115.

LUČIĆ, Josip

O najranijim vezama Dubrovnika s Engleskom i Španjolskom – Josip Lučić

Dubrovačke teme, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991., str. 483 i 490.**1992.****116.**

MOSHER STUARD, Susan

2. The Old Republic – Susan Mosher Stuard

A State of Deference: Ragusa/Dubrovnik in the Medieval Centuries, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 1992., str. 55–56.**117.**

KOMBOL, Mihovil – NOVAK, Slobodan Prosperov

Literatura o hrvatskoj književnosti do narodnog preporoda. Povijest književnosti – Dr. Mihovil Kombol – Dr. Slobodan Prosperov Novak

Hrvatska književnost do narodnog preporoda, Priručnik za učenike, studente i učitelje književnosti, Drugo, dopunjeno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 450.**118.**

MIROŠEVIĆ, Franko

3. Izbori za poslanike Narodne skupštine 1927. godine. a) Borba za mandate i stranački sukobi – Franko Mirošević

Počelo je 1918. ..., Južna Dalmacija 1918–1929., Školska knjiga, Zagreb, 1992., str. 201.**1993.****119.**

JEŽIĆ, Slavko

II. Renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo. 10. Posljednje dvije renesansne generacije u Dalmaciji i Dubrovniku (1560.–1600.) – Slavko Ježić

Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100. – 1941., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 114.**120.**

JEŽIĆ, Slavko

III. Hrvatski preporod i nova književnost. 15. Nagodbena Hrvatska i stvaranje moderne hrvatske književnosti (1868.–1918.). D. Artizam hrvatske moderne, nacionalizam predratne generacije i prvi svjetski rat (1895.–1918.) – Slavko Ježić

Hrvatska književnost od početaka do danas. 1100. – 1941., Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, 1993., str. 363.**121.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Hergešićeva uloga u razvoju hrvatske komparatistike – Mirko Tomasović

Komparatističke i romanističke teme, Književni krug Split, Split, 1993., str. 61.

1994.**122.**

KOLUMBIĆ, Nikica

II. dio – Drama i teatar. Neka pitanja postanka i razvoja srednjovjekovne drame – Nikica Kolumbić

Po običaju začinjavac, Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, Književni krug Split, Split, 1994., str. 87.**123.**

KOLUMBIĆ, Nikica

II. dio – Drama i teatar. Hrvatska srednjovjekovna drama u vremenu i prostoru – Nikica Kolumbić

Po običaju začinjavac, Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, Književni krug Split, Split, 1994., str. 117.**124.**

KOLUMBIĆ, Nikica

III. dio – Lokalno i opće. Glagoljaški udjel u formiranju hrvatske srednjovjekovne drame – Nikica Kolumbić

Po običaju začinjavac, Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, Književni krug Split, Split, 1994., str. 196.**125.**

KOLUMBIĆ, Nikica

IV. dio – Prosudbe. Hrvatska srednjovjekovna poezija i drama u svjetlu književne znanosti. 2. Prevladavanje »glagoljskog« aspekta u proučavanju književnosti – Nikica Kolumbić

Po običaju začinjavac, Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, Književni krug Split, Split, 1994., str. 308.**126.**

KOLUMBIĆ, Nikica

IV. dio – Prosudbe. Osobitosti hrvatske srednjovjekovne književnosti i njezina aktualna pitanja – Nikica Kolumbić

Po običaju začinjavac, Rasprave o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti, Književni krug Split, Split, 1994., str. 344.**127.**

VONČINA, Josip

Na tragu pravome piscu – Josip Vončina

Colloquia Maruliana, III, str. 140; Split, travanj 1994.**1995.****128.**

JELČIĆ, Dubravko

Portret Slavka Ježića – Dubravko Jelčić

Nove teme i mete, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 282–283.

1996.**129.**

ČVRLJAK, Krešimir

Humanist Ivan Pridojević Skradinjanin i Trogir. Zapažen prinosnik hrvatskom latinizmu i humanizmu – Krešimir Čvrljak

Duh, um i zov Dalmacije, Ogranak Matice hrvatske u Šibeniku i Ogranak Matice hrvatske u Skradinu, Šibenik – Skradin, 1996., str. 131.

130.

NOVAK, Slobodan Prosperov

Uvod u literaturu o hrvatskoj srednjovjekovnoj književnosti – Slobodan Prosperov Novak

Povijest hrvatske književnosti, Od početaka do Krbavske bitke, I. knjiga, Izdanja Anti-barbarus, Zagreb, 1996., str. 11–12.

1997.**131.**

PERIĆ, Ivo

Austrijski carevi i prijestolonasljednici u Dubrovniku – Ivo Perić

Dubrovačke teme XIX. stoljeća, Matica hrvatska, Novi niz: kolo V, knjiga 32, Zagreb, 1997., str. 166.

132.

ŠICEL, Miroslav

Hrvatska znanost o književnosti – Miroslav Šicel

Hrvatska književnost 19. i 20. stoljeća, 2. nadopunjeno i prošireno izdanje, Školska knjiga, Zagreb, 1997., str. 271, 273–274.

133.

[ANONIM]

Medini, Milorad, knjiž. povjesničar i političar

Hrvatski leksikon, II. svezak, L–Ž, Naklada Leksikon, Zagreb, 1997., str. 89.

134.

FALIŠEVAC, Dunja

Mjesto epike u hrvatskoj renesansnoj književnosti u Dubrovniku – Dunja Fališevac

Kaliopin vrt, Studije o hrvatskoj epici, Književni krug Split, Split, 1997., str. 77 i 81.

135.

FALIŠEVAC, Dunja

Pasko Antun Kazali kao epik – I. Kazalijeva objavljena epska djela – 3. Spjev Zlatka – Dunja Fališevac

Kaliopin vrt, Studije o hrvatskoj epici, Književni krug Split, Split, 1997., str. 298.

136.

TORBARINA, Josip

Talijanski utjecaji na pjesnike Dubrovačke Republike. Talijanski elementi u djelima dubrovačkih pjesnika. Šiško Menčetić (1457–1527) i Gjore Držić (1461–1501) – Josip Torbarina

Kroatističke rasprave, priredio Slobodan Prosperov Novak, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 380 i 416.

137.

ŽIVANČEVIĆ, V[era]

Medini, Milorad – V. Živančević

Leksikon pisaca Jugoslavije, Matica srpska, Novi Sad, 1997., str. 284.

138.

BOGIŠIĆ, Rafo

Mihovil Kombol kao historičar hrvatske drame – Rafo Bogišić

Mihovil Kombol, Književni povjesničar, kritičar i prevodilac, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18. – 20. studenoga 1981., ponovljeno izdanje, ur. Nevenka Košutić-Brozović i Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 1, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb–Zadar, 1997., str. 169–170, 174.

139.

KEKEZ, Josip

Kombolova *Povijest* i povijest usmene književnosti – Josip Kekez

Mihovil Kombol, Književni povjesničar, kritičar i prevodilac, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti / Zadar, 18. – 20. studenoga 1981., ponovljeno izdanje, ur. Nevenka Košutić-Brozović i Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 1, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb–Zadar, 1997., str. 181.

140.

JELČIĆ, Dubravko

XIX./XX. stoljeće. Prva moderna – Dubravko Jelčić

Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Naklada Pavičić, Zagreb, 1997., str. 214–215.

141.

BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja

Tragovi hrvatskih usmenih priča u srednjovjekovlju – Maja Bošković-Stulli

Priče i pričanje, Stoljeća usmene hrvatske proze, Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 39–41.

142.

PETRAČ, Božidar

Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića) – Božidar Petrač

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 69.

143.

JEMBRIH, Alojz

Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti – Alojz Jembrih

Znanstveni i književni rad Slavka Ježića, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja, Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 2, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1997., str. 194.

1998.**144.**

MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojkica

Doprinos Franje Fanceva proučavanju hrvatske crkvene himnodije – Hrvojkica Mihanović Salopek

Franjo Fancev, Književni povjesničar i filolog, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Zadar, 20. – 22. ožujka 1997., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 3, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1998., str. 171.

145.

ŠVELEC, Franjo

Antun Sasin – pripovjedač o ratnim zbivanjima kod Siska 1593. godine – Franjo Švelec
Iz starije književnosti hrvatske, Rasprave, Erasmus naklada, Zagreb, 1998., str. 104.

146.

ŠVELEC, Franjo

O adespotnim stihovanim sastavima zadarskoga književnog kruga u XVII. stoljeću – Franjo Švelec

Iz starije književnosti hrvatske, Rasprave, Erasmus naklada, Zagreb, 1998., str. 218–219.

147.

[ANONIM]

Izabrana literatura o hrvatskoj književnosti. Književnopovijesni pregledi

Mali leksikon hrvatske književnosti, ur. Vlaho Bogišić, Naklada Naprijed d. d., Zagreb, 1998., str. 479.

148.

[ANONIM]

Humanizam i renesansa. Radovi u periodici, knjigama i zbornicima

Mali leksikon hrvatske književnosti, ur. Vlaho Bogišić, Naklada Naprijed d. d., Zagreb, 1998., str. 494.

149.

TOMASOVIĆ, Mirko

Hrvatska komparatistika u europskom kontekstu – Mirko Tomasović

Od Vrlike do Lisabona, Komparatistički interventi, Matica hrvatska Sinj, Sinj, 1998., str. 136.**150.**

KOLUMBIĆ, Nikica

Prilog Tome Matića proučavanju Petra Zoranića – Nikica Kolumbić

Tomo Matić, Književni povjesničar i filolog, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Osijek – Zadar, 20. – 24. travnja 1998., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 4, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1998., str. 51–52.**151.**

ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina

Inspirativnost komparatistike (Tomo Matić – karika u slijedu kroatista-komparatista) – Nina Aleksandrov-Pogačnik

Tomo Matić, Književni povjesničar i filolog, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Osijek – Zadar, 20. – 24. travnja 1998., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 4, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1998., str. 154.**152.**

MATIČEVIĆ, Ivica

Tomo Matić o hrvatskim književnim povjesničarima – Ivica Matičević

Tomo Matić, Književni povjesničar i filolog, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Osijek – Zadar, 20. – 24. travnja 1998., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 4, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 1998., str. 253–257.**153.**

RAPACKA, Joanna

Fragmenti o Maruliću. Još jednom Začinjavcima – Joanna Rapacka

Zaljubljen u vilu, Studije o hrvatskoj književnosti i kulturi, Književni krug Split, Split, 1998., str. 30.**1999.****154.**

TOMASOVIĆ, Mirko

VI. Zaglavak – 2. Kritička sudba u Hrvata – Mirko Tomasović

Marko Marulić Marul – monografija, Erasmus naklada – Književni krug Split Marulianum, Zagreb–Split, 1999., str. 274–275.

2000.**155.**

SABLIĆ TOMIĆ, Helena

Albert Haler između teorije i književne povijesti – Helena Sablić Tomić

Albert Haler, Književni povjesničar, teoretičar i estetičar, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Dubrovnik, 29. – 30. travnja 1999., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 5, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2000., str. 295–296.

156.

JURIŠIĆ, Šimun

Medini, Milorad – Šimun Jurišić

Leksikon hrvatskih pisaca, ur. Dunja Fališevac, Krešimir Nemeć i Darko Novaković, Školska knjiga, Zagreb, 2000., str. 484.

2001.**157.**

KNEZOVIC, Pavao

Bilješke – Pavao Knezović

Fasti litterario-Ragusini – Dubrovačka književna kronika, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001., str. 227.

158.

SAMARDŽIJA, Marko – SELAK, Ante

Medini, Milorad – Marko Samardžija i Ante Selak

Leksikon hrvatskoga jezika i književnosti, Nakladnik Pergamena, Zagreb, 2001., str. 417.

159.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Hrvatska svijest u starih Zadranu u interpretaciji Tome Matića – Tihomil Maštrović

Nad jabukama vile Hrvatice, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2001., str. 11.

160.

FORETIĆ, Vinko

Ugovor Dubrovnika sa srpskim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina – III. Kritika i interpretacija teksta – e) Analiza stare kopije ugovora – Vinko Foretić
Studije i rasprave iz hrvatske povijesti, Književni krug Split i Matica hrvatska Dubrovnik, Split, 2001., str. 184 i 185.

161.

BELAMARIĆ, Joško

Sveti Vlaha i dubrovačka obitelj svetaca zaštitnika – Joško Belamarić

Studije iz srednjovjekovne i renesansne umjetnosti na Jadranu, Književni krug Split, Split, 2001., str. 181–182.

162.

ŠVELEC, Franjo

Zadarski pjesnici starijeg razdoblja u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* – Franjo Švelec*Zbornik o Branku Vodniku*, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 31–33.**163.**

KOLUMBIĆ, Nikica

Hrvatski humanisti u Vodnikovoj *Povijesti hrvatske književnosti* – Nikica Kolumbić*Zbornik o Branku Vodniku*, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 41–42.**164.**

PŠIHISTAL, Ružica

Vodnikove književnopovijesne prosudbe o »ocu hrvatske književnosti« – Ružica Pšihistal

Zbornik o Branku Vodniku, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 56, 58, 61, 64–65.**165.**

KEKEZ, Josip

Vodnikovi književnopovijesni postupci – Josip Kekez

Zbornik o Branku Vodniku, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 79–80.**166.**

ŠUNDALIĆ, Zlata

Vodnik i prosvjetiteljstvo – povijest slova ili *povijest duha* – Zlata Šundalić*Zbornik o Branku Vodniku*, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. 99, 101.**167.**

POSAVAC, Zlatko

Vodnikova »književna studija« o Anti Starčeviću – Zlatko Posavac

Zbornik o Branku Vodniku, književnom povjesničaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski knji-

ževni povjesničari, sv. 6, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2001., str. [139].

2002.

168.

KOLUMBIĆ, Nikica

Milčetić o Marulićevim prethodnicima – Nikica Kolumbić

Zbornik o Ivanu Milčetiću, književnom povjesničaru, filologu i etnologu, *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Varaždin – Malinska, 19. – 20. travnja 2001., Varaždin, 16. studenoga 2001., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 7, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2002., str. 48.

169.

ŠICEL, Miroslav

Ivan Milčetić i književnost hrvatskoga narodnog preporoda – Miroslav Šicel

Zbornik o Ivanu Milčetiću, književnom povjesničaru, filologu i etnologu, *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa*, Varaždin – Malinska, 19. – 20. travnja 2001., Varaždin, 16. studenoga 2001., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 7, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2002., str. 59.

2003.

170.

CAR-MIHEC, Adriana

2. Teorijski aspekti književnog žanra. 2.2. O našoj geneološkoj terminologiji – Adriana Car-Mihec

Dnevnik triju žanrova, Hrvatski centar ITI-UNESCO, Zagreb, 2003., str. 22–23.

171.

ŠICEL, Miroslav

Sto godina hrvatske književne historiografije (1850.–1950.) – Miroslav Šicel

Pisci i kritičari, Studije i eseji iz hrvatske književnosti, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 334.

172.

NEMEC, Krešimir

Dijagonale i vertikale hrvatske književnosti – Krešimir Nemeč

Miroslav Šicel, *Pisci i kritičari*, Studije i eseji iz hrvatske književnosti, Naklada Ljevak, Zagreb, 2003., str. 377.

173.

PRELOG, Milan

Dubrovački statut i izgradnja grada (1272–1972) – Milan Prelog

Tekstovi o Dubrovniku, Institut za povijest umjetnosti u Zagrebu i Društvo prijatelja dubrovačke starine, Zagreb, 2003., str. 24 i 37.

174.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prohaskin pristup starijoj hrvatskoj književnosti – Nikica Kolumbić

Zbornik o Dragutinu Prohaski, književnom povjesničaru i književnom kritičaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Osijek, 16. i 17. svibnja 2002., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 8, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2003., str. 18.

175.

ŠUNDALIĆ, Zlata

Siromašna slavonska crkvice i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku (ili Prohaska o baroku) – Zlata Šundalić

Zbornik o Dragutinu Prohaski, književnom povjesničaru i književnom kritičaru, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Osijek, 16. i 17. svibnja 2002., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 8, Hrvatski studiji sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2003., str. 46–47.

2004.**176.**

HERCIGONJA, Eduard

I. Kulturnopovijesne teme. Povijesni, društveni i kulturnoambijentalni uvjeti nastanka i razvoja hrvatskoga glagoljaškog tiska (U povodu 500. obljetnice prvotiska Misala 1483.) – Eduard Hercigonja

Na temeljima hrvatske književne kulture, Filološkomedievističke rasprave, Hrvatska jezična baština, knjiga 4., Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 65.

177.

HERCIGONJA, Eduard

II. Književnomedievistička istraživanja: Izdanja tekstova i tekstološke rasprave. *Acta croatica* kao predmet književnomedievističkog studija – Eduard Hercigonja

Na temeljima hrvatske književne kulture, Filološkomedievističke rasprave, Hrvatska jezična baština, knjiga 4., Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 181–182.

178.

HERCIGONJA, Eduard

II. Književnomedievistička istraživanja: Izdanja tekstova i tekstološke rasprave. Glagoljička verzija pune redakcije *Pavlove apokalipse* iz Oxfordskog kodeksa – Eduard Hercigonja

Na temeljima hrvatske književne kulture, Filološkomedievističke rasprave, Hrvatska jezična baština, knjiga 4., Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 325.

179.

HERCIGONJA, Eduard

IV. Istraživači. Jagić i počeci hrvatske književne historiografije – Eduard Hercigonja

Na temeljima hrvatske književne kulture, Filološkomedievističke rasprave, Hrvatska jezična baština, knjiga 4., Matica hrvatska, Zagreb, 2004., str. 712, 715.

180.

JELČIĆ, Dubravko

XV.–XVI. stoljeće. Humanizam, renesansa – Dubravko Jelčić

Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 58.**181.**

JELČIĆ, Dubravko

XIX.–XX. stoljeće. Prva moderna – Dubravko Jelčić

Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 337.**182.**

JELČIĆ, Dubravko

Druga moderna. Plime i oseke policentrizma – Dubravko Jelčić

Povijest hrvatske književnosti, Tisućljeće od Bašćanske ploče do postmoderne, Drugo, znatno prošireno izdanje, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004., str. 556.**183.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Pjesnici Ranjinina Zbornika (intervent prof. Slaminga) – Mirko Tomasović

Vila Lovorika, Studije o hrvatskom petrarkizmu, Književni krug Split, Split, 2004., str. 21.**184.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Marulićevi dodiri s Petrarcom i petrarkistima. Je li Judita kanconijerska »donna«, a Suzana »gorska vila« – Mirko Tomasović

Vila Lovorika, Studije o hrvatskom petrarkizmu, Književni krug Split, Split, 2004., str. 41.**2005.****185.**

[ANONIM]

Medini, Milorad, hrv. književni povjesničar i političar

Hrvatska enciklopedija, sv. 7, Mal–Nj, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2005., str. 177.**186.**

HERGEŠIĆ, Ivo

Prilozi. Uvod u predavanja iz poredbene književnosti – Ivo Hergešić

Komparativna književnost, Ex libris, Zagreb, 2005., str. 148–149.

– Zagreb, 1937.

187.

TOMASOVIĆ, Mirko

Objavci prije »Povijesti hrvatske književnosti do narodnog preporoda« (1945.), (Kritike i polemike o novijoj književnosti, antologije i čitanke). Povijesti hrvatske književnosti prije Kombolove – Mirko Tomasović

Mihovil Kombat 1883.–1955., (monografija o opusu), Nakladnik Disput, Zagreb, 2005., str. 54–56, 58–62 i 66.

188.

TOMASOVIĆ, Mirko

Kombolova »Poviest« – Mirko Tomasović

Mihovil Kombat 1883.–1955., (monografija o opusu), Nakladnik Disput, Zagreb, 2005., str. 78–79, 85.

189.

TOMASOVIĆ, Mirko

Kombolova »Poviest«. Kombolova »Poviest« i Croceova »Poesia e non poesia« – Mirko Tomasović

Mihovil Kombat 1883.–1955., (monografija o opusu), Nakladnik Disput, Zagreb, 2005., str. 97.

190.

TOMASOVIĆ, Mirko

Kazališne prilagodbe i nadopune – Mirko Tomasović

Mihovil Kombat 1883.–1955., (monografija o opusu), Nakladnik Disput, Zagreb, 2005., str. 150 i 152.

191.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prevlast individuuma. 5. Vetranovićevo *Uskrstnje Isukrstovo* u kontinuitetu hrvatskih dramskih preobrazbi – Nikica Kolumbić

Poticaji i nadahnuća, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 93.

192.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prevlast individuuma. 6. Vetranovićeva maniristička faza – Nikica Kolumbić

Poticaji i nadahnuća, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 108, 110, 114–115, 119.

193.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prevlast individuuma. 7. Najrodoljubivije djelo hrvatske renesanse – Nikica Kolumbić

Poticaji i nadahnuća, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 124.

194.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prevlast individuuma. 11. Hektorovićevo *Ribanje* kao predmet književno-znanstvenih ispitivanja. 3. Prisutnost ili odsutnost nadahnuća – Nikica Kolumbić

Poticaji i nadahnuća, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 198.

195.

KOLUMBIĆ, Nikica

Prevlast individuuma. 11. Hektorovićevo *Ribanje* kao predmet književno-znanstvenih ispitivanja. 4. Tri misaone komponente. b) moralistički umeci – Nikica Kolumbić *Poticaji i nadahnuća*, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 201.

196.

KOLUMBIĆ, Nikica

Pogled unatrag. 31. Hrvatska srednjovjekovna književnost u književnoj znanosti u doba moderne – Nikica Kolumbić *Poticaji i nadahnuća*, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 509.

197.

KOLUMBIĆ, Nikica

Pogled unatrag. 33. Stari hrvatski pisci u kazališnim izvedbama dvadesetih godina XX. stoljeća – Nikica Kolumbić *Poticaji i nadahnuća*, Studije i eseji iz starije hrvatske književnosti, Nakladnik Dom i svijet, Zagreb, 2005., str. 522.

198.

ŠICEL, Miroslav

Književna kritika i povijest književnosti – Miroslav Šicel *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, knjiga III., moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 292–294.

199.

ŠICEL, Miroslav

Biobibliografije važnijih pisaca – Miroslav Šicel *Povijest hrvatske književnosti XIX. stoljeća*, knjiga III., moderna, Naklada Ljevak, Zagreb, 2005., str. 328.

200.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Milan Rešetar i hrvatska književna historiografija – Tihomil Maštrović *Zbornik o Milanu Rešetaru*, književnom kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004., Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2005., str. 37.

201.

MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka

Rešetarova interpretacija hrvatskih lekcionara – Hrvojka Mihanović-Salopek *Zbornik o Milanu Rešetaru*, književnom kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004., Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2005., str. 81.

202.

TOMASOVIĆ, Mirko

Milan Rešetar o pjesnicima *Ranjinina zbornika* – Mirko Tomasović

Zbornik o Milanu Rešetaru, književnom kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004., Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2005., str. 97.

203.

ŠUNDALIĆ, Zlata

Na tragu Rešetarove podjele Držićevih djela – Zlata Šundalić

Zbornik o Milanu Rešetaru, književnom kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004., Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2005., str. 128.

204.

STOJAN, Slavica

Dubrovačka svakodnevica u književnopovijesnom radu Milana Rešetara – Slavica Stojan

Zbornik o Milanu Rešetaru, književnom kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 25. rujna 2004., Dubrovnik, 1. – 2. listopada 2004., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 9, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2005., str. 215.

2006.**205.**

GRUBIŠIĆ, Vinko

O otuđenosti i zaboravu u bugarščici *Majka Margarita* – Vinko Grubišić

Izazovne teme iz starije hrvatske književnosti, Književni krug Split, Split, 2006., str. 182.

206.

HORVAT, Josip

Priznanja – Josip Horvat

Kultura Hrvata kroz 1000 godina, Knjiga prva, Naklada Fran, Zagreb, 2006., str. 17.

207.

VONČINA, Josip

Samoglasnik jat – Josip Vončina

Tekstološka načela, za pisanu baštinu hrvatskoga jezičnog izraza, Posebni prilog Stoljećima hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2006., str. 171.

208.

TOMASOVIĆ, Mirko

Matoš o Maruliću – Mirko Tomasović

Tragom struke, Od Petrarke do Lamartinea; od Marulića do Hergešića, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., str. 71.

209.

TOMASOVIĆ, Mirko

Provincijalizacija i dekretoizacija naše nacionalne baštine (Povijest hrvatske književnosti prije Kombola) – Mirko Tomasović

Tragom struke, Od Petrarke do Lamartinea; od Marulića do Hergešića, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., str. 154–161 i 163.**210.**

TOMASOVIĆ, Mirko

La scuola croniana (Talijski slavisti o hrvatskoj dopreporodnoj književnosti). Hrvatska renesansna književnost u europskom kontekstu, pretekst njezina poricanja i brisanja iz nacionalnog sastava (Oponašateljska poetika i izvornost; »utjecaji« iz Italije i višejezičnost razdoblja) – Mirko Tomasović

Tragom struke, Od Petrarke do Lamartinea; od Marulića do Hergešića, Erasmus naklada, Zagreb, 2006., str. 184.**2007.****211.**

FALIŠEVAC, Dunja

Granice mimesisa, granice fantastike: drukčija bića u književnosti staroga Dubrovnika – Dunja Fališevac

Dubrovnik – otvoreni i zatvoreni grad, Naklada Ljevak, Zagreb, srpanj 2007., str. 47.**212.**

FALIŠEVAC, Dunja

Kada je Hrvate književnost počela zabavljati? (Raslojavanje književnosti u Dubrovniku u 18. stoljeću) – Dunja Fališevac

Dubrovnik – otvoreni i zatvoreni grad, Naklada Ljevak, Zagreb, srpanj 2007., str. 285.**213.**

RAFOLT, Leo

5. Tragedija u starijoj dubrovačkoj književnosti: dramaturški opis. 5.1. Zašto (hrvatski) srednji vijek ne poznaje tragediju? – Leo Rafolt

Melpomenine maske, fenomenologija žanra tragedije u dubrovačkom ranonovovjekovlju, Nakladnik Disput, Zagreb, 2007., str. 125.**214.**

RAFOLT, Leo

5. Tragedija u starijoj dubrovačkoj književnosti: dramaturški opis. 5.2. Tragedije dubrovačke renesanse – Leo Rafolt

Melpomenine maske, fenomenologija žanra tragedije u dubrovačkom ranonovovjekovlju, Nakladnik Disput, Zagreb, 2007., str. 154–155 i 168.

215.

RAFOLT, Leo

8. Problem tragedije u starijoj dubrovačkoj književnosti: prema zaključku – Leo Rafolt *Melpomenine maske*, fenomenologija žanra tragedije u dubrovačkom ranonovovjekovlju, Nakladnik Disput, Zagreb, 2007., str. 424–425.

216.

FALIŠEVAC, Dunja

Između srednjovjekovlja i renesanse. Elementi grotesknog i fantastičnog u Vetranovićevu *Piligrinu* – Dunja Fališevac

Stari pisci hrvatski i njihove poetike, Drugo, prošireno izdanje, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007., str. 127–129 i 132.

– U *Starim piscima hrvatskim* (JAZU, Zagreb, 1872.) Vetranovićevo se djelo objavljuje pod naslovom *Peligrin*.

217.

FALIŠEVAC, Dunja

Humanizam, renesansa, barok. Alegorijsko i mimetičko u Zoranićevim *Planinama* – Dunja Fališevac

Stari pisci hrvatski i njihove poetike, Drugo, prošireno izdanje, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2007., str. 171 i 175–176.

218.

KOLUMBIĆ, Nikica

Vatroslav Jagić kao autor povijesti hrvatske književnosti – Nikica Kolumbić

Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 1. listopada 2005. – Varaždin, 13. – 15. listopada 2005., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/I, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2007., str. 33.

219.

DAMJANOVIĆ, Stjepan

Kroatistika u Jagićevoj povijesti slavenske filologije – Stjepan Damjanović

Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 1. listopada 2005. – Varaždin, 13. – 15. listopada 2005., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/I, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2007., str. 45.

220.

SRDOČ-KONESTRA, Ines

Vatroslav Jagić o starim dubrovačkim piscima – Ines Srdoč-Konestra

Zbornik o Vatroslavu Jagiću, književnom povjesničaru, kritičaru i filologu, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa, Beč, 1. listopada 2005. – Varaždin, 13. – 15. listopada 2005., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 10/I, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2007., str. 155.

2008.**221.**

LAPENDA, Stjepan

Bibliografija – Bibliographie. c) Dubrovačka periodika – Périodiques de Dubrovnik – Sjepan Lapenda

Francuski duh u hrvatskoj periodici u Dalmaciji 1844.–1918., La présence française dans les périodiques croates en Dalmatie 1844–1918, Dvojezično izdanje, Književni krug Split, Split, 2008., str. 96.**222.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Milan Rešetar o pjesnicima *Ranjinina zbornika* – Mirko Tomasović*Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 103.**223.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Prinosi Ive Hergešića poredbenoj povijesti hrvatske književnosti – Mirko Tomasović

Nove slike iz povijesti hrvatske književnosti, Matica hrvatska, Zagreb, 2008., str. 179.**2009.****224.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Europski kontekst hrvatske renesansne lirike i epike – Mirko Tomasović

Domaća tradicija i europski obzor, Izabrane rasprave o hrvatskoj književnosti, Književni krug Split, Split, 2009., str. 53, 55, 66 i 82.**225.**

TOMASOVIĆ, Mirko

Provincijalizacija i deokroatizacija naše nacionalne baštine (Povijest hrvatske književnosti prije Komboka) – Mirko Tomasović

Domaća tradicija i europski obzor, Izabrane rasprave o hrvatskoj književnosti, Književni krug Split, Split, 2009., str. 485–488, 491 i 493–494.**226.**

BRKOVIĆ, Ivana

Medini, Milorad – Ivana Brković

Leksikon Marina Držića, Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Zagreb, 2009., str. 491–492.**227.**

VEKARIĆ, Nenad

Klanovski kontekst državnog udara – Nenad Vekarić

Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 28.

228.

VEKARIĆ, Nenad

Bobaljevićev, Gundulićev i Gučetićev klan – Nenad Vekarić

Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 36–38.**229.**

VEKARIĆ, Nenad

Klanovsko pozicioniranje dubrovačkih senatora 1358. godine – Marin Klementov Goče (oko 1320 – oko 1369) – Nenad Vekarić

Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 56 i 57.**230.**

VEKARIĆ, Nenad

Klanovsko pozicioniranje dubrovačkih senatora 1358. godine – Lovrica Junijev Volcasso (oko 1315–1363) – Nenad Vekarić

Nevidljive pukotine: dubrovački vlasteoski klanovi, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Dubrovnik, 2009., str. 59.**231.**

PAVEŠKOVIĆ, Antun

Književnopovijesna recepcija pjesnika *Ranjinina zbornika* – Antun Pavešković*Zbornik Nikše Ranjine*, O 500. obljetnici (1507.–2007.), Zagreb, 21. i 22. studenog 2007., ur. Miroslav Šicel, Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 502, Razred za književnost, knj. 28, Zagreb, 2009., str. 196–199 i 209.**2010.****232.**

MALINAR, Smiljka

Sabo Bobaljević i prijevod njegovih talijanskih stihova – Smiljka Malinar

Hrvatsko-talijanski književni odnosi, Stil i izvornost, Znanstveni skup u spomen na prof. dr. Franu Čalu (1927–1993), Zbornik 10, ur. Snježana Husić i Sanja Roić, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, FF press, Zagreb, 2010., str. 183.**2011.****233.**

BACALJA, Robert

Proza u *Crvenoj Hrvatskoj* – Robert Bacalja*Dubrovačke teme i portreti*, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2011., str. 116.**234.**

RAJKOVIĆ, Petra

Medini, Milorad – Petra Rajković

Hrvatska književna enciklopedija, 3, Ma–R, ur. Velimir Visković, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2011., str. 55.

235.

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Zadar – metropola hrvatske moderne – Tihomil Maštrović

Neukrotivo svoji, Kroatističke rasprave i članci, Erasmus naklada i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 111 i 114.**236.**

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Milan Rešetar i hrvatska književna historiografija – Tihomil Maštrović

Neukrotivo svoji, Kroatističke rasprave i članci, Erasmus naklada i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 235.**237.**

MAŠTROVIĆ, Tihomil

Uloga Zadra u povijesti hrvatskoga srednjovjekovnog kazališta – Tihomil Maštrović

Neukrotivo svoji, Kroatističke rasprave i članci, Erasmus naklada i Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Zagreb, 2011., str. 246.**238.**

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Ograničavanje diskurzivnog polja Držićeve kanonizacije – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 15.**239.**

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Milan Rešetar, apologej filološke kritike – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 72.**240.**

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Etnički prijepori oko Držićeva životopisa i arhivska istraživanja – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 136–137.**241.**

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Držićeva kanonizacija i rekanonizacija u obzoru književne historiografije – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 157–158.**242.**

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Prva dramatizacija Držićeve osobe u drami Milana Šenoe *Kako vam drago* – Viktoria Franić Tomić*Tko je bio Marin Držić*, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 280–281.

243.

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Prešućeni Marin Držić kao ideološki alteritet u drami Ernesta Katića – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 293.

244.

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Držićevi biografemi u Paljetkovu romanu o Cvijeti Zuzorić – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 305.

245.

FRANIĆ TOMIĆ, Viktoria

Sve obrazine Marina Držića – Viktoria Franić Tomić

Tko je bio Marin Držić, Matica hrvatska, Zagreb, 2011., str. 467.

2012.

246.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

1. Mavro Vetranović u hrvatskoj znanosti o književnosti – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 12.

247.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

6. Vetranovićev pjesnički opus. 6.7. Protuturski solilokvij – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 200.

248.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

6. Vetranovićev pjesnički opus. 6.9. Poetološki iskazi i očitovanja – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 206.

249.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

7. Problemi interne periodizacije opusa – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 212–215, 217, 221–227 i 229–230.

250.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

8. Vetranovićeva dramografija. 8. 3. Drama o uskrснуću – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 250.

251.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

8. Vetranovićeva dramografija. 8. 6. Posvetilište – Antun Pavešković

Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 275.

252.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

9. »Pred-Peegrinske« pjesme. 9.1. Uvod u »predpeegrinski« ciklus – Antun Pavešković
Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 287, 292.

253.

PAVEŠKOVIĆ, Antun

10. »Peegrin« kao sinteza ili kao promašaj – Antun Pavešković
Mavro Vetranović, Ex libris, Zagreb, 2012., str. 317–323, 328 i 335.

2013.**254.**

MARINOVIĆ, Ante

Predgovor – Ante Marinović

Povijest razvitka srednjovjekovnoga dubrovačkoga zemljišnika, Crna knjiga o Astorei, Iz izvornika latinsko-romanskodalmatinskog prepisao, u hrvatski preveo i za tisak priredio, te uvodnu studiju napisao Ante Marinović, Književni krug Split, Split, 2013., str. 7–8.

255.

MARINOVIĆ, Ante

Dodatak. Crna knjiga o Astorei, prijevod na hrvatski – Ante Marinović

Povijest razvitka srednjovjekovnoga dubrovačkoga zemljišnika, Crna knjiga o Astorei, Iz izvornika latinsko-romanskodalmatinskog prepisao, u hrvatski preveo i za tisak priredio, te uvodnu studiju napisao Ante Marinović, Književni krug Split, Split, 2013., str. 64.

2015.**256.**

BREŠIĆ, Vinko

Hrvatska književnost 19. stoljeća. Historiografija – Vinko Brešić

Hrvatska književnost 19. stoljeća, 1. izdanje, Nakladnik Alfa d. d., Zagreb, 2015., str. 242–243.

257.

BREŠIĆ, Vinko

Hrvatska književnost 19. stoljeća. Europski pisci i prevoditelji – Vinko Brešić

Hrvatska književnost 19. stoljeća, 1. izdanje, Nakladnik Alfa d. d., Zagreb, 2015., str. 316.

258.

BREŠIĆ, Vinko

Literatura. Historiografija – Vinko Brešić

Hrvatska književnost 19. stoljeća, 1. izdanje, Nakladnik Alfa d. d., Zagreb, 2015., str. 406.

2017.**259.**

NOVAK, Slobodan Prosperov

Vodnikov Šurmin – Slobodan Prosperov Novak

Zbornik o Đuri Šurminu, Zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb – Varaždin – Čazma, 21. i 22. travnja 2016., ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 15, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu et al., Zagreb, 2017., str. 67, 70.

260.

PANDŽA, Zvonimir

Hrvatski književni povjesničari, Dani posvećeni Miloradu Mediniju – Zvonimir Pandža
DuList, Dubrovnik, 10. studenoga 2017.

– Članak na internetskoj stranici dubrovačkoga tjednika *DuLista*.

261.

BOGOVIĆ, Lidija

Nasljeđe Medinija – Lidija Bogović

Vijenac, XXV, br. 619, str. 13; Zagreb, 23. studenoga 2017.

262.

R. I.

O djelu i životu Milorada Medinija – R. I.

Universitas, IX, br. 97, str. 23; Split, 27. studenoga 2017.

263.

JEMBRIH, Alojz

Fodrocijevo izdanje »Vazetja Sigeta grada« (1661.) Barne Karnarutića – Alojz Jembrih
Studia lexicographica, X/XI, br. 19/20, str. 36; Zagreb, prosinac 2017.

Kazalo imenā literature o Miloradu Mediniju

A

ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 151
APPENDINI, Franjo Marija 13

B

BACALJA, Robert 233
BARAKOVIĆ, Juraj 57, 111, 112
BATUŠIĆ, Slavko 69
BELAMARIĆ, Joško 161
BOBALJEVIĆ GLUŠAC, Sabo 108, 228, 232
BOGDANOVIĆ, David 6
BOGIŠIĆ, Rafo 49–51, 92, 104, 138
BOGIŠIĆ, Vlaho 147, 148
BOGOVIĆ, Lidija 261
BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja 48, 79, 80, 141
BREŠIĆ, Vinko 256–258
BRKOVIĆ, Ivana 226
BROZ, Ivan 96

C

CAR-MIHEC, Adriana 170
CROCE, Benedetto 189
CRONIA, Arturo 44

Č

ČALE, Frano 60, 83–85, 108
ČREMOŠNIK, Gregor 29
ČUBELIĆ, Tvrko 64
ČUBRANOVIĆ, Andrija 1
ČVRLJAK, Krešimir 129

D

D. A. Ž.; *vidi*: ŽIVALJEVIĆ, Danilo
DAMJANOVIĆ, Stjepan 219
DIMITROVIĆ (DIMITRI) BETTERA, Marija 66

DIVKOVIĆ, Matija 110

DRECHSLER, Branko; *vidi*: VODNIK, Branko

DRŽIĆ, Gjore 19, 136

DRŽIĆ, Marin 20, 60–64, 83, 84, 203, 238, 240–245

Đ

ĐORĐIĆ, Ignjat 13

E

ESIH, Ivan 35

F

FALIŠEVAC, Dunja 105, 106, 134, 135, 156, 211, 212, 216, 217
FANCEV, Franjo 24, 144
FLAKER, Aleksandar 75, 76
FORETIĆ, Dinko 58
FORETIĆ, Miljenko 63
FORETIĆ, Vinko 160
FRANIČEVIĆ, Marin 54–57
FRANIĆ TOMIĆ, Viktorija 238–245

G

GAJ, Ljudevit 17
GOČE, Marin Klementov 229
GRACIN, Juraj 103
GRUBIŠIĆ, Vinko 205
GUČETIĆ, Nikola Vitov 228
GUNDULIĆ, Ivan 228

H

HALER, Albert 42, 155
HEKTOROVIĆ, Petar 194, 195
HERCIGONJA, Eduard 70, 71, 75, 94–100, 176–179

HERGEŠIĆ, Ivo 121, 186, 108–210, 223
 HORVAT, Josip 90, 206
 HORVAT, Viktor 36
 HUSIĆ, Snježana 232

I

IE.; *vidi*: ESIH, Ivan

J

JAGIĆ, Vatroslav 95, 97, 98, 179, 218–220
 JELČIĆ, Dubravko 128, 140, 180–182
 JEMBRIH, Alojz 143, 263
 JEŽIĆ, Slavko 40, 41, 119, 120, 128, 142, 143
 JURIŠIĆ, Šimun 156

K

KARNARUTIĆ, Brne (Barne) 263
 KATIĆ, Ernest 243
 KAZALI, Pasko Antun 135
 KEKEZ, Josip 93, 101, 139, 165
 KERPETA, Đuho 85
 KNEZOVIĆ, Pavao 157
 KOGOJ-KAPETANIĆ, Breda 52, 53
 KOLENDIĆ, Petar M. 13
 KOLUMBIĆ, Nikica 122–126, 150, 163, 168, 174, 191–197, 218
 KOMBOL, Mihovil 43, 92, 93, 98, 117, 138, 139, 187–189, 209, 225
 KOŠUTIĆ-BROZOVIĆ, Nevenka 92, 93, 138, 139
 KRTALIĆ, Ivan 91

L

LAMARTINE, Alphonse de 208–210
 LAPENDA, Stjepan 221
 LIVADIĆ, Branimir 39
 LUČIĆ, Josip 86, 87, 114, 115
 LUKAS, Filip 36–39

M

M. U.; *vidi*: UJEVIĆ, Mate
 MALINAR, Smiljka 232
 MARINOVIĆ, Ante 254, 255
 MARKOVIĆ, Zdenka 65, 66
 MARULIĆ, Marko 47, 81, 153, 168, 184, 208–210

MAŠTROVIĆ, Ljubomir 23a, 113
 MAŠTROVIĆ, Tihomil 138, 139, 142–144, 150–152, 155, 159, 162–169, 174, 175, 200–204, 218–220, 235–237, 259
 MATIČEVIĆ, Ivica 152
 MATIĆ, Tomo 15, 150–152, 159
 MATOŠ, Antun Gustav 208
 MENČETIĆ, Šiško 19, 82, 136
 MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka 144, 201
 MILČETIĆ, Ivan 97, 168, 169
 MIROŠEVIĆ, Franko 118
 MORTIĐIJA, Tias 27
 MOSHER STUARD, Susan 116
 MURKO, Matija 96

N

NEMANJA, Stefan, *knez* 160
 NEMEC, Krešimir 156, 172
 NIKOLIĆ, Vinko 37, 38
 NIKULINOV, Sabo 84
 NOVAK, Slobodan Prosperov 117, 130, 136, 259
 NOVAKOVIĆ, Darko 156

O

OSTOJIĆ, Tihomir 11

P

PALJETAK, Luko 244
 PANDŽA, Zvonimir 260
 PAVEŠKOVIĆ, Antun 231, 246–253
 PELEGRINOVIĆ, Mikša 55
 PERIĆ, Ivo 18, 88, 89, 131
 PERIŠIĆ, Srećko (Špiro) 16
 PETRAČ, Božidar 142
 PETRARCA, Francesco 184, 108–210
 POSAVAC, Zlatko 167
 PRANJIĆ, Krunoslav 75, 76
 PRELOG, Milan 173
 PRIDOJEVIĆ, Ivan Skradinjanin 129
 PROHASKA, Dragutin 22, 175
 PŠIHISTAL, Ružica 164
 PUPAČIĆ, Josip 61

R

R. I. 262
 RAFOLT, Leo 213–215

RAJKOVIĆ, Petra 234
RANJINA, Nikša 73, 183, 202, 222, 231
RAPACKA, Joanna 153
RAVLIĆ, Jakša 59
REŠETAR, Milan 1, 14, 200–204, 222, 236,
239
ROIĆ, Sanja 232

S

SABLIĆ TOMIĆ, Helena 155
SAMARDŽIJA, Marko 158
SASIN, Antun 145
SELAK, Ante 158
SRDOČ-KONESTRA, Ines 220
STANOJEVIĆ, Stanoje 28
STARČEVIĆ, Ante 167
STOJAN, Slavica 204
STOJANOV, R. 23

Š

ŠENOA, Milan 242
ŠICEL, Miroslav 67, 68, 132, 169, 171, 172,
198, 199, 231
ŠIŠEVIĆ, Ivo 26
ŠUMIČIĆ, Fjora Martinova 83
ŠUNDALIĆ, Zlata 166, 175, 203
ŠURMIN, Đuro 96, 259
ŠVELEC, Franjo 62, 109–112, 145, 146, 162

T

TOMASOVIĆ, Mirko 76–78, 102, 121, 149,
154, 183, 184, 187–190, 202, 208–210,
222–225

TORBARINA, Josip 136

U

UJEVIĆ, Mate 46

V

VEKARIĆ, Nenad 227–230
VERGILIJE, Publije Maron 111
VETRANOVIĆ, Mavro 50, 51, 78, 105, 109,
110, 191, 192, 216, 246–248, 250, 251
VISCARDI, Antonio 44
VSKOVIĆ, Velimir 234
VODNIK, Branko 7, 12, 17, 19, 20, 91, 162–
167, 259
VOLCASSO, Lovrica Junijev 230
VONČINA, Josip 73, 74, 81, 82, 127, 207
VRHOVAC, Radivoje 8, 10

W

WENZELIDES, Arsen 7

Z

ZORANIĆ, Petar 106, 150, 217
ZORIĆ, Mate 108
ZUZORIĆ, Cvijeta 65, 244
ZUZZERI, Pescioni; *vidi*: ZUZORIĆ, Cvijeta

Ž

ŽIVALJEVIĆ, Danilo 4, 9
ŽIVANČEVIĆ, Milorad 72
ŽIVANČEVIĆ, Vera 137

*ZNANSTVENI SKUP
O MILORADU MEDINIJU*

Pozdravne riječi

Akademik Dubravko Jelčić

Pozdravna riječ Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju

Poštovane kolegice, uvaženi kolege, gospođe i gospodo,

ugodna mi je dužnost pozdraviti ovaj znanstveni skup, sve njegove sudionike i sve vas nazočne u ime predsjednika Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti akademika Zvonka Kusića, sa željom da rad na ovom skupu bude uspješan i plodonosan. Inicijativom profesora Tihomila Maštrovića pokrenut je prije više godina, u okviru Hrvatskih studija, znanstveno-istraživački projekt Hrvatski književni povjesničari, a petnaest dosadašnjih znanstvenih skupova u okviru tog projekta, kao i isto toliko zbornika s priložima izgovorenim na tim skupovima, potvrdilo je ne samo njegovu opravdanost nego i posebnu vrijednost. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, a u prvom redu Akademijin Razred za književnost, prepoznali su tu vrijednost pa je Hrvatska akademija preuzela i pokroviteljstvo ovoga skupa.

Milorad Medini djelovao je u hrvatskoj književnosti od kraja XIX. do sredine XX. stoljeća. Bio je i kritičar i monograf i književni povjesnik i urednik, i premda je njegova *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*, *Povjest* (bez onoga i) uvelike reducirana, ograničena ne samo prostorno, to jest regionalno, nego i vremenski, obrađujući samo književnost XVI. stoljeća, ona je, kad se pojavila, bila uvelike inovantna i koncepcijski i metodološki i kritičkim prosudbama. Ona je svojevrsna književnopovijesna sinteza, ostvarena samosvojnomo kreativnošću.

Ali Medini nije bio samo književni povjesnik i kritičar, on je dao značajan prilog i hrvatskom političkom životu, ponajprije kao urednik pravaške *Crvene Hrvatske*, posebno svojim uvodnicima u ovoj dubrovačkoj publikaciji, a djelovao je i na mnogim drugim područjima svakodnevnog života, što je danas gotovo zaboravljeno. Kao što se vidi iz *Knjižice sažetaka*, koju evo imam u ruci, sve je to obuhvaćeno programom ovoga skupa, pa je to još jedan razlog više da ovaj skup srdačno pozdravimo.

Tihomil Maštrović

Pozdravna riječ Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju

Poštovane dame i gospodo, kolegice i kolege,

osobita mi je čast što vas, kao predsjednik Organizacijskog odbora, mogu pozdraviti na svečanosti otvaranja Znanstvenog skupa o Miloradu Mediniju koji se održava pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. To je šesnaesti znanstveni skup u nizu Hrvatski književni povjesničari, što ga uspješno, već niz godina, organiziraju Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, zajedno sa suorganizatorima: Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Filozofskim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Sveučilištem u Zadru, Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli, Hrvatskim filološkim društvom iz Zagreba i Ogrankom Matice hrvatske iz Varaždina. Znanstvene pretpostavke održavanja skupova o pojedinim hrvatskim književnim povjesničarima ostvaruju se u okviru istoimenog projekta koji se izrađuje u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.

Uobičajena je praksa da poslije svakoga znanstvenoga skupa u nizu Hrvatski književni povjesničari, organizatori objavljuju i zbornik s radovima izloženim na pojedinom skupu čime rezultati znanstvenih i stručnih istraživanja izneseni na skupu postaju dostupni svekolikoj znanstvenoj i kulturnoj javnosti. Do sada je tako objavljeno petnaest zbornika; to su zbornici o Mihovilu Kombolu, Slavku Ježiću, Franji Fancevu, Tomi Matiću, Albertu Haleru, Branku Vodniku, Ivanu Milčetiću, Dragutinu Prohaski, Milanu Rešetaru, Vatroslavu Jagiću, Šimi Ljubiću, Ivanu Kukuljeviću Sakcinskom, Ivi Frangešu, Antunu Barcu i Đuri Šurminu. Zbornik s prethodnoga znanstvenog skupa, petnaesti po redu, *Zbornik o Đuri Šurminu*, kako je to već postalo uobičajeno, predstavljen je javnosti prije početka ovog znanstvenog skupa, točnije predstavljanje je održano 31. svibnja ove godine u knjižnici HAZU čime su obilježene dvije obljetnice; 150. obljetnica Šurminova rođenja i 80. obljetnica njegove smrti.

Svoje sudjelovanje na znanstvenom skupu o hrvatskom književnom povjesničaru i političaru Miloradu Mediniju najavilo je tridesetak uglednih

znanstvenika iz osam hrvatskih znanstvenih središta (iz Zagreba, Zadra, Osijeka, Splita, Pule, Rijeke, Dubrovnika i Varaždina) te iz inozemstva (Bosna i Hercegovina, Italija, SAD, Ukrajina), od kojih neki spadaju među najuglednije kroatiste, ali isto tako valja istaći i to da se među sudionicima s prihvaćenim izlaganjem na skupu nalaze također i imena mladih znanstvenica i znanstvenika pred kojima se tek otvara buduća znanstvena karijera.

Radni dio Znanstvenog skupa o Miloradu Mediniju započet će Prvom sjednicom danas, 9. studenoga 2017. u Zagrebu, ovdje, u Preporodnoj dvorani Narodnog doma, istaknutom toponimu hrvatske kulturne povjesnice, a nastaviti će se sutra, 10. studenoga, u Dubrovniku gdje će se u Poslijediplomskom središtu Dubrovnik održati Druga i Treća radna sjednica skupa. To je na tragu dobre prakse organizacije znanstvenih skupova u projektu Hrvatski književni povjesničari da se sudionici svakog znanstvenog skupa sastanu u sredinama najuže povezanim sa znanstvenikovim životom i radom. Sljedeći dan, u subotu, 11. studenoga, sudionici će uz stručno vodstvo posjetiti knjižnicu Dominikanskog samostana u Dubrovniku te kulturno-umjetničke spomenike Stona.

Hrvatski književni povjesničar i političar Milorad Medini rođen je u Dubrovniku 13. travnja 1874., a u tom gradu je i umro 20. rujna 1938. Studirao je slavistiku u Beču, a 1895. doktorirao filozofiju. Od 1896. radio je kao gimnazijski profesor u Dubrovniku i Splitu, a od 1907. do 1910. bio je urednik dubrovačkog pravaškog časopisa *Crvena Hrvatska* u kojem se branio hrvatski značaj Dubrovnika i njegova povezanost s Hrvatskom te zagovarala hrvatska državotvorna misao. Godine 1908. Medini je izabran za narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru, a potom je od 1910. do 1918. bio član Zemaljskog odbora u Zadru. Nakon Prvog svjetskog rata do umirovljenja 1934. bio je tajnik Trgovačko-industrijske komore u Dubrovniku. Dopisni je član HAZU od 1907. U znanstvenom se radu ponajviše bavio poviješću Dubrovnika te starijom dalmatinskom i dubrovačkom književnošću a proučavao je i izvore za stariju hrvatsku povijest, među ostalim i *Ljetopis popa Dukljanina*. Najvažnije mu je književnopovijesno djelo *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, I. dio, XVI. st.*, (Zagreb, 1902.), slijede autorska djela: *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici* (Dubrovnik, 1898.), *O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji* (Zadar, 1920.), *Starine dubrovačke* (Dubrovnik, 1935.) i druga, te niz članaka o različitim temama vezanim uz hrvatsku književnost i kulturu, politiku i gospodarstvo, koje je uglavnom objavljivao u sljedećim časopisima i novinama: *Archiv für slavische Philologie*, *Rad JAZU*, *Crvena Hrvatska*, *Glasnik Matice dalmatinske*, *Kršćanska škola*, *Hrvatska* i dr.

Milorada Medinija suvremena znanost smatra jednim od onih književnih povjesničara hrvatske književnosti koji su utrli puteve suvremene književne historiografije u važnom trenutku njezina oblikovanja i stvaranja pretpostavki za modernije pristupe na samom kraju dotadašnje pozitivističke tradicije. Očekuje se da će rezultati i prinosi Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju, nakon najavljenih književnokritičkih i književnoteoretskih istraživanja najznačajnijih postignuća njegova stvaralačkog opusa, nizom priloga detektirati znanstvenikovu usredotočenost k daljnjem razvoju hrvatske književne znanosti, posebno povijesti književnosti te ukazati na mjesto Medinijeva ukupnog prinosa hrvatskoj znanosti o književnosti.

Na Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju izvijestit će se o dvjema Medinijevim važnim aktivnostima, znanstvenoj, sadržanoj prije svega u istraživanju njegovog književnopovijesnog rada, te o Medinijevu političkom djelovanju koje se proteže od njegova uredničkog i publicističkog rada u časopisu *Crvena Hrvatska*, zatim političkog djelovanja u Dalmatinskom saboru u Zadru, te u nizu članaka o kulturnim i političkim pitanjima, zatim onim vezanim uz razvoj školstva, pa do onih što su najbliža gospodarstvu, među kojima se ističe znanstvenikovo zanimanje za turizam.

Predviđeno je da se znanstveni i stručni radovi izneseni na Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju prirede za objavljivanje te da se sljedeće, 2018. godine, objave u *Zborniku o Miloradu Mediniju*, čime će se, uz iscrpnu Medinijevu bibliografiju i literaturu o njemu, koja će se prvi put objaviti, na najbolji način široj javnosti približiti lik i djelo hrvatskoga književnog povjesničara i političara. Izlazak zbornika s radovima prethodno iznesenim na znanstvenom skupu bit će ujedno vrijedan prinos 80. obljetnici Medinijeve smrti koja će se, nadamo se, sljedeće godine obilježiti u njegovu rodnom gradu Dubrovniku.

Zahvaljujemo Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti na pokroviteljstvu Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju. Također Akademiji hvala i na tome što je ustupila ovu prelijepu Preporodnu dvoranu u palači Narodnoga doma za prvu sjednicu našega skupa. Održavanje Znanstvenog skupa o Miloradu Mediniju pomogli su Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Županija dubrovačko-neretvanska, Grad Dubrovnik i Društvo prijatelja dubrovačke starine na čemu im srdačno zahvaljujemo.

Hvala i svima vama koji ste svojom nazočnošću uzveličali ovu svečanost.

Kronika znanstvenoga skupa

Lidija Bogović

Kronika Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju

(Zagreb / Dubrovnik, 9. – 11. studenoga 2017.)

U studenom 2017., pod pokroviteljstvom Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u Zagrebu i Dubrovniku održan je trodnevni Znanstveni skup o Miloradu Mediniju. Šesnaesti je to održani znanstveni skup o pojedinom hrvatskom književnom povjesničaru, koji su organizirali Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu u suorganizaciji s Filozofskim fakultetom Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofskim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskim filološkim društvom Zagreb, Ogrankom Matice hrvatske u Varaždinu, Sveučilištem Jurja Dobrile u Puli te Sveučilištem u Zadru.

Radni dio skupa započeo je prvom sjednicom održanom u četvrtak, 9. studenoga 2017. u Preporodnoj dvorani palače Narodnoga doma u Zagrebu. Prije početka radnoga dijela znanstvenoga skupa prisutne su pozdravili akademik Dubravko Jelčić u ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, zatim pročelnik Hrvatskih studija izv. prof. dr. sc. Mario Grčević te prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, predsjednik Organizacijskoga odbora Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju. Akademik Jelčić u svojem je govoru istaknuo kako je Razred za književnost Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prepoznao važnost skupova o hrvatskim književnim povjesničarima te izrazio želju da skup o Mediniju, kao i svi prethodni, uspješno prođe. Izv. prof. dr. sc. Mario Grčević skrenuo je pozornost na važnost skupova o hrvatskim književnim povjesničarima za Hrvatske studije Sveučilišta u Zagrebu kao i na ediciju znanstvenih zbornika koji se izdaju nakon svakoga održanoga znanstvenoga skupa. Na projekt Hrvatski književni povjesničari, dosad objavljene zbornike te na organizatore u kraćem se obraćanju osvrnuo prof. dr. sc. Tihomil Maštrović. S nekoliko se riječi dotaknuo i predstojećega Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju koji je okupio tridesetak znanstvenika iz osam gradova i četiri države među kojima su najugledniji znanstvenici, ali i oni mlađi čije vrijeme tek dolazi. Na samom kraju obraćanja izrazio je želju da *Zbornik o Miloradu Mediniju* bude objavljen u 2018., godini u kojoj će se obilježiti 80. obljetnica Medinijeve smrti.

Prvu sjednicu znanstvenoga skupa, kojom su predsjedali prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, prof. dr. sc. Ivo Banac i prof. dr. sc. Vlasta Rišner, izlaganjem *Milorad Medini i dubrovačka povijest* otvorio je prof. dr. sc. Ivo Banac, raščlanjujući Medinijeve radove vezane uz povijest Dubrovnika i Dubrovačke Republike, u kontekstu hrvatske i svjetske historiografije te političkih okolnosti vremena u kojem je djelovao. Banac je zaključio da iako je Medinijeva ljubav prema Dubrovniku neograničena, nije se ustručavao prekoriti sve što nije smatrao dobrim. O *Miloradu Mediniju i moderni* govorio je prof. dr. sc. Ivan Pederin, predstavivši Medinija kao Dubrovčanina koji se javio s knjigom u doba koje u povijesti hrvatske književnosti spada u modernu, ali ga je smjestio ispred realizma po svojoj ljubavi za najstariju povijest Dubrovnika. Također, osvrnuo se i na hrvatsku književnu povijest XX. stoljeća, na zakone o tisku, nadzor nad tiskom i tiskovnu policiju. Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović u izlaganju *Medinijev prinos hrvatskoj književnoj historiografiji* naglasio je kako Medini pripada krugu hrvatskih književnih povjesničara, nakon Šurmina i prije Vodnika, koji su krajem XIX. i početkom XX. stoljeća prepoznali važnost potrebe postojanja sinteze hrvatske književnosti. Iako nedovršen i parcijalno određen, s velikim brojem kritičara, a ponekad i izostavljen iz književne povijesti, Medinijev pregled hrvatske književne povijesti predstavlja važan prinos razvitku hrvatske književne historiografije.

Niz izlaganja nastavila je dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik izlaganjem *Metodološki aspekti Medinijeve »Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«*, analizirajući metodološke pretpostavke i književnopovijesnu koncepciju Medinijeve sinteze koji je svoj rad povjesničara i političara vezao za Dubrovnik. Aleksandrov-Pogačnik zaključuje kako je *Povjest* ovoga slabo valoriziranoga povjesničara književnosti drukčija, pisana za publiku, ne za znanstveni svijet. Na njezino se izlaganje nastavila dr. sc. Katica Čorkalo Jemrić s temom *Medinijeva »Povjest hrvatske književnosti« između književne kritike i nacionalističke retorike*, koja je, polazeći od povijesna značenja Medinijeva djela, razmotrila recenzije književnih povjesničara, kritiku i osvrte. Polazeći od povijesna značenja *Povjesti* s obzirom na jasnu nacionalnu atribuciju i specifičnost književnoga korpusa nastaloga u dalmatinskim gradovima i u Dubrovniku u XVI. stoljeću, proučene su recenzije književnih povjesničara Tome Matića, Branka Vodnika i Davida Bogdanovića, a posebno su razmatrane prosrpski angažirane kritike i osvrti. Prvu je sjednicu, a ujedno i zagrebački dio skupa, zatvorila prof. dr. sc. Vlasta Rišner izlaganjem *Jezik Milorada Medinija i »Crvene Hrvatske«* u kojem je istražila odnos slovopisa, pravopisa i jezika Medinijevih znanstvenih rasprava te slovopisa, pravopisa i jezika *Crvene Hrvatske*, dubrovačkih novina kojima je Medini bio uredni-

Sl. 15.: Predsjedništvo Prve sjednice Znanstvenoga skupa održane u Zagrebu 9. studenoga 2017.: Ivo Banac, Tihomil Maštrović, Vlasta Rišner

Sl. 16.: Predsjedništvo Treće sjednice Znanstvenoga skupa održane u Dubrovniku 10. studenoga 2017.: Valnea Delbianco, Cvijeta Pavlović, Ružica Pšihistal

Sl. 17.: S Treće sjednice Znanstvenoga skupa u Dubrovniku.
Slobodan Prosperov Novak sudjeluje u raspravi

Sl. 18.: Obilazak Dominikanskoga samostana u Dubrovniku
uz stručno vodstvo Stjepana Kراسића

kom od 1907. do 1910. Usporednim istraživanjem Rišner pokazuje u kolikoj je mjeri jezik, pravopis i slovopis Medinijevih rasprava podudaran *Crvenoj Hrvatskoj* te postoje li utjecaji jednoga na drugo. Nakon kraće rasprave i završetka rada, sudionici su se uputili prema Dubrovniku gdje su održane druge dvije sjednice skupa.

Znanstveni je skup o Miloradu Mediniju nastavljen dan kasnije, 10. studenoga 2017. u Poslijediplomskom središtu Dubrovnik gdje su sudionike i goste pozdravili Ana Čević, v. d. pročelnice Upravnoga odjela za obrazovanje, kulturu, znanost i šport Dubrovačko-neretvanske županije, zatim Denis Orlić iz Društva prijatelja dubrovačke starine te prof. dr. sc. Tihomil Maštrović koji je napomenuo zašto je baš Dubrovnik odabran za održavanje drugoga dijela znanstvenoga skupa. Milorad Medini, osim što je rođeni Dubrovčanin, tomu je gradu posvetio sve što je ikada napisao. Drugom su sjednicom znanstvenoga skupa predsjedali dr. sc. Hrvojkina Mihanović-Salopek, izv. prof. dr. sc. Jevgenij Paščenko i mr. sc. Ernest Fišer. Radni je dio otvorio prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak izlaganjem *Udio Medinijevih suvremenika u razvoju hrvatske filologije* u kojem je u suodnos stavio Medinijeve suvremenike s djelovanjem samoga Milorada Medinija. Prosperov Novak ističe kako je 36 imena utjecalo na Medinija koji se poviješću bavio samo deset godina. *Povijesni korijeni Dubrovnika u sintezi Milorada Medinija* izlaganje je izv. prof. dr. sc. Jevgenija Paščenka, koji je sagledao Medinijevo djelo *Starine dubrovačke* kao značajnu etapu hrvatske znanosti koja tridesetih godina XX. stoljeća aktualizira problem povijesne kulture. Također, na temelju analizirane knjige, izdvojeni su neki aspekti rekonstruiranja arhaičke kulture Dubrovnika. Dr. sc. Hrvojkina Mihanović-Salopek u izlaganju *Medinijev pogled na rana hrvatska pasionska prikazanja* kritički je razmotrila Medinijev prinos proučavanju najstarijih hrvatskih pasionskih misterija u njegovu djelu *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* iz 1902. Mihanović-Salopek uočila je Medinijeve pozitivne domete, ali i naglasila određene previde koje će kasnije detaljnije nadopuniti Franjo Fancev i Nikica Kolumbić. Temeljeći se na Medinijevu djelu *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* iz 1934. dr. sc. Antun Pavešković izložio je *Medinijevu povijesnu koncepciju*, do koje je došao ispitujući Medinijeva teorijska polazišta, kao i područja kojima se bavio s naglaskom na integralističko književnopovijesno stajalište u odnosu na naglašeno regionalističke koncepcije.

Niz je izlaganja nastavila dr. sc. Andrea Sapunar Knežević na temu *Recepcija Medinijeve »Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«* u kojem je donijela prikaze, osvrtne i kritike objavljene nakon izlaska Medinijeve *Povjesti*. Naglasak u izlaganju stavljen je na prikazima koje su napisali književni povjesničari, primjerice Branko Vodnik u *Viencu*, David

Bogdanović u *Školskom viesniku*, Tomo Matić u *Glasniku Matice dalmatinske* te Milan Rešetar u *Archivu für slavische Philologie*. Dr. sc. Vinicije B. Lupis izrazio je žaljenje što nitko nije govorio o samoj obitelji Medini, a izlagao je na temu *Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovici XX. stoljeća*, važnom za bolje razumijevanje posebne autodidaktične povijesne »škole«, temeljene na dobrom poznavanju klasičnih jezika, kao i znanja paleografije i znanstvene literature. Ti su svećenici, kojima je misao vodilja bila bilježenje povijesti, važnih osoba i događaja, svojim radom ostavili sačuvane tragove prošlosti, bez ikakvih posebnih teorijskih pobuda. Mr. sc. Ernest Fišer u izlaganju *Medinijevi politički uvodnici u »Crvenoj Hrvatskoj«* istaknuo je kako je u vrijeme Medinijeva uređivanja u *Crvenoj Hrvatskoj* objavljeno više vrijednih književnokritičkih i književnopovijesnih priloga te književnih prijevoda. U svakom je broju časopisa izlazio i uvodnik koji je običavao pisati sam urednik. Tako je i u slučaju Medinijeva urednikovanja, veći je broj nepotpisanih uvodnika koje Fišer pripisuje Mediniju. Izlaganjem *O manje poznatom djelovanju Milorada Medinija* doc. dr. sc. Marije Benić Penave i Daniela Dujmića u kojem je istaknuto kako je Medinijevo djelovanje u Savezu za unapređenje turizma u Dubrovniku relativno nepoznato i slabo istraženo, prikazan je Medinijev prinos u orijentaciji dubrovačkoga gospodarstva prema toj djelatnosti. Ovim je izlaganjem zatvorena druga radna sjednica znanstvenoga skupa.

U poslijepodnevnim satima održana je treća sjednica znanstvenoga skupa kojom su predsjedali prof. dr. sc. Valnea Delbianco, prof. dr. sc. Ružica Pšihistal i prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović. U izlaganju *Medini o talijanskim izvorima hrvatske renesansne književnosti* prof. dr. sc. Valnea Delbianco razmotrila je kako i s kojim se talijanskim izvorima povezuju domaći pisci te ocijenila Medinijevo stajalište o talijanskom utjecaju na hrvatsku renesansnu poetiku. Medini je u *Povjesti* uspoređivao djela »među sobom i radnjama tuđih književnosti«, smatrajući da se dubrovačko-dalmatinsku književnost može shvatiti isključivo ako se razmotre književne prilike u Italiji. Prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović u izlaganju *Pjesme Marina Držića od Medinijevih teza do kontekstne interpretacije pojma svjetske književnosti* analizirala je Medinijevo proučavanje Držića kao lirika, s jedne strane kao znanstveno utemeljenu najavu buduće Držićeve kanonizacije u povijesti hrvatske književnosti, a s druge strane predstavljajući ga u kontekstu književnosti XVI. stoljeća. *Začinjavci i Marulić u Medinijevu književnopovijesnom obzoru* izlaganje je prof. dr. sc. Ružice Pšihistal u kojem je autorica istražila metodološka polazišta i utjecaj Medinijeve teze o začinjavcima te njegov književnopovijesni pristup Maruliću. Medini prvi zaključuje da su začinjavci anonimni autori stihovanih svetačkih legendi, što je dugo vrijedilo kao prihvaćena pretpostavka, ali se

nije isticalo tko je njezin prvi zastupnik. *Medinijeve pedagoške teme* izložila je dr. sc. Josipa Dragičević posebno se osvrćući na Medinijevu polemiku s Josipom Biničkim vezanom za pitanje celibata učiteljica. Predmet analize u ovom izlaganju bilo je razdoblje u kojem je Medini radio kao gimnazijski profesor objavljujući više članaka vezanih uz struku.

Nakon stanke, niz izlaganja nastavio je izv. prof. dr. sc. Miljenko Buljac izlaganjem *Medinijev sustav renesansnih pjesničkih vrsta i podvrsta* istaknuvši kako je Medini 1902. u povijesnom prikazu hrvatske renesansne književnosti prikazao, protumačio i obrazložio književne žanrove, liriku, epiku i dramu, pjesništvo svjetovno i duhovno, pučko i umjetničko. Ništa manje važan nije ni osvrt na dramske oblike, njihov ustroj, strukturu i kompoziciju. Dr. sc. Ana Batinić izlaganjem *Milorad Medini i Milan Rešetar* nastojala je osvjetliti odnos dvojice književnih povjesničara, koje osim zajedničkoga grada Dubrovnika, povezuju i zajednički stručno-znanstveni interesi. O njihovom odnosu puno govori korespondencija Milorada Medinija upućena Rešetaru, sačuvana u Arhivu Odsjeka za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU. Riječ je o dvadesetak pisama poslanih u razdoblju od 1900. pa sve do 1937., a obuhvaća niz filoloških, ali i historiografskih tema. U izlaganju *Marulićeva prikazanja u Medinijevoj »Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku«* Lidija Bogović, prof. prikazala je Medinijevu percepciju Marulićevih prikazanja u usporedbi s gledištima ostalih povjesničara književnosti. S problemom autorstva triju crkvenih prikazanja književni su se povjesničari više puta susretali, analizirali ga i donosili različite zaključke. U izlaganju *Milorad Medini, urednik i suradnik »Crvene Hrvatske«* izv. prof. dr. sc. Robert Bacalja analizira Medinijev književnokritičarski prinos u *Crvenoj Hrvatskoj* te njegove književnopovijesne osvrtne na Gundulića i prijevode Dantea, ali i u kontekstu moderne vrednuje prinos Dubrovnika i dubrovačke periodike hrvatskoj književnosti toga doba. Ovim je izlaganjem zatvoren radni dio znanstvenoga skupa.

Nakon kraće rasprave, predstavljena su dva prethodno objavljena zbornika iz edicije Hrvatski književni povjesničari. *Zbornik o Antunu Barcu*, objavljen 2015., u godini kada je obilježena 60. obljetnica Barčeve smrti, predstavila je dr. sc. Andrea Sapunar Knežević, a sljedeći, 15. svezak znanstvenih zbornika, *Zbornik o Đuri Šurminu* dr. sc. Hrvojkina Mihanović-Salopek. Posljednji objavljeni zbornik okupio je 25 znanstvenika iz Hrvatske i inozemstva te sadrži jednako toliko znanstvenih i stručnih priloga o nasljeđu književnoga povjesničara, književnoga kritičara i političara Đure Šurmina.

Posljednjega dana Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju sudionici su obišli Dominikanski samostan i knjižnicu u Dubrovniku uz stručno vod-

stvo prof. dr. sc. Stjepana Krasića koji je održao izlaganje o imenu samostana, njegovoj povijesti, izgradnji samostana i crkve, knjižnici te povijesnim zanimljivostima. Prije povratka u Zagreb organiziran je izlet u Ston u kojem su sudionici obišli Crkvu sv. Vlaha, Muzej grada Stona te Franjevački samostan uz stručno vodstvo dr. sc. Vinicija B. Lupisa i mjesnoga župnika Miljenka Babaića.

Na 16. u nizu znanstvenih skupova o hrvatskim književnim povjesničarima koje zajedno s brojnim humanističkim fakultetima hrvatskih sveučilišta organiziraju Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, svoja je izlaganja predstavilo dvadesetak autora iz Hrvatske i inozemstva čime je postavljen čvrst temelj u daljnjim istraživanjima književnoga povjesničara Milorada Medinija. *Zbornik o Miloradu Mediniju* sa znanstvenim prinosima te bibliografijom i literaturom o Miloradu Mediniju, kruna je znanstvenoga podviga koji će javnosti osvijetliti mjesto toga književnoga povjesničara u hrvatskoj književnoj historiografiji i kulturi uopće te ostati kao zalag za buduća književnopolovijesna istraživanja.

ZNANSTVENI SKUP O MILORADU MEDINIJU

PROGRAM

ZAGREB – DUBROVNIK, 9. – 11. STUDENOGA 2017.

ORGANIZATOR

Hrvatski studiji
Sveučilišta u Zagrebu

SUORGANIZATORI

Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatsko filološko društvo Zagreb
Ogranak Matice hrvatske u Varaždinu
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Sveučilište u Zadru

POKROVITELJ SKUPA

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti

ORGANIZACIJSKI ODBOR***Predsjednik:***

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Članovi:

Prof. dr. sc. Stipe Botica, prof. dr. sc. Valnea Delbianco,
akademkinja Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer, akademik Radoslav Katičić,
prof. dr. sc. Stanislav Marijanović, prof. em., prof. dr. sc. Dijana Vican,
dr. sc. Dubravka Zima, doc.

Tajnik:

Tomislav Vodička, prof.

Izvršna tajnica:

Dr. sc. Josipa Dragičević

PROGRAM

ČETVRTAK, 9. studenoga 2017.

ZAGREB, Palača Narodni dom, Preporodna dvorana, Opatička 18

9.00 *Prva sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: prof. dr. sc. Tihomil Maštrović (Zagreb), prof. dr. sc. Ivo Banac (New Haven, SAD / Zagreb), prof. dr. sc. Vlasta Rišner (Osijek)

- Pozdravne riječi:

Akademik Zvonko Kusić, predsjednik Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

Dr. sc. Mario Grčević, izv. prof., pročelnik Hrvatskih studija

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, predsjednik Organizacijskog odbora Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju

- Izlaganja:

Prof. dr. sc. Ivo Banac (New Haven, SAD / Zagreb): Milorad Medini i dubrovačka povijest

Prof. dr. sc. Ivan Pederin (Split): Milorad Medini i moderna

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović (Zagreb): Medinijev prinos hrvatskoj književnoj historiografiji

Dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik (Zagreb): Metodološki aspekti Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

- Stanka i osvježanje

Dr. sc. Katica Čorkalo Jemrić (Zagreb): Medinijeva *Povjest hrvatske književnosti* između književne kritike i nacionalističke retorike

Dr. sc. Dubravka Brunčić, doc. (Osijek): Nacija i kulturno pamćenje u *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* Milorada Medinija

Prof. dr. sc. Vlasta Rišner (Osijek): Jezik Milorada Medinija i *Crvene Hrvatske*

Dr. sc. Zaneta Sambunjak, izv. prof. (Zadar): Erudicija i kreativnost Milorada Medinija u studijama o Mavri Vetranoviću

- Rasprava

11.30 Završetak rada

12.00 Polazak sudionika skupa autobusom za Dubrovnik s Ilirskoga trga

ČETVRTAK, 9. studenoga 2017.

DUBROVNIK, Poslijediplomsko središte Dubrovnik, Don Frana Bulića 4

20.00 Dolazak sudionika Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju i smještaj u dormitoriju Poslijediplomskoga središta Dubrovnik, Don Frana Bulića 4

PETAK, 10. studenoga 2017.

DUBROVNIK, Poslijediplomsko središte Dubrovnik, Don Frana Bulića 4

10.00 *Druga sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb), dr. sc. Jevgenij Paščenko, izv. prof. (Kijev, Ukrajina / Zagreb), mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin)

- Izlaganja:

Prof. dr. sc. Slobodan Prosperov Novak (Zagreb): Udio Medinijevih suvremenika u razvoju hrvatske filologije

Prof. dr. sc. Sanda Ham (Osijek): Medini i hrvatski jezik

Dr. sc. Jevgenij Paščenko, izv. prof. (Kijev, Ukrajina / Zagreb): Povijesni korijeni Dubrovnika u sintezi Milorada Medinija

Prof. dr. sc. Persida Lazarević Di Giacomo (Bari / Pescara, Italija): Crtice iz povijesti i književnosti Italije u Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji* i Dubrovniku

Dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb): Medinijev pogled na rana hrvatska pasionska prikazanja

- Stanka i osvježenje

Dr. sc. Antun Pavešković (Zagreb): Medinijeva povijesna koncepcija

Dr. sc. Andrea Sapunar Knežević (Zagreb): Recepcija Medinijeve *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

Dr. sc. Vinicije B. Lupis (Dubrovnik): Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovici XX. stoljeća

Mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin): Medinijevi politički uvodnici u *Crvenoj Hrvatskoj*

Dr. sc. Marija Benić Penava, doc. / Daniel Dujmić (Dubrovnik): O manje poznatom djelovanju Milorada Medinija na području turizma

- Rasprava

13.00 Završetak rada

PETAK, 10. studenoga 2017.

DUBROVNIK, Poslijediplomsko središte Dubrovnik, Don Frana Bulića 4

16.00 *Treća sjednica znanstvenoga skupa*

Predsjedaju: prof. dr. sc. Valnea Delbianco (Pula), prof. dr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek), prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović (Zagreb)

- Izlaganja:

Prof. dr. sc. Valnea Delbianco (Pula): Medini o talijanskim izvorima hrvatske renesansne književnosti

Prof. dr. sc. Cvijeta Pavlović (Zagreb): Pjesme Marina Držića od Medinijevih teza do kontekstne interpretacije pojma svjetske književnosti

Prof. dr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek): Začinjavci i Marulić u Medinijevu književnopovijesnom obzoru

Dr. sc. Viktorija Franić Tomić, doc. (Zagreb): Dubrovačke maskerate i njihov prvi tumač

Dr. sc. Josipa Dragičević (Zagreb): Medinijeve pedagoške teme

- Stanka i osvježenje

Dr. sc. Miljenko Buljac, izv. prof. (Mostar, BiH): Medinijev sustav renesansnih pjesničkih vrsta i podvrsta

Prof. dr. sc. Estela Banov (Rijeka): Usmena književnost i tradicijska kultura u Medinijevom književnopovijesnom radu

Dr. sc. Ana Batinić (Zagreb): Milorad Medini i Milan Rešetar

Lidija Bogović, prof. (Zagreb): Marulićeva prikazanja u Medinijevoj *Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*

Dr. sc. Robert Bacalja, izv. prof. (Zadar): Milorad Medini, urednik i suradnik dubrovačke *Crvene Hrvatske*

- Rasprava

19.00 Završetak rada

19.15 Predstavljanje *Zbornika o Antunu Barcu* i *Zbornika o Đuri Šurminu*

SUBOTA, 11. studenoga 2017.**DUBROVNIK**

9.30 Obilazak knjižnice Dominikanskoga samostana u Dubrovniku uz stručno vodstvo

12.00 Izlet u Ston

23.00 Dolazak sudionika autobusom u Zagreb

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Sl. 1.:	Unutrašnja naslovnica Medinijeve <i>Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i> , Zagreb, 1902.	50
Sl. 2.:	Milorad Medini, <i>Dubrovnik u borbi za svoj razvitak</i> , Dubrovnik, 1934.	96
Sl. 3.:	Milorad Medini, <i>O postanku i razvitku kmetskih i težačkih odnošaja u Dalmaciji</i> , Zadar, 1920.	166
Sl. 4.:	Pismo Milorada Medinija upućeno Milanu Rešetaru iz Dubrovnika 25. studenoga 1900.	182
Sl. 5.:	Milorad Medini, <i>Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina</i> , Zagreb, 1942.	198
Sl. 6.:	Milorad Medini, <i>Prvi dubrovački pjesnici i Zbornik Nikole Ranjine</i> , Zagreb, 1903.	216
Sl. 7.:	Milorad Medini, <i>Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku i Čubranovićeve nasljednici</i> , Dubrovnik, 1898.	226
Sl. 8.:	Milorad Medini, <i>Pjesme Mavra Vetranića i Marina Držića</i> , Zagreb, 1909.	250
Sl. 9.:	Milorad Medini, <i>Starine dubrovačke</i> , Dubrovnik, 1935.	264
Sl. 10.:	Naslovnica knjige Milorada Medinija <i>Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i> , Matica hrvatska, Zagreb, 1902.	282
Sl. 11.:	Milorad Medini, <i>Iz Pjesama Paše Antuna Kazalija</i> , Dubrovnik, 1903.	338
Sl. 12.:	Naslovnica <i>Crvene Hrvatske</i> 28. rujna 1910.	392
Sl. 13.:	Milorad Medini, <i>Dubrovnik Gučetića</i> , Beograd, 1953.	418
Sl. 14.:	Osmrtnica Milorada Medinija	432
Sl. 15.:	Predsjedništvo Prve sjednice Znanstvenoga skupa održane u Zagrebu 9. studenoga 2017.: Ivo Banac, Tihomil Maštrović, Vlasta Rišner	533

- Sl. 16.: Predsjedništvo Treće sjednice Znanstvenoga skupa održane u Dubrovniku 10. studenoga 2017.: Valnea Delbianco, Cvijeta Pavlović, Ružica Pšihistal 533
- Sl. 17.: S Treće sjednice Znanstvenoga skupa u Dubrovniku. Slobodan Prosperov Novak sudjeluje u raspravi 534
- Sl. 18.: Obilazak Dominikanskoga samostana u Dubrovniku uz stručno vodstvo Stjepana Krasića 534

N a p o m e n a

Znanstveni skup o Miloradu Mediniju, održan u Zagrebu i Dubrovniku od 9. do 11. studenoga 2017., okupio je znanstvenike koji u ovom zborniku objavljuju svoje priloge. Tako je, eto, u ediciji Hrvatski književni povjesničari, iznova ostvarena želja Organizacijskog odbora znanstvenoga skupa da svi sudionici skupa svoja priopćenja pripreme za tisak u zborniku, te rezultatima svojih istraživanja upotpune cjelovitije poznavanje znanstvenikova znanstvenog i kulturnog djelovanja. U Zborniku je izostao samo jedan najavljeni prilog, to je tekst *Medini i hrvatski jezik* prof. dr. sc. Sande Ham iz Osijeka koja je zbog zdravstvenih razloga bila spriječena sudjelovati na skupu i u Zborniku.

Svi znanstveni i stručni prilozi uvršteni u *Zbornik o Miloradu Mediniju* prošli su odgovarajući recenzentski postupak tako da su napisane po dvije stručne recenzije za svaki od priloga, a provedena je UDK klasifikacija čime je udovoljeno standardima uređivanja znanstvenih izdanja.

Uredništvo *Zbornika o Miloradu Mediniju* zahvaljuje prof. dr. sc. Ivi Bancu, koji je blagonaklono omogućio korištenje portretne fotografije Milorada Medinija te njegove osmrtnice iz obiteljske pismohrane, čiji se faksimili, njegovom ljubaznošću, objavljuju u ovom *Zborniku*. Zahvaljujemo i Željku Trbušiću, arhivistu i knjižničaru Odsjeka za povijest hrvatske književnosti u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu na pomoći u pronalaženju relevantnog gradiva i njegovu skeniranju.

Zahvale također pripadaju Ministarstvu znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske, Zakladi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovačko-neretvanskoj županiji, Gradu Dubrovniku i Društvu prijatelja dubrovačke starine koji su novčano poduprli tiskanje *Zbornika o Miloradu Mediniju*.

Kazalo imenā

A

ABRAMIĆ, Mihovil 354
ADAMOVIĆ, Vice 173
AGIĆ, Antun 343
AINSWORTH-LAND, Vaune 244, 248
ALBERTI, Leon Battista 9
ALEKSANDAR I. KARAOĐORĐEVIĆ, *kralj*
41, 424
ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 69, 532,
541
ALIGHIERI, Dante 79, 87, 118, 121, 133,
152, 201, 206, 207, 218, 220, 221, 225,
242, 243, 290, 295, 297–299, 301, 302,
330, 332, 348, 371, 375, 379, 382, 537
ALMO OMLADINSKI, *pseud.* 342
ALPATOV, Vladimir M. 251
ANDERSON, Benedict 128
ANDREJEV, Leonid Nikolajevič 376
ANDRIĆ, Josip 33, 35, 269, 279
ANDRIĆ, Nikola 34, 40, 44, 49, 50, 100, 120,
271, 274, 321, 403
ANGIOLINI, Guglielmo 205, 222
ANGYAL, Andrija 87, 94
ANIĆ, Ante 365
ANTICA, Anzelmo 345
ANTICA, Hadrijan 345
ANTIPATAR TESALONSKI 292
ANTOLJAK, Stjepan 83
APPENDINI, Franjo Marija 63, 147, 252, 262
ARALDI, Antonio (Antun) 222, 312
ARANZA, Josip 44
ARBANAS, *kanonik* 443
ARETINAC, Petar; *vidi:* ARETINO, Pietro
ARETINO, Pietro 11, 209, 210, 370
ARGENTI, Agostino 209
ARIOSTO, Ludovico 72, 151, 152, 188, 192,
195, 206, 220, 296, 370
ARISTOTEL 42, 303
ARNERI, Roko 387, 455
ARSETE, Ivo 384

ARSIĆ, Irena 435, 450
ASSMANN, Aleida 128, 129, 132, 139, 142
ASSMANN, Jan 135, 139
AŠNIN, Fedor D. 251
AUGUST, *rim. car* 440
AURA, Andrea de 159

B

BABAIĆ, Miljenko 528
BABIĆ, Ljubo 423
BABIĆ, Valentina 342, 359
BABUKIĆ, Vjekoslav 204
BACALJA, Robert 363, 364, 368–370, 372,
374–378, 380, 395, 396, 402, 462, 537,
543
BACHANTE, *obitelj* 15
BAČIĆ, Ante 353
BADALIĆ, Josip 122–124, 310, 316, 317
BADURINA, Natka 134, 139
BAGIĆ, Krešimir 98, 120
BAJAMONTI, Julije 43
BALIĆ-NIŽIĆ, Nedjeljka 380
BALISTRILIĆ, Dujam 75, 98, 118, 119
BALŠA I., *crnogor. vladar* 162
BALŠIĆ; *vidi:* ĐURAĐ I. BALŠIĆ
BAN, Ignacije 345
BANAC, Ivo 9, 129, 134, 139, 384, 389, 532,
533, 541, 545, 547
BANAŠEVIĆ, Nikola 335, 336
BANDUR, Jele 348
BANOV-DEPOPE, Estela 321, 329, 336, 543
BARABA, *obitelj* 15
BARAC, Antun 33, 34, 269, 277, 525, 537
BARAKOVIĆ, Juraj 33, 42, 53, 55, 56, 73,
79, 80, 129, 135, 136, 151, 152, 171, 202,
206, 207, 269, 288, 292, 293, 295–297,
300, 301, 324, 331, 332, 401
BARBER, Francesco 222–223
BAROMIĆ, Blaž 233
BARRON, Frank 241, 248

- BARTOLI, Matteo Giulio 16, 176
BARTOLOMEJ IZ PIŠE 344
BARTUČEVIĆ, Jeronim (Jerko) 296, 331
BARTUČEVIĆ, Tulije 436
BATAKOVIĆ, Dušan 340, 359
BATISTIĆ, Nikola (Niko) 348, 351
BATTITORRE, Maro 435–438, 445
BATUŠIĆ, Nikola 139, 186, 188, 196, 313–315, 318
BATUŠIĆ, Slavko 273, 278, 428, 430
BAUXELLA, *obitelj* 15
BAZALA, Vladimir 437, 438, 450
BAZILIJE I. MAKEDONAC, *biz. car* 15, 158
BECCARI, Agostino 209
BEDRIČIĆ, Silvestar 233
BEGOVIĆ, Milan 46, 147, 374
BELAJ, Juraj 252, 262
BELAJ, Vitomir 253
BELCARI, Feo (Maffeo) 208, 221, 310, 311, 313
BELCARI, Matteo; *vidi*: BELCARI, Feo (Maffeo)
BELE 15
BELIN, Miho 378
BELLO (BELA, BELOJE), Radoslav 14, 15
BELOSTENEC, Ivan 114
BEN-AMOS, Dan 116, 120
BENČIĆ, Živa 186, 196
BENEŠA, Damjan 343
BENETOVIĆ, Martin 46
BENIĆ PENAVA, Marija 419, 536, 542
BERAN 376
BERČIĆ, Ivan 227
BERKOVIĆ, Josip 85, 94
BERNARDIN SPLIČANIN 115, 232, 233
BESARION, *kardinal* 145
BEZIĆ, Jerko 236
BIJELCE 23
BINIČKI, Josip 408–412, 414, 416, 537
BISANTI, Mato 22
BITI, Vladimir 294, 300, 302
BIZZARO, Baldo 347
BIZZARO, Marija pl. 346
BJELOVUČIĆ, Nikola Zvonimir 66, 341, 350, 353, 354, 358, 359
BLAŽEVIĆ, Zrinka 128, 139, 140
BOBALJEVIĆ, *obitelj* 18
BOBALJEVIĆ MIŠETIĆ, Sabo (Glušac) 78, 149–151, 187, 190, 206, 286, 287, 289, 291–293, 296, 297, 436, 442, 446, 448, 452
BOCCACCIO, Giovanni 152, 201, 220, 221, 225, 297, 301
BODULIĆ, Maksimilijan (Makso) 351
BOGATIRJOV, Pjotr 116, 122
BOGDAN 15
BOGDAN, Tomislav 108–110, 120, 186–188, 192, 196, 202, 447, 450
BOGDANOVIĆ, David 27, 34, 45, 52, 56, 65, 67, 68, 266, 267, 277, 278, 280, 281, 532, 535–536
BOGIŠIĆ, Baltazar 47
BOGIŠIĆ, Rafo 56, 66, 132, 136, 139, 186, 288, 302, 343, 359
BOGIŠIĆ, Vlaho 274
BOGOSLAV, *pseud.* 365
BOGOVIĆ, Lidija 305, 405, 461, 473, 531, 537, 543
BOIARDO, Matteo Maria 206, 296
BOILEAU, Nicolas 286, 290, 301, 302
BONA, Edvard pl. 346
BONO, Luko 427
BORANIĆ, Dragutin 399, 403
BORGIA, Lucrezia 12
BORSETTO, Luciana 380
BOŠKOVIĆ, Ivan 351, 359
BOŠKOVIĆ-STULLI, Maja 56, 66, 109, 121, 252, 328, 333, 336
BOTICA, Stipe 2, 540
BOTT, Marie-Luise 251
BOURDIEU, Pierre 193, 196
BOŽIČEVIĆ (NATALIS), Frano 306
BRACCE, Robert; *vidi*: BRACCO, Roberto
BRACCO, Roberto 375, 380
BRAČANIN, Luka 46
BRAJKOVIĆ, Gracija 356
BRALIĆ, Ante 420, 430
BRANDT, Miroslav 340, 359
BRATIČEVIĆ, Irena 173, 179
BRATULIĆ, Josip 114, 115, 118, 119, 121, 233
BRAUW, M. W. de 427–428
BREŠIĆ, Vinko 56, 66
BRKLJAČIĆ, Maja 139, 141

- BRKOVIĆ, Ivana 140, 275, 276, 278, 370, 380, 389, 458
 BRLIĆ MAŽURANIĆ, Ivana 252
 BRONZINI, Giovanni Battista 116, 121
 BROZ, Ivan 25, 26, 28, 34, 51, 52, 54, 84, 267, 309, 316, 318, 393, 395, 398, 399, 403
 BROZIĆ, Nikola 233
 BRUNČIĆ, Dubravka 127, 541
 BRUNELLESCHI, Filippo 221
 BUCIGNOLO, *obitelj* 15
 BUČA, *obitelj* 18
 BUČAR, Fran (Franjo) 34, 44, 271
 BUČAR, Kristina 429, 430
 BUČA, Marin 162
 BUČA, Nikola 162
 BUDINIĆ, *isusovac* 443
 BUDINIĆ, Šime 64, 148, 436
 BUDISLAVIĆ, Toma Nadal 435–438, 445, 446
 BUDMANI, Pero 40, 42, 394
 BULIĆ, Frano 347, 349, 351, 358, 359
 BULIĆ, Ivan 114, 118, 119, 121
 BULJAC, Miljenko 283, 300, 302, 537, 543
 BUNDIĆ, *obitelj* 18
 BUNIĆ, *obitelj* 18
 BUNIĆ, Jakov 45
 BUNIĆ, Marin 369
 BUNIĆ BABULINOV, Miho 204, 288
 BUNIĆ VUČIĆ, Ivan 39, 47, 64, 276, 370, 449
 BURCKHARDT, Jacob 9, 24, 127, 200, 214, 215, 441, 450
 BUREŠIĆ, Marin 288, 297
 BUTORAC, Pavao 356
 BUZOLIĆ, Stjepan 348
- C**
- CABOGA, Marija pl. 346
 CAR-MIHEC, Adriana 306, 318
 CARDUCCI, Giosuè 372
 CAREVIĆ, Josip Marija 355
 CARRARA, Franjo 99
 CERVA, Aelius Lampridius; *vidi*: CRIJEVIĆ, Ilija
 CERVA, Elij Lampridij; *vidi*: CRIJEVIĆ, Ilija
 CETINA, Gutierre de 192, 193
 CEZAR, Gaj Julije 440
- CHARITEO 330
 CHIZZOLA, Orazio 17, 24
 CIAMPOLI, Domenico 372
 CICERON, Marko Tulije 74, 297, 326
 CIGANČIĆ, Andrija 109
 CIHLAR NEHAJEV, Milutin 366
 CIPPICO, Koriolan 154
 COLONNA, Vittoria 12
 CORNIS-POPE, Marcel 140
 CORTÉS, Hernán 150
 CRIJEVIĆ, *obitelj* 18
 CRIJEVIĆ, Ilija 10, 11, 45, 74, 132, 146, 153, 201, 210, 289, 301, 325, 326, 343, 448
 CRIJEVIĆ, Marin 369
 CRIJEVIĆ, Saro 146, 437, 446
 CRNICA, Jozo 355, 356
 CRONIA, Arturo 73, 81, 84, 186, 199, 212, 213
 CSIKSZENTMIHALYI, Mihaly 240, 248
 CVJETKOVIĆ, Božo 365
- Č**
- ČALE, Frano 73, 81, 186, 188, 194, 196, 211, 298, 302
 ČAROKI, Filip 384
 ČEDOMIL, Jakša 374
 ČELEBIJA, Evlija 442
 ČEOVIĆ, Ana 535
 ČEVAPOVIĆ, Grgur 44
 ČINGRIJA, *obitelj* 173, 420
 ČINGRIJA, Melko 342, 422, 423, 425, 431, 432
 ČINGRIJA, Pero 355, 384, 386, 387, 419, 420, 422, 455
 ČORIĆ, Božo 124
 ČORKALO JEMRIĆ, Katica 51, 532, 541
 ČOROVIĆ, Vladimir (Vlada) 47, 341, 359
 ČOVIĆ, Bože 340, 359
 ČREMOŽNIK, Gregor 66
 ČRNJA, Zvane 98, 121
 ČUBRANIĆ, Vicko 345
 ČUBRANOVIĆ, Andrija 38, 72, 78, 85, 148, 150, 173, 180, 181, 204–206, 219, 272, 284, 285, 291, 294, 332, 333, 368, 434–439, 442, 444–448, 450, 452
 ČUKOVIĆ, Ivo 353

Ć

ĆALETA, Joško 236
 ĆAVAR, Martina 179
 ĆIPIKO, Jerolim 117
 ĆIRIL, sv. 25
 ĆOSIĆ, Stjepan 85, 92, 343, 344, 350, 359

D

DAMIANI, Enrico 199, 213
 DAMJANOVIĆ, Stjepan 228, 230, 237
 DANČENKO, Vladimir Nemirovič 376, 381
 DANDOLO, Enrico 158
 DANDOLO, Giovanni 159
 DANIČIĆ, Đuro 395, 396
 D'ANNUNZIO, Gabriele 372–374, 380–382
 DAVID, *izrael. kralj* 113, 115
 D. A. Ž.; *vidi*: ŽIVALJEVIĆ, Danilo
 DEANOVIĆ, Mirko 353
 DELBIANCO, Valnea 2, 199, 374, 381, 533, 536, 540, 543, 546
 DELLA BELLA, Ardelio 115
 DELLA CASA, Giovanni 188
 DELORKO, Olinko 252
 DEMOVIĆ, Miho 352, 359
 DEPOLO, Pero 420, 430
 DEROSI, Julije 113, 114, 118–121
 DIKLIC, Marjan 415, 416
 DIMITROVIĆ, Nikola 149, 173, 187, 296
 DIONISI, Giambattista 347
 DIONIZIJE, *portugal. kralj* 148
 DIVKOVIĆ, Mirko 401, 403
 DJAMIĆ, Antun 276
 DJEDOVIĆ, Eugen 344
 DLUSTUŠ, Julije; *vidi*: MAKANAC, Julije
 DOBROSLAV; *vidi*: DAMJAN JUDA
 DOBROSLAV, *konzul* 158
 DOBROVIĆ, Nikola 423
 DOBROVIĆ, Petar 423
 DOLCE, Lodovico (Ludovico) 188, 191–195, 197, 198
 DOLINER, Gorana 236
 DOMANJA, *obitelj* 15
 DOMINIS, Ivan IV. de 233
 DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič 375
 DRAČEVAC, Ante 341, 356, 357, 360

DRAČEVAC, Vladimir 377, 380
 DRAGIČEVIĆ, Josipa 2, 405, 455, 537, 540, 543
 DRAGIČEVIĆ, Rajna 124
 DRAŠKOVIĆ, Janko 64
 DRECHSLER, Branko; *vidi*: VODNIK, Branko
 DRINOVAC, Vladimir 365
 DRŽIĆ, *obitelj* 48
 DRŽIĆ, Džore (Gjore) 78, 79, 103, 108, 113, 137, 148, 150, 151, 171, 172, 186–188, 190, 203, 204, 284–286, 327–329, 368, 401, 436
 DRŽIĆ, Marin 11, 30, 31, 38, 39, 42, 44, 45, 47, 48, 55, 57, 63, 64, 69, 76, 85, 129, 138, 145, 147, 149, 153, 154, 171, 172, 180, 181, 183, 185–188, 190–195, 197, 198, 204, 208–211, 239, 268, 269, 272, 273, 275, 276, 285, 293, 301, 307, 324, 328, 368, 370, 376, 379, 382, 436, 449, 536
 DUDA, Dean 378, 381
 DUJAM, sv. 347
 DUJMIĆ, Daniel 419, 536, 542
 DUKAT, Vladoje 43, 49, 50, 100, 121, 321
 DUKAT, Zdeslav 303
 DUKIĆ, Davor 109, 121, 127, 133, 139, 140, 211–213, 323, 334, 336, 447, 450
 DUMAS, Alexandre 441
 DURIĆ, Grigorije 342
 DUŠAN; *vidi*: STEFAN IV. DUŠAN

DŽ

DŽAMANJIĆ, *obitelj* 18

Đ

ĐURAĐ I. BALŠIĆ, *crnogor. vladar* 163
 ĐURĐEVIĆ, *obitelj* 18
 ĐURĐEVIĆ, Ignjat 45, 46, 64, 435, 437, 448
 ĐURĐEVIĆ, Stijepo 78, 150, 291, 446, 448

E

EGIDIJE, *liječnik* 161
 ENGEL, Johann Christian von 351
 ENGELS, Friedrich 90
 ERLI, Astrid 128, 140–142
 ESCHENBACH, Wolfram von 247, 248
 ESHIL 45
 ESIH, Ivan 66, 268, 278

F

- FABRIS, Antun 363
 FABRIS, Ivo 353
 FABRIS, Spaso 353
 FALIŠEVAC, Dunja 2, 111, 121, 134, 136, 140, 152, 163, 184, 186, 188, 196, 278, 403, 458, 540
 FANCEV, Franjo 45, 97, 104, 106–109, 111, 113–115, 117, 121, 177, 178, 229, 231–234, 237, 238, 307, 309, 316, 318, 525, 535
 FARLATI, Daniele 143
 FÉNELON, François 414
 FILEMON 292
 FILIPOVIĆ, Ivan 59
 FISKOVIĆ, Cvito 118, 121
 FIŠER, Ernest 2, 383, 462, 535, 536, 540, 542
 FLAKER, Aleksandar 415, 416, 439, 451
 FLORSCHÜTZ, Josip 100, 121
 FOGAZZARO, Antonio 372
 FORNACIARI, Raffaello 242, 243
 FOSCO, Antonio Giuseppe 347
 FOSCOLO, Ugo 223
 FOTEZ, Marko 428
 FRANGEŠ, Ivo 33, 70, 71, 74, 114, 117, 121, 269, 270, 277, 278, 280, 281, 300, 303, 525
 FRANIČEVIĆ, Marin 56, 66, 70, 72, 81, 108, 109, 116, 120, 122, 291, 300, 303, 310, 316, 318, 434, 450
 FRANIĆ TOMIĆ, Viktorija 433, 444, 446, 450, 543
 FRANK, Josip 384, 388
 FRANJO FERDINAND, *aust. nadvojvoda* 420
 FRANJO JOSIP I., *hrv.-ugar. kralj* 163
 FRIDRIK II., *rim.-njem. car* 203
 FUGGER, Jakob 150
 FULGOSI, Ante 240, 248
 FUMAT, Todor de 17
- G**
- GAJ, Ljudevit 63, 183, 371, 385, 398
 GAJČIN, Sabo 370
 GALJUF, Ivo 347
 GALJUF, Marko Faustin 344
 GAMIĆ, *obitelj* 15
 GASCOIGNE, George 193
 GAVAZZI, Milovan 252, 253
 GAZAROVIĆ, Marin 77, 233
 G. B.; *vidi*: BINIČKI, Josip
 GEDÖ, Leopold 389
 GELCICH; *vidi*: JELČIĆ, Josip
 GELI; *vidi*: GELLI, Giovanbattista
 GELLI, Giovanbattista 370
 GELLNER, Ernest 128
 GETALDIĆ, *obitelj* 18
 GIAIME, Pio Vittorio 343
 GIORGIO, Đuro de 22
 GIULLI, Ivo de 364, 384, 390
 GIURICE, Antun 345
 GIUSTINIAN, Marco di Pietro 222
 GJALSKI, Ksaver Šandor 150
 GJIVANOVIĆ, Niko 45, 351
 GJIVOVIĆ, Nikola 354
 GJORGJIĆ; *vidi*: ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 GJORGJIĆ, Stijepo; *vidi*: ĐURĐEVIĆ, Stijepo
 GLAVINA, Martin 378, 379, 381
 GLEĐEVIĆ, Antun 42, 48, 449
 GLIUBICH, S.; *vidi*: LJUBIĆ, Šime
 GLUNČIĆ, Pavao 340, 341, 355, 360
 GOETHE, Johann Wolfgang 146, 147, 151, 154
 GOLF, Lavoslav 420, 430
 GOLUBOVIĆ, Jeronim 344
 GORKI, Maksim 376
 GOTOVAC, Jakov 428
 GRACIN, Juraj 130, 140
 GRACIOTTI, Sante 146, 163
 GRADI, Nikša 349
 GRADIĆ, *obitelj* 18
 GRAZZINI, Anton Francesco (Lasca) 441
 GRBIĆ, Matija 45
 GRČEVIĆ, Mario 2, 531, 541
 GREGOV, Ivo 353
 GRGUR NINSKI, *hrv. biskup* 144
 GRINELLI 375
 GRMAČA, Dolores 204, 213, 239, 248
 GROBE, Marin 15
 GROF, Stanislav 243, 248
 GROSS, Mirjana 90, 93, 94
 GRUBOR, Dane 143
 GRUYTER, Walter De 141, 248
 GUARINI, Giovanni Battista 153, 209

GUČETIĆ, *obitelj* 18, 93, 160
 GUČETIĆ, Ivan 146, 283
 GUČETIĆ, Kliment 21
 GUČETIĆ, Marin 20–23, 84, 162, 163
 GUČETIĆ, Sabo 42
 GUČETIĆ, Valko 22
 GUDEL, Vladimir 34, 271
 GUERRINI, Olindo 440
 GUGLIELMO IL GIUGGIOLA 205
 GULIFORD, Joy Paul 240, 248
 GUNDULIĆ, *obitelj* 15, 18, 257
 GUNDULIĆ, Đivo 147
 GUNDULIĆ, Đivo Pavo 162
 GUNDULIĆ, Ivan 39, 42–47, 55, 63, 64, 73,
 100, 129, 134, 135, 151, 152, 173, 175,
 206, 219, 252, 254, 276, 299, 327, 340,
 342, 351, 368–372, 379, 382, 398, 428,
 437, 447, 537
 GUNDULIĆ, Ivan I. 18

H

HABDELIĆ, Juraj 43, 183
 HADRIJAN IV., *papa* 10
 HADŽIĆ, Fadil 389
 HADŽIJA, Ivo 427
 HALBWACHS, Maurice 128, 135, 142
 HALER, Albert 47, 294, 299, 365, 525
 HAM, Sanda 542, 547
 HAMERŠAK, Marijana 120, 122
 HAMM, Josip 112, 122
 HAUSER, Alois 347
 HEKTOROVIĆ, Petar 48, 57, 73, 78, 79, 129,
 137, 138, 144, 151, 171, 190, 202, 206,
 292–296, 298, 301, 330–333, 434–436
 HERCIGONJA, Eduard 56, 66, 70, 73, 75, 81,
 83, 84, 94, 98, 112, 122, 230, 235, 237,
 314, 318
 HERDER, Johann Gottfried von 129, 142
 HERGEŠIĆ, Ivo 212, 213
 HERODOT 152, 299
 HOBSBAWN, Eric 128
 HOMER 145, 151, 297
 HORACIJE, Flak Kvint 296, 297
 HORVAT, Josip 384, 385, 389
 HRASTE, Mate 111, 112, 122
 HROCH, Miroslav 128

I

IVAN ĐAKON 158
 IVAN TROGIRSKI, *sv.* 44
 IVAN KRSTITELJ 439
 IVANČEVIĆ, Vinko 345, 360
 IVANIŠ KORVIN, *hrv. ban* 162
 IVANOV, Vjačeslav 253
 IVANOVIĆ, R. 341, 360
 IVELLIO, Josip degl' 350, 353
 IVEKOVIĆ, Franjo 393, 403
 IVIĆ, Aleksandar 47
 IVIĆ, Nenad 127, 130, 140
 IVON, Katarina 363, 364, 380, 395, 402

J

JABALOT, Francesco Ferdinando 344
 JAGIĆ, Vatroslav 27, 29, 32, 37, 38, 40, 42–50,
 55, 59, 61, 79, 84, 88, 99–101, 107, 120,
 122, 123, 137, 143, 150, 155, 167, 168,
 170, 172, 175, 185, 186, 200, 202, 203,
 209, 212–215, 217, 227, 228, 232, 268,
 274, 279, 283, 290, 307–309, 315–322,
 327, 329, 336, 364, 433, 438, 445, 525
 JAKOBSON, Roman 116, 122, 253, 254
 JAKOV IZ PONTORMA 440
 JANEKOVIĆ RÖMER, Zdenka 131, 134, 140
 JANKOVIĆ, Marija 341, 360
 JARRO 375
 JASPRICA, Ante 353
 JEDERLINIĆ, Toma 345
 JELAČIĆ, Josip, *hrv. ban* 346
 JELČIĆ, Dubravko 33, 34, 56, 66, 69, 84, 94,
 270, 271, 277, 278, 280, 281, 523, 531
 JELČIĆ (GELČIĆ/GJELČIĆ/GELCICH), Jo-
 sip (Giuseppe) 168–170
 JELENA MADIJEVKA, *hrv. kraljica* 17, 341
 JELOVŠEK, Vladimir 125
 JENSEN, Alfred Antun 48, 173, 180, 181, 289,
 290, 292, 327, 328, 368, 369, 379, 382
 JERONIM, *sv.* 111
 JEŽIĆ, Slavko 33, 34, 56, 66, 113, 122, 269,
 278, 280, 281, 525
 JIREČEK, Konstantin Josef 16, 21, 27, 47, 48,
 57, 88, 100, 154, 158, 169–171, 185, 200,
 258, 283, 294, 443
 JOHANNES; *vidi:* IVAN ĐAKON
 JOLIĆ, Tvrtko 415, 416

- JOVIĆ, Stefanija 44
 JUDA, Damjan 12, 13, 84
 JULIJAN EGIPĆANIN 292
 JURAJ, sv. 113
 JURIŠIĆ, Šimun 184, 196, 278, 458
 JUSTINIAN; *vidi*: JUSTINIJAN I. VELIKI
 JUSTINIJAN I. VELIKI, *biz. car* 256
 JUSUP MAGAZIN, Andrijana 380
 JUTRONIĆ, Andre 374, 381
- K**
- KABOGA, Marin 190
 KABUŽIĆ, *obitelj* 18
 KABUŽIĆ, Nikola 18
 KAČIĆ MIOŠIĆ, Andrija 48
 KAHANE, Henry 247, 248
 KAHANE, Renée 247, 248
 KAISER, Wolfgang 150
 KALIĆEVIĆ, Junije (Džonko) 294
 KALOGJERA, Marko 345–348
 KANAVELIĆ, Petar 44
 KANIŽLIĆ, Antun 46
 KAPETANOVIĆ, Amir 100, 107, 111, 113,
 118, 119, 122, 186, 196, 443, 450
 KARADŽIĆ, Vuk Stefanović 129, 151, 396,
 398, 399
 KARAĐORĐE 342
 KARAMAN, Igor 420, 430
 KARAMAN, Ljubo 354
 KARLIĆ, Petar 46
 KARLO V., *rim.-njem. car* 150
 KASANDRIĆ, Petar 43, 49, 50, 100, 101,
 104, 117, 122, 438
 KASUMOVIĆ, Ivan 45, 49, 50, 87, 94, 448
 KATANČIĆ, Matija Petar 43
 KATIČIĆ, Radoslav 2, 254, 540
 KATIĆ, Lovre 358
 KATUL, Gaj Valerije 292, 297
 KAVANJIN, Jerolim 44, 64
 KAZALI, Antun Pasko (Pašo) 56, 347, 348,
 358, 394
 KAZNAČIĆ, Antun 346
 KAZNAČIĆ, Ivan August 168, 346, 347, 394
 KEKEZ, Josip 334, 336
 KELEZ, Vlaho 384
 KELLER, Gottfried 372
 KEMPENAC, Toma 113
- KHUEN-HÉDERVÁRY, Károly 58, 143
 KINKELA, Ivo 353
 KINWELMERSH, Francis 193
 KIRIN, Vladimir 423
 KLAIĆ, Miho 347
 KLAUDIЈAN, Klaudije 297
 KNEŽEVIĆ, Stijepo 427
 KOESTLER, Arthur 241, 246, 248
 KOGOЈ-KAPETANIĆ, Breda 211, 213, 321,
 334, 336
 KOLENDIĆ, Anton 434, 437, 450
 KOLENDIĆ, Petar 29, 32, 35, 38, 40, 46, 47,
 49, 50, 59, 60, 65, 68, 185, 191, 265, 267,
 276, 278, 280, 281, 438
 KOLLÁR, Ján 59
 KOLUMBIĆ, Nikica 27, 35, 98, 122, 127,
 140, 200, 212–215, 234, 237, 238, 284,
 300, 303, 310, 311, 315, 317, 318, 326,
 327, 336, 535
 KOMBOL, Mihovil 33, 35, 41, 47, 56, 66, 72,
 81, 98, 101, 104, 105, 108, 111, 122, 269,
 278, 280, 281, 294, 299, 300, 303, 397,
 434, 436, 450, 525
 KOMULOVIĆ, Aleksandar 64
 KONČAREVIĆ, Simeon 340
 KONSTANTIN VII. PORFIROGENET, *biz.*
car 158, 160, 255, 256, 259
 KÖRBLER, Đuro 45, 49, 50
 KOROLIЈA, Mirko 374
 KORUNIĆ, Spaso 353
 KOSOR, Josip 366
 KOSTRENČIĆ, Ivan 170
 KOVAČEVIĆ, Frano 384
 KOVAČEVIĆ, Jerko 353
 KOZINOVIĆ, Lujza 236
 KOŽIČIĆ BENJA, Šimun 233, 295
 KRALJEVIĆ MARKO 23, 113
 KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir 100, 123
 KRASIĆ, Stjepan 534, 538, 546
 KRAVAR, Zoran 137, 140, 186, 196, 239,
 248, 285, 289, 290, 303
 KRČELIĆ, Adam Baltazar 43
 KREČAK, Đuro 353
 KRESPI, Antun 384, 385
 KREŠIMIR; *vidi*: PETAR KREŠIMIR IV.
 KRILETIĆ, Ante 353
 KRIZMANIĆ, Ivan 43

KRLEŽA, Miroslav 374, 381
 KRMPOTIĆ, Joso 44
 KRNDARUTIĆ (KARNARUTIĆ), Brne 53,
 55, 73, 80, 148, 152, 208, 295, 297–299
 KRSTIČEVIĆ, Marin 148, 284, 285
 KUČERA, Eduard 377
 KUHAČ, Franjo 236, 295, 331, 332
 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan 39, 99–
 101, 115, 120, 123, 137, 145, 227, 235,
 237, 274, 307–309, 311–313, 315–320,
 525
 KULIŠIĆ, Frano 47, 49, 50, 365
 KULUNDŽIĆ, Zvonimir 101, 102, 120, 123
 KUNČEVIĆ, Lovro 134, 140, 252, 262
 KUNIĆ, Rajmund 45
 KUSIĆ, Zvonko 523, 541
 KUŠAR, Marcel 116, 120, 122
 KUZMANIĆ, Ante 99

L

LAKUŠ, Jelena 345, 360
 LASZOWSKI, Emil 353
 LATINI, Brunetto 221
 LAV X., *papa* 291, 440
 LAV XIII., *papa* 145
 LAZAREVIĆ DI GIACOMO, Persida 217,
 542
 LEERSEN, Joep Th. 131, 140
 LEOPOLD, *car* 150
 LETICA, Slaven 340, 359
 LETO, Maria Rita 168, 169, 173, 176, 178, 179
 LETO POMPONIJE 210
 LIEPOPILI, Antun 341, 349, 350, 353, 355,
 358
 LIGORIO, Orsat 340
 LISAC, Josip 64, 67
 LISIČAR, Vicko 352, 353, 358
 LIVADIĆ, Branimir 273, 278
 LIVANOV, *pseud.* 365
 LIVLJANIĆ, Katarina 236
 LOLLIO, Alberto 209
 LOVRE, *split. nadbiskup* 155
 LOVRIĆ, Božo 374
 LOZICA, Ivan 253, 262
 LOZOVINA, Vinko 114, 123
 LUCCINI; *vidi:* LUCINI, Gian Pietro
 LUCINI, Gian Pietro 375

LUCIĆ, Ivan 158
 LUCIĆ, Hanibal 43, 46, 53, 54, 73, 78, 79,
 100, 103, 129, 137, 138, 146, 148, 171,
 186, 190, 204, 208, 285, 286, 289, 292,
 301, 435
 LUCIĆ, Petar 307–310, 316, 319, 320
 LUČIĆ, Antun 302, 303
 LUČIĆ, Ivan 158
 LUČIĆ, Josip 253, 262
 LUČIN, Bratislav 121
 LUDOVIK I. ANŽUVINAC, *hrv.-ugar. kralj*
 20–23, 161, 163
 LUKAREVIĆ, *obitelj* 15, 18
 LUKAREVIĆ BURINA, Fran 209
 LUKAS, Filip 273, 278, 279
 LUKOVIĆ, Niko 356
 LUNARDOVIĆ, Vicko 437
 LUPIĆ, Ivan 173, 179
 LUPIS, Vinicije B. 339, 341, 348, 357, 358,
 360, 536, 538, 542
 LUTHER, Martin 145

LJ

LJUBIBRATIĆ, Walter, *barun* 365
 LJUBIĆ, Šime 39, 99, 123, 143–145, 153, 200,
 232, 332, 434, 450, 525
 LJUBINKOVIĆ, R. 341, 360
 LJUDEVIT MAĐARSKI; *vidi:* LUDOVIK I.
 ANŽUVINAC

M

MACHIAVELLI, Niccolò 145, 370
 MAGAŠ BILANDŽIĆ, Lovorka 423, 430
 MAGNABOTTI, Andrija dei 335
 MAIXNER, Franjo 292
 MAJDZIK, Katarzyna 140
 MAJIĆ, Srećko 356
 MAJNARIĆ, Nikola 122–124
 MAKANAC, Julije 65
 MALIĆ, Dragica 97, 100, 111–113, 118, 119,
 122, 123, 314, 317, 318
 MALINAR, Smiljka 202, 214
 MANLIJE TORKVAT, Tit 440
 MANZONI, Alessandro 378
 MARCIJAL, Marko Valerije 292
 MARČELIĆ, Josip 345, 357
 MARETIĆ, Tomo 233, 309, 393, 395, 403

- MARIJAN, Livio 236
 MARIJANOVIĆ, Stanislav 2, 540
 MARINETTI, Filippo Tommaso 374, 375
 MARINI, Paolo 192, 196
 MARJANIĆ, Suzana 120, 122
 MARJANOVIĆ, Milan 363–365, 374, 376, 384, 386
 MARKOVIĆ, Franjo 274, 368, 369
 MARKOVIĆ, Miodrag 342, 360
 MAROEVIĆ, Tonko 116, 120, 121
 MAROTTI, Giovanni 343, 344, 361
 MARTA 446
 MARTINČIĆ, Jerolim 306
 MARUL; *vidi*: MARULIĆ, Marko
 MARULIĆ, Marko 10, 30, 43–45, 53–55, 57, 73–76, 78–80, 97–120, 122–126, 129, 132, 133, 137, 138, 146, 171, 190, 201, 202, 205, 206, 232, 233, 285, 286, 289, 292–294, 296–298, 301, 305–320, 325–327, 329, 330, 536, 537
 MARUN, Lujo 358
 MARUSY, Aleksandar 346
 MASNJAK-FULGOSI, Rea 240, 248
 MAŠTROVIĆ, Ljubomir 272, 273, 278
 MAŠTROVIĆ, Tihomil 2, 6, 25, 30, 35, 124, 136, 140, 141, 200, 213, 272, 279, 295, 303, 372, 381, 463, 523, 525, 531–533, 535, 540, 541, 545
 MAŠTROVIĆ, Vjekoslav 461
 MATAIJA, Mirjana 380
 MATASOVIĆ, Ranko 61, 67
 MATETIĆ RONJGOV, Ivan 236
 MATIĆ, Tomo 27–29, 35, 38, 40, 45, 49, 50, 52–54, 56, 65, 67, 68, 70, 118, 123, 212, 265, 267, 277, 278, 280, 281, 321, 390, 525, 532, 536
 MATIJACA, Ivan 348
 MATIJEVIĆ, Ante 356
 MATIJEVIĆ SOKOL, Mirjana 131, 140
 MATOŠ, Antun Gustav 98
 MATULIĆ, Nikola 306
 MAŽIBRADIĆ, Horacije (Oracije) 78, 186, 286, 288, 297, 436, 446, 448, 452
 MAŽIBRADIĆ, Maroje 288
 MAŽURANIĆ, Antun 395, 398, 403
 MAŽURANIĆ, Ivan 39, 204
 MAŽURANIĆ, Vladimir 109, 123
 MEDICI, *obitelj* 74, 145, 205, 220, 306, 441
 MEDICI, Caterina de' 149
 MEDICI, Cosimo de' 147
 MEDICI, Lorenzo de' 204, 206, 291, 292, 440, 441, 446
 MEDIĆ, Duje 193
 MEDINI, *sudac* 473
 MEDINI, B. 473
 MEDINI, Čedomil 473
 MEDINI, Tomo 474
 MEDINI, Vice 354, 462
 MEDOVIĆ, Celestin Mato 378
 MEIĆ, Perina 83
 MELETINSKI, Jeleazar 253
 MENČETIĆ, *obitelj* 18
 MENČETIĆ, Jakov 162
 MENČETIĆ, Šiško (Šišmundo) 78, 79, 103, 108, 113, 137, 148, 150, 151, 171–173, 185–188, 190, 195, 203, 204, 219, 232, 284–286, 305, 309, 315, 327–329, 368
 MENZE, *obitelj* 15
 METOD, *sv.* 25, 144
 MIČIĆ, Mičo 427
 MIĆANOVIĆ, Krešimir 140
 MIHAJLO III., *biz. car* 158
 MIHAJLO KREŠIMIR II., *hrv. kralj* 17
 MIHALJEVIĆ, Nikica 59
 MIHANOVIĆ-SALOPEK, Hrvojka 113, 123, 168, 179, 227, 535, 537, 542
 MIHOVILOVIĆ, Ive 98, 121
 MIKALJA, Jakov 115
 MILAROV, Ilija 415
 MILAŠ, Nikodim 340, 341, 350, 361
 MILČE 22
 MILČETIĆ, Ivan 40, 42, 100, 113, 117, 123, 227, 237, 270, 271, 280, 281, 326, 525
 MILER, Ferdo Živko 43
 MILETIĆ, Stjepan pl. 44, 366
 MILIĆ, Ivo 353
 MILINOVIĆ, Anđela 396, 403
 MILOŠEVIĆ, Miloš 117, 120, 123
 MILUTIN; *vidi*: STEFAN UROŠ II. MILUTIN
 MINOR, Jakob 211
 MIŠETIĆ, Roko 384
 MITROVIĆ, Pavo 365, 375, 376, 380
 M. K. 378, 381
 MLADINIĆ, Sabo 233
 MOGUŠ, Milan 116, 120, 123, 125

MOHR, Viktor 350, 353, 358
 MONALDI, Miho 149, 190, 294, 438
 MONTET 375
 MOROVIĆ, Hrvoje 109, 111, 120, 123
 MOROVIĆ, Tomo 348
 MORTIĐIJA, Tias 67
 MOSHO 288, 292
 MRDEŽA ANTONINA, Divna 136, 140
 M. S. GORDOV, *pseud.* 376
 M. U.; *vidi*: UJEVIĆ, Mate
 MUHVIĆ-DIMANOVSKI, Vesna 98, 124
 MULJAČIĆ, Žarko 131, 141, 345, 361
 MUNJIZA, Emerik 416, 417
 MUŽIK, Augustin Eugen 377

N

NADAL, Toma; *vidi*: BUDISLAVIĆ, Toma
 Nadal
 NAIRN, Tom 128
 NALJEŠKOVIĆ, Nikola 78, 137, 149, 150,
 153, 171, 186, 187, 190, 206, 209, 210,
 272, 285, 291, 294, 296, 436, 443, 446–
 448, 450, 452
 NAPOLEON I. BONAPARTE, *fran. car* 64,
 343
 NARDI, Jacopo 86
 NASON, Vittore 223, 224
 NATALIĆ; *vidi*: BOŽIČEVIĆ (NATALIS),
 Frano
 NAUPLEO, J. 300
 NAZOR, Anica 111, 123, 230
 NAZOR, Vladimir 46, 252, 374
 NEMANJA; *vidi*: STEFAN NEMANJA
 NEMANJIĆI, *dinastija* 160, 161
 NEMEC, Krešimir 184, 196, 278, 300, 303,
 403, 458
 NEUBAUER, John 140
 NICKERSON, Raymond S. 241, 243, 244,
 246, 248
 NIKARH 292
 NIKOLA, *opat* 12
 NIKOLIĆ, Vinko 273, 279
 NIŽIĆ, Ivo 236
 NODILO, Natko 158, 177, 252, 256
 NORA, Pierre 134, 135, 141
 NOTARI, Umberto 375
 NOVAK, Grga 118, 123, 253, 262

NOVAK, Slobodan Prosperov 33, 37, 67,
 69–71, 130, 141, 145–147, 149, 163, 186,
 191, 192, 194, 196, 270, 272, 277, 279,
 311, 313, 314, 317–319, 380, 428, 437,
 439, 451, 534, 535, 542, 546
 NOVAKOVIĆ, Darko 132, 141, 184, 196,
 278, 403, 458
 NOVAKOVIĆ, Stojan 59, 341, 361
 NOZDRONJA, Filip 22
 NUMA POMPILIJE 300, 440
 NÜNNING, Ansgar 141

O

OLIVARES, Hildefonz 344
 OLSCHKI, Leo S. 223, 224
 ONGARO, Franjo Dall' 347
 ONYSKIEWITZ, Josip 365, 376, 377, 380
 ORBINI, Mavro 252
 ORLIĆ, Denis 535
 ORLIĆ, Đuro 424
 ORSEOLO, Petar 158
 OSTOJIĆ, Ivan 118, 119, 123
 OSTOJIĆ, Tihomir 58, 65, 67, 68, 130, 141
 OTTONAIO, Giovanni Battista (Giovambattista) dell' 205, 443
 OVČAREVIĆ, *obitelj* 93, 257
 OVIDIJ; *vidi*: OVIDIJE NAZON, Publije
 OVIDIJE NAZON, Publije 72, 80, 151, 152,
 292, 297, 330

Ö

ÖZKIRIMLI, Umut 128, 129, 141

P

PALADINI, Francesco 146
 PALADINIĆ, Franjo; *vidi*: PALADINI, Francesco
 PALAZZESCHI, Aldo 375
 PALMOTIĆ, Junije 39, 42, 43, 64, 206, 276,
 370, 371, 398, 437
 PALUNKO, Vicko 352
 PANTELIĆ, Marija 230
 PANTIĆ, Miroslav 438, 451
 PÀNTINI, Romualdo 372
 PAPALIĆ, Jerolim 306
 PARČIĆ, Dragutin 106
 PASCOLI, Giovanni 372

- PAŠČENKO, Jevgenij (Evgen) 251, 252, 254, 261, 262, 535, 542
 PAVAO, *sv.* 352, 354, 411
 PAVAO MODRUŠANIN 233
 PAVEŠKOVIĆ, Antun 83, 85, 86, 89, 95, 535, 542
 PAVIĆ, Armin 27, 32, 35, 39, 40, 42, 44, 54, 58, 88, 103, 124, 133, 141, 143, 144, 173, 185, 200, 208, 210, 212, 274, 275, 306, 310, 313, 317, 318, 369, 399, 438, 442, 443, 451
 PAVIĆ, Radovan 340, 359
 PAVLETIĆ, Vlatko 188, 190, 197
 PAVLIČIĆ, Pavao 116, 124, 300, 303, 439, 448, 451
 PAVLINOVIĆ, Mihovil 347
 PAVLOVIĆ, Cvijeta 183, 533, 536, 543, 546
 PAVLOVIĆ, Dragoljub 436, 451
 PAZZI, Jakop de' 440
 PEČENEGE, *obitelj* 257
 PEDERIN, Ivan 98, 124, 143–146, 148, 151, 152, 154, 156, 157, 159, 164, 187, 532, 541
 PELEGRINOVIĆ, Mikša 72, 172, 190, 206, 284, 291, 294, 434–436, 444–448, 452
 PERIČIĆ, Josip 377
 PERIĆ, Ivo 144, 164, 420, 422, 430
 PERILLO, Francesco Saverio 115, 124, 307, 310, 313, 317, 318
 PERIŠIĆ, Srećko 266, 279, 365
 PERKINS, David 127, 141
 PEROVIĆ, Jovan L. 341, 342, 361
 PESCIONI, Bartolomeo 149
 PETAR KREŠIMIR IV., *hrv. kralj* 9, 130, 155
 PETERNAI ANDRIĆ, Kristina 300, 303
 PETKOVIĆ, Ivan 353
 PETKOVIĆ, Milivoj 436, 437, 451
 PETRAČIĆ, Franjo 204, 288
 PETRARCA, Francesco 72, 74, 76, 79, 192, 201, 203, 204, 207, 218–221, 223, 225, 285, 286, 289, 297, 301, 327
 PETRARCH; *vidi:* PETRARCA, Francesco
 PETRARKA; *vidi:* PETRARCA, Francesco
 PETROVIĆ, Svetozar 186, 203, 214
 PETROVSKI, Nikolaj 48, 185
 PICHLER, Caroline 149
 PICIĆ, Matija 118
 PICURARIO, *obitelj* 93
 PIR, Didak 437
 PIRANDELLO, Luigi 372
 PIŠTA, Mato (Mate) 384, 385
 PITAGORA 300
 PLAUT, Tit Maccije 145, 153, 210, 370
 PLEJIĆ POJE, Lahorka 140, 449, 451
 POLITEO, Dinko 374
 POLITEO, Ivo 427
 POLIZIANO, Angelo 145, 207, 292, 299, 370
 POMPILIJE; *vidi:* NUMA POMPILJE
 POPOVIĆ, Pavle 48
 POULLET 442
 PRANJIĆ, Krunoslav 439, 451
 PREBEŽEC, Darko 429, 430
 PRELOG, Milan 450
 PRIBOJEVIĆ, Vinko 435
 PRIMORAC, Jakša 109, 124
 PRIMOVIĆ, Paskoje 437
 PRLENDA, Sandra 139, 141
 PROCULO, *obitelj* 15
 PRODAN, Ivo 356
 PROHASKA, Dragutin 46, 47, 49, 50, 124, 184, 196, 274, 368, 525
 PROPERCIJE, Sekst 287, 292
 PROTRKA ŠTIMEC, Marina 134–137, 141
 PRUGLOVIĆ, *obitelj* 18
 PŠIHISTAL, Ružica 97, 100, 124, 137, 141, 533, 536, 543, 546
 PUCIĆ, *obitelj* 18
 PUCIĆ, Medo 342, 394
 PUCIĆ, Niko Veliki 347
 PUCIĆ, Orsat 346
 PULCHER, Aloysius 288
 PULCI, Antonia 222
 PULCI, Lodovico (Ludovico) 206, 296
 PULIĆ, Đuro 347, 356
 PUTANEC, Valentin 106, 115, 124
- Q**
- QUIRINO, Giovanni 159
 QURRA, Thabit ibn 247
- R**
- RAČKI, Franjo 27, 131, 144, 176, 185, 200, 206, 434, 435, 451
 RADE 15
 RADECKI, Vice 353

- RADIĆ, Antun 333, 403
 RADOJIĆIĆ, Đorđe Sp. 246, 248
 RAFOLT, Leo 380
 RAJKOVIĆ, Petra 177, 179, 183, 184, 197, 276, 279, 390, 456, 458
 RAKODCZAY, Aleksandar 389
 RANKE, Leopold von 93
 RANJINA, *obitelj* 18
 RANJINA, Dinko 72, 78, 135, 147, 151, 154, 170, 186, 187, 204, 286–288, 291–293, 296, 297, 368
 RANJINA, Nikša 53, 86, 111, 173, 181, 219, 232, 268, 284, 327
 RAPACKA, Joanna 98, 101, 124, 129, 130, 132, 141
 RASPUDIĆ, Nino 223, 224
 RASTIĆ, *obitelj* 18
 RASTISLAV, *knez* 9
 RAUCH, Levin 389
 RAVENJANIN, Ivan 22, 74, 77, 145, 222, 223
 RAVLIĆ, Jakša 122, 193, 197
 RÉCAMIER, Juliette 149
 RELJKOVIĆ, Matija Antun 44, 45
 RESAVER, Ivan Krstitelj 343, 344
 RESTI, Junije 443
 REŠETAR, Milan 27, 29, 31, 35, 40, 43, 45, 47, 49, 50, 53, 61, 62, 66–68, 70, 88, 144, 167–182, 185, 193, 194, 196, 200, 209, 233, 266, 267, 276, 277, 279–281, 283, 340, 365, 396, 399, 403, 438, 525, 536, 537, 545
 REŠETAR, Pavo 173
 REŠETAR, Stanka 168
 REUMOND, Alfred von 441, 451
 RICCO, Antonio 209
 RIENZO, Cola di 12
 RIGNEY, Ann 136, 141, 142
 RIŠNER, Vlasta 393, 396, 398, 403, 532, 533, 535, 541, 545
 ROBERTO IL GUISCARDO, *norm. vladar* 158
 ROCA, Pavo 365
 ROCA, Stevan 357
 ROCA, Stjepan 365
 ROGENDORF, Christoph 145, 149, 369
 ROIĆ, Sanja 374, 381
 ROSA, Monica di 372
 ROUSSEAU, Jean-Jacques 375
 ROŽIĆ, Vatroslav 100, 124, 403
 RUGULO, Pavao de 223
 RUNJE, Petar 230, 237
 RUVARAC, Ilarion 341, 361
 R. VRH.; *vidi*: VRHOVAC, Radivoje
- S**
- SABLIĆ TOMIĆ, Helena 300, 303
 SAČER, Josip 407, 413, 414, 417
 SALZMANN-ČELAN, Marija 204
 SAMARDŽIJA, Marko 396, 399, 403, 458
 SAMBUNJAK, Slavomir 144, 164
 SAMBUNJAK, Zaneta 144, 152, 154, 164, 239, 242, 248, 541
 SANCTIS, Francesco De 127, 200, 211, 214, 215, 218, 224
 SANNAZZARO, Jacopo 79, 80, 145, 150, 152, 153, 207, 288, 298, 330, 370
 SAPUNAR KNEŽEVIĆ, Andrea 265, 535, 537, 542
 SARACA, *obitelj* 15
 SARAČIĆ, *obitelj* 18
 SARAČIĆ, Ilija 12, 20, 21, 162
 SARDELIĆ, Petar 342, 361
 SASIN, Antun 42, 55, 73, 80, 208, 297, 435, 443, 444
 SAVONAROLA, Girolamo 146, 150, 286
 SCHERZER, Ivan 44
 SCHNEIDER, Arthur 353
 SEČ, Nikola 22, 163
 SEDLNITZKY, Josef 151, 154
 SEFEROVIĆ, Relja 223, 224
 SEKELIN HORVAT, Anita 98, 124
 SELAK, Ante 458
 SERAFINO 72
 SETTE, Zano 377
 SHAKESPEARE, William 44, 76, 428
 SHAW, George Bernard 168, 419
 SIMEON, *bug. knez i car* 9
 SIMEON, Rikard 97, 124
 SIMIĆ, Živojin 59
 SIVRIĆ, Antonio (Anton) 344, 345
 SIVRIĆ, Marijan 344, 361
 SKOK, Petar 100, 104–106, 108, 110, 115, 118, 124
 SLAMNIG, Ivan 101, 108, 109, 111, 117, 120, 124, 204, 330, 336, 439, 451
 SMITH, Anthony D. 130, 141

- SOFOKLO 145
 SOKOL, Bernardin 228
 SOLAR, Milivoj 300, 303
 SOMOGYI, Géza 409
 SORKOČEVIĆ, *obitelj* 18
 SORKOČEVIĆ, Vale 437
 SRBINIĆ, Milivoj 340, 361
 STACIJE, Publije Papinije 145, 290–292, 297, 300
 STAIGER, Emil 150
 STAMAC, Ante 303, 334, 336
 STAMBERTIS, Pone de 17
 STANISLAVSKI, Konstantin Sergejevič 376
 STANOJEVIĆ, Stanoje 177
 STEFAN IV. DUŠAN, *srp. car* 21, 23, 61, 161
 STEFAN NEMANJA, *srp. vladar* 61
 STEFAN UROŠ II. MILUTIN, *srp. kralj* 23, 160
 STEFAN UROŠ III. DEČANSKI, *srp. kralj* 23, 161
 STEFAN UROŠ V., *srp. car* 23, 163
 STEPANOV, Stjepan 236
 STIPČEVIĆ, Ennio 186
 STJEPAN II., *papa* 158
 STJEPAN II. KOTROMANIĆ, *bos. ban* 23, 160, 161
 STOJAN, Slavica (Stanislava) 169, 179, 193, 346, 347, 361
 STOJANOVIĆ, Ivan 59, 61, 63, 129, 350
 STOLAC, Diana 124
 STOŠIJA, *sv.* 347
 STRIŽOJEVIĆ, Frano 293
 STROHAL, Rudolf 34, 155, 227, 232, 233, 271
 STROZZI, Tito 428
 STULLI, Joakim 115
 SUBOTIĆ, Nedjeljko 352
 SULEJMAN I., *osm. sultan* 152, 299
 SUNDEČIĆ, Jovan 394
 SUPILO, Frano 40, 363, 364, 381, 383–385, 387–391, 394–396, 415, 420
 SVILOKOS, V. 419
 SVILOVIĆ, Luka 99

Š

Š. 381

ŠAPRO, Antun 384, 390, 391

- ŠEGVIĆ, Kerubin 274
 ŠENOA, August 302
 ŠEREMETA; *vidi*: MEDINI, Vice
 ŠETKA, Jeronim 106, 124
 ŠICEL, Miroslav 33, 35, 56, 67, 69, 83, 84, 95, 127, 141, 183, 184, 197, 270, 271, 277, 279–281, 335, 337, 365, 366, 381
 ŠIDAK, Jaroslav 341, 361
 ŠIMIĆ, Antun Branko 419
 ŠIMIĆ, Ivan 355, 361
 ŠIMUNIĆ, Lucija 61
 ŠIMUNOVIĆ, Petar 259, 340, 361
 ŠIROLA, Božidar 228, 236
 ŠIŠEVIĆ, Ivo 354, 361
 ŠIŽGORIĆ, Juraj 11, 44, 74, 111, 133, 146, 201, 288–290, 325, 326
 ŠKAPRENDA 376
 ŠKOBALJ, Ante 253
 ŠKORIĆ, Sanela 429, 430
 ŠKREB, Zdenko 303, 334, 336
 ŠKRINJA, Andrija 20
 ŠKURLA, Ivan 348
 ŠKURLA, Stjepan 349, 358
 ŠOLJAN, Ivo 188, 190, 197
 ŠOLJAN, Vinka 188, 190, 197
 ŠPORDER, David 117, 124
 ŠPRALJA, Izak 236
 ŠREPEL, Milivoj 27, 43, 56, 88, 100, 101, 124, 144, 170, 171, 185, 199, 200, 212, 274, 283, 321, 326, 441, 451
 ŠTEBIH-GOLUB, Barbara 98, 124
 ŠTEFANIĆ, Vjekoslav 111, 113, 116, 118, 119, 122, 124, 228, 235, 237
 ŠTRKALJ DESPOT, Kristina 118, 119, 122, 125
 ŠTUK, Niko 354, 355, 358
 ŠUNDALIĆ, Zlata 172, 179
 ŠURMIN, Đuro 25, 34, 36, 38, 44–46, 51, 59, 70, 82, 84, 100, 125, 127, 271, 272, 274, 326, 433, 445, 446, 448, 451, 525, 532, 537
 ŠVELEC, Franjo 30, 35, 56, 66, 86

T

TADIĆ, Jorjo 23, 353, 424, 435–437, 442, 451

TAFRA, Branka 98, 125

TAINÉ, Hippolyte 54, 72

- TALIJA, Nikola Urban 168
 TALJERAN, Vladimir (Miro) 353, 355, 358
 TANZLINGER ZANOTTI, Ivan 97
 TARTAGLIA, Ivo 374, 381
 TASSO, Torquato 147, 149, 153, 209, 220, 369, 372, 447
 TATARIN, Milovan 380
 TEBALDEO, Antonio 72
 TEOKRIT 72, 145, 150, 207, 288, 292, 297
 TERCE 376
 TERCENIJE AFER, Publije 145, 210
 TEUFFEL, Wilhelm Siegmund 171
 THOMAS NATALIS RHAGUSANUS; *vidi*: BUDISLAVIĆ, Toma Nadal
 TIBUL, Albije 287, 292
 TOLSTOJ, Lav Nikolajevič 375, 376
 TOLJA, Nikola 339, 350, 354, 355, 361
 TOMA AKVINSKI 145
 TOMA ARHIĐAKON 131
 TOMAC, Zdravko 340, 359
 TOMASOVIĆ, Mirko 67, 85, 95, 98–101, 108–111, 115, 116, 118, 120, 121, 125, 127, 129, 141, 186, 197, 199, 200, 204, 212–214, 286, 302, 303, 307, 311, 315, 317, 318, 397, 403, 439, 451
 TOMAŠEVIĆ, Stijepo 348
 TOMAŠIĆ, Nikola 389
 TOMISLAV, *hrv. kralj* 9, 130
 TOMMASEO, Nikola 346, 347
 TOPOROV, Vladimir 253
 TORBARINA, Josip 45, 47, 186, 193, 194, 197, 330, 337
 TÖTÖSY DE ZEPETNEK, Steven Trajan 217, 224
 TRBUŠIĆ, Željko 547
 TRESIĆ PAVIČIĆ, Ante 366, 374
 TRUHELKA, Branimir 474
 TUCIĆ, Srđan 366
 TUDIZIĆ, *obitelj* 18
 TURIĆ, Jure 51
- U**
- UCCELLINI-TICE, Frano 348, 371, 379, 382, 397, 403, 404
 UJEVIĆ, Mate 33, 35, 269, 277, 279, 374, 458
 UJEVIĆ, Tin 98
 UROŠ; *vidi*: STEFAN UROŠ
- URSINI, Flavia 148, 164
- V**
- VAJS, Josip 227, 236
 VALENTIĆ, Mirko 340, 359
 VALOVIĆ, Vale 437
 VALJEVAC, Matija 40, 42
 VASARI, Giorgio 291, 440
 VASILJEVIĆ KAČANOVSKI, Vladimir 48
 VASOLI, Cesare 162, 164
 VAVRA, Nina 374
 VEGA, Garcilaso de la 192, 193, 197, 198
 VEKARIĆ, Nenad 85, 92, 95, 162, 165
 VENTURI 375
 VERDIANI, Carlo 309, 310, 314, 316, 318
 VERGILJE MARON, Publije 145, 151, 207, 288, 290, 297, 299, 332
 VETER, Venceslav 346
 VETRANIĆ ČAVČIĆ, Mavro (Mauro); *vidi*: VETRANOVIĆ, Mavro
 VETRANOVIĆ, Mavro 19, 20, 38, 39, 47, 55, 63, 64, 69, 79, 80, 85–87, 89, 95, 96, 129, 135, 137, 138, 148, 150, 152, 153, 171, 173, 185, 187, 188, 190, 191, 204, 205, 207–209, 219, 222, 223, 239–249, 268, 269, 271–273, 275, 276, 287–289, 293, 296, 298, 299, 321, 328, 368, 370, 438, 443, 446–449
 VICA 376
 VICAN, Dijana 2, 540
 VIDOVIĆ, Matija 423, 427
 VIDOV, Martojica 370
 VIDOVIĆ, Nikola; *vidi*: SIVRIĆ, Marijan
 VISKOVIĆ, Velimir 183, 197, 456, 458
 VITERBI, *obitelj* 15
 VITONIĆ, *obitelj* 15
 VLAČIĆ, Matija 46
 VLAHO, *sv.* 20, 162, 260, 351
 VLAHO SLIJEPI 366, 376, 377
 VLAHUŠIĆ, Mato 353
 VODIČKA, Tomislav 2, 540
 VODNIK, Branko 25, 27, 29, 30, 34–36, 38, 45, 46, 49, 52–56, 62, 63, 65, 67–72, 74, 76–78, 81–83, 87, 100, 101, 103, 107, 108, 117, 125, 136, 141, 185, 194, 199, 213–215, 266–269, 271, 272, 274, 277, 279–281, 306, 307, 318, 397, 447, 449, 450, 525, 532, 535

VODOPIĆ, Mato 345, 349, 358, 366, 376, 380
 VOJINOVIĆ, Vojislav 22, 163
 VOJNOVIĆ, *braća* 89
 VOJNOVIĆ, Ivo 45, 365–368, 374, 376, 377, 379–381, 444
 VOJNOVIĆ, Lujo 173, 176
 VOLCASSA, *obitelj* 15
 VOLTAIRE 375
 VONČINA, Josip 97, 98, 102, 105, 108–111, 113, 115, 117, 125, 239, 248
 VRANČIĆ, Faust 64, 114
 VRAZ, Stanko 63, 372
 VRČEVIĆ, Vuk 394
 VRHOVAC, Radivoje 57, 58, 66–68, 130, 141, 266, 279, 369, 397
 VUKASOVIĆ, Lovro 162, 163
 VUKAŠIN, *srp. kralj* 162
 VUKONIĆ, Boris 428, 430
 VUKOROVIĆ, Danilo 342, 361
 VULETIĆ VUKASOVIĆ, Vid 231
 VULOVIĆ, Srećko 354, 356

W

WAGULA, Hanns 423
 WALZEL, Oskar 211
 WELLEK, René 81, 224
 WENZELIDES, Arsen 266, 279, 365, 368, 374, 375

Y

YRIARTE, Charles 441, 451

Z

ZAFFRON, Ivan 345
 ZAMANJA, Bernard 45
 ZARADIJA KIŠ, Antonija 235, 237
 ZAREK, Józef 140
 ZEČEVIĆ, Divna 328, 336
 ZEČEVIĆ, Ilija 473
 ZELINGO, *obitelj* 13
 ZIMA, Dubravka 2, 540
 ZLATAR, Andrija 435, 436, 438
 ZLATARIĆ, Dominko (Dinko) 42, 48, 135, 147, 151, 170, 186, 187, 204, 209, 286, 288, 293, 297, 368, 437
 ZORANIĆ, Petar 42, 53, 73, 76, 80, 89, 109, 129, 135–137, 148, 152, 171, 190, 202, 207, 293–295, 299–302
 ZORE, Luko 363, 364
 ZORIĆ, Mate 139, 146, 165, 298, 302, 374
 ZRINSKI, Juraj 147
 ZRINSKI, Nikola (Miklouš) 152, 299
 ZUZORIĆ, Cvijeta 48, 147, 149, 154, 187
 ZVONIMIR, *hrv. kralj* 9, 130

Ž

ŽAGAR, Mateo 235, 237
 ŽEPIĆ, Milan 172, 444
 ŽIVALJEVIĆ, Danilo 48, 59, 66–68, 265, 266, 280
 ŽIVANČEVIĆ, Milorad 56, 67
 ŽIVANČEVIĆ, Vera 274, 280, 458
 ŽIŽEK, Ćiril 425
 ŽMEGAČ, Viktor 375, 381
 ŽULJIĆ, Stanko 340, 359

Kazalo

<i>Riječ urednika</i>	5
RADOVI SA ZNANSTVENOGA SKUPA	
<i>Ivo Banac: Milorad Medini i dubrovačka povijest</i>	9
<i>Tihomil Maštrović: Medinijev prinos hrvatskoj književnoj historiografiji</i>	25
<i>Slobodan Prosperov Novak: Milorad Medini i njegovi kroatistički vršnjaci</i>	37
<i>Katica Čorkalo Jemrić: Medinijeva Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku u fokusu stručnih i ideoloških rasprava</i>	51
<i>Nina Aleksandrov-Pogačnik: Metodološki aspekti Medinijeve Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i>	69
<i>Antun Pavešković: Tragom Medinijeve metodologije</i>	83
<i>Ružica Pšihistal: Marulićevi začinjavci prije i poslije Medinija – kritički osvrt na homersko pitanje hrvatske književnosti</i>	97
<i>Dubravka Brunčić: Nacija i pamćenje u Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku Milorada Medinija</i>	127
<i>Ivan Pederin: Književni i povijesni obzori Milorada Medinija iz očista moderne</i>	143
<i>Ana Batinić: Milorad Medini i Milan Rešetar</i>	167
<i>Cvijeta Pavlović: Pjesme Marina Držića od Medinijevih teza do kontekstne interpretacije pojma svjetske književnosti</i>	183
<i>Valnea Delbianco: Milorad Medini o talijanskim izvorima hrvatske renesansne književnosti</i>	199
<i>Persida Lazarević Di Giacomo: Crtime iz talijanske književnosti u Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku Milorada Medinija</i>	217
<i>Hrvojka Mihanović-Salopek: Srednjovjekovna crkvena himnodija i drama u Medinijevom istraživačkom pogledu</i>	227

<i>Zaneta Sambunjak</i> : Erudicija i kreativnost Milorada Medinija u studiji o <i>Pelegrinu</i> Mavra Vetranovića	239
<i>Jevgenij Paščenko</i> : Povijesni korijeni Dubrovnika u sintezi Milorada Medinija	251
<i>Andrea Sapunar Knežević</i> : Recepcija Medinijeve <i>Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i>	265
<i>Miljenko Buljac</i> : Sustav renesansnih lirskih i epskih vrsta, podvrsta i pjesničkih oblika Milorada Medinija	283
<i>Lidija Bogović</i> : Pitanje autorstva prikazanja koja se pripisuju Maruliću u Medinijevoj <i>Povjesti hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku</i>	305
<i>Estela Banov-Depope</i> : Usmena književnost i tradicijska kultura u Medinijevom književnopovijesnom radu	321
<i>Vinicije B. Lupis</i> : Krug svećenika povjesničara i književnika Dubrovačke biskupije u prvoj polovici XX. stoljeća	339
<i>Robert Bacalja</i> : Milorad Medini, suradnik i urednik <i>Crvene Hrvatske</i>	363
<i>Ernest Fišer</i> : Politički uvodnici Milorada Medinija u <i>Crvenoj Hrvatskoj</i>	383
<i>Vlasta Rišner</i> : O jeziku Milorada Medinija i <i>Crvene Hrvatske</i>	393
<i>Josipa Dragičević</i> : Medinijeva suradnja u časopisu <i>Kršćanska škola</i>	405
<i>Marija Benić Penava / Daniel Dujmić</i> : Prinos Milorada Medinija u području turizma	419
<i>Viktoria Franić Tomić</i> : Milorad Medini – prvi tumač dubrovačkih maskerata	433

DODATAK

<i>Josipa Dragičević</i> : Nacrt za životopis Milorada Medinija	455

BIBLIOGRAFIJA MILORADA MEDINIJA I LITERATURA O MILORADU MEDINIJU

<i>Lidija Bogović</i> : Bibliografija Milorada Medinija	461
Kazalo imenā bibliografije Milorada Medinija	471
Literatura o Miloradu Mediniju	473
Kazalo imenā literature o Miloradu Mediniju	515

ZNANSTVENI SKUP O MILORADU MEDINIJU**Pozdravne riječi**

<i>Akademik Dubravko Jelčić: Pozdravna riječ Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju</i>	523
<i>Tihomil Maštrović: Pozdravna riječ Znanstvenom skupu o Miloradu Mediniju</i>	525

Kronika znanstvenoga skupa

<i>Lidija Bogović: Kronika Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju</i>	531
P r o g r a m Znanstvenoga skupa o Miloradu Mediniju (Zagreb – Dubrovnik, 9. – 11. studenoga 2017.)	539
Popis slikovnih priloga	545
N a p o m e n a	547
Kazalo imenā	549

ZBORNİK O MILORADU MEDINIJU
HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI
Sv. 16.

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Tomislav Vodička, prof.

IZVRŠNA TAJNICA UREDNIŠTVA:

dr. sc. Josipa Dragičević

KOREKTURA:

dr. sc. Josipa Dragičević

UDK KLASIFIKACIJA:

Ružica Grbešić, prof.

KAZALO IMENA:

dr. sc. Josipa Dragičević

**PRIJEVODI SAŽETAKA
NA ENGLJSKI:**

dr. sc. Ana Batinić

RAČUNALNI SLOG:

Stjepan Ocvirk

TISAK:

Sveučilišna tiskara d.o.o.

Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001011317.

ISBN 978-953-7823-78-8

Tiskanje ove knjige novčano je pomoglo Ministarstvo znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Zaklada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Dubrovačko-neretvanska županija, Grad Dubrovnik i Društvo prijatelja dubrovačke starine.

MEDINI, Milorad, hrvatski književni povjesničar i političar (Dubrovnik, 13. travnja 1874. – Dubrovnik, 20. rujna 1938.) studirao je slavistiku u Beču, gdje je 1895. doktorirao filozofiju. Od 1896. radio je kao gimnazijski profesor u Dubrovniku i Splitu. Zbog političkih stavova umirovljen je 1905. Od 1907. do 1910. bio je urednik dubrovačkog lista *Crvena Hrvatska*. Godine 1908. izabran je za narodnog zastupnika u Dalmatinskom saboru u Zadru, a od 1910. do 1918. član je Zemaljskog odbora u Zadru gdje je bio voditeljem financijsko-gospodarskog referata. Nakon Prvog svjetskog rata do umirovljenja 1934. bio je tajnik Trgovačko-obrtničke komore u Dubrovniku. U rujnu 1908. postao je tajnikom Samostalne organizacije Hrvatske stranke.

U znanstvenom se radu ponajviše bavio poviješću Dubrovnika te starijom dalmatinskom i dubrovačkom književnošću, a najvažnije mu je djelo *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (1902.).

Članke je uglavnom objavljivao u stručnim časopisima (*Archiv für slavische Philologie*, *Rad JAZU*). Važnija su mu djela: *Dubrovačke poklade u XVI. i XVII. vijeku* i *Čubranovićeve nasljednici* (1898.), *O učenju srpsko-hrvatskoga kao nastavna jezika po dalmatinskim gimnasijima* (1900.), *Prvi dubrovački pjesnici i zbornik Nikole Ranjine* (1903.), *Pjesme Mavra Vetrančića i Marina Držića. Prilozi za poznavanje starije dubrovačke književnosti* (1909.), *O postanku i razvitku kmetских i težačkih odnošaja u Dalmaciji* (1920.), *Dubrovnik u borbi za svoj razvitak* (1934.), *Starine dubrovačke* (1935.), *Kako je postao Ljetopis popa Dukljanina* (1942.), *Dubrovnik Gučetića* (napisano 1936., objavljeno 1953.), a za tisak je priredio *Iz pjesama Paše Antuna Kazalija* (1903.).

AUTORI PRILOGA:

Nina Aleksandrov-Pogačnik
Robert Bacalja
Ivo Banac
Estela Banov-Depope
Ana Batinić
Marija Benić Penava
Lidija Bogović
Dubravka Brunčić
Miljenko Buljac
Katica Čorkalo Jemrić
Valnea Delbianco
Josipa Dragičević
Daniel Dujmić
Ernest Fišer
Viktoria Franić Tomić
Akademik Dubravko Jelčić
Persida Lazarević Di Giacomo
Vinicije B. Lupis
Tihomil Maštrović
Hrvojka Mihanović-Salopek
Slobodan Prosperov Novak
Jevgenij Paščenko
Antun Pavešković
Cvijeta Pavlović
Ivan Pederin
Ružica Pšihistal
Vlasta Rišner
Zaneta Sambunjak
Andrea Sapunar Knežević